Jókai Mór

Névtelen vár

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ
Cythere dandárja

MÁSODIK RÉSZ
Az adomák hazája

HARMADIK RÉSZ
A macskák tündérasszonya

NEGYEDIK RÉSZ
Sátán Laci

ÖTÖDIK RÉSZ
Barthelmy Ange

HATODIK RÉSZ
A halál a háznál

HETEDIK RÉSZ
Új élet a háznál

NYOLCADIK RÉSZ
A magyar inszurrekció

KILENCEDIK RÉSZ
Katalin vagy Thémire?

TIZEDIK RÉSZ
A Sátán és a Démon

TIZENEGYEDIK RÉSZ
Férfiak dolga

TIZENKETTEDIK RÉSZ
Asszonyok dolga

TIZENHARMADIK RÉSZ
Marie

ELSŐ RÉSZ
Cythere dandárja[1]

I.

A hó olyan sűrűn esett, hogy aki ezt a csendes utcát látta, azt hihette, hogy Szentpétervárott van; pedig ez a Rue des Ours, a St. Martin út egyik mellékutcája.

Az utca egészen üres, aminek talán csak az az oka, hogy a párizsi nem szeret a hóesésben kóborolni. Lehet, hogy még egyéb oka is van. A Rue des Ours különben sem igen járt hely, s maga a St. Martin főút is arról van megjegyezve, hogy hét órától fél tizenkettőig tökéletesen csendes, amíg a színházból hazatérő hintók el nem kezdenek rajta végigrobogni. Gázvilágításnak még híre sincs.

Egy pislogó olajlámpa küzd a széltől lobogtatva a sötétséggel, egyike előtt azoknak az ódon házaknak, amik még a régi Párizst képviselték. Az alacsony kapubejárat előtti mély fülkében látható még annak a boldogságos szűznek a kőszobra, melyet egy katonája a Fronde-nak, abbeli dühében, hogy minden pénzét elvesztette kockán, tőrével meghasított. Természetesen szörnyű halált halt az istentelen, ahogy az a *„madonne aux medaillons”* öt emlékpénzén meg van örökítve. Mikor a szél arrafelé lobbantja a lámpa lángját, előtűnik egy pillanatra az időtől megbarnult szobor. Mikor pedig a másik oldalra lobbantja a szél a lámpavilágot, akkor egy didergő kisleány alakját tünteti elő, aki reszketve húzza meg magát a kapumélyedésben. Egész alakja egy durva, veresből megfakult gyapot nagykendőbe burkolva, ami elég nagy arra, hogy még a lábait is betakarja.

Egyszer-egyszer a hópelyhek ködfátyolából egy durva szövésű blúzba öltözött férfi alakja merül fel: de sohasem kerül egész a lámpavilágig; hanem amint a kapu közelébe ér, megfordul, s visszamegy. Azután megint előjön. Ugyan különös időt választott a sétálásra.

Az órák tízet ütnek. Ilyenkor minden hazafi és becsületes honpolgár, aki a St. Martin negyedben lakik, otthon van már s olvassa a „Moniteur”-ből azokat az erős cikkeket, amik az angolokat oly kegyetlenül letromfolják; ha jön is egypár elkésett vándor valahonnan, azoknak a léptei nem hangzanak a friss hóban, s közeledtüket csak a kezünkben hozott kézilámpás teszi észrevehetővé, ami nélkül tisztességes ember e század elején nem szokott kimenni, s ha a kávéházból hazatért, elővette a zsebéből, felnyitotta, meggyújtotta benne a viaszgyertyát, s ezáltal igazolta, hogy nem bolt-feltörő és nem összeesküvő.

Az egyik férfi magas, széles vállú alak, szabályos vonásain kemény zárkózottság kifejezésével. Simára borotvált állán gömbölyű gödröcske. Szemöldei igen sűrűk és egyenesek; arcába kétfelől félhold alakúra idomított pofaszakáll vág be. Fején bozontos szőrű magas kásztorkalap van, lábain letűrt szélű fénymázos csizmák, abban a kezében, amelyikkel a vállán keresztülvetett köpenyét felemeli, tartja egyúttal a rézlámpást, s a másik kezében egy hatalmas görcsös fütyköst csóválgat, aminő ezen időkben általános divat volt.

---

[1] Jegyzet. Jelen regényemnek történelmi alapeszméinél *Bülau Frigyes* „Titokteljes emberek” és *I. D. A. Temme* „Magasból jövő bűnök” emlékiratait használtam kútforrásul. J. M.

A másik férfi, aki az első nyomában lépeget, alacsony, köpcös ember, fején csókaorrú kalappal. Hosszú redingot-ja alól még hosszabban kinyúlik a sarkát verő frakk két szárnya, a kifityegő selyemzsebkendővel. A hátulsó férfinál meglátszik az az igyekezet, hogy az előtte menőnek a sarkára tudjon lépni, míg az első mindent elkövet, hogy azt meg ne engedje történni.

Amint a lámpavilágtól belobogtatott kapu elé ért a magasabbik polgártárs, ott, úgy látszik, mindkettőjük versenyfutása véget ért, s kezdődtek az előintézkedések a kapun bemenetelre. Még akkor nem voltak azok az álmatlanságra elítélt gályarabok feltalálva, akiket kapusoknak nevezünk; legfeljebb az úri palotáknál. Tisztességes ember magával hordozta a kapukulcsot, s maga nyitotta ki a kaput.

A szegletbe húzódott kisleány ekkor elkezdett szöpögni.

- Nézze csak! - szólt a magasabb férfi. - Valami kis leány.

- A bizony. Hát mit akar ön itt, kicsike? - kérdé az alacsonyabb férfi, lámpájával törekedve megvilágítani a gyermek arcát.

Az pedig most már hangos sírásba tört ki.

- A mama! Én a mamához akarok!

- Hát ki az ön mamája? - kérdé a magasabb férfi.

- Az én mamám a grófné.

- Hogy hívják? Micsoda grófné?

- Azt nem tudom.

- De hát hol lakik?

- A palotában.

- De micsoda utcában?

- Azt nem tudom.

- Igazi párizsi leány - dörmögé közbe az alacsonyabb férfi. - Azt tudja, hogy anyja grófné és palotája van; de hogy kinek hívják, s melyik utcában lakik, azt fölöslegesnek tartották neki betanítani.

- De hát hogy kerül ön ide, kis comtesse? - kérdé ismét a magasabbik.

- Hát a Diána tudja.

- Kicsoda az a Diána?

- Ki volna? A mamának a Diánája.

- Engedje csak - szólt az alacsonyabb férfi. - Én hadd kérdezem ki. Az a Diána valaki, aki önt *öltözteti,* nemde?

- Ellenkezőleg. *Ő vetkőztetett le.* Nézzék csak. Nincs rajtam egyéb, mint ez a cotillon, meg ez a csúnya nagykendő.

S azzal széttárva a veres nagykendőt, amibe burkolva volt, megmutatta, hogy milyen könnyen van azon alul öltözve. Valóban nem volt rajta egyéb, mint az a fehér öltönydarab, amiben nem szokás az öltözőszoba küszöbén átlépni, s aminek a nevét, eddigelé ki nem nyomozható okokból, a mai világban a füzértánc számára találjuk lefoglalva.

A gyermek lehetett valami nyolc esztendős; azon idők divatjában a kisleányok is éppen olyan hosszú, testhez simuló szoknyákat és ingeket viseltek, mint a nagymamáik.

- Ah, szegény gyermek - szólt erre egészen elérzékenyülve az ifjabb férfi, s meglátva, hogy a kisleány vékony szattyán cipőcskéi egészen el vannak merülve a hóban, hirtelen felvette a didergő teremtést a karjára, s beburkolva azt a nagy veres kendőbe, elkezdte nyájasan gyügyögtetni:

- Ne féljen ön semmit! Ah, hogy át van fázva!

- No de az a Diána, mért vetkőztette önt így le? - kérdezé tovább az öreg férfi. - Hogyan kezdődött ez? Mondja csak.

- Hát a mama egy pofont adott ma reggel a Diánának.

- Aha! Tehát mégis szolgálattevő személy az a Diána.

- Hát persze az; mi lenne más?

- No mert lehetne istenasszony is vagy vadászkutya.

- Aztán ma este a mama elment az operába, s a Diánának azt parancsolta, hogy engem meg vigyen el a gyermekbálba a márkiékhoz. Szépen felöltöztessen az új selyemruhámba, s aranyfüggőmet, karperecemet és nyakláncomat is feltegye. A Diána ahelyett elhozott ide ebbe az utcába, itt kiszállított a kocsiból, lehúzta rólam a selyemruhámat, elvette a karperecemet, nyakláncomat, függőimet, s én nem tudom miért hagyott itt a kapu alatt. Hisz itt nincs zene. Aztán hova lettek a szép ruháim?

- Az ám. Még jó, hogy azt az ócska nagykendőt rádobta önre, különben a mamának nem volna holnap kis comtesse-e - mondá az öregebb úr, s aztán társához fordult, dörmögve: - Mármost mit csináljunk mi ezzel a történettel?

- Itt az utcán csak nem hagyhatjuk ezt a szegény gyermeket. Az embertelenség volna - szólt az ifjabb.

- Pedig magunkhoz vinni is bajos.

- Ah, csak nem tartunk talán egy kis ártatlan gyermektől, aki még az anyja nevét sem tudja.

- Azt elhiszem, hogy nem tudja, hanem ha tart az anyja két-három szeretőt, fogadom, hogy mindvalamennyinek a nevét tudja. Ismerem a párizsi gyerekeket.

- De hát mit tegyünk vele?

- Jó lenne, ha felvinnők a Conciergerie-be.

- Azt hiszem, hogy *nekünk* nagyon jó a rendőrséget nem háborgatnunk, mikor alszik.

Ez a szó: „nekünk” különös hangnyomattal volt kiejtve.

- No de fel nem vihetjük a szállásunkra; hiszen tudja ön!

- Eh! Egy jó ötletem támadt. Ezt az ártatlan teremtést a gondviselés küldte most utunkba. *Két* jó tettet követhetünk el egyszerre.

- Topp! Ez igaz! - szólt az öreg. - Megértettem önt. Tökéletes igaza van. Engedjen előre mennem. Amíg ön bezárja a kaput, én előresietek, s rendbe hozok mindent. Hozza csak magával azt a szegény kis teremtést. Ne féljen semmit, kis grófnécska. Nem lesz semmi baj. Holnap majd eszébe jut önnek a mama neve vagy a mama keresteti fel; most pedig a gyermekbál helyett menni fogunk a jó tollasbálba.

- Az ám - szólt a gyermek durcásan -, pedig milyen szépen fel van sütve a hajam!

Azzal lehúzva a nagykendőt fejéről a leggyönyörűbb gyűrűkbe szedett aranysárga hajfürtöket engedte előomlani, aminőket csak kis comtesse-ek viseltek valaha.

Az öregebb úr tehát kinyitá a kaput, a fiatalabb hátramaradt azt bezárni, az öregebb azalatt előresietett egy erősen kikoptatott falépcsőn fel az emeletre; míg a fiatalabb csendesen követte, mint aki fél, hogy gyöngéd terhével el talál esni, vagy valamibe beleütődni.

Mire a lépcsőre nyíló ajtóhoz ért a kisleánnyal az ölében, az öregúr már jött reá szemközt, s azt mondta, hogy minden rendben van.

A sötét folyosóról egy még sötétebb előszobába léptek; onnan egy ódon faragványokkal cifrázott szárnyajtó egy boltozatos, régi szőnyegzetű szobába vezetett, melyet a karos tartóban meggyújtott két szál argandi faggyúgyertya sem bírt világossá tenni.

A kis vendégnek csak itt jutott eszébe megijedni.

- De hallják önök, nem fognak önök engemet megölni?

- Hahaha - kacagott fel az öregúr. - Ön csak nem nézi valamelyikünket a „croque mitaine”-nak, aki kisgyermekeket eszik?

- Talán önöknek is van kisleányuk?

Az öregúr meghökkent.

- Nem, kedveském: nekünk még feleségünk sincsen, hát kisleányunk sem lehet.

- A mamának sincs férje - kottyant bele sebesen a kisleány.

- Jaj, kedveském, az más dolog. - Hanem azért mi is értünk hozzá, hogyan kell egy kicsi leányt jól ellátni.

Azalatt lehúzta a kisleánynak a cipőit és átázott harisnyáit, megdörzsölgeté a lábait egy flaneldarabbal, s lefekteté az ágyba, mely felvetve állt az alkovenban, beárnyékozva nehéz, színehagyott damasztfüggönyökkel.

- Ejnye, milyen meleg ez az ágy! - mondá a kisleány -, mintha valaki most hagyta volna el.

Az öregúr zavarba jött.

- Hát hiszen megmelegítettem a serpenyővel.

- De hol vette ön hozzá az égő parazsat?

- Ejh, milyen kíváncsi egy kis portéka ez! - dörmögé az öregúr. - Mondja csak kedveském: szokott ön imádkozni, mielőtt elalszik?

- Nem én. Mama azt mondja, hogy erre ráérünk, majd ha megvénülünk.

- Derék, felvilágosodott asszonyság! Hanem egy findzsa tojásos puncs, úgy hiszem, nem lesz önnek a meggyőződései ellen. Még talán egy kis piskóta is el fog kelni, meg egy szeletke pástétom.

A véletlen vendég egészen megvigasztaltnak mutatta magát, amíg a csemegézésről beszéltek előtte; a *puncsot,* mit a fiatalúr főzött s a pástétomot, cukorsüteményt, mit az öregúr szedett elő zsebeiből, engedte jólesni. Később nyűgösködött, hogy mért nem adják *mind* neki, ami a tányérban van? minek viszik át a puncs és csemege *egy részét* a másik szobába? ahogy elkényeztetett gyermekek szoktak. S hogy nem tették meg a kívánságát, elkezdett sírni; keservesen hangoztatta a „mama! óh kedves mama! egyetlen szeretett mama!” nyafogásokat. A két férfi minden módon iparkodott, hogy kibékítse. Utoljára a fiatalabb valahonnan előkerített egy szép, nagy felöltöztetett *bábut*: azt vitte oda neki. Arra aztán egyszerre ketté

lett vágva minden sírás: a gyermek nagy kedvteléssel kapott a játékszer után; „ah be kedves szép buba! Jaj, de aranyos bubika!” Azt azután addig gyügyögtette, ölelgette a kebléhez, addig altatta, maga mellé rakva a fejét, dúdolgatva neki a dajkadalt, míg egyszer csak szerencsésen elaludtak mind a ketten. (Azazhogy a bubiról jótállhatunk egész bizonysággal, hogy az aludt.)

- Alszik már! - suttogá az öregebb úr, összehúzva az ágyfüggönyöket, s aztán lábhegyen visszatért az ifjabb úrhoz, ki a kandallót szítá fel ezalatt, s a tüzet turkálta a vas szénvonóval.

- Ideje! - dörmögé az ifjabb. - Itt tovább nem maradhatunk. Tudja ön, mi történt a *herceggel*?

- Tudom: halálra ítélték. Holnap fogják kivégezni. Hát ön mit fedezett fel?

- Oroszlánnyomon rókát - szólt az ifjú kedvetlen felsóhajtással. - Az, aki annyi hiú reményt költött fel egyszerre, nem más, mint egy csaló: egy St. Leu-i szabónak a fia, Léon Maria Hervagault; az igazi dauphin, XVI. Lajos fia csakugyan meghalt, miután három esztendeig volt csizmadiainas Simon mesternél, s mint a magas kiküldött bizottság konstatálta, természetes halállal, s hogy ne is kutathasson utána a késő ivadék, oltatlan mész közé temették el a Szent Margit kápolnában.

- No a „Monsieur”[2] iránt nem voltak ilyen skrupulózusok - monda az öregúr, nyugtalanul járkálva alá s fel a szobában. - Most kaptam ügynökömtől levelet a Rhénus mellől; azt írja, hogy a Monsieur-t Dillingenben orozva fejbe lőtték!

- Őt is! Akkor csak.....

- Csitt! Mintha az a gyermek most sem aludnék.

- Ejh, hisz mit érti az, miről beszélünk?

- Szeretem mégis, ha vigyázunk - szólt az öreg, abbahagyva a járkálást. - Itt most mindennek vége. Nekünk a *kincsünket* biztos helyre kell vinnünk. Eddig jó gondolat volt az, hogy éppen az oroszlán barlangjának a torka előtt rejtettük el. Mindenütt keresték, csak a közelben nem. De azt nem lehet tovább kockáztatni. Önnek még az éjjel el kell vele menekülnie innen.

- Tudom. A terv napok óta kész a továbbfutásra. A legnehezebb ebből a házból kijutni vele. Ezt éjjel-nappal őrzik. Hanem a véletlen egy igen jó ötletet adott.

- Értem önt.

- Mi ketten ki szoktuk találni egymásnak a gondolatjait, még mikor országok választanak is el bennünket. De most a nagyobb kérdés az lesz, hogy hová rejtőzni vele. Ellenségeink keze mindenüvé elér, s ahol a szemeik meglátják, amit kerestek: ott az el van veszve. Még Anglia sem biztos menedék. A dillingeni golyó odáig is elhat.

- Ez a legnagyobb gond - szólt az ifjú. - Mert, ha olyan országba visszük a kincsünket, ahol jó rend és biztosított társadalmi élet van, ott azután rendőrség is van, s ahol rendőrség van, ott minden titoknak nyomára jönnek. Ha pedig olyan helyre visszük, ahol nem avatkozik semmi rendőrség a világ folyásába, ott meg olyan veszélyeztetett állapotok vannak, hogy nem lehet a letelepedést kockáztatni.

- Mondok önnek valamit. *Én tudok egy országot Európában, ahol jó rend van és nincs semmi rendőrség,* ahol tökéletes biztosság mellett senkit sem háborgat a hatóság; és ami legfőbb, egy olyan hely, ami „extra ictum” esik: *lőtávolon kívül*.

- No erre kíváncsi vagyok, hol lehet?

---

[2] A provence-i gróf, később XVIII. Lajos.

- Vegye ön elő a térképet. Majd rávezetem erre a helyre, s azután kicsináljuk az útvonalat pontrul pontra, amerre ön akadálytalanul odafuthat.

A két férfi kiteríté a nagy európai térképet az asztalra, s azután belekönyökölve, elkezdtek azon nagy figyelemmel jegyezgetni, halk, alig érthető szavakat suttogva közben.

Végre megállapodtak valamiben.

- Ez nagyon jó lesz!

A tervvel nagyon meg voltak elégedve. A térképet megint összehajtogatták, s azt a fiatalabb tette zsebébe.

- Tehát még az éjjel - mondá az utóbbi.

- Ön magával fogja vinni az acélszekrénykét. Átadom a kulcsát. Abban vannak minden okiratok. Azután *hat darab ingecske, amire maga az anya hímezte az ismeretes jelvényt.* Azonkívül egymillió frank angol bankutalványokban. Hanem ezeket csak utolsó szükségben fogja ön felhasználni. Minden hónapban fog önnek küldeni háromezer frankot a tudvalevő bankárház. Az önöknek a legszükségesebbekre elég lesz. Ha a helyzet kívánni fogja, használjon ön fel nagyobb összeget is. Ön tudja, hogy mi forog kockán. A saját vagyonát tartogassa meg nehezebb időkre. Az jó helyre van elhelyezve: a kamat növelni fogja a tőkét. - Értesítve van *két hívünk?*

- Ők mindennap várnak rám, helyüket el nem hagyva.

- Mihelyt túl lesz ön Frankhon határán, értesítsen a tudvalevő utakon. Addig nyugtalan leszek. Amíg ön nem tudósít, mindennap álmodni fogok önökről, kártyát rakok ki, abból találgatom, mi történt. Valóságos vénasszony leszek. Sajnálom, hogy nem mehetek önnel tovább; de én már nagyon meg vagyok jegyezve. Ön még új ember; nincsen beírva a fekete könyvbe. Átveheti az én eddigi szerepemet. Engem rögtön elfognának, amint megkísérteném helyemből megmozdulni. Pedig én tapasztaltabb vagyok.

- Bízzék ügyességemben - szólt az ifjú, előkeresve a finom aranycifrázatú acélszekrénykét.

- Abban nem kételkedem. Azonban ez a feladat nem fiatalembereknek való. Gondolja meg ön, hogy mi sors vár önre!

- Számot vetettem vele.

- Ön el lesz temetve: olyan jól, mint ahogy valaha embert eltüntettek a világról. S ami legiszonyúbb: a saját börtönének önmaga lesz az őre.

- Szigorú porkoláb leszek.

- Bohó fiú! Alig huszonhat esztendős még! Aztán ki tudja, meddig tarthat ez az elátkozott sors?

- Óh, az iránt nem aggódom. Akik most fölül vannak, azok mind alul fognak kerülni egyszer.

- De önnek addig a maga körül húzott bűvkört elhagyni nem lesz szabad.

- Megvénülök; de meg nem halok addig.

- Az, hogy megvénül ön, még a kisebbik baj. De majd ha az, aki most csak tizenkét éves, három-négy év múlva felserdült hajadon lesz, elragadó szép és tele szívjósággal: mi történik akkor? Most is nagyon ragaszkodik önhöz: akkor meg fogja önt szeretni; lehetetlen, hogy ezt kikerülje. És önnek nem lesz szabad e szerelem viszonzásáról még csak álmodni sem. Gondolt-e már ön erre?

- Egy idegen planéta lakójának fogom magamat tekinteni.

- Nyújtsa ön a kezét. Ön nagyobb hőstettre szánja el magát, mint a fogoly lovag, ki elvágta a saját lábát, hogy hozzáláncolt fejedelme futását lehetővé tegye.

- Szót se énrólam többet! Alszik-e a gyermek?

- „Ez” idekinn alszik; hanem „az” odabenn ébren van.

- Jerünk be hozzá, és értesítsük.

Az egyik férfi felvette a kétágú gyertyatartót, a másik becsukta a kandalló vasajtaját, s azzal mind a ketten átmentek egy mellékajtón az oldalszobába, mire az elhagyott szobában sötét lett.

„Ez” a gyermek azonban nem aludt; hanem ágyában fél kezére emelkedve, figyelmesen hallgatózott az ágyfüggönyök mögül, s a másik kezével a viaszfejű buba nyakát tartá összeszorítva, mintha azt is óvni akarná, hogy meg ne nyikkanjon.

A két férfi eltávozta után néhány pillanatig sötét lett a szobában. Csak a kulcslyukon át szűrődött végig a sötétben egy világsugár.

A gyermek felugrott az ágyból, s odafutott az ajtóhoz, vigyázva, hogy zörejt ne keltsen, s bekémlelt a kulcslyukon.

Egyszer aztán léptek közeledtek az ajtóhoz. Mire az felnyílt, már a gyermek ismét lélekgyorsan visszasuhant az ágyba, s magára rántotta a takarót.

Az öregebb úr jött be.

Nem hozott magával gyertyát; csak az ajtót hagyta nyitva, amiből elég világosság derengett ide által.

Éppen az alkovenhez ment, halkan, lábhegyen.

Széthúzta a függönyöket, s azt nézte, hogy alszik-e „az” ott.

Minthogy szemei nem győzték meg felőle a félsötétben, a fülét tartá oda a gyermek arcához.

Az csendes, hosszú lélegzetvételével nyugtatá meg afelől, hogy alszik.

Akkor az öregúr elvett valamit a székről az ágy mellől.

A leányka látta lassan felnyitott szempillái alól, hogy az a veres gyapot nagykendő az, amelybe ő volt burkolva. Azt átviszi a másik szobába.

És azután visszahoz ugyanonnan egy szép új skót szövésű gyapjúsált, s azt teszi le az ágy melletti székre.

Hiszen a csere nem válik a meglopottnak a kárára.

Amint az öregúr másodszor is visszamegy a szobába, már nem húzza be maga után az ajtót. Hanem a mellékszobában egyszerre eloltják a gyertyákat, s arra azután egészen sötét lesz.

A sötétségben halk suttogás támad. Valami férfihang csendesen zokog. Egy másik azt mondja: „szszsz!” Arra mély csendesség lesz.

Hanem a figyelő leánynak úgy tetszik, mintha e nagy csendben valaki végiglopóznék a szobában; oly óvakodva, hogy lépése meg ne halljék, hanem a parkett kockái mégis elárulják, egy-egy halk nyikorgással reccsenve meg a ránehezülő lábhegy alatt.

Valaki elszökött innen.

A kapuajtó nyílik és csukódik; bármily óvatosan, mégis felhangzik az is.

Akkor azután a teljes sötétségben elkezd egy férfi hangosan, keservesen zokogni; s hallik, amint a homlokát üti a tenyerével.

Azután megint oly csend támad, mint mikor minden élőlény hallgatózik. Az utcán szóváltás támad: rövid ideig tart, s aztán csendesen tovavonul. Felváltja egy közeledő, s megint eltávozó kocsi zörgése.

Ekkor a vegytani gyújtószer meglobban. A mellékszobában a gyertyákat meggyújtják, s kijön onnan - az öreg férfi - egyedül.

Nem sír itt senki.

Az egyedül maradt úr felhúzza ismét a kandallórul az ajtót, s újra tüzet szít benne.

És azután sajátszerű foglalatosságot talál ki magának.

Először mindenféle papírcsomagokat hajigál a tűzbe. Ez még hagyján. Hanem azután következnek mindenféle leányruhák. Aminőket háromévestől tizenkét évesig való gyermekek viselnek. Azokat kiterjeszti egyenként maga elé: aztán összegöngyölve a kandallóba dobálja. Szép, drága szövetű ruhácskák kihímezve, felcsipkézve. Mit vétettek, hogy a tűzbe jutnak?

Utoljára nem marad más, csak egy pár selyemharisnyácska.

Azt megsajnálja: eldugja a keblébe.

Aztán elkezd nyugtalanul járkálni a szobában alá s fel, az ajtótól a befüggönyzött ablakig, meg vissza. Utoljára odalép a kandallóhoz, kirántja azt a selyemharisnya párt a kebléből, felitatja vele a könnyeit, amik az arca barázdáin végigcsorognak, s aztán - azt is a tűzbe hajítja.

Aztán leveti magát a karszékbe: feje az ölébe hanyatlik, s úgy marad mozdulatlanul.

II.

A fiatalabb úr kilépett a kapun. A világosság elé érve, ugyanazon öltözet látszott rajta, ami az imént, s a karján emelve egy leánykát hozott, ugyanabba a színehagyott veres gyapot kendőbe burkolva, s biztató dédelgetéssel beszélt hozzá: eléggé fennhangon, hogy akárki hallhatta.

- No hát, *kis comtesse*, mégiscsak rá tudna találni a mamának a palotájára? Egy szökőkút van előtte? Azon egy kőember háromágú villával, meg egy halfarkú kőkisasszony. Na, erről majd rátalálunk. Mindjárt a mamánál leszünk!

Erre a szóra a beburkolt elkezdett sírni.

- Az Istenért! ne sírjon! - suttogá neki a férfi.

De mikor olyan nehéz azt megállni egy kisleánynak, hogy ne sírjon, mikor azt mondják neki, hogy „mindjárt a mamánál leszünk!” - mikor az a mama rég elment már az égbe! És milyen úton ment el!

Azonban egy durva blúzba öltözött férfi jött rájok szemközt, begyűrt sipkával a fején, kurta pipával a szájában. Részegnek tette magát, és dülöngélt.

Az ifjú úr a falhoz húzta magát, hogy utat engedjen a szemközt jövőnek. Azonban az is a falhoz tartotta magát, s beléje kötött részeg módra.

- Nos? Mi az? Ön le akar engem szorítani a járdáról? Ön azt akarja, hogy én lépjek bele a csatornába? Azért, mert önnek à la boucanier csizmája van, nekem meg csak facipőm? Olyan polgár vagyok, mint ön! Nem vagyunk-e egyenlők?

Az ifjú úr tudta jól, hogy kivel van dolga. Ez az ő embere. A rendőrség álcázott kéme, kinek az a feladata, hogy őrá vigyázzon, és belécsimpajkozzék, mint a bojtorján.

- Nem vagyunk egyenlők, polgártárs - mondta neki nyugodt hangon. - Mert először is az én karomon egy gyermek van, aki amellett még szerencsétlen is, mert eltévedt az anyjától. Márpedig a francia tiszteli a gyermeket és a szerencsétlenséget. Igaz-e? Honneur au malheur!

- Önnek igaza van, polgár. Erről beszélgethetünk - szólt a blúzos, megfogva az ifjú úr köpenyegét.

- Minthogy azonban hideg van - szólt az ifjú -, s a szegény gyermeknek sietős a hazajutás, annálfogva tegyen ön inkább egy szívességet a szerencsétlennel, s szaladjon el a legközelebbi utcaszegletig, s hívja el onnan azt a bérkocsist, aki éjszaka ott szokott állomásozni. Mi addig itt fogunk várni.

A blúzos ember nem távozott el messzebbre, mint ahonnan szem előtt tarthatá az embereit; ott sajátszerű füttyentést hallatott, s arra nemsokára hallható lett a bérkocsi gördülése. A bőrrel fedett redőnyös ablakú jármű a három lépcsős felhágóval nemsokára a kapu előtt állt.

- Köszönöm önnek a szívességét, polgártárs - monda az ifjú, egy húsz sous-s pénzdarabot nyomva a blúzos ember markába. - Nem volna önnek ideje velünk jönni és segíteni a házkeresésben - jó borravalóért?

Ha nem kérte volna erre az ifjú, a blúzos ember bizonyosan megtette volna azt; de így furfangot gyanított az ajánlatban. Azt hitte, azért akarják innen elcsalni most szép ürügy alatt, hogy eközben a másik férfi eltűnhessen a szemmeltartás köréből.

- Nem tehetem, polgár! A feleségem vár odahaza. Az asszony nagyon veszekedő. S én szeretem a házi békét. Csak bízza ön magát erre a bérkocsisra. Ez igen ügyes fiú. Ugye, Peroquin? Sok éjjeli járást tettél te már Párizsban. Jól megszolgáld a húsz frankodat egy órára, Peroquin!

Az a bérkocsis is a titkosrendőrség szolgálatában állt. Tudta ezt az a fiatalember jól.

A blúzos férfi aztán barátságosan megrázta az ifjú úr kezét.

- Adieu! Ha megbántottam, ezer bocsánat. Most visszavonulok. Hová vonulok vissza? Vagy a feleségemhez vagy a kocsmába. Ki tudhatja a jövendőt? Ezt a húsz sous-t vagy a feleségemnek viszem vagy a likőrbódésnak. A sors határozzon. Fej vagy írás? Ha fej, hazaviszem, ha írás, megiszom.

Azzal felvetette a pénzt, ami azonban élével esett a hóba, s nem volt se fej, se írás. Nem is ment a blúzos ember se a feleségéhez, se a kocsmába; hanem amint az ifjú úr a leánykával beült a bérkocsiba, meghúzta magát a lámpásos házzal szemben egy kapu alá, s onnan figyelt arra a mozgó árnyékra, mely a kivilágított ablak függönyén meg-megjelent, s újra eltűnt.

- Hát tulajdonképpen hová megyünk? - kérdé a bérkocsis.

- Hja, polgár, ha én azt tudnám, hát akkor minden jó volna. Hanem hát éppen csak ez hiányzik. A kis comtesse eltévedt a mamájától, s nem tudja sem az utcát, sem a házszámot; csupán annyira emlékezik, hogy a ház egy téren van, ahol egy szökőkút áll. Mármost hát nekünk sorba kell járnunk minden szökőkutat.

A bérkocsis nem kérdezett többet, felült a bakra, s elkezdett hajtani.

Igazi példánya volt a párizsi fiacre-nak. Kiborotvált rezes arc, burnóttól fekete orrlyukakkal, a fülében arany lencsefüggő, a fején kopott, piszkos paróka, lenyomtatva zsíros carmagnol kalappal, a nyakán egy véghetetlen vászonpólya, melybe az egész álla a fültövéig s az alsó ajkáig el van takarva. Egyéb termetét burnótszín köpeny takarja, melynek hét, egymásra következő gallérja van, s hosszú ujjai, amik felölteni valók.

Tehát elindultak Párizsban szökőkutat keresni.

Az első két szökőkút nem volt az igazi.

Akkor az ifjú úr mondott valami utcát a bérkocsisnak, amin keresztül a valószínűleg igazi helyes célponthoz legbiztosabban el fognak jutni.

Az pedig egy szűk, kanyargós utca volt: a Rue des Blancs Manteaux.

Egy földszinti ház elé érve, a fiatalúr meghúzta a zsinórt, ami a bérkocsis karjára volt kötve, s azt mondta, hogy itt egy percre ki akar szállni.

Amint a kocsi megállt, a földszinti ház ajtaja rögtön felnyílt, s azon egy hórihorgas, csontos, vállas férfi lépett elő, futársarukban, egy, sarkában következő, kövér, tenyeres-talpas hölgy kíséretében, aki az egyik kezében gyertyát tartott, a másiknak pedig a tenyerét tartotta eléje, hogy el ne fújja a szél.

- Te vagy, Raoul? - szólt ki a kocsiból a fiatalúr.

Erre a kérdésre nem felelt semmit a hosszú ember, hanem felugrott egy szökéssel a bérkocsis mellé s annak egy tapasszal beragasztotta a száját. Mire a bérkocsis védelemre gondolhatott volna, már akkor a kocsiból kiszökött ifjú úr megragadta a két karját, azzal lerántották az ülésből, s oly hirtelen bevitték a házba, hogy meg se nyikkant.

A markos hölgy pedig kiemelte a reszkető leánykát a hintóból, s a férfiak után vitte.

A bérkocsis izmos ember volt; de két megtámadója még izmosabb.

Egy szobába vitték, aminek az ajtaja a kapubejáratra nyílt: ott megkötözték, betömték a száját, lehúzták a köpönyegjét, leoldozták a nyakravalóját, s aztán farkasgúzsba illesztették, s úgy ültették fel az ágyra.

Mikor aztán ártalmatlan hallgatóvá lett téve, akkor ugyanarra az ágyra, amelyen ő a falnak támasztva guggolt mozdulatlanul, egy toalett-tükröt helyeztek el.

- Ne féljen semmit, polgár! - monda neki a futárcsizmás férfi - nem lesz önnek semmi baja. Csupáncsak le akarják festeni. Tudja, a szépsége végett.

Azzal az ifjú úr odaült a tükör elé, s a saját két pofaszakállát lenyírta, aztán mindenféle pamacsokkal éppen olyan rezes arcot, burnótos orrot festett magának, mint az előtte ülő eredeti, a fülébe odacsíptette a függőt, a rossz parókát feltette a fejére, tetejébe a carmagnol kalapot. Azután a nyaka körül csavarta azt a terjedelmes nyakravalót, elborítva vele az annyira ismertető állat. Végre felölté magára a hétgallérú köpenyeget, míg tökéletesen hasonló nem lett az előtte lebegő eszményképhez.

- No most, polgár, legyen nyugodt, és ne féljen semmitől - biztatá a megkötözöttet a hosszú férfi a futársarukban. - Legfeljebb holnap ilyenkorig visszakapja ön a kocsiját, lovait, köpenyét, nyakravalóját és minden egyéb jogos tulajdonát; amiknek a használatáért, egy napra óránkint húsz frankot számítva, itt hagyunk önnek ötszáz frankot, húsz frank a borravaló. Ide lesz dugva a mellénye zsebébe. El ne felejtkezzék róla. Holnap reggel tizenegy órakor be fog jönni önhöz a tejhordónő; az majd kimenti önt e kényszerhelyzetből, s annak majd elmondhatja ön, hogy mit álmodott. A rendőrbiztosnak ne mulassza ön el átadni a legszívesebb

üdvözletet két ismeretlen tisztelője részéről. Addig pedig viselje ön magát helyzetéhez méltó nyugalommal és hidegvérrel. Hogy jól tudjon ön aludni, szépen bekötjük a szemeit, s ha mégsem tudna ön elaludni, kezdje el magában a kétszerkettőt mondani: én is mindig úgy teszek, s mire a hétszerhéthez érek, inkább elalszom, mint hogy kitaláljam. Jó éjszakát, polgár.

A mellékszoba ajtaja kinyílt, s azon az említett köpcös asszonyság lépett ki - egy fiúcska kapaszkodott a karjába. A kisleányból már fiú lett.

Az asszonyság már nyusztprémes bársony *wicklerbe* vala öltözve, strucctollas kalappal; a kis fiúcska pedig à la polonaise, bő nadrágba, hosszú szárú csizmákkal, prémes bekecsbe, aminek a gallérja fel volt hajtva, a fején egyike azoknak a festőietlen alakú sipkáknak, amiknek a felhajtóját ha lehúzzák, s az áll alatt keresztülkötik, az embernek nem kell messze menni, hogy eszkimót lásson; azonfelül a gondos „mama" egy szörnyű nagy sált kötött az ifjú úr nyaka körül, amitől annak csak az orra hegye és szemei látszottak elő.

- Készen vagyunk - mondá az asszonyság.

A két férfi oldalzsebeibe dugta a pisztolyait. A fiatalúr egy bőrtokba rejtett ládikát bízott a futárcsizmásra, mit az gondosan a nyakába csatolt. Azzal a hölgy és a kis úrfi felültek a hintóba, a két férfi fel a bakra, s a hintó tovább gördült. Most már tudta a kocsis, hogy *hová.*

- - - -

III.

Az egyedül maradt öregúr csak reggel tíz óra felé látogatta meg vendégét. Az ezúttal már valósággal aludt, s csak arra ébredt fel, mikor az ablak és ágy függönyei szétvonattak, s egyszerre világosság hatolt szempilláira.

A gyermek ezúttal igen szeretetreméltó volt, mint szokták a gyermekek, ha jól kialhatták magukat.

- Ah, uram, az nagyon szép öntől, hogy felébresztett. Igen jól aludtam. Ez igazán olyan jó kis ágy, mint odahaza. Milyen jó, hogy nem hallom a nevelőnőt zsémbelni. Ugye ön nem szokott zsémbelni? Pedig megérdemelném ám; nagyon rossz voltam az este. Nem akartam elaludni. Pedig önök olyan jók voltak hozzám. Még tojásos puncsot is adtak, ami nagyon jó volt. Nézze csak. Egy pohárral megmaradt még tegnapról. Azt bizonyosan ön hagyta ott. Az jó lesz nekem reggelire. Én szeretem a hideg puncsot. Meg nem engedem, hogy ön fárassza magát a csokoládéfőzéssel.

Azzal felugrott az ágyból, s egy nyolcéves gyermek ártatlan naivságával odafutott a csemegéző asztalhoz, felkuporodott a szófára, hosszú alsó öltönyével betakarva a meztelen lábait, s megkínálta magát az otthagyott hideg punccsal, amibe piskótát kezdett mártogatni.

- Nagyon jó! Apropó! A mama nem kerestetett még?

- Nem biz a, kicsikém. Hanem majd mindjárt nekiindulunk mi őt felkeresni. A grófné nem is tudhatja még, hogy ön elveszett. Hisz ő azt hiszi, hogy ön a márkinőhöz ment gyermekbálba, s igen természetesnek találja, ha onnan éjszaka nem bocsátják haza a kis táncosnőket, hanem lefektetik szépen, s azután a nagyok folytatják a táncot reggelig. Ön után ma délig nem is fognak tudakozódni.

- Ejh, ön csakugyan szeretetreméltó. Ez nekem nem jutott eszembe. Féltem, hogy a mama haragudni fog, magánkívül lesz, s olyankor olyan rút. Máskor meg nagyon szép. Óh, igen szép! Majd meglátja ön. Ugye, eljön velem a mamához? El fogja mondani, hogyan talált rám? De azt ne mondja el, hogy milyen makrancos voltam. Meg hogy azt kérdeztem, hogy nem akar-e ön megölni? Este mindig nagyon félek. Jöjjön ide, hadd csókoljam meg. No, ezt a másik csókot meg vegye át a barátja számára. Őt nem csókolnám meg, mert nagyon szép ember. De ön meg olyan jó. Azt szeretném, ha ön az én atyám volna.

Az öregúr a könnyekig engedte magát érzékenyülni.

- No de kedves kicsikém - monda kis vendégének - ebben a nem utcára való öltözetben csakugyan nem mehetünk ki várost járni, a mamát is megijesztenők vele. Én azt teszem, hogy elmegyek a pipereárushoz önnek valami kész öltözetet hozni. Mondja csak: körülbelül milyenforma öltözet volna az, amitől önt megfosztották?

- Óh! Abukir-szín gros de Naples grêcque, elöl csipke trompeuse-zel és rövid ujjakkal.

- Nem felejtem el. Amíg odajárok, addig senki se jön ide.

- Óh, én szeretek egyedül lenni. Nappal nem félek semmitől.

- Addig mulassa ön magát a bubával.

- Nagyon szép buba! Az éjjel együtt aludtunk, ahányszor felébredtem, mindig megcsókoltam.

- Önnek fogom adni, ha úgy megtetszett.

- Ah! Köszönöm. Ez bizonyosan valami kedves leányáról maradt önre, aki meghalt.

- Úgy van - szólt az öregúr szomorúan.

- Ah, akkor nem fogok vele játszani. Elteszem az üvegszekrényembe, karszékbe ültetve. Nem szabad neki a földön heverni. Philine-nek fogom hívni. Az az én kis húgom volt, aki meghalt. Ide üljön mellém, szép Philine. - Azt nem is mondtam önnek, hogy engem hogy hínak. Lássa, milyen ostoba vagyok! Csak a keresztnevemet tudom: „Amélie”. - Lássa: a polgárleányoknak könnyű megtanulni az anyjuk családi nevét, mert azokat, ha keresi valaki, azt kérdezi: itthon van-e Pomponet-né? Köszöntetem Rigolmichon-né asszonyt! De az én mamámat minden ember csak úgy híja, hogy „la comtesse!” hát honnan tudnám, mi a családi neve? Én csak úgy hívom, hogy „mama Thémire”: s azt hittem, hogy az minden házban van egy.

Az öregurat még meg is nevettette a kis bohó portéka.

- Hát talán valami könyvet adhatnék önnek, hogy el ne unja magát?

- Ah, haha! - nevetett a kisleány, tenyereit összecsapva. - Az volna nekem csak kedves! Hiszen még csak most tanulom az alfabetet, s sehogy sem tudok kibékülni azzal a gondolattal, hogy a kétágú villát „i grec”-nek hívják.

- Kedves kis ártatlan bohó! - mondá az öregúr. - Hát a virágokat szereti-e ön?

Azzal eléje hozott egy porcelán virágvedret, amiben egy nárcisz volt. Egy évtized előtt a szalonok divatvirágja.

Ennek a szirmai hófehérek voltak rózsaszín heggyel, a belső pilise sötétzöld, narancssárga kehellyel. A virágkedvelők emlékeznek rá, hogy ennek valaha a kertészeti katalógusban Marie Antoinette neve volt.

- Ah, be gyönyörű szép virág! - csodálkozék rajta a gyermek. - Jaj, ha egyet szabad volna róla leszakítanom!

- Tessék!

A kisleány leszakított egy virágot, s azt gyermek kacérkodással az inge szalagcsokrába tűzte.

- Mi a neve ennek a gyönyörű virágnak?

- Nárcisz.

A gyermek a szóra felugrott helyéből örömre gyúlt arccal.

- Ah! Nézze ön! Erről a szóról eszembe jut, hogy hol lakunk! Hát a Palais des Narcisses-ban! Tudja ön, hol van az?

- Híréből ismerem.

- Akkor egyenesen hazavihet ön, kérdezősködés nélkül. - Óh, drága, kedves virágom!

S azzal megcsókolta a gyermek hálateljesen azt a virágot, mely megmondta neki az anyja palotájának a nevét.

- Mármost sietni fogok önnek az öltönyét elhozni.

- Én meg addig elmesélem Philine-nek Gargantua történetét.

- Zárja be ön belülről az ajtót; s csak akkor nyissa ki, ha nevemet mondom: Alfred Cambray.

- Óh, azt a másikat én elfelejtem: csak azt mondja: „papa Alfred”. Azt megtartom!

Amíg az öregúr a lépcsőn aláhaladt, a gyermek fennhangon kezdé el a dajkamesét mondani a képzelt hallgatónak. Egyedül hagyott gyermekek félnek, azért lármáznak.

Amint azonban a kapudörej jelenté, hogy az öregúr eltávozott, a gyermek felugrott helyéből, s elkezdett kutatni a szobában. Mindent összevissza fürkészett. Aztán benyitott az oldalszobába:

minden fiókot kihúzogatott, mindent összemotozott. - Hiszen ez is gyermekszokás, kutatni - idegen helyen. Mit találna a kíváncsiság valami érdekeset, valami furcsát? - Egyszer aztán, amint a kutatásból visszatért az első szobába, észrevette, hogy a padlószőnyegen apró papírdarabkák vannak elszórva. Azokat összeszedte, s azután megkísérté összerakni az asztalon, míg a tépett rongyokból lassanként kikerült az egész papírlap.

Akkor azután azt, ami arra írva volt, szépen *elolvasta*. Pedig meglehetősen kuszált férfiírás volt az. Volt rá ideje; az öregúrnak egész a Passage Colbert-ig kellett ballagni, hogy divatos ruhatárt találjon.

Amint a visszatérő öregúr léptei hangzottak a lépcsőn, leszórta az asztalról a papírdarabkákat, s elébb, mint az zörgetett volna, futott eléje kinyitni az ajtót; s mikor az megmutatta neki az elhozott öltönyt, magánkívül volt örömében, táncolt, keringőzött, kacagott, csókolta az ajándékozó kezeit.

- Éppen ilyen volt az én bálruhám! Egészen ilyen. - De ez még annál is szebb!

Cambray úr felöltöztette a kisleányt a magával hozott ruhába, oly ügyesen, mintha nagyon sokat foglalkozott volna ilyen feladattal; mikor készen voltak, körültekintett; meglátta az elszórt levélrongyokat a szőnyegen, azokat összeseperte, s beledobta a kandalló tüzébe.

Cambray úr is megpróbálkozott azzal, amit rajta kívül már olyan sokat megkísértettek: hogyan lehet az ember eszének egyszerre két külön úton haladni? Mintha két ellenkező hippogryph volna fogva a szekerébe, s az egyik erre, a másik arra akarná vinni. Mikor a déli tizenkét órát harangozták, az egyik eszmejárás az eltávozott szökevények után ragadta: vajon megmenekültek-e szerencsésen, s ha a párizsi banlieu-n túl vannak, elég nagy egérutat nyerhettek-e tizenkét óra alatt a nyomukba kerülő üldözők elől? A másik nyugtalanító gondolatja meg odaragadta a névtelen grófnőhöz, akinek már ezóta mégis meg kellett tudni, hogy a leánya elveszett. A harangütés bim-bam szava hol az egyik, hol a másik aggodalmat hozta eléje, mintha az ő szíve is egy harang volna, amit kétoldalt dönget a vaskolonc.

Hanem az az első hippogryph, amelyik az eltávozottak után húzott, mégis erősebb volt a másodiknál, úgyhogy Cambray úr, mikor a kisleánnyal együtt beszállt a bérkocsiba, arra a kérdésre, hogy hová hajtson, olyan helynevet mondott a kocsisnak, aminek hollétéről az semmit se tudott, valami idegen ország kimondhatatlan département-jának a nevét, s csak a nagy elbámulására a kérdezőnek tért vissza a jelen helyzethez, megmondva neki, hogy a „Palais des Narcisses”-hoz utaznak.

A bérkocsis azt kérdezte, hogy melyik oldalára a palotának, mert ez négy utcára szolgál.

Erre azután a kisleány adott utasítást: „ahol a sétány van”.

A Palais des Narcisses-t hajdanában *Soubise* herceg építteté a szép *Guimard* kisasszony számára. A hírhedett táncosnő egyedül lakott benne: maga és hozzátartozói.

A forradalom e palotát is elfoglalta, s az is a kalapács alá került: elárverezték, azazhogy kisorsolták. Egy úrhölgy nyerte el azt 120 frankos sorsjeggyel.

Akkora úrhölgy azonban nem született a világra többé, aki egy egész palotát be tudjon tölteni egymagával: a nyertes eladta Perigault bankárnak; a megvásárló ügyes vállalkozó volt: a nagy palotát felosztotta kisebb lakásokra, a méltóságos nagy termeket vékony falakkal átidomíták sok szakaszú lakosztályokká: egy teremből kitelt salon, antichambre, boudoir és vestibule. A palota a divaturacsok kedvenc lakóhelyéül lett fölkapva, akiket egy évben „nárciszoknak” híttak, ahogy hítták később „incroyables”-oknak, „lions”-oknak, „petits crevés”-knek: innen maradt e háztömegen a „Palais des Narcisses” elnevezés.

A sétány alá érve, már egészen jól tudta magát tájékozni a kis comtesse.

- Itt, ennél a kapunál álljunk meg - parancsolá a kocsisnak -, aztán ön elmehet. A *márki* úr a mama equipage-án fog visszatérni.

Cambray úrnak meg kellett engedni, hogy a kis comtesse őt márkinak címezze. Ezzel az ártatlan hazugsággal tartozott a kis grófnő saját rangja méltóságának. Egy „pékin”-nel csak nem utazhatott egy kocsiban. A szegény Favras, akit felakasztottak azért, mert ő volt az „utolsó márki”, hiába szenvedte ki a vértanúságot: a császárság új márkikat teremtett.

Azzal a kis comtesse kísérője karjába kapaszkodva, vezette azt egész otthonias jártassággal.

- Ne menjünk a főlépcsőn - monda neki -, ott minden cselédet fel kellene lármáznunk. Van itt egy melléklépcső, amelyen én önt egyenesen a mama budoárjába fogom vezetni. Meglepjük őt.

Cambray úrnak tetszett ez az ötlet. Volt benne gyermeki gyöngédség: nem rémíti meg az anyát szokatlan lármaütéssel; s azonkívül az arisztokrata kék vérnek a vele született óvatossága: nem bocsátani közhírré, hogy a család nyolcéves kisasszonyát mily megszégyenítő bántalom érte, s hogy a megmenekülését mily véletlennek köszönheti.

Cambray úr maga is régi nemes volt; régibb talán, mint aki e palotát építteté; talán nem is Cambray-nak hívták mindig. Hanem ezt hagyjuk el most. - A kis comtesse egész észrevétlenül vezette fel a kapus által felnyittatott rejteklépcsőn oltalmazóját. A vasrácsajtó titkos nyitját is jól ismeré már a kisleány. Egy ódon ruhaszekrényekkel még szűkebbre szorított tornácon át egy öltözőszobába vezette Cambray urat. Ott nem volt senki.

Innen átléptek egy budoárba, melyben egy asztalon hímzések és képes albumok voltak kiterítve. Ott sem volt senki, egy rikácsoló kakadun s egy orrfintorgató kapucinus majmon kívül.

Hanem az innen kivezető szárnyajtón keresztül lehetett hallani egy harmónion méla hangját, melyben Cambray úr megismerte Beethoven „Les adieux, 1’absence et le retour” szimfóniáját, s egy percre megállt azt hallgatni.

- Ezt a mama játssza - suttogá a kisleány. - Ön lépjen be elébb; én hátramaradok. Mondja el neki, hogy elhozott, és nincs bajom. Vigyázzon, mert a mama nagyon ideges.

Cambray úr csendesen benyitá az ajtót, és azután meglepetve állt meg.

Egy pompás nagy termet látott maga előtt, mely tele volt fényes közönséggel.

A grófnőnél éppen „matiné” volt.

A jó társaság kedvenc mulatóideje volt ez évben a déli tizenkét óra. Akkor tartották a hangversenyeket.

Csupa meghívott vendégek voltak, grande toilette-ben. A hölgyek mind fiatalok és szépek; azon kor erényes divatja szerint kebleik betakarva hímzett kendőkkel; az öltönyökön drága hímzet és brüsszeli csipke, a hajfürtökben igazgyöngyök; a férfiak is csupa szalonöltözékben: tökéletes magyar nadrághoz rövid derekú frakkok, nagy fényes ércgombokkal, a hímzett mellény széles leffentyűi a frakk mellére kétfelől kihajtva; a bodros, hímzett ingelőben ragyogó melltűk, s a széles fehér nyakravaló oly magasra feltekergetve, hogy az eldugott áll kényelmesen mozoghasson benne; a nadrágzsebből a zsebóra lánca fityeg le mindenféle csengő-bengő hiábavalóságokkal.

És az egész társaság közt, aki a központot képezi, maga a háziasszony, a szépség eszmény-képe: maga Cythere; ott ül a harmónion előtt, hosszú aranyhaja csodaszép gyűrűkben vállára omolva.

Mikor e fényes társaság közepett megjelent Cambray úr, egyszerű barna téli felöltőjében állig begombolva, fénytelen, csatos cipőkben, s fekete kesztyűkben, s még hozzá a budoár felőli ajtón, ami nincs a közönség számára nyitva: mindenki bámulva tekinte rá. - Maga a zenéző úrnő, valami sértett méltóság kifejezésével kelt föl a harmónion mellől, s bámulva szólítá meg az idegent: - Uram!

E pillanatban azonban egy ezüstös bérruhás inas törte magát a főajtón át valamennyi vendégen keresztül, s minden tekintetet félretéve rohant oda a grófnőhöz, valamit súgva a fülébe, amire a grófnő ez önkénytelen kiáltásba tört ki:

- Az én leányom elveszett?

Az inas pantomimikájából érthető volt, hogy sehol sem találtatik.

A vendégek felugráltak helyeikről: zúgás támadt.

Ekkor Cambray úr megszólalt:

- Én megtaláltam önnek a leányát, grófnő, s íme visszahoztam.

Azzal kézen fogta a leányt, s odavezette.

A szép úrhölgy elfeledte az egész előadást, a jelenlevő fényes társaságot; térdre esett a karjai közé rohanó gyermek előtt, sírásgörcsöket kapott, s utoljára elájult. Felemelték, kivitték a teremből. Két orvos rohant utána, érvágó tárcáját tapogatva oldalzsebében, míg a hölgyek flakonjaik tartalmát öntözték az elájult arcába.

Azután, hogy az ajtó becsukódott, egyszerre az egész társaság mind Cambray urat vette körül. A szép hölgyek megfogták a kezeit; odaerőszakolták, hogy üljön le közéjük a kerevetre, egy szőke delnő jobb felül, egy kreol szépség bal felül, a férfiak egymás vállain keresztül törekedtek neki a kezeiket nyújtani szorongatásra. Mind szép deli ifjak voltak. Csupán egy volt közöttük idősebb úr, de az is délceg alak: büszke, hódító arc, magasan hordott sasorral, hegyesen összemenő szemöldökkel, megigéző mosollyal ajkain. A haja, az akkori férfidivattól elütően, nem volt a homlokára szemöldig lehúzva, hanem büszke csigában felcsavarítva. Ez kötelességének tartotta magát a jövevénnyel megismertetni. „Én de Fervlans Lyonel márki vagyok.”

- Én Cambray Alfréd.

- Ah, legyen olyan jó, mondja el nekünk, a grófnő barátainak, hogyan történhetett ez? Valami rendkívüli eset!

Cambray úr aztán elmondta sorba, ami a gyermekre vonatkozott. A legmélyebb figyelemmel hallgatták; a kíváncsi hölgyfejecskék egymás vállain keresztül néztek rá, bámulatra felnyílt szemeikkel. Egy szép szöszke princessz a kis hímzett zsámolyra ült le a lába elé, úgy hallgatta. Mindenki meg volt illetődve. Többen sírtak. Mikor vége volt a történetnek, marquis de Fervlans odament Cambray úrhoz, megszorította mind a két kezét: szemei teli voltak könnyel; szemöldei vonaglottak, és álla remegett.

- Köszönet! köszönet önnek, derék férfi. Ezt soha nem fogjuk elfelejteni.

- Mennyi gyöngédség! - suttogá a szép szöszke a Cambray úr mellett ülő barna szépségnek hallhatólag. - Ugyanolyan öltönyt szerezni a kisleány számára, amilyentől megfosztották.

- Igazi nemes szív.

Ekkor az egyik orvos visszajött a mellékszobákból, finom pedantériával árulva el, hogy a nagy veszély már túl van a válságon, s azzal odament Cambray úrhoz.

- A grófnő óhajt önnel szót váltani.

S azzal kezét karja alá dugva, átvezette az öregurat a budoárba.

A grófnő egy perzsa szövetű ottománon feküdt, eszményien odaomolva a dagadó kerevetre, s ölében tartotta a kis Amélie fejét, gyöngéden simogatva annak selyem hajfürteit; a kisleány viszont a kis buba fejét tartá úgy az ölében, s annak hízelkedett hasonlóul. Az egyik orvos a fél kezével a grófnő üterét vizsgálta, a másikban egy zsebórát tartott; az alsó ajkát erősen előre pittyeszté, s a szemeivel a saját szemöldökeit igyekezett meglátni.

Az alkoven függönyei mögött egy komornaféle tartott a kezében egy drága porcelán medencét, szótlan pantomímiával élénk szemrehányásokat látszott tenni az inasnak, ki hebehurgyaságával okozta ezt az egész ijedelmet, míg az bűnbánó képpel látszott imádkozni hálaadást az éghez.

A grófné elragadó bűbájjal tekinte Cambray úrra, s azzal mindkét kezét feléje nyújtá, megfosztva azokat az orvos diagnózisától, s a leánya selyemhajának érintésétől, hogy kapcsolatba hozza Cambray úr fekete kesztyűivel, amik még mindig szarvasbőrből voltak.

Alig tudott suttogni.

- Nem bírom önnek megköszönni, uram. Engedje mondani: „barátom”. Hálát fogok ön iránt érezni, amíg élek. Amélie, csókold meg ezt a kezet! Nézd meg jól ezt az arcot. Szívedbe vésd; soha el ne felejtsd. Ő téged az életben a legnagyobb veszélytől szabadított meg.

Cambray úr pedig hallgatott is, nem is, ezekre az ömledezésekre. Az erősebbik hippogryph-je azok után a menekülők után ragadta őt már. Szerette volna megtudni, ha megszabadulhattak-e, s a szép grófnő hálálkodásai alatt is az jutott eszébe, hogy mennyi sopánkodás amiatt, hogy egy kis comtesse-ről lehúzták a ruhát, s kinn hagyták az utcán; pedig van egy másik leány, akivel még annál sokkal nagyobb kegyetlenséget követtek el.

Rövid választ adott.

- A kis grófnő igen kedves volt.

Ekkor a szép grófnő egy nagy elhatározásra vette magát. A nyakában függött fekete zsinóron egy medalion. Nem értékes külső, csak elefántcsont, hanem szétnyitva, remek miniatűr festésben, a kis Amélie mellképét engedi látni.

- Ha kedves önnek a kis talált gyermek emléke: fogadja el ezt tőlem, s gondoljon kis védencére - néha.

Ez igazán nagyszerű ajándék volt. A grófnő azt adta oda, ami saját magának legkedvesebb volt.

Cambray úr azonban nem tette azt a keblébe; gondolta magában: az eleven alaknak átadtam ugyan az *igazi* kedvenc jó meleg ágyát; de ebben a meleg szívben nem fog az őhelyette pihenni.

Megköszönte az ajándékot, megcsókolta a grófnő kezét; azután a kis Amélie arcát, amit ez pirosra gömbölyített mosollyal kínált eléje: - meghajtá magát, s eltávozott.

A terembe érve elhalmoztatott gyöngéd szemrehányásokkal:

- Ah, már el akar bennünket hagyni? Megfoszt kedves jelenlététől? Nem engedi magát marasztaltatni?

Határozott szándéka volt az elmenetelre. Pedig Beethovent is emlegették előtte. Ejh, azt a diszharmóniát, ami most az ő lelkében kavarog, nincs zeneköltő, aki szimfóniába szedje.

- Adieu, hölgyeim! uraim!

Akkor azután afölött támadt nemes vetélkedés, hogy melyik uraság ajánlja fel az utcán sorba állított hintók közül a magáét, a nemes szabadító hazaküldésére.

- De ezt nem engedem magamtól elvitatni! - hatalmaskodék a parancsoló tekintetű márki. - Ez a jog és kötelesség engemet illet. Lehessek olyan szerencsés, uram!

Azzal karját az öregúré alá öltve, saját magas személyében kísérte őt ki egész a vestibule-ig, ahol veres ruhás svájci bérhuszárja állt a többi inas urak csoportja közt; annak parancsot adott, hogy járassa elő a hintaját. Azután mindkét kezével megfogta Cambray úr kezét, háromszor felemelte s háromszor lenyomta azokat; akkor hármat hátrafelé lépett, még az ujjai hegyével az ajkaitól egy üdvözletet vetett felé, s addig be nem ment az előterem ajtaján, amíg Cambray úr el nem távozott a vestibule ajtaján.

... Amint pedig Cambray úr kilépett a grófnő budoárjából a terembe, s az inas, Jocrisse úr, becsukta az ajtót a háta mögött, a szenvedő grófnő felugrott a kerevetről, s csipkezsebkendőjét arca elé tartá, hogy kitörő nevetését elfojtsa vele. A kis Amélie anyjának az öltönyébe temette az arcát, úgy kacagott, a szobaleány a markába vihogott, s Jocrisse úr, az inas, két tenyerével a hasát fogta, fejét a térdeig hajtá, vállainak rázkódásával jelezve elfojtott jókedvét; maga a gyógykezelő ordinárius is mosolyra vonta szét az ajkait, s burnótszelencéje tetejére peccentve két ujjával, kínálta azt oda kollegájának, ki elfojtott kacagás hangján magába befelé nevetett.

- *Ezt ugyan jól adtuk!*

A hintó gördülésére aztán teljes kórusban tört ki a jókedvű kacaj.

Belépett a parancsoló tekintetű márki: az azután mindenkit kiküldött a szobából, s egyedül maradt a grófnővel és kisleányával.

... Cambray urat pedig vitte a márki hintaja, úri kocsiknál szokásos gyorsasággal Párizs utcáin végig.

Cambray úr el volt merülve gondolataiba; nemigen nézegetett ki a kocsiablakon. Az sem volt valami nagyon kedvére, hogy ő most egy úri hintóban kocsizik, ami egy olyan nagy úrnak a tulajdona, akinek ő sohase hallotta a nevét. Azon volt, hogy mentül jobban behúzza magát a hintó mélyébe. Azonkívül is a hó olyan sűrűn esett, hogy nehéz lett volna megkülönböztetni, hogy a Rue St. Martinon, vagy a tölcsér alakú Rue Mouffetardon gördül-e végig a hintó.

Egyszer aztán az lepte meg, hogy a hintó egy kapubejárat alá gördül be.

Az ő lakása kapuján nem lehet hintóval bemenni.

A bakról leugró svájci huszár siet kinyitni a hintó ajtaját, s a lelépő Cambray úr egy kivont kardú sergeant-nal találja magát szemközt.

- De hisz ez nem az én szállásom - szól az öregúr.

- Nem ám - felel a sergeant. - Ez a *Sainte Pélagie* börtön.

- De hát mi közöm ehhez? Az én nevem Cambray Alfréd.

- *Éppen önre vártunk...*

... Most aztán Cambray úron volt a sor, hogy kacajra fakadjon!

*

Cambray urat, miután zsebeit kimotozták, s azokból minden gyanús és életveszélyes tárgyat elkoboztak, felvezették egy második emeleti szobába, s oda bezárták.

Volt ideje körülnézni magát hevenyészett szállásán.

Úgy látszik, annak sok nevezetes lakója volt már. A falak tele voltak írva nevekkel; némelyek fölé alkalmi strófák is voltak jegyezve, egy-egy a sziluettjét örökíté meg a falon, többen pedig azoknak a torzképeit, akik őket idehozták; a guillotine is ott szerepelt az illusztrációk között. (A halál ekevasa.)

Az új lakó nemigen volt meglepetve. Úgy vette a dolgot, mint a tengerész, ha zátonyra kerül. Nem kellemetes helyzet; de készen lehet az ember rá, ha a korallszigetek archipelagusán utazik keresztül.

Csak az összefüggést nem értette még az események között. Hogyan lehet az, hogy a háladatos grófnő palotájából az elérzékenyült márki hintaja hozta őt ide?

Estig törhette rajta a fejét. Csak egyszer nyitotta rá az ajtót egy vén, mogorva porkoláb, aki valami levesfélét és kenyeret hozott a számára.

- Köszönöm. Már ebédeltem - monda neki Cambray úr.

- Mikor?

- Még tegnap.

A porkoláb azért csak letette az asztalára a levest és a nyolc lat kenyeret.

- Figyelmeztetem önt, polgár - monda egykedvűen a foglyának -, hogyha ön netalán abban a gondolatban járna, hogy éhen ölje el magát, mi az orrán keresztül fogjuk önbe beletölteni a levest.

Estefelé aztán más látogatója jött.

A nagy csörömpöléssel felnyíló ajtón keresztül egy szép, hódító tekintetű férfi lépett be hozzá: a kedves de Fervlans márki. Ezúttal azonban nem volt leereszkedő, sőt inkább büszke tekintettel sietett egyenesen a fogolyhoz, s azt mondá rideg, megriasztó hangon:

- Minden el van árulva. Valljon meg ön mindent őszintén. Ez az egyedüli menekülés.

A fogoly gúnyosan féloldalra vonta a száját mosolyogva.

- Az ám - szólt nyugodtan. - Ezen szokás kezdeni, mikor valami nagy házfeltörés után gyanús egyéniségeket összefogdosnak. Hát csak mondja ön, uram, kinek a gyémántjait lopták el, s hogy kerülök én a bűnrészesség gyanújába?

Erre a parancsoló tekintetű férfi elnevette magát, s egyszerre alább eresztette a fejét.

- Úgy látom, hogy önnek helyén van a szíve, Cambray úr. Önnel nem lehet a megkezdett hangon folytatni. Én sem bánom hát, kezdjük más modorban. Hiszen lehet, hogy mint igen jó barátok fogunk elválni. Mit mondok: elválni? Egyesülten haladni. Tehát kezdjünk egy kis kedélyes beszélgetéshez. Tetszik önnek egy szippanat burnót? Igen jó spanyol rapé.

- Köszönöm - szólt Cambray, belecsippentve a burnótba, s csendesen szippantva belőle. - A rendőrségnél csempészett burnótot szívnak?

- Ördöge van, hogy kitalálja - nevetett de Fervlans. - Tehát egyezzünk meg abban, hogy nem vesszük a dolgot vallatásnak, hanem csak kedélyes beszélgetésnek, s akármit fogunk egymásnak mondani, semmiért indulatba nem jövünk. Áll az egyezség?

Cambray úr vállat vont.

- Tehát, hogy az elején kezdjem. Önnek volt egy jó barátja, ki önnel egy szálláson lakott. Ez a múlt éjjel elhagyta önt.

- A háládatlan! - szólt Cambray úr iróniásan.

- Kérem. Önök szállásán egy leány is volt elrejtve, kit senki se látott.

- Bocsánat, uram: francia lovag nem szokott se kérdezősködni, se fecsegni olyan titkokról, amik *hölgyeket* érdekelnek.

- Ez azonban nem volt a célzott kategóriába eshető hölgy, hanem egy gyermekded leányka, mintegy tizenkét éves.

- De hogy lehet egy hölgynek az életkorát meghatározni, akit senki se látott?

- Vannak rá igazoló gyanús körülmények - mondá de Fervlans. - Mi oka volt önnek a szállásán *játékbubát* tartani?

- Játékbubát? Óh, azzal én magam szoktam játszani. Különc vagyok. Öreguraknak szoktak ilyen bolondságaik lenni.

- Jól van. Eltűröm ezt a sakkhúzást is, ámbár elég szabályellenes. Ön a királynéját rochiroztatja. De hát ahhoz mit szól ön, hogy a múlt este önök ketten egy eltévedt leánykát szedtek fel az utcán, s azt felvitték a szállásukra, az emberszeretet ürügye alatt, nehogy megfagyjon szegényke; voltaképpen azzal az utógondolattal, hogy ezáltal tévútra vezessék az önökre figyelő rendőrközegeket. Önnek a barátja felvitte az ölében a *veres kendőbe* takart eltévedt leánykát, s egy óra múlva visszahozott *ugyanazon veres kendőbe* burkoltan egy *másik* lánykát, azzal a nesszel, hogy annak eszébe jutott az anyja lakása, s most viszi hozzá haza.

- Elfogták őket? - kérdé az önfeledés hevével Cambray úr.

- Dehogy fogták! Hiszen ha elfogták volna, most nem kínálnám önt spanyol rapé-val, hanem valami más spanyol találmánnyal. De éppen ez a hiba. Először is a rendőrkém volt ügyetlen, hogy a tíz órakor felvitt *nyolcesztendős* leány, s a tizenegykor lehozott *tizenkét* esztendős közötti termetkülönbséget észre nem tudta venni; hanem azután az ön barátjáé a kivitel minden érdeme: hogy a rendőrség szolgálatában álló bérkocsist először impertinens ravaszsággal, azután meg brutális erőszakkal nemcsak ártalmatlanná tette, hanem még menekülése eszközéül is felhasználta; úgyhogy most oly nagy egérutat nyert előttünk, hogy utolérnünk lehetetlen! De nem is tudjuk, hogy merrefelé szöktek.

Cambray úr visszatartá a sóhajt, mellyel keblének terhe meg akart szabadulni. Nem árulta el megnyugvását.

- Nekem se a leányhoz, se az ifjúhoz semmi közöm - szólt nyugalmát visszanyerve. - Az ő családi titkuk ez, amibe én nem tolakodtam soha.

- Ezt a sakkhúzást nem tűröm, Cambray úr! Tanúk és adatok vannak rá, hogy ön a titokba be volt avatva.

Cambray gúnyosan mosolygott.

- Önök valószínűleg felkutatták azóta a lakásomat, s találtak ottan adatokat?

- Mindent megtettünk, ami kötelességünk volt; felszakíttattuk önnek a parkettjeit is, szétszedettük a bútorait, még a majolika szobrait is összetörettük (amiért nem mulasztjuk el bocsánatot kérni), és semmi terhelő iratot vagy egyéb jelt nem tudtunk feltalálni; hanem azért mégis tudjuk jól, hogy ön tegnap barátjától egy cédulát kapott, melyben az önt a kitört veszélyre figyelmezteti. Tudjuk jól, hogy önök az éjjel ketten egy szökési tervet dolgoztak ki.

Tanúnk van rá, aki e tervet kihallgatta, aki e levélke széttépett rongyait összeillesztette és elolvasta.

- Ki ez a tanú?

- Ugyanaz a gyermek, akit önök az utcáról fölvittek.

- Hogyan? - kiálta fel Cambray, nem bírva felgerjedésének ura lenni, s ököllel ütve az asztalra. - Az a kisleány, aki dideregve kucorgott a hófúvat között kapunk szegletében; aki azt beszélte, hogy őt a cseléd kirabolta s itthagyta; aki nem tudta az anyja nevét, meg a szállását, aki azt állította, hogy most tanulja az alfabetet ismerni; aki engem hálatelten ölelt, csókolt, Alfréd papának nevezett!

- Az a mi legügyesebb detektívünk, aki nem egy gonosz összeesküvőt kerített már horogra! - egészíté ki diadalmas hangon de Fervlans.

- De az rettenetes! - szólt kezeit összecsapva indulatosan Cambray -, hogy egy nyolcéves leánygyermek, egy főnemes leánya, magát kémkedésre, árulásra engedje használni!

- Mondja ön inkább: bámulatos és lesújtó tudat minden ellenségére nézve az államnak, hogy már a nyolcesztendős gyermekben annyira ki van fejlődve a francia államesze iránti hűség öntudatos működése!

- Eszerint való az, amit csak mesének tartottam - szólt Cambray, két összetett kezét térdei közé szorítva -, hogy a hatalom egy egész szövetséget tart fenn, *szép hölgyekből, deli ifjakból és ártatlan gyermekekből*; akiknek feladatuk gyöngéd érzelmek álarca alatt belopózni a családok szentélyébe; behálózni a hozzájárulhatlan embereket; hízelegve csalni ki azoknak titkait; s ezeket együtt a *„Cythere dandárának”* nevezik!

- Ma volt szerencséje önnek színről színre látni e tündéri társaságot - szólt, kesztyűjével veregetve tenyerét de Fervlans. - Hát azok, akik ott körülem csoportosultak, könnyekkel szemeikben, hálálkodással ajkaikon, a deli szép hölgyek...

- Az volt a Cythere dandára.

- S az a házi úrnő, azzal az isteni megjelenéssel, aki visszahozott gyermeke látására elájult...

- Az maga Cythere helytartónője; aki maga tanította be kisgyermekének azt a szerepet, amit az önök előtt eljátszott.

Cambray magánkívül ragadta elő zsebéből az ajándékba kapott elefántcsont medaliont, s azon volt, hogy azt a sarkával összezúzza. - Hanem aztán magához tért.

- Nem! A gyermek nem hibás. Azok a vétkesek, akik őt ily szörnyeteggé nevelik. - S azzal visszacsúsztatá zsebébe a medaliont. - Ez nekem jó talizmán lesz jövőre! - dörmögé keserű gúnnyal.

- Figyelmeztetem önt a szerződésünkre, uram - szólt a márki -, hogy akármit mondunk egymásnak, afölött indulatba nem jövünk.

- Már lecsendesültem - szólt Cambray - s úgy hiszem, hogy ön sem fog ezért megneheztelni, ha kimondom, hogy önök ilyen módon tönkreteszik a társadalmat.

- De megalkotjuk az államot.

- Az nem igaz! Az állam alapja a gyermekek erkölcse.

- Azonban hát mi nem azért jöttünk össze *ezen a helyen*, hogy itt akadémiai értekezést folytassunk a nevelésügy és az államérdekek teóriái fölött. Maradjunk csak a tényeknél. Ön ellen be van bizonyítva, hogy ön egy szövevényben részes, mely a jelen állami rend

megdöntésére készült, s aminek főfonalai éppen ma és tegnap tépettek szét *Enghien* herceg, *Cadoudal*, *Pichegru* és mások életfonalával együtt.

- Tépjék el az én fonalamat is.

- Azt nem fogjuk tenni, Cambray úr; ellenkezőleg nagy gonddal foguk őrizni önnek az életét. Ha egyszer meg talál ön betegülni, meglássa, hogy micsoda kitűnő orvosi ápolásban részesül majd. Nekünk arra az elmenekült jó barátjára van szükségünk, aki láthatatlan kötelékekkel most is önhöz van kötve. Nekünk azt kell megtudnunk, hogy hova lett az az ember, s ezt csak ön által tudhatjuk meg.

- Azt én magam sem tudom.

- Azt ön jól tudja. „Tanúnk" tudósítása így szól: „Van egy ország, *ahol nincs rendőrség, mégis van rend*, eredj féltett kincsünkkel oda!" Hol van ez az ország?

- Talán a holdban.

- Tanúnk e szót hallotta az ön szájából, s ön megmutatta a helyet a térképből barátjának.

- Álmodta ezt az önök tanúja.

- Cambray úr. Beszéljünk okosan. Ön bankár. Legalább annak van a rendőrségnél bejegyezve. Az államnak érdekében van e titkot felfedezni. Ha megmondja ön, hogy hol van az a hely, ahova az ön barátjának ajánlva van elrejtőzni, ön oly magas érdemeket szerez magának azáltal, hogy követelésekkel léphet fel, amik a mesével határosak. Akar ön a kormány pénzműveleteinek ügyvitelével megbízatni? Vagy általános bérlethez jutni, mely csodajövedelemmel van egybekötve? Akarja, hogy a hadseregi szállítás fővállalatát Hoingerlot bankártól elvegyék, s önnek adják által? Akarja ön a hadsereg egyenruha-szállítását megkapni, amin Barchut szabómester már eddig annyit nyert, hogy a hotel Thelussont megvehette hétmillió frankon, csak azért, hogy lerontassa? - Vagy ha rögtön és egyszerre akar kielégíttetni, szóljon: beszélhet milliókban! Az állam nem fillérkedik. Kezében van önnek a szerencséje!

- Sajnálom, uram, hogy ilyen szép alkalmat el kell szalasztanom a meggazdagodásra; de kalmár vagyok ugyan, hanem szédelgő nem vagyok. Azt, ami birtokomban nincs, nem adhatom el.

- Jól van, önnek nem kell pénz. - Ön nem is bankár. - Ez csak mese. - Ön sértett ellenfél. Mellőzött tehetség. Mondja meg ön, mi a nagyravágyása? Kormányzó akar lenni? Mondjon ön bármi nagy hivatalt! Holnap a kezében lesz a kinevezési okmány.

- Azt is igen szépen megköszönöm, uram; de nem nyúlhatok utána. Nincs tudomásom az elmenekült úr leendő lakhelyéről.

- S ha azt mondom önnek, Cambray úr, hogy ön vonakodása által a fejét kockáztatja...

- Azt felelem rá - szólt Cambray, nyugodt mosollyal emelve fel az asztalon hagyott kenyérszeletet - Fervlans úr, hogy tökéletesen mindegy reám nézve, hogy ezt a nyolc lat kenyeret, amit naponkint el kell fogyasztanom, holnap másvalaki fogja-e helyettem elkölteni. De amit nem tudok, azt nem tudom.

- No, hát mármost azt mondom önnek, Cambray úr - szólt kemény hangon de Fervlans -, hogy Cambray, *a bankár*, mondhat valamit, ami nem igaz: de a nemesember nem hazudhatik! - *Marquis d'Avoncourt!* Tudja-e ön, mely országba szökött önnek a barátja?

Az öregember e szóra felállt helyéről büszkén; termete kiegyenesedett, feje felmagasult, - még a homloka is mintha magasabb lett volna egyszerre, egész arca megnyúlt; - szemei merészen néztek a megszólító szemeibe.

- Tudom.....

Erre a szóra csupa finom nyájasság lett de Fervlans; fejét lehúzta a vállai közé; bókokat vágott, kezeit dörzsölte, s a rangegyenlőség bizalmasságával ölté karját az öreg férfi hóna alá, hízelgőn suttogva.

- És mi módon tudhatnók azt meg öntől?

Az agg férfi kihúzta a karját de Fervlans-ából, s nyugodt szarkazmussal felelt.

- Megmondom önnek. Vágassák le a fejemet. Aztán küldjék el *Bichet* úrhoz, a híres bonctanárhoz, az majd talán felfedezi a koponyámban azt a titkot, ha benne van. - S most kérem önt, hogy hagyjon magamra.

- Márki úr! - szólt de Fervlans, kalapja után nyúlva. - Mi itt fogjuk önt felejteni, mindaddig, amíg önnek tetszeni fog, hogy hallgatását megtartsa. Azt pedig, hogy hová lettek az ön szökevényei, majd kitudja a Cythere dandára. - A viszontlátásig, uram.

- Amikor fel fogjuk egymást váltani a börtönben!

Az öreget még azon éjjel elszállították a hami várbörtönbe. Ott aztán álmodhatott eltűntjei sorsáról, vagy kivethette kártyán, hogy mi lett belőlük, mert egyéb úton ugyan nem kaphatott felőlük tudósítást.

IV.

Amíg Párizs egyik utcájában törvényszéket tartottak a hurokra került összeesküvők felett, kiknek főnökét a saint-denis-i temetőből húzták elő, ahol három napig rejtőzött a Mi Urunk kápolnájának kriptaboltjában; de úgy látszik, hogy már a csontemberek sem titoktartók, azok is elárulták; amíg a Vendôme-téren szomorúan lobogtatta a szél azt az olajlámpást, ami az imént felállított guillotine két oszlopa közé volt akasztva; amíg a szétriasztott bűntársak a Szajna partjain a nád között elrejtett csónakjaikat keresték föl, amiknek jó búvóhelyük volt akkor még, mielőtt a hatalmas kőpartok és diadalmas nevű hidak építésére ki nem volt adva a teremtő parancs - azalatt Párizs másik részében mulattak.

Párizs sohase gyászol egészen. Párizs olyan, mint a földteke, egyik oldalát mindig süti a nap.

A Palais des Narcisses-ban csak úgy mulattak ezen az éjszakán is az incroyables-ek és merveilleuses-ök.

Cythere dandárának pedig tüntetőleg kellett azt mutatni, hogy az életnek azzal az árnyék-oldalával, aminek politika a neve, nem törődik. A bájos *Dealba Thémire* grófnő szalonjaiban soha egy szót nem lehetett hallani az államügyekbe, a kormányzatba vágó kérdésekből. Ezek a veszedelmes szépségek, akiknek hivatásuk az volt, hogy csak azért cseréljenek szívet szívért, hogy az elcserélt szívben megtalálhassák az államrend ellen tervezett titkokat: csak észrevétlenül dolgoztak.

Ők nem voltak a közönséges kémek osztályosai, kik apró elrejtett mondatkákat szedegetnek össze, kihívó ügynökökként maguk hozzák elő a kényes napi kérdést, s sietnek rögtön besúgni, amit megtudtak. Óh, ezek nem tesznek mást, mint kedélyesen mulatnak. Víg cimborák, hű barátnék. Előkelő társaságban élnek. Rendőrbiztossal szóba se látja őket senki állni. *Pasquier* urat nem is ismerik. Ha valaki a társaságban magától elkezd nagy botorul politikai tartalmú tárgyakról beszélni, ők maguk sietnek rögtön más fordulatot adni a beszédnek. S ha az ügyetlen idegen *nyílt társaságban* elkezd valami kényes tárgyat megpendíteni; például, hogy tegnap, éppen egy császári unokaöcs a Rue Rivoliban Vérynél oly lakomát adott, ami 75 ezer

frankba került, amíg 40 ezer munkásnak nincs mit enni; hát ebből a szép háziasszony mindenféle, a *Véry és Legacque* gyönyörházakból eredő adomák útján olyan szépen levezeti a beszélgetést a *„paphosi kert”* titkaiba, meg Madame *Tallien* és Madame *Récamier* toalett-versenyére, hogy a veszedelmes diskuráló egyszer csak a „velencei éjek” közepett találja magát a *Casino Paganiniban*, s künn felejtve hazafias elkeseredését, maga is kacag a *Café Procop* élcjátékain, s együtt járja *Musard* „őrült galoppját” a többiekkel.

Dealba grófnő termeiben csak a finom emberszólásnak, s a szellemes társalgásnak van uralkodó joga.

Hanem azután kerüljön egy célba vett alak a hálóba! Az aztán meg nem menekül.

Egy ilyen napon pedig, amikor *Enghien* hercegre mondják ki a halálítéletet egy veszedelmes összeesküvés miatt, mely egy hajszálon múlt, hogy az államrendet fel nem fordította, nehéz azt megőrizni, hogy a társalgás még a legközönyösebb tárgyról is át ne vitorlázzon a politika áramlatába.

Egy szép merveilleuse elkezd beszélni a *panorámáról*, ami a Chaussée d’Antinon látható. Ez volt az első *panoráma* Európában. Elég érdekes tárgy.

De a második már hozzáteszi, hogy ezt egy amerikai ember találta fel és hozta ide; valami *Fulton*.

A harmadik már többet tud Fultonról. Ez egy gépet talált fel, melyet gőz hoz mozgásba, s azt állítja, hogy ezzel hajókat is lehetne hajtani.

A negyedik már azt is tudja, hogy Fulton e találmányát felajánlotta a császárnak, s vállalkozott rá, hogy minden hadihajót átalakít vitorlásból kerekekkel hajtottá; amikor aztán tréfa lesz a francia hadseregnek kiszállni a brit szigeten. Egy ötödik már értette is egészen a dolgot; megmagyarázta neki Fulton úr, s ő azt egy legyező, egy kereplő meg egy teáskanna segélyével vállalkozott egészen felfoghatóvá tenni.

Míg végre az egész társaság azon veszi észre magát, hogy a Chaussée d’Antin-i panorámán kezdte, s állig-sarkig benne van az angolországi invázióban, s afölött vitatkozik, hogy lehet-e az vagy nem lehet. Ami már veszedelmes tárgy.

Thémire már azon gondolkozott, hogy a mademoiselle *Clotilde-ot* felkérje, hogy énekelje szét egy szép áriával ezt az új armada invincibile-t; amidőn de Fervlans odahajolt hozzá, s ezt súgta fülébe:

- Hagyja el ön egy percre a társaságot; most nem veszik észre. A télikertben fogom várni.

Dealba grófnőnek előbb ki kellett találni valamit, hogy feltűnés nélkül elhagyhassa a termeit.

Mint már említők, azon éveknek a divatja szerint a kisgyermekeket is ugyanazon szabású viseletbe öltöztették, aminőben a felnőttek pompáztak, úgyhogy egy ilyen gyermektársaság egy csoportban olyan volt, mintha liliputi merveilleuse-öcskék és incroyable-ocskák jöttek volna össze. S ezzel együtt járt az a szokás, hogy az egyenrangosított gyermekeket a mamáik magukkal vitték a társaságokba, estélyekbe, színházakba; ahol részt vettek a társalgásban, táncoltak a mamáikkal vizavi, tanultak egymásnak udvarolni és calembourg-okat mondani, megbírálták a divathölgyek toalettjeit és Talma játékát; véleményt mondtak aziránt, hogy *Barry* és *Desfontaines* legújabb vaudeville-je megnézhető-e? Megérdemli-e azt a 3000 frank évdíjt, amit a császár rendelt a szerzők számára, amiért úgy megnevettették? Hardy conditorie-jában kapni-e a legjobb fagylaltot, vagy Riche-ében? S hogy lehet-e Sándor cár barátságára tartósan számítani?

Ez ifjú sarjadék között természetesen a kis Amélie grófnő legfölyül tündökölt.

Nem lehet mulatságosabbat képzelni, mint mikor azt a miniatűr delnőt Thémire grófnő odaülteté a saját helyére, s azt mondta neki, hogy távolléte alatt ő vigye a háziasszonyi „honneurs”-t. Az a méltóságos applomb, amivel a gyermek e feladatnak megfelelt, ennivaló szeretetreméltó volt. Tudta a társaságot mulattatni, elmés aperçukkel fűszerezni a társalgást, pikáns adomácskákat nagy gráciával előadni; utánozni a persziflált egyéniségek modorát, és aközben azzal a legyezővel, amit az anyja mint uralkodói jelvényt engedett át neki a helyettesítés idejére, úgy tudott játszani, mint akármelyik señorita, s ha felkérték rá, még a zongorához is odaült, s el tudta játszani pici kezeivel Laporte legújabb diadalcouplet-jét. Óh, ez valóságos csodagyermek volt.

- Uraim és hölgyeim - monda a gyermek, mikor a mamája helyét elfoglalta -, ne beszéljünk mi olyan tárgyakról, amikhez nem értünk. Fulton úrnak semmi köze nincsen a mi *vapeurjeinkhez.*

Minthogy pedig „vapeur” a gőzön és a túlfinom úrhölgyek idegbántalmain kívül még azt a könnyű, lenge öltönydarabot is jelenté, amit az úrhölgyek a báltoalett alkalmával kebleik eltakarására használtak, a kis Amélie észrevétele általános furorét idézett elő.

Thémire grófnő ezalatt fölkereshette de Fervlans-t.

Ha valakit a véletlen arra vezetett, két egymással nyájasan mosolyogva fecsegő alakot látott volna egy jázminbokrozat lugasában, s nem talált volna ezen semmi megjegyzésre méltót.

A mosolygó, hízelgő arcok suttogó párbeszéde pedig ez volt:

- Kudarcot vallottunk - szólt Fervlans. - Ők tizenkét órával hamarább eltűntek, mint titkukat felfedeztük.

A grófnő vállait vonogatta, és fejét rázta szeszélyesen.

- Hát mért mondja ön ezt nekem? Nincs önöknek elégséges rendőrségük, ami kézre tudjon keríteni valakit, aki az országon keresztül akar szökni?

- Rendőrségünk van, és elég ügyes; hanem az üldözöttek még egy hajszállal ügyesebbek. Magukat úgy tudták álcázni, hogy semmi személyleírás nem illik rájuk. A bérkocsira, melyet erőszakkal vettek el, hamis számot ragasztottak, úgy mentek ki a barrière-en, s azután a legelső állomásról visszaküldték valami megbízott cinkostársuk által: az a kocsiról megint levette a hamis számot, melyet a rendőrközegek jövet-menet feljegyeztek, s aztán magára hagyta azt a Rue Mouffetard-ban.

- Akkor igen egyszerű a feladat - szólt Thémire, a hajából kihúzott arany nyíllal lyukakat szurkálva a kerevet kasmírján. - Össze kell hívatni mindazokat a bérkocsisokat Párizsban, akiknek a számaik a barrière-en átkeléskor feljegyeztettek. Ha lesz egy, amelyik azt mondja, hogy ő nem volt az éjjel a sorompókon túl, az lesz az útbaigazító.

- Köszönöm - szólt de Fervlans, breloque-ja zsuzsuival játszva. - Ez már megtörtént. Valamennyi fiacre mind igazolta, hogy hol járt, és kit vitt magával. A hamis szám tulajdonosa bizonyosan fizetett emberük volt a szökevényeknek, s előre elkészítve, hogy mit valljon; s míg mi a nyomukra akadhatunk, azóta ők régen a tengeren vannak, vagy a svájci határon, s ott azután nyomukat veszítettük. Az egészet elöl kell kezdeni megint, mégpedig nagyon messziről. Mármost csak egy mód van. A szökevényeket önnek kell fölkeresni és visszahozni.

- Fölkeresni? És visszahozni? - rezzent fel Thémire.

- Az első, úgy hiszem, nem lesz nehéz - szólt a márki lába hegyével csiszolva a mozaikot. - Az elfogott márki ugyan nem vallott semmit; de a szeretetreméltó kis Amélie révén megtudtunk annyit, hogy egy olyan országban szándékoznak letelepedni, ahol „rend van, és rendőrség még sincs”. A találgatás nem lesz nehéz. Legközelebb esik ez eszményhez Svájc. Ámbár ott, úgy

tudom, hogy van rendőri intézmény. Mindegy. Ön magára ölti a világot, s utazik városról városra, míg a jelzett alakokra rá nem talál. Ok titkolózni fognak. Ezáltal árulják el magukat legbizonyosabban. Semmi kétségem afelől, hogy ön egy év alatt közelükben fog lenni. Egy évre háromszázezer frankot adunk önnek rendelkezésére. Ha azután rájuk akad, akkor ön tudni fogja további teendőit. A férfi fiatal, tapasztalatlan, rajongó kedélyű; ez kész áldozat. Az ön szép szemei elhozzák számára azt, ami meg van számára írva a fátumok könyvében. Ha a férfit bírni fogja, akkor azután a leány sorsa is el lesz döntve. Szükségünk van a férfira, a lányra s arra a kis acél ládikára. De egy a három közül is sokat fog érni. A három együtt még többet. - Minket tudósítani fog ön mindenről, ami történik. Kezére fogunk játszani. Azt tudja ön, hogy a mi kezeink Európa legszélső szegletébe is elérnek; s ha kell, mi készek vagyunk hadsereggel is elmenni oda, ahol az ön művére fel kell tenni a koszorút. Tehát induljon ön rögtön. Egy veszteni való perc sincs.

- De Istenem! Amélie-t hogy vigyem magammal?

- Sehogy! Mit gondol ön? Hisz Amélie-t már ismeri az az ember, s azzal rögtön elárulná önmagát.

- De hát itt hagyjam a leányomat? Csak nem kívánja ön?

- Hát nem elég jó gondviselés alatt fogja-e tudni, ha az én felügyeletem alatt hagyja? - szólt de Fervlans oly mosollyal, hogy a távolról néző azt hitte volna, hogy most szerelmet vall. - Először történik-e, hogy elhagyja őt magától?

- Igaz, igaz! - szólt felsóhajtva a grófnő. - Én már megszokhattam, hogy a leányomnak *hasznát vegyem.* Akit el szoktam hagyogatni a kapuk alatt, egy rendőrkém felügyelete alatt! Idegen emberek megtalálásának véletlenére! Óh, mi szomorú mesterségbe avattam őt be magammal együtt!

- De egy igen szépen jövedelmező mesterségbe, Madame. Valljuk meg az igazat. Hisz annak nem a „rezsim" az oka, hogy ön tizenöt éves korában férjhez ment egy fiatal rouéhoz, aki önnek négy esztendő alatt minden vagyonát eltékozolta, s akkor egy kötéltáncosnő miatt párbajban agyonlövette magát; hagyva önnek egy eszes kisleányt, meg félmilliónyi adósságot. Mit tehetett ön?

- Tehettem volna azt, hogy gyermekemet beadjam a lelencházba, s magam beálljak a gobelingyárba munkásnőnek; - s tán jobban tettem volna.

- Alig hiszem, grófnő. Az erény útja csak azoknak való, akiknek - nagy lábaik vannak. Facipő kell hozzá. A gobelingyár ott van a Mouffetard-negyedben, aztán mindjárt következik utána a *zálogház*, ettől nem messze esik a *szegény bukott nők kórháza*, s végül azután a *lelencház.* Ezek mind egy utcában vannak. A vándorlás folyton tart az egyikből a másikba. A Mouffetard-negyed egyesíti valamennyit, s még jó, ha az örök körutazók a *La Pitié, La Bourbe* állomásain úgy esnek túl, hogy a *Sainte Pélagie*-t meg nem látogatják: mert az is útba esik: a *börtön.* Ezek a „koplaló erény" utcájának az állomásai. Az ilyen pici lábak, mint az önéi, könnyen elsikamlanak. Sokkal jobb az állam szolgálatában vérzeni el. - Mit akar ön? - Hát a katona, aki embert öl - a hazája érdekében - nem tartozik a lelkiismeretének megnyugtató szóval? Annak talán nem fáj a szíve, mikor haldokolni lát egy embertársat, akit ő megölt, anélkül, hogy gyűlölte volna? Mindnyájan az állam katonái vagyunk. Ha ellenségre találunk, nem kérdezzük: fáj-e neki? Megöljük. A haza érdeke minden tettnek szentesítést ád.

- De az, amit mi teszünk, erkölcstelenség!

- Hát az, amit ellenfeleink tesznek, nem erkölcstelenség? Mikor egy országot körös-körül megtámad minden ellensége, akinek csak századokról eltett vereségei vannak megtorlandók,

hogy azt leigázza, szétdarabolja; - mikor annak az országnak minden férfia otthagy családot, tűzhelyt, iskolát, szövőszéket, feleséget, gyermeket, anyát, s megy rongyosan, mezítláb, egy darab száraz kenyérrel az egyik kezében, egy darab vassal a másikban, hazáját védelmezni, ugyanakkor belopózni az ország szívébe s itt forralni összeesküvést: - hát az nem erkölcstelenség? Hát *az ő szép asszonyaik*, hát az ő sima udvaroncaik nem sikamlanak-e a mi termeinken keresztül: mosolygó kémei a küludvaroknak? - Mi az ő saját fegyvereiket fordítjuk ellenük.

- Jól van. Tegyük mi azt, akik a gyűlölet öntudatával cselekszünk, de az mégis rettenetes gondolat volt: *gyermekeket avatni fel eszközül* e halálos játékhoz!

- De hát nem tőlük jött-e a példa? Hát az nem rettenetes gondolat-e őtőlük: egy örökké fenyegető pokolgépet tartani egy nemzet feje fölött, egy *ártatlan mosolygó gyermek* alakjában? Hogy ne szilárdulhasson meg soha a béke és hatalom idebenn? Hogy mindaz a fényes diadal, amit seregeink magukra halmoztak, egy kikiáltott jelszóra köddé oszoljon szét, s diadalíveink átalakuljanak a nemzet bitófáivá? Nem, Madame, ez nem szégyenelni való, amit mi cselekszünk. A mi férfiaink harcolnak az ő férfiaikkal; a mi szép asszonyaink harcolnak az ő szép asszonyaikkal; s a mi kisleányaink harcolnak az ő kisleányaikkal. Az ön kis Amélie-ja történelmi alak, s emlékszobrot érdemel!

A szép hölgy meg volt vesztegetve már e csábító szofizmákkal; - nem is volt szükséges a pénzkérdést felemlegetni előtte.

- Aztán, lássa ön, Madame - folytatá Fervlans, kezébe véve a grófnő kezét, s annak a rózsaszín tenyerébe titkos abrakadabra jegyeket írogatva az ujja hegyével -, ha untatja önt ez a szerep, amit ily fényes sikerrel folytat ön és a leánykája: éppen a legjobb alkalom kínálkozik most rá, attól végleg megszabadulni. Önnek zilált pénzügyi viszonyai vannak. Ősei birtokának csak névleg tulajdonosa már. *Egész vagyona százötven frank.* Tudniillik, hogy ezért a szép *arany hajáért ennyit adna meg a perruquier*, ha el akarná adni; mert ha ma azt mondja ön: „nem játszom tovább!”, ezen a szép haján kívül semmi tulajdona sincs. Ha pedig sikerül önnek az a feladat, ami rá van bízva, teljesen: akkor ön annak az összegnek, amit most évenként elköltheti, a tőkéjét fogja egyszerre megkapni. *Ötmillió frank* megérdemel egy kis áldozatot. Azzal ön függetlenné teheti magát, fényes nevéhez illő fényes birtokot szerezhet, s leányának senki sem fogja szemére vetni, hogy valamikor kisgyermek korában a Cythere dandárához tartozott.

Thémire elgondolkozott.

- Egy csókot sem szabad neki adnom, mielőtt eltávoznám?

- Adja át nekem, s majd én elviszem neki.

- Hogy lehet önnek kedve tréfálni most? Hátha hosszas ideig fog tartani távollétem?

- Ami nagyon valószínű.

- Ne is halljak hát a leányom felől? s azt ne tudathassam vele, hogy élek-e? mi bajom, mi örömem van?

- De ennek már csakugyan egyedül rajtam keresztül lehet megtörténni. A kis Amélie minden hónapban fog *nekem* kézbesíteni egy szépen írt levelet az ön számára, melyet senki sem fog önön kívül elolvasni. Ön pedig annyiszor, amennyiszer könnyebbülést akar szerezni a szívének, írhat a kis comtesse-nek; de, már annak a levélnek nyitva kell lenni, hogy én elolvashassam; mert ha valami titkunkra vonatkozó célzást ír ön benne, akkor a levele nem jut kézhez. Egyébiránt önön függ a viszontlátást siettetni. Addig gondoskodni fogunk a comtesse felügyeletéről. Nyugodt lehet.

- Igaz... Rosszabb kézbe nem fog jutni, mint az anyja kezében volt - mondá rá Thémire keserű öngúnnyal.

- Az első levelet most mindjárt megírhatja ön hozzá búcsú fejében.

Thémire átment a budoárjába, s ezt írta egy virágkoszorús levélkére:

„Kedves kicsikém. Én most rögtön elutazom. Mikor megjövök, azt is megírom önnek. Addig önre ruházom a háziasszonyi tisztet, s rábízom a pénztáramat. Csókolja önt ezerszer, öreg barátnéja s kicsi mamája, Thémire."

A levelet lezárta vizahólyag-pecséttel, s címezte.

- Gondoskodni fogok a kézbeadásáról - monda de Fervlans, átvéve a levélkét. - És most küldje el ön Jocrisse-t, hogy hozzon az ön számára egy bérkocsit. A saját fogatát nem használhatja erre. Senkit se vigyen magával. Jocrisse-t majd maga után rendelheti, ha a cél közelében lesz. Most a titkos lépcsőn és a kertkapun át észrevétlen elhagyhatja a palotát; a Chaussée d'Antin-ban vannak olyan jó csendes kis boltok, ahol a hölgyek átöltözhetnek. Ha ön nem tudná még, majd tudja a bérkocsis. Ott útnakvaló ruhákat vehet magának, csak éppen annyit, amennyi az útra szükséges. Arra gondja legyen, hogy akármely országban telepedik le, azonnal az ottani szabókkal, piperészekkel öltöztesse fel magát tetőtül talpig, mert a Passage de l'Opera-i készítmény elárulja kilétét. Mindenütt németül beszéljen, s franciául ne értsen. De minő bohóság! Én adok önnek ilyen dolgokban tanácsot, holott ön miniszter lehetne és akadémiai tag az ilyen tudományokban. Azt hiszem, legjobb lesz önnek legelőször is Svájcot átkutatni a szökevények után. Adieu, Madame, a viszontlátásig.

- Csak legalább még egyszer láthatnám a kisleányomat - könyörgött Thémire -, csak egy függöny mögé elrejtőzve tán.

- Thémire! Ön érzelegni kezd. Ez nem *katonának* való.

- Ha ezt sejtem, nem adom oda esztelen komédiából Amélie arcképét Cambray-nak. Nem lehetne azt tőle visszakapni?

- Nem adja ide: azt mondja, hogy ez neki talizmánja lesz, s elvenni a foglyok ékszereit csak Sanson úrnak van joga; attól pedig Cambray úr még messze van. Majd lefestetem Amélie-t önnek újra, s utána küldöm.

- Ah, de ez az arcképe még hároméves korából való, amikor még ártatlan volt!

Rettenetes szó.

- Becsületemre asszonyom! Ön érzeleg, mint egy német professzor leánya. Én kezdek tőle tartani, hogy rosszul végzi el a misszióját, s még belészeret abba az emberbe, akit el kellene csábítania, *s még majd minket árul el annak.*

Thémire többet nem szólt, hanem elsietett öltözőszobájába.

De Fervlans viszont a maga részéről megírta az utalványt a grófnő számára százötvenezer frankig az első félévre, s azzal szerencsés utat kívánt neki, s visszatért a terembe.

A társalgás igen élénk volt. Az inasok frissítőket hordtak körül; divat volt a jó társaságban akkor mindenféle orvosságokat inni, jeges rebarbarát és keserű mandulafejetet, mely szokást kiegészített egy legújabb vívmánya az ínyencségnek. Abban az évben hatolt be a párizsi magasabb körökbe az a bizonyos amerikai gyümölcs, melyet az inkák fedeztek föl Chiliben, s ők terjesztettek tovább Peruba, Quitóba; onnan hozták át Európába; itt a fejedelmi üveg-házakban ápolták, s olasz nevéről tartuffolinak hívták. Mai világban burgonya a neve. Ennek a

ritka növénynek a drága főtt gumóit hordták körül az ezüst vállzsinóros inasok, ezüst tálcára tett sèvres-i porcelán tálakban, s kínálták vele az úri vendégeket.

A kis háziasszony szeretetreméltó észrevételekkel tudta fűszerezni a csodálatos lisztízű egzotikus csemegét; elfecsegve, hogy az *Joséphine* kedvenc nyalánksága; a császárné télikertjében egy egész osztály van berendezve a tartuffoli üzdelésére. A legközelebbi udvari táncestélyen az a csokor, amit a császárnő a keblén viselt, valódi krumplivirágból volt. A kis Amélie azt is kifecsegte, hogy a császár föltette magában, miszerint e növénynek a főurak üvegházaiból a szegény emberek kertjeibe is ki kell terjedni, hogy valamint IV. Henrik arról a mondatáról lett áldott emlékűvé: „én azt akarom, hogy minden parasztnak vasárnaponkint tyúk főjön a fazekában”: őt meg arról emlegessék meg, hogy alatta a parasztnak *mindennap* tartuffoli főtt a fazekában.

A fiatal csalán hogy tud már csípni!

Jocrisse úr de Fervlans urat is megkínálta a ritka csemegével; mosolygón dörmögve:

- Tartuffoli?

De Fervlans úr a szájába dugott egyet, s aztán odaadta Jocrisse úrnak a levélkét, amit Thémire bízott rá.

Jocrisse úr ezüst tálcára tette azt, s úgy hozta vissza, odaprezentálva a kis háziasszonynak.

- Megengedik uraim és hölgyeim! - szólt a kis liliputi úrnő, feltörve a levelet - hogy elolvassam? Ámbár csak most tanulok betűzni.

Voltak, akik tudták, hogy mit kell ezen nevetni.

A kis comtesse vette az arany foglalványú szemüvegét, s úgy olvasta el a levelet. Megrázta a fejét és a vállait; összecsücsörítette a száját, s nagyot nyitott azokon a nagy kék szemein.

- Uraim és hölgyeim! - monda. - Egy kis meglepetés. A mama hirtelen elutazott. *Üdvözli önöket általam.* (Ez ugyan nem volt a levélben; de illett a mama mulasztását helyrehozni.) Visszatérteig, *ami rövid időn bekövetkezik* (ezt megint úgy gondolta hozzá), engemet bízott meg a háziasszonyi tiszttel. - Azzal a lorgnont ajka elé nyomva, halkan odaszólt de Fervlans úrnak. - A többek között a pénztárát is rám hagyta. - S rögtön hozzátevé naiv szarkazmussal: De vajon a hitelezőit is rám hagyta-e?

De Fervlans úr megnyugtatá, hogy azokkal ő fog elbánni.

- Nos hát, uraim és hölgyeim, folytassuk a médisance-t.

*

Thémire pedig ezalatt már kocsin ült úti ruhában.

Hanem Fervlans úr aligha rosszul nem utasította őt el; mert az az ország, ahova a menekülők igyekeztek, nem Svájc, hanem valami más.

MÁSODIK RÉSZ
Az adomák hazája

I.

Egész Fertőszeg kinn volt az országúton az új földesasszonyt fogadni. Nagy ünnepély készült. Az országúton keresztül diadalív volt felállítva zöld lombokból, s azon sárga kassai rózsákból kirakva ez a szó: „VIVAT”; két oldalt tizenkét fehérbe öltözött leányka, virágkosárkák a kezeikben, a kántorfelügyelete alatt, ki igen szép zengeményt szándékozik az ártatlanokkal elénekeltetni. Egy emelvényen pirospozsgás parasztleányok vannak felállítva, kik egy óriási fonott kast fognak az érkező lábai elé tenni, melyen érett dinnyék, szőlőfürtök s csoda formájú ostyepkasajtok vannak felhalmozva. A dombtetőn mozsarak vannak kiszegezve. Egy terepély bükkfa árnyékában bivouacoznak a statutio hivatalos tagjai egy csoportban: az alispán, a megyei mérnök, a falu lelkésze, a járás fizikusa, a tiszttartó s a hozzájuk tartozó mellékszemélyzet, megyei és tiszttartói hajdú, sáfár és írnok; az alispán patvaristájának is ott kellene lenni, hanem az most nagyon sok buzgólkodnivalót talál a gyümölcshordó falusi canephorák informálásában. A jelenlevő uraknak feleségeik és leányasszonyaik is vannak („kisasszony” azon időben sértő cím volt), s azok kinn csoportosultak az árokparton: nem keresik az árnyékot; azért, hogy bemutathassák, hogy nekik napernyőik is vannak, ami akkor nem volt tréfadolog. Benn a vásártéren előkészületek vannak téve az ökörsütéshez: a nagy, kerekes nyársra már fel van húzva a kövér tulok, s az alája rakott máglya csak felgyújtásra vár. Mellette magas állványra feltéve a tíz akós hordó tele borral; a csapszék leveles színjében egy banda cigány pengeti hangszereit, a toronyablakból pedig gyerekfők kandikálnak elő, lesve a földesuraság közeledtét, hogy jókor meghúzhassák a harangot.

A falunak csak egy tornya van, azon kereszt; hanem azért az nem a katolikus templom. A helység lakosai Luther-követők, svábok, keverve magyarral, akiknek a kedvéért minden harmadik héten egyszer magyar prédikációt is tart a lelkész.

A falu elöljárói a helységháza előtt vannak csoportosulva, ünnepi kék posztó öltözetekben: az öregek hosszú haja hátrasimítva nagy görbe fésűkkel; az ifjak ellenben tarka csináltvirágbokrétákat viselnek báránybut süvegeik mellett, s dugaszban tartott pisztolyaikkal nagyszerű üdvlövéseket szándékoznak elkövetni.

Azok az urak ott a terepély bükkfa alatt azalatt sem unják magukat. A nagy melegben jólesik az appetitóriumnak fogadott borvizes ruszti, amit a tiszttartó hajdúja hordozgat fel a hűtőből. Három egymásnak szögellő lóca képezi a sessio helyét; mint elnök, középen ül az alispán, hatalmas faragott tajtékpipából szopogatva az édes véki dohányfüstöt. Termete eleven illusztrációja az „extra Hungariam non est vita” örök igazságának, melyet pirosra hízott arca sem cáfol meg, s a keményen kifent hatalmas bajusz hozzáteszi, hogy „ne bántsd a magyart!”

Viselete egészen ősmagyaros, ti. a század elejéből való, s hogy alulról kezdjük: sárga szattyán sarkantyús csizma, paszomántos violaszín lábszárhüvely, hosszú, combig érő virágos mellény, a fölött kajszi barackszín kanca-mente, quekker szabású, de körülprémes és sújtásos. Nyakán feszesre csavart patyolatkendő, hátul csomóra kötve, s abba beleszorítva a hátulsó *varkocs.* Mert a copfot már elhagyták, mely még a burkus háborúban oly nagy szerepet játszott a magyar daliáknál; de a régi emberek, akik szokva voltak hozzá, azért csak megőrizték apáiktól öröklött kincsüket, s inkább belekötötték a nyakravalóba, hogy legyen, de látható mégse legyen; elöl a fül mellett két hurkányi csigába van csavarítva a huncutka, s takarja a főt egy

hatalmas nyestkalpag, kifityegő piros bársony csákóval. Az egyik padot ő foglalja el a lelkésszel, akit egyházi tisztsége erre a szomszédságra kvalifikál. Ez pedig egy tudománytól összegörnyedt és megaszalt alázatos férfiú, akinek az egyik válla lejjebb áll, mint a másik, az egyik szemöldöke feljebb húzódik, mint a másik, s mikor beszél, a szájának csak az egyik felét nyitja ki, azon ereszti ki a szót. Hivatalának egyenruháját viseli, fekete kabátot, bársony pulidert, gyapot harisnyát, csattos cipőt, háromszegletű kalapot; kiegészíti a jelmezt az ünnepélyhez felöltött Luther Márton-féle bő ujjú ráncos köpönyeg, aminek a zsebéből a tudós férfiú elő-előhúzogat egy bőrkötésű könyvet, s nagyokat sóhajtva, ismét visszacsúsztatja azt. Őrá néz a beneventatio nehéz feladata, s ámbár a derék úr úgy tudja a szónoklatát, mint a karikacsapás, azért mégis remeg. Örök trémája van, még mikor prédikálni kell is. Ha pedig hozzákezdett, akkor egy Demosthenes.

- Aztán úgy ne járjon, tiszteletes úr - tréfálkozik vele az alispán -, mint nemrégiben Csokonai; akinek a parókián elcserélték a prédikációs könyvét egy szakácskönyvvel, s csak akkor vette észre, mikor a katedrában elkezdte olvasni a textust: „az ecetes...” akkor vette észre, hogy ecetes ugorka becsinálásáról van szó. De hamar feltalálta ám magát; ex tripode folytatá tovább: „az ecetes vízzel megkínált Jézus pedig mondá: elvégeztetett!” S erről a textusról stante pede olyan prédikációt improvizált, hogy bámult rajta a presbitérium!

- Én csak megleszek a magam dikciójával valahogy - felelt a lelkész -, csak a spectabilist el ne ragadják Phaëton paripái, mikor a statutio alkalmával ki kell mondani a domina nevét.

- Már az igaz, hogy perversus egy név! Eleget utaztam Soprontól Nezsiderig olyankor, mikor a sár hirtelen megfagyott; de úgy szekér még meg nem rázta bennem a lelket, mint mikor végig kell mondanom: hogy is van csak, tiszteletes úr?

- Catharina....

- No azt még tudom.

- Catharina de Landsknechtsschild.

A két hegyes bajusz megpróbálta ezt a nevet felöklelni.

- Lantz-k-nek-htsz-sild! - Ez sok egy embernek.

- Pedig magyar nemes família az. A legközelebbi diaetán indigenálták az ősét.

Ezt egy harmadik úr mondta, aki a diagonalis padon ült, egészen tubákszínű öltözetben, himlőhelyes ábrázattal, szanaszét kuszált sárga hajjal s veres karikájú szürke szemekkel.

- Hát maga ismeri azt a famíliát, *doktor*? - kérdé a spectabilis.

- Hogyne ismerném - felelt a doktor -, báró Landsknechtsschild örökölte ezt a birtokot anyjárúl, aki Markóczy leány volt, s Mária Terézia idejében ment férjhez egy morva kapitányhoz; ez most zálogba adta a birtokot az unokahúgának, Katalinnak. Hiszen láthatta a bárót, inzsellér úr, mikor a *„Névtelen Vár”* környékét kihasították a *bolond gróf* számára.

A hivatkozott úr ott ült az orvos mellett, s mint előrenyújtott nyakáról látni lehetett, mérnök volt. Kezéből le nem tette volna egy világért azt a nagy bádogtokot, ami az uradalom térképét rejté. Igen tudós és a maga szakmáját értő férfiú volt; de a beszélgetés nem volt kenyere; amihez hozzáfogott, az nem ment ezen túl:

- Én azt mondom, hogy mit is mondjak?...

Aztán nem vártak rá, hanem beszéltek tovább.

- Százezer schein forintért vette meg a jószágot a baronesse, minden regaléval és úrbériséggel együtt - mondá a doktor.

- Az bizony elég szép ár - szólt az alispán. - De még szebb az, hogy még itt is akar lakni a baronesse. Tiszttartó úr tudhatja legjobban.

A tiszttartónak az a szokása volt, hogy mikor mondani akart valamit, sebesen összedörzsölte a tenyereit, mintha apró gölödényecskéket gömbölyítene ki.

- Megvallom, megvallom (mindig benevolumon kezdte), ami igaz, az igaz. A baronesse pompás mobiliákat hozatott le Bécsből; még clavicordiumot is küldött le, egy stimmelő meisterrel; s a szobákat mind kitapecéroztatta, és lusztereket akasztatott fel, a glazhaust is egészen renováltatta.

- De ugyan mi történhetett a baronesse-szel, hogy úgy megszerette a mi vidékünket? Ami annyival különösebb, hogy a statutióra senkit se hívatott meg a szomszédságban lakó földesurak közül, mintha előre tudtul akarná adni, hogy senkivel sem szándékozik ismeretséget kötni. Más statutiónál a fél vármegyét összeinvitálják, itt meg csak magunk vagyunk, akiknek ex offo itt kell lennünk. - Ezt az alispán úr kérdezte a pipaszopókán keresztül.

- Én hallottam felőle valamit - szólt közbe a doktor.

- No hiszen, ha a „vármegye harangja” se tudna semmit.

- Már azért, amit én mondok, mégis mindig igaz. Hát azt mondják, hogy a baronesse-szel az történt, hogy jegyben járt egy bajor majorescoval, a lakodalom napja is ki volt tűzve; amikor a vőlegény egyszer csak megtudja, hogy a menyasszonya...

- De lassan, az Istenért! - szabódott a tiszttartó - a cselédek meg ne hallják.

- Hiszen semmi rossz sem, amit meghallott felőle; csak azt hallotta meg, hogy lutherana, s minthogy Bécsben és Bajorországban a mixta matrimonia tiltva vannak, annálfogva recedált; ebbeli bújában aztán a repudiált sponsa valét mondott a világnak, s örökös pártában maradásra határozta magát, s azért kereste ki e félreeső falut állandó rezidenciájául.

- No, inzsellér úr, ez jó parti lenne magának - enyelgett a főbíró. - Magától meg a menyasszonyai szoktak megszökni.

A tudós matematikus megcsóválta a fejét.

- Azt mondom én, hogy mit is mondok?

- Ugyan mondja ki már egyszer! - nógatá a doktor.

- Azt mondom én, hogy az bizonyosan valami vén *klepsidra.* (Ami nem más, mint egy hajdankori *fövényóra*.)

Ezért mindannyian rátámadtak: honnan következteti ezt?

Az inzsellér erre a két középső ujja közé csíptetve az orrát, így igazolta véleményét:

- Mert hogyha valami formás személy volna, bizonyosan mindjárt kapott volna másik vőlegényt ott Bécsben.

Ezért aztán kinevették.

- Jaj, inzsellér úr, csak maradjon maga a cirkalom mellett! Nem trigonometria ez!

Úgy látszott, hogy az alispán úr előtt legmegvetettebb tudomány volt a háromszögeléstan, s minden tollatlan kétlábú állatok között legalábbvalónak tartotta azt, amelyik a papíron lépeget: a cirkalmot.

Azonban egyszer csak megkondul a harang a toronyban; erre elpukkannak a mozsarak; a cigányság rákezdi Bihari *„negyvenemberes marsát”*, az országúton porfelleg támad, abból a

postakürt szava hangzik elő, s nemsokára jön nyargalva egy kengyelfutó, három strucctollas sipka a fején, könnyű kutyakocogásban; s utána egy nehéz négylovas hintó, jágerrel és postillonnal a bakon. Az urak kivonulnak a bükkfa árnyékából a diadalív elé; a tiszteletes utoljára húzza elő zsebéből a fekete könyvet, meggyőződést szerezve felőle, hogy dikciója még mindig benne van. A négylovas hintó megáll, s akkor látják, hogy nem ül abban senki. Csak a levetett *wiklerek* és *schlüpferek* bizonyítják, hogy abban asszonyok utaztak.

Az általános hüledezésnek a hátul jövő hintóban érkező bécsi *ágens* vet véget, felvilágosítva az urakat, hogy a baronesse a vadaskerthez érve, társalkodónéjával együtt kiszállt a hintóból, s onnan kedve tartotta az erdőn, parkon keresztül gyalog felsétálni a kastélyba. Ezóta már ott is lehet, mert a postalovak a homokban csak lépést jöhettek.

S ezzel az egész nagy parádé mind kárba veszett.

Aminthogy szaladt is már nagy lelkendezve a faluból a deputációhoz egy hajdú, fél kezével a forgós csákóját fogva a fején, hogy le ne essék róla, s jelenté, hogy már a baronesse ott van a kastélyban, s várja az urakat.

Ez már bosszúság! Amihez minden ember egy hét óta készült, azt egy asszonyi szeszély mind dugába dönti.

Lett is rá egy általános megjegyzés, nyíltan és elhallgatottan.

- Ez a *második bolond* a faluban.

Azzal minden ember kullogott nagy morogva a kastély felé.

A baronesse bizony szépen besétált az egyenes úton, a szép árnyékos erdőn keresztül, s nem tette meg a tisztelgők kedvéért, hogy körülkerülje a saját faluját a poros országúton.

Tökéletes bécsi nő. Jókedvű és nyílt szívű. Minden szemközt jövővel egyszerre megbarátkozó. Látszott, hogy új volt neki minden, ami falusi. A kalapját levette fejéről, s azt mindenféle útszélen termő virággal teleszedte, s mikor a majorudvaron keresztülment, az apró kis sárga csirkéket mind összeszedte az ölébe: azt gondolta, kanárimadarak, amiért nagy vitája támadt a kotlóssal. A vén komondort is megcirógatá, s a kis béresgyerekeknek elsimította a hajukat a szemükből, s társalkodónéját, ki nem bírt vele bodzás lábaival lépést tartani, kétségbe ejté előreszaladásával.

A baronesse szőke szépség volt. Semmi kendőzésre nem szorult eleven arcszín, ragyogó kék szemekkel, örök mosolygó cseresznyepiros ajkakkal; s arcának hódító bűbáját még az unalmas bécsi divat sem volt képes kisebbíteni, mely megkívánta, hogy a hölgyek a hajukat simán a halántékaikhoz lapítsák, s a füleiket kereken betakarják vele, s semmiféle fejdíszt nem tűrt el a hajfonadékon kívül, mely lehető sok ágba és mentül keményebbre fonottan volt a fésűre feltűzve.

A kastélyban az előreküldött hopmester fogadta a földesasszonyt. Azt egy héttel előbb ideküldték, hogy a lakást rendezze el, s a beiktatási lakoma vendégeiről gondoskodjék. Itt is első gondja volt a baronesse-nek a konyhát, éléskamrát beszaladgálni, s a szakácsot és szakácsnékat bámulatra ragadni a konyhaművészet minden ágaiban való jártasságával. Innen hítták elő, mikor az urak megérkeztek. Még akkor is az ujját szopogatta, amire valami marmelád ráragadt a linzer-tortáról.

- Csak semmi ceremóniát, uraim! - kiálta csengő hangjával, a társaság közé toppanva a fiatal hölgy. - Szívemből gyűlölök minden szertartást. Idáig laktam vele Bécsben. Természetes levegőt akarok színi falun: tömjén és lőporfüst nélkül. Legfeljebb a dohányfüstöt engedem meg. Én rászedtem önöket; de úgy kell önöknek, minek készítettek nekem parádét, mikor

megmondtam, hogy nekem nem kell egyéb, mint egy „hozott Isten!”, aztán egy kézszorítás. Ami hivatalos formalitás jár a statutióval, azt végezzék el az urak a meghatalmazott ágens úrral: s aztán tegyünk úgy, mintha régi ismerősök volnánk, s tekintse magát mindenki idehaza.

Erre azt mondta az alispán, hogy: „Kisztihand.”

- Ah, ön beszél németül?

- Beszélek - felelt a szittya utód -, csakhogy rajtam is megeshetik, ami a vitéz Barkóczyval történt, hogy mikor dicső királynénk, Mária Terézia bárányhimlőjéből felépülve, panaszkodott neki a kiállt betegség nyomairól, azzal vigasztalta meg, hogy „ah, Euer Majestät haben noch immer sehr schönes *Leder*”.

- Ah haha! - nevetett a baronesse. - Ön az az úr, aki mindenre tud adomát mondani? Már hallottam hírét. Kérem, ismertessen meg a többi urakkal.

Az alispán sorba vette a bemutatandókat.

- Tiszteletes Mercatoris Tóbiás úr, helységünk lelkésze; ki egy szép szónoklattal várta méltóságodat, de amit itt nem mondhat el, mert azon kezdődik, hogy „ím e zöld fáknak kies árnyékában”.

- No, majd kárpótlást fogok találni a tiszteletes úr vasárnapi prédikációiban. Én igen buzgó híve leszek.

Azután a doktort mutatták be.

- Ez itt doktor Tromfszky Fülöp, a járás fizikusa, maga is fertőszegi lakos és compossessor, orvos, sebész, és nemcsak e vármegyében, de Győr, Komárom, Vas és Sopron vármegyékben is elismert legnagyobb pletyka és hírharang.

- Ah! Hisz ez nagyon szeretetreméltó tulajdonság! Én nagyon szeretem a pletykát! Véghetetlenül szeretem a mendemondákat. Már csak azért is lesz mindennap valami bajom, hogy a doktor urat meghíhassam. Ugyebár, a doktor kötelessége azt is megmondani, hogy mit főzzenek ebédre? Mindennap kérni fogom a konzultációt.

Ilyen páciensre volt már a doktornak szüksége régen.

Következett a mérnök.

- Ez pedig Doboka Márton úr, a vármegye inzsellérje, „hites matematikus”, vagy ahogy a paraszt nevezi: „hityimityimatyi mókus”, földet mér, ködöt szel, vizet szab, s ha valakinek az órája elromlik, azt megigazítja.

- Remélem - szólt a baronesse Doboka úrhoz -, hogy sokat fog ön velem foglalkozni, azért, ha nem vagyok is *klepsidra*.

A szegény inzsellér mosolygó álarca egyszerre a rémülés facies hippocraticájára nyúlt el e szóra. Csak a kezében levő bádog mappatok tetejét csavargatta, mintha azon gondolkoznék, hogy mint tudná saját magát is úgy összegöngyölíteni, hogy abba beledughassa.

A szép selma pedig hamiskás mosollyal mondá neki, megfenyegetve öt ujja hegyével:

- Nekünk bécsieknek nagyon jó rendőrségünk van ám.

A patvarista is ott ágaskodott a többiek mögött, s igyekezett a fejét előretolni a válla közül. Az úrnő azt is észrevette.

- Hát ezt az urat hogy hívják?

- Ez még senki sem - szólt az alispán -, csak a patvarista. Ezt még nem hívják, csak kiáltják, hogy „audiát!” Az ilyennek mondta azt Cziráky, hogy „sohase válogasd, öcsém, hová ülj az asztalnál, ahová te leülsz, bizonyosan az az utolsó hely”.

„Audiát” aztán megint lehúzta a fejét a válla közé, s iparkodott magát eccliptizálni.

- A tiszttartóját úgyis meg fogja ismerni méltóságod: Határi Ádám úr, akinek nem szükség azt mondani, amit Klobusiczky püspök mondott a tisztjeinek, mikor inaugurálták: „már csak úgy gazdálkodjanak az urak, hogy nekem is maradjon valami.”

- Óh, az én tisztjeimnek nem lesz panaszuk ellenem.

- És most magamat kell bemutatnom, én vagyok ennek a megyének az alispánja, nevem Drávakeresztúri Görömbölyi Bernát.

- Jaj, uram! - szólt nagyot nevetve az úrhölgy - én ezt három esztendeig sem tudom összerakni.

- No, éppen így vagyok én méltóságodnak a nevével.

- Hát tudja mit? Inkább, hogysem egymást kínozzuk a kimondhatatlan neveinkkel, legyünk per tu, s híjuk egymást a keresztnevén.

- Csakhogy én, ha valakivel Bruderschaftot kötök, azzal én össze is csókolózom.

- Hát hiszen az is megtörténhetik - nevetett a baronesse, s minden mórikálás nélkül megadta a tekintetes úrnak a ceremonialis csókot, s aztán kezet szorított vele. - No, mármost hát „te Bernát bácsi”, én pedig „te Katinka!” S miután ezen szépen átestünk, menjenek az urak az irodába a hivatalos funkciót az ágens úrral elvégezni; én pedig addig visszavonulok toalettet csinálni. Az ebédnél megint találkozunk.

Azzal gyermeteg hibbanással kilebbent a mellékszobába.

- Ez már aztán kapitális egy menyecske! - mondá az uraknak a főszolgabíró. - Hát ugye nem „klepsidra”, Doboka barátunk?

A jámbor mérnök most is azt igyekezett a sinusok és cosinusok segélyével kikalkulálni, hogy ugyan kitől tudhatta meg ezt a baronesse. Csak nem a patvarista fecsegett tán a szobaleány előtt?

- De nagyobb baj lesz abból - szólt közbe a doktor maliciózus arcfintorral -, hogyha a tekintetes asszony odahaza megtudja a „csókot”; az lesz ám még csak a francia háború.

A szittya hős e szóra komolyan megrettent. Az oroszlánt megrémíté szavával a kakas; Bernát urat pedig - a tyúk. (Ő szokta a feleségét „tyúkom”-nak nevezni.)

- Csak lesz annyi becsületérzés doktor úrban, hogy nem pletykázza el.

- Már hiszen én magamról jótállok, mert sohasem szoktam pletykázni; hanem, ha egyszer az az inzsellér ki talál rukkolni azzal a szóval, hogy „azt mondom, hogy mit mondok?” akkor nem állok jót a titokról. Kivált ha még azt is megtudja a tekintetes asszony, hogy per „te Katica, te Bernus!” diskurálunk egymással; ezt nehéz lesz egy anekdotával elütni.

Az ágens véget vetett a tréfálkodásnak, átidézve a hivatalos urakat a komolyabb teendők elvégzése végett a kancelláriába.

II.

Az ebédhez megjelenő bárónő a legegyszerűbb eleganciával volt öltözve; fekete selyemruha volt rajta, s a nyakán négy sor igazgyöngy; más ékszert nem viselt; s a fekete ruha gyászt, a gyöngyök könnyeket jelentenek. - Modora megcáfolta mind a kettőt. Víg volt és kedélyes. Hanem hiszen a mosoly lehet álarc is.

Feltűnt, hogy a díszlakomához egy hölgy sem volt hivatalos. A baronesse és társalkodónője egyedül képviselték a szépnemet.

- Te ide ülsz mellém - monda a bárónő Bernát úrnak, megemlékezve a kötött Bruderschaftról.

A tekintetes úrnak pedig eszébe jutott a tekintetes asszony odahaza, akinek a nyelve bezzeg ki tudja mondani az ő nevét, még olyan predikátumokat is told hozzá, amik nincsenek az armálisban, s mikor azt nekiereszti, rettenetesebb a királyi komisszáriusnál; annálfogva igyekezett calmirozni a bizalmas viszonyt.

- Megmondom baronesse, nálunk nem tegeznek senkit, csak a gyereket, meg a cigányt. Akivel bizalmasan vagyunk; annak azt mondjuk, hogy „maga”. Hozzá tehetjük, hogy „húgom” és „bácsi”.

- Hát a feleségét sem tegezi az ember?

- Annak is azt mondja, hogy „lelkem maga!”

- És a gyermekek sem tegezik a szülőiket?

- Az meg éppen botrány volna.

- Csodálatos ország. No hát „Bernát bácsi” maga, tessék magának mellém ülni.

A rögtön támadó családias bizalmasság jellemzé a bécsi nőt, elütőleg a párizsi hölgyek finom agaceriájától, akiket egyébiránt Bernát úr sohase látott.

Katinka bárónő még evés közben is tudott mulattatni, ami ugyan a jobb oldali szomszédjánál, tiszteletes Mercatoris úrnál tökéletesen kárba veszett. A tudós úrnak rossz fogai voltak, annálfogva egész penitencia volt rá nézve az evés, s amíg azzal el nem készült, addig rá nézve nem létezett semmi diskurzus.

Ami a nevét illeti a tiszteletes úrnak, az valaha „Kalmár” lehetett; hanem egy időben a tudományos férfiak szerették neveiket latinizálni.

Annál készebb társalgókra talált a bárónő az alispánban és a doktorban.

- Tehát a hivatalos átadás egészen elvégeztetett nálam nélkül, Bernát bácsi?

- Nem végeztetett biz az; sőt inkább úgy jártunk, mint az egyszeri cigány, aki azt mondta, hogy elveszi a grófkisasszonyt. A beleegyezés az ő részéről már megvan: csak a comtesse-é hiányzik még. Itt is hiányzik még a beleegyezés a bárónő, - azaz - Katinka húgom - részéről.

- Mihez kell az én beleegyezésem?

- Ahhoz, hogy a „Névtelen Vár” servitusa fenntartassék-e?

- „Névtelen Vár?” - „Servitus?” Mik ezek a szavak? Szeretném tudni.

- A Névtelen Várat innen a kastélya erkélyéről majd színről színre megláthatja húgomasszony. Az egy vadászkastély, amit egy Markóczy ős építtetett a Fertő partjára valami őskorbul származott cölöpépítmény fundamentumára: ott tartotta nagyszerű vadászatait, mikor még a lankaság csupa erdő volt. Ezelőtt három évvel egy külföldi úr jött ide, akinek nagyon megtetszett ez a magányos épület, s kivette azt bérbe az akkori tulajdonos bárótól, olyan

szerződést kötve vele, hogy a várkastélyhoz tartozó parkban, ameddig az körül van palánkolva, senkinek se legyen szabad rajta és a hozzátartozókon kívül járni. Ezt nevezik servitusnak. Az tehát a kérdés, hogy van-e kedve Katinka húgomnak egy ilyen „tilalmast” a birtoka közepén eltűrni? vagy pedig fel akarja azt mondani?

- És ha fel akarnám azt mondani?

- Akkor tetemes vinculumot kellene fizetni a bérlőnek. Akarja-e ezt tenni?

- Attól függ, hogy micsoda ember az a bérlő?

- Mindenesetre különc. Valami világkerülő.

- Hogy híják?

- Azt nem tudni. Éppen azért nevezik őróla azt a kastélyt Névtelen Várnak.

- De hát hogy lehet az, hogy valakinek egy helyen, ahol három esztendeig lakik, ne tudják meg a nevét?

- Igen egyszerűen. Ő maga nem auffirolja magát sehol, a cselédei nem híják másként, mint a „gróf”.

- De levelet tán csak kap a postán?

- Azt gyakran kap a világ minden részéből: néha pénzesleveleket is, azoknak a recepisséit neki kell aláírni. Hanem úgy van vele, mint az egyszeri paraszt, aki azt mondta, hogy „bárcsak én írni tudnék, ha olvasni nem is; majd találnék én valakit, aki azt elolvassa”. Ennek is kell lenni valakijének, aki azt, amit ő írt, el tudja olvasni, de erre mifelénk senki azokhoz a cifrákhoz nem ért, ami az ő adresszén van, s az ő keze alól kikerül.

- Hát a hatóság nem vonhatja őt kérdőre?

- Miféle hatóság?

- No - maga, Bernát bácsi.

- Hát spicli vagyok én?

- De az útlevelét csak elő szabad kérni az idegennek?

- Útlevelét? Hiszen mindjárt kidobnának engem a vármegyeház ablakán, ha valakitől Magyarországon útlevelet kérnék, vagy egy „Salva guardiába” betenném a lábamat a benne lakó engedelme nélkül.

- De hát nem ügyelnek itt fel arra, hogy ki mit cselekszik?

- Minek? Nemesember azt teszi, amit neki tetszik; a paraszt pedig azt, amit muszáj.

- De hátha veszedelmes összeesküvést forral az az ember?

- Az a királyi fiskus gondja, nem az enyim.

- Hátha hamispénzverő?

- Az meg a tárnokmesterre tartozik.

- De a rablók ellen csak kell valami rendőrségnek lenni.

- Arra itt vagyok magam, meg a pandúrjaim, s ha rakoncátlankodnak: kihirdetem a statáriumot; s akkor vagy kézre kerülnek, vagy átmennek a másik vármegyébe. Egyébiránt a szóban forgó Névtelen Vár lakója ellen egyik indicium sem forog fenn. Az nagyon csendes ember.

- Egyedül van? Nincs családja?

- Már erre tiszttartó úr jobban meg tudna felelni; mert ő folytonosan szemüggyel kísérhette.

- Nos, tiszttartó úr. Mit tud felőle? Van felesége e rejtélyes úrnak?

- Megvallom, megvallom: úgy látszik, mintha volna; de egész bizonysággal mégsem lehet tudni.

- No ez már engem pikíroz! Hát hogyan nem lehet tudni? Láthatatlan?

- Látható, látható. A névtelen úr meg a dáma együtt szoktak kocsikázni mindennap délelőtt tíz órakor, s elkocsiznak a szomszéd városig: ott visszafordulnak, és hazatérnek; de a dáma oly sűrű fátyollal van betakarva, hogy nem lehet kivenni, hogy vajon vénasszony-e, vagy ifjú leány.

- De ha kocsikáznak, akkor cselédjüknek is kell lenni, aki a lovakat hajtja. A cselédektől csak meg lehet tudni, hogy gazdájuk és asszonyuk között micsoda viszony van?

- Valóban, valóban. Cselédjeik vannak. Egy komornyik, aki egyúttal a lovakkal is bánik. Ez a mindenes a háznál. Ez jár ki a faluba is néha, és németül beszél. Rajta kívül van egy kövér szakácsné a kastélyban, aki nem megy sehova; azt mondják, nem tud járni. Azután van két ember, aki bejár hozzájuk, a Schmidt meg a Schmidtné. Ezek soha a házba be nem lépnek, hanem rendesen reggel öt órakor, télen úgy, mint nyáron, megjelennek a kastély rondellájának az ablaka előtt: akkor ott a zsalugáteren keresztül kiadja nekik valaki a rendeletet, kilenc órára visszatérnek, akkor már egy kosár van kitéve a rondella alá, abba belerakják, amit hoztak, azt kötélen felvontatja valaki, s megint kiadja nekik a rendeletet. Ez a két ember egy zsellérházban lakik, amit a névtelen úr vett a számukra. De ezek az asszonyságról soha nem beszéltek; azért, mert sohase látták.

- És a komornyik?

- Azt úgy híják, hogy vasszájú ember. Különben is olyan úrias magatartású, hogy alig meri valaki megszólítani. Mindig fehér glaszé kesztyűt hord és ezüstzsinóros bérruhát. Azt tartják, hogy a szakácsné az ő felesége. A falubeli leányokra az igaz, hogy rá sem néz. Eljár a szomszéd faluba a katolikus templomba; de meg nem gyónik soha. Nem enged tudakozódni magától: csupán egyszer szalasztott ki annyit a száján, hogy *„az ő úrnője egy szegény árva leány, akinek semmije nincs; de azért mégis mindennel ő rendelkezik”*.

- S nem fogadnak el látogatásokat?

- A látogatót maga az úr fogadja, s olyankor, ha idegen érkezik, a dáma a belső szobákba zárkózik, és onnan ki nem jön. Ha valaki ebédre is ott marad, akkor az ételek felhordása alkalmával az úr minden ételből szed ki egy tányérra, s azt *saját maga* viszi be abba a szobába, ahol a dáma van. Az elő nem jön soha. Kérdezősködni senki se mer felőle. Egyszer a feleségem megszánta a magányban élő teremtést, szép szerével ismeretséget akart vele kötni. Pünkösd vasárnapján egy szép bokrétát formált az üvegházi virágokból, s azt elküldte a szolgálója által a Névtelen Várba. A cseléd felment a grófhoz, s elmondta, hogy köszönteti a tiszttartóné, ezt a bukétot küldi a nagyságos grófnénak. A cseléd visszajövet dicsekedett a komornyiknak, aki az ajtón kiereszté, hogy ugyan örült a gróf a grófnénak küldött bukéton; egy húszast adott neki, s ugrált, mint a bolond, örömében. „Ugrált bizony haragjában!” - monda a komornyik; „köszönd, hogy leány vagy, mert ha férfi volnál, pisztollyal kergetett volna ki.” S amint kilépett a leány a kastélyból, csak úgy hullott a fejére a széttépett bukét virágja, s a gróf káromkodott odafenn valami idegen nyelven, amit a cseléd nem értett. Másnap a gróf összetalálkozott a feleségemmel a faluban véletlenül. Az asszony apprehendált,

s rá se nézett. Délután a gróf a Schmidtné által hat palack bort küldött a feleségemnek, azzal az izenettel: azért a szívességért, hogy *nem látta őt meg*. Haute Sauterne-i borok voltak.

- Ah, tehát a remeték ilyen jó borokat isznak.

- Valóban, valóban. És kitűnő konyhát tartanak. A Schmidtné mindennap hazahordja az ételmaradékot a gyermekeinek, amit a szakácsné ád neki, s azok fejedelmi konyhárul tanúskodnak. A konyhájukról azt is meg lehet tudni, hogy igaz keresztyének. Húsvét napján páskabárány, mindszent napján heilige Stricli van az asztalukon. Templomba azonban nem járnak, s pap nem jár hozzájuk.

- S minő viseletben jelennek meg, mikor kikocsiznak?

- A gróf egyszerű barna kabátot visel, széles kerek kalappal, térdig gomboló fehér kamáslit; télen karbonari-köpönyeget. A dáma azonban mindenkor a legújabb divat szerint van öltözve, s ruháit a postán hozzák külföldről.

- S mi okuk lehet nekik e rejtélyes bújósdi-játszásra?

- Megvallom, megvallom, már ez szférámon kívül esik. Én csak a dátumokat tudom előadni: a kombinációkhoz jobban ért a doktor úr!

- Ah, igaz, igaz! - szólt általános kacagásban részt véve a bárónő. - Hiszen itt van a doktor: az ember ne húzza hiába a vármegye fizetését; ha ön a vármegye harangja, akkor kell tudnia, ami itt közelünkben történik.

- Hát hiszen tudom is: csakhogy eddig nem juthattam szóhoz - a mérnök úrtól. (Mondok, hogy mit mondok?) Hát ha olyan kegyes a bárónő, s meg akarja hallani, én megmondhatom, hogy ki ez az úr és ez az asszonyság. Én háromféle verziót is tudok. Szabad belőle válogatni. Az első hiteles magyarázat az, hogy ez a névtelen úr egy külföldön grasszált nagy rablóbanda kapitánya, aki az üldözés elől vonult vissza rablott kincseivel ide a mi Árkádiánkba. Az a dáma pedig a szeretője, aki már egyszer Németországban hurokra került, elítéltetett, s az ítélet következtében a homlokán tüzes vassal megbélyegeztetett. Ez az oka, amiért az arcát fátyolozatlanul nem mutathatja soha.

- Ah, ez nagyon rémségesen regényes, doktor úr - szólt a bárónő. - Ezt nem fogadjuk el. Adja elő a másodikat.

- Tudtam, hogy ez nem fog tetszeni, azért eresztettem legelöl; pedig ezt sem szoptam az ujjamból. A másik már nem ilyen rémséges. A névtelen lovag egy apácát szöktetett el a kolostorból. A szent fogadalmát megtört égmenyasszonya e vétke vezekléseül azt a fogadást tette, hogy, kedvesét kivéve, az egész világról le fog mondani; ezért zárkózik el vele egy félreeső kastélyba; ezért nem mutatja az arcát soha senkinek, őrajta kívül.

- Ez regényes, de nem valószínű. Ha egy apáca annyira megy, hogy a kolostorból megszökjék a kedveséért, akkor már azt is megteheti, hogy áttérjen a protestáns hitre, s akkor feleségül mehet a szíve választottjához: nem kénytelen se bűnös életet élni, se rettegni, se elrejtőzni. Ezt nem hisszük el.

- Akkor a harmadik lesz a legvalószínűbb. A hírlapok ezelőtt négy évvel híreszteltek el egy nevezetes asszonyszöktetési esetet. Egy francia előkelő tisztnek a feleségét elszöktette a dieppe-i fürdőből egy idegen: nem tudni ki. A kijátszott férj mind ez idő óta keresi a feleségét az egész világon, de a csábítót nem ismeri. Ezek ők.

- Ez a legérthetőbb megoldása volna a talánynak. Hanem egy hibája van. Ha a szerelmespár az üldöző francia tiszt elől menekült ide Fertőszegre, akkor a titokban maradásra a legrosszabb módot választotta a nő arcának örökös fátyol alatt tartásával. Ha egyszerűen a maguk

alakjában jelennek meg, ugyan ki fog rájuk ismerni itt Fertőszegen? Míg a fátyolnak híre megy, s előbb-utóbb nyomukra vezeti a tudakozó férjet.

- Hiszen mások is támasztották ezt a skrupulust. De itt jön azután az igazi magyarázat. Van egy öreg erdőkerülő, aki mindennap látja őket kikocsizni. Az erdőnek egy tisztásán le szoktak szállni a hintóból, s egy kis sétát tesznek a gyalogösvényen, a dáma az úr karjába fogózva. Az erdőkerülő megjegyzé, hogy egyik nap a dáma nehézkes, tappogó léptekkel jár, a másikon pedig oly ruganyos, könnyed járással lépeget, mint egy tündér. A termete is egyszer deli, másszor összegörnyedő. Az erdőkerülő azt mondja, hogy a lefátyolozott dáma nem egy asszony, hanem kettő. A csábító idegen nem egyedül szöktette el a francia tábornoknét, hanem leányostól: az anya azóta összerokkant, a leány pedig felnőtt, s a bűnös ember elcsábította mind a kettőt!

- Shocking! - kiálta fel az erényeire féltékeny társalkodónő. - Ilyesmit nem lett volna szabad doktor úrnak elmondani hölgyek előtt.

- Kérem, doktornak minden szabad!

Elmondva azonban már csakugyan el volt, s visszavenni nem lehetett: ennélfogva az egész asztaltársaság egyhangúlag felriadt, hogy ez már szörnyűség! Egy ilyen gonosztevőt csakugyan nem szabad tovább megtűrni a Névtelen Várban.

Ezalatt azonban tiszteletes Mercatoris uram is elkészült a rossz fogaival, s most már ő is hozzászólhatott a napirenden levő tárgyhoz.

- Uraim és hölgyeim - kezdé - engedjék meg, hogy én szót emeljek e kérdésben, melynek részleteiről senki sem bír annyi ismerettel, mint én, aki évek óta folytonos összeköttetésben állok ez ismeretlen emberrel.

- Minő összeköttetésben?

- Csupán levelezés által. És az is egész sajátszerűen megy végbe. A gróf - nevezzük annak, ámbár semmi okunk sincs rá, mert ő nem mondja, hogy az - mindennap elküldi nekem a maga „Augsburger Allgemeine Zeitung”-ját, amit reggel a kapum alá bedugva találok; s azonkívül a Schmidtné által gyakran küld hozzám leveleket; de az nem férfi írás, világosan nőkéz vonásai. Azok sem maradnak nálam; a küldöncné visszakéri mindig a levelet. A pecsét a levelen rendesen sima. - Csak egyszer láttam rajta egy címert, három virággal.

- Mi volt az a három virág? - kérdé a bárónő élénken.

- Azokat nem ismerem.

- S mi iránt folytatnak önök levelezést?

- Eleinte azon kezdődött, hogy az idegen úrnak voltak apró kívánságai, amiknek teljesítésére engem kért fel. Majd az volt a baja, hogy a kutyák nagyon vonítanak a faluban, majd meg az, hogy a gyermekek kiszedik az erdőn a fészkekből a madarakat, majd meg az, hogy a bakter nagyon kiabál. De mindezeket sohasem a maga nevében panaszolta el, hanem egy harmadik személyre vonatkozólag tette, akit nem nevezett meg, csak azt írta: „*félnek* a kutyaüvöltéstől”; - „*szeretik* a madarakat”; „*felijednek* az őr kiáltásától”. - S aztán pénzt küldött annak a gazdának, akinek olyan ugatós ebe volt, hogy éjszakára zárja be azt, a fiúknak, hogy eresszék szabadon az elfogott madarakat, s az éji őrnek, hogy a falu túlsó végén kiabáljon.

- Úgy látszik, hogy az a nő, akit őriz, nagyon szereti a csendet.

- Úgy van. Az itteni fiatalságnak az a szokása volt, hogy az új év első óráját nagy lövöldözéssel szokta megünnepelni. Az idegen úr a másik évben a fiatalokat felkérte általam, hogy hagyják abba a lövöldözést, inkább mulassanak az ő rovására, s azóta minden Szilveszter éjen

megvendégeli őket a falu kocsmájában. Amint ezeket az apró kívánságait elintéztem, akkor elkezdte a hírlapjait elküldeni hozzám, ami nekem vajmi jólesett, mivelhogy falusi papnak nemigen telik ilyesmire. Később a könyvtárából is kölcsönzött olvasni való műveket. Minden nemzetbeli klasszikusai megvannak. Azután Wieland, Lessing, Kleist, Börne, *Locke, Schleiermacher* művei. Ezen kezdődött a levelezésünk. Gyakran a leghevesebb disputába elegyedtünk, egy nap tízszer is megfordult Schmidt, a futár, a Névtelen Vár és parókia között a véleménycserét ide-oda hordva, s ugyanaznap elmentünk egymás mellett az utcán, anélkül, hogy egyebet mondtunk volna egymásnak, mint „jó napot". Az általam olvasott levelekből azonban arról meggyőződtem, hogy a rejtélyes férfi se nem büntetés elől bujkáló gonosztevő, se nem regényes asszonyszöktető kalandhős, de még nem is világgyűlölő szerencsétlen bolond; hanem valódi nemes érzésű emberbarát, aki érdeklődik az egész világon történtek iránt, és szereti tudni az apró emberek baját, hogy rajtuk segíthessen; philosoph, aki boldognak érzi magát, ha csend van körülötte.

A bárónő odainté a komornyikját, s azt az utasítást adta neki, hogy az elöljáróságot kérje fel a nevében, hogy minden tervezett üdvlövöldözést és rakétázást hagyjanak el. Feje fáj, nem tűrheti. Mulassanak a mai nap örömére csöndesen a födél alatt.

Azután azt kérdezé a lelkésztől:

- De hát hogyan értesül a szegény emberek bajairól a névtelen úr, ha soha se ő, se cselédei a néppel nem érintkeznek?

- Igen egyszerű módon. A kastély tornyában van egy hatalmas telescopiuma elhelyezve. Ezt ő maga tudatta velem. Ezzel ő a magasból minden udvarba belát. Úgyhogy megtudja, kinél mikor van keresztelő vagy temetés; s ha rongyos a ház, ahol ily eset fordul elő, már másnap ott van nálam az enyhítő segély. Elnézegeti, hogy mulatnak a parasztlegények egymással, s nekem megírja, hogy ezt vagy amazt a szép leányt jó lesz meginteni, mert nagyon szilajon járja a táncot; meg hogy ezt meg ezt a menyecskét megdorgáljam, hogy ne nyissa ki az ablaktábláját, mikor éjjel kocogtatnak rajta. Még azt is kitanulta, hogy melyik fiú a legjobb iskolába járó, melyik forgatja otthon a könyvet a kezében legszorgalmasabban, s annak ösztöndíjt küldött. S karácsony estéjén minden kisfiút és leányt felhívat a Névtelen Várba, ott nagyszerű karácsonyfa van a számukra felállítva, égő viaszgyertyákkal, s azon minden gyermek számára apró ajándékok, öltönydarabok, könyvek, nyalánkságok. Azokat ő maga osztogatja ki közöttük. Sőt egy igen nevezetes esetet mondhatok el róla, ami nagyon jellemzi az embert. Egyszer egy szerencsétlen asszonyt, aki házastársi viszonyban él egy rossz hírű férfival, a vármegye befogatott. A tekintetes főbíró úr tudja az esetet: a Rakoncza Jutka, a Sátánné.

- Hogyne tudnám? most is odabenn ül. Őkelme az a híres Sátán Laci szeretője.

- Ennek volt egy kisfia. Annak azután, hogy az anyját elvitték, nem volt hová lenni. Az idegen úr a tornyából nézte, mi történik ezzel a gyermekkel, akinek az anyját látta pandúrok által elkísértetni. Azt minden házból kikergették, utoljára a többi gyerekek elkezdték bosszantani, csipkedni, taszigálni, míg a gyerek kibujdosott a falu végére, lement a tópartra, s mivelhogy nem adott neki senki enni, a tukorcát ette: a fiatal sás édes hajtását. Az idegen úr rögtön írt nekem, hogy az elzüllött gyermeket kerestessem föl, s adjam oda gondviselés végett a Schmidtnének; ott kap addig enni, amíg az anyja hazakerül; a rektor pedig fenyítse meg a fiúkat, hogy ne bántsák a nyomorultat többet.

A bárónő könnyezett ez elbeszélésen.

A főbíró pedig adomát mondott rá.

- Kár volt! Úgy jár vele, mint az egyszeri ember a farkasfiúval. Ha megnő, a jóltevőjét eszi meg.

- Ah, ah, ne szóljon úgy, Bernát bácsi - tiltakozék a bárónő. - Szegény kisfiú! Ez egészen elérzékenyített. Georg! Pakoljon össze a süteményekből egy jó csomót, s vigye el majd a Schmidtnének a szegény kis árva számára. Az ilyen dolog engem nagyon meghat. Aztán majd jöjjön el hozzám az a kisfiú: valami ruhát fogunk számára összeszedni. Mondja csak tisztelendő úr: tehát az én bérlőm igazi nemes szívű ember!

- Tettei annak hirdetik, bárha szavát nem hallani is.

- De akkor mégis mi magyarázata van a lefátyolozott nő titkának?

- Ezt nem tudom, mert ezt a tárgyat távolról sem érinti leveleiben soha.

- Rabja neki az a nő, akit erőszakkal tart magánál?

- Az nem lehet - szólt a lelkész -, mert száz alkalma volna tőle megszökni, vagy segélyt kiáltani, mikor az utcán végigkocsizik vele.

Itt aztán oly hosszú hallgatás támadt, hogy elvégre az inzsellér úr is hozzájutott a maga sorához.

- Azt mondom, hogy mit is mondok...

- Ugyan, az Isten áldja meg, mondja ki hát! - unszolá a doktor.

- Azt mondom...

- No, csak ki vele bátran!

- Azt mondom, hogy azért van annak a dámának a képe mindig lefátyolozva, minthogy - mit is mondok!

- De mondja már!

- Minthogy ő a „disznófejű kisasszony!”

E nem várt megoldás rengeteg kacajra zendítette fel az egész asztaltársaságot.

- De pedig nem olyan nevetnivaló ez, amit az inzsellér mond - szólt Bernát bácsi, amint a kacajhullám kissé elsimult. - Gyermekkoromban én is sok adomát hallottam a disznófejű kisasszonyról.

- Lehet, hogy közel járunk a megoldáshoz az inzsellér úr ideájával! - szólt bele a doktor - ha nincsenek is disznófejű kisasszonyok, de olyanokról, akiknek valóságos halálfejük volt ábrázatuk helyett, több esetet említ az orvosi tudomány.

Ekkor az asztal végén egy még eddig csak bevétellel foglalkozó száj nyílt meg, hogy ily vakmerő és minden okoskodást szerteszét kuszáló nyilatkozat kiadására vállalkozzék:

- Márpedig az az idegen dáma a leggyönyörűbb, isteni szépségű kisasszony...!

Mindenki odafordult hozzá.

Ki volt az? A patvarista. A senki. Még egy ember, akinek nincs neve.

És amellett ez az ember egész hidegvérrel dobolt a késével, a villájával a tányérján, mintha Zapfenstreichot verne.

- Hogy mer, audiát, ilyet mondani? - rivallt rá Bernát bácsi.

- Mert láttam.

- Audiát, látta? Mikor látta? Hogyan látta?

Akit senki se látott még.

- Hát, mikor tavaly hazajöttem a kollégiumból, per pedes apostolorum: az útiköltségem elfogyott, a tarisznyám kiürült, ahhoz meg nem szoktam, hogy mint armer Reisender bekopogtassak a házakhoz, hát ezen a tájon hozzáfogtam mogyorót szedni a park bokrairól: az igen jó ebéd volt; amint egyszer csak egy ablakzörrenés riaszt fel. Odatekintek: hát a Névtelen Vár egyik ablakának mind a két szárnya fel van nyílva, s azon félig kihajolva tekint ki egy csodálatraméltó szépség, amilyent én még festve se láttam soha.

- Ah! ah! - szólt a bárónő. - Mondja csak, milyen volt? Jöjjön közelebb hozzám! - S aztán, hogy a patvarista nem akart előrejönni a maga biztos menedékéből, ő ugrott fel helyéről, s odafutott az asztal végére, kíváncsian tekintve az elbeszélő arcába, nehogy egy szót elveszítsen abból, amit mond.

- Hosszú, göndör fekete haja elöl a vállaira omlott; arca fehérebb volt a liliomnál és piros mint a rózsa; homloka tiszta és magas, s bizony semmi bélyeg rajta; a szája vékony és finom és mosolygós. Az egész alak olyan, mint egy angyal, aki az égből letekint.

- Hajadon volt-e, vagy nő? - kérdezé a bárónő.

- Nagyon fiatal még. Nem lehet több tizenöt évesnél - felelt a patvarista. - Főkötő még nem is illett volna a fejére. (Ezt biztosan lehetett azon időkben megtudni, mert a férjhez ment nők a főkötőt soha le nem tették, s a leányok viszont semmi fejtakarót nem viseltek.)

- Hahaha! - kacagott Bernát bácsi. - S ez a tündér bizonyosan audiát kedvéért nyitotta ki az ablakot, s mutatta meg a szépségeit, amiket addig senki se látott.

- Igenis, hogy nem értem cselekedte azt, ahogy meggyőződtem felőle, hanem nálamnál szerencsésebb állatokért: négy darab macskáért, amik ott játszottak a kastély ereszén. Egy fehér, egy fekete, egy veres és egy cirmos; s amik egyszerre odaszaladtak hozzá a háztetőről, az ablakpárkányzaton, amint hítta őket.

- Valóban, egyetlen játszótársai a macskák, - annyit tudunk a cselédeitől - bizonyítá a tiszttartó.

- És ami legkülönösebb - mondá a fiatal joggyakorló - az, hogy nem azzal a szóval hítta a macskákat, amivel mi szoktuk: „cic, cic!” hanem azt kiáltotta nekik, hogy: „pusz, pusz!”

- Ah! - szólt meglepetve a bárónő. - A hollandiak szólítják így a macskákat.

- Az ablak ismét becsukódott, s a tündér eltűnt előlem.

*

A senki ember, a patvarista által aratott siker babérai nem engedték az alispán urat nyugodni.

- Audiát! - monda, hátravetve magát a székében. - Tanulja meg, hogy fiatalembernek csak akkor kell felelni, hogyha kérdezik; sőt mint tudós Hatvani professzor mondá: „akkor sem szükség minden kérdésre felelni!”

Az asztaltársaság azonban nem osztotta ezt a véleményt. Ellenkezőleg, minden oldalról ostrom alá fogták a patvaristát, mint valami Montgolfier-i léghajóból leszállt utazót, hogy mondja el, mit látott azokban az embertől be nem járt régiókban? Milyen ruha volt a rejtélyes hölgyön? Csakugyan nem volt-e fejkötő a fején? Igazán nem több-e tizenöt esztendősnél?

Az alispán úr végét szakította ennek a győzelemnek.

- Ejh, mit tudhat az ilyen fiatalember mondani? egy pillanatnyi látás után? Ez nem authenticum... Majd „én” megtudom, hogy ki ez a dominus és az ő dominája.

Ez az „én” szó oly öntudattal volt kiejtve, hogy annak csak a *„quos ego”* bullában találni párját.

- Hogyan, kérem? - tudakozá a bárónő visszatérve a helyére.

- Oda fogok menni a Névtelen Várba.

- De hátha önt sem ereszti be?

- Engem? Az alispánt? A legale testimoniumot? Akkor úgy járna velem, mint a tolnai főispán a kirekesztett deputációval, hogy létrát tettek az ablakához, s ott mentek be hozzá a repraesentatióval. Egyébiránt majd elmondom a feketekávé mellett az egész csatatervemet.

A feketekávéra kerülvén a sor, a szíves háziasszony azt indítványozá, hogy talán kellemes lenne azt a veranda alatt elfogyasztani; mire az asztaltársaság kivonult a nyílt tornácra a mokkanedvtől párolgó findzsák asztalkáihoz, s ott a bárónő és az alispán egymás mellé ültek, ahonnan éppen a Névtelen Várra lehetett látni. Görömbölyi Bernát úr rögtön hozzáfogott elmondani strategemáját, mellyel azt a várat bevenni szándékozik, minden erőhatalom nélkül, ami egy magyar tisztviselőnek tiltva van.

- De lassan méltóztassanak beszélni - inté a társaságot a tiszttartó -, mert fogadni mernék, hogy a gróf most is ott ül a tornyában, s onnan a telescopiumával az egész társaságot úgy odaviszi maga elé, mintha körülötte ülnénk.

Bernát úr nagyot nevetett ezen.

- Tiszttartó úr bizony azt hiszi, hogy a telescopiumon át nemcsak közelről lehet látni az embert, hanem azt is meg lehet hallani, hogy mit beszél?

Tiszttartó úr bizony nem talált volna abban semmi különöst. Az ördöngös masina, ha az egyiket megteheti, miért ne a másikat is?

Azonban hát mégis igyekezett ki-ki halkabban beszélni, s nem mutogatni a Névtelen Vár felé, annak a tudatában, hogy valaki most annak a tornyából a telescopiummal oly közel viszi az illetőt magához, hogy az odamutogatónak könnyen a körmére koppinthat egy pálcával.

A hölgyek azután visszavonultak délutáni toalettet csinálni, az urak pedig átmentek a dohányzószobába: egy kis múlhatatlan nasivasival berekeszteni az ünnepélyes aktust, ami nélkül a statutio nem volna perfekt. Az ágens úr adta a bankot, s utasítása volt a bárónőtől úgy játszani, hogy mindig ő veszítsen, s a vendég urak nyerjenek. Nyertek is mindnyájan, kivéve a patvaristát, akinek még nem szabad a nasivasiba beleszólni, mert ő még senki sem, neki csak pipát tölteni s fidibusszal szolgálni szabad, mikor más kártyázik.

A doktor úr eközben is mulattatta a társaságot pletykáival. Megszólta elébb a távollevőket, azután a jelenlevőket. Megszólta a bankadó ágenst - magyarul, hogy ne értse, azután kicsúfolta a társalkodónő zsiráf frizuráját - latinul, hogy a tiszttartó ne értse; végre megszólta az alispánt is - tótul, hogy az ne értse.

Még késő éjszaka is, mikor a hálószobáikba mentek az urak, bőséges vacsora után: a doktor, ki a patvaristával hált egy szobában, nem lévén más, akit bosszantson, azon gyakorolta magát az élcnyíllövészetben; amit a jól regulázott fiatalember tűrt csendes lélekkel; hanem lefekvés előtt a toalett-tükröt odaállítá a már lenyugodott doktor elé az éjszekrényre.

- Mi lesz ebből?

- Hát hogyha én már el találok aludni, legyen még, akit megszólhasson a doktor úr!

- Pernahajder!

III.

Másnap reggel, a bőséges reggeli után, mely teljes egy órát vett igénybe, az úrivendégek búcsút vettek a háziasszonytól, s akik helybeli lakosok voltak, hazaballagtak gyalog, a távolban lakók csézáikra ültek; Bernát bácsi azonban ezzel a szóval kezdett a költözéshez:

- No én, Katinka húgom, nem veszek búcsút, mert még visszatérek, s akkor aztán majd elmondok mindent. Audiát! A kocsin van minden?

Az audiát szótlanul bólintott.

Mert a tekintetes urak nagy szerrel utaztak. Nélkülözhetlen volt a pincetok, a piramid alakú bőrzacskó a hosszú szárú selmeci pipákkal és a kurta szárú tajtékpipával és dohányzacskóval; a posztószél hüvelybe dugott duplapuska, s a szarvasbőr iszákba hurkolt ezüstös fringia és a borotválkozó eszköz. Erre mind a patvaristának kellett felügyelni. Az aktákat őrizte a hajdú. Az meg ahhoz értett.

Tehát Drávaszentkeresztúri Görömbölyi Bernát úr egyenesen a Névtelen Várhoz hajtatott a forspontossal reggeli nyolc órakor.

A Névtelen Várnak hítt kastély egy keskeny földnyelvre volt építve, mely a Fertő tavába benyúlt, erős rőzsesánccal védett töltésen ment a várkapuig az út, melyet buckófejű fűzfák árnyékoltak be a víz felől, míg a másik felét elrekesztette a deszkapalánk. Ezen a kapun csak kéredzkedéssel lehetett bejutni.

A csengetésre megjelent a kastélyból a már említett komornyik, aki egyúttal kocsis és mindenes: egy öles termetű, szikár, széles vállú férfi, erősen kiálló arccsontokkal, sűrű szemöldökkel. Most is fényes bérruha volt rajta, kezein fehér kesztyűk, lábain fehér harisnyák és sarkatlan cipők.

- Itthon van-e a gróf? - kérdé az alispán.

- Igen.

- Jelentsen be bennünket. Én a megye alispánja vagyok, s kívánom tenni hivatalos tiszteletemet.

- Már értesülve van a gróf úr uraságtok jöveteléről, s szívesen látja magánál.

Hisz ez igen simán kezdődik.

S a szíves fogadtatásnak legbiztosabb tanújele volt az, hogy a komornyik maga sietett rögtön leszedni a kocsiról az útikészleteket, s azokat a tornácba behordani, ami annak a jele, hogy a vendégeket itt marasztalják.

Hanem azután mégis történt valami különös.

Mielőtt a lépcsőajtót benyitotta volna a komornyik, elébb három pár olyan posztósironyokból fonott lábtyűt hozott elő, amiket ezen a tájon „mamusz”-nak neveznek, s kérte egész tisztelettel a vendég urakat, hogy azokat kegyeskedjenek a csizmáik fölé felhúzni.

- Minek az?

- Hát először azért, mert ebben a kastélyban nem szeretik a csizmakopogást; azután pedig, hogy valami sárfolt vagy poros lábnyom ne maradjon a parketten vagy a szőnyegen.

- Tehát éppen csak mintha puskaporos toronyba menne az ember látogatóba.

Hanem hát meg kellett benne nyugodni, s csak felhúzták mind a hárman a sárga csizma hegyén a nagy mamuszokat, s úgy mentek fel a lépcsőkön a vendégszobákba.

Az aggodalomig vitt tisztaság uralkodott minden részében a kastélynak. Lépcsők, folyosók be voltak húzva fehér abaposztóval; a falak világos papírszőnyeggel bevonva, az ajtók fényes, fehér mázzal festve, s minden kilincs ragyogott a tisztaságtól. Egy pókháló nem volt a szegletben: nem is lett volna annak semmi keresete itten, mert légy sem volt sehol.

A vendégszobában is, ahová az urakat vezették, olyan fényes volt a padló, mint a tükör, s a bútorokon egy porszem nem látszott.

Bernát úr aggodalma az volt, hogy „hová verje majd ki itt az ember a pipájából a hamut?”

Már tudniillik majd ha lesz pipa.

Mert ezt az egyet a komornyik elmulasztotta behozni a vendégszobába.

- Audiát, menjen, és nézzen utána, hogy bejöjjenek a pipáim. Aztán forduljon meg a konyhában, s tudja meg, hogy mit főznek.

A patvarista elment, de vissza nem tért. Ezekben a posztócipőkben az ember meg se hallja, ha valaki közelít.

Küldötte helyett aki benyitotta az ajtót, az a komornyik volt.

- Ugyan, a pipámat! - monda neki Bernát úr.

- A gróf úr várja a tekintetes urat a teremben - mondá a komornyik, s erre Bernát úrnak csakugyan fel kellett hagynia a pipanyomozással s átballagni a terembe.

Ott is minden bútor fehér mázos volt és aranyozott. A rokokó rámákba foglalt olajfestmények mind tájakat, gyümölcscsoportokat, állatokat ábrázoltak; egy arckép nem fordult elő.

A hosszú, tigrislábakon álló ovál asztal mellett állt a Névtelen Vár rejtélyes lakója. Egy magas, daliás alakú férfi, kifejezésteljes arccal; magas, előreülő homlokkal, melyet a mesterkéletlen üstök és hajcsigák szabadon hagytak: erős, egyenes, görög metszésű orra volt, nyugodt tekintetű tengerszürke szemei, rövid bajuszt és à la IV. Henrik álszakállt viselt: ami valamivel világosabb volt a hajánál. A két karja össze volt fonva; de nem elöl a mellén, mint Bonaparte Napóleont festik, hanem hátul, ami éppen nem kézszorongatásra invitáló pozitúra.

- Magnifice comes... - kezdé az alispán latinul.

- Én beszélek magyarul... - vágott közbe a házigazda.

- Lehetetlen! - szólt elbámulását őszintén kifejezve a vendég. - Magyarul? Hogy tanulhatta azt meg nagyságod?

- Grammatikából.

- Grammatikából! (Ez meg már éppen tengeri csoda volt az alispán előtt: hisz ő eddig úgy tudta, hogy aki magyarul akar megtanulni, azt gyerekkorában elküldik *cserébe* valami magyar városba; de hogy ezt grammatikából tanulják meg, mint a „hic-haec-hoc”-ot, az már protocollumba vételre érdemes furcsaság!) No ez nagyon derék. Azt hittem, hogy a latin nyelvhez kell folyamodnom nagyságoddal szemben, minthogy ezt a világ minden nemzete beszéli, amivel híresen megjárta az egyszeri földesúr, aki dicsekedett a forspontosának, hogy a diák nyelvvel az egész világon keresztül lehet utazni. Egyszer aztán megreked a szekér a poroszlói töltésen: „no uram, mondja a forspontos, most fogja be a rúd mellé a diák nyelvet, ha azzal az egész világon keresztül lehet menni!”

Nem nevettek az adomáján. Ami rosszul esett neki.

- De hogy bemutassam csekély személyemet.

- Van szerencsém. Már értesültem. Tekintetes Drávakeresztúri Görömbölyi Bernát alispán úr.

Minden hiba nélkül elmondta.

- Idejövetelemnek oka...

- Azt is tudom. A fertőszegi birtok más tulajdonos kezére került, annak törvény szerinti joga van az elődе által kötött bérletet és servitust *hivatalosan* felmondani, s tekintetes alispán úr a bárónő felhívására jött ide.

Bernát úr nem szerette, ha a beszédébe vágnak, s mindent előre tudni akarnak, amit ő elmondani szándékozik.

- Éppen az ellenkező végett jöttem ide. A bárónő megújítani szándékozik a bérletet, minthogy értesült arról, hogy nagyságod e vidék szegényeinek valódi jóltevője. Ennélfogva az eddigi bérletnek feléért ajánlja a várkastélyt és parkot a gróf úrnak átengedni.

Azt hitte, hogy ez már felolvasztja a hideg embert. Még jobban megfagyasztotta.

- Köszönöm. - A bárónő, ha sokallja a bérösszeget, találhat magához közel szegény embereket, akiken segíthet vele; de én kevesebbet neki sem fizetek, mint az elődének.

- Hahaha! No bizony az ilyen alkun hamar ki lehet egyezni., Tehát marad az eddigi összeg, s nagyságod itt tanyázhat, ameddig csak kedve tartja. Azért hoztam magammal a patvaristámat is, hogy az rögtön megírhatja a szerződést két példányban; én mindjárt hitelesítem, s rendben lesz az egész dolog.

- Igen köszönöm - monda a háziúr, hanem azért csak nem vette elő a kezeit a hátáról, össze volt a két karja fonódva, mint két kígyó.

- A dolog mindjárt meglesz. A patvaristának lediktálom a szerződést, ez letisztázza szépen. Hanem hát egy adomát kell elmondanom elébb nagyságodnak. Az egyszeri professzor azt mondta a tanítványainak, hogy ő az az ember, *aki mindent tud*. Ekkor egy tanítványától azt kérdi: hogy hívják domine? - Mire a discipulus azt feleli neki: ha kegyelmed mindent tud, hát ezt hogy nem tudja?

- Nem értem az alkalmazást - monda a gróf.

- A szerződés végett nekem is a nevét kell kérdenem nagyságodnak a predikátumával együtt.

Aha! Itt van a stratagema: most mindjárt meg kell mondani, hogy micsoda név az, amit nem tud semmi emberfia kibetűzni?

A háziúr előbb hosszan a szeme közé nézett a kérdezőnek; azután egész csendesen odadűlt a hátával a kandalló párkányához, s nyugodt hangon mondá:

- A nevem Vavel de Versay Lajos. Egyes v-vel írva, a végén a-ypsilonnal: gróf.

Hisz ez olyan simán megy, amint csak kívánni lehet.

- Nem felejtem el! Igen jó memóriám van - monda Bernát úr, teljesen megelégedve a kivívott sikerrel. - És azután ha szabad kérnem még a nagyságos grófné családi nevét?

De már erre a szóra elővette a gróf a háta mögül a kezeit, mégpedig egy olyan mozdulattal, amely előkészülete annak, mikor valaki kétfelé akar repeszteni valakit, s vetett egy oly tekintetet Bernát úrra, mitől annak a királyi biztos és a tekintetes asszony jutott egyszerre eszébe. A haragra kelt férfi még egy fejjel magasabbá látszott nőni, s a melle, vállai viadori állásra tágultak szét, a két szemében nem a tenger látszott most, hanem a zivatar.

A várt felelet helyett, e kérdés után megfordult a sarkán, s egy szót sem szólva többet, otthagyta a vendégét az ősi terem valamennyi faképeinél.

Bernát úr bámult és ámult: nem tudta mire vélni a dolgot. Igen természetesnek találta pedig, hogyha szerződést csinál az ember, valami „usu capiálás" végett, abba a felesége nevét is betétesse. Ezzel a kérdéssel ő csak nem sérthetett meg senkit. Utoljára is, a gróf nem jött vissza: nem maradt más teendő, mint neki is a szobájába vonulni, s ott várni be a további fejleményeket. A grófnak múlhatlan szüksége van a megújított szerződésre, mert különben innen kiexpediálják; pedig látszik, hogy milyen nagy költséggel rendeztette be ezt a várat, ami vadászkastély korában ronda kis fészek volt; most pedig egész tündértanya. Tehát neki kell a kis ajtóra kerülni.

A szobájában egyedül járogatva a nesztelen posztócipőkben, egyszer csak beszédet hall az ajtajában; a patvarista és hajdú hangjait ismerte fel.

- Tudja, mi lesz ma itt az ebéd? - kérdé a patvarista.

- No hát mi? - szólt a hajdú.

- Spenót sült békacombokkal...

- Aujnye!

Bernát úr mérgesen nyitotta fel az ajtót.

Mit beszél audiát?

- Én? Nem beszélek semmit.

- Hol vannak már a pipáim?

- Hiszen éppen abban járok! - monda a patvarista, tovább csónakázva a két mamusszal.

A tekintetes úr megint egyedül maradt, s várta, hogy mi lesz már.

Kis idő múlva ismét halk dödörgést hall az ajtajában. Megint a patvarista beszél a hajdúval.

- János, ma itt nem mi eszünk, hanem minket esznek.

- A frányát is!

- A komornyik azt mondja, hogy a gróf pisztolyait töltögeti. Meg akar lőni valakit. Azt mondja, hogy aki a grófné felől tudakozódik, azt mindjárt duellumra hívja.

A tekintetes úr felszakította az ajtót.

- Mit beszél audiát?

- Én? Nem beszélek semmit.

- Hát hol a pipáim?

- Éppen azt investigálom!

Azzal szánkázott tovább a hosszú folyosón.

A tekintetes úr dohogott magában.

- Megütheti a ménkű! Még meg akar duellálni. Hát hiszen én nem ijedek meg az ő pisztolyától. Nekem is van puskám, meg kardom is. - De ez mégis bolond história. - Hogy én most birokra menjek egy idegen asszonyért, akit sohase láttam! - Mit mond rá majd a feleségem otthon? - De csak ne jöttem volna ebbe a bolond várba! - De csak ne kötöttem volna Bruderschaftot azzal a bárónővel! Miért is nem bíztam az egész statutiót a másodalispánra? - Csak találnék

valami ürügyet, amiért hátba vághassam ezt az egész bolondokházát. - De a pisztolyok elől csak meg nem szaladok. - A magyar nemes: született katona! - Csak legalább a pipám volna itten! - Hiszen pipa nélkül az ember félember. - A pipától mindjárt kap az ember jó gondolatokat. - Hol őgyeleg az az audiát?

Éppen nyitotta be az ajtót.

- Hát mégsem találja a pipáimat?

- De már megtaláltam.

- Hát hol vannak?

- Ott vannak a komornyiknak a szekrényébe bezárva.

- Hát miért vannak bezárva?

- Azért, mert ennél a háznál pipázni nem szabad. Első dolog az, hogy minden vendégnek elszedik a pipáját, s elzárják.

- Ez bolond beszéd!

- Relata refero.

- De hisz ez actus majoris potentiae! Egy nemesembernek elzárni a pipáját! A primae nonus flagrans megsértése! Nekem megtiltani azt, hogy dohányozzam! - Még Bécsbe is csak azért nem megyek soha, hogy a véki dohányomat nem engedik bevinni a vámon. - Amiből nekem még a császár sem parancsol, azt nekem gróf uram nem fogja megtiltani. - Megyünk! Rögtön itthagyjuk ezt a bolondokházát. Gróf uram aztán lássa, hogyan marad meg benne. Audiát, inhibeálja rögtön annak a komornyiknak, hogy rögtön bocsássa szabadon a deteneált pipáimat, ellenkező esetben marcalis processust akasztok a nyakába. Megyek. Fogatok! Küldje a hajdút a holmiaimért. Nekem gróf uram nem parancsol. Megmutatom.

S azzal lehúzta lábairól a fatális mamuszokat, s vágta őket oly erővel a földhöz, hogy megrendült bele az egész kastély, aztán fogta egyik kezébe a puskáját, a másikba a kardját, s úgy vonult ki az elátkozott szorosból, bebizonyítva, hogy nem gyáva futással, de fegyveres kézzel nyitott magának utat: ámbátor, amíglen a puskát a posztószélből s a fringiát a szarvasbőr iszákból kibontotta volna, azalatt akár kiéheztethették volna.

A patvarista pedig szaladt a pipákért, s a principálisa háta mögött félrefintorított pofákkal s az orra hegyéhez illesztett tenyere billegetésével adott kifejezést annak az eszméjének, hogy a patvarista is „valaki”. - A folyosó végén, ahol a komornyik szobájába akart nyitni, szemközt jött rá a gróf. Útját állta neki.

- Ön a patvarista? - kérdé a gróf.

- Úgy csúfolnak.

- Mikor lesz önből ügyvéd?

- Mikor a censurát leteszem.

- Mi kell ahhoz?

- Egy esztendei jurátusság; meg egy arany a diplomáért.

- Az aranyat megadom önnek. S aztán ha ügyvéd lesz ön, akkor megfogadom fiskálisomnak hatszáz forint fizetéssel.

(Ez nagy szó volt. Hatszáz forint fixum: erre már házasodni lehetett abban az időben.)

- S miután tudom, hogy magyar nemes ingyen nem szokott ajándékot elfogadni, az adott aranyért egy utasítást kérek öntől. Ön jogtudós. Megadhatja.

- Tessék kérdeni.

- Mi módon lehetne énnekem ebből a Fertő tóbúl egy darab vizet úgy elfoglalnom, hogy az senkié se legyen, csak az enyim?

- Indigenatust kell önnek szerezni ebben az országban.

- S hogy függ össze az indigenatus a vízzel?

- Úgy, hogy aki honosítva van ez országban, annak már joga is van itt fekvő birtokot szerezni. A Fertő partján van elég compossessor, akinek jó pénzért eladó a birtoka. Akkor, ha ön egy ilyen darab földet megvásárol, kizárólagos birtokosává lesz e földdel egyenlő szélességű Fertő tónak a közepéig.

- Köszönöm. - Még egyet. - Ha ön ügyvédem leend: mit fog ön tenni, hogy engem ebből a várból ki ne zavarjanak, anélkül, hogy az új birtokosnővel új szerződést írjak alá?

- Legelőször is elhúzom a repositionalis processust tizenkét esztendeig. Azután kétszer opponálok, egyszer repellálok. Ez is három esztendő. Elég lesz?

- Elég.

A gróf fejbólintással üdvözlé a fiatal jogtudóst, s azt sem kérdezte tőle, hogy kinek híják.

De hisz ez sem kérdezte azt a gróftól.

Bernát bácsi dehogy ment vissza a bárónőhöz a Névtelen Várból. Hajtatott egyenesen haza.

„Köszönje gróf uram, hogy rá nem tettem a kezemet!”

*

Hanem ez is csak Magyarországon történhetett meg egy megye főnökével (aki kormányzó ugyan, de nem rendőr), hogy arra a kérdésre: „ki lakik ebben a házban?” azt feleljék neki, hogy „ott kinn tágasabb!”

HARMADIK RÉSZ
A macskák tündérasszonya

I.

Mikor meghallják ezt a szót: „pusz-pusz!” futnak le a háztetőrül, az ereszrül, s ugrálnak be egymás után a felnyitott ablak redőnyein. Egész etnográfiai gyűjteménye a macskáknak, amikért a „macskák Rafaelje” lelkesülhetne; a párduc alakú dundi franciák, hosszú hegyes fülű kaukázusiak, kondor selyemszőrű s lecsüngő fülű kínaiak. Perc múlva ismét becsukódik az ablak; együtt van teljes számmal a társaság: négy macska, két mopsz, egy magányos veréb; meg egy leány.

A leány, alakjáról ítélve, lehet tizenöt éves, de tekintetében, mozdulataiban még az elkésett gyermekkor árulja el magát. Arca, melyet sohasem ér az Isten napjának egy sugara, csaknem átlátszó fehér; hanem az ifjú életerő annál pirosabb hajnalként tör keresztül rajta. Domború márványhomlokával, vékonyan rajzolt szivárvány szemöldeivel egy szentképnek lehetne mintája, ha az önkénytelen mosolyra metszett ajk szegletei el nem árulnák földi eredetét; a villogó sötét szemek, a könnyen táguló rózsaszín orrcimpák s az a sajátszerű, gömbölyű tokának induló áll, valami nevezetes családi jelleget kölcsönöznek az arcának, ami első tekintetre elárulja a rokonságát olyan arcokkal, amiket sokan ismernek.

Öltönye hímzetekkel és csipkefodrokkal gazdag: ahogy fiatal leány nem szokott öltözve lenni; hanem azért elhanyagolt és szeszélyes, mint akinek nincs aki megmondja, hogy mi illik, mi a divat. Hajviselete is erről tanúskodik. Semmi journalban nem található fonadékok, előre-hátra csavarva, s összevissza tűzködve bogláros hajtűkkel, miknek gombjai smaragdok és rubinok; de a haj maga zilált és összekócolt. A drága brüsszeli csipke le van szakadva válláról, s az elefántcsont fehér bőrt engedi kitündökleni, a köténike majca, mely derekát átszorítja, arany filigránmunka, apró papucskái arany és ezüst gyöngyökkel vannak hímezve; hanem mikor egyik lecsúszik a lábáról, a rózsaszín lábujjacskák kikandikálnak az elvásott harisnya fejéből. Az egyik fülében függő is van, nagy igazgyöngy cseppel, a másikból hiányzik a párja, ezt valószínűleg elvesztette, s restelli keresni, vagy *valakinek* megmondani, hogy elveszett.

Szobája fényűző pompával van berendezve: a falakon atlasz szőnyegek; a bútorokon gobelin hímzésű szövet; aranyozott teknőchéjjal kirakott szekrénykékben gyermekjátékok, felöltöztetett bábuk üveg alá eltéve. A drága bábuk között vannak olyanok, amik táncolnak, gitároznak és a fejeiket negédesen hajtogatják. Egy velencei mozaikasztalkán kártya hever és három rakás pénz, az egyik arany, a másik ezüst, a harmadik réz. Az egyik játszó aranyat veszt, a másik ezüstöt, a harmadik rezet. Egy háromlábú alacsony jáspistáblán valami orgonaforma látszik, hosszú sor érc- és fasípokkal. Az ablakhoz közel áll egy festőasztal; azon papírdarabok és sorba rakott üvegek porfestékekkel. Van egy edénytartó almáriom is, amiben apró edénykék állnak; azután meg egy kocsiszín egy ruganyos hintócskával; remek faragványú állványokon kínai vedrek állnak, viaszból készült virágcsokrokkal, s a szögletekben mindenféle ágyacskák és almocskák vannak megvetve, apró hálótársak számára. Kiegészíti a sajátszerű bebútorzást egy arasznyi magas gömbölyű asztalka, melyet kereken fog körül egy szintoly alacsony bőrkerevet. Könyvtár is van, annak tartalmát képezik a Bertuch *Orbis Pictus* kötetei, a *Portefeuille des enfants*, *Robinson Crusoe* regéje, s a párizsi legrégibb divatlap, az *Album des Salons* füzetei, miknek divatképei a székeken, asztalokon szétszórva is hevernek.

A társaság tehát együtt van mind: senki sem hiányzik.

A most érkezett vendégeket sorba veszi az úrnő, megkérdezi, hogy szolgál egészségük, mint mulatták magukat kirándulásaikban. Mind a négynek neve van: „Hic, Mitz, Panni és Miura". Mindannyian bemutattatnak a két otthon ülő társalkodónak, akiknek neve: „Phryxus és Helle", két mopsz. A kis úrnő nem elégedve meg azzal, hogy védencei saját ösztönükből is szoktak mosdani: előhozza a porcelán mosdótálacskát, s orcáikat és talpacskáikat finom szivaccsal megtörülgeti, s csak úgy engedi azután a reggeliző asztalhoz ülni: a négy cica szemközt a két mopsszal. Mindegyiknek tiszta asztalkendő kötve a nyakába, hogy a tászlijaikat el ne keverjék a tejjel, ami mindegyiknek külön findzsába szolgáltatik, beleaprított kalácsdarabkákkal. Egymásra morogni mindvalamennyinek meg van tiltva, s az ez ellen vétők rögtön megdorgáltatnak, míg azt mindannyinak el kell tűrni, hogy a magányos veréb odarepül közéjük az asztalra, s orcátlan merészséggel egyik findzsáról a másikra szállva, a kalácsdarabkákat elorozza, s aztán még rászáll Phryxus fejére, s a lopott morzsával a szájában énekli az „O du lieber Augustin!" klasszikus nótáját.

Mikor vége van a reggelizésnek, s azt a vendégek a háziasszonynak szépen megköszönték, s egymásnak kedves egészségére kívánták, akkor következik a kocsikázás.

A hintó előgördül: Phryxus és Helle már ismerik a kötelességüket, odaállnak a rúd mellé, föl hagyják magukat kantároztatni; a négy cica elfoglalja rangfokozat szerint az első és hátsó üléseket a phaëtonban; Dávid, a magányos veréb, a parancsszóra megjelen, s mint igazi divatos postillon, Phryxus hátára repülve, a nyeregből hajt, s trombitálja hozzá a postaindulót, míg az úrnő a csavar-orgonához siet, s különb-különbféle nótákat kintornáz le a magától zenéző műszeren, s a zenére a befogott kutyák csendes kocogással körülkocsikáztatják a kocsiban ülő macskákat. Azután pihenni bocsátják valamennyit. Mopsz, cica, kintorna aludni megy.

Ahelyett fölébred a muzsikáló óra, s elzenézi a maga pásztordalát, s a rajta álló rézküklopszok elütik az órát; a kakuk huhukol, s a réz alabárdos tiszteleg. A kis úrnő más öltözetet vesz fel. Egész szekrénye van tele azokkal, válogathat belőlük. Nem segít neki az öltözködésnél senki: minden öltönye elölfűző; szorító vállra nincs szüksége karcsú termetének. Mikor azzal készen van, künn a folyosón egyszeri csöngetés hangzik. Akkor fölteszi a kalapját, s arcát lefátyolozza azzal a sűrű virágos csipkeblonddal, ami semmi vonást kivenni nem enged. Néhány perc múlva hangzik a másik csöngetés. Arra hallik az udvaron az előrobogó hintó dübörgése. Azután halk hármas koccintás az ajtón. Mire, a bebocsátó „szabad" szó után, belép egy férfi, úti öltözetben, tisztelettel meghajtja magát. Előbb meggyőződést szerez magának felőle, hogy a fátyol oda van-e tűzve a leány kalapja széléhez, hogy nem lebbentheti-e föl a szél. Azután odanyújtja fehér glaszékesztyűs kezét, s levezeti a lánykát a lépcsőkön a hintóig. A bakon ott ül a széles vállú komornyik, most már kocsisjelmezben, s féken tartja a két hatalmas fekete paripát. A férfi fölsegíti a hölgyet a hintóba, maga melléje ül szótlanul, s aztán megindul a két fekete ló a járművel az ezerszer megjárt úton, egyenlő tempóban, kikerülve a falu főutcáját, végig a kertek alatt; a szemközt jövők nem köszöntenek feléjük, tudják jól, hogy az nem tetszik azoknak. Kapuban ácsorgók visszahúzódnak előlük, s az ablakon nem kandikál ki utánuk kíváncsi asszonyfő, úgy haladnak a kocsizók, mintha láthatlanok volnának. Mikor a hintó az erdőbe ér, már szinte tudják a lovak, hol kell megállni, ott a férfi lesegíti a lefátyolozott hölgyet a kocsiból, bal karját nyújtja neki: a jobb keze egy hatalmas bottal van elfoglalva, mely tüskés vadkörtefából készült, végén hatalmas vasszorítóval, s még azonfölül hosszú háromélű tőrt rejt, ami jó fegyver annak a kezében, aki ért a tőrvíváshoz. Így sétálnak a gyepes úton a fák alatt szótlanul. A bükkfa tövében sötétkék harangvirág nyílik, a mesgye parton világoskék nefelejcs. A kék az úrhölgy kedvenc színe. De azért e virágokból szakítania nem szabad. Miért nem? Azt nem mondják meg neki. Talán azért, mert mindez a virág másé.

A leányka léptei néha oly könnyűk és ruganyosak, mintha tündér járna a harmatos fű felett, akinek a lábnyomása még a harmatot se veri le; máskor pedig oly fáradtak, oly vontatottak, mintha öreg anyóka tötyögne, csiperkét keresve a mohos pázsiton.

A séta után ismét felülnek a hintóba; a fogat megfordul, visszatér a Névtelen Várhoz, s annak a kapuja ismét bezáródik.

A lánykát szobájába vezeti a férfi, s most már következik a komoly foglalkozás. Könyveket vesznek elő. A férfi magyarázza a klasszikusokat. Ez az ő saját olvasmánya is: egyebet nem tud vele közölni. Regényt nem adnak a leányka kezébe; a história meg még korai volna.

A férfi csak azt tudja neki tanítani, amit maga is tud. Idegen mester, gouvernante nem jön ide. Minthogy a férfi zongorázni nem tud, annálfogva a leány sem tudhat, s hogy mégis gyönyörködjék a zenében, vettek neki egy kintornát, s abba minden negyedévben új dalokat fúvó hengert raknak: azzal zenézhet magának.

A férfi festeni sem tud, pedig egy leánynak az is kedves időtöltés az egyedüllétben. Ennek a pótlására is találtak ki valamit, amitől egyszerre minden ember Rafaellá lehetett. Vastag, átlátszóvá tett papírból vágtak ki virág- és gyümölcsmintákat, s a szobafestés elmélete szerint különféle porfestékekbe mártott lapos, kemény ecsetekkel e patronok segélye mellett festhetett képeket akárki, anélkül, hogy rajzolni vagy festeni tanult volna. Ez is *rabművészet.*

Mikor ebbe is belefáradt a leány, akkor leülhetett kártyázni. Magában egyedül, két képzelt ellenféllel, játszhatott l'hombre-t és tarokkot, s gyönyörködhetett benne, hogy a rézpénz hogy nyeri el az aranyat.

Délben a harmadik csengetésnél ismét kocogtattak az ajtaján. A fehér kesztyűs kéz feléje nyúlt, s átvezette az ebédlőbe. Egy nagy asztalnak a két végén volt két teríték, egymástól távol. Az egyik mellé leült a leány, a másik mellé a férfi.

Az ebédlőbe nyíló szobának az ajtaján csengettyű volt. Mikor az megszólalt, azt jelenté, hogy ételt hoztak be. De már az, aki az ételt a konyhából felhozta, az ebédlőbe nem jött be, hanem letette a tálat a külső szobában. Az úr aztán fölkelt, kiment a benyílóba, s maga hozta be az ételt, s a leányt kínálta meg elébb, azután vett maga. Gazdag konyhát tartottak. A leány számára az ő kedvenc bora, a Muscat Lunel volt feladva, abból szürcsölgetett egy-egy harangvirágnyit, az úr Haute Sauterne-it és burgundit ivott. Mikor évadja volt, osztriga is került az asztalra, hanem annak az üres héját a komornyik porrá törte, úgy szórta ki, nehogy a gyerekek széthordják a furcsa „békateknőt".

Ebéd alatt beszélgettek is egymással ők ketten. A leány a cicáiról, mopszairól, az úr az olvasmányairól. Ha valami nevezeteset álmodott a leány, azt is elmondta, s az úr meghallgatta. Ha a leány kért valamit, a férfit *Lajosnak* nevezte, a férfi pedig, ha a leányt megszólítá, *Marienak* mondta.

Ebéd után elhagyták a termet, s átmentek az olvasóba. Ott voltak már az újon érkezett hírlapok. Lajos maga főzte a kávét, s míg az elkészült, azalatt elolvasta a hírlapokat. Ez nem tartott akkor sokáig. Mai világban egy távirat nagyobb terjedelmű, mint akkor egy hírlap volt. Lajosnak voltak megjegyzései némely eseményekre. E megjegyzéseit tollba mondta Marienak, ki azokat finom hajszál vonású betűkben, hollótollal leírta, s az ilyen levélkét azután Lajos lepecsételte, s kihordója által elküldte tiszteletes Mercatoris uramhoz, visszakövetelve minden levélkét az elolvasás után.

Mikor aztán elvált Marie-tól, akkor Lajos megérinté az ajkaival a kezét és a homlokát a leánynak.

A leány aztán visszament a szobájába, s játszhatta a kintornát a kedvenc állatjainak, öltöztette a bubáit, számlálta a kártyanyereségét vagy veszteségét, festette a papirost a patronjaival, nézegette a képeket az Orbis pictusban, melynek mind a négy nyelvű szövegét értette már, s olvasta egyedüli kedvencét, Robinson Crusoe-t, ki tudja hányadszor. Ez még nem volt regény.

S ez így folyt nap nap után, tavasztól őszig, ősztől tavaszig. Este, mikor lefeküdt a leány, mielőtt levetkőzött volna, a szobájában levő bőrpamlagra egy vastag selyem pokrócot terített, s az ajtaját félig nyitva hagyta. Tudta jól, hogy az a valaki, akit ő Lajosnak nevez, éjjel ott alszik azon a kereveten. Csakhogy az mindig oly későn jön be, és oly korán távozik, hogy se bejöttét, se kimentét soha nem veszi észre. A fiatal leány mélyen alszik, s a mopszok nem ugatják meg a háziurat, aki nekik cukordarabkákat osztogat.

Sokszor feltette pedig magában, hogy addig nem alszik el, míg Lajos be nem jön; de hasztalan volt minden kísérlete. A szempillái leragadtak, amint lefeküdt. Aztán meg azt kísérté meg, hogy jókor fölébredjen, hogy egy jóreggelt kívánhasson neki, de amint kidugta a fejecskéjét ágyfüggönyei közül, vidáman kiáltva fel: „jó reggelt, édes Lajos!”, már akkor nem volt ott senki.

Ez az ember nem alszik többet naponkint négy óránál, s akkor is oly ébren szendereg, hogy a leánynak egy álomnyöszörgésére felébred. És aztán, mint a katona a táborban, mindig felöltözötten alszik; mellette a fegyverei.

Ezt onnan tudja meg a leány, hogy a bőrpamlag mellett van egy fehér fénymázos rokokó-asztal; azon ő minden reggel talál olyanforma apró fényes fekete szemerkéket, aminők az amaránth magvai. Ez az apró mag: lőpor, ami ki szokott hullani a pisztolyból, aminek a serpenyőjét akkor íziben porozták fel, s aztán az asztalra letették.

II.

Egyszer egy esztendőben aztán van olyan nap, ami kivételt képez a többi közül. Ez a leány születésnapja.

Ez az egy nap az övé kicsi gyermek korától fogva.

Ezen a napon tegezik egymást Lajossal; miként akkor, mikor még Marie járni tanult, az ő kezét fogva.

Előre örül már ennek a napnak, s terveket készítget magában, amiknek kivitele problematikus.

Kik jönnek őt megköszönteni születése napján?

Először is a magányos veréb, akit ő Dávidnak nevez. (Bizonyosan azért, mert az is kifogyhatatlan énekes volt.)

Már korán reggel, mikor a redőnyök hasadékain átrózsállik a hajnal, odarepül az ágya fejére, s azt a nótát énekli, hogy „fakadj piros rózsa, fakadj csendesen”.

Azután jönnek üdvözölni a macskák.

Amint felugrik az ágyából, odafut ablakához, kitárja a redőnyöket: „pusz, pusz!” Jönnek rögtön mind a négyen, születésnapot köszönteni.

- Ejh, nézd: hát az én Miurám mit hozott nekem születésnapi ajándékul? Mi van a szájában? Jaj mi ez a szép kis teremtés? Egy kis egérke. Ejnye Miura, hát hogy merte maga megfogni a kis egeret? Nem meg volt magának mondva, hogy semmi kis állatot nem szabad bántani? Hát

illik az egy Miurához? Egy okos, nevelt cicához, aki porcelán csészéből reggelizik? Adja ide mindjárt azt a szegény kis porontyot. Ah, milyen kedves kis állat! Hogy dobog szegénykének a szíve ijedtében! Maga csúnya Miura! Most hogy sír ennek a kis egérkének a mamája, ha nem találja a kisleányát!

Erre a szóra csak úgy potyogtak a könnyei az ölébe.

Azután megtörülgette a hálóinge felemelt szélével az elalélt parányi állatot, s rálehelgetett, hogy fölmelegedjék; kis csésze aljába tejet töltött, abba belenyomta a kis állat orrocskáját; hogy igyék szegényke: utoljára szétnézett, hogy hol találna a számára valami jó helyet. „Legjobb lesz ide", s bedugta a saját ágyába.

A védenc pedig ahhoz a fajtájához tartozott az egereknek, amik énekelnek, olyanformán, mint az álmodó kanári. Az rögtön elkezdett a menhelyén vékony acélhúr hangon csicseregni. Ami aztán megint annyira megtetszett a leánynak, hogy örömében bocsánatot kért Miurától a meg nem érdemlett dorgálásért: hisz az nagyon kedves ajándékot hozott neki.

Akkor aztán hozzáfogott az öltözéshez. Egy spanyolfal mögött végezte el a toalettjét. Ott állt a ruhatára. Mikor előjött, pompás tarka-pálmás kínai selyem japonika volt rajta, amit csak egy derekára hurkolt selyemzsinór tartott össze: a haja mind egy csomóba tekergetve volt feltűzve a feje tetejére.

Elkészíté a reggelijét magának és a társaságának. Mind a nyolcan hideg tejet ittak, apró kalácskákkal, amiket valaki rendesen azalatt tett le az asztalára, amíg éjjel aludt. Gyümölcsöt sohasem ízlelt a leány. Lajos tartotta magát azon kor Galenusainak mondatához: „nihil de arbore" (semmi fán termettet!). Ma azonban nem játszott a társaságával, hanem az Orbis pictusban lapozgatott, s úgy várta be az időt, amikor a kétszeri csengetés után hangzani fog a kocogtatás az ajtaján: „szabad!"

A belépő férfi meg volt lepetve.

- Még nem vagyunk felöltözve a kikocsikázáshoz? - kérdezé.

A leány pedig félredobta a könyvet az öléből, s odafutott a belépőhöz, és pajzánul a nyakába kapaszkodott.

- Ma nem kocsizunk ki. Hát nem tudod? Ma születésem napja van. Ma én parancsolok a háznál. Az történik, amit én akarok, s én azt akarom, hogy itthon maradjunk, s te azt az időt, amit velem szoktál tölteni a kocsin, itt a szobámban töltöd el, s nekem felelgetsz mindenféle bolond kérdésemre, amit a fejemben kifőztem. És aztán nem feleded el, hogy ezen a napon tegezzük egymást. Már most szépen köszönts meg. Hadd hallom.

A gróf alig észrevehetőleg meghajtotta a fél térdét és a fejét, s nem szólt hozzá semmit. Vannak köszöntők, amiket így szoktak előadni.

- Jól van, tehát én ma királyné vagyok. Egyetlen jobbágyom, ülj ide a lábamhoz erre a tabourette-re.

A férfi úgy tett. A leány felkuporodott az ottomanra, lábait felszedve a bő japonika alá; ő pedig odaült a lábaihoz, s felvette az eldobott könyvet; azt gondolta, majd azzal kielégíti.

- Csak tedd le azt a könyvet - mondá neki a leány. - Ennek mind a négy kötetét könyv nélkül tudom már. Mért nem adsz nekem azokból a könyvekből, amikből magad szoktál olvasni?

- Mert azok orvostani könyvek.

- S miért olvasod te azokat?

- Azért, hogyha valaki meg találna betegedni a háznál, azt meg tudjam gyógyítani magam, orvos nélkül.

- Hát ha valakit, aki beteg, nem gyógyítanának, meghalna?

- Sokszor az a vége a betegségnek.

- S rossz az a halál?

- Nem tudom. Mert még nem próbáltam.

- Ah, haha! - kacagott a leány. - Így nem hagyom magam kifizetni. Te tudsz sokat, amit nem is próbáltál: olvastál felőle. Milyen a halál? Rosszabb az, mint egy rossz álom? Fáj az nagyon, mikor eljön? Vége van vele mindennek, vagy még azután is fáj valami? Ha rossz, akkor miért kell meghalni? Ha jó, akkor miért kell élni?

A gyermekek tudnak ilyen kérdéseket tenni.

- Az élet az Isten ajándéka, amit őriznünk kell, amíg lehet - felelt rá Lajos, kikerülve a főkérdést. - Általunk áll fenn a világ.

- Mi az a világ?

- Az emberfaj egyeteme, és annak a lakhelye, a kerek föld.

- Tehát minden emberhez tartozik egy darab föld? Hát az a darab föld, ami hozzánk tartozik, hol van? Felelj meg erre!

Lajos gróf talált ki valami módját az elcsűrés-csavarásnak.

- Apropó! Még nem mondtam el neked, hogy én veszek itten egy szép darab földet a tópart mentén, ami egészen a miénk lesz, s azt te átalakítod majd virágoskertté. Ugye jó lesz?

- A jó te vagy, a kert szép lesz, s akkor ez nekünk itthonunk lesz, ugye? Hogy hívják az itthont?

- Azt úgy híják, hogy haza.

- Hát nem minden föld „haza?”

- Ahol ellenségeink laknak, nem az.

- Mi az az ellenség?

- Olyan ember, akire haragszunk.

- Mi az a harag? Én még nem láttam olyat soha. Te mért nem haragszol?

- Mert terád nincs okom, mással pedig nem érintkezem.

- S mit csinálnak azok, akik haragusznak egymásra?

- Kerülik egymást.

- S ha nagyon haragusznak?

- Akkor verekednek egymással.

- S ha igen nagyon haragusznak?

- Akkor megölik egymást.

A leányt bántotta a veszedelmes kíváncsiság. Kivont egy gombostűt a ruhájából, s annak a hegyével alattomban megszúrta Lajos kezét.

- Mit csinálsz? - kérdé az elbámulva.

- Meg akartam tudni, hogy milyen vagy, mikor haragszol. Hát nem fájt?

- De fájt. Látod. Vér jött utána.

- Óh Istenem! - kiálta föl erre a leány, s engesztelésül odavonta magához az ifjú fejét, s forrón megcsókolta annak az orcáját.

Az ifjú erre felugrott helyéről: arca elsápadt, szemei elmeredtek, tekintetében rémlátás tükrözte vissza magát; kezei reszkettek.

- Látod - monda a leány. - Mégsem öltél meg. Pedig igen nagyon megharagítottalak.

- Oh ez nem harag! - sóhajta fel az ifjú.

- Hát mi?

- Annak nincs neve.

- Hát nem szabad nekem téged megcsókolni? Tavaly még szabad volt, meg azelőtt, meg minden évben.

- Ma már tizenöt éves vagy.

- Hát ami szabad volt tavaly, meg azelőtt, meg mindig, az idén már nem az? Már nem szeretsz?

- Veled van tele minden gondolatom.

- Tudod azt, hogy születésem ünnepén mindig szabad volt „egy" kívánságomat elmondanom, s azt teljesítették? Így szoktatott rá valaki. Talán tudod is, ki?

- S ez mindig megtörtént.

- Meg. Pedig a gyermekek tudnak képtelenségeket kérni. Hanem a felnőtteknek meg van annyi eszük, hogy a gyermekeket rá tudják szedni. Ezelőtt három évvel azt kértem tőled, hozz nekem valakit, akivel beszélhessek, ne legyek egyedül: akkor hoztál nekem macskát, kutyát, madarat. - Két év előtt arra kértelek, hogy szeretnék megtanulni festeni. - Akkor szereztél nekem kimetszett patronokat, porfestéket, azzal fizettél ki. - Ma egy éve azt mondtam, hogy zenézni akarok. Akkor hoztál nekem kintornát. Mindig megtetted a kívánságomat. De mindig meg is csaltál mellette. Így szoktak tenni gyermekekkel. Ma már azt mondod, hogy tizenöt éves vagyok: nem lehet úgy bánni velem, mint gyermekkel. Eszedbe tartsd. Az idén is kívánok valamit tőled: azt már módodban van megtenni, s azzal bolonddá nem tehetsz.

- Akkor meg is teszem.

- Kezet rá.

- Egészen a kezedben tartasz.

- Hát tudod, hogy én nemrég arra kértelek: rendelj meg számomra egy Melusine-köntöst Párizsból.

- Az meg is érkezett. Magam hoztam el neked a dobozt.

- Tudod, mi az a Melusine-ruha? Akarod látni?

Azzal a leány felszökött a helyéből, s feloldva a selyemzsinórt, mely felöltönyét derekára összeszorítá, hirtelen ledobta magáról a selyem japonikát, s ott állt az elbűvölt ifjú előtt egy olyan öltözetben, amilyenben a párizsi hölgyek a tengeri fürdők hullámaival szoktak enyelegni. A Melusine: úszóöltöny.

- Én azt kívánom tőled e mai napon, hogy taníts meg engem úszni. A tó itt van a kertünk alatt.

Olyan volt a leány az égszínkék öltözetben, mint Shakespeare Szentiványéji álmának egyik tündéralakja: ártatlan és csábító; gyermek és szirén.

Lajos meglepetve emelte föl kezét.

- Nos? Meg akarsz verni? - szólt a gyermek, félig sírva, félig nevetve.

- Vedd fel, kérlek, a felöltönyödet - szólt Lajos, s reszketett mind a két keze, mikor a japonikát felvette a pamlagról, s betakarta vele a najádok eszményképét. - Minő gondolat ez?

- Ugye? Régóta főzöm ezt magamban. S ezt a kívánságomat meg kell tenned. Erre nem mondhatod, hogy nem tudsz hozzá; mert egyszer, mikor nagyon sietős volt az utunk (nem tudom miért?) s egy folyónál nem találtunk az innenső parton egy csónakot, te magad úsztál a túlpartra, s onnan hoztál el egyet, amin *négyen* átkeltünk. Még akkor támadt ez a vágyam. Milyen dicső tudomány az, úszni a víz fölött! Barátságban élni a hullámmal, a halállal. Szárnyat csinálni a kezeinkből, s repülni, mint a madár! Amióta e várban lakunk, ez a vágyam egyre erősbödött. Minden éjjel azt álmodom, hogy a hullámokat szelem. Egész nap nem látom az Isten egét; - mikor kimegyünk, fátyol borítja arcomat. Mintha rostélyon keresztül látnám az egész természetet. Szeretnék dalolni, sikoltozni, bohóskodni; de nem merek: félek, hogy meghallják a fák, a falak, az emberek, s elárulnak. Ah, de ha ott a zöld hullám felett lebeghetnék, ahol nem találkozhatik velem senki: ahol nem láthat meg senki, felnézve a ragyogó égbe, versenyt sikongatva a halászmadarakkal, körültáncolva vickándó halaktól, akik nem beszélik el senkinek, mit láttak, mit hallottak: az nekem túlvilági boldogság lenne! Nem szerzed-e meg azt nekem?

A gyermek vágya oly igaz, oly szívből eredő volt. És Lajos maga is ismerte azt a büszke gyönyört. Talán maga is regélt Máriának Cleliáról és társnőiről, kik a Tiberen átúszva menték meg a római leányok erényének tiszta hírét.

- Ami neked öröm, az nekem is az - monda, és kezét nyújtá a leánynak.

- Ah, te teljesíted óhajtásomat? Te jó vagy, te kedves vagy! - S a férfi hasztalan akarta megóvni kezét, hogy csókjaival el ne halmozza; utánaomlott, úgy fogta el a visszavont kezet. - Hát ez sem szabad már?

- Mit gondolsz? Már tizenöt éves vagy. Ily nagy leány nem csókol kezet férfinak.

- Hát tehetek én arról, hogy te nem vagy asszony?

Erre már el kellett mosolyodnia Lajosnak.

- De nem, nem! - tiltakozott gyorsan a leány ez eszme ellen. - Én bizony egy cseppet sem szeretném, ha asszony volnál. Akkor éjjelenkint ketten együtt még jobban félnénk, s ketten együtt egymást ijesztgetnők: míg így... Itt megakadt.

- Hogyan? Mit „míg így?” - kérdé elbámulva Lajos.

- Hát így olyan nyugodtan alszom éjjel, azt tudva, hogy te itt vagy közelemben.

- Hol vagyok én „itt”?

A leány odamutatott az ujjával a bőrkerevetre, s megint visszavitte ajkához az ujja hegyét.

- S honnan gondolod te, hogy én ott vagyok?

- Én nem tudom. De már nagyon kicsiny koromtól fogva megszoktam azt képzelni, hogy te közel hozzám alszol; s az nekem valami olyan álomra szenderítő érzés. Azt pedig, hogy a fegyvered ott van minden éjjel azon a fehér fénymázos asztalon, onnan tudom, hogy reggelenkint apró fényes fekete porszemek maradnak rajta, aminőkkel a lőfegyvert megtöltik. De nem láttalak még soha; mert nagyon későn jössz be, s nagyon korán eltávozol mindig.

Az ifjú végigsimítá homlokát kezével, s nagyot sóhajtott, magában mondva: „nem jövök be többet”.

Menni készült.

- Hát most hová akarsz sietni megint? Nem tudod, hogy ma nem vagy sem azoké a csúnya könyveidé, sem azé az éjjelvirrasztó telescopiumodé; hanem ma az én jobbágyom vagy.

- Hát hisz éppen a te parancsodat megyek végrehajtani, kis királyném. Ha úszni tanulsz, egy öltöző-sátort kell készítenem a számodra a tóparton, s padot és mellvédet ütnöm össze, ahonnan magam a rudat tartva, követhesselek. Ehhez még jó helyet kell kikeresnem a kis öbölben.

- De ugye, ha egyszer jól tudok úszni, akkor szabad lesz a kis öbölből kiszáguldanom a nagy tóba is?

- Igen. Két föltétel alatt. Az egyik az, hogy én követni foglak a gondolámon.

- De ne nagyon közel.

- Úgy sem. A másik pedig az, hogy a fűzfákon túl, amik a kis öbölt takarják, csak olyankor lesz szabad kiúsznod a szabad tóba, mikor holdvilág süt: éjjel.

- Az nagyon szép lehet. De miért csak holdvilágnál?

- Mert holdvilágnál nem lehet távolból távcsővel felismerni az arcot, s aztán másnak is lehet olyan jó távcsöve, mint nekem.

- Ugyan kinek volna a faluban?

- Az úri kastély új lakót kapott. Úrnő került a házhoz.

- Ah! Egy hölgy? Szép-e?

- Fiatal.

- Te láttad őt a távcsővel? Minő haja van?

- Szőke.

- Akkor nagyon szép lehet. Szabad lesz-e őt nekem is egyszer meglesnem?

- Félek, hogy meg fogod szeretni, mert nagyon szép és nagyon jámbor.

- Honnan tudod azt, hogy nagyon jámbor?

- Minden járása a szegények és betegek házainak látogatásából áll, s első útja a templomba visz.

- Hát mi miért nem járunk a templomba soha?

- Mert mi más valláson vagyunk, mint azok, akiké az a templom.

- Hát azok más Istenhez imádkoznak, mint mi?

- Nem. Ők is ugyanazt az Istent imádják, akit mi.

- Hát akkor miért nem férünk meg mindannyian ugyanegy templomban?

Lajos elragadtatva fogta két keze közé a gyermeteg bölcs angyalfejecskét, s nevetve monda:

- Lelkem, kis királyném: erre a te kérdésedre az öt világrész minden synedriumai sem tudnának megfelelni, hát még én, szegény kiszolgált katona?

- Eredj, te mindig ostobának teszed magadat, mikor én kölcsön akarok kérni egy kis bölcsességet. Úgy teszesz, mint aki a koldus előtt eltagadja, hogy van pénzé. Apropó! Nehogy elfelejtsem. A szegény gyermekeknek, akik iskolába járnak, az én ünnepnapomon pénzt szoktam küldeni. Jer ide csak: vedd át. Melyikből adjak nekik? A kicsinyekből vagy a nagyokból? Azokat az apró sárgákat nem bánom, ha kiosztod; hanem a fehéreket jobb szeretem megtartani, mert azoknak olyan szép pengésük van, s Szűz Mária-kép van rajtuk; de ha ezekbül a nagy pirosakbul válogatsz nekik, hát azt sem bánom.

Tudniillik, hogy azok az apróbb sárgák sovereign aranyak voltak, a fehérek ezüst húszasok, azok a nagy veresek pedig az akkori osztrák pénzügyminiszter veresréz emlékpénzei, amik még sokáig kísértettek azután susztertallér és kétgarasos név alatt. Még akkor újak voltak, és ragyogott rajta a 30-as szám: félforintba mentek.

- Már majd csak a legnagyobbakbul adjunk a legkisebbeknek - monda Lajos.

Ez a leány nem tudja, hogy mire való a pénz? Mi különbség van arany, ezüst meg réz között?

III.

A Névtelen Vár egyikén azoknak a földnyelveknek épült, amik a Fertő déli partjáról a tóba benyúlnak.

Az öregek, akik e vadászkastélyt épülni látták, azt állítják, hogy azon a helyen valami régi cölöpépítészet maradványai voltak. (Livius és Justin szerint a mai Narbonne-ból kivándorolt kelták voltak a tókörnyék őslakói.) Még akkor a magyar embernek kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy magánál régibb őslakók emlékeinek kutatásával törődjék. Ha volt a kőfejszés kelta kornak régi építménye ottan, arra bizony az új kastélyt jó volt rárakni.

A néphagyomány azt is állítja, hogy sok év előtt, a múlt században, az a hely, ahol most kastély és park van, mind tófenék volt, s ez is igaz lehet. A Fertő igen szeszélyes tó. Az elmúlt utolsó két évtized alatt magunk is láttuk élő szemeinkkel, hogy egyszer csak nagy részben kiszáradt: eltűnt, nem volt tó. Otthagyta a fenekét szárazon. A partbirtokosok, kik addig a víz tükrét bírták, most elfoglalták a kizöldült tófeneket; felosztották, legelőnek, kaszálónak használták; azután kiadták haszonbérbe: az árendások tanyákat, gőzmalmokat építettek az „új föld”-re: búzát, tengerit vetettek belé, egy esztendőben kétszer is arattak, - egyszer aztán megint más jutott eszébe a Fertőnek: újra kinevezte magát tónak, visszafoglalva elébbeni méltóságát, s vetések, tanyák megint eltűntek a zöld hullámtükör alatt; csak egy-egy gőzmalom kéménye maradt fel tanújeléül az álmodott paradicsomról szóló tündérmesének.

Ilyen tündéri játékot gyakran űzött a Fertő a halandókkal. 1737-ben Rusztról Ilmicre gyalog gázoltak át a tavon az átelleni partról a lakosok. A földesúri levéltárak teli vannak okiratokkal nevezetes falvakról a tóparton, mik nagy dézsmát, halászati haszonbért fizettek valaha. Két ilyen gazdag falunak a harangját nemrég halászták ki Széplak táján a tó fenekéről, az egyik harang a széplaki toronyban van most is; s a halászok gyakran húznak fel hal helyett tört sírkeresztek darabjait, mik félig megkövesülten az eltűnt Jakabfalva, Fertő, Kenderalja falvairól tanúskodnak. - Hát a Strabo által leírt római castellum, hát az Eginhart említette avar gyűrű-vár, melyben Nagy Károly gallusai a csakánok mérhetetlen kincseit vetették prédára,

hová lettek? Elnyelte őket a Fertő. Alámentek annak a csodálatos földnek, ami meghajlik a szekér alatt, míg terhével végiggördül rajta: úgy mondják „lóhitáz”; itt-amott égerfaerdők, óriás fenyőcsoportok nőnek fel rajta; a szép zöld erdő mellé házakat építenek; egyszer aztán elkezd emelkedni a föld: a falak alásüllyednek a vízbe; hanem az erdők, azok együtt emelkednek a földdel, s úsznak a föld alatti elementum felett.

A Névtelen Vár isthmusát két öblöcske vette körül; az egyik az, amelyikről Lajos beszélt Máriának, hogy azt megveszi valamelyik compossessortól, akinek a nádasa határos a túlsó parttal. A másik kis öböl pedig a szomszéd Fertőszeg falutól választá el a Névtelen Várat. Az urasági kastély a falu keleti szélén egy lejtős domb oldalába volt építve, s homlokzatával az is a tó felé fordult.

Az ezernyolcszázhatodiki Boldogasszony hava második felében lehetett minden este látni a kastély erkélyéről, mikor a nap már leszállt, s az alkonyég olyan csodálatos színekkel vonta be a tó tükrét, hogy ha festő merne ilyen lila színű ércfényű síkságot, átszelve rézzöld sávokkal, vászonra tenni, azt mondanák rá, hogy színvakságban szenved; pedig, akik ott vannak, minden csendes őszi estén látják azt a pompáját a tündéri képtelenségnek, - tehát az ilyen ünnepélyes estéken lehetett látni, amint a Névtelen Vár keleti tóöbléből elősiklott egy kis könnyű gondola, hosszú ezüst vonalat húzva a nagy acéltükör lilaszín, sötétkék, smaragdzöld foltjain keresztül, mely fényvonal az állóvíz lapján letörletlenül ott maradt. E csónakban egy magányos férfi ült.

Azt már azután nem lehetett látni a kastély erkélyéről, hogy e csónak mellett úszik egy nőalak; mert azt a csónak eltakarta. Hanem azért elárulta azt az a vidám sikoltozás, örömujjongás, melyet az úszó leány nem tudott magától megtagadni.

Marie igen jó tanítvány volt a hydrioták iskolájában. Már a negyedik lecke után szabad úszó lett. Gyönyörűen úszott, mint egy hattyú. Vállai sohasem merültek el a vízben. Csak úgy sikamlott el a hullám fölött. Esti úszáshoz nem volt szüksége kalapra; hosszú haja szabadon úszott utána a hullám fölött. Az óvatosságra csak addig volt szükség, amíg a part közelében jártak, s míg napvilágos volt az ég.

Amint beljebb haladtak a tóban, s az alkonyárny a fényes tükrön csak fekete árnyképeket engedett a csónakból és az úszó főből kivenni, ott aztán elhagyá az úszó alak a kísérő naszádot. Nem félt már semmitől. A hullám jó barát volt, ismerték egymást. Ha akarta, hevert rajta, mint egy duzzadó párnán, mint a ringatott bölcsőben a gyermek. Ha akarta, összetette kezeit a víz fölött, és úgy imádkozott, csak a lábai taposták a vizet. Itt azután szabad volt gyermekké lennie. Sikoltozni dévaj kedvteléssel, hívogatni a felrebbenő vadludakat, ingerkedni az éjszaka fecskéivel, a denevérekkel, mik úgy cincognak este a tó fölött, üldözve a futó vízipókot. Itt szabad volt még dalolnia is. Nekiereszteni szabadon gyönyörű eolhárfahangát. Hogy az, ott a csónakban nem haragudott érte, onnan bizonyos, hogy ő maga is halkan utánadúdolta a dallamot, mély harangdöngésű hangjával kísérve a leányka énekét. Itt senki sem leskelődhetett rájuk. Itt senkit sem kellett kikerülniök. Itt nem kellett a leánynak fátyolt viselni az arcán.

Néha órahosszant is elbolyongtak a hullámtükrön, a leány nem fáradt ki bele. Ez az áldott védő elem visszaadta azt az erőt idegeinek, amit a mostoha föld elvett tőle. Ott oly fáratag volt; száz lépésnyi séta után már pihennie kellett, elszokott a járástól; itt pedig mint egy naják, sikamlott tova, egész lénye megváltozott: élt! - S ha kísérője szólítá, akkor odaúszott hozzá, belefogózott a csónak szélébe, s hosszú haját kiteríté annak a térdeire száradni, míg a parthoz visszatértek.

A két kastély ablakainak világa vezérfényül tündöklött eléjük a víztükörben, messze a part mentében éjjeli rákászok fáklyafénye vereslett.

S mikor a keleti part mögül, a látkör acélkék ködéből kiemelkedett a hold izzó tányéra, s lassanként bearanyozta az egész tó tükrét: az olyan volt, mintha tündöklő, átlátszó aranyban úsznának, eveznének tündérek, akiknek lakásuk a víz fenekén, korallkertek között van, s csak az emberaltató éjszakán jönnek fel a víz felszínére, a holdsugarakon arcaikat fehéríteni.

Szegény leány! Még azt mondta, hogy ő boldog! Ebből állt az egész boldogsága.

És ezt is maga találta ki magának.

Ha valami ócska journalban fel nem fedezi azt a Melusine-köntöst, Lajos magától soha rá nem jött volna, hogy milyen kevéssel gazdaggá lehet tenni valakit, akinek semmije sincs.

Még a kedélye is egészen megedződött a leánynak ezáltal. Nem volt olyan ijedős, olyan könnyen sírva fakadó: tanulékonyabbá lett; jobban figyelt, s némi önbizalom kezdett támadni lelkületében. Tudott valamit, amihez nem kell senkinek másnak a segítsége.

Hanem hát úgy volt megírva, hogy még ez az egyetlen öröme se legyen tartós. Azt is megirigylette tőle - talán a sors. Minden rosszat, ami történik, fogjunk a sorsra.

Egy este, mikor már a fogyóban levő hold jó későn kelt föl, a szokott vízi sétáján kísérte Lajos csónakja Marie-t, ki messze előreúszott.

A Fertő tó sajátságai közé tartozik az, hogy apróbb-nagyobb szigetecskék vannak benne elszórva, azoknak a szélei nádassal körülvéve, beljebb elborítva rekettyével, bozóttal, míg a Hanság felé egyre nagyobb úr lesz a zöld bozót, s ott már az apróbb tavak tükrei képeznek elszórt szigeteket a sötét nádtengerben, amik közt legnagyobb a Királytó, mely vizével a többit táplálja, s lefolyása van a Rábcába; partjait óriási fenyőszálak fedik; a nép „öreg fenyvesnek” nevezi ez erdőt a víz közepén.

A Névtelen Vár irányában is volt egy ilyen kis gömbölyű szigetke, ami nagyon ingerelte Marie kíváncsiságát.

Vajon mi lakhatik abban? Nincs-e abban is egy Robinson Crusoe letelepedve? Nem laknak-e ott is vademberek? Vagy kajmánok, nagy teknősbékák és tengeri kígyók?

Lajos iparkodott a leány túl heves fantáziáját lelohasztani, hogy biz azon a szigeten semmiféle ember nem lakhatik, mert ott nincs mit enni: krokodilust s más vízi szörnyet ez égalj nem tenyészt, s a Fertő tó legnagyobb cápája: a harcsa, aminek szerencsére nincsenek fogai a torkában; hanem azért mégis megtiltotta Marie-nak a rekettyés sziget felé úszkálást, mert ott hínár van, amibe belebonyolódhatik, vízi kígyót, piócát pedig bizonyosan fog találni, amiktől pedig a leány irtózott. Az is meglehet, hogy vidrával is találkozik, s az meg fogja ijeszteni.

Hanem hát lehet egy leánynak azt mondani, hogy „ne menj oda!”

A tilalom csak fokozta az ingert.

Marie nem volt Lajosnak a rabja: meg volt neki engedve, hogy bármilyen messze elcsapongjon a szabad hullámvilágban, csak koronkint adott hírt magáról egy-egy „hahó” kiáltással kísérőjének.

A férfi ezalatt hanyatt feküdt csónakjában, s míg azt szabadon ringatta a hullám, a csillagos ég mélyébe bámult s hallgatta az éjszaka rejtélyes neszeit, síró, búgó, zengő hangokat, mik a sík víztükör fölött oly messze elringanak: az ember találgatja, hát ez mi volt?

A mocsárvilág ritka vadainak kiáltásai hangzanak át a Hanságból: a „török récéké”, mik nem engedik magukat megközelíteni, majd meg emberlárma támad, mintha összeveszett csoportok verekednének, a Fertő tó darvai lármáznak ott; közbe harangoz mély, zúgó hangjával a bölömbika.

Majd feljön a hold; már fogytán van. A fogyó hold olyan ellenszenves alak, emberre, állatra, növényre, mint amilyen rokonszenves a telő hold. Ki tudná annak az okát? Találgatni lehet, de megtalálni nem.

Egyszer csak az éjszaka rejtelmes hangjai közé egy éles sikoltás vegyül.

Ez Marie hangja volt!

A férfi mint őrült, ragadta egyszerre kezébe mind a két evezőt, s a csónak hasította a hullámokat a sikoltás tája felé. A csendes hullámtükrön meglátszott a fényes vonal, amit az előreúszott leány alakja vont rajta, s mi órákig ott csillámlik a víz színén. A végén a vonal visszahajlott, s kezdett egy nagy V betűvé alakulni.

Látszott, hogy az úszó a rémület kétségbeesésével igyekszik a csónakot elérni. Mikor összejutottak, a leány ismét hangosan kétszer-háromszor rémületesen sikoltott, s aztán fél kezével görcsösen kapaszkodott a csónak párkányába, rémítő tekintetet vetve háta mögé.

- Marie! - kiáltá a férfi megrémülve, s fél kezével megkapva a leánynak a derekán az övét, kirántotta őt a hullám közül, s az ölébe vette. - Mi lelt? Mi üldöz?

A leány úgy reszketett, úgy vacogtak össze a fogai, hogy nem tudott felelni; a lélegzete is elállt, el volt fulladva egészen. Csak a nagy szemeit mereszté iszonyatra.

Lajos körülbámult, és nem látott semmit.

De néhány perc múlva felmerült előtte valami.

Hanem mi?

Ember, vagy állat?

A fej, az ábrázat emberé volna: férfié talán, hanem a sima arcot rőt, kurta szőr fedi, s a koponyát a haj helyett is csak vidraveres csömbölék takarja, két hosszú füle hegyesen mered fel, az alak szája úgy össze van szorulva, hogy semmi ajka nem látszik, orrcimpái összelapultak, alig kivehetők; hanem a szemei, mint a halnak mereven, karikára kinyílva. Az egész arcon semmi indulatkifejezés.

A rejtélyes szörny egészen ott a csónak közelében merült fel.

Lajos két kézre kapta az egyik evezőlapátot, hogy szétzúzza a csodának a fejét; - de súlyos ütése csak a puszta habot érte. A szörny egyszerre lebukott, s látszott a mélyen áttetsző holdsugárittas hullámban, hogyan szökellt tova, nem embermódra úszva, hanem szeszélyes zegzug szökellésekkel, mint egy ősvilági csoda, lökve magát odább, s eltűnve a vízmélység homályában, hol ember szeme nem lát többé, csak a halé. És aztán nem látta őt Lajos felmerülni többet.

Lajosnak minden idegét megzsibbasztá a rémület és a düh.

Mi volt ez? Ki küldte ezt a névtelen szörnyeteget az ő féltett kincse ellen?

Hát már a víz fenekén is ellenségei laknak?

Nem gondolt egyébre, mint az ármányra és incselkedésre.

A méreg forrt ereiben.

A leányt betakargatta a bő fürdőköpenybe, s aztán hozzáfogott az evezéshez.

- Holnap visszatérek ehhez a bozóthoz - dörmögé magában -, felkeresem ezt a fenevadat, s agyonlövöm, ha ember, ha állat!

A leány valamit nyöszörgött, mintha ellentmondana.

- Agyonlövöm! - ordítá dühösen a férfi.

A leány aztán meghúzta magát reszketve a csónak fenekén, s nem szólt többet, még a szepegését is elfojtotta, mint a csínyt tett gyermek.

Mikor aztán a parthoz visszaértek, a férfi nyers hangon ráparancsolt a leányra, hogy menjen el az öltöző kunyhóba, és öltözzék fel.

Türelmetlen volt, hogy az öltözés soká tartott. Kétszer is megsürgette, hogy siessen.

Aztán a karjára vette, és sietve haladt vele a kastélyba vissza.

A leány még akkor is reszketett.

- Igazán meg akarja ön azt az állatot ölni? - kérdé rebegve útközben.

- Meg.

- De hátha ember?

- Akkor meg éppen meg.

- Én sohase megyek többet úszni.

- Tudom. Aki egyszer megijed a vízben, az elfelejti az úszást. Ön ezentúl irtózni fog e tótul.

- Az én kedves szép tavamtul? - sóhajta fel a leány, még egy keserves pillantást vetve a megaranyozott hullámtükörre, az ő tündérálomi paradicsomára, amin karéjló fodrokat hajtott a támadó szellő. Innen ő most már száműzve van.

- Menjen ön fekünni - monda Lajos a leánynak, amint szobájába felvezette. - Takarózzék be jól. Ha fázik, szikfűteát fogok önnek főzni.

Attól a szikfűteától pedig úgy félnek a gyermekek mindannyian, hogy nem lehet csodálni, ha Marie azt mondta, hogy éppen nem fázik, s hogy szépen le fog fekünni.

Aztán pedig nagyon rosszul aludt. Egyre azzal az üldöző vízi szörnnyel álmodott; azt látta maga felé közeledni; annak a merev halszemei révedeztek a sötétségen keresztül. Majd meg Lajost látta maga előtt, ahogy üldözőjét keresi fegyverrel, rálő, s nem találja: az fickándozva ugrik el előle.

Sokszor felébredt nyugtalan álmából. „Lajos! Itt vagy-e?” - kiálta fel; de senki nem felelt kérdésére. Lajos a legutolsó születésnapi köszöntő óta nem töltötte az ő négy óráig tartó álmait a leány által számára elkészített kereveten. S Marie tudta azt már. Esténként egy virághlevelet tett a takaróra, mely a pamlagra volt vetve, s az reggel is ott volt. Ha valaki ott pihent volna, a virághlevelet leszórta volna.

Másnap a szokottnál is mogorvább volt Lajos. A mindennapi sétakocsizás alatt egy szót sem szólt, s az ebédnél alig evett valamit.

Egy férfi, aki legkeserűbben fel van dühítve, s aztán nincs senkije, akin bosszút álljon; akin dühének teljességét kitöltse.

Látszott, hogy milyen türelmetlenül várja az estét, hogy elmehessen a tóra szörnyeteget vadászni.

Szegény tárgy: egy olyan harag számára, amilyen az övé. Egy vidra, vagy talán egy hód, aminek a feje úgy hasonlít az emberéhez: valami csoda, holttenger korcsszülötte, mely Szodomából fennmaradt? - Mindegy! Eleven állat, amiből dögnek kell lenni!

Marie pedig úgy imádkozott, hogy ne legyen e haragból semmi.

S az ég nagyon is meghallgatta fohászát: délután egyszerre megváltozott az idő; a szép meleg augusztusi verőfénybe hideg nyugati szél kavarodott, az elébb porfelleget, aztán meg sűrű esőt hozott magával: Lajosnak le kellett tenni arról a szándékáról, hogy ez este a tóra menjen csónakázni. Otthon kellett maradnia. Egész este nem látta őt Marie. Csak a macskáinak panaszkodhatott; de azok is álmosak voltak, nem hallgattak rá.

Pedig semmi kedve se volt lefekünni. Félt, hogy megint borzasztókat fog álmodni. A zápor verte az ablaktáblákat, a távolban mennydörgött. Nem merte eloltani a gyertyáit, hogy a villámfény a redőnyökön át be ne csillanjon, mikor sötét van.

- Nem mernék ilyenkor kimenni a házból! - mondá az ölébe vett kedvenc cicusnak. - Hát még arra a puszta udvarra! Vagy éppen azon a sötét erdei úton keresztül! Huh, be szörnyű lehet ott most. A falu végén van a temető. Mikor villámlik, felütik fejeiket a sötétből a keresztek!

Az óra tizenegyet ütött már, s ő még fel volt öltözve.

Ekkor halk kopogtatás hangzott az ajtaján.

Megörült neki: azt hitte Lajos jött.

- No, szabad! Hát bejöhet.

Az ajtó azonban csak félig nyílt meg, s a megszólaló hang nem Lajosé volt, hanem a komornyiké.

- Bocsánat, *„Madame”*. (Így hítta a leányt.)

- Ön az, Henry? Hát mit akar? Bejöhet. Fenn vagyok.

A komornyik belépett. Ősz fejű, tisztes arcú férfi volt, magas, csontos termettel, szertelen nagy tenyerekkel.

- Nos, hát mit akar? A gróf küldte önt?

- Óh, dehogy az küldött. Bár küldött volna.

- Hát mit csinál?

- Nem tudom én. Én azt hiszem, hogy meghal.

- Kicsoda? Lajos?

- Igen. Az én uram.

- Az Istenért!

- Szobájából jövök. Az ágyán fekszik egészen magánkívül, arca lángol, szemei úgy ragyognak, mint a parázs. És félrebeszél. Sohase láttam még ily állapotban.

- Mit tegyünk? Én Istenem!

- Én nem tudom. Ha máskor miközülünk lett valaki beteg, akkor a gróf maga tudott segíteni, beadott neki, s meggyógyította; de saját magát úgy látom, hogy nem képes orvosolni; ágya előtt halomra vannak dobálva az orvosi könyvek, s a házi gyógytár fenekestül felfordítva; minden medicina ott hever a padlón.

- Hát nincs itt orvos a faluban?

- De van. A megye orvosa.

- Hát el kell híni.

- Én is gondoltam azt; de nem merem.

- Miért nem meri?

- Azért, mert a gróftól ki van adva a criminális parancsolat, hogy ha idegen embert be próbálok hozni az „ő szobájába” vagy a „Madame”-éba, rögtön agyonlő; de különösen megtiltotta a gróf, hogy *orvost*, *papot* vagy *asszonyt* beeresszek ide valaha, még csak a kastély kapuján is. - Én nem merem ezt tenni.

- De Istenem! Ha egyszer oly beteg lett! Hogyan? Ön azt mondja, hogy talán meg is halhat? Jóságos Isten! Hogy Lajos meghaljon? - Azt én nem engedem!

- Hát mit akar tenni, Madame?

- Ha ön nem mer elmenni az orvosért, majd elmegyek én!

- Hüh! Madame! Még csak gondolni is erre!

- Én nem gondolok másra, mint hogy ő halálos beteg. Nekem az ő élete kell, az az első, azután jön a többi, ami még a világon következik. Én megyek, és ön kísérni fog.

- Szent atyám! A gróf megöl, ha azt megteszem.

- És ha nem teszi, ön öli meg a grófot.

- Az megint igaz.

- Aztán ön nem tesz semmit. Én teszem, amit teszek. Felveszem a fátyolomat, nem mutatom meg az arcomat senkinek.

- De ebben a zivatarban! Hallja Madame, mint dörög odakinn? A zápor csak úgy zuhog; a sötét erdőn keresztül kell a faluba kerülnünk; sárban, vízben.

- Ejh, én nem félek se erdőtől, se zivatartól: gyújtson ön lámpást, s vegyen egy jó botot a kezébe; addig én beburkolom magamat, és sárcipőt húzok. - No menjen, jó Henry, hiszen ha ő haragudni fog, én ott leszek majd, és kiengesztelem. Csak a jó Isten megtartsa az életét. Óh, siessen, jó Henry.

- Agyon fog lőni! De Isten neki! Madame szavára mégiscsak megteszem. Hanem hát mármost, ha csakugyan elszánta magát Madame, hogy maga megy az orvosért, akkor befogok a hintóba.

- Hogyan tenné ön azt? Hisz a kocsizörgést meghallaná ő, s arról megtudná, hogy mit tettünk. Kiugranék az ágyából, kifutna az udvarra: halálra betegítené magát. Gyalog kell, észrevétlenül elmennünk. Hiszen nincs az oly messze. Menjen csak, és hozza a lámpát!

S néhány perc múlva megnyílt a Névtelen Vár ajtaja, s kilépett rajta a lefátyolozott hölgyalak, egy kezével a komornyik karjába kapaszkodva, másikkal a lámpást tartva, míg kísérője nagy veres vászon esernyővel igyekezett őt védni a szakadó zápor elől, s egy öles husánggal támogatta a lépteit, hogy el ne csússzék az iszamos agyagon. - S aztán nem volt félelmes a puszta udvar, sem a sötét erdő, recsegő fáival; sem a cikázó villám; sem azok a sírkeresztek ott a falu végén; a lány úgy sietett, hogy kísérője alig bírt vele lépést tartani; a leány vitte őtet.

IV.

Tromfszky doktor éppen criminalis visum repertumról jött haza ezen az estén, s a parasztszekér nagyon megviselte a tagjait. Fel is fogadta, hogy vacsora után rögtön le fog feküdni. Az eső is nekieredt, csak úgy zuhogott az eresz.

- No iszen - mondá a doktor a vén gazdasszonyának, aki éppen a sajtmaradékot takarította el az asztalról -, híhatnának most beteghez, ha mindjárt a prímásnak akadt volna is halszálka a torkán, ki nem mozdulnék most innen az odúmból. Nem, száz aranyért se! Még ha üveges hintót küldenek értem, akkor sem. Fogadom.

S abban a nyomban elkezdtek zörgetni az utca ajtaján; mégpedig igen nyomatékosan.

- Mondtam ugye, hogy most jutott eszébe valakinek elvitetni magát az ördöggel. Menjen ki Zsuzsa, mondja meg neki, ha maga a Herkópáter is, hogy már lefeküdtem, s fáj a lábam, magam is cataplasmákat raktam fel, nem mehetek.

Zsuzsa asszony kicammogott a folyosóra a konyhamécsessel a kezében, s miután többszörösen megkérdezte a künnlevőtől, hogy „ki van az ajtón?”, s a válaszul adott „én vagyok!” vékony női hangjából meggyőződött róla, hogy az nem Sátán Laci, a híres zsivány, felnyitotta az ajtót, s akkora hézagot támasztott az ajtó és küszöb között, amekkora elég volt, hogy kiszólhasson rajta.

- A doktor úr nem mehet ma sehova, most lefeküdt, s katapalacsintákat rakott a lábára.

Hanem ugyanaz a hézag elég volt, hogy egy gyönge női kéz benyúljon rajta, s a gazdasszonynak egy csomó pénzt nyomjon a markába.

Zsuzsa asszony a mécsvilágnál felismerte a szép fényes ezüst húszasokat. - Ezek nem bolond emberek! - Erre már egészen kinyitotta az ajtót.

Akkor aztán tökéletes volt a megjuhászodása, mikor a fátyolos hölgyet megpillantotta. A kíváncsiság hatalmas ösztön.

- Óh, kérem alássan. Tessék besétálni nagyságos asszony.

- De ha a doktor úr lefeküdt már.

- *Muszáj* neki fenn lenni, ha a nagyságos asszony akar vele beszélni.

- Jelentsen be kérem, elébb.

Zsuzsa asszony meg volt sértve.

- De ha én mondom, hogy tessék besétálni!

- Én úgy szeretem, hogy elébb jelentsen be.

- Hát kit mondjak neki?

- A fátyolos nő a Névtelen Várbul.

Zsuzsa asszony letette a mécsest a konyhaasztalra, s ott hagyta a vendégeket a konyhában.

- No, mit dödörög maga olyan sokáig odakünn? - kérdé a berohanótól a doktor.

- Vegye fel frissen a kaputrokkját! *A fátyolos grófné* van itt a *Névtelen Várbul.*

- Tyhü, ez már valami! - monda a doktor; s hirtelen gálába veté magát, felkapva a fényes acélgombos kaputrokkot. - A gróf is vele van?

- Nem. A komornyik kísérte idáig.

Ez a szó, hogy a „fátyolos grófnő”, nagyobb hatással volt a doktorra minden száz aranynál. Végre valahára megláthatja a mitológiai alakot, sőt beszélhet vele. Talán az egész titokba be lesz avatva.

- Vezesse be őnagyságát a vendégszobába, s vigyen oda gyertyát.

Maga is sietett oda rögtön, csak a nyakravalóját kötötte fel elébb a tükörből.

Ott állt előtte a titokteljes nőalak. Arca lefátyolozva, mint mindig; termete arannyal áttört drága keleti sálba burkolva. Háta mögött állt a komornyik, akit már ismert a faluban minden ember.

- Doktor úr - rebegé a leány halk hangon, melyből alig lehetett megítélni, hogy gyermek, fiatal vagy agg nő szava-e az. - Kérem önt, siessen velem rögtön a kastélyba. Az „úr” nagyon beteg.

(Az „úr?” De hát kinek az *ura*?)

- Óh, ezer örömmel! Azazhogy nem annak örülök, hogy a nagyságos úr betegnek méltóztatik lenni, hanem hogy én lehetek szerencsés szolgálatjára lehetni. Azonnal készen leszek, csak a legszükségesebb szereimet veszem magamhoz. Lehet, hogy érvágásra vagy evometicára lesz szükség; meglehet, hogy rögtön sinapismust kell alkalmazni; - vagy éppen gyors stimulantiákat.

- Óh, csak siessen ön!

- Öt perc alatt odaérünk a hintóval.

- De mi nem jöttünk hintón.

- Hát?

- Csak így gyalog.

Most vette még csak észre a doktor, hogy a hölgy ruhája csupa csatak. Valamint, hogy Hamlet (nem a drámai, hanem a históriai) arról találta ki az angol király udvaránál a királyné szolganői származását, hogy az felemelte a hosszú ruháját, mikor sárhoz ért; akként árulta el a leány úrnői eredetét az, hogy hagyta maga után úszni a ruháját vízben, sárban.

- De az Istenért! Ebben az időben, gyalog a Névtelen Várbul! Mikor saját hintaja, lova van a nagyságos grófnénak. Miért nem fogatott be?

Marie érezte, hogy erre a kérdésre nem lehet felelni: ha megmondja őszintén a doktornak, hogy a páciens fejbelövéssel fenyegeti azt, aki neki doktort hí az ágyához, az majd úgy megijed, hogy el nem megy.

- Hát doktor úrnak nincs hintaja?

- Hintóm van; de azt csak forspont húzza.

Ezt a szót sohase hallotta Marie.

- Hát az a forspont nem ló?

- Azaz, hogy mikor *van*, akkor ló; de mikor *nincs*, akkor nem ló. - De hát a komornyik úr hirtelen visszafuthatna a kastélyba, s úgy jöhetne el a hintóval megint.

- Az nem lehet.

- De hát miért nem?

Marie gondolkozott rajta, hogy valamit kellene mondani, ami eltér az igazságtól. Nem boldogult vele. Nem tudta, hogyan kell hazudni. Az igazat pedig nem mondhatta meg: hogy a komornyiknak őt egy pillanatig is egyedül hagyni egy idegen házban valóságos halálbüntetésre érdemes gonosztett volna, s az nem is vállalkoznék erre. Megint csak ő kérdezett.

- Doktor úr, nem jöhetne el velünk gyalog?

Doktor úr már tudott „úgy", ahogy Marie nem tudott. Egyszerre készen lett a kifogással.

- Én bizony szívesen elmennék; de bizony Isten, fáj a lábam; rheumatismus acutus van a coxamban, ha most felázik a lábam, okvetlenül ischias lesz belőle.

Marie összekulcsolta a két kezét könyörgésre, úgy emelte az ajkaihoz esedezve. De nem lehetett hatása e néma kérelemnek, az arckifejezés kárba veszett a sűrű fátyol miatt. Ha mégis láthatná az ember azokat a könnyező szemeket, azokat az indulattól reszkető orcákat, a sírásra vonagló szép ajkakat. Talán megteszi az úrhölgy, hogy kérésének nyomatékot adandó, leleplezi az arcát?

Hanem az másforma hölgy volt.

Mikor a némán, könyörgésre kulcsolt kéz nem használt semmit, akkor a keblébe nyúlt, s elővont egy kétszárú selyem erszényt, s kifordítá annak a tartalmát az asztalra; aranyat, ezüstöt, rézpénzt, vegyest.

- Nézze ön! - szólt büszkén. - Nekem van ilyen pénzem sok. Megjutalmazom önt, ha kérésem teljesíti.

A doktor elhüledezett. Annyi arany gurigált az asztalán, amennyit az egész vármegye se látott ebben a fekete bankós világban. Ezek nem bolond emberek!

- De csak ne szakadna úgy az eső!

- Én odaadom önnek az esernyőmet.

- Csókolom kezeit; olyan nekem is van.

- No hát siessünk akkor!

- De csak a lábam ne fájna.

- Azon segíthetünk. Henry erős ember, fel fogja önt venni a vállára, s a kastélyból azután majd hintón hozza vissza.

Erre már nem lehetett ellenvetést tenni, kivált miután Henry is a legnagyobb készséggel ajánlotta fel a vállait forspontnak.

Doktor úr egy nagy tarisznyába összeszedte a tudományához tartozó segédeszközöket, a pénzt elzárta a fiókjába; Zsuzsa asszonynak kiadta a rendeletet, hogy el ne aludjék, amíg ő visszatér, s másvalakit be ne bocsásson az ajtón; azzal szépen felkapaszkodott Henry úrnak a széles vállaira, egyik kezében a veres esernyőt, másikban a lámpást tartva; s így indult meg a társaság: elöl a dupla férfi, hátul a nőalak, kinek most már nem volt kire támaszkodnia, hanem magának kellett az esernyőt tartani.

Az éji őr, aki találkozott velük az utcán, úgy elszaladt ijedtében, hogy az alabárdját is eldobta, azt hitte, most jön a Lucifer, óriás alakban, veres kalappal, tüzet okádó szájjal.

A doktornak hármas oka volt emócióba jönni. Egyik a kínálkozó szép kúra, ami csupa gyönyörűség egy szenvedélyes orvosnak, a másik a gazdag sallárium, a harmadik az a nagy nyereség, hogy most már egyenesen beléphet a saisi titok függönye mögé, s a Névtelen Vár lakóinak benső barátjává lehet. Mekkora pletykauzsorát lehet majd ebből a kapitálisból

kiverni! Eddig is nagy kelete volt Tromfszky doktornak a vármegyében, hát még ha híre futamodik, hogy a Névtelen Várban ordinárius lett!

A zivatar kissé alábbhagyott, mire a kastélyba megérkeztek.

Ott mély csendesség volt. A betegen kívül csak egy élő lélek volt még a nagy épületben, Lizette, a szakácsné; de az már ilyenkor oly mélyen aludt, hogy miatta a házat is elvihették volna a feje fölül. Henry legelébb is az obligát mamuszokat hozta elő. Azokra most mindhármuknak szükségük volt, mert sáros lábaik ugyan szép nyomokat hagytak volna a szőnyegen.

Marie és Henry azután egyenesen Lajos hálószobájához vezették a doktort. Elébb Henry dugta be nagy óvatosan a fejét az ajtón, s ez értesíté a többieket suttogva, hogy az úr most is erős lázban van, s nyugtalanul hánykolódik a fekhelyén.

Erre aztán bátorságot vett magának a doktor is belépni.

Legelső dolga volt a gyertya hamvát elkoppantani, aminek a kanóca egész vörös gombává nőtt már, alig világított. Ekkor aztán jobban meg lehetett a beteg arcát tekinteni.

Az egészen ki volt kelve az alakjából, arca tűzlángban égett, s a mereven bámuló vérborította szemek kifejezésében a hagymáz rémlátása foszforeszkált. Öltönye nem volt levetve, csak széttépve mellén.

- Hm, hm - dörmögött a doktor, kipakolva az asztalra az érvágóját és csodatevő cseppjeit, s azzal odalépve a beteghez, megtapintá annak az üterét.

A jéghideg ujjak érintésére egyszerre felemelkedett fektéből a beteg, riadottan kiáltva az orvosra.

- Ki az? Kicsoda ön?

- Én vagyok a doktor. A megye fizikusa, doktor Tromfszky. Mutassa kérem, gróf úr, a nyelvét.

De nem mutatta az neki a nyelvét; hanem az öklét.

- Mit keres ön itt? Ki hítta önt ide?

- Csak legyen csendesen, gróf úr - mondá a doktor, ki hajlandó volt ezt az izgatottságot hagymázos jelenségnek venni. - Engedje az üterét vizsgálnom. Itt egy kis paroxizmus van jelen, amire gyors orvosi segély kell. Hadd lássam a pulzust! Egy-kettő...

A gróf azonban kirántotta kezét az orvoséból, s haragosan kiáltott:

- De énnekem nem kell se orvos, se gyógyszer. Nekem nincs semmi bajom. Nekem nincs öntől semmi megtudni valóm, csak az az egy, hogy ki hozta önt ide.

- Kérem! - szólt a doktor megneheztelve. - Én híva voltam. E borzasztó időben! Azt mondták, hogy gróf úr veszélyes beteg.

- Ki mondta? Henry! - kérdé a gróf térdére emelkedve.

Henry nem mert a helyéből mozdulni.

- Te hívtad ide az orvost? - mormogá a beteg, s széttágult orrcimpái fújtattak dühösen.

A doktor jót akart tenni azáltal, hogy megmondja az igazat.

- Engedelmet kérek, gróf úr. Nem Henry úr egyedül jött értem, hanem a nagyságos grófnéval jött oda hozzám; mégpedig gyalog, ebben a zivatarban.

- Mit? Marie! - hebegé a kóros, s e pillanatban olyan lett az arca, mint aki egyszerre megőrült. Valami olyan önkénytelen epileptikus vonaglás rándította össze minden tagját, hogy kibukott az ágyából; de abban a pillanatban megint felszökött, s mint a bőszült oroszlán ugrott oda a komornyikhoz, megragadva annak a torkát, s mint egy pokolból elszabadult démon ordítva rá: - Gazember! Áruló! Mit mertél tenni? Megfojtalak!

No, iszen a doktornak se kellett több biztatás, uccu neki: ott hagyott érvágót, elixírt, flastromot; négy lépcsőt ugrott lefelé, úgy elfelejtette az ischiast a tomporában, s azzal ki a nyitott ajtón a szakadó záporba, nem kellett neki se üveges hintó, se emberi dromedár; de még lámpásra, esernyőre se gondolt, hanem amerre egyenes volt az út, vágtatott a legszebb sáron keresztül; még a mamuszokat is elvitte a lábán.

Pedig hát nagyot vesztett véle, hogy ezt cselekedte. Hogy nem lehetett szemmel látó tanúja annak a jelenetnek, ami erre következett: mert abból sokat megtudhatott volna.

Amint a gróf torkon ragadta a komornyikot, s úgy megrázta azt a kezei között, ahogy az oroszlán leteperi maga alá a bölényt: a leány egyszerre odalépett hozzá, s erőteljes, csengő hangon kiáltá:

- Louis!

Erre a szóra elereszté kezeiből azt a másik embert, s mint akit egy varázsszó bénává ütött, összeroskadt, térdre esett Marie lábai előtt, s aztán két karjával átölelve annak térdeit, zokogva csókolá össze a leánynak sártól, víztől átázott ruháit, fuldokló szemrehányással kiáltozva: - Miért tette ön ezt velem?

Hanem a doktor megjelenése mégis használt a betegnek.

A szertelen indulatrohamtól a természet önkénytes reakciója fordulatot idézett elő bajánál.

Elkezdett hányni: a belül forró dühnek epesalakja nem oszolhatott szét az ereibe, a bölcs életműszer kidobta magából a pokolanyagot, a jótékony krízis előállt, önkénytesen a düh-kitörés alatt, s azután egyszerre elkezdett izzadni a kór, és azzal lassanként eszméletéhez tért.

- Ugye, meg fog ön gyógyulni? - rebegé a leány, ki el nem távozott mellőle, s a kezét ott tartá a homlokán a betegnek.

- Ha azt akarja ön, hogy meggyógyuljak - monda a férfi -, akkor tegye azt, amire kérem. Menjen a szobájába, vesse le nedves öltönyeit, és feküdjék le. Aztán ígérje meg, hogy többet nem tesz ily iszonyú merényletet soha! Alugyék szépen.

- Mindent megteszek, hogy önt meg ne haragítsam.

- Elhagyni a házat! Nálam nélkül kimenni! - dörmögé a beteg, s e szónál megint végigfutott testén a borzongás, a fogai összeverődtek vacogva.

A leány visszament hálószobájába, levetette nedves ruháit, le is feküdt; de annyiban mégsem fogadott szót, hogy szépen aludt volna, hanem inkább minden félórában felkelt az ágyából; felölté japonikáját, felhúzta papucskáit, s átlopózott Lajos szobájáig, és besuttogott az ajtón:

- Hogy van ő?

Henry ápolta. A jó ember számba se vette, hogy a torkát úgy megszorongatá az ura: azért oly gyöngéden bánt vele, mint egy gyermekkel az anyja.

- Csendesen alszik! - vigasztalá meg Marie-t.

- Ugye nem bántotta önt nagyon?

- Megérdemeltem azt, és nem fájt.

A leány megszorítá az öreg cseléd kezét. Mire az térdre borult előtte, s megcsókolá a szép kezet: - Meg vagyok érte jutalmazva.

Reggelre semmi baja se volt Lajosnak. Felkelt magától, s megitta a szokott hat pohár vizet. Ebből állt a rendes reggelije. Az elmúlt éj történetéről senkinek se szólt többet.

*

Mindezekből pedig a tovamenekült doktor sohase tudott meg semmit.

Ő csak akkor mert visszanézni, mikor a keskeny tóöböl már közte és a Névtelen Vár közt volt. Ugyan örült, hogy a lőtávolon kívül érezte magát. Mégiscsak bolond emberek ezek! Ilyen dolog még nem történt doktorral soha!

Amint az urasági kastély előtt elment, látta, hogy még annak az előtornácában ég a lámpás. A baronesse sohase tudott éjfél előtt lefekünni.

Gondolta magában: ezt az esetet rögtön el kell mondani a bárónőnek. Ő nagyon szereti a mendemondát. Ez pedig válogatott jeles kaland.

A fátyolos nő éjjeli megjelenése gyalog; a rejtélyes gróf dühös embergyilkoló rohama. Az ilyennel nem fekhetik le az ember úgy, hogy valakinek el ne mondja.

Azon sárosan, ahogy az erdei utat megúszta, felment a kastélyba, magával vive az előadás hitelességét approbaló külső jeleket is: a háta közepéig fecskendett sarat. Ez még emelni fogja a hatást. Az előszobában a bárónő komornyikja azt mondta neki, hogy tessék egy kicsit várni, majd elébb bejelenti.

Ez furcsa. Az orvost nem szokták máskor bejelenteni, az csak kocogtat, és belép.

Nemsokára visszajött a komornyik, s azt a mentséget hozta, hogy nem lehet a bárónővel beszélni, mert már fekszik.

- Nos aztán. Hát talán azt gondolja Georg, hogy én sohase láttam úrhölgyet ágyban fekve, mikor orvos vagyok?

- Nagy migrénje van a bárónőnek.

- Hát hisz akkor meg éppen eggyel több oka van arra, hogy az orvosával beszéljen. Menjen csak be Georg, és mondja meg a bárónőnek, hogy most jövök a Névtelen Várból, beszéltem az úrral és asszonysággal, rendkívüli dolgokat tapasztaltam. Ettől, tudom, hogy elmúlik a migrénje.

A komornyik még egyszer bement, s még egyszer visszajött azzal az izenettel, hogy nagyon köszöni a bárónő a szívességet, holnap legyen szerencséje a doktor úrhoz villásreggelire; de ma már nem hallgathatja meg az érdekes közlendőket, mert alunni akar.

Doktor Tromfszky nem győzte fejét rázni bámulatában, amíg a kastélyból kiment. Ilyen beteg asszony, akinek nem kell se orvos, se pletyka, még nem fordult elő praxisában.

Ezt jó lesz följegyezni, hátha még ebből is lehet valami pletykát kavarintani idő jártával?

*

A Névtelen Vár lakói pedig másnap reggel tíz órakor a szokott sétakocsizásukban voltak láthatók: a fehér hajú komornyik, a mogorva úr s a lefátyolozott úrnő.

Doktor Tromfszkyt pedig már reggel, mikor fölébredt, ott várta a hazaküldött orvosi szereinek csomaga, egy levélborítékkal, amibe százforintos bankjegy volt takarva az éjjeli látogatás

sallárium ául; de egy betű se hozzá. Erre aztán ő is hazaküldte az elragadott troféumokat, a két mamuszt. Biz abból sohase lett többet mamusz, úgy televette magát sárral.

*

A napok eközben múltak, a Névtelen Vár lakóira nézve a maguk szokott egyhangúságában. A szeptember gyönyörű meleg idővel köszöntött be; Magyarországon a hosszú ősz kárpótolja a rövid tavaszt, s mintha a takarékos anya a májusból eltett ajándékokat most szedegetné elő, illatos ibolyával, érett szamócával lepi meg gyermekeit.

A tópart hemzsegett a sok dévaj gyerektől, akik meztelen lubickoltak a vízben, lármájuk felhangzott a Névtelen Várig. És Lajos értette Marie arcán azt a búskomorságot. Ő egyetlen ártatlan tündéri gyönyörétől van eltiltva. Más úrileánynak annyiféle öröme van: neki semmi. Őt nem mulattatják hízelgő udvarlók, nem ingerli a táncvigalmak hevélye; hírhedett művészek feltűnnek és letűnnek, ő nem gyönyörködött bennük; színházat sohasem látott. Egy barátnéja nincs, akivel gondolatait kicserélhetné, akivel együtt megszólhatná az embereket, s nevethetne a bolondokon, akiket szépsége elkábított, és akit pompás toalettjével irigységre költhetne, ami az élet fő gyönyörűsége. Neki nincsenek más hízelgői, mint a macskák, más barátnői, mint a macskák, más művészei, mint a macskák.

Az volt az egyetlen öröme még; a hullámvilág. Ez volt neki a bál, a színház, a hangverseny: a nagyvilág. Ez volt neki a szabadság. A föld volt a börtön. - Ezt vette el tőle az a végzetes ijedelem.

Ismét megtelt a hold: még mindig meleg volt, a tó szélén nyíltak a kövér nimfeák tulipánjai. Lajos megszánta a leányt, amint látta, mily keservesen nézi az ablakából az aranycsillámú víztükröt.

- Jöjjön, Marie. Hozza úszóruháját - monda neki -, kísértse meg. Én ott leszek az ön közelében. Őrködni fogok, hogy semmi meg ne ijessze. Aztán nem megyünk messze, csak itt maradunk az öbölben.

Ah, mint megörvendezteté e szóval a leányt! Az táncolt, szökellt örömében. Kedves Lajoskájának nevezte érte. Futott a Melusine-köntösét előkeresni, előresietett a tópart felé: Lajosnak úgy kellett utánafutni. Hanem aztán mentül közelébb ért az öltöző-kunyhóhoz, annál tartózkodóbb lett, s mikor annak a küszöbén megállt, azt mondta Lajosnak:

- Nézze csak, hogy dobog egyszerre a szívem.

S megfogva a kezét, odaszorítá azt kebléhez, hogy érezze az.

- Miért?

- Hát én tudom?

Mire Lajos a csónakkal előjött a fűzfák közül, a szép naják is kilépett öltöző-kunyhójából. A holdfényt egész odáig hozta a lábaihoz a csacska hullám.

A leány letérdelt a kinyúló rezgőpadra, s tenyerére támaszkodva lehajtá arcát a hullámhoz, és megcsókolta azt. - Az volt a szeretője. Megvallotta neki.

Azután csendesen leereszkedett a vízbe, mint szoká; de az első percben, midőn elmerült, ijedten sikolta fel, s kezével a csónak szélébe kapaszkodott.

- Lajos! Emelj ki! Én nem tudok úszni többé. - Félek.

És ezzel vége volt a régi gyönyörnek.

A leány szomorúan hagyta el kedvenc elemét, és sírt belé. Hogyne? Mikor a szeretője hűtlen lett hozzá? Hogyne, mikor megtudta, hogy a kedvesétől örökre el kell válni. Nem úszhatik többet.

E naptól fogva nagyon hallgatag lett.

„Megállj csak - gondolá magában a férfi, dúlva-fúlva dühében -, majd eljön a tél, akkor befagy a tó, akkor rád lesek a bozótban, ahol lakol: s akárki vagy, homunculus, triton vagy csodaszörny: elejtelek!”

*

Aztán bekövetkeztek a zord napok; a hosszú esték, a locspocs idő, amikor nem volt mit tenni mást, mint honn maradni és társalogni Dantéval, Shakespeare-rel, Horáccal. Közben egy-egy tudományos folyóirat is érkezett Stuttgartból, a gróf könyvárusától. Legtöbb élvezetét találta a bölcsészeti és természettudományi iratokban. Időközben folyt a levelezés közte és a tudós lelkipásztor között. Folyóiratait leküldé neki a gróf, s az, mikor kiolvasta, visszaküldte.

Egy alkalommal a lelkész is küldött a grófnak egy füzetet, amire büszke önérzettel volt felírva, hogy „szerző ajándéka”. E könyvecskét tudós Mercatoris uram írta latinul.

E művecske egy hírhedetté vált természeti csoda leírását tartalmazta, amely (vagy helyesebben „aki”) máig is a Fertő tó nevezetességei közé tartozik: egy ember, aki a vízben él: egy halember. Egy elzüllött árvagyermek, aki a Hanság mocsárai közé tévedt, vadak között maga is vadállattá lett; vízlakó, víz alatt járó, mint a vidra; néma, befogott szájú, emberszót ki nem ejtő vízi vad, ki úsztában fogja el a halat, azzal él; az évtized, mit folyton a vízben lakva töltött, bőrét kéreggé változtatta, sűrű szőrrel benőve, mely őt a tél hidege ellen védi, az egész tünemény egy csodálatos bizonyítéka annak, hogy az ember hogy fejlődött vadállatból Isten képévé; ez két lépés visszafelé a vadállathoz, még a majmon is alul. (Ha Darwin ezt láthatta volna!)

Mellékelve volt a leíráshoz mint címkép, a leírt csoda ábrája is, hű rézmetszetben. A csodaszörny ugyanis emberi kezek közé került. E birtok új tulajdonosnője, Landsknechtsschild Katalin bárónő értesülve róla, hogy egy ilyen vízi szörny több alkalommal a Fertő tóban fürdő leánykákat megijesztgette, rendeletet adott a halászoknak, hogy álljanak lesbe, és fogják el; ami egy mesterséges vizafogó segélyével azoknak sikerült is. A csodát partra húzták, s a kastélyba felvitték. Ott emberi öltözetet adtak rá; hajdút rendeltek mellé preceptornak, aki megtanítsa beszélni, emberi módon két lábon járni; annyira vitték, hogy már a kenyeret is megeszi (eleinte csak nyers halat evett, meg sáshajtást, tukorcát), már nem tépi le a ruháit, s ha megéhezik, ki tudja mondani ezt a szót: „hám-hám”. Már annyi szófogadásra is megtanították, hogy a konyhában rá lehet bízni a pecsenyeforgatást. A bárónő mindent elkövet, hogy e nyomorult félállatot emberi eredetéhez újra visszavezesse. Meg van tiltva őt ütni-verni. A nádmézet nagyon szereti, s azt mindennap elveszi a bárónő kezéből, s olyankor az arcán valami vigyorgó fintorgás mozdul meg. Már kezdi elérni a *majom* rangfokozatát; de csak a bárónő láttára, más emberre még csak morog, mint a vidra. Érdekes tanulmány a physiologok számára, hogyan tudott átalakulni egy szárazföldi állat (= ember) vízlakó állattá, a nem számára rendelt elemhez idomítva egész életszervezetét, s míg az állati ügyesség, ösztön, izomerő szokatlan érvényre fejlődött benne, hogyan zsugorodott össze nála minden nemesebb tulajdon: ész, beszélőtehetség, mélyen alul az emberhez szokott állatoknál; - hisz a kutya már gondolkozik, s hangja különböző indulatokat fejez ki. E vízlakó ember még a kutyának is alatta áll. Hasonló elzüllött emberi vadat a múlt századból is jegyeztek fel a krónikák, akit a Fertőben fogtak el, s aztán a kapuvári várban neveltek: a kortársak leírása szerint iszonyú tömött, gömbölyű fejű, hosszú fülű, széles szájú alak volt, kéz- s lábujjai szokatlanul hosszúk, bőre halhéjhoz hasonló merev; csak sírása árulta el, hogy ember.

E füzetke olvasásának kétféle hatása volt Lajosra. Az egyik az a kiengesztelő tudat, hogy Marie megrémítője nem volt valami ellenség által fölbérelt orgyilkos, valami gyakorlott búvár, hanem egy öntudatlan természeti rendkívüliség; a másik pedig az a szemrehányó önvád, hogy íme, akit ő lesből le akart lőni, azt a szomszédnője élve elfogatta, s emberi lénnyé idomíttatni törekszik. Mennyivel nemesebb szíve van ennek az asszonynak, mint őneki!

Érdekelni kezdte őt a szomszédnője.

A kapott füzetet átvitte Marie-hoz, s beszélgetni kezdett a leánnyal annak az éjszakának az élményeiről, amikor az elfutott az orvosért a faluba, hogy őhozzá elhívja.

- Ugyebár, Marie, útközben a doktor kérdezősködött önnél afelől, hogy mi oka lehet az én betegségemnek?

- Igen.

- Ön aztán elmondta, hogy engemet nagyon feldühített valami kimagyarázhatlan eset, ami önt megrémítette.

- Igaz. El kellett azt neki mondanom.

- A doktor ezt bizonyosan elmesélte a kastély úrnőjének, s az utánajáratott az önt megfélemlítő rémnek, s elfogatta azt: nézze ön, itt van a képe. Ez a könyv arról van írva.

A leány mohón kapott utána, s amint a könyvet felnyitá, s a rézmetszvényt meglátta, még akkor is összeborzadt.

- Természetrajzi rendkívüliség az egész, Marie. Kár volt érte úgy felindulnunk. Ugyebár, a jövő nyáron nem fog ön többé félni a tó vizétől?

A leány hosszasan nézett a férfi szeme közé. Valamiről gondolkodott.

Az a gyanúja támadt, hogy hátha azt az egész füzetkét, a hozzávaló képpel együtt, maga Lajos készíttette, csak azért, hogy az ő félelmét elűzze általa, s örömét visszaadja.

- Át fog ön egyszer vinni a bárónőhöz? - kérdezé a leány.

- Minek? - kiálta fel a férfi, helyéről haragosan felszökve.

- Azért, hogy meglássam magam is e rendkívüli alakot.

- Nem! - szólt indulatosan a férfi, s azzal felkapva az átadott füzetkét, otthagyta a leányt, s a brochure-t rögtön visszaküldte a lelkésznek.

„Nem!”

De hát miért „nem”?

NEGYEDIK RÉSZ
Sátán Laci

I.

Vavel gróf (ahogy ő magát levelein címezteti) a Névtelen Vár hajdani őstornyát obszervatóriumnak rendezé be. Itt volt felállítva egy erősen nagyító távcsöve, annak a segélyével vizsgálta ő éjjel a csillagok, nappal az emberek járását. Mindenre figyelt, ami körülötte történik. Közelhozta magához a házak udvarait, tornácait, s jelen volt az emberek civakodásain és mulatságain. Beült közéjük a kocsmába, s ott dőzsölt együtt velük.

A földesúri kastély volt főleg nappali csillagvizsgálásainak tárgya, s nem mulasztá el az észleleteket jegyzőkönyvébe pontosan feljegyezni. Maga volt az „oroszlánfej" és a tízek tanácsa egy személyben. Az volt a kérdés, hogy az új birtokosnő, a férjtelen baronesse, „átmenjen-e a sóhajok hídján?".

Távcsöve megmondta, hogy a nő fiatal és igen szép. Azt is hírül hozta neki, hogy zárkózott életet folytat. Nem jár ki a faluból, s nem fogad el látogatókat.

A Fertő tó környékén egyik város a másikat éri, azokat mind vidám társasághoz szokott nemes családok lakják. E tájon lett nevezetessé Magyarország Trianonja, hol magyar dynasták a királyi udvart fogadták vendégül, s külföldi celebritásoknak egy darab Párizst mutattak be Magyarországon, operaszínházzal és karusszellel; e vidéken volt az úrilak, melyben a legtudományosabb magyar főúr az ország szép szellemeit egyesíté maga körül, könyvtára, gyűjteményei világhírűek voltak. Bármely e környéken lakó nemes úrnak nehéz volt kimaradni ez úri kör mulatságaiból. Magát Vavel grófot letelepedése első esztendejében mindenünnen vendégszerető meghívásokkal ostromolták, de ő oly határozott visszautasítással köszönte meg azokat, hogy nem újították meg többet.

Távcsövével sokszor megismerte a bárónő kastélya udvarán azokat a négylovas hintókat, amik a Névtelen Vár kapuja előtt is megálltak egy időben, s azoknak a tulajdonosait, a jókedvű pajtásokat, a házasulandó gavallérokat; de azt is tapasztalá, hogy azok közül éjszakára egy se maradt ott. A bárónő, ha látogatója jött, nem hagyta el belső szobáit. Bizonyosan betegnek jelentette magát, míg a tisztelkedő odább állt.

A télen át látta őt néha a befagyott öböl jégtükrén korcsolyázni; míg társalkodónőjét zselleszékben szánkáztatta valamelyik inas, s olyankor bámulta amazoni termetét, merész magatartását, s még közelebbről láthatta az arcát, kipirulva a hevélytől és a csípős hidegtől.

Ami legjobban tetszett neki, az volt, hogy a bárónő még korcsolyázás közben sem vetett soha egy kíváncsi pillantást se a Névtelen Vár bezárt ablakára, pedig néha igen közel járt hozzá.

Egyszer véletlenül, mikor a gróf Marie-val szokott sétakocsikázását tette, a bárónő szemközt jött rájuk az erdőből lóháton. Amint megpillantotta Vavel hintóját, egyszerre letért az útról, s egy mellékösvényt választott, hogy ne találkozzék vele. Ő látszott kerülni szomszédjait: valamennyit; a Névtelen Vár lakóját is köztük.

Karácsonykor ő is rendezett karácsonyfát a falu gyermekeinek, miként Vavel gróf. Ezek őtőle a Névtelen Várba siettek, eldicsekedve a kastélyban kapott ajándékokkal.

Vasárnaponként látta őt a templomba menni a gróf, mégpedig, ha jó volt az út, gyalog. Kijövet a bárónő alamizsnát osztogatott a két sorban felállított koldusoknak.

Ezt nem helyeselte a gróf. Ő is bőven juttatott segélyt a lelkész által, de csak a szemérmes szegények számára, akik nem tudtak kérni. A nyilvános kéregetőt elkergette haragosan.

Kivételt csak egy féllábú koldus képezett, aki az egyik lábát Marengónál hagyta el. Ez rendesen ott strázsált a keresztfa alatt a falu végén, két mankón ugrálva az utasok elé (a világ tökéletességét illusztráló háromláb!). A gróf mindig készen tartá a félforintos rézpénzt, mikor arra kocsizott, hogy a béna hadfi kalapjába hullassa a zárt hintó ablakából.

Egyszer, mikor megint arra kocsizik, a pártfogolt koldust szemközt látja jönni - mankó nélkül; csak egy kis pálca volt a kezében, s már nem volt féllábú: két lábon járt.

A gróf megállíttatá hintaját, hogy szóba álljon vele.

- Kend az? - hadastyán.

- Én vagyok biz az, kegyelmes uram - mondta a koldus -, nézze csak, az áldott bárónő egy masinalábat csináltatott a számomra. Akár táncolhatok is.

S még nevetett neki a szegény nyomorult örömében, hogy neki most már masinalába van. Nem is fogadta el az alamizsnát.

- Nem koldulok már, tudok fát vágni. Az Isten áldja meg, aki ezt tette velem.

A gróf elégedetlen volt magával; hát ez az asszony mindent jobban tud, mint ő? Érezte, hogy ez neki versenytársnője. S ebből az érzésből küzdelemvágy támad.

A hasonlatosságban volt meg az ellentét.

Az is úgy látszik, hogy elzárja magát a világtól, ifjú szívvel, életvidám arccal, s míg az egyenrangú társaságból száműzi magát, a nyomorultak világát keresi. Éppen úgy, mint ő. Ezen a téren össze kell ütközniök.

Az összeütközés nem is soká váratott magára. Egy napon a gróf tiszteletes Mercatoris uramtól egy szépen indokolt felhívást kapott elismert bőkezűségének gyakorlására.

A bárónő szívére vette azon számtalan elhagyott gyermek sorsát, kiknek apjaik messze földön folytatott hadjáratokban vannak távol, sokan ellenség fogságában, még többen jeltelen sírokba elhantolva; míg porontyaik az útfélre szorulnak ki; - ezeknek sorsát enyhítendő, egy gyermekmenházat szándékozik alapítani. A hozzávaló épületet már ajándékba adta és felszerelte; de egyúttal a tehetősebbek pártfogását is felhívja, hogy az elhagyott gyermekekből becsületes embereket nevelni segítsenek. Azoknak az élelmen és hajlékon kívül tanító és felügyelő is kell, s ezt magánadakozásból kell fedezni.

A gróf a felhívásra rögtön válaszolt.

Ötven louisdort küldött a lelkésznek e célra; de az adományt kísérő levélben azt a kikötést tette, hogy az a kisfiú, aki annak a megyeházban fogva tartott asszonynak a gyermeke, ne legyen fölvéve a gyermekmenházba, hanem maradjon továbbra is az őáltala megbízott család házánál.

Igen természetes volt a következés, hogy e fényes adományt a bárónőnek saját kezűleg írt levélben kellett megköszönnie.

A levél igen szépen volt írva, s ami még különösebb, tökéletes ortográfiával: a kifejezések előkelők, nem keresettek, semmi szenvelgés, érzelgés bennük, csak udvariasság és meleg érzelem. Hanem a levél végén ez volt írva:

„Megbocsátja ön nekem, ha a nagylelkű adományához kötött föltétel kissé meglep. Mert ez vagy azt jelenti, hogy ön az egész tervem alapelveit nem osztja, vagy azt, hogy egy magára vállalt terhet nem akar átengedni másnak. Ha az utóbbi az indok, úgy abban teljesen megnyugszom; de ha az előbbi, akkor szeretném önnek az ellenvetéseit megismerni, hogy azok ellen védekezzem."

Ez olyan felhívás volt, amit nem lehetett válasz nélkül mellőzni. A bárónőt nem volt szabad az iránt kétségben hagyni, hogy emberbaráti intézményének éppen az alapelvei nem helyeseltetnek. A gróf kárhoztatja a gyermeknevelésnél a kaszárnyarendszert; felsorolja a konviktusban élés hátrányait: előnyösebbnek találja, ha az elhagyott árvagyermekeket magáncsaládok körében helyezik el, ahol azok együtt nőnek fel azzal a világgal, amelyben helyöket meg kell találniok.

Ez pedig aztán köztudomásúlag olyan tér, amelyen a nevelésügy philosophjainak két tábora egymást soha le nem győzve, s munícióból és tartalékokból soha ki nem fogyva küzdhet a napok elfogyásáig, s nincs bíró, aki a perükben ítéletet tudjon hozni, mert mind a kettőnek igaza van - ad hominem.

A gróf válaszából tehát csak polémia lett. A bárónő nem adta fel a saját elfoglalt nézetpontjait. Teoretikus és empirikus adatokat: elismert auktoritásokat éppen oly nagy számmal volt képes harcba vinni, miként ellenfele. Az egyik nap a gróf küldött levelet a bárónőnek, a másik nap a bárónő a grófnak, s hevesen tromfolták vissza egymást. A bárónőhöz írt leveleket is mindig Marie-nak mondta tollba a gróf, s ő csak egy V betűt jegyzett a végsor alá. E leveleket nem kérette ugyan vissza, mint a paphoz küldötteket, hanem a pecséten, mely azokat lezárta, nem volt semmi címer, semmi jel.

A küzdelem didaktikus része a gyakorlati feladatokat is maga után vonta. A bárónő mindennap meglátogatta a pártfogása alatt keletkezett gyermekmenházat, s délesténkint, a tavaszi enyhe időben gyakran látta őt a gróf, a feléje forduló veranda alatt ülve, társalkodónőjével meg egypár szobaleánnyal, amint nagy szorgalmasan varrtak ingecskéket, ruhácskákat a védencek számára; míg másrészről a gróf naponkint felhozatta magához a kis árvagyermeket, s nem restellte azt a térde közé fogni s *Hübnert, Kátét*, *Kis Tükört* tanítani neki, hogy a bárónő védencein túltegyen vele; ami annál keményebb munka lehetett, mert a gyerek igen nehézfejű volt.

Ez ugyan, őszintén megvallva, egy kis kegyes csalás mind a két részről. Mert ha oly gondos anyai gondviselés veszi körül az árvát, aminőt Katalin pazarolt az övéire, akkor a konviktusi rendszer is igen célszerűvé válik; ha pedig az elhagyott gyereket olyan preceptor veszi privátába, mint Lajos, akkor könnyű a parasztházhoz elhelyezett kis gézengúzból is zsenit nevelni. - Hanem a végin mégis az asszonyé maradt a győzelem. Ami ekként történt:

Egy napon Vavel gróf megint levelet kapott Katalin bárónőtől. (Egymáshoz élőszóval nem szóltak még.) A levélben ez állt: „Uram! Ön jól tudja, hogy az ön védencének az apja nem más, mint az a hírhedett rabló, akit nem bírnak kézre keríteni: Sátán Laci. Ennek az anyját terhelő gyanú miatt befogták. Az asszony helységünkben természetesen a tisztességes családi neve alatt élt, Sátán Laci csak tolvajnév. Most szabadon eresztették a nőt, miután nem sült ki rá semmi. Ide jött vissza ebbe a helységbe. Itt azután zárva talált maga előtt minden ajtót. Kinek volna kedve egy rabló feleségét befogadni a házához? Egy nőt, akit most eresztettek ki a börtönből. A nép gyanúja egyértelmű a halálítélettel. Utoljára a szegény nő idejött hozzám, könyörögve, hogy fogadjam fel cselédnek. Egész környezetem felháborodott e merész kívánságon. Tiszttartóm azzal rémít, hogy ha ezt az asszonyt a házamhoz fogadom, az a rablókat ide fogja idézni, éjszaka bebocsátja őket, és kiraboltat. Én pedig meg vagyok felőle győződve, hogy az az asszony ártatlan és becsületes. Valamennyi emberem dacára ide

fogadtam őt magamhoz, s mátul fogva legbelső cselédemnek tartom. Ha veszni engedem, ha kitaszítom, akkor csakugyan az lesz belőle, aminek kikiáltották: rablócinkos, falugyújtogató. Nálam jól fogja viselni magát. Erről meg vagyok győződve. - Mármost, ami ebből a történetből önt érdekli, ez a következő: ha helyesli ön azt, amit tettem, akkor természetesen a pártul fogott árvagyermeket ide engedi jönni az anyjához; ha pedig ön is elítéli azt, akkor továbbra is megtartja nagylelkű pártfogása alatt. Önre bízom az elhatározást."

Vavel gróf kénytelen volt kapitulálni. Az az eszme, hogy a bárónő az egész világtól eltaszított asszonyt házához fogadja, annyira magasan állt, hogy nem lehetett föléje kerülni. Még aznap odaküldé Schmidtné által a kisfiút a bárónő kastélyába, s ezzel megszakadt közöttük a további levelezés: nem volt rá többé közvetítő alany.

Pedig azt nem tagadhatta el magától Lajos, hogy őt ezen nő közelléte nyugtalanítja. - Ki ő?

Külső összeköttetései által igyekezett felőle kitudni valamit. Mindössze is azt a mendemondát tudta meg, amit már a doktortól hallottunk. Szerencsétlen szerelem, elhagyatás szégyene üldözte ki a világból ebbe a magányba a fiatal bárónőt.

A gróf nem tudott az indokban egészen megnyugodni. Nőknél ritkaság az, hogy „egy" csalódás miatt az egész világot eldobják maguktól, ily ifjú korukban.

És Vavel grófnak kötelessége a gyanakodás. Hiszen mi már annyit sejthetünk felőle, hogy ő a Mouffetard utcai rejtélyes férfival azonos személy, s hogy Marie nem más, mint az akkori kisleány, kit a talált gyermek kendőjébe burkolva, üldözői elől megszabadított - habár titkaik mélyébe be nem hatolhatunk is.

Neki őrködnie kell védence fölött, abban az országban, ahol nincs rendőrség, mégis van rend - míg csak nem *híják*.

De mikor fogják hívni!

Egyik év a másik után múlik - és az az ígért partja az új világrésznek, melyről álmodik, nemhogy közelednék, de egyre távozik előle.

Mikor e nehéz küldetést elvállalta, azt mondta magában: „egy év múlva célnál leszünk! s akkor majd fölvált más".

De a remény megcsalta, s aztán évrül évre mindig jobban át kezdte látni, hogy milyen szörnyeteg terv volt az, amire a fejét vetette.

Még az lehető volt, hogy magát eltemesse ifjú kora virágában, elzárkózva a világnak legismeretlenebb zugába: eltávolítva magától ismerőst, jó barátot, lemondva mindenről, ami az életet életté teszi; de hogy magával együtt még egy fiatal leányt is eltemessen a selyemmel bélelt sírba, akinek ő a mindene, és kinek nem szabad arra gondolni, hogy egykor ő is mindene legyen ennek a férfinak: az emberfölötti volt.

Mindjobban látta beteljesülni annak az öregembernek a jóslatát: „A gyermekbül hajadon lesz: szép és tele szívjósággal. Lehetetlen, hogy téged meg ne szeressen, akihez most is úgy ragaszkodik. Mi történik akkor?"

„Egy idegen planéta lakójának fogom magamat tartani!"

Meg is tartotta ígéretét - a maga részéről; de ám a leány nem ígért semmit. S ha érezte is a leány sorsa nehéz titkát, hol vette volna azt a lélekerőt, aminek küzdelme alatt még a férfilélek is közel van a megtébolyodáshoz?

Lajos harmincegy évet számlált: a negyediket ez önkénytes őrültekházában. Aggódva látta a serdülő leányt hajadonná fejlődni szemei előtt, megáldva a szűzi báj minden varázsával. Úgy

szerette volna visszatartani, hogy maradjon gyermeknek tovább. Bábjátékokkal mulattatá; úgy bánt vele, mint éretlen leánykával. Hanem ez nem tarthatott örökké. A következő tavasz mindenféle virágot elhozott: azok között azt is, aminek a szirmait a leányok egyenkint szokták kitépni, s amit úgy hínak, hogy „élek-e, halok-e?”

Lajos aggódva figyelt a leány elmélázó arcára, melyen a gyermek-naivság már csak meghívott vendégül jelent meg: az ábrándozás volt otthon.

Mi tárgya lehet az ő ábrándozásának? Mire mélázhat el olyan nagyon? Miért riad fel, miért szökik arcába a vér, ha őt véletlenül meglátja?

II.

Lajos tanulmányává tette a szomszéd kastélyban lakó nőt. Ráért. Nem volt sürgősebb dolga. S minthogy a közvetlen kérdezősködés, szomszédpletyka, hírharang ki volt zárva tanulmány-adatai közül: csak azt tudta meg felőle, amiről távcsöve értesíté, s ezekből aztán a képzelem hozzájárultával alkotott magának egy kiegészített képet, - ami valószínűleg hamis volt.

A szomszédnő elzárkózottan él és férfigyűlölő. Hanem azért se zárdahölgyet nem csinál magából, se amazont. Pedig rendesen ez a két véglet az, ahová megtört szívű hölgyek tévedni szoktak: az egyik a nőiség minden dicső jogáról lemond, a másik meg a férfiasság jogait foglalja el magának. Ez a hölgy megmaradt nőnek, nem lehetett rajta se búskomorságot, se szilaj kedvcsapongást észrevenni. Jó falusi gazdasszonynak tűnt fel. Korán kelt, cselédjeit dologba állította, rendet tartott; gyakran kijárt könnyű kocsin vagy lóháton birtokát bejárni; szép svájci tehenészetet állított, s istállóit mindennap meglátogatta; mikor az idő kiengedett, rögtön a díszkertje után látott, ott lehetett őt napeste szemlélni, ahogy kertészeinek rendeleteket osztott: a kész munkát sokszor elrontotta, s újra kezdette, ami arra mutatott, hogy szenvedélye van hozzá.

S nem látszott semmit tudni afelől, hogy a Névtelen Vár obszervatóriumában őt egy figyelmes vizsgáló folytonosan nézi oly erős távcsővel, hogy szinte közvetlen közelében látja. Ezt onnan lehetett gyanítani, hogy az úrhölgy gyakran maga is beleavatkozott a kerti munkába, s olykor egész gondatlanul feltűzte ruhája szegélyét az övszalagjába: ami még ugyan nem bizonyít semmit, mert egy pár istennői lábat és bokát elárulni egy leskelődő férfi előtt lehet szándékos kacérság is; hanem amit ezután tett, hogy szép fehér kezeit egész csuklóig besározta a tulipánhagymák elültetésével, hogy azokat a vénuszi kacsókat borzalom volt látni, ez már csakugyan a gyanútlanság teljes értékű bizonyítványa.

S ami a legfőbb: egész ismeretlenné tette maga előtt azon körülményt, hogy a Névtelen Várban egy hölgy is lakik; aki lehet, hogy *asszonya* a kastély bérlőjének. Mert azt már a legközönségesebb udvariasság és a társadalmi élet rendes szabályai követelik, hogy ha egy úrnő valahol letelepedik, a szomszédságában lakó úrnőknél látogatást tegyen: ha más módon nem, legalább egy látogatójegynek a kapusnál hagyása által. A bárónő ezt is elmulasztá, ami azt bizonyítja, hogy Marie rejtélyéről nem tud semmit, vagy elég finom érzékkel bír megítélni, hogy annak tudomásul vétele az illetőkre nézve alkalmatlan.

Mind a két lehetőség megnyugtató volt Lajos grófra nézve.

Egy asszony, aki nem kíváncsi!

Eközben tanult is tőle valamit, amit Marie-ra nézve értékesíteni lehetett.

Még a tél folytán kapott tudósítást attól a fiatal jogtudóstól, akit az alispán kelletlen látogatása alkalmával megismert, s aki nagyon megnyerte a kegyét azáltal, hogy a principálisát olyan szépen megszöktette a kastélyból. A fiatalember jelenté, hogy már letette a censurát, s ha a gróftól megkapja a szükséges meghatalmazásokat, azokban kész eljárni.

Lajos gróf megírta neki, hogy a bérlési szerződés megújítására nincs már szükség, miután az új birtokosné a felmondást elmulasztotta, a régi szerződés érvényben maradt. Csak a honosítás kieszközlésére volt tehát szükség, s a Fertő-part melletti birtokvásárlásra.

A fiatal fiskális rendbe hozott mindent, s a grófnak nem volt egyéb dolga, mint kinevezni a maga részéről az „absentium ablegatus”-t a diaetára, s kezébe venni az átadott hantot, amivel néhány holdnyi birtokát tulajdonába bocsátá egy compossessor, a Névtelen Vár tőszomszédságában.

Lajos ezt a darab földet rögtön bekerítteté magas deszkapalánkkal, kertészt fogadott belé, s tavaszig átalakíttatta azt gyönyörű virágoskertté.

Mikor aztán az első tavaszvirágok nyílni kezdtek: a jó régimódi kedves európai virágok, miket még akkor nem szorítottak ki a kertekből a japáni flóra pompás, de illattalan kegyencei: akkor egy szép verőfényes délután azt mondá Lajos Marie-nak: „menjünk el sétálni”. S aztán karjára ölté a lefátyolozott leányt, s a parkon keresztül, megkerülve a benyúló öblöt, elvezette őt az újon kavicsozott úton a körülpalánkolt kertig; ennek a bezárt ajtaját felnyitá előtte.

- Lássa ön. Ez az ön kertje. Most van önnek is egy darab földje, ami önhöz tartozik.

És aztán körülhordozta a leányt a kert virágágyai közt. Elmondta neki a virágok nevét. Itt nárcisz, ott tulipán, jácint; ezek itt kökörcsinek, amaz ott szironták-csoport. Emez itt pensée, amaz ott égő szerelem. Ez itten tavaszi nefelejcs.

Milyen különös neveik vannak a virágoknak.

Lajos azt várta, hogy a leány tapsolni fog örömében, s bokrétának fogja tépni a gyönyörű virágokat. S aztán majd kedvet kap hozzá, hogy felakasztott ruhával nekitérdeljen a virágültetésnek, s besározza vele a kezeit.

Az pedig ahelyett búskomoran kapaszkodott karjába. Arca nem mondhatta meg, hogy mire gondol, mert az le volt fátyolozva; hanem nagyot sóhajtott.

- Hát mért sóhajtott ön most? Nem örül neki?

- Nagyon örülök.

- De hát mért sóhajtott?

- Azért, hogy én ezt nem tudom önnek megköszönni.

- Hiszen már tette ön azt.

- Az csak hang volt. - Szóljon ön. Lát itt bennünket valaki?

- Senki sem. Egyedül vagyunk.

E szóra a leány lerántotta fejéről a fátyolt, s tündértiszta arcát először aranyozta be hosszú évek óta Isten szabad napsugára. Amit ez arc mondott, amit e szemek könnyeiken keresztül ragyogtak, az volt a beszéd, az volt a köszönet.

Mikor e megdicsőült tekintettel teleragyogta védője lelkét, ismét vissza akarta tenni sűrű fátyolát fejére. Lajos gyöngéden megakadályozta.

- Hagyja ön arcát fedetlenül. Itt senki sem látja azt meg. Mindennap egy órára eltávolítom innen a kertészeket, azalatt ön idejöhet aggodalmatlanul. A palánkot úgy készíttettem, hogy azon be nem kémlelhet senki. Ezentúl nem kell önnek az eget fátyolon át nézni.

Mikor elhagyták a kertet, a leány két szál nefelejcset szakított le, azokból a nagyvirágú myosotisokbul, amik e század elején még minden kertnek dísze voltak, ma már maguk is „elfelejcs”-csé lettek, - s az egyiket odaadta Lajosnak.

E naptól fogva eggyel több öröme volt Marie-nak: a kert, a szabad ég látása, a napsugár melege, ami eddig el volt tőle tiltva; hanem azért a gyermeteg kedély mind jobban tünedezett arcáról.

Hozzá se nyúlt már a festékekhez; a csavarorgonát nem játszatta többé, még az órája zeneművét sem húzta fel soha: bántották ezek az ismeretes dallamok; a macskáival, kutyáival sem játszott már komédiát.

Lajos aggódva látta e méla kifejezést arcán, s orvoslást keresett az ellen pedagógiai segéd-eszközeiben. Tizenhat éves korában már lehet a leánynak világtörténetet tanítani. Ilyenkor már érdekes eszmekört talál a népszokások leírásában, a régészet fölfedezéseiben, az útleírásokban. Egész könyvtárt összehozott a számára, s buzgó magyarázója volt könyveinek.

Hanem aztán rövid időn tapasztalta, hogy a tanítványa nem olyan tanulékony, mint ezelőtt volt. Nem sokat ügyel az ő tudós előadására, s a feladott penzumokat nem végzi el. Emiatt sokat kell vele zsémbelni. - Ez is egy neme a jégbehűtésnek. A tanár, aki fiatal nőtanítványára zsémbel, ezzel legjobban bebizonyítja, hogy ő egy más planétáról való lény.

Mikor toll alá mond Marie-nak valamit, az egészen más dolgokat firkál azalatt a papírra. Mikor a pedáns mogorvaság nem segít, akkor aztán a tanító könyörgésre fogja a dolgot; az ambícióhoz szól: minő szégyen lesz az, ha nem fogja ismerni hazája történetét! Pedig ahhoz volt legkevesebb kedve a leánynak. Ezekhez az örökös embertömeg-legyilkolásokhoz. Hogyan lépett egyik király a másik holttestén keresztül a trónra? Hogyan ragasztotta országa egyik darabját a másikhoz embervérrel? Hogyan égette bele a nevét tűzzel, hogy véste bele vassal a nemzetek eleven testébe?

Az ifjú tanító azt hitte, hogy tanítványa nagyon hallgat azokra a dicső hőstettekre, amiket ő Szent Lajos keresztes hadjáratáról magyaráz neki nagy buzgalommal, a térképen mutogatva a hős király emlékezetes lábnyomait. Az pedig egy előtte fekvő papírra írt valamit.

- Mit írt ön?

A leány el hagyta olvasni.

Ez volt a papíron elkezdve:

„Kedves Lajos. - Szeress te engemet.”

Vavel gróf kezéből kihullott a térkép és a históriás könyv. A leány nyílt, őszinte tekintete találkozott az övével. Nem szégyenlette, amit leírt; nem restellte, hogy az el lett olvasva. Igen egyszerűnek találta ezt.

Lajos keserűen tört ki:

- Hát nem szeretlek-e én téged? Ahogy a fakír szereti Brahmáját, ahogy a perzsa rajongó szereti Hosszeinját, ahogy a karthauzi szereti Szűz Máriáját: nem szeretlek-e én téged olyan nagyon?

- Hát akkor ne szeress engem úgy... ne olyan nagyon!... monda a leány, s azzal elhagyta a tanuló szobát, s bement a maga tündértanyájába a macskáival játszani.

És attól fogva nem akart többé semmit tanulni Lajostól.

Az ifjú azt az egy sort eltette ereklyéi közé: „Szeress te engemet!”

Mit lehet még ezentúl beszélniök egymással? Mi tárgy lehet még a világon, mely egyiket kettőjük közül megszólalásra bírja, mikor úgy hosszasan ülnek egymás mellett a döcögő hintóban, vagy egymással szemközt az étkező asztalnál.

A kerti sétáira nem kísérte el többé Marie-t a gróf. Ezentúl ezek a séták is sajátszerű körülményességgel mentek végbe. Délután öt órakor a kertész elhozta a kert kulcsát, ahonnan mindenki eltávozott, s a kulcsot az ablakon beadta. Akkor egy sípszóra előjött Schmidtné, a mindenes és kijáró posta, s háttal az ajtó felé fordulva megállt. Aztán kinyílt az ajtó, s kilépett rajta a lefátyolozott hölgy egyedül. A Schmidtné erre megindult a parkon átvezető úton a kert felé, a háta mögött jövő alakra vissza nem tekintve. Mikor a kertajtót kinyitotta, addig az ajtó mögé kellett rejtőznie, amíg a hölgy belépett a kertbe. Azzal rázárta az ajtót, s a kulcsot visszavitte a kastélyhoz, s beadta az ablakon. A magára maradt hölgy aztán járkálhatott egyesegyedül virágágyai között, fátyolát hátravetve arcáról. Lajos az obszervatórium ablakából nézte őt azalatt folyvást. Mikor aztán vissza akart térni a kertből a magányos sétáló, akkor felvetette a levegőbe a zsebkendőjét. Az obszervatóriumról erre lehangzott az éles sípszó, egy kéz az ablakredőnyön keresztül kinyújtá Schmidtnének a kulcsot, az visszament vele a kerthez, felnyitá vele az ajtót, s éppen úgy, mint idáig jött, tért vissza: a kísérő *elöl,* az úrnő a nyomában. Még lefátyolozottan sem volt szabad őt meglátnia.

- - - -

hogy az nem vette észre, csak mikor már mellette állt a leány, s fülébe súgta nevét: „Kedves Lajos!”

Az ifjú felugrott helyéről, a bámulat és meglepetés zavarával, s nem tudott a leánynak mit mondani. Az nem is várta azt, hogy ő beszéljen; hanem mohó kíváncsisággal kérdezé:

- Ah, mit néz ön itt ezzel a nagy csővel?

S mielőtt Lajosnak ideje lett volna a csőnek más irányt adni, már a leány odakuporodott az ő üresen hagyott helyére, s maga nézett bele a csőbe, dévaj, pajkos, dacoló nevetéssel.

És aztán lassanként elmúlt, elhalt arcáról a mosoly, amint azt a világot meglátta, amit a távcső mutatott: - azt a bűbájos nőalakot ott a virágos rét közepén, körülfogva szivárványszínek olympi nimbuszától.

Mikor elvette szemét a távcső lencséjétől, arcán valami megdöbbentő átváltozás látszott. E megnyúlt vonások, e félig nyitott ajkak, ez összevont szemöldök, ezek a szempillák alá rejtőző szemszivárványok: Lajos jól ismerte ez arckifejezést: - ez a féltés.

A leány felfedezte, hogy van egy nőalak, varázsló szép, akinek tüneményes bűbájában gyönyörködni az ő Lajosa ide feljár. A hűtelen!

Lajos mondani akart neki valamit, de Marie szájára tette a kezét, s aztán megint belenézett a távcsőbe. Az a „sárga szemű szörny” még többet is akart látni.

És azután lassanként megint kiderült, örvendő mosolyra gömbölyödött az arca, ajakszegletei a gyönyör mézzel telt gödröcskéivé alakultak át; a szemlélés alatt azzal a kezével, melyet Lajos elé tartott visszatiltó mozdulattal, annak a kezét ragadta meg, és megszorítá, hálasóhajra enyhült hangon suttogva:

- Hát mégis igaz, amit nekem mondtál; nem akartál megcsalni.

- Mit látsz?

- Azt a vízlakó szörnyet, aki engem megrémített. Azt hittem, csak mesét gondoltál ki számomra, hogy elámíts a nyomtatott könyveddel együtt. Most itt látom azt közel. Az úrnő hívta őt, s az eléje kullogott, de négykézláb. Most azt parancsolja neki, hogy járjon felállva. Milyen nevetséges alak szegény most, így piros ruhába felöltöztetve. A kalapot nem akarja tűrni a fején, s egyre vissza akar esni a négykézláb járásra, mint a táncoltatott uszkár. Istenem! Milyen jó ez az asszony, hogy olyan türelemmel bánik vele. Megfogja a kezét a kis szörnyetegnek, az neki csak a hónaljáig ér, s úgy sétáltatja magával, mint a gyermeket, akit én, mikor a vízben üldözött, óriásnak néztem. Most leül elébe a fűbe, s látszik az ajkán, hogy ezt a szót akarja vele megtaníttatni: „mama”. Istenem! Milyen jó asszonynak kell ennek lenni.

Azután egyszerre felkelt a leány a távcső mellől, s odaborulva Lajos nyakába, elkezdett zokogni. Forró könnyei összeáztatták az ifjú arcát.

De az nem a fájdalom sírása volt.

Mikor elvégezte a zokogást, mosolygott; még a könnyeken keresztül.

- Áldom az Istent, hogy engem most idehozott. Ugye Lajos, máskor is feljöhetek ide, amikor te megengeded? Ha te hívsz: tudod, csak úgy. - És aztán holnap megint hozzáfogunk az úszáshoz. Ugye, kísérni fogsz a csónakon?

Eddig hallani sem akart felőle.

Azután, hogy azt megígérte neki Lajos, jó kedvvel trallázva futott le a toronylépcsőkön a kastélyba, s napestig majd fölvette a házat danolásával.

A gróf maga is tovább szemlélte a szomszéd kastély parkjábani jelenetet. Egy úrhölgy, fiatal és szép, hogy vesződik azzal a feladattal, hogy egy rusnya, csivasz szörnyetegbe visszavarázsolja a kárba veszett emberi lelket. A hölgy elragadó szép, mint egy tündér, türelmes, mint egy szent; s védence makrancos, mint egy ördög, és csúf, mint egy majom.

Aztán mi oka van ezt tenni?

III.

De vajon ugyanazt, amit Vavel gróf elkövet, nem teheti-e meg Landsknechtsschild bárónő is? Hogy egy erős telescopiummal kikémlelje, ami az ő kastélya körül történik?

Mert azt megteheti észrevétlenül. Külről nem lehet meglátni világosról, ami egy sötét szobában történik.

Efelől is bizonyosságot szerzett magának Vavel gróf, mégpedig egy igen emlékezetes alkalommal.

A csillagászati naptár egy júliusi éjszakára ritka szép teljes holdelsötétülést jelzett, ami este tíz órakor veendé kezdetét, s éjfél táján érendé el egész teljességét, mely ismét eltartott lesz mintegy ötven percig.

Lajos Marie-t is felbiztatta, hogy e látványt együtt fogják megnézni, azért a mai napon a szokottnál korábban végezték kirándulásukat a tavon, hogy tíz órakor már az obszervatóriumban lehessenek.

Marie-t a csoda fogta el, mikor legelőször meglátta a távcsövön át a teleholdat, amelyet ő a kalendáriumi arcképe szerint egy becsületes pufók, orral, szemmel, szájjal ellátott égi ábrázatnak képzelt, s aztán egyszerre meglátott maga előtt egy kietlen fényes jégtányért, teleszórva mértani ábrákkal, mintha valami demiurgus azon tanulmányozta volna a kör négyszögítését.

Lajos megmagyarázta neki, hogy azok a nagy fényes karikák kiégett tűzokádók, azok a sötét foltok pedig tengerek. Még akkor ott volt a tudományos világ, hogy tengereket képzelt a holdban. Marie-t természetesen az érdekelte volna leginkább, hogy vannak-e a holdban emberek. Lajos aztán megígérte neki, hogy meg fogja szerezni számára azokat a fantasztikus útleírásokat, miket a múlt századbeli természettudósok a holdplanétán tettek. Ez legalább érdekes és ártatlan olvasmány. „Vajon milyenek lehetnek a holdbeli emberek?” Lajosnak az jutott eszébe: „egyet itt látsz közülök magad előtt”.

A leány azonban belefáradt az égi tünemény bámulásába, s a rendes lefekvési idő elmúltával elővette az álmosság; Lajos hasztalan beszélt neki a Mare imbrium, meg az Aristarchus hegy csodadolgairól; Marie el-elbólintott, s azon vette észre magát, hogy már álmodik.

- Én nem várom meg a holdfogyatkozás végét - mondta Lajosnak. - Szép, nagyon szép, de álmos vagyok.

Még annyiban gyermek volt, hogy egy édesded álmot a világ minden planétáinak elsötétüléseért föl nem áldozott.

- Akkor jó lesz aludni menni.

Lajos maga vezette őt le a torony lépcsőin, egész a hálószobájáig, s ott jó éjt kívánt neki, s megkérte, hogy a szobája ajtaját zárja be maga után. Ő maga visszament a csillagdába.

A holdtányér félig elsötétült már, a földárnyék az Arzachel körhegy láncolatát nyalogatta; Lajos azonban kivette a csillagászati csövet a telescopiumból, s a földvizsgálót tette helyébe (mert amaz fölfordítva mutat), s a hold helyett a szomszéd kastély felé irányozta a távcsövet.

Hisz erre is alaposabb oka volt a puszta kíváncsiságnál. Ha valamikor, ez alkalommal meg lehet tudni, hogy van-e a kastély birtokosnőjének erősen nagyító távcsöve. Ez égi tüneménynél bizonyosan használni fogja azt.

A holdvilágnál jól lehetett megkülönböztetni. A bárónő a kastély erkélyén ült kinn, egypár női alakkal, akik közül egyik a társalkodónő, a másik valami szolgálattevő némber lehetett. Ő is a holdfogyatkozást nézte - egy színházi látcsővel. - No, az nem sok árulásra képes. - Eziránt tehát Lajos tökéletesen meg lehetett nyugodva. - Hanem azért, hogy olyan jól meg volt is nyugtatva, csak mégis inkább a kastély erkélyén vizsgálta a hold intenzív fényének fokozatos hanyatlását, mint magán a nagy fénytányéron, s úgy találta, hogy egy gömbölyű fehér váll, mely a pongyola köntös fodrai közül kicsúszik, sokkal fényesebb hóhalom, mint maga az Aristarchus!

Azután a báróné is úgy járt a társaságával, mint a gróf. Egyik asszony a másik után hajtá álomra fejét: azokat azután elküldte aludni. Csak ketten maradtak fenn csillagot vizsgálni: ő és a gróf. Ő nézte a holdat, a gróf meg őtet.

A bárónő, úgy látszott, hogy amit föltett magában, abban kitartó volt. Bevárta a hold teljes elsötétülését, amíg csak az utolsó fénykaréj is eltűnt, s az égen csak egy nagy, ismeretlen látványú rézveres gömb libegett, egy izzó árny.

Mikor már csak az utolsó fényvonal világított, a delnő, hogy jobban lásson, messze kihajlott az erkélyről, s akkor a csipkefodrok fellegei közül a fénylő „Aristarchus" mellé még egy darab „sinus iridum" is tündökölt; - néhány perc múlva a föld árnya eltakarta mind a kettőt.

Erre a hölgy fölkelt, és visszavonult az erkélyről termébe. Hanem a csillagvizsgáló úgy tapasztalta, hogy az erkélyajtót nyitva hagyta maga után. Valószínűleg az volt a szándéka, hogy mikor a hold újra kifénylik, az árnyelvonulás tüneményében tovább gyönyörködjék.

Amint a hold elsötétült, tökéletes éj lepte be a földet, éjjeli csend ülte el a vidéket; kakasszó, ebugatás nem hallatszott sehol. A Névtelen Vár rejtélyes ura rendes angariát fizetett minden gazdának azért, hogy a kakasát tegye kosár alá, a kutyáját zárja be a pitvarba éjszakára. Most már az okát is ki tudjuk találni a hóbortként jelentkező különcködésnek. Akkor még Lajos éjente ott aludt védence szobájában, s nem akarta, hogy valami ebvonítás vagy kakasszó Marie-t fölébressze álmából, s az észrevegye az ő ottlétét. Az ok már megszűnt; hanem az angaria és a szolgalom csak megmaradt.

A csillagász tehát várta az obszervatóriumból, hogy újra megjelenjen a sötétből - a hold.

Ahelyett azonban egészen más valami jelent meg.

A kastély háta mögött elterülő park bokrai közül egy férfi jött elő; az körültekintett, és jelt adott a háta mögé, s arra azután egy második férfi jött elő, majd egy harmadik, meg egy negyedik.

A homályban is kivehette a gróf, hogy mind a négynek az arcán valami kezdetleges álarc van, papirosból; kezeikben balták. Öltözetüket nem lehetett tisztán kivenni.

Ezek rablók.

A hátul jött férfiak egyike egy sajátszerű eszközt hozott magával, melyet a kisvárosi gyermekek használnak a „három királyok csillaga” játéknál. Rövid, egymáson keresztülfektetett pálcák sorozata ez, melyek csavarszegekkel a közepeiken és a végeiken egymáshoz vannak kapcsolva, s ha a két végső pálcát széthúzza az ember, akkor összelapulnak, ha pedig összehúzza, akkor hosszúra kinyúlik az egész, mint egy hágcsó.

Azt az eszközt a lappangók egyike odaakasztotta az erkély vasrácsozatához, s aki legkönnyebb legény volt, az felmászott rajta. A másik három odalenn maradt, az erkély alatti kapu mélyedésébe húzódva. Ezek bizonyosan arra vártak, hogy az erkélyen át belopódzott társuk a belülről bezárt ajtókat előttük kinyitogassa, s ők aztán a cselédséget álmában meglepve, ártalmatlanná tehessék, s aztán háborítatlanul hajthassák végre rablási merényletüket.

A gróf rögtön sietett le az obszervatóriumból.

Legelébb is Henryt verte föl az álmából.

- A szomszéd kastélyba rablók törtek be.

- Hopp! Azok a gazemberek ugyancsak jól választották ki az idejüket: amikor a hold elsötétül. Most senki se látja őket.

- De én megláttam, s el fogom őket onnan zavarni.

- Lövéseket kellene innen a kastélyból tennünk; attól megijednének.

- Van eszed? Hisz akkor Marie-t is úgy megijesztenők, hogy sohase merne többé egyedül aludni. Ha azt hinné, hogy ezen a vidéken rablók tanyáznak, nem merne itt maradni többé, s tudod, hogy mi ide vagyunk kötve.

- Hát én akkor nem tudom, mit tegyünk. Bemenjek a faluba, s fellármázzam a lakosságot?

- Hogy azután a szolgabíró elé híjanak, s ottan mint tanúnak el kelljen mondanod, ki vagy? mi vagy? hol születtél? hogy kerültél ide? mi dolgod itten?

- Igaz a! Nekem nem szabad lármát ütnöm.

- Tedd, amit mondok. Te itt maradsz, s puskádat kezedbe véve, Marie ajtaja előtt foglalsz helyet. Én magam átmegyek a kastélyba.

- Előhozzam a pisztolyait?

- Nem kellenek. Hányszor mondjam már, hogy nekünk nem szabad lövöldöznünk. Add ide a görcsös botomat.

- Micsoda? Bottal akar menni a rablók ellen?

- Csak tolvajok azok. Álarcot viselnek. Ez nem igazi zsivány. Az ilyen a közeledő lépés hangjától is elfut. Aztán csak négyen vannak.

- Négyen egy ellen, akinél nincs más, csak egy fütykös!

- Hiszen háromélű tőr is van benne, s az szűk helyen hatalmas fegyver. Ne beszélj sokat, hanem add elő! Hozd a felső kabátomat is, s tedd a zsebébe az érvágó eszközös tárcámat; meglehet, hogy valaki elájult odaát az ijedtségtől, s szüksége lehet rá.

- Ejh, uram, milyen hidegvére van önnek, hogy még erre is gondol!

- Ugyan, jó Henry, hát illik nekünk ilyen apró rablókat nagyba vennünk, akik olyan nagy rablókkal is dacolunk? Gondolj a Blancs Manteaux utcai tréfára, és nevess ezen a mostanin.

Henry előhozta a görcsös botot, aminek a végén is jó súlyos vasszorító volt; meg a felöltönyét az urának; a gróf csak akkor vette észre, mikor már a kapun kívül volt, s az oldalát ütögetni kezdte valami nehéz, hogy mégis odacsempészett a zsebébe a hű szolga egy duplapisztolyt.

Sietnie kellett.

Nem kerülte körül a földnyelvről kivezető úton át a kastélytól elválasztó öblöt, hanem mindjárt ott a gáthoz kiláncolt csónakjába ugrott, s hatalmas evezőnyomásokkal néhány perc alatt odaát volt a túlsó parton.

Az éjszaka rémletes színt öltött attól a sötéten izzó planétától, melyet a föld árnyéka betakarva tartott, s melynek visszfénye most mint egy réz bálványkép csillámlott a nyugtalan tavon. Amint kiugrott a partra, sietett a kastély felé. Szíve nyugtalanul dobogott. Valami félelem volt az a találkozás előtt. Nem az orvokkal, hanem azzal a nővel találkozás előtt. Valami önvád, hogy a vártára állított őr elhagyta helyét, ahonnan nem lett volna szabad elmozdulnia.

A kastély kapuja, mint minden magyar úri házé, éjjel-nappal nyitva szokott állni. A gróf áthaladt az udvaron, s amint a szegleten kibukkant, csakugyan az történt, amit ő előre megmondott.

Egyike az álarcosoknak, amelyik őrül volt kiállítva a kastélyajtóba, amint őt megpillantá, hirtelen a szájába dugott két ujjával élesen füttyentett kétszer, s azzal elfutott az angolkert bozótjai közé.

Vavel nem futott utána, hanem egyenesen berohant a nyitott ajtón, fütykösét feje fölé emelve. A lépcsőházban függő lámpa égett; az ismeretlen helyiségben ez megmutatta neki a folyosót, melynek közepéről nyílt a terem szárnyajtaja. Azon egyenesen benyitott, s még láthatá, amint egyike a felriasztott tolvajoknak nyakra-főre igyekezett a teremből az ablakon át kimenekülni.

A mellékszobából lámpafény derengett elő; Lajos odarohant, azt hitte, hogy még egypárt ott szorít; de biz azok sokkal serényebbek voltak; ez az utóbbi, akinek még a leugró alakját láthatta az ablakban, már csak sereghajtó volt. Mind elfutottak.

A lámpavilág még egy ajtóval odább eredt, s az az úrnő hálószobáját világítá meg, melynek asztala tele volt halmozva etuis-kből kihányt ékszerekkel és ezüstneművel. A padlaton pedig volt egy serpenyő tele parázzsal, amiben mindenféle gyilkos vaseszközök izzottak. Rettenetes gonosztevők; bizonyosan kínozni akartak valakit!

Az alkoven előtt volt egy karszék, abban ült egy hölgyalak, két keze a függönyzsinórokkal a szék karjaihoz hozzákötve. Meglepő szépség. Termetének gyönyörű idomait elárulja a tapadó éji köntös, mely egész nyakáig fölér, s ott van halványsárga szalaggal összehúzva, míg hímzett szegélyei lábujjhegyeit is eltakarják. A szétzilált haj félig befonottan omlik alá a földig hosszasan, mint egy aranyzuhatag. A rablók valószínűleg akkor lepték meg, mikor lefekvéshez készült a haját újra fonatni. Szép arcát még ragyogóbbá tette a megszabadulás öröme s a szemérem pírja, midőn a délceg szabadító hálótermébe betoppant: egy hős, aki egy szál görcsös bottal jön egy rablóbanda ellen és győz!

- Én Vavel gróf vagyok - sietett a látogató, azzal a görcsös bottal a markában, bemutatni magát, nehogy az úrnő őt is rablónak nézze, s sikoltozni kezdjen vagy elájuljon.

- Kérem. Szabadítson fel! - suttogá a delnő a belépőhöz, s addig pirosra gyúlt arccal s összevont szemöldökkel fordítá félre arcát, míg az a zsinórok felbontásával bajlódni fog. Ily helyzetben még a szabadítónak sem illett őt látni.

A gróf azonban röviden végzett; kihúzta ezüstnyelű kését, amit akkor minden gavallér a csizmaszár mellé dugva viselt (egyik mellé a kést, villát, a másik mellé a frizőrfésűt), s íziben kettévágta vele a zsinórokat, felszabadítva az úrnőt, s azzal rögtön a csengettyűzsinór után nézett.

A bárónő elértette a szándékát.

- Kérem - monda -, ne harangozza föl cselédeimet. A rablók elfutottak már, s nem vittek el semmit. Ön elég jókor jött segélyemre.

- Nem bántották önt, bárónő?

- A megkötözésen kívül egyéb rosszat nem tettek velem; hanem megfenyegettek, hogy kínozni fognak, ha a pénzemet elő nem adom; az ékszerekkel nem voltak megelégedve. A pénzt is odaadtam volna nekik, de az a tiszttartómnál áll. Éppen alkudozásban voltam velük, hogy adok nekik utalványt a tiszttartóhoz, vegyék fel tőle szépen; amikor ön megzavarta egyezkedésünket.

- Szép egyezkedés! - szólt Vavel felgerjedten, a tüzes serpenyőre mutatva.

- Ah, ez csak ijesztgetés volt tőlük; de ne vesződjék ön velem - szólt a bárónő, ki még mindig a lehető legegyszerűbb toalettben ült vendége előtt, s nem mert felállni, hogy fedetlen lábacskái ki ne bújjanak az öltönye széle alól. Csodálatos teremtés volt. Legkisebb ijedelem nem látszott az arcán; semmi remegés nem árulta el, hogy fél az elfutott gonosztevőktől; hanem minden mozdulata azt, hogy inkább remeg megszabadítójától.

- Kérem önt: ne üssön zajt. Hanem menjen át itt a mellékkamrába, ott fog találni egy nőcselédet, akit szintén megkötöztek, s betömték a száját, szabadítsa azt meg.

Vavel átment a hálószobából nyíló kamrácskába, s ott meglátott az ágyon egy megkötözött nőt, kinek a szája be volt dugva zsebkendővel. Azt hirtelen felszabadítá nyűgeitől, hanem azért a nő nem mozdult meg. Úgy tetszett, hogy el van ájulva.

Az úrnő erre utána jött gyertyával. Most már bő, virágos selyem kantus takarta termetét, a lábain török papucskák voltak, a haja is főkötő alá volt szorítva.

- Nos? Talán meghalt? - kérdé, ijedtségtől kerekre nyílt szemekkel tekintve Lajosra.

- Meg nem halt... - szólt Vavel az ágyon fekvő némber arcát vizsgálva figyelmesen.

- Hát mi? - sürgeté a bárónő.

Vavel emlékezett már e nő arcára. Többször látta őt együtt járni-kelni azzal a gyermekkel, akit ő pártul fogott, azóta is, hogy az a bárónő házához került. Ez a Sátán Laci felesége.

- Arról szó sincs, hogy meghalt volna, hanem csak elájult, vagy csak tetteti magát ájultnak.

Azzal a nő üterét vizsgálta, s szemhéjait emelé fel ujja hegyével.

- Igazán el van ájulva.

A bárónő már készen volt a repülősós flakonnal, amit kantusa zsebéből elővett, s az alélt nő orra alá tartott; de bizony minden siker nélkül.

- A parasztnőnek erős természete van - dörmögé Vavel -, ha az egyszer elájul, holmi illatszerektől föl nem ébred. Ennek érvágás kell.

- De Istenem! Hát mit tegyünk? Az orvost nem hívathatom most, nem is akarnám, hogy mindent megtudjon.

- Én értek az érvágáshoz - monda Vavel.

- Ah. Ön uram?

- Valamikor tanultam az orvostant.

- De hát mivel akar eret vágni?

- Itt a sebészi eszközeim.

- Ah, ön arra is gondolt, hogy itt valakit elájulva talál.

- Csak egy nőcselédre volna szükségem, aki a karját tartja az aléltnak, míg a műtétet végzem.

- Nem akarom, hogy felköltsünk valakit. Nem tehetem-e én meg?

- Ah! Ön akarna segédkezni? Nem fél a vér látásától?

- Félek biz én. De attól mégsem olyan nagyon, mint hogy önt egy cselédem meglássa itt, ebben az órában.

- De hisz ez is meg fog látni, ha felocsúdik.

- Óh, ez iránt biztos vagyok. Ez hallgatni fog.

- Tehát tegyünk kísérletet.

A kísérletnek a vége bizony csak az lett, hogy az elájult nőcseléd az ügyesen végrehajtott érvágásra felocsúdott, hanem akkor meg a segédkező úrhölgy arca sápadt halálra; szemei elfordultak szemhéjaik alá, s ajkai elkékültek; szerencsére neki finomabb természete volt, az arcába fecskendezett hideg víz és a repülősó rögtön életre térítő. Feje az ifjú férfi vállán, termete karjain nyugodott addig a néhány percig.

- Ne vesződjék ön velem - suttogá a hölgy, amint szemeit felnyitotta, s fejét Vavel karjára nyugtatva találta -, hanem lásson a másik nő után. - Azzal felugrott térdeiről.

Azt a cselédet meg az életretérés után úgy rázta a hidegláz, hogy a fogai is összevacogtak bele, vagy talán a rémület hatása volt az? Nem kellett neki más, csak nyugodtan fekve maradni és betakarózni. Ha csak láz a baja, az majd elmúlik magától; ha pedig iszonyat, az ellen nincs orvosság. Nem felelt a kérdésre mást, csak azt, hogy „jaj Istenem!”

A bárónő és a gróf visszatértek az alkovenes szobába.

Ideje volt néhány obligát frázissal helyreütni az elmulasztott bevezetést.

- Ugyan sajnálom, bárónő, hogy önnel ez a kellemetlenség történt, ezen a mi kedves, csendes vidékünkön, ahol oly becsületes nép lakik, hogy az ember künn feledheti az erszényét az udvarán, s nem lopják el. Úgyhogy én meg nem foghatom, honnan kerültek elő a Fertő tó környékén a zsiványok?

A bárónő közbenevetett.

- Engemet az egész rablókaland inkább mulattatott, mintsem elrémített. Úgyis egész életemben vágyam volt színről színre láthatni azokat a nevezetes magyarországi zsiványokat, akikről a bécsiek olyan csodadolgokat tudnak mesélni. Most legalább célt értem. Ez igazi kaland volt, aminőket a regényekben olvashatni.

- Hanem e regénynek lehetett volna igen szomorú vége.

- Igen, ha az ég egy hatalmas, bátor szabadítót nem küld számomra.

- Azt valóban az ég küldte; mert ha történetesen ez éjjel holdfogyatkozás nincs, s én azt távcsőmmel nem vizsgálom, s ha történetesen az ecclipsis okozta szünet alatt szét nem nézek a vidék felett is, akkor nem veszem észre, hogy önhöz álarcos alakok törnek be az erkélyajtón.

- Ah, ön ezt távcsővel látta meg? - Jövőre jobban fogok vigyázni magamra.

Vavel gróf értette ezt; de más értelmet adott neki. Most jólesett a maga vétkét a rablókra kenni.

- Bizony azt jól fogja tenni a bárónő, ha jövőben nem hagyja nyitva éjszakára az erkélye ajtaját, s a kastély udvarán éji őrt állít fel; aztán meg a cselédjeit felfegyverzi, és a közelben hálatja.

- Óh, nem, nem! Jövőre pénzt is fogok itthon tartani, hogy ha eljönnek a rabló urak, kielégíthessem őket.

Vavel gróf, látva, hogy a bárónő nagy lelki erejét akarja tüntetni az által, hogy tréfára veszi e komoly veszedelmet, maga sem akart hátramaradni, s ugyanazon hangulatból folytatá:

- No, hát csak kérem az előadás napját velem előre tudatni, hogy mikor a „Schlagwort”-ra kerül a sor, el ne késsem a „jelenetről”.

A báróné nevetett, és aközben kezét nyújtva, bocsánatot kért varázslatteljes tekintetével.

- Lássa ön, milyen bolond vagyok én? Ahelyett, hogy bámulnám és megköszönném önnek a nemes, lovagias vakmerőséget, amit nem tudom, hogy ki utánozna még, úgy teszek, mintha fel se venném az egész veszélyt, amiből kiszabadított. Ne vegye komolyan az én bohóskodásomat. Az a szerencsétlen szokásom, hogy mindenből gúnyt űzök. Most egész komolyan kérem önt még egy nemes tettre, ami különös kívánság ugyan; de el fogom mondani az okát. - S azzal kivette Vavel kezéből a görcsös botot, amivel az indulásra kész voltát jelezé, s lefoglalta azt mintegy zálogul az ottmaradásra.

Vavel gróf mindenre egyébre gondolt, csak arra nem, amit a bárónő kívánt tőle.

- Ne szóljon ön arról, ami ez órában itt történt, senkinek.

- Ezt igen szívesen megállom, bárónő.

- Nem akarom, hogy a hatóság vizsgálatot indítson e rablási kísérlet miatt.

(No, ilyen vizsgálatra Vavel grófnak volt legkevesebb szüksége, ahol felelni kell e kérdésekre: ki vagy? mi vagy? hol születtél? hogy kerültél ide? mi dolgod itten?)

A gróffejével intett, mutatva, hogy már elkezdte a hallgatást.

- „Önnek” felfedhetem e kívánságom okát. Ez a nő, akit most életre hozni segített, ugyanaz az asszony, akiről önnek írtam: a híres rabló felesége, Sátán Lászlóé, vagy ahogy a népajk kificamította a nevét: Sátán Lacié. Ha most kitudódnék az, hogy engemet az éjjel rablók támadtak meg, minden ember azt mondaná egyszerre: „Ezeket a Sátán Laci felesége idézte oda; annak az ura volt az! Ő cimborázott velük; ő eresztette be azokat!” s akkor ezt a szegény asszonyt börtönöznék be rögtön.

- S ön ártatlannak tartja őt e merényletben?

- Bizonyosan mondhatom önnek, hogy az. És én nem fogom őt elbocsátani magamtól, hanem itt tartom tovább is, és itt fog hálni a hálószobám mellett, és rá lesznek bízva a szekrényeim kulcsai.

S minden állításnak nyomatékául egyet ütött Vavel vasas végű botjával a parkettra.

- Tehát becsületes nőnek tartja őt, bárónő?

- Lelkemet teszem rá, hogy az! Van rossz múltja, de azt már megbánta; vannak hibái, de azokról le kell neki szokni. Én *akarom,* hogy becsületes nő legyen, s akit én egyszer pártul fogtam, azt nem engedem nyomorultul elveszni.

Vavel gróf e szónál önkéntelenül nyújtá kezét a báróné elé, amit annak kézszorítása fogadott.

- Nézze ön: a másik pártfogoltam is, mikor két lábon járni tanítottam, hogy megharapta a karomat, hanem azért én mégis megtanítom őt ember módjára járni.

A bárónő köntöse ujját feltűrve, megmutatta Vavel grófnak a márványsima kart, ami bizonyosan egyike azoknak, amiket a milói Vénusz elvesztett, egy friss harapás nyomaival a bársony felszínen.

- Tehát nagyon kérem, ön se szóljon e mai találkozásunkról senkinek, ahogy én sem fogok. S mármost visszaadom a fegyverét. Odahaza azóta bizonyosan aggódik ön miatt valaki.

- Igen. A komornyikom.

- Mármost csak arra kérem, ha eltávozik ön, zárja be maga után a kapuajtót, s a kulcsát hajítsa fel az erkélyre. Én ott megtalálom azt, s aztán biztonságban leszek. Higgye el, hogy én jól tudom, mivel lettem adósa ma, s jöhet idő, amikor tartozásomat leróvom. Isten önnel!

S azzal utánozhatatlan gráciával nyújtá kezét a grófnak.

Vavel gróf búcsút vett. Eltávoztában még egyszer figyelmesen körülnézett, ha nem rejtőzött-e el a rablók egyike valami zugban. Oda alant bezárta a kapuajtót, s aztán még egyszer meglátta a bárónőt, amint várt rá, hogy a felhajított kulcsot átvegye. Az rögtön visszatért a terembe.

Vavel pedig sietett haza.

Henryt ott találta Marie ajtajában a felvont sárkányú fegyverrel.

- Nincs semmi baj itthon? - kérdé tőle. - Marie nem ébredt fel?

- Nem. Hanem álmában kiáltott valamit, amíg ön oda volt: jól hallottam az ajtón keresztül: „Lajos! - Vigyázz! - Harap!”

Vajon *kiről álmodott?*

A rablókalandról pedig senki sem beszélt ki semmit.

IV.

Lajos nem tagadhatta el magában, hogy ez a nő nagy foglalásokat tett eddigi eszmekörében. A csillagászatban elfoglalta a holdnak a helyét, a classica literaturában az ideálnak a helyét, s a metafizikában az abszolút jónak a helyét. Feltalálta őt a miszticizmusban a távolbalátás, együttérzés tanai között, s nem bírt összes bölcsészeti tudománya annyi hatalommal, hogy őt a nem létező lények közé disputálja.

Azt meg tudta tenni, hogy őt ne lássa többé. Távcsövét soha e nap óta nem fordította a szomszéd kastély felé. Beérte vele, ha a szegény apró emberek mindennapi baját, örömét vizsgálhatta vele. Hanem azt, hogy gondolatai ott ne lakjanak nála, azt nem volt képes kiszközölni. S a távollevő gondolatok elárulják magukat az arcon, a szemekben, s vannak, akik az arcból, a szemekből olvasni tudnak.

- Valami bánata van önnek, Lajos? - szólítá meg egy délben, hallgatag együttülés után Marie.

Lajos felrezzent.

- Igen. Rossz hírek a külföldről.

Csakhogy ilyen válasszal nem lehet azokat megcsalni, akik olvasni tudnak arcvonásokból, szemekből.

Egy délután ismét nesztelenül fellopózott az obszervatóriumba Marie, s meglepte Lajost a távcsőnél.

- Hadd lássam? Szép-e?

- Nagyon szép - monda Lajos, s oda hagyta ülni Marie-t a helyébe.

A leány a távcsőbe nézett, s látott maga előtt egy paréjjal benőtt parasztudvart, aminek a házküszöbén egy öreg anyóka ült megfordított szakajtón, s kis unokalányát tanította harisnyát kötni.

- Ah, hát a szép szomszédnőt nem nézi ön?

- Nem nézem.

- Miért nem nézi ön?

- Mert sem annak nincs szüksége arra, hogy én megtudjam, mit végez, sem énnekem.

A leány nagyot nézett rá azokkal az okos szemeivel, hogy Lajos elszégyenlette magát. Válasza nagyon hasonlított azokhoz a banális feleletekhez, amiket pedáns nevelők mondanak növendékeiknek, akikről azt hiszik, hogy nem kell nekik mindent megtudni.

Marie pedig már nem volt gyermek.

Odaigazította a távcsövet a kastély felé, s addig-addig keresgélt, míg rátalált, amit keresett.

- Milyen szomorú - mondá Lajosnak.

Lajos nem vette azt tudomásul.

- Vajon miért olyan szomorú?

Lajos nem mondott róla véleményt.

Akkor aztán a leány maga felelt meg a kérdésre.

- Most bizonyosan nem szereti őt senki.

És aztán csak nem tudott megválni a távcsőtől.

- Most éppen úgy tetszik, mintha egyenesen a szemem közé nézne. Most meg összekulcsolja a kezeit, mintha valamiért imádkoznék.

Lajos pedagógi józansággal monda Marie-nak:

- Ha ön soká fog a távcsőbe nézni ily feszült figyelemmel, egészen elferdíti vele az arcát.

- Ugye? - monda a leány - s aztán ha a szájam görbe volna, s a fél szemem hunyorogna, akkor azt mondaná minden ember: „ahol megy a csúf Marinka, ni!” és nem kellene fátyolt viselnem az arcomon.

És aztán csinált nagy erőltetve egy olyan fintorképet, amilyent mondott: görbe szájjal, hunyorgó szemmel, hogy utóbb Lajos könyörögni kezdett neki:

- Ah, ne tegyen úgy, Marie!

- Hát nem mindegy-e az önnek, akár szép vagyok, akár rút? - Aztán, hogy megenyhítse e kegyetlenséget, hozzátette engesztelően: - S ha csúf lennék is, nem szeretne-e ön akkor is úgy, mint a fakír szereti Brahmáját?

- - - -

ellentámadásra; hagyta azokat megtámadója által összeszorítani, s csendesen, nyugodtan dörmögé:

- Látja a gróf úr, hogy nincs nálam fegyver; pedig a hátam mögött volna elég, ha kellene. Nem jöttem ide rosszat tenni.

Lajos bámulva nézett rá, s elereszté a karjait.

- Hát mért jött ön ide?

- Először is azért, hogy megmondjam a gróf úrnak, hogy nem én voltam az, aki a bárónő kastélyára éjszaka rátört, s őt ki akarta rabolni, nem is az én cimboráim. Pedig tudom, hogy azt mondták: Sátán Laci cselekedte ezt! Hát csak azt jöttem megmondani, hogy ezt nem én tettem. Templomot már törtem fel, megvallom; de az a ház, ahol a porontyomnak ételt, italt, vackot adnak, nekem több, mint a templom. S mégis azt mondják, hogy Sátán Laci mívelte ezt a cudarságot; pedig Sátán Laci csak egy van, s azt ismeri minden ember. Annak nem adhatja ki magát semmi emberfia; mert olyan csak egy van a világon. - Olvashatta a gróf úr a statáriumfán a személyleírásomat, megítélheti.

Azzal a gyertya felé fordult az éjjeli látogató, megmutatni az ábrázatját.

Jellemzetes csúf volt. Eszményképe a rútnak.

- Hát van-e még ember, aki az én passzusomba beleilljék, gróf úr? - szólt kérkedő hangon. - Kinek van még ilyen felhasított nyúlszája? Ki visel még ilyen lángjegyet a pofáján? S különösen kinek van még a világon hat ujja a jobb kezén, mint nekem? Aki a kezemet meglátja, tudhatja róla, hogy én vagyok az. (Valósággal kettős hüvelykujja volt.)

Hanem e rút arcon volt valami búskomor kifejezés, ami visszataszító külsejének hatását enyhítette.

- De hát kik lehettek akkor azok az éji betörők? - kérdé tőle a gróf.

Sátán Laci megvetésre fintorította az arcát.

- Hát kik? Holmi *pernahajderek!* Alávaló, komisz *pernahajderek!*

S kiköpött a címzésük után.

Lajos persze sohase hallotta ezt a szót.

- Hanem mindez csak mendemonda, gróf úr - folytatá a furcsa éjjeli vendég. - Nem ettem maszlagot, hogy a *becsületemet* jöjjek keresni. Ámbátor azt az egyet restellem, mikor azt mondják, hogy Sátán Laci volt az, akit negyedmagával kivert egyetlen ember a házból egy görcsös bottal! *Pernahajder* az egész rongyos családjuk! - Hanem hát azért jöttem, hogy a gróf úr az én nyomorult kis porontyomat felszedette a sás közül; pártját fogta, kietette, de még azt sem restellte tőle, hogy maga becses személyében oktatgatta, hogy ne legyen belőle olyan emberkutya, mint az apja, vagy valami vízi csoda, mint a Hanyi Istók. Ez az én adósságom, s ezért én meg akarok fizetni. - Hát ugyan mivel tud egy zsivány fizetni? - Zsiványtudománnyal. - Meg akartam a gróf úrnak mutatni, hogy be lehet ám ebbe a kastélyba jönni annak, aki *igazi* rabló, akkor, amikor akar. - Majd ha eltávozom, a gróf úr körülnéz, akkor majd meglátja, hogy a zár az ajtón, a keresztvas az ablakon a rablónak nem akadály. Ahogy én bejöhettem, bejöhet más is. - Azt mondják, hogy a gróf úr ebben a kastélyban valami nagy kincset őriz. - Én nem tudom, nem is keresem, hogy mi az. - Ha az úton megtalálnám, visszahoznám. Ha más elrabolná, én visszarabolnám. De lehetnek mások, akik azt mindenáron meg akarják kapni. S lássa a gróf úr, amilyen könnyen megtehettem én azt, hogy ide az ágyasházába tudatlanul belopózzam, éppen olyan könnyen megteheti más, hogy a folyosó túlsó szegletébe „köd

előttem, köd utánam” belopakodjék, s azalatt, amíg a gróf úr odafenn a toronyban a csillagokat vizsgálja, rég árkon-bokron is túl legyen azzal a féltett kincsével.

Lajos a névtelen ijedelem hörgését hallatá. Térdei megrogytak alatta. Haja felborzadt. Egész testén hidegláz futott át.

- Marie! - ordíta fel önfeledten.

Azzal hirtelen felkapá az égő gyertyát az asztaláról, s rohant rémülten a leány hálószobája felé. Ott hagyta Sátán Lacit a szobájában magára.

Amióta ő maga nem foglalta el helyét azon a megszokott kereveten, azóta meghagyta a leánynak, hogy lefekvés előtt szobája ajtaját mindig bezárja kulccsal.

Most az ajtó *nyitva* volt.

Lajos kábult rémülettel rohant az alkoven felé. - Félrehúzta a függönyt... A leány ott aludt csendesen: arcát karjára hajtva; lábánál a kedvenc macskája; ágya előtt a két mopsz, egymáshoz bújva. Hanem az a fülke a falban, melyben az acélszekrényke állt, egészen fel volt tárva, s a benne elhelyezett szekrényke fölé valami furcsa játékszer volt letéve: egy arasznyi emberalak, mely egy kerekes gépet hajt; hasonlót ahhoz, aminővel a bebörtönzött rabok daraszolják a szűrposztónak való gyapjút.

Lajosnak a szívverése akadozott el. - Hiszen innen az ő távollétében mindent elvihettek volna: a leányt az acélszekrénnyel együtt.

Kezébe vette azt a különös mímelést, mely merőben összegyúrt fekete kenyérből volt készítve, s visszatért a saját szobájába.

Sátán Laci azt mondá neki a kezében tartott játékszerre:

- Emlékül hoztam ezt azokért a harisnyácskákért, amiket valaki ettől a háztól készített az én kölykem számára. A börtönben tanuljuk mi az ilyen figurákat csinálni, mikor nagyon unjuk magunkat. Rabmunka ez.

- De hogy tudott ön a bezárt ajtón bemenni, amiben belülről venne van a kulcs?

Sátán Laci aztán megmutatta a grófnak azt a tolvajeszközt, amivel az ilyen zárban hagyott kulcsot kívülről el tudják fordítani.

- Ez a legrosszabb védelem a betörés ellen: a kulcsot a zárban hagyni; ezt már minden kontár ki tudja nyitni. Egyedül az olyan ajtók kinyithatatlanok, amiknek zárát csak belülről lehet nyitni és zárni, kívülről pedig nincs rajtuk semmi kulcslyuk.

- Erről nincs fogalmam.

- Én ismerek egy ezermestert itt valahol a szomszédságban, aki tud ilyeneket készíteni. Annak majd én megmagyarázom, hogy hogyan kell; ő maga asztalos, lakatos, órás egy személyben.

A gróf csodálkozva rázta a fejét. Hogy a rabló magyarázza meg a lakatosnak: milyen legyen az a zár, amit senki se tud felnyitni?

- No, hát elküldjem ide azt az ezermestert? - kérdé Sátán Laci.

- Föltéve, hogy az ember okos ember és nem fecsegő.

- Ez pedig bolond ember, aki mindig fecseg. De azért nem szükség tőle visszahökkenni; csak egy bolondsága van, s mindig arról fecseg. Megérti ő azt, amit neki magyaráznak, el is készíti úgy, de soha ahhoz hozzá nem szól, amiről vele beszélnek. Neki csak egy dolga van: hogyan kellene Napóleont megverni. Szüntelen haditervet készít, öldöklő masinákat fundál, s azt

magyarázza, hogyan kellett volna egy ütközetet megnyerni. Ebbe bolondult meg. - Ezt akár leitatják, akár tüzes vassal vallatják, egyebet nem tudnak meg tőle, mint Napóleon elpusztítására való rettentő terveket. Ez elkészíti gróf úr házán a felnyithatatlan ajtókat, s minden embernek pokolgépekről és fortificatiókrul fog beszélni.

- Jól van. Küldje őt ide hozzám.

- Hanem - még egyet mondok, gróf úr: - ha még olyan erős zárakat és lakatokat csináltat is a gróf úr kincse védelmére: rabló ellen egyesegyedül az védelmezi azt meg igazán és bizonyosan, *ha éjszakára saját maga is ott hál abban a szobában, ahol a kincse áll.* Egy bátor férfi többet ér, mint száz lakat. Nem ok nélkül mondom én, hogy vigyázzon a gróf úr a kincsére! Többet tudok, mint amennyit beszélek. Nem Sátán Laci a legnagyobb rabló a világon. Vigyázzon magára!

- Köszönöm.

- Elhiszi-e hát gróf úr, hogy nem én voltam és nem az én cimboráim, akik a szomszéd kastélyba betörtek?

- Elhiszem.

- Akkor elvégeztem itt a dolgomat.

- Még nem végezte ön el - szólt Vavel, s szekrényéhez lépve, kivett abból egy szalmába font üveget és egy kis poharat, s ezt teletöltötte. - Hátravan még az áldomás. Aki hozzám vendégül köszönt be, az enélkül nem megy odább.

- Igaz a. Ámbár furcsa vendég voltam. Kocogtatás nélkül jöttem be. Hanem hiszen ma remekeltem. Majd meglátja azt, gróf úr. Nem köszöntöm fel, mert az én szavamra nem sokat hallgatnak az égben.

Vavel leült az asztal mellé.

- Még egy szóra. Most én akarok önnek valami tanácsot adni. Én önnek a lelkében jóravaló indulatokat fedeztem fel. Önnek a szíve nincs megromolva. Hagyja ön el ezt az utat, amely...

- Tudom: az akasztófához és a pokolba vezet.

- Kezdjen ön valami mesterséget; én kész vagyok önt az első berendezésnél megsegíteni. Adok önnek pénzt kölcsön; majd visszafizeti, ha jól megy a dolga. Térjen a becsületes munka útjára. Gyönyörűség ez.

- Köszönöm a jó tanácsot, gróf úr, de már késő. Tudtam volna én ezt magamtul is, s szerettem volna dolgozni, volt is ügyességem hozzá. De hát senki sem szenvedett meg ezzel a csúf pofámmal maga körül; gyerekkoromtul fogva mindig csúfság tárgya voltam. Az apám nemesember volt. Amióta eszemet tudom, mindig a tömlöcben ült. Egypárszor bevittek hozzá. Olyankor nagyon megvigasztalt azzal, hogy milyen jó nemesembernek lenni: ha lop, nem szabad őt megbotozni, s ha embert öl, nem akasztják fel, hanem fejét veszik; azért azt el ne felejtsem, hogy nemesember vagyok, s ha bajba kerülök, csak arra appelláljak. Ez volt, amit a testamentumában rám hagyott. Még mikor élt is, árva voltam. Disznópásztornál egyéb nem lehettem ezzel az ábrázattal. De még arra is rossz voltam. Akinek a disznaja elvetélt, rám fogta, hogy az én kancsal szemem rontotta meg az emséjét. Onnan is elkergettek. Utoljára az iharosi gróf fogadott fel az udvarába. Bolond hivatalt adott. Volt neki két szelídített medvéje. Azokat kellett sétálni hordoznom a faluban. A medvéknek a két első lábuk fel volt kötve a nyakukba, úgyhogy kénytelenek voltak a két hátulsó lábukon járni, én meg velük karonfogva a középen, mintha két kisasszonyt vezetnék a promenádra. Aztán, mikor így együtt sétáltunk a faluban, az emberek utánunk kiabáltak: ahol megy az iharosi gróf *három* medvéje! Elszoktam

a dologtól, s hozzászoktam, hogy világcsúfja legyek. Még akkor nem tanultam lopni. A medvék híztak a kezem alatt, mindennapra kijárt nekik két kenyér. Egy nap a falu végén egy putriban megláttam egy szegény zsellérasszonyt, aki leányostól együtt majd meghalt éhen. Attól fogva a medvék soványkodni kezdtek. Az egyik kenyeret elloptam a nyomorultak számára, s az azoknak jólesett. Hanem a sáfár rájött a tolvajságomra, s engem elkergettek a hivatalomból, a zselléreket meg a putriból. Az öregasszony megfagyott az úton; tél volt. A leánya rám maradt. Ketten voltunk. Egymáshoz kötöttük magunkat. A boldogtalan asszonyt aztán senki se akarta szolgálatba fogadni, azért, mert az én feleségem volt. (Kápsáló barát eskettetett bennünket össze az erdőn.) Az erdő lett a hazánk. Az erdő pedig rossz tanácsokat ád. Azok az odvas fák, mintha beszélnének a beletévedő emberfiával. Még most is hallgatom, hogy mit beszélnek. Hozzászoktam, hogy elvegyem a másét. Nem is tudnék dolgozni már. Nem tudnék szobában hálni, embereknek köszönni, urakat megsüvegelni. Mikor az a poronty a világra jött, azt mondtam az asszonynak: eredj vele az erdőből, vedd be magad valami faluba, láss dologhoz, ne hagyd, hogy zsivány legyen belőle. De mindig kifirtatták a szomszédok, hogy ő a Sátán Laci felesége, s azontúl nem volt helyben maradása, s meg csak utánam jött az erdőre szerencsétlenkedni. Ott kell már nekem végeznem: az erdőben, ahol kezdtem. Semmihez sem értek már. Nem tudnék egy barázdát szántani. Ott kell végeznem az utolsó fánál: az akasztófánál. Mert a statárium alatt a nemesember fiát is felakasztják. S ahova én befészkelem magamat, abban a vármegyében kiüt a statárium azonnal. S nekem tetszik az, hogy úgy kergetnek. Mintha a szívemet csiklandanák, mikor hallom, hogy ropog a puska előttem, utánam. Még egy dologhoz nem mondom, hogy nem volna kedvem: valami nagy verekedéshez, ahol az ember odaugorhatik valami nagy csoport közé, s vághat maga körül, míg embert lát; katona szerettem volna lenni, hanem hát nem fogadott el soha a verbunk, elkergettek; azt mondták, hogy nem csúfítják el velem a regementet. Pedig azt legjobban szerettem volna. - No de hát, ami nem lehet, az nem lehet. - Megyek vissza az erdőmbe. - Köszönöm a jó tanácsot és a jó *alamáziát*. (A pálinka még akkor a magyar köznép előtt újság volt, alamáziának hítták.)

Azzal felvette az ajtó mellé letett túri kalapját a rabló, s gangos lépésekkel megindult a szobából kifelé.

Az ajtóban még egyszer megállt.

- Gróf úr. Én tudom ám azt jól, hogy a zsiványok és becsületes emberek között nincsen semmi konvenció. Gróf úrnak nemcsak szabadságában áll, de még kötelessége is, engem, akinek a fejére díj van téve, amint puskavégre kaphat, lelőni; s azt megteheti, amíg innen a kastélyból kijutok.

- Én nem lövök arra, akinek az asztalomon poharat töltöttem.

- No lám. Ezt nem tudtam. Zsivány vagyok: nem tudom, mi a szokás a derék emberek közt. Én azt hittem, hogy úgy lesz. Gyanakodó vagyok. No, hát megmondom, hogy a gróf úr valamennyi lőfegyverében a puskaporos serpenyőnek a lyuka viasszal van betömve; azokat mind tisztíttassa ki, mert nem lehet velük lőni.

Vavel gróf odasietett a fegyverszekrényéhez, s csakugyan úgy tapasztalá, hogy a fegyverei mind lőképtelenekké vannak téve. A rabló nagyon elővigyázó volt, s biztosította magát minden felülkerülő hatalom ellen.

De már ekkor eltűnt a gróf szemei elől.

Lajos utánasietett a szövétnekkel, összekereste a kastély minden zugát, s nem tudott rájönni, hogy hová lett csodálatos vendége. Az egyetlen főajtó, melyen be lehetett járni, zárva volt, és a keresztvasrúd is fel volt téve eléje; az ablakok is mind betéve és a redőnyök lecsukva. - Csak

hosszas keresés után akadt rá egy áruló jelre, egy sáros lábnyomra egy ablak hídján. A rabló ott jött be, kívülről felcsavarva az ablak és redőny reteszeit. Az ablakot elzáró keresztvasak ketteje el volt görbítve, s a mesével határos volt, hogy azon a szűk nyíláson egy izmos férfi keresztülsajtolhatta magát.

Sátán Laci csakugyan remekelt ma; megmutatta a grófnak gyakorlatilag, hogy igazi zsivány akárhol be tud az ő kastélyába jutni. Azok a minapiak nem voltak igaziak, hanem csak *pernahajderek.*

Vavel gróf addig nem nyugodott meg, amíg ki nem nyomozta annak a furcsa szónak az értelmét.

Páriz-Pápaiban bizony nem volt arról felvilágosítás adva. Hanem aztán ráemlékezett, hogy jelent meg egypár év előtt (1804-ben) egy geniális magyar munka (latin nyelven) „Hungaria in parabolis" - az felvilágosításokat ád az ilyen rendkívüli kifejezésekről. Nála is megvolt az a könyv, mint minden ez országban megjelenő opus. Előkereste azt, s megtalálta benne a pernahajdert.

Elkorcsosult lovagrend volt az, Arad megyében, Szent-György lovagok címe alatt, melynek tagjai azonban Istendicséret és a pogányok leküzdése helyett a környék birtokosainak kifosztogatását tűzték ki feladatokul; s mert insigniáikban medvebőr-palást volt a jellemző viselet, az általuk leginkább mortifikált svábok által elneveztettek „Bärenhäuterek"-nek; amiből a magyar népajk pernahajdert csavarintott. - Tehát ez a szó olyan gézengúzt jelent, aki rontja a „zsiványnak a *becsületét*".

Ezzel aztán egy újabb talány állt Vavel gróf elé.

Hát akkor miféle emberek voltak ezek a betörők?

S még nagyobb kérdés volt az, hogy mi oka volt Sátán Lacinak a Névtelen Várba beszökés merényletét elkövetni, csak azért, hogy őneki elmondja azt, hogy nem ő és nem az ő cimborái követték el a minapi betörést, hanem valaki más.

Törhette ezen a fejét! Amíg egyszer valaki el nem fogja neki mondani az érthetetlen mese indokait, addig hasztalan minden találgatás.

*

Egy hézagot talált Vavel gróf a rabló előadásában. Mi összefüggése van Sátán Laci felesége eltűnésének a bárónő kastélyából az ő rejtélyes megjelenésével a Névtelen Várban?

Meglehet, hogy még majd ennek a kiegészítését is megtalálja valaha.

*

Most csak az a kérdés, hogy értesítse-e a bárónőt erről a felfedezésről, vagy sem? - Hiszen ez őt érdekli legközelebbről.

De hogyan? Saját kezűleg levelet nem ír soha. - Marie-nak pedig le nem diktálhatja azt, ami ez éjjel a Névtelen Várban történt.

V.

Másnap délután Henry bejött a grófhoz jelenteni, hogy egy bolond ember van itt, aki mindenáron akar a gróffal beszélni. Azt mondja, hogy egy olyan ágyút talál fel, amivel ötszáz embert lehet okvetlenül lelőni. Nem hágy békét, hogy csak jelentsem be, hogy ő a Mátyás mester.

- Igen, én rendeltem őt ide - mondá a gróf. - Vezesse fel hozzám.

Henry nagyon csóválta a fejét, amibe sehogyse akart belemenni, hogy mi dolguk lehet egymással egy olyan okos embernek, mint az ő ura, s egy olyan bolond embernek, mint a látogatója?

Elhozta az embert.

Eredeti alak volt. Olyan formájú öltöny volt rajta, aminőt a kerek föld minden népei között senki se visel. A kabátja tetszés szerint ködmönné vagy köpönyeggé volt idomítható: ha akarta, ujja is volt, ha akarta, nem volt. Még a saruja is saját találmány, ahogy azt a csizmadia meg nem tudná önteni. Szakálla hosszúra volt hagyva, de bajusza le volt nyírva, szintúgy a haja is egész a bőrig. Sovány arcának minden vonása izgékony volt, s mindig valami olyan indulatot fejezett ki, aminek semmi köze sem volt ahhoz, amit beszélt: haragos volt, tréfás volt, elbámult, anélkül hogy valami indoka lett volna rá. Aztán volt egy kurta plajbásza, azt beszéd közben a szájába dugdosta, s nagy gyorsan illusztrálta vele az előadását, a tenyerébe rajzolva vele.

- Éppen jókor jött Mátyás mester - mondá a gróf.

- Hja, bizony; de csak a marengói ütközetből el ne késtem volna - sóhajtá fel a nevezetes férfiú. - Ami felett Henry elkezdett csendesen mosolyogni.

- Azon már nem segíthetünk, Mátyás mester; az elveszett - nyugtatá őt meg a gróf -, hanem nálam volna valami hirtelen elkészítendő munka, amit önre szeretnék bízni. Jöjjön velem, majd megmagyarázom.

Mátyás mester annyiban érkezett jókor, hogy Marie éppen a kertjébe távozott sétálni, ahol egy órát el szokott tölteni, s ezalatt Lajos átvezethette az ezermestert a leány szobájába, s ott elmondhatta neki, hogy mit szeretne ő itt létesíteni.

Mátyás mester figyelmesen hallgatott a gróf beszédére, s aközben az előhúzott hüvelykmérővel kiméregette a tudni való hosszakat és széleket, s miután jól megértett mindent, ünnepélyes bámulatra nyúló ábrázattal mondá:

- Igenis; de mért veszett el a marengói ütközet? Azért, mert Gvozdanovics generálisnak nem volt annyi talentuma, hogy mikor Napóleon lovassága azt a nagy attakot csinálta a batteriái ellen, ő azon a hosszú allén minden fára felmászatott volna három katonát, kettő töltötte volna a puskát, egy meg lőtt volna folyvást. A svalizsér utána nem tudott volna mászni, mind otthagyta volna a fogát. A generálisnak azt kellett volna kommandírozni: „Halbe Bataillon, halb links, Baum hinauf Marsch!!!”

De már ezt Henry nem állta ki, anélkül, hogy a fal felé fordulva, ki ne nevesse magát egy kicsit.

- Ez is igaz, Mátyás mester - mondá a gróf jámborul -, hanem hát azt szeretném megtudni, hogy képes-e ön azt, amit én kívánok öntől, tökéletesen kiállítani?

Mátyás mester szomorú arcot öltött, pedig amit mondott, az nem volt szomorú.

- Hát ha azt meg tudom csinálni, hogy mikor még egyszer ránk jön az a... Napóleon, hát úgy megkötözöm, hogy se té, se tova nem tud mozdulni saját ármádiájával, tetszik azt tudni? Találtam fel én egy hordozható sáncot, vaspléhbül: azt minden katonánk magával hordja, mikor jön az ellenség, azt letámasztja maga elé, azon csak egy akkora nyílás van, hogy a puskája kifér rajta; őneki semmi golyóbis nem árthat, ő meg mind lepuskázhatja az ellenséget. Az olyan lesz, mint egy megerősített vár, amit odább lehet vinni. Akkor az egész Napóleonnak halt wer da, bei fuss!

Henrynek majd szétpukkadt a két pofája a nevetés visszafojtása miatt. A gróf mérgesen nézegetett rá.

- Meg vagyok felőle győződve, hogy olyan lesz - szólt a gróf beleegyezőleg. - Hanem a fődolog ennél az én stratagémámnál az, hogy kívülről ne legyen semmiképpen felnyitható.

Mátyás mester agyarkodó arcfintorra kényszeríté magát.

- Óh, uram s én Istenem. Hát a mágneses golyóbisokat ki találta fel: nem én? Hogy ólom helyett mágnesvasból kell a golyóbisokat csinálni. Az ilyen aztán minden lövésre embert talál. Nem addig van! Nekünk szélpuskás regementeket kell formálnunk. A szélpuska nem durranik. Akkor aztán éjszaka támadjuk meg a... franciát, hogy mire Napóleon felébred, azt látja, hogy az egész serege le van ölve, - még a hangját se hallotta!

Henry kezdett már bámulni, és nem nevetett.

- Megnyugszom a nézeteiben, Mátyás mester - monda a gróf -, de jól értse meg: ennek az én fortélyos művemnek úgy kell alkotva lenni, hogy aki a zárt helyen belül van, mind levegőt, mind világosságot eleget kapjon, és maga mégis hozzájárulhatlan és láthatatlan legyen.

Mátyás mester arcán a kételkedés foglalt helyet. Pedig ellenkezőleg, az, amit most mondott, egészen pozitív alapokon épült.

- Hát tudja azt a nagyságos úr, hogy mire való a gumilásztikum csizma? Hát mikor a mi katonáink a franciák sáncait ostromolják, akkor ilyen nagy gumilásztikumot kötnek a talpukra. Aztán mikor az árokhoz érnek, egyszerre beleugranak az árok fenekére, a gumilásztikum meg az árokból éppen olyan magasra felrúgja őket, egy ugrással az ellenség sáncára.

Henry teletömte a száját a zsebkendőjével, hogy veres és kék lett az arca az elfojtott jókedvtől.

- Mind elhiszem - szólt megnyugodva a gróf. - De nem akar ön némi kis rajzot készíteni előleges megtekintés végett?

Óh, Mátyás mesternek volt tervezetes könyvecskéje a zsebében, hová a rábízott munkát szakavatott kézzel belevázolja; hanem mindenekelőtt (ha már plajbászra és papirosra került a dolog) meg kellett ismerkednie a grófnak azzal a furfangos ágyúval, ami egyszerre ötszáz embert seper le a csatatérrül.

- Mert az így van. Két ágyúcső van egymáshoz forrasztva, tíz foknyi éles szögletben, úgyhogy a töltéskamrájuk egy lesz, hanem a két szájuk széjjel megy. Ebbe két golyóbist tesznek bele, amik egy hosszú lánccal egymáshoz vannak csatolva. Mikor aztán elsütik az ágyút, a két golyóbis kétfelé repülve, széthúzza a hosszú láncot, s amit közbekap ellenséget, annak mind lekaszálja vele a fejit. Feuer! Bumm! Kopf ab!

De már ezt nem bírta elviselni Henry, ki kellett futnia a szobából. Ez neki is sok volt.

Lajos pedig egészen meg volt elégedve Mátyás mesterrel. Talált egy embert, aki tökéletesen érti a maga dolgát, de mindig a hadvezérek dolgairól beszél; azt pedig, ami körülötte történik, se nem látja, se nem hallja; se arról tudomást venni, s még beszélni is érdemesnek nem találja. Ilyen ember kellett neki.

Két hétig dolgozott a Névtelen Várban Mátyás mester; ez idő alatt Henry, aki megosztá vele szobáját, annyit tanult a stratégiából, hogy a vékonyai megfájdultak a sok röhögéstől; de hogy a faluban valakinek arról beszélt volna Mátyás mester, hogy mit dolgozik ő a Névtelen Várban, az nem történt meg. Az ő társaságában csak Napóleont lehet verni.

- Gróf úr! - monda a munka vége felé Henry. - Ha én ezt a Mátyás mestert még sokáig hallgatom az ő Napóleon-verésével, még magam is olyan bolond leszek, mint ő.

Vavel Lajos azt mondta rá:

- Az vagy már régen, szolgám. - Velem együtt.

*

Hanem a tervezett mestermű tökéletesen sikerült.

Azt Mátyás mester elébb a kastélynak egy földszinti szobájából rögtönözött műhelyében állítá össze, s a grófnak csak akkor mutatta azt meg, mikor már készen volt. Vavel meg volt vele elégedve.

Hanem nagyobb kérdés volt annál, hogy Marie hogy lesz vele megelégedve?

Hogyan lesz a leány kibékíthető azzal a gondolattal, hogy ő minden éjszakára úgy be legyen zárva, mint a drezdai „zöld boltozat" kincsei? Mikor a valódi indokkal nem lehet őt megismertetni.

Lajos főzött ki egy tervet.

Nemsokára elkövetkezett a születésnapi ünnep. A tizenhatodik évforduló már.

A leány szépsége a hajadoni bűbáj teljes pompájában fejlődött ki, a gyermeki naivságot felváltotta nála az érzelemteljes ábránd. Egész lénye keresztülment már a hajadonság napfordítóján, ahol a gondtalan pajzánság helyét elfoglalja a túlérzékeny szemérmetesség. A ragyogó szemeket elfellegezte a méla érzelgés, s az ajkak már tudtak bánatot is kifejezni.

Lajos ezen a napon is, mint szoká, eljött őt üdvözölni, de a leány nem adott neki elő semmi kívánságot; ezen a napon, amelynek kiváltsága van a tegezésre, meg a gyermekóhajtások teljesítésére. Csak a tegezés maradt meg.

Ebédnél és ebéd után hosszabb időt töltöttek együtt. Lajos szándékosan tartóztatta vissza Marie-t az olvasószobában. Azalatt alkalma volt Mátyás mesternek a maga kész remekét a leány hálószobájában nyélbe sütni.

Az a remekmű egy furfangos göngyöleg függöny volt, vékony acélpálcákból, amik úgy voltak egymáshoz kapcsolva, hogy világosság és szabad lég átszűrődhetett köztük. Ez a redőny egészen betölté annak a két márványoszlopnak a közét, mely a leány fekhelyéhez vezető fülke-boltozatot emelé. Egy zsinór meghúzására az ércfüggöny legöngyölődött, amint annak az alsó széle a padlatot érte, két csappantyú kétfelől azt úgy leszorítá, hogy azt kívülről se felnyitni, se betörni nem lehetett. Azután megint, ha egy gombot megnyomtak a padlón, az egész ércgöngyöleg magától szépen felgördült.

Csakhogy ez meg fogja majd rémíteni a leányt. Azt fogja kérdezni: hát az életemre törnek-e, mikor alszom?

Óvatosan kellett őt ezzel megbarátkoztatni.

- Hát ez évben semmi kívánságod se volt, kedves Marie? - kérdé tőle Lajos a születésnapi lakoma után, melyen a szakácsné készítette pompás torta érintetlen maradt. Pedig Marie neve is ki volt abban formálva cukorvirágokbul. Egyiket sem akarta összetörni. Majd ki lesz osztva Marie távoli kegyencei, a kis falusi leánykák között, akik e napon odajönnek a kapu elé, s körtáncot járnak, és dalolnak, s virágokat hajigálnak be az udvarra.

A leány elmélázva felelt:

- Volt bizony, kedves Lajos. Elvesztettem valamit, de te azt nekem nem adhatod vissza.

- Mi az, amit elvesztettél, Marie? Kérlek.

- Az álmomat.

- Az álmodat?

- Azt ám. A régi jó álmomat. S ahelyett nem hozhatsz nekem újat se Bécsből, se Párizsból. Azelőtt oly jó alvó voltam, hogy alig mondhattam végig az imádságomat az ágyban, s ha nem siettem jól az Amennel, már akkor, mire arra került a sor, egy más világban jártam. S ha fölébredtem is nagy néha éjszaka, s hallottam, hogy az óra ütni készül, még alkudoztam vele, hogy ne üssön nagy időt; hadd legyen még messze a reggel. Úgy örültem a sötétségnek. És nem jutott eszembe, hogy a sötétben lehet valami, amitől félni kell. Mindig nyitott ajtónál háltam. - Amióta meg zárt ajtónál alszom, néha éjfélig is fennvirrasztok. Valami oktalan borzadály fog el, ami szemeimet nyitva tartja, mikor így egyedül maradok, s csendesség támad körülem; állatkáim is alszanak. Azt hiszem, hogy a nagy csendben valaki lopózva közelít a hátam mögött, s a vállamon keresztültekint. Minden zugban, minden bútor mögött elbújt rémeket, elbújt embereket képzelek, akik ott guggolnak, s nem merek odamenni, hogy meglássam. S ha lefeküdtem, s eloltottam a gyertyát, azt képzelem, hogy sírboltban vagyok, elevenen eltemetve, a mély csendességben. Ha pedig valami hangot hallok, a szívem elkezd sebesen dobogni; találgatom, hogy mi lehetett az. Ha a szél megzörrenti ablakomat, azt hiszem, be akarnak rám törni, rossz emberek, - akik régen valamikor üldöztek, s szeretnék elfutni előlük. Akkor aztán fejemre rántom takarómat, hogy ne lássak és ne halljak semmit, s ha így elalszom, oly rosszakat álmodom, hogy örülök, mikor fölébredek megint. S aztán úgy alkuszom az óraütéssel, hogy miért nem több. Bár jönne már a reggel! S amíg megvirrad, ezerféle gondolat jár keresztül-kasul az agyamon. S némelyik úgy fáj, hogy én azt ki nem tudom mondani! Valamit érzek, ami végtelen és elszédítő.

Lajos kezébe fogta gyöngéden Marie kezét.

- Hátha én vissza tudnám adni elvesztett álmodat? Ha ismét ott volnék, mint azelőtt, az általad felvetett ottománon?

A leány a szemébe nézett: be, egész a lelkéig. Tudott-e már valamit? Vagy csak az a csodálatos divinatiói erő, ami a nőknek adatott, hogy behatoljanak a lelkek titkaiba, volt nála már tizenhat éves korában úgy kifejlődve, hogy sejtse, amit nem tud?

Szelíd komolysággal monda:

- Nem, kedves Lajos, az lehetetlen.

- S ha én találtam volna ki valamit, ami azt lehetővé tegye?

A leány arca elsápadt. Mire gondolt most?

Lajos nem hagyta őt kétségben.

- Jöjj át szobádba, és lásd meg.

A leány odatette kis porcelánkezét az ifjú karjára, s átment vele saját szobájába.

Lajos odavezette őt a fülkébe; maga kívül maradt.

- Húzd meg azt a zsinórt ágyad fölött.

Abban a percben, amint a leány azt megtette, a fal mögé rejtett göngyöleg legördült, s bezárta őt.

A leány meglepetve kiálta a künn maradottnak:

- Ah, én most be vagyok zárva?

- Igen. És kívülről senki az ércredőnyt el nem mozdíthatja. Hanem, ha a lábaddal megnyomsz egy rézfogantyút, amit láthatsz fényleni az oszlop tövében, akkor megint szabad léssz.

A másik percben az ezermester alkotványa ismét felgöngyölődött a fülke homlokzatába.

A leány elbámult rajta.

- És aztán még egy fortélya van e csodagépezetnek - magyarázta neki Lajos. - Ugyanaz a zsinór, mely megrántva a redőnyt leereszti, jelt ád az én dolgozószobámban egy csengettyűvel, s akkor én felszedem a könyveimet és írásaimat, átköltözöm ide ebbe a szobába, s folytatom a munkámat itt, ami téged nem fog zavarni. Itt ez alkovenben csak annyi világosság szűrődik a redőnyön át, hogy sötét ne legyen körüled. Te akkor nem fogsz félni, s ismét megtalálod az álmodat.

Most már nem csókolta meg a leány ez ünnepi ajándékért. De mind a két kezét odanyújtá neki, s megszorítá azokkal az ifjú kezeit, oly forrón, oly erősen, hogy az többet mondott minden szónál, - minden csóknál.

- Mennyit kellett neked ezen gondolkodnod, míg kitaláltad? - suttogá melegen.

- Ugye meg vagy vele elégedve?

- Nagyon! Ez igen jó lesz.

Szegény gyermek! Egy kicsit megcukrozták neki a keserű gyógyszert, s azt mondta rá, hogy igen jó!

Este alig várta, hogy kísérletet tehessen a csodagépével. Nem kezdett hozzá az egyedül kártyázáshoz; már tíz órakor lefeküdt. - Abban a percben, amelyben az ércfüggöny az ütközőjébe csappant, hangzottak Lajos tompa léptei a folyosón. Jött készségesen, egyik kezében hozva a kétágú gyertyatartót, másikban a pisztolyokat meg a kalamárist, a hóna alatt könyvet és papírt, a szájában pedig a keresztbe fogott írótollat; s azzal letelepedett a megszokott kerevetre, s folytatta a fehér asztalkán munkálatait.

A leány - nem lett volna leány - ha az ércfüggönyön keresztül nem nézte volna sokáig csodálatos védelmezőjét. Ezt a gyönyörű tanulmányfőt, mely tenyerébe támasztva a néma könyv fölé hajol, s egy vonás meg nem mozdul rajta. Mintha e homlok domborodásai, e szemöldökök kiálló izmai, e klasszikus metszésű orr, ez achillesi ajk és áll mind bronzból volnának öntve. Igazi hős: - hős, aki a föld legerősebb démonaival: az emberi indulatokkal harcol. És győz.

És a leány e naptól fogva megtalálta, amit elvesztett: a régi jó álmát ismét. Nem üldözte se rémlátás, se szívdobogás. Az a végtelenség érzete is elmaradt tőle.

Igen, de a régi jó álom hajdanta korán is jött; nem váratott magára. A leány megkísérté másnap, hogy hátha félórával hamarább adna jelt: meghallaná-e azt Lajos?

Meghallotta. Fél tízre is eljött. - És aztán a leány (ilyenek az elkényeztetett gyermekek!) egész a visszaélésig vitte a kísérletet. Megadta a jelt kilenc órakor, fél kilenckor, utoljára nyolc órakor is. A madarakkal együtt feküdt le, csakhogy annál hamarább ott tudja őt a szobájában. Az pedig jött abban a pillanatban.

S aztán gondolá magában a leány:

„Szeret. Nagyon szeret. Mint a fakír a Brahmáját, mint a perzsa Hosszeinját, mint a karthauzi a Boldogasszonyát: úgy szeret."

ÖTÖDIK RÉSZ
Barthelmy Ange

I.

Marie tehát jól meg volt védve minden regényes erőszak ellen. Őfelőle teljesen meg lehetett nyugtatva Vavel Lajos. Sátán Laci tanácsa egészen bevált. De mi történjék Landsknechtsschild bárónővel? A veszély rá nézve még mindig létezik.

Vavel Lajos, mint afféle külföldről beszármazott újmagyar, a magyarországi rablóéletben egész rendszert képzelt, amióta a kastélyba betörtek, de még inkább, amióta a nevezetes zsivány azt a furcsa látogatást tette éjjel a Névtelen Várban. Annak a beszéde után hajlandó volt azt hinni, hogy Magyarországon kétféle zsiványok vannak: regényes, demokrata hajlamúak, mint voltak a highwaymanek, - és rablólovagok, minők voltak a Doone-ok Angliában. Az elsőbbek közé sorozta Sátán Lacit, az utóbbiak alatt képzelte a „Bärenhäutereket". Ami igen nagy tévedés volt az ő részéről. Futóbetyár, lótolvaj, pusztázó szegénylegény mindig volt a Duna-Tisza között, éppen úgy, mint vannak Londonban, Párizsban, Bécsben, Berlinben a társadalomnak hasonló ellenségei, kik szeretik elvenni a mását, s a törvényhatóságokkal folytonos ellentétben élnek, csakhogy az ottani rablók a háztömkelegek odúiban, a mieink pedig az erdőkben tenyésznek, és azoknak ártalmatlanná tételére mindig elég volt a patriarkális apparátus, amit közigazgatásnak neveztek; úgy hisszük, hogy az utolsó zsiványok, akiket csak a múlt évben egész Szlavóniáig kergettek a pandúrjaink, valószínűleg nem voltak a legutolsók; hanem biz ez már a jelen században csak specialitás, mint a medve. Aki az ilyenben gyönyörködik, annak még szolgálhatunk egy-egy példánnyal: maga a rablóélet nálunk nem regény már, csak genrekép; a históriáig sohase vitte, mint Olasz- és Göröghonban. - Ami azonban a délceg Bärenhäutereket illeti, azoknak még a várát is tőbül kihányták régen a XVII-ik században: azokkal nem kedveskedhetünk többé.

Vavel gróf mindamellett hajlandó volt szó szerint venni azt, amit könyvből olvasott, s komolyan töprengett azon, hogy mi módon adhatná tudtára szomszédnőjének ezt a nevezetes fölfedezését, miután a veszély azt is közvetlenül fenyegeti.

Saját kezűleg nem írhatott neki. Egyik elővigyázati rendszabálya az volt, hogy kéziratával senkinek ne szolgáljon. Az is áruló jel lehet. Eddigi leveleit rendesen Marie-nak diktálta. Ez esetben lehetetlen az eddig követett levelezési mód. Marie-nak nem szabad megtudni a rabló éjjeli látogatását a Névtelen Várban; - de még kevésbé Lajos látogatását a szomszéd kastélyban.

Mit tegyen hát, hogy a bárónőt a feje felett függő veszélytől megóvja? Maga menjen-e oda: élőszóval elmondani azt, amit megtudott?

A jó sors igen szépen kisegíté Vavel Lajost ebből a tépelődésből. Egy este trombitaszó csalta az ablakához, s amint kitekintett, az országúton végig egy zászlóalj lovasságot látott felvonulni. Dragonyosok voltak, ahogy fénylő taréjos sisakjuk mutatá; hogy nem vértesek, azt könnyű lovaikról lehetett megtudni.

A helységbe beérve, az ezred zenekara rákezdé a legszebb mazur-indulót, s úgy tartá ünnepélyes bevonulását.

Lajos láthatta a távcsövén, hogy a katonákat hogyan szállásolták el a gazdákhoz házszerte, s este a káplári kalapácsverés a jeladó kis táblákon már áthangzott a helységből, s kilenc órakor a világ négy része felé elhangzó takarodó hirdeté, hogy a vitézek megérdemlett nyugalomra hajtják le fejeiket.

Ezen az estén azt is láthatá, hogy a szomszéd kastélynak azon a szárnyán is ki vannak világítva az ablakok, mely eddig rendesen sötéten szokott maradni. Oda nagyon valószínűleg maga az ezredparancsnok szállásolta be magát: ahogy illett is; sőt a karabéllyal őrködő strázsa a kapuban e föltevést egészen kétségtelenné tette.

Mármost azután egészen meg lehetett nyugodva Vavel gróf, hogy a rablók nem fognak rátörni a bárónő kastélyára: van eszük, hogy nem őgyelegnek olyan helyen, ahol lovas katonák ütöttek tanyát.

És ezzel egyúttal más egyéb veszély is elmúlt.

Ez a veszély, úgy látszik, abból állt, hogy még utóbb Katalin bárónő tör be a Névtelen Várba, s az rabolhatja el a vár urától azt, amit majd nehéz lesz Sátán Lacinak visszalopni: a szívét.

Ez is el volt hárítva a szép dragonyosezred beszállásolásával. Lajos feléje se nézett a kastélynak többé. Bizonyos volt felőle, hogy ott deli lovagok vannak, feles számmal, akik az úrnőt kedélyesen elmulattatják, nem szorul ő többé az ő unalmas philosophemáira.

Hallhatta minden este a kastély erkélye előtt felállított ezredi zenekar válogatott ouverture-jeit, s néha a kastély nyitott ablakain át a tánczenét is, késő éjszakáig. Ott jól mulatnak. Okosan teszik.

Mi köze neki mindezekhez?

De valami köze mégis volt hozzá; mert a lovas vitézeket minden reggel kivezették gyakorlatokra ugyanazon az úton, amelyen ő szokta a rendes sétakocsizását tenni; avégett aztán, hogy ne találkozzék velük, a kirándulási óráját déli tizenkét órára tette át, amikor a katonák ebédelnek.

Nem is akadtak bele egymásba soha.

Attól nem kellett tartania, hogy az ő lakásába is szállásoljanak be katonát; a Névtelen Vár kapujára egy nagy kétfejű sas volt festve, melynek szügyében a magyar nemesi címer pompázott, két fejének csőrei pedig arra voltak alkalmazva, hogy egy széles sávot feszítsenek szét e felirattal: SALVA GUARDIA. Most megtudta a gróf a hasznát ennek a dekorációnak. Ez azt jelenti, hogy ott *nemesi telek* van, mely három privilégiummal van felruházva: szabad benne bort mérni; szabad rajta zsidónak lakni; s nem szabad bele katonát szállásolni.

A megérkezés utáni napokban az ezredparancsnok látogatást tett a Névtelen Várban, ahogy gavallér emberhez illett, ki a világi szokásokkal ismerős; ott a komornyiktól azt a biztosítást nyerte, hogy a gróf nincsen idehaza.

A tiszt úr aztán átadta a névjegyét, s Henry felvitte azt Vavelnek, aki, mint tudva van, mindig otthon volt.

Lajos ezt olvasá a névjegyről:

„Barthelmy Léon, vicomte, cs. kir. lovassági ezredes.”

Gondolkozott rajta, hogy hol hallott vagy olvasott ő e névről valaha valamit? De csak nem jutott eszébe.

Megnyugodott felőle, hogy semmi közük sincsen egymáshoz, s a látogatási kísérlet nem lehetett egyéb udvariassági szokásos bekocogtatásnál. A jövevény főúr sorba vizitezi a körülbelül lakó uraságokat.

A látogatást pedig vissza illett adni. Ennek is tudta a leghelyesebb módját Vavel. Az obszervatóriumából kileste, mikor megy el a kastélyból az ezredes lovagló iskolát tartani, akkor kerekedett fel a viszontlátogatásra; nem találta őt otthon, s ott hagyta a kapusnál a névjegyét.

Azt hitte, hogy ezzel ki vannak egyenlítve.

Másnap azonban megint átlovagolt a Névtelen Várhoz az ezredes, megújítva a meghiúsult látogatást. - Az ezúttal sem sikerült. - Henry azt mondta, hogy az úr dolgozik, be van zárkózva, ilyenkor nem lehet hozzáférni. - Barthelmy Léon átadta névjegyét, s ezúttal feltette magában, hogy napestig otthon fog maradni, és bevárja a viszontlátogatást, amit szomszédok és utasok között huszonnégy óra alatt vissza nem adni erős gorombaság.

Mire azonban a Névtelen Vártól a kastélyig visszalovagolt, már ott találta a kapusnál Vavel névjegyét, viszonzásul a sajátjára. Bámult rajta, hogyan lehetett annak őt megelőzni. Megmagyarázták aztán neki, hogy a gróf csónakon jött át a Névtelen Várból, s úgy is tért vissza, s ez négyszerte rövidebb út, mint lóháton körülkerülni az öblöt.

Még ezt sem akarta megérteni az ezredes. Meg akarta mutatni, hogy ő milyen makacs, megátalkodott tisztelője a Névtelen Vár lakójának: a következő napon este nyolc órakor tette udvarlását. Ezúttal azt a választ nyerte Henrytől, hogy az úr már lefeküdt.

- Beteg talán?

- Nem az. Ez a rendes lefekvési ideje.

- De már hogy mehet valaki este nyolc órakor az ágyba?

S megint ott hagyta a látogatójegyét.

Ezt a látogatást aztán Vavel másnap reggeli három órakor adta vissza az ezredesnek.

Akkor még természetesen minden ember aludt a kastélyban; csak az őrt álló silbak rivallt rá a vendégre, hogy „Halt, wer da?” s megtudván, hogy a közeledő jó barát, nem gátolta meg abban, hogy a kapust felzavarja. Az boglyos fejét azon tollasan, ahogy az ágyból felvette, kidugva az ajtón, bámulva kérdezé a gróftól, hogy mit parancsol.

- Itthon van az ezredes úr? - kérdé a gróf.

- Itthon. De fekszik.

- Beteg talán?

- Nem a. De ilyenkor még alunni szokott.

- De már hogy maradhat valaki még reggel három órakor is az ágyban?

Azzal Vavel behajtotta szépen a névjegye szegletét, s átadta azt a kapusnak.

Ezt már végtére csak megértette az ezredes? Vagy talán a kastély úrnője világosítá őt fel afelől, hogy a szomszéd kastély lakója milyen sajátságos különc, magának való ember, aki nem szereti az ismeretségkötést, s ettől a naptól fogva aztán békét hagyott a Névtelen Várnak minden új vendége a helységnek.

- - - -

Pedig a császári kir. tiszt urak igen mulatságos társalgók. Ez rég időtől fogva el volt róluk ismerve. A lovassági tisztek között különösen sok volt ez időben a Franciaországból kiköltözött gavallér, akiknek a finom, elegáns modora kihatott az egész környezetre. Barthelmy Léon vicomte is ezek közé tartozott. Bátor katona volt, s amellett vidám cimbora és bőkezű úr. Az ezrede zenekarát saját erszényéből tartotta fenn, közkatonáit vitéz tetteikért tallérokkal jutalmazta; s nemegyszer kisegített a manichaeusok körmei közül egy-egy szegény blokírozott főhadnagyot.

S asszonyok körül nem kevésbé volt hódításra kész, mint a csatatéren. Három év óta, hogy a császári királyi hadseregnél szolgál, sok mindenféle kis és nagy városban feküdt s mindenütt könnyező szemeket hagyott maga után hátra.

Azt még az ellenségnek is meg kellett engednie, hogy ellenállhatlan volt. Értve *ellenség* alatt nem a franciát, bár annak is többször bemutatta bravúrjait; hanem a „civilt", mert az elejétől fogva orrol a versenyért, amiben rendesen a „két színű posztó" marad a győztes. (Így híjuk egymás között mi civilisták a *hajtókás* urakat.)

A polgári osztály leányainak moráljához tartozott a katonatisztek társaságát perhorreskálni, aminek igen jogosult magyarázata az, hogy a katonatiszt nősüléséhez kaució kívántatott, s az a legkisebb alhadnagynál is ötezer forintban volt megállapítva, három húszast számítva egy forintra, és így feljebb. Ahol tehát nem volt fölösleges a kaució, ott nem volt fölösleges a *cautela*. A tisztek társasága csak a gazdagok számára volt ajánlatos.

Azt egyébiránt mindenki tudta Barthelmy ezredesről, hogy neje van; de azzal nem él együtt, el sincs válva tőle. Ez nem volt titok. Gyöngéden érző szívek nem kockáztatták azt, hogy komoly veszélynek tegyék ki magukat; előre értesülve levén, hogy minden szilárdabb viszonynak útját állják egyházi kánonaink.

S különösen egy olyan okos nő miatt, mint Landsknechtsschild Katalin bárónő, nem kellett aggódnunk. Ő nagyon elővigyázó, és igen szilárd elvei vannak. Azt maga Barthelmy ezredes is kénytelen volt felőle kinyilatkoztatni barátai előtt több havi ottmulatás után, hogy a baronesse-nek szilárd elvei vannak. Bizonyos határokon túl nem enged semmi közelítést.

Efölött azután erős akadémiai disputa támadt a szakértők között. Miért vannak e szép bárónőnek oly szilárd elvei? Az egyik párt azt állította, hogy ennek oka az egykori boldogtalan szerelem. A bárónő egyszer csalódott egy férfiban, s azóta egynek sem ajándékozza a szívét. A másik párt az ellenkezőt vitatta. Nem a bárónőt csalták meg, hanem ő csalja a világot; van valami eltitkolt boldog szerelmi viszonya, s abban van ellenállási ereje. - A szavazatok egyenlők voltak, s elnök tartózkodott a votum Minervaeval eldönteni a kérdést.

Hanem a kedélyes mulatságtól nem volt a bárónő idegen.

És ez is megérthető.

A környékbeli földesurakat nem fogadta el kastélyában, mert az ilyen látogatásnak célja van. Ebből mindjárt az lesz, hogy megkérik a kezét; - kosarat kell adni, - azért megapprehendálnak, - abból pletyka lesz. Jobb őket távol tartani. Különben is unalmas emberek. A gazda lovairól és agarairól beszél; a tudós ember nyelvtani vitákat kezd; a fennköltszellem hazafias kesergésekkel szomorít; - a tréfás adomázó megpirítja a nőhallgatót; ebéd után valamennyien félrehúzódnak inni és pipázni, a cigánnyal csak maguknak muzsikáltatnak, s aztán ha egyszer bevették magukat a kártyaasztal mellé, a négy „dáma" mellett ott maradhat felőlük a világ minden szép hölgye.

A hadfiak pedig egészen hölgyeik szolgálatában állnak. Némelyiknek fiatal felesége is van, kit városról városra magával hord, azok kiegészítik a francia négyest, a mazurkát és a *radovacskát* (akkoriban legdivatosabb táncot) s mindennap kész a táncestély. S Katalin bárónő szenvedélyes keringőtáncos.

Egyik nap társasjátékokat rendeznek, amikben sok tréfás quiproquo adja elő magát, máskor meg Kotzebue-féle darabokat játszanak el rögtönzött színpadon, s azokban maga a bárónő is szerepel, megérdemlett tapsokat aratva valódi művészi játékával. Vannak a társaságban ügyes zsonglőrök, bűvészek, kik Boscót és Philapdelphiát produkálják, s a laterna magica bűvképeivel ragadják el a nézőket.

Még egy más különös érdemük is van, az, hogy discretusok, s hölgyeiket nem kompromittálják.

Máskor meg a bárónő rendezett birtokain vadászatot, fácánra, szarvasra; s mint ügyes amazon bámultatta magát, úgy a nyeregben, mint puskával a kezében.

Aztán meg a tiszt urak rögtönöztek lóversenyt, akadályugratással, templomtoronynak futtatással, sőt egyszer karusszelt is rendeztek az uradalmi lovardában.

Vavel Lajos sokszor elnézte e mulatságokat vizsgálótornyából. Valaha neki is nagy kedve telt az ilyenekben. Szenvedélyes versenyfuttató volt. Ő tudott csak árkokat, sövényeket átugratni! Volna csak ott közöttük, majd megmutatná nekik, milyen az igazi úrlovar! Hát még milyen vadász volt hajdanában!

Egész nap mászni a hegyeket zerge után; bevárni a veszedelmes vadkan rohamát tíz lépésnyire a halálos lövéssel; erdőn, mocsáron át kergetni a koronás vadat, s jelt adni a kürttel a hallalira: e büszke mulatságban nevelkedett fel. A tánczene is ott kísért néha egész nap az agyában, s minden gondolatja arra a melódiára hangzik, ami a kastély ablakaiból átrévedezett hozzá. Ő is szeretett valaha tréfálni, bohóskodni, szép asszonyok fehér vállaiban gyönyörködni, amint azok a nevetéstől megrengenek. És ezt mind csak távolból nézni, hallani lehet most: - amióta beállt saját maga porkolábjának.

Az egész helység csupa mulatság lett, amióta a dragonyosok idekerültek.

A közkatonák is mulatnak, miként a tiszt urak. Ha ezek az úrnővel, azok meg a parasztmenyecskékkel. A mulatság, igaz, hogy másforma: tömörebb, közvetlenebb. Vavel azt is elnézi gyakran, kivált vasárnaponként. Akkor a nagy kocsmában gyűlnek össze a dragonyosok és parasztlegények, meg a leányok. Eleinte kedélyesen iddogálnak, táncolnak, utoljára összeverekesznek. Enélkül nem is volna mulatság tökéletes. Néha egész ütközet folyik a kocsmában és annak az udvarán, katonák és parasztok felváltva foglalják el a vitatott erődöket, míg végre az őrjárat, a pandúrok, meg a kisbírák meg nem jelennek a hadjárat színhelyén mediatio végett, s kétfelé nem választják a harcoló feleket.

Egy körülményt megjegyzett Vavel: azt, hogy amíg a mulatság után rendesen két-három dragonyost visznek el lepedőben a kocsmából, akinek a feje kegyetlenül el van látva, ami megfoghatatlan az ércsisak mellett, addig a parasztlegények összevissza szabdalt pofákkal ugyan, de mindig a maguk lábán mennek haza.

Másnap aztán megint jó barátságban vannak: dragonyosok és legények. Kivéve a barátságtalan káplárt és kisbírót, akik a tegnapi est hőseinek a megérdemlett jutalmakat el nem engedik.

Vavel gróf korát messze megelőzött szabad szellem volt. Az sem kerülte ki a figyelmét, hogy amíg a jutalom a dragonyosokra nézve abból állt, hogy a káplár levette a kitüntetett hős lovának a szerszámáról a farmatringot, s azzal a fekmentessé tett vitéznek a revers felére olyan huszonötöket rovogatott le, hogy a megtisztelt minden rovást nyugtatványozott egy keserves felkiáltással: azalatt a törvénybe idézett falusi legények a kisbíró által csupán a bíró háza előtt felállított kalodába zárattak.

A gróf nem késett ez észrevételét közölni tudós Mercatoris urammal, felmagasztalva a magyarhoni előhaladott korszellemet, mely a verésbüntetést mellőzi, ellentétben a katonaságnál még folyvást divatozó barbár intézménnyel.

Tiszteletes Mercatoris uram aztán felvilágosítá, hogy azok a vitézek - nemes legények. Ezek a leghíresebb verekedők. S csak azért nem kapnak botot a virtusaikért, mert megőrzi őket attól az armalis.

A parasztlegénynek van annyi logikája, hogy nem megy oda mulatni, ahol katonák vannak, mert tudja előre, hogy ha a katona veri meg őtet, akkor ma van megverve, ha pedig ő veri meg a katonát, akkor holnap lesz megverve.

- - - -

Nem is mert a leány ez éjjel korán lefeküdni, megtudva, hogy tűzijáték lesz; hanem fennmaradt, s Lajost kérte, hogy olvasson fel neki valamit fennhangon, hogy ne hallja a röppentyűk, tűzkerekek süvöltését, pattogását, s minden gránátdurranásra elrejté a fejét Lajos ölébe, két tenyerével befogva a füleit. Mit tehetett róla, ha úgy félt?

Neki iszonyat volt az, amin azok odaát a másik kastélyban olyan jól mulattak.

S igazán jól mulattak.

Az ünnepély programja változatos volt és érdekes. Barthelmy Léonnak széles jókedve volt. Minden bohóságra rá hagyta magát venni. A bárónőnek egy szavára eljátszotta *Galimafré* bohózatait, amik éppolyan hódítást tettek Európában, mint a „sasok", s a híres *Bobèche* bravúrját is tudta utánozni, egy kalapból tizennyolcféle kalapot gyűrve, s ugyanannyi jellemet játszva el e kalap alatt.

(Híres két művész volt a század elején, - az egész genre, amit képviseltek, elmúlt már!)

A mulatság végére volt hagyva a legérdekesebb meglepetés, ami a programon e cím alatt volt följegyezve:

„Az inszurgens."

Értettek e név alatt nemesi fölkelőt.

(Már akkoriban volt egypár inszurrekció az országban: egyik a múlt század utolsó évében, a másik néhány évvel később. Történetünk évében ismét szó volt róla, hogy a nemzeti hadsereg talpra állíttassék, s a katonák nem rokonszenveztek vele.)

Ezután mindjárt lesz a pompás tűzijáték, mellyel egyúttal a vidám vendégek búcsút is készültek venni a vendégszerető háziasszonytól, mivelhogy korán hajnalban már nyeregben kell ülniök más város felé; s aztán katonajelszó szerint: „and'res Stadl, and'res Madl".

Mindenki várta, hogy az inszurgens rovat alatt valami hallatlan tréfás valamit fog az ünnepélyt rendező ezredes bemutatni; de a valóság felülmúlt minden várakozást. Magára a bárónőre kellett annak legnagyobb meglepetésül szolgálni.

Az alak, akit az e célra felállított színpadra bevezetett Barthelmy, senki sem volt más, mint a kis vad szörnyeteg, a bárónő törpe gnómja, inszurgensnek öltözve, fakarddal, fapuskával, darutollas kalpaggal, kulaccsal az oldalán, posztószél tarisznyával a hátán; kacskaringós nagy bajusz volt neki ragasztva az orra alá, mely a két füle mögé volt felkanyarítva, s hogy tökéletes legyen a torzkép, még egy kurta szárú makrapipa is volt dugva a szájába.

- Íme, itt áll az inszurgens!

Az egész társaság általános kacagásba tört ki.

A jókedv forgószele magát a bárónőt is elragadta, egész dévaj sikoltás volt, ahogy felkacagott, amint védencét ily furcsa torzképpé átalakítva megpillantá. Hanem egy perc múlva hirtelen félbeszakítá a nevetését. Eszébe jutott a távcső! Hátha onnan a Névtelen Várból ezt is meglátják?

- Szegény fiú. (Ezzel a sajnálkozó szóval akarta helyrehozni kegyetlen felkacagását.)

Csak a kis szörnyeteg arcán nem mozdult semmi vonás. Ő csak játszotta azt, amit betanítottak neki, mint ahogy megteszi a figuráit az idomározott orángutáng. Úgy is hítták a tréfás urak, hogy a „hazai utáncs"!

- No, hát mit csinál az inszurgens, mikor jó kedve van? - kiálta rá Barthelmy Léon, lovagostorával egyet pattintva; s ugyanakkor a színfalak mögül megszólalt egy csimpolya hangja, rákezdte dudálni a furcsa népdalt, mely akkoriban új lehetett:

Túl a Tiszán iszik magyar korsóbul,
Jó paprikás húst is eszik bográcsbul,
Túl a Dunán iszik magyar glászlibul,
A roszprádlit is megeszi cintálbul.

Erre a dudaszóra a tömzsi szörnyeteg az egyik kezével kalapjához kapott, a másikkal pedig az egymás után tánctempóra felemelgetett lábai csizmaszárát ütögette, ami azt fejezte ki, hogy táncol. Akik ezt nézték, megesküdtek rá, hogy ennél furcsábbat nem láttak életükben.

Katalin az ablak felől eltakarta az arcát a legyezőjével; meg ne lássa valaki az ablakon keresztül.

- Szegény kis fickó!

A kis gnóm úgy tudta, hogy az inszurgens, mikor jól kitáncolta magát, akkor nagyot szokott húzni a kulacsból. Ezzel is köztetszést aratott.

- Lássa, nagyságos bárónő - monda Barthelmy Léon -, ahogy megfogadtam, egész embert idomítottam a fickóból. Óh, én hírhedett idomár vagyok. Lovat egy hét alatt, kutyát tíz nap alatt tökéletesen kitanítok. Már megtanult táncolni és bort inni. De még többet is tud. Figyeljenek, uraim és hölgyeim!

Azzal ismét kettőt cserdített a lovagostorával, s sajátszerű reszelő hangon kiálta a szörnyetegre:

- No most mutasd meg, hogy mit csinál az inszurgens, mikor megharagszik!

A csimpolya rákezdte azt a másik nótát, hogy

Aluszol-e te juhász?
Hej, dehogy aluszom!
Jártak-e itt farkasok?
Hej, nem is angyalok!

A megszólított egyet morgott, s a szájával a két bajuszszárát jobbra-balra fintorgatta. Azzal kivette a dohányzacskóból a tűzkövet, taplót és acélt, s formaszerűen kicsiholt; azután az égő taplót a pipájába dugta, s leszorítá a kupakkal.

Rengeteg taps jutalmazta ezt a remekelést.

- Lássa, nagyságos bárónő, tökéletes emberré lett idomítva; már ki is tud csiholni, és pipára gyújt! - monda Barthelmy.

És abban a percben megmozdultak a szörnyeteg arcvonásai.

Észrevette, hogy tetszik az embereknek az, amit ő most csinált. Őneki is tetszett. Ez az öröm kifordította eddigi merev arcvonásait a helyeikből.

Elkezdett röhögni.

És az valami rettenetes volt. A szája két széle elhúzódott a két füléig, azok meg felszaladtak még magasabbra; az orra ráncokba gyűrődött, az egyik szemét egészen összehúzta a felduzzadt pofa és a lezárolt szemöldök közé, s csak a másikat tartá kerekre kinyitva, s azalatt folyvást agyargó fogsorai közé szorította a pipát, s abból nem szítta, de fújta a füstöt, ami

tűzokádó módra sziporkázott fel a magasba, s mentül jobban hullott a szikra az arcába, annál veszettebb volt a kedve.

Ehhez fogható torzalakot csakugyan nem mutogattak még pénzért soha.

Az egész társaság tombolt és tapsolt elragadtatásában. Ez a nevető szörnyeteg még magát Barthelmy Léont is meglepte.

- Miért nincs most egy Hogarth közöttünk, hogy ezt az alakot megörökítse?

- Rettenetes! Nem nézhetek rá! - sápított a szép bárónő. - Távolítsa el, ezredes úr! Kérem.

- Nos! vigyázz! - kiálta Barthelmy Léon a kis gnómra. - Hát hogyan tesz az inszurgens, mikor meglátja az ellenséget? - S azzal egy nagyot cserdített feléje az ostorával. A duda nagyot nyekkenve sikoltott fel.

A furcsa kobold egy szökéssel elillant a színpadról. Fakard, fapuska csak úgy zakatolt utána.

Az egész társaság tapsolt az idomárnak. Ilyet még Bécsben sem produkáltak soha.

- De hátravan még a kritika! - szólt Katalin, mikor szóhoz juthatott.

- Hogyan? - csodálkozék az ezredes - a nagyságos bárónő vállalkoznék rá, hogy ennek a tizedik múzsának a szerepében föllépjen?

- Ön nekem nagy bajt csinált ezzel most!

- Hogyan?

- Azáltal, hogy ön ezt a kifejletlen vadembert megtanította tüzet csinálni, abban a leggonoszabb ösztönt ébresztette fel: a tűzdühöt. Ennek a tűzzel játszási kedve tökéletes piromániává fog elfajulni, s ez itt majd kazlakat és házakat fog felpörkölni.

- Tudja mit, bárónő? Hogy ne tehessen semmi kárt, ajándékozza nekem ezt a kis szörnyeteget. Én mindenüvé magammal fogom hordani, s igen jó gondviselő apja leszek.

- De nem adom, mert magamnak is szükségem van rá; hanem majd elvétetem tőle a tűzszerszámot, s szüntelen vigyáztatok rá. Ez az én büszkeségem. Menjen ön, nagy bohó! Az egész nevelési rendszeremet elrontotta. Amíg én a védencemet a melodion orgonahangjára térden állva kezeit összetenni tanítottam, addig ön dudaszóval táncolni oktatta. Még a boritalra is rászoktatta. Ez pogányság.

A társaság nevetett az ártatlan harag fölött.

Most azután következett a tűzijáték.

Mikor a tűzkerekek, a római fáklyák a sötét éjben elkezdték a pokol pompáját mímelni, a kis szörnyeteggel senki se bírt többé. Odarohant a tűzeső közepébe, s a markával akarta elfogdosni a lehulló kék és piros csillagokat; a ruháit mind kiégették a sziporkák, maga is odaégett volna, ha egy sajtár vízzel nyakon nem öntik. De nem engedte magát lefülelni. Rúgott, harapott, ha nem engedték a tűz közé rohanni. Üvöltött állati hangokon, mikor a röppentyű sisteregve lövelt fel a magasba, s mikor szétrúgta szivárványszínű csillagait, a nyelvét öltögette utána, mintha meg akarná kóstolni.

Utoljára addig rakoncátlankodott, míg Barthelmy megfogta az egyik hosszú fülét, s a lovagkorbáccsal jól megrakta a hátát. Ezt is meg kell tenni az idomárnak. Akkor aztán lefeküdt a földre, s négykézláb kutyagolt odább. Azt hitte, hogy az embert ha megverik, nem illik neki többet két lábon járni.

Egyszer aztán egy röppentyű harántos irányt vett, s beleesett a tóba.

Az emberi vad erre nagyot sikoltott, s a partról utána ugrott a röppentyűnek. Azt hitte, ez már csak az ő tüze, mert az ő tavába esett; s nekiindult, hogy elfogja.

És aztán nem is jött vissza többet.

Amint a régi elemében érezte magát, elfeledé azt a másik világot, ahol kenyeret kell enni, ágyban hálni, két talpon járni, ismeretlen állatok érthetetlen szavaira ügyelni, idegen bőrt viselni és szót fogadni, s visszafoglalta az elvesztett országát: ahol ő az egyedüli király a halak és vidrák között.

A bárónő kerestette őt aztán mindenfelé, de az úgy elbújt, hogy sohase került elő többet.

III.

Másnap reggel, még csillagos égnél, hangzott a trombitainduló: a dragonyosok búcsút vettek Fertőszegtől. Valamikor Lajos előtt is ismerős volt ez a hang. Most is, mikor reggelenként arra ébredt, úgy jött, mintha le kellene mennie az istállóba, lovát nyergeltetni, s aztán felkötni a kardot. Végignyargalni a hadsorok előtt, s hangoztatni a büszke vezényszót. Elmúlt az már! A jó harci nyerges paripa rúd mellé van szoktatva, s a drága toledóit csak akkor húzzák ki hüvelyéből, mikor megfenik, hogy meg ne lepje a rozsda.

Egy tehertől megkönnyebbült a szíve a hadcsapat elvonulásával. Nem lesz több lárma a helységben; ismét olyan csendes menhely lesz az, mint eddig volt.

Reggel, a szokott órában, megérkezett a Schmidtné a batyujával, s berakta a donjon ablakából leeresztett kosárba, amit hozott: konyhaszükségletet, hírlapokat és leveleket; a kosarat felhúzták, s Schmidtné eltűnt a zárt udvar túlsó ajtaján.

Vavel gróf minden levélnek a borítékán megismerte már az írásról, hogy ki küldi azt. Nagyon kevés emberrel volt érintkezésben. De azt a finom női kézírást mindenekfölött jól ismerte. Ez a levél Katalin bárónőtől jön.

Ejh, tehát már eszébe jutunk?

De jobban meglepte Lajost a levél tartalma.

„Gróf úr!

Igen kérem, mielőtt ma kikocsiznék, fogadjon el engem lakásán; igen fontos beszédem van önnel. Válaszoljon, hány órakor jöjjek?”

Vavel Lajos elbámult a levélen.

Mit jelentsen ez?

A bárónő beszélni akarővele. Miért nem teszi ezt a saját lakásán? Ha azt kívánná, hogy látogassa őt meg a kastélyában a gróf, ez készséggel sietne kívánatának eleget tenni. - Miért akarja, hogy ő fogadja el? Miért akar az ő lakásába bejutni, ahova még soha nőlátogató be nem lépett? És aztán mi fontos beszéde lehet a bárónőnek őhozzá?

Nem tudta kitalálni.

Aztán „válaszoljon”! Ezt könnyű kívánni; de nehéz teljesíteni. Saját kezűleg nem írhat. Róla az a hír van megállapítva, hogy a keze *írásgörcsben* szenved, amint a tollat megfogja, ujjai rángatózáshoz kezdenek. Marie-nak pedig nem diktálhat egy olyan levelet, melyben a bárónőnek találkozót ád. Henry igen derék, okos ember, de annyira nem vitte, hogy írni tudjon.

Azt tette a gróf, hogy egy látogatójegyének a hátára ezt írta fel római számmal: XI. Ebből, ha megérti a bárónő, hogy várnak rá tizenegy órakor, eljön; ha nem érti meg, otthon marad.

Amíg az időpont eljött, nyugtalanítá a kíváncsiság. Nem maradhatott a házban, kisuhant a parkba, s ott sétált alá s fel a lehullott sárga faleveleken. Henrynek meghagyta, hogy maradjon az istállóban a lovaknál, s ha a kapun csöngetnek, ne hallja meg; majd kinyitja azt ő maga.

S aztán járta a hosszú fasort végig, mint aki vesszőt fut.

Nyugtalanul leste a hintógördülést a töltésen, s mikor tizenegy óra felé járt, minden két percben elővette az óráját.

Hintógördülés mégsem hangzott, hanem a kapun csengetett valaki.

- Hát ez ki lehet? - mondá magában, s sietett az ajtót kinyitni.

A bárónő állt előtte.

A termetéről ismert rá, mert az arca sűrűn le volt fátyolozva. Kék selyemruhát viselt bő ujjakkal, aminő Marie kedvenc viselete.

- Én vagyok, gróf úr - suttogá, aggodalmasan széttekintve.

- Hogy jött ide, bárónő? Nem hallottam hintógördülést.

- Az öblön keresztül jöttem a szandolinomon, egyedül; senkinek se szabad idejöttömrül tudni. - Nem lát meg bennünket valaki?

- Senki sem.

Marie ablakai és a konyhaablakok a másik oldalra nyíltak.

- Ne menjünk be a házba - mondá a bárónő -, itt a parkban sétálva elmondhatom önnek, amiért jöttem.

Ez meglepte Lajost. Ő abban a hitben volt, hogy a bárónőt valami veszedelmes kíváncsiság űzi éppen a belső titkaiba hatolni be a Névtelen Várnak. Ez megnyugtatá, hogy a parkkal is beéri.

- Látogatásomon éppen úgy ne csodálkozzék ön, mint én nem csodálkoztam az önén. Ez is minden etikett ellen volt. A veszély nagysága kimenti. Akkor ön szabadított ki engem egy nagy bajból, egy merész megjelenéssel, most én rovom le hasonlóval a tartozást.

- Engem fenyeget valami baj?

- Önt és még valaki mást. Jerünk mélyebben a parkba; valaki meg ne hallja, amit beszélek.

Egy fenyőkkel körített helyre jutva, megállt a hölgy, és elkezdé:

- Ön tud valamit Barthelmy Léon ezredesről?

- Megkaptam a látogatójegyét - felelt Lajos egész közönyösen.

- No, önnek többet is kell róla tudni - mondá Katalin, a vizsgálóbíró türelmetlenségével. - Hiszen minden hírlapban le volt írva az esete. Cause célèbre lett belőle. A direktórium alatt ő a francia seregnél mint őrnagy szolgált. A császárság alatt mellőzték. Ez és még egy másik eset kényszeríté, hogy a francia szolgálatot elhagyja, s nálunk fogadjon el tiszti állást, ahol

nemsokára ezredessé lett. Ez az említett eset pedig az volt, hogy fiatal, szép feleségét a dieppe-i fürdőből elszöktette valaki, s nem lehetett megtudni, hogy ki. Barthelmy Léon most aztán ezeket a szökevényeket üldözi az egész világon keresztül.

- Mármost emlékezem rá, hogy olvastam ezt én valahol. Azért tetszett olyan ismerősnek előttem ez a név.

- Úgy? - szólt a bárónő, nagyon furcsa hanglejtéssel, s hátravetette fátyolát, hogy szép arcának egész igézetével hathasson Vavel grófra. Aztán hirtelen megkapta a kezét, s azt súgá fülébe:

- Nem ön az, aki elszöktette Barthelmy Léon nejét?

- Én? - szólt Lajos elbámulva, és elkezdett nevetni.

- Igen, igen, akivel itt elrejtőzve él éppen azon időtől fogva, amikor a szép nő eltűnt a világ szeme elől, s akinek az arcát nem szabad az embernek meglátni.

Lajos nem nevetett többé. Igen komolyan felelt:

- Nagyságos bárónő, ha én volnék az, aki Barthelmy Léon nejét ezelőtt négy évvel elszöktette, s azóta azzal a világból száműzve rejtőzködik, akkor énnekem örülnöm kellett volna azon alkalmon, hogy azt az egyetlen embert, aki miatt az egész világról le kell mondanom, végre-valahára szemközt kaphatom, s egy jó karddöfés vagy egy ostoba golyó árán száműzetésemtől megszabadulhatok. - Azt pedig tudni fogja ön tán, hogy én Barthelmy úrral sohasem akartam összejönni.

- Márpedig az egész világ azt hiszi, hogy ön *Barthelmy Ange* elszöktetője.

- Ön is?

- Én? Talán - nem. Hanem Barthelmy ezredes annál jobban. Ez volt az oka, amiért önt három nap egymás után kereste.

- No, és ha megtalált volna?

- Akkor felkérte volna önt, hogy vezesse őt be a családjánál.

- Megtudta volna, hogy nekem nincs családom.

- Nem lehetett volna önnek kikerülni, hogy választ adjon arra a kérdésére, ki az a hölgy, akivel ön együtt szokott kikocsizni?

- A válasz igen rövid lett volna rá.

- Tudom, mit értenek a férfiak egymással szemközt e szó alatt: rövid válasz! Annak rendesen a következménye súlyos.

- S nem hiszi a bárónő, hogy én egy ilyen súlyos következményt el bírok viselni?

- Ami a lovagiasság és bátorság rovatait illeti, azokban senkit sem fognék ön elé helyezni. Azonban hát egy szabályszerű rencontre-hoz több is kell, mint férfias bátorság; az a másik férfi egy professzionátus katona, ön pedig egy tudományoknak élő philosoph, akirül még azonfelül köztudomású, hogy a keze írásgörcsökben szenved.

Vavel gróf azon az oldalán érezte magát csiklandva, amire a férfiak leghiúbbak.

- Ki tudja, hátha nem voltam mindig ilyen kontemplatív remete; s az sem bizonyos, hogy a kezem akármi oknál fogva reszkessen, ha én nem akarom.

A hölgy hevesen folytatá:

- Az mindegy. Ön lehetett valamikor jó lövő és vívó; de amióta a Névtelen Várban lakik, egy pisztolyt sem sütött el; sem kard nem volt a kezében; míg Barthelmy mindennap fegyverben gyakorolja magát, játékból és komolyan. Mikor a rangját megkapta ezredénél, ön tudni fogja a szokást, hogy elébb végig kellett verekednie egész sor tiszttel, akiket átugorva megelőzött.

Most már Lajosnak egészen a fejébe ment a vér.

- De hát az nem történhetett-e meg, hogy egy hangnemadó fegyverrel, amit összesajtolt léggel lőnek ki, mindennap céllövésben gyakoroltam magamat, anélkül, hogy a fegyverdurrogás azt elárulta volna? Az is lehető, hogy a komornyikom valaha vívómester volt, akivel mindennap gyakorlom magamat a kard- és tőrvívásban.

- Ah, ugyan mire való volna az önnek?

- Arra, hogy nem szándékom itt ebben a bagolykalitkában megőszülni.

Csak most kapta magát rajta Lajos, hogy többet beszélt ki, mint amennyit kellett volna, s egyszerre elhallgatott.

- Ön most megtorolja rajtam azt, amit én tettem önnel, mikor a legkomolyabb pillanatban tréfára fordítottam azt a veszélyt, amelyet ön elhárított a fejemről.

- Hogyan? A bárónő az én fejemről valami veszélyt hárított el?

- Igen. Barthelmy ebben a pontban valóságos őrjöngő. Ha elrabolt felesége, ha a férji becsületén tapadó szenny eszébe jut, akkor elveszti a józanságát. Mindenütt szikrát fog a gyanúja, ahol valami titkot lát. Ha egy ajtót nem nyitnak ki előtte, amelyen be akart menni, szentül azt hiszi, hogy ott van a felesége elrejtve. Ez a vidék pedig rendkívül nevezetes a mendemondáiról. S azok között, amiket önről költöttek, legeslegszelídebb a nőcsábításról szóló legenda.

- Ah! Ez rám nézve nagyon hízelgő. Valószínűleg egy kissé hamispénzverő is vagyok?

- Nem tréfálok. Barthelmy ezredes az én kastélyomat választá ittléte alatt szállásul. Szívesen engedém át neki kastélyom egyik szárnyát, amit elődeim is vendégek számára rendeztek be. Mi bécsi nők szeretjük a katonatisztek társaságát. Ők igen mulatságos és finom vendégek. S ez a helyzet adott nekem hatalmat arra, hogy az ezredest minden erőszakos föllépéstől ön ellenében visszatartsam. Azt mondtam neki, mikor dühös haragjában gyanúját kifejezte előttem, hogy követelem magam iránt azt a kíméletet, hogy egyik vendégem a másikba semmi szín alatt bele ne kössön. Mert ön is, mivelhogy a bérletszerződését velem meg nem újította, - annálfogva - vendégem. Igaz, hogy szívesen látott vendégem.

Vavel gróf az ajkába harapott. Már megint föléje került ez a nő. Arra nem gondolt, hogy ha a birtokosnő nem megy a per útjára, akkor ő mint vendége fog annak a vadászvárában lakni.

A bárónő a pontosan megküldött bérletösszeget éppen olyan pontosan a gyermekmenház javára szokta beíratni, Vavel gróf kegyajándéka címe alatt.

Katalin vette észre a nyert előnyt, s azt egy futó mosolyával elárulta.

- Ön megértheti, hogy ezt a felfogást tartozott Barthelmy tiszteletben tartani. Ebből következett, hogy ő egész ittléte alatt többé nem kísérté meg önnel találkozni.

- Amiért önnek nagy hálával tartozom - monda Lajos, nem minden iróniától menten.

- Még nincs önnek semmi oka a hálálkodásra. Azt, hogy egy nő két férfit nem enged összeverekedni, higgye el ön, hogy csupa önszeretetből teszi. Az a hevély, ami az önök idegeit csak felvillanyozza, a mienket kínozza. Én nem tudtam volna itt maradni ezen a helyen, ha azt valami tragikus eset tette volna emlékezetessé. A magam kedvéért akadályoztam meg minden

összeütközést önök között. Ezen hát nincs mit megköszönni. Hanem az utolsó estén, amikor búcsút vett tőlem az odább költöző vendég, azt mondá: „Íme, én megtartottam ígéretemet, nehéz volt, de megálltam, hogy azt a rejtélyes embert ne kényszerítsem feleletet adni. Vendége voltam önnek, s ön parancsolt velem. De holnaptól kezdve megszűnök önnek vendége lenni, s azontúl nem köt le semmi tekintet. Én meg fogom tudni, hogy az én feleségem-e az a titokteljes hölgy, vagy az övé. Hogy Barthelmy Ange-e, vagy valaki más?”

Vavel gróf arca csupa tűzláng lett erre a szóra.

- Annak szeretném ismerni a módját! - szólt indulattól reszkető hangon.

- Azt is megismertetem önnel. De most már beszéljünk halkabban, hogy még a bokrok se hallják meg, amit mondok.

S avégett, hogy még a bokrok se hallják meg, amit mondani fog, oly közel kellett hajolnia a bárónőnek a grófhoz, hogy csaknem egymást érték az arcaik, s szemeik, mint két vítőr harcoltak egymással gyors keresztvillámlással.

- Hallgassa meg ön az ádáz tervet, amit az a bőszült ember indulata hevében előttem elárult. Ő a szomszéd városban fog beszállásolva lenni, amelynek a kapujáig ön és még valaki mindennap el szoktak sétakocsizni. Ő rá fog önre ott lesni. Maga és több barátja eléje fognak lovagolni az ön hintajának, s akkor ő bemutatja magát önnek, megállíttatva a hintót; elmondva egyenesen, hogy ő Barthelmy Léon, s meg akarja tudni, hogy az a lefátyolozott hölgy, aki ön mellett ül, nem Barthelmy Ange asszony-e.

Lajos a lábával toppantott, s kezeivel a levegőben markolászott, mint aki fojtogatni készül. Aztán visszaerőltette önuralmát, s csendesen felelt:

- Erre én azt fogom neki válaszolni, hogy lovagi és nemesi szavamra mondom önnek: ez a hölgy itt mellettem nem Barthelmy Ange asszonyság. S lovagok az adott becsületszót meg szokták egymás között tisztelni.

- De ha ő azzal nem lesz megelégedve, s meg akar győződni?

- Micsoda?

- De ne kiáltson ön úgy, hogy szerteszét meghallják. Engedje, hogy a fülébe súgjam, amit akarok; s ön is tompítsa a szavát. Ha Barthelmy Léon a hölgy fátyolához fog nyúlni...

- Akkor meghal!

Csakugyan nem kiáltotta a szót; csak dörmögte. De olyan hangon, mint mikor az oroszlán a foga között tartja valami állatnak a nyakát.

- Ő képes lesz azt megtenni - suttogá rettegő arccal a hölgy.

- Én pedig képes leszek őt ezért megölni - mormogott rá a férfi.

- Elhiszem. De én már sok esetet tudok, ahol mind a két ellenfél azt mondá: megölöm őt. És mind a kettő bátor volt, vitéz és gyakorlott: meg is tudta tenni azt, amit mondott. Aztán megölték egymást mind a ketten. Két kard, mely csak szúr, de nem hárít; két golyó, mely egyszerre röppen el, s lesz utána két halott. - Férfiak, tudom, hogy nem szokták azt kérdeni. Hát aztán? Könnyebb egy kardtól keresztülszúrva meghalni, mint egy szemszúrástól megkarcolva élni. - Azt még sohase hagyta magának mondani férfi: kerüld ezt a helyet, mert itt megölnek. Kivált egy asszonytól. Még a feleségétől sem. Ha azt hallja, hátad mögött a halál: megfordul, és előrelép. - Hanem önnek másra is kell gondolni. Ön nem a magáé...

Vavel megdöbbent; a szó félbeszakadt ajkán.

Katalin egy lépéssel hátrált tőle, s a fejét rázta, és a kezeivel tiltakozott.

- Én nem akarok az ön rejtélyének közelébe jutni. Sohasem fürkésztem. Tudhatja jól. Eltávoztam onnan, ahol mások mendemondáztak róla. Én tudom, mennyi örök szentség van egy nőszív világában, amit felfedezni nem szabad. De annyi bizonyos, hogy van önnek oltalma alatt egy nő, akinek ön mindene, s akinek, ha önt elveszíti, nem lesz senkije a világon; aki nem fogja tudni, hogy hová forduljon? Kinél keressen oltalmat?

Vavelt nagyon gondolkozóba ejté ez a szó.

- De hát mit tehetek? Elbújjak-e az odúmba, s addig ki ne merjek onnan mozdulni, amíg csak Barthelmy ezrede a szomszéd városban tanyáz? Valljam meg magamnak is, másnak is, hogy gyáva vagyok, féltem az életemet? Csináljak börtönt a házamból, s ki ne bocsássak a levegőre egy gyöngéd, éteri finom lényt, akinek az egészségét egyedül ez a kis szabad légen mozgás tartja épségben; ezt a szánalomra méltó teremtést kárhoztassam, ki tudja mennyi hónapon keresztül, szobafogságra: azért, mert félek, hogy bennem valami kár esik?

- Lássa ön: amiből ön csak tragédiát tud faragni, ugyanabból én, ha én veszem a kezembe, a legszebb bohózatot alakítom. Vigyen ön ez egyszer magával valami más asszonyt kocsizni lefátyolozottan.

Vavel most egyszerre hahotában tört ki. A legnagyobb dühből a legféktelenebb jókedvbe esett át. A bárónő együtt nevetett vele.

- No ugye, hogy minden helyzetnek megtalálom a humorisztikus oldalát. Gondolja csak! Valami vén banya, valami ráncos képű, töpörödött alak a fátyol alatt. „Parancsol ezredes úr? Ez volt-e Barthelmy Ange asszony? Akarja visszavenni?” - „Brrrr!” hogy kapná sarkantyúba a lovát, s nyargalna hazáig, „ventre à terre!” Nem jó ötlet ez tőlem?

- Köszönöm, bárónő, köszönöm, hahaha!

- De ne nevessen hát ki.

- Hiszen nem önt nevetem, hanem a magam bolond ötletét. Képzelje, bárónő, az az egyetlen nőszemély, aki a háznál rendelkezésemre áll, a szakácsné, a jó teremtés, oly vastag egy persona, hogy ha azt a hintóba beültetem, magam nem ülhetek mellé, hanem kénytelen leszek vele szemben foglalni helyet, s ha azt mutatom be Barthelmynek, ő sem fogja megállhatni nevetés nélkül, én sem; hanem végre is azt fogja rá mondani, hogy „uram, ez a tréfa nagyon *vastag*!” s miután beszélhetett elég emberrel, aki látott bennünket együtt sétálni az erdőben, s azoktól megtudhatta, hogy az általam kísért hölgy karcsú, magas, szilfidi alak; könnyű, lebegő járású, szabad, mozgékony fejhordású, e köpcös tréfa által gyanúja egészen jogosulttá válik. S akkor aztán egész következetességgel kívánhatja tőlem a világos, határozott választ arra a kérdésre: ki az a hölgy, akit „máskor” kísérni szoktam? A tréfa csak akkor sikerülne, ha valami valószínűség volna a tervezetében.

- Most mindjárt rá fog ön jönni - szólt Katalin -, amiért idejöttem. - S azzal kalapja fátyolát előrehúzva, egészen beburkolta abba az arcát. - Elég nagy-e így a hasonlatosság?

Vavel szótlan lett a bámulattól. Meglepte az alak, mely ez öltözetben, a fátyolos kalappal, tökéletes hasonmása volt Marie-nak, de még inkább meglepte a merész ötlet.

- Hogyan? Ön? Bárónő! Ön akarná kockáztatni azt, hogy velem jöjjön kikocsizni? Nem gondolta-e ön meg, hogy mi veszélybe kerülhet ön ezáltal?

- Éppen olyan jól meggondoltam, mint ön, mikor egy szál bottal odajött a házamhoz, hogy engem kiszabadítson; pedig jól tudta, hogy megtámadóim négyen vannak, és jól fölfegyverezve. Azt mondta: eh mit? gyávák azok: egy szavamra szét fognak futni! Pedig úgy eshetett

volna, hogy nem teszik meg. Én is azt mondom. Nem tétovázok a veszély percében önnek segélyére jönni; így az minden tragikus kimenetel nélkül végződhetik. A felszólításra ön egész bizonyossággal adhatja becsületszavát, hogy az, aki ön mellett ül, nem Barthelmy Ange. Én hiszem, hogy a kérdező lovagias ember, s a lovagszóban megnyugszik, s azontúl békét hagy önnek.

- De gondolt ön arra, bárónő, hogy hátha a nejét kereső férj szenvedélyében durva, erőszakoskodó lesz, és szemeivel akar látni, mi történik akkor?

- És ön gondolt-e arra, hogy hátha a betörő rabló durva, erőszakos ember lesz, s vakmerően szembe akar szállni, mi történik akkor?

- Akkor a szeme közé ütöttem volna.

- Én meg a szeme közé fogok nevetni.

- Nincs egyenmérték a vállalataink közt, bárónő. Én csak olyan sebet kaphattam vala az esetleges összeütközésnél, mely begyógyul; de az ön női tiszta hírneve olyan sebet kaphat, ami nem gyógyul be soha.

A hölgy keserűen monda:

- Mi sebet üthet az én lelkemen a világ, ami annak még fájjon? - Aztán elnevette magát. - Tán attól fél ön, hogy az ezredes azt fogja hinni, hogy én önnek titkos szeretője vagyok?

Valaki mélyen elpirult erre a szóra - kettejük közül. Az Vavel volt.

A hölgy nevetett.

- Hahaha! Én nevetek azon! Nekem ez egy „jux”, ahogy mi bécsiek szoktuk mondani, s amit nem szoktunk magunktól megtagadni, ha kapóra jön. Az igazi „hecc” bécsi találmány. Vannak nők, akiknek pokoli gyönyörűséget okoz az, ha a publikumot így felkavarhatják, hogy az körös-körül ordít erkölcsös elszörnyedésében. A filiszterek felabajgatása is sport. Engem mulattatni fog az a gondolat, hogy a bőszült ezredes hogy fogja káromkodva elhistorizálni, hogy ő két hónapig lakott egy szép asszonynak a házában, aki az ő irányában csupa etikett és formalitás volt, míg ugyanazalatt minden reggel lefátyolozottan kocsikázott ki a szomszéd kastély urával, akihez az elválasztó öblön át juthatott észrevétlenül, s ő azt csak az utolsó nap fedezte fel! Hahaha! Magam is ott leszek a nevetők között. Az a kevés ember pedig, akinek a véleményére valamit adok, jól fogja tudni, hogy az a hír merő képtelenség, hisz önök három évig jártak itt a világ láttára, mielőtt én e vidékre kerültem volna, s akárhányan láttak bennünket szemközt találkozni, két külön kocsin ülve, s így tudhatják, hogy a két nőalak nem lehet egy. - Barthelmy ezredével együtt lemegy Olaszországba, s mit törődöm én vele tovább, hogy rólam mi meséket fog mondani? Hisz anélkül is fog mondani. - Nos. Adjon rá kezet. Csináljuk meg együtt ezt a „jux”-ot. Ha én nem félek tőle: ön csak nem fél talán?

Vavel még tétovázott.

- Bárónő. Ez nem pajkos csíny, - ne mondja azt! Ez egy nagy áldozat öntül. Olyan nagy, aminőnél nagyobbat nő már nem tehet. Szégyenpír - ok nélkül.

- S nem látott volna ön még nőt, aki nem vette áldozatnak azt, hogy elpirult?

- Aki szerelmeért pirult, nem szenvedett vele; de barátságért, hála fejében szégyenpír égetését érezni, azt hiszem, a legkínzóbb tűz, amit mártírnők kiálltak.

- Hát legyen áldozat. Ahogy ön akarja. Nevezzük nagy áldozatnak. Én meg akarom azt tenni. Én önnek adósa vagyok, le akarom azt fizetni. Én meg akarom szabadítani egy súlyos veszélytől önt és még valakit, akiről nem tudom, hogy ki, de aki önnek drága. Azért akarom azt tenni, hogy ne legyek önnek adósa tovább. Legyünk valahára kvitt! - Nos, menjen ön: járassa elő a kocsiját. Várják.

Vavelnek minden csepp vére tiltakozott ez ajánlat elfogadása ellen. Hogy egy erős férfit nagy veszedelméből egy asszony szabadítson meg. És micsoda áron! A legdrágább vér pazarlásával. Egy tiszta női arcon fellángoló szégyenpír vérontásának árán! Nem lehet azt elfogadni.

- Nos -, menjen ön fel, hozza a köpenyét. Én készen vagyok. Addig várni fogok itt a fenyőköröndben.

Vavel felment a várba, felvette a köpenyét, s aztán beszólt Marie-hoz, hogy ma nem viszi őt magával sétakocsizásra, mert dolga van a szomszéd városban, ahová egyedül fog menni. A leány megnyugodott benne.

Ma úgyis megint olyan napja volt, hogy ha meglátta volna a pázsitos úton sétálni az erdőkerülő, azt mondta volna: „Aha! a gróf úr megint az öregasszonyt hozta ki magával."

Azután bejött a gróf, s rendeletet adott Henrynek, hogy járassa elő a fogatát. Az alatt, amíg Henry a kocsiszínben volt elfoglalva, ő maga sietett csodálatos látogatónőjét feltalálni.

- Nos! Elhatározta ön magát? - kérdé a bárónő.

- Igen.

- Engem fog magával vinni?

- Nem.

- Hát a másikat?

- Azt sem.

- Hát mit?

- Ezt a két pisztolyt! - szólt Vavel, szétnyitott köpenye alul kimutatva két mordálynak az agyát. - Megyek egyedül felkeresni azt az urat, aki mindenáron egy lefátyolozott nőt akar meglátni, s majd mutatok neki egy nőt, akiről még nem mondta el senki, hogy milyennek látta az arcát.

Katalin az ijedtség, a kétségbeesés kifejezésével arcán ragadá meg Lajos kezét.

- Nem! Azt én nem engedem megtörténni. Várjon ön egy pillanatig. Tudja meg hát az utolsó gondolatomat is! Én tudtam, hogy ön ezt fogja nekem felelni. Készen voltam rá. Ilyennek képzeltem önt. Mármost nézzen ide. Olvassa el ezt a levelet. Ha ön most azzal az elhatározással indul el, hogy egyedül akarja felkeresni az ezredest, én visszasietek a kastélyomba, vadászomat felültetem leggyorsabb versenyparipámra, s az ezredes után futtatom e levéllel. Mire ön a két nehéz lovával és batárjával odaér, nem fog ott találni senkit. Olvassa ön el.

E szavakkal egy levelet vont elő oldalzsebéből a hölgy, s azt szétbontva, odatartá a gróf elé, hogy olvashassa, de nem adta ki kezéből, mintha féltené, hogy majd nem kapja vissza.

A levélben ez állt:

„Ezredes úr!

Ne keresse ön Vavel grófnál Barthelmy Ange asszonyt; - a fátyolos nő, ki őt kísérni szokta, én vagyok.

B. Landsknechtsschild Katalin."

Vavel bámulva tekinte a hölgyre.

Az ismét összehajtá a levelet, s visszadugta a zsebébe.

- Most mehet ön, ha úgy akarja; de én is teszem azt, amit én akarok. - És akkor azután rám nézve annál rosszabb; mert Barthelmynek egy írott bizonyítvány lesz a kezében, amivel a nevemet mindenütt meghurcolhatja.

Vavel Lajos hosszasan nézett a hölgy arcába. Az, amit ezek az égő szemek mondtak, amiről ez indulattól vonagló ajkak tanúskodtak: nem lehetett játék. Annak, ami egy nőt arra késztet, hogy „ily áron is" elfordítsa a halálveszélyt egy férfiról, csak egy neve lehet.

Ha ezt a nevet kitalálta Vavel Lajos, akkor nem tehetett egyebet, mint hogy a karját nyújtsa a hölgynek, s azt mondja:

- Menjünk, asszonyom!

A hölgy betakarta arcát a fátyollal, s egész karjával belekapaszkodott Vavel karjába. S az ilyen karonfogásnak igen sok fokozata van: attól a tartózkodó csüggéstől kezdve, mikor a hölgy csak az ujjai hegyével érinti kísérője karját, mintha minden percben el akarna tőle maradni, egész addig a kígyószerű átfonásig, ami azt jelezi, hogy kész vele a világ végéig is elmenni.

A hintó az udvarra gördült. A gróf azt mondá Henrynek, hogy hajtson az udvar park felőli ajtajához, s a fátyolos hölgyet az angol sétányon át vezette odáig. Ott felsegíté a hintóba, s maga melléje ült. - Még Henry sem vette észre az alakcserét.

Csodálatos érzés volt az, mikor Vavel e hölgyet maga mellett látta ülni, akivel egy órára a legszorosabb, a legveszedelmesebb lánccal van egybefűzve. Csak egy órára. Ez idő alatt annyira övé e hölgy, mint az élő embernek a saját lelke. S egy óra múlva annyira nem lesz az övé, mint a holt embernek az eltűnt lelke. Érzi, hogy rá nézve ez a nő egy egész új világ: az égi üdv feltárt rejtélye; - aztán megint álom lesz minden, s az üdv megint rejtéllyé válik.

Szótlanok voltak az egész úton. Hiszen úgy szokták mindig. A két fekete megszokott trappjában mérte végig a könyv nélkül tudott utat. Olyan jól ismerték már a járást, hogy a zökkenőknél, hidaknál maguktól meglassíták a lépést, és aztán megint ügettek sebesebben. Nem kellett nekik ostor.

A hintó egész odáig megtette már az utat, ahol rendesen meg szokott fordulni a szomszéd város végén álló keresztfa elől, s idáig semmi sem történt velük. Nem várt rájuk senki.

Talán csak ijesztgetés volt Barthelmy fenyegetése?

Henry tudta már, hogy itt tovább nincs ok hajtani, s gépileg visszafordítá a fogatot. Így ment ez már évek óta mindennap.

Visszatéret az erdőszélen szokott megállni a fogat, ahol egy gyalogösvény egy kellemes csaliton keresztül egy tágas, pázsitos térre vezetett. Ez volt az ő megszokott sétájuk helye, ahol gyakran találkozott velük az erdőkerülő, aki azt állította, hogy a Névtelen úrnak kétféle fátyolos hölgye van: egyszer az egyiket hozza ki sétálni, másszor a másikat. Most az egyszer igaza volt. Ez a másik.

Ennek a másiknak is megtetszenek a fű közül előkandikáló kék harangvirágok és nefelejcsek. Ez is szeretne azokból emlékcsokrot tépni. Ennek is megmondják rövid, mogorva szóval, hogy az nem szabad.

Ősszel a vadrózsákon olyan gubancok szoktak teremni, mint egy csodálatos borzas bogácsfő. (A cynips rosae gubicsai azok, műnyelven Bedeguar.)

- Ezt sem szabad leszakítani? - kérdé a hölgy.

- Minek? - monda Vavel.

- Azt regélik, hogyha egy ilyet az alunni nem tudó gyermek feje alá tesznek, annak csendes álma lesz tőle: azért hívják „álomalmá”-nak.

- Elhiszem.

- Önnek nincs gyermeke?

- Nekem! - kiálta fel elbámulva a gróf. S aztán nagyot sóhajtott. Arcán mondhatlan keserűség volt kifejezve. (Igaz! Hisz őróla azt hiszik, hogy neje van!) - Sétáljunk vissza a hintóhoz.

Ez azonban nem történt meg akadály nélkül.

Amint visszafordultak, a csalit gyalogútján három férfit láttak feléjük közeledni: három dragonyostisztet. A két hátulsó be volt burkolva fehér köpenyébe, az első nem viselt burkoló felöltönyt.

- Ez Barthelmy! - súgá a hölgy, megszorítva a kart, melyre támaszkodott.

Vavel gróf arcán semmi indulatváltozást nem lehetett észrevenni. Nyugodtan sétált végig a gyöpön, a szemközt jövők elé. Azok bizonyosan a gróf hintaját utolérve, megtudták Henrytől, hogy a gróf merre távozott; azzal lovaikat csatlósaikra bízva, utána elsétáltak.

Nemsokára ott álltak egymás előtt.

Az ezredes magas, tekintélyes alak volt; fenn hordta a fejét, hajlott sasorrához, simára borotvált arcához illett a büszke tekintet. Minden mozdulatából kevély önbizalom rítt ki, vegyülve kihívó gúnnyal, mit az udvarias allűrök csak álcázni törekedtek.,

- Gróf úr! - szólt Vavel elé lépve - van szerencsém bemutatni magamat. Én vicomte de Barthelmy Léon ezredes vagyok.

Vavel Lajos olyanformát dörmögött, hogy nagyon örül rajta, hogy ezt megtudhatta.

- Régóta kívántam önnel megismerkedni - folytatá az ezredes, mialatt két kísérője hat lépésnyi távolban maradt mögötte -, de olyan szerencsétlen voltam, hogy kétszer nem találtam önt honn, egyszer pedig olyankor jöttem, amikor ön már lefeküdt. Ön is szíves volt látogatásomat viszonozni, de ismét oly szerencsétlen voltam, hogy két ízben nem voltam odahaza, egyszer meg még nem keltem föl, mikor ön keresett. Én pedig mindenesetre találkozni kívántam önnel. Azért kaptam az alkalmon, hogy önnel most véletlenül találkozhatom. Van szerencsém önnek bemutathatni két barátomat: Kriegeisen kapitányt és Zagodics főhadnagyot a Sándor cár nevét viselő dragonyos ezredtől.

Vavel gróf készséggel sietett ez ismeretség megejtése fölött is kifejezni őszinte örvendezését.

- Miben lehetek önnek szolgálatára, ezredes úr?

- Igen egyszerű dolog biz az, gróf úr. Engem egy sajátszerű baleset ért, ami a férjekkel közös. Én azonban nem tartozom azon flegmatikus természetek közé, akik ezt könnyen veszik. S ez temperamentum dolga. - Egy fokkal hevesebb vérem van, mint másnak. - Engem a feleségem megcsalt, és megszökött tőlem valakivel, akit én nem ismerek. Ennek már négy esztendeje. Az egész világot összekutattam utánuk. - Nem találtam rájuk sehol. - Végre a sors ide, ebbe az elrejtett zugába a világnak vezetett. - Itt hírét hallom egy rejtélyes kastélynak, amit mindenki Névtelen Várnak nevez; - megtudom, hogy abban egy délceg, daliás lovag lakik, egyedül egy hölggyel, akinek az arcát még nem látta senki, mert a világ előtt mindig le van fátyolozva. - Ön nem fog engem szigorúan megítélni, ha e körülménynél fogva bennem a soha el nem aludt láng újra fellobbant; Barthelmy Ange jutott az eszembe. - Én tartozom a szívemnek, tartozom a

becsületemnek azzal a kérdéssel: vajon az a hölgy, aki Vavel gróf kíséretében szüntelen lefátyolozott arccal jelenik meg a világ előtt, nem Barthelmy Ange-e: az én feleségem?

Vavel Lajos erre a legcsendesebb, de mérsékeltebb hangon felelt:

- Vicomte de Barthelmy Léon úr! Én önnek lovagi becsületszavamat adom, hogy az a hölgy, akit karomon vezetek, nem Barthelmy Ange asszony; - nem volt az ön felesége soha. Erre önnek nemesi becsületszavam kötöm le.

Az ezredes különösen mosolygott.

- Gróf úr! Én önnek a becsületszavát *különösen* teljes értékűnek fogadom el *minden* kérdésben; hanem *általánosságban* kénytelen vagyok tagadni akármiféle becsületszónak a keletét abban az *egy* kérdésben, ahol asszonyokról van szó. Tudjuk jól, hogy szívviszonyoknál még az eskü is igen kétséges próba. Ahol asszonyt vagy férjet csalnak meg, ott a becsület minden szabályai fel vannak függesztve. Ez „extra leges" esik. Itt a csalás éppen úgy megengedett dolog, sőt éppen kötelesség, mint - a háborúban! Ha tőlem az ellenség azt kérdezné, nincs-e abban az erdőben katonaság elrejtve: becsületemre mondanám, hogy nincs, ha mindjárt minden bokor tömve volna is muskétással. Harcban és asszonyok dolgában nincsen becsületszó.

- Akkor nem tudom kitalálni, hogy mit kíván ön tőlem még többet.

- Hát megmondom én, hogy ne fárasszam önt a találgatással. - Teljes meggyőződést gyanúm alaptalanságáról csak oly bizonyossággal szerezhetek, amit saját szemeim által nyertem. S anélkül innen el nem távozom.

- Akkor sajnálom önt, de kénytelen leszek önt kétségei között hátrahagyni.

E szónál Vavel gróf indulni készült.

Barthelmy ezredes, még ugyan folyvást a legudvariasabb arckifejezéssel, keresztbe tette előtte a lábát.

- Én azonban kérni fogom önt az ittmaradásra.

- Mi célból?

- Egyenesen abból a célból, hogy az ön által kísért hölgynek bájos arcvonásaiból meggyőződjem arról - hogy az én férgemnek igaza van-e engem marni, vagy nincs?

Ez utolsó mondatot már a kendőzetlen vad indulat hangján ejté ki az ezredes, s sarkantyús lábával nagyot dobbantott.

De ugyanazon hangon kiálta vissza Vavel gróf:

- Azt a célt pedig nem fogja ön elérni, uram!

S e percben mind a két férfinak a karja fel volt már emelve a levegőbe, s csak az volt függőben, hogy melyik üti előbb homlokon a másikat.

E válságos jelenetnek egyszerre véget vetett Katalin bárónő azzal, hogy hirtelen hátravetette a kalapjáról a fátyolát, s közbeszólt.

- Itt van, uram: lássa meg hát, ki vagyok?

Barthelmy Léon meglepetve hőkölt vissza, s hirtelen a szájához kapta kezét, mintha egy indulófélben levő szót akarna visszatartani, s arra a legtökéletesebb menüett-lépésben kicirkalmazott bókkal hajtva meg magát a gróf előtt, mondá:

- Gróf úr, íme fogadja részemről a legünnepélyesebb bocsánatkérésemet. E hölgy nem Barthelmy Ange. Ezek az urak itt tanúim, hogy én önt minden lovagias forma és szabály szerint *megkövettem.*

A két kísérő is közelebb lépett most, s azok is furcsa kíváncsisággal bámultak a Vavel gróf oldalán álló hölgyre, akinek a házánál még tegnap színdarabot játszottak, és puncsot ittak. - Barthelmy Léon még aközben is, amidőn Vavel gróf előtt meghajtá magát, a bárónőre vetett egy oldalpillantást, s e tekintet tele volt sértő gúnnyal.

E fordulat oly gyorsan történt, mint mikor a villám megvilágítja az éjjeli tájat. E pillanat alatt Lajosnak egész szívén keresztül kellett villámlani annak a mennyországian édes érzésnek, hogy e nő az ő megkíméléseért ily önfeledten áldozza fel magát, és annak a pokoli keserűségnek, hogy ez őt védő, miatta szenvedő hölgyet ily meggyalázó gúnytekintet éri.

Nem volt indulatainak ura többé. Kirántotta köpenye alól pisztolyát, s annak a csövét az ezredes gúnymosolygó arcának irányozva, éppen a két szeme közé, hörgé szenvedélytől rekedt hangon:

- És én követelem öntől, hogy kövesse meg ezt a *hölgyet*! - és kérjen őtőle bocsánatot!

- „Ön" követeli azt? - kérdezé Barthelmy ezredes, folyvást gúnyosan mosolyogva, s belenézve a pisztoly csövébe, ahol farkasszemet nézett a felé mosolygó golyóval.

- Vagy szétzúzom önnek az agyát.

A két kísérő kardjához kapott. Katalin sikoltva veté magát Vavel keblére, két kezét esdeklően emelve felé.

- Szabad lesz előbb öntől megkérdeznem, gróf úr - szólt csendes, kimért hangon Barthelmy Léon -, micsoda önre nézve ez úrhölgy?

Vavel gróf egy percig sem gondolkozott a feleleten.

- Ez a hölgy: *jegyesem...*

A gúnymosoly egyszerre eltűnt az ezredes arcáról, kísérőinek kardjai visszazörrentek hüvelyeikbe.

- Akkor sietek a megkövetéssel - monda Barthelmy Léon. - Madame! Fogadja legmélyebb tiszteletemet, s ne tagadja meg bocsánatát azon sértésért, amit tudatlanságomban elkövettem. Engedje legőszintébb hódolatomat e vezeklő kézcsókban kifejeznem.

S minthogy a hölgy mind a két kezét Vavel gróf karja körül összekulcsoltan tartá, s egyiket sem nyújtá oda a bocsánatkérőnek, az hajolt le odáig, hogy ajkaival a hölgy ujjai hegyét érinthesse, s még a sisakot is levette a fejéről, s a hóna alá fogta addig.

Aztán kísérőihez fordult, s fedetlen fővel így szólt:

- Uraim! Önök tanúi voltak, hogy én egy oktalanul elkövetett sértést őszintén megbánva, azért lovagias készséggel megkövetést és bocsánatkérést teljesítettem. Meg van ön ezzel elégedve, Vavel gróf? - szólt aztán sisakját feltéve.

- Meg.

- Akkor nyújtsunk egymásnak kezet. - Semmi ellenségeskedés. - Fogadja ön legőszintébb üdvkívánatomat. - Önnek pedig, bárónő, a vett leckét köszönöm. Rászolgáltam.

Azzal még egyszer meghajtá magát, s félreállt, jelezve, hogy tiszta az út.

Egész modora oly őszintén lovagias volt, hogy lehetetlen volt rá neheztelni.

Vavel odanyújtá neki a kezét.

Katalin ismét arca elé rántá a fátyolát, s durcásan készteté Lajost az indulásra. Nők nem bocsátanak meg oly könnyen.

Ők elöl mentek az ösvényen, a három férfi tiszteletteljes távolban kíséré őket.

De e távol mégsem volt elég nagy arra, hogy az elöl menők valami beszédet kezdhessenek egymás között.

Mikor hintajukhoz értek, ott találták az erdő szélében a három tiszt csatlósait, uraik lovaival együtt.

Vavel grófnak itt kellett várni az utána jövőket, hogy üdvözleteiket kicserélhessék egymás között. A négy szolgának látni kellett azt, hogy ők nem kergetik egymást, hanem mint jó barátok válnak el.

Mikor Katalin és Lajos ismét fenn ültek a hintóban, ott szintén nem lehetett semmi beszédet kezdeniök. Az a harmadik ember ott a bakon meghallhatta.

Mennyivel más érzések voltak azok, amik visszatéret Vavel szívében egymást űzték. Az álmodó valamit kiáltott, amiből a nem alvók is megtudhatták, mit álmodott; kényszeríté az álomképet, hogy a felébredés után is itt maradjon. Érzé, hogy amit tett, azt *joga* volt tenni. Ez a nő úgy szereti őt, ahogy csak valaha asszony szerethetett. - És amit Vavel tett, kötelessége is volt tenni. - Ő is szereti azt a nőt.

Nem volt hazugság, amit mondott, csak retorikai szabadság. „Hysteron proteron."

Az nem csupán kényszerítő körülmények által kisajtolt rehabilitációja volt a megsértett női becsületnek: - az igazság volt, mert érezve volt.

Vavel gróf ismét a park hátulsó kapujánál állítá meg a fogatát, s ott leemelve a hölgyet, elbocsátotta Henryt a lovakkal a főkapuhoz; ő maga bevezette a parkba a bárónőt.

- Mit cselekedett ön? - szólt hevesen a bárónő, amint egyedül maradtak.

- Kimondtam azt, amit a szívem érzett.

- Tudja ön, hogy mit tett ezáltal?

- Mit?

- Lehetetlenné tette azt, hogy mi egymással valaha még találkozzunk, hogy egymással beszéljünk, hogy egymással levelezzünk.

- Nem értem ezt.

- Ha csak egy pillanatig gondolkoznék ön rajta, megértené. Én nem kérdem, hogy e rejtélyes nő önre nézve mi. De azt tudom, hogy ön e nőre nézve minden. Ne higgye ön, hogy elég rossz szívű tudnék lenni, e nőtől, akit nem is ismerek, elrabolni az ő egész világát. Nem tudok hazudni. Nem tudom a tettetést. Mélyebben a szívembe engedtem látni, hogysem eltagadhassam, amit érzek. De még van a szívem fenekén valami, amit ön nem látott. Büszkeség. Én nem fogom önt elszakítani egy hölgytől, akihez ön hozzá van láncolva. Mi ebben az életben bevégeztük egymással való találkozásunkat. Talán egy másikban újrakezdhetjük azt. Kérem, maradjon itt. Eltalálok csónakomig egyedül is. Senki sem tudja a kastélyban eltávozásomat; sietnem kell, míg észre nem veszik. És most arra kérem, ne kísértse meg hozzám közelíteni; mert amint ön meg akar látogatni, én rögtön elköltözöm erről a tájról. És még egyet. Ne mondja ön el annak a hölgynek, akit ez érdekel, hogy egy rossz órában ki foglalta el a helyét. - Adieu!

Azzal a fátyolát még sűrűbbre vonva arca előtt, kilebbent a park ajtaján, s léptekkel, mik a föld felett repülni látszának, eltűnt a fűzfák között.

Vavel Lajos sokáig ott állt a kapuban, és bámult a semmibe - és még mindig ott látta őt.

IV.

No iszen lett azután ebből „hecc"; de hatalmas! Ha Katalin bárónőnek csak az kellett, azt megkapta.

Tromfszky doktor napról napra újabb verzióit hordta hozzá a pletykáknak, amik a bárónő felől cirkulációba hozattak. Persze a katonatisztek kibeszéltek mindent. Mi okuk is lett volna azt titokban tartani?

És aki legjobban tudta azt tódítani, az természetesen maga a doktor volt. Neki csak legjobban kell a dolgokat tudni.

Egypár tisztelője volt még a bárónőnek, aki megkísérté az ellene költött mendemondákat lefegyverezni; azok között első helyen az alispán, ki maga is szintén egyenes lelkű, becsületes ember lévén, más embernél is annyira föltételezte a becsületességet, hogy mikor mint bíró ítélt gonosztevők felett, ha csak tetten nem kapattak, mind fölmenté őket. - Görömbölyi Bernát a sedriák alatt még össze is veszett a főispán asztalánál az ezredessel, ki szintén hivatalos volt a *herceghez,* e szőnyegre hozott tárgy fölött elmondva kereken, hogy az tiszta lehetetlenség, hogy az az úrhölgy, aki a Névtelen Várban Vavel gróffal együtt lakik, azonos legyen a birtok úrnőjével; hisz az három évvel később származott oda; azalatt a másik hölgy már régen ott rejtőzött. Az meg éppen erős felmentő körülmény, hogy amíg az egész falu látta bizonyos órában a fátyolos hölgyet Vavel gróffal kikocsizni, és hazatérni a Névtelen Várba, addig a kastély összes cselédsége tapasztalhatá, hogy Katalin bárónő otthon van a kastélyában.

A jóakaratú pártfogó nem is sejté, hogy amíg ekként védelmezi a maga „per tu" barátnéját, a zivatart mennyire felkölti Vavel gróf ellen. Hiszen ha ez a védelem alapos, akkor Barthelmy ezredesnek meg kell tudnia, hogy ő valami módon mégis rá van szedve.

Szerencsére azonban ott volt a közelben egy rosszakaratú pártfogó is: a doktor, aki saját tanúskodásával sietett az alispán érvelését lerontani.

- Így van a dolog. Katalin bárónő igaz, hogy egész cselédsége láttára otthon volt mindig a kastélyában, s igazi apácai életet folytatott. Az ám, de ki látta a bárónőt déli tizenkét óráig a belső szobából kijönni? És meg azután, kinek volt valaha szerencséje a bárónővel éjfél után beszélhetni? Éjfélkor még a táncestélyeiről is rendesen visszavonult. Mi természetesebb, mint az a következtetés, hogy azt az időt, amikor mindenkire nézve láthatatlan volt, a Névtelen Várban tölté. Az odamenés és visszatérés igen könnyen végrehajtható volt a tóöblön keresztül egy maga hajtotta szandolinon, midőn az öblöt mindkét oldalon a kettőjük elzárt parkjai takarják el. Így nagyon kimagyarázható, hogy a bárónő már a jószág megvétele előtt is itt volt, s az a fátyolos hölgy, aki Vavel gróffal lakott a Névtelen Várban, ő maga volt, nem más. A statutió alkalmával sem jött az Bécsből. Mindenki látta, hogy a postakocsi üresen érkezett, a bárónő pedig a park felől jött elő. Akkor is a Névtelen Várból került elő! De a legbizonyosabb adat, ami az egész intrigát napfényre hozza, az én éjszakai látogatásom a Névtelen Várban. A fátyolos hölgy maga jön oda hozzám. Én elmegyek vele a beteghez. Az dühbe jön az inasára, hogy minek engedte a hölgyet hozzám jönni. Félt a felfedezéstől. Én elszaladtam, de olyan gyorsan, hogy a nyulat elfoghattam volna. A fátyolos hölgyet ott hagytam a beteg mellett. Egyenesen futottam a kastélyba. A komornyiknak azt mondtam, hogy rögtön akarok beszélni

a bárónővel: az kijön azzal a szóval, hogy a bárónő nem bocsát be, mert beteg! Hát nem abszurdum ez? Nem bocsátja be a háziorvosát; mert beteg! Én visszaizenek, hogy friss pletykát hoztam a Névtelen Várból. Megint azt izenik vissza, hogy jöjjek vele holnap. - Hát van ilyen a világon? Akiben egy szikrája van a pszichológiának, ebben az egyben tanúbizonyságot fog találni arra, hogy a bárónőhöz azért nem eresztettek be „engem", mert nem volt otthon.

Ez a bizonyítás általános tetszésben részesült.

Az alispán még exceptivázni akart, hanem akkor az inzsellér úr mottója hangzott közbe:

- No, én csak mondanék valamit.

- Hát mondja el!

- Hát mondok, azt mondom, hogy nekem mindjárt gyanús dolog volt, hogy az a baronesse olyan könnyűszerrel köt Bruderschaftot, s osztja a csókokat. Mondok.

Ezzel a mondással aztán Görömbölyi alispánnak egészen vesztett ügye lett.

De annál inkább nyert ügye lett Vavel grófnak. Barthelmy ezredesnek minden gyanúmaradványa eloszlott e felvilágosítás által. Landsknechtsschild bárónő egy kifinomított kacér nő, s világtól elvonulásának titka is fel van már fedezve.

A jól elrágalmazott asszonynak egyedül csak tiszteletes Mercatoris uram maradt meg védelmezőjéül a nagy úri társaságban, hová esperesi rangjánál fogva ő is hivatalos volt; de az ő védelmében sem volt köszönet: mert a textust a bibliának azon részéből vette, ahol Lukács evangélista szerint egy bűnös asszonyi állatnak sok bűnei megbocsáttatnak azért, *mert sokat szeretett.*

Ezt is megtudta Katalin, s nagyon jól mulatott rajta.

Azzal állt bosszút, hogy a doktort, az inzsellért meg a papot meghívta magához ebédre, s ott arra kényszeríté őket, hogy mondják el előtte, hogyan történt. Azok előbb ki akarták belőle magukat tagadni: hanem aztán mikor látták, hogy a delnő milyen tréfára veszi az egész rágalmat, csak kirukkoltak vele, és jól elmulattatták - a saját rágalmazásával.

Abban hallgatag mind megegyeztek aztán, hogy ennek a nőnek az esze gépezetéből egy kerék hiányzik!

Ritka eset, hogy egy nő, még inkább egy leány, mulatságosnak találja, hogy őt oly kegyetlenül rágalmazzák.

Vajon nem szól-e bele a családja?

Vajon mi oka lehet e titkolózásra?

De miért nem veszi nőül a gróf, ha már ennyire vannak egymással!

E felfedezés után a rejtély még zavarosabb lett.

S annyival inkább, hogy e napon túl nem lehetett többé a lefátyolozott hölgyet látni Vavel gróf mellett. Nem kocsiztak ki többé együtt.

Mindjárt megtudjuk annak is az okát.

V.

Vavel Lajos csak az ebédnél találkozott ismét össze Marie-val. Odáig nem mutatta magát előtte. Azt hitte, hogy azalatt el tudja csillapítani annyira indulatait, hogy azok el ne árulják magukat arcvonásain.

Mégis remegett, mikor összejött a leánnyal. Hűtlenség tudata bántotta lelkiismeretét. Neki nem volt szabad a szívét elajándékoznia. Hogyan mondhatja ezentúl neki: „testestül lelkestül az öné vagyok!”

A leány magaviselete irányában ez órától fogva meglepően nagyot változott. Szerény, figyelmes, szófogadó iparkodott lenni. Ha ő megszólította, arca felderült; egyébként komoly, tartózkodó volt.

Sejtene tán valamit?

Meg van-e adva az az erő a magába zárkózott léleknek, hogy a más lelkének titkait ki tudja találni?

De hátha *látott* valamit?

Nem történhetett-e az meg, hogy a leány, attól a vágytól hajtva, hogy Lajos útját kísérje, fellopózott az obszervatóriumba, s az áruló cső tudatott vele valamit, ami kezdetet ád a vég nélküli gondolatoknak?

Vagy arra sem volt szükség? Elég egy sympathicus léleknek a sugallat, hogy többet tudjon, mint aki a szemeivel látott?

Ezentúl igyekezett Lajoshoz nyájas, előzékeny lenni; de meglátszott rajta, hogy ez öntudatos igyekezet.

Ez estén nagyon későre adott jelt csengettyűjével, hogy már lefeküdt, s az érkező Lajos széttárt könyveket talált az asztalon. A leány tanult.

Másnap a szokott délelőtti órában eljött hozzá Lajos, a sétakocsikázásra felkérni a leányt.

- Köszönöm. Nem megyek - monda Marie.

- Miért nem?

- A kocsizás nekem rosszat tesz.

- Mióta veszi ezt észre?

- Már rég ideje.

Lajos rábámult. Mi ez? Sejtené talán Marie, hogy abban a kocsiban tegnap más ült az ő helyén? Valami ösztön (büszkeség talán?) azt súgná neki, hogy az a hely el van foglalva már?

- Holnap sem fog ön velem kikocsizni?

- Ha ön megengedi, hogy itthon maradjak.

- Van önnek valami baja?

- Semmi. Csak nem szeretem a kocsirázást.

- Akkor én eladom a lovakat.

- Azt nagyon jól fogja ön tenni, ha önnek nincs szüksége rájuk. - Én majd annál többet fogok sétálni a kertemben.

- S ha majd tél lesz?

- Akkor járkálok az udvaron, s csinálok hóembert, ahogy a parasztgyerekek szoktak.

Lajos gondolkodóba esett. Ha olyan nagyon jól nem őrizte volna a leányt, hajlandó lett volna azt hinni, hogy Henry fecsegett előtte a tegnapi találkozásról az erdőben a három dragonyostiszttel; de hisz annak még azóta nem volt semmi alkalma Marie-val távolról is találkozhatni.

Hanem azért mégis az lett a vége a dolognak, hogy Lajos eladta a lovakat. Potom áron, ajándékképpen vesztegette el egy helybeli parasztgazdának, s a két elkényeztetett paripa tanult azontúl szántani.

Marie-nak pedig minden járása azontúl csak a virágoskertjére szorítkozott. Azonkívül egész nap tanult és írt.

Ha kiment a kertbe, azalatt a kertészlegényt eltávolították onnan, s annak a leány visszatértéig más dolgot adtak.

A kertészlegény fiatalember volt: a Schmidt családnak legidősebb sarjadéka, írni, olvasni tudó fiú. Vavel gróf azért szerette, hogy olyan csendes, szótalan legény volt, nem járt kocsmába.

Meg volt neki parancsolva, hogy azalatt, amíg az úrhölgy a kertben sétál, ő a park útjain és pázsitjain gereblyézze össze a lehullt faleveleket. Ott látta őt Marie mindannyiszor.

Egy késő őszi délután, amint Marie ismét visszatérőben volt a kertből, József, a kertészlegény, a Vár oldalát takaró vadgesztenyefák lehullt gyümölcsét hárítgatta össze kupacokba, s eközben a szokottnál közelebb esett ahhoz az úthoz, amelyen a leány végig szokott haladni.

Schmidtné, mint rendesen, elöl ment, s annak rendelete volt soha hátra nem tekinteni, amit az nem szegett volna meg egy világért.

Marie, amint a kertészlegény közelébe ért, egy pillanatra megállt. E pillanat alatt az jutott eszébe, hogy most őrá senki sem ügyel fel. Lajos, kiről jól tudta, hogy a vizsgáló-toronyból őt folyton kíséri tekintetével, amíg a kertben sétál, - arra a jelre, hogy ő felveti a zsebkendőjét a légbe, lejön a toronyból, kiadni az ablakon át Schmidtnének az ajtókulcsot. Ez alatt az idő alatt, amíg odáig leér, őrá éppen nem vigyázhat. Ez bizonyos.

Hirtelen elhatározta magát.

Amíg a Schmidtné hátra nem tekintve haladt előre, ő hirtelen a vadgesztenyefák felé irányzá lépteit, s sietve ment a kertészlegény felé. Ez ott dolgozott csendesen egymagában, s elbámult, mikor az úrnőt egyenesen maga felé sietni látta; akivel neki szót váltania szigorúan meg volt tiltva.

Marie tikkadt lélegzettel mondá e szókat a kertészlegénynek:

- Kérem, legyen ön olyan jó: fogja ezt a levelet...

De alig mondhatta idáig, még a levél jóformán a kertészlegény kezében sem volt, amint a kastély északi oldalán levő kis vasajtó hirtelen fölpattant, s azon előrohant Vavel gróf, dühösen, mint egy vadállat. Egyik kezével a megrettent kertészlegény karját ragadta meg, s olyat penderített rajta, hogy az az orgonabokrok közé kalimpázott, másik kezével a leány kezét fogta meg. A levél mind a kettőjök kezéből leesett a földre. Azt a gróf felkapta és a zsebébe dugá, s azzal szótlanul és hevesen elhurcolta magával a leányt.

(Az a jámbor kertészlegény élete fogytáig abban a hitben maradt, hogy őbelé egy elátkozott hercegasszony volt szerelmes, de rajtakapták a félbeszakadt szerelmi vallomásnál, s így nem lett e kész szerencséjéből semmi.)

Lajos pedig vitte magával egyenesen a leányt a tanulóterembe. Egy szót sem szólt addig hozzá. Arca sápadt volt a dühtől és ijedtségtől, hogy félelem volt ránézni.

Mikor aztán egyedül voltak a bezárt négy fal között, akkor eléje állt a leánynak, s a szemébe nézett vádterhesen.

- Ön levelet akart küldeni valakinek?...

A leány nyugodtan nézett a haragvó arcába.

- Kinek szólt e levél?

A leány szomorún mosolygott, s csendesen bókolt a szép fejével.

Vavel kivette zsebéből az elfogott levelet.

Címül ez volt rá írva:

„A szép, jó, kedves szomszédnőnek."

- Ön Landsknechtsschild bárónőnek akart írni?

- A nevét nem ismerém, azért írtam így.

Amint a túlsó oldalára fordítá a levelet Vavel, ott meg a pecséten a leány címerét látta. Azt a címert, amit minden ember ismer.

Sietett ezt morzsalékká törni.

S aztán elolvashatta, ami belül volt írva.

„Kedves, szép, jó asszonyom!

Szeresse ön az én Lajosomat. Tegye őt boldoggá; ő nagyon jó ember. - Én nem vagyok rá nézve senki és semmi.

Marie."

Amint elolvasta, a két öklével a fejéhez és a szívéhez csapott Lajos, s végigesett a kereveten, s elkezdett keservesen zokogni.

A leány most nem ment oda hozzá, hogy megkérlelje. Szánakozó tekintettel nézett le rá, és nagyot sóhajtott.

- Hogy ő nekem senkim és semmim! - fuldoklá a férfi.

- Senki és semmi - suttogá utána a leány csendesen.

Erre Vavel felugrott, s odament eléje: égő szemei még könnyeivel teli.

- Mit akar ön, Marie? Mit akar ön?

Ekkor a leány egész lelki erejével föléje kerülve, megragadá a férfi kezét, s szólt egész szíve teljességéből:

- Mit akarok? *Azt akarom, hogy adjon ön nekem anyát!* Azt akarom, hogy hozzon nekem asszonyt a házhoz, akit én szeressek, s aki engemet szeressen: asszonyt, aki nekem parancsoljon, s akinek én szót fogadjak, akinek elmondhassam, ha búsít, ha felvidít valami, s aki megdorgáljon, ha ostobaságot teszek, s akinek a kezét megcsókolhassam, ha megfenyített. Adjon ön nekem anyát; én annak engedelmes, szófogadó leánya leszek: soha meg nem szomorítom, ellene nem mondok; - akárhogy bánik velem, eltűröm tőle, s megáldom az órát, amelyen e házba belépett! Irtózom már az egyedülléttől.

- Nem vagyunk-e ketten? - szólt tompa hangon a férfi. - S nem vagyok-e én is oly egyedül, mint ön?

- S azt hiszi ön, hogy ez az ön márványarca nem az én lelkemnek a terhe? Ez a vas tekintet, amivel ön a legirtóztatóbb sorsot tűri, az én legijesztőbb kísértetem. Mindennap látom ez arcot, aki eltemette magát az én elátkozott sorsom miatt elevenen; ifjan, erővel, lélekkel gazdagon; és soha egy mosolyt; soha egy örömsugárt rajta: kifosztva, megölve, megsemmisítve. És aztán tudnom kell, hogy mindennek én vagyok az oka. Hogy átok a létezésem annak az egyetlen embernek a fején, aki tudja, hogy vagyok a világon.

- Az Istenért, Marie! Ki sugall önnek ilyen gondolatokat?

- Azok az én hosszú éjszakáim! Óh, miket nem tanulok én abban a mély sötétségben! Ha azt én önnek mind elmondanám! Csak egyet mondok el belőle. - Nemhiába kérdeztem öntől egyszer már régen, hogy milyen az a halál? Fáj-e még azután is valami, vagy vége van vele mindennek? Ha akkor tovább kérdezett volna ön, mondtam volna valamit. Önök akkor, mikor engem megmentettek a haláltól, az én nevemet odaadták Botta Zsófiának, aki helyettem elvállalta az én sorsomat. Nem tudom, mi lett belőle azután. Ha meghalt helyettem, nyugasztalja meg Isten; s ha élve maradt, magasztalja fel Isten, hogy tündököljön az én helyemen; - de adjátok hát ide nekem akkor Botta Zsófia nevét; adjátok ide az ő szolgálóköntösét, adjátok ide az Isten szabad világát, ami az övé volt: hadd legyek Botta Zsófia én, s hadd mossak ruhákat a patakban! Ha cseréltünk, cseréljünk igazán! Tudjam meg, hogy milyen az élet, vagy tudjam meg, hogy milyen a halál!

Vavel Lajos bámulva hallgatá ez indulatkitörést. A csendes, szelíd, méla leánynak ez volt az első szenvedélyes hangja. Maga sem tudta ő azt, hogy ennyire képes. Ekkor ezt mondta neki Vavel gróf:

- „Madame!" Amiket öntől hallottam ma, azokból megtudtam, hogy a kerek föld legnagyobb gyémántja az én őrizetemre van bízva. - Ezentúl kétszerte jobban fogom önt őrizni!

- Szükségtelen - felelt neki a leány büszkén. - Ha azt akarja ön biztosítani, hogy megmaradjak ebben a Névtelen Várban: csináljon belőle otthont; hozzon bele boldogságot. Ha önt boldognak fogom látni, én is az leszek.

- Óh, az én boldogságom napja is arra vár, hogy az öné virradjon. Eljön az, szentül hiszem. De a Névtelen Várban ne várjon ön reá. Tartson bolondnak az egész világ: joga van hozzá; egyedül önnek nincs. Ha élne még apám, anyám, akiket imádtam, még őket sem bocsáthatnám be ide e falak közé, hogy titkomat megtudják.

- Egy nő, aki szeret, el nem árulja azt.

- De ki szeretne engem?

- Aki önt ismeri.

- Honnan ismerne engem valaki?

- Leveleiből. Nincs-e azokban lefestve önnek a lelke? képmása? Őneki kell önt szeretnie. És önnek is kell őt szeretni! Ha én szeretem önöket mindkettőjüket, hát akkor önök hogyne szeretnék egymást?

Csodálatos észjárás!

- Én mindig erről álmodtam; tehát igaz!

Lajos átérezte, hogyha ő most tettetne és tagadna, a legméltatlanabb sértést követné el a legkristálytisztább lelken. Őszintén megmondá utolsó gondolatját.

- És ha lehető volna az, hogy engemet valaki úgy szeressen, ahogy ön arról álmodik: emberi gondolat volna-e tőlem, még egy harmadik lényt, egy napsugárnak örvendő lelket eltemetni magam mellé ide ebbe a magányba, ahol megszűnik minden érintkezés az emberekkel, az egész világgal? Mert bizony mondom, hogy ki a Névtelen Vár lakójának beállt, annak a számára ez a ház egy sírbolt, aminek az ajtaja nem nyílik meg elébb, mint a szabadító angyal trombitaszavára!

- S sokáig fog-e még e trombitaszó magára váratni?

- Hiszem, - és tudom, - hogy nem sokáig! Az idők jelenségei nem csalnak. Feltámadásunk közelít. Addig tűrjünk és várjunk.

A leány magához vonta a férfi kezét, s utánasóhajtá:

- Tűrjünk és várjunk. - De most hát adja ön vissza elfogott levelemet.

- Miért kívánja ezt?

- El akarom most tenni, s aztán elküldeni az igazi címzetére: - majd mikor az angyal trombitaszava megharsan.

- Aki angyaltársának szabadítására eljön. Isten engedjen bennünket is kiszabadulni velük együtt, szegény bűnös ördögöket.

- Amen. - És aztán adasson ön egy pohár bort annak a szegény kertésznek, akit miattam úgy megijesztett. Pedig csak én voltam a hibás.

- Ave Maria!

Hanem a levelet nem adta neki vissza.

VI.

Ez a fölfedezés még szigorúbbá tette Vavel Lajosra nézve a Névtelen vári fogolylétet.

A leányban felébredt az életvágy, a világ utáni holdkór. Az ilyen holdkórosra nagyon vigyázni kell, mert az mindig kiszabadulásról gondolkozik.

Most már Vavel sohasem merte elhagyni a házat. A lovait már eladta; ki nem vihette magával Marie-t, mint azelőtt, amidőn egy órai szabad légszívás volt még mindkettőjüknek megengedve. Az idő is elromlott. Egy őszi dér megfosztotta a kis kertet virágdíszétől: csak a chrysanthemumok maradtak meg a virágjaikban.

Hogy valami kárpótlást szerezzen Marie-nak az elvett „szép” világért: azt gondolta ki, hogy egy üvegházat építtetett a számára, abba meghozatta Erfurtból és Harlemből a legdrágább divatvirágokat, s Józsefnek, kit kertésszé tett a virágházban, gyakran adott megbízást, hogy menjen fel Bécsbe dísznövényeket beszerezni. Azalatt maga ápolta az üvegház növényeit. Itt hát télen is virágok közt sétálhatott Marie, s kedvét találta az egzotikus növényekben, miknek neveit, hazáját, sajátságait megmagyarázta neki Lajos. Úgy látszott, hogy a gróf is nagy virágkedvelő lehetett *valaha*: minden külföldi ritka növényt ismert. Tudta, melyiknek milyen földkeverék kell? sok vagy kevés öntözés? árnyék vagy napfény? korom vagy vaspor? s télen hány fokú légmérsék?

A kertésszel csak a virágok elnevezései fölött volt a grófnak többször vitája. Némely híres nevet nem tűrt meg a virágházában. Annak a legújabban divatba jött pompás kínai virágnak, ami egyszerre kedvence lett minden üvegháznak: „Hortensia” név alatt, nem akart helyet adni a növényei sorában, míg a botanikusok igazi tudományos névvel „hydrangeának” nem keresztelték.

Egyszer a télikertből, hová a kertész eltávozása után szabad volt Marie-nak egy órára lemenni (onnan nem szökhetett el), egy újon nyílt virággal jött vissza a leány.

A virág meglepően szép. Kettős, szétterült kelyhe van; a külső haragos kék, a belső égszínű, sugár alakú szirmokkal, a kehely közepéből pedig kiemelkedik öt vastag karmazsinszínű pilis, ami csillag alakban terül szét.

E virágnak alig van valami kocsánya, annálfogva azt Marie gombostűvel tűzte a keblére: éppen a szíve fölé.

Egyenesen Lajos dolgozószobájába sietett vele; gondolva, majd meglepi e gyönyörű új virággal, amiből az első bimbó ma reggelre nyílt ki.

Meg is lepte, Vavel Lajos kilökte a széket maga alul, mikor a leányt e virággal keblén szobájába belépni látta. - Az a virág éppen olyan volt ott, mint a „légion d’honneur” rendcsillaga. Bámulva nézett rá.

- Hol vette ön ezt a virágot? - kérdé Marie-tól reszkető hangon.

- Az éjjel nyílt az üvegházban. Menjen le. Még van rajta egy, azt önnek a számára hagytam.

Vavel Lajos szótlanul elhagyta a szobáját, s a leányt is a szobában.

Marie szokva volt már Lajos különc modorához; mely olyan ember előtt, aki annak az okát ismerte, bátran mehetett volna hóbortszámba; s ott maradt körültekinteni Lajos könyvtárában, aminek az ajtaját az most nyitva feledte.

Az első tekintetre meglepte az, hogy annak a Bertuch-féle szép illusztrált műnek, amit ő már könyv nélkül ismert, még egy kötete oda van dugva Lajos könyvei közé.

A legkönnyebben megbocsátható kíváncsiság egy leánynál, ha egyszer egy olyan munkának, mely kedvenc olvasmánya volt, még egy eddig nem ismert kötetét fedezi fel valahol, mohón kap utána, hogy ugyan mi lehet még abban: kivált ha e kíváncsiságot még az a tudat is sarkantyúzza, hogy az az egy kötet el volt előle dugva.

Amint a könyv színezett ábráit sorba lapozgatta, egyszerre az a lap állt előtte, amin a keblére tűzött virág volt lefestve.

A leírásban el volt mondva, hogy ezt a híres francia természetbúvár, *Palissot-Beauvois* fedezte fel Észak-Afrika Oware királyságában, s virágainak a légion d’honneur rendcsillagához való hasonlatossága miatt elnevezte *„Napoleona imperialis”*-nak.

Most már tudta Marie, hogy miért sietett el oly hevesen Lajos. Utánafutott a télikertbe.

Későn érkezett.

Már akkor Lajos jött vissza az üvegházból, markában hozva az ízekre széttépett dísznövényt.

Dühös volt. Marie csak annyit hallott, hogy a künn ácsorgó kertésznek azt kiáltotta: „canaille”! S azzal az összetördelt növény ágait kihajította a hóra.

Marie visszasompolyodott a szobájába.

De Lajos ott is fel tudta őt találni.

- Hová tette ön azt a virágot? - kérdé a leánytól, s keble úgy fujtatott, mintha mértföldnyiről szaladt volna utána.

Marie szép szelíden, de egész öntudatos határozottsággal felelt neki:

- Lenyomtattam az *imakönyvembe.*

A férfi fogait csikorgatta, s felemelt öklei remegtek: a saját fejét kezdte velük ütögetni.

Pedig a leánynak igaza volt. Az ő hazája nagyságának a jelvénye volt az a virág: az ő nemzete dicsőségének csillagait nyílták annak bimbói.

A férfi csak gyűlölni tudott: - a leány csak szeretni.

Lajos megfordult a sarkán haragosan, s otthagyta a leányt szótlanul.

Most már az üvegház is látogatatlan maradt. Kiknél a kedély túlérzékennyé lett, azoknak egy gondolat is elég, hogy őket egy kedvenc hely látogatásától eltiltsa.

Lajosnak nem maradt már egyéb összeköttetése a világgal, mint a távcsövének lencséi.

Még hátravolt, hogy erről is lemondjon.

Maguk az elemek is ellene esküdtek ebben az évben a Névtelen Vár lakóinak.

A Fertő tó egyszerre elkezdett szertelenül áradni, minden partján túlöntött, s elborította szerteszéjjel a kaszálókat, az őszi vetéseket, a tanyák, kertek ott úsztak a víz közepén.

E csapás miatt Marie kis virágoskertje is szenvedett. Környéke egészen semlyékessé vált. Lajos ugyan sietett azt nagy költséggel megoltalmaztatni; volt módja benne. Kapuját csak úgy ostromolta a sok munkát kereső ínséges föld népe, akinek a télire nem maradt a vízár miatt semmi elesége. Nem kergetett el senkit, hanem nekiállította őket töltést hányni, rőzsesáncot fonni az egész virágoskert körül. Úgy megerősítette azt, mint valami váracsot. Hanem azért azt mondta neki a kertész, hogy mind nem használ neki az semmit, a vízár alulról fog felfakadni, s tavaszra valamennyi díszbokrot ki fogja ölni.

Ez aztán kegyetlenség.

Akinek semmi egyéb öröme nincs a világon, mint a virágos, zöldülő bokrai, annak az egyetlen gyönyörűségét egy szivacstörléssel elpusztítani! Ez képes az embert istentagadóvá tenni.

Lajos ingerült volt már minden iránt.

- Az én szép casuariáim! - nyögé méltatlankodva.

Marie megfeddte e kislelkűségért.

- Önnek csak a casuariái válnak pusztulásra; de hát az a sok ezernyi szegény ember, akinek a mindennapi falat kenyerét veszi el az Isten csapása, és mégsem szállnak perbe az Istennel!

- Igaz - monda rá Lajos; s még aznap ötszáz forintot küldött tiszteletes Mercatoris uramnak, hogy ossza ki az árvíztől sújtott hívei között.

Ez a küldemény újra megindította a kettőjük közt félbeszakadt levelezést, mely már hosszú idő óta szünetelt.

A hálálkodó válaszban egyúttal előadta a lelkész a mostani ínségnek az igazi okát.

„Az bizony nem Istennek az ő csapása, hanem ember csinálta, ember elnézte hiba. Hanem ilyenek vagyunk mi, föld lakói. Ha valakinek szép búzája terem, azt mondja dicsekedve: íme, ezt én produkáltam; ha pedig selejtes a termés, akkor azt mondja: e bizony csak olyan, ahogy az Isten megteremtette! A Fertő tó túláradásának okait már régóta fürkészik. Az utolsó tíz év

alatt negyvenkétezer hold mívelt termőföld lett vízfenékké, akik azon éltek, koldusokká. Amit a tudósok ki nem bírtak találni, arra rájött egy bolond ember. Lakik itt e vidéken egy mindenhez értő mester, akit Mester Mátyásnak gúnyolnak, aki asztalos, lakatos, bognár, órás, vincellér, ahogy kívántatik, - ez a múlt évben Győr táján a hajóból a Dunába ejtette a bodnársulykát, ami elmerült. Az idén visszakerülve a Fertő tájékára, megismeri egy hajdani bodnár gazdája kezében az elvesztett sulykot. - Ez az én sulykom! - mondja neki - én ejtettem a Dunába Győrnél. - Lehetetlen az - mond a bodnár -, a feleségem itt fogta ki azt a Fertőből. - Mégis az enyim; bizonyságául mondhatom, hogy a sulyok fejébe van cövekelve hat darab körmöci aranyam. A cöveket megtalálták, s benne volt a sulyokban a hat arany. Ezért úszott el a víz alatt. De hátravan a csoda nagyobbik fele. Hogyan úszott az a sulyok a Dunából *fel* a Fertőbe? Ez a bolond emberrel történt anekdota a mi tudós mérnökünket arra a következtetésre vezette, hogy azoknak a vizeknek, amik a Hanság tavaiból az ingó lápföld alatt a Fertő vizét eddig a Dunába levezették, most felfelé kell folyniok. Valami ismeretlen gát állja az útjokat. Ez az oka az egész veszedelemnek, mely milliókra menő károkat okoz. Hogy azt ki lehessen puhatolni, az egész Fertő tó és Hanság vidékét újból fel kellene mérni; mert ami mappát Krieger ezelőtt huszonöt évvel készített e tórul és környékéről, az már nem is hajaz a mostani alakjához. Új felmérésre van szükség, s csak azután, ha ki van derítve, hol a befolyást gátló akadály, akkor lehet annak az elhárításához fogni. Inzsellérünk megcsinálta a költségvetést, s óriási summa jött ki belőle. Majdnem tizenötezer forint. De ki adja ezt elő? Tekintetes nemes Mosony vármegye azt tartja, hogy ez a tekintetes nemes Sopron vármegyére tartozik; tekintetes nemes Sopron vármegye pedig abban a meggyőződésben él, hogy az tekintetes nemes Mosony vármegyének a kiadása. Márpedig hamarább megtörténhetik az, hogy a Fertő túláradjon a ruszti hegynek a tetején, mint az, hogy akár Sopron, akár Mosony tekintetes vármegyéknek a domestica cassájában úgy megáradjon a pénz, hogy annak a szélén tizenötezer forint magától kiöntsön. E fennakadáson végtére is segített az Úrnak angyala, akit vidékünk oltalmazójául küldött ide jókedvében: őnagysága Landsknechtsschild Katalin bárónő, ki is megtudva, hogy a föld népének nyomorúságán segíteni egyedül ez úton lehet gyökeresen, ő maga saját pénztárából felajánlá a megkívántató tizenötezer forintoknak kifizetését az inzsellér számára; mely nagylelkűség annyival nagyobbra becsülendő, mivelhogy a bárónőnek tudomása volt róla, hogy az inzsellér (ki parenthesisben mondva, amilyen tudományos férfiú a dolgozóasztalánál, éppolyan atrobilosus és rusticus ember társaságban) egykor a bárónőt igen méltatlanul rágalmazta. De ő sokkal nagyobb lelkű, hogysem ilyen tereferére reflektálna. - Tehát mármost annyi praeambulum után »ad rem«! - A tizenötezer forint a szükséges munkálatokra már megvolna. Hanem mármost még egy kitűnő távcsőre volna szüksége az ingenieurnek, hogy a nagy távolságokat, amik lánccal meg nem mérhetők, kivehesse. Ilyen pedig belekerülne két-háromezer forintba. Nagyságodnak, mint tudjuk, van egy ilyen telescopiuma. Ezért ugyan az inzsellérnek magának illenék instálni; de őkelme érezvén, hogy amely subscust a bárónő ellen elkövetett, abban nagyságodat is injuriázta, nem mer a színe elé kerülni; hanem én kérem helyette nagyságodat, hogyha az említett telescopiumot a felmérés idejére nélkülözhetné, azt pro publico bono neki odakölcsönözni ne terheltessék."

Így szólt a lelkész levele.

Ami ezekből a szavakból Lajos lelkében leginkább megmaradt, az volt, hogy Katalinról mendemondákat hurcolnak szét a világban: olyan mendemondákat, amikben neki is része van. S a nő azzal áll bosszút azért, hogy megszabadítja az ínségtől az egész vidéket, mely az ő rágalmazásától visszhangzik.

Vavel Lajos másnap elküldte a lelkészhez a maga nagybecsű Savary-féle telescopiumát, azzal az izenettel, hogy ezt a mérnöknek ajándékozza.

Neki nem volt már több szüksége arra.

Becsukta maga előtt az ablakot, hogy ne lásson ki többet a világba.

A tudós inzsellér aztán hozzáfogott a nagy munkához egész lelke szerint, s télen át a befagyott tavakon keresztül-kasul méregetve, elkészíté az egész Fertő és Hanság térképét. Valódi szaktudományú remekmű volt az. Mikor a kész munkáját elvitte a nagylelkű pártfogónőhöz, bizony nem jutott eszébe, hogy a sáros csizmáját meg kellene előbb törülni a tornácon a pokrócban; hanem azért úgy megörvendezteté e munkával a bárónőt, hogy az még egy drága brilliántos melltűvel ajándékozta meg e tökéletes munkájáért. - Vavel grófhoz aztán el se mert menni, hogy a telescopiumot megköszönje neki. Attól félt a derék ember, hogy ez is valami ajándékkal fogja zavarba hozni, pedig a bárónőnek sem tudott rá mit is mondani. A vármegyegyűlésen az igaz, hogy mikor referált a bevégzett dologról az inzsellér úr, a sok „mit is mondok”-tul senki sem értette, hogy mit adott elő; hanem annyi bizonyos, hogy az általa vezetett munka után a Fertő egyszerre minden oldalán elhagyta az elfoglalt termőföldeket, visszatért a régi medrébe.

Az az egyetlen csatorna, mely a Királytót a Rábcával összekötötte, oly rohamosan zúdította le a Fertő vizét, hogy amint az egész Hanság ingó lápföldje egyszerre egész tömegével alászállt, a réten emberderék vastagságú szökőkutak lövelltek fel szerteszéjjel, világ csodájára.

Most azután Marie kis kertje is megszabadult attól a veszélytől, hogy az új tavasszal békalencse ússzék a szép tulipánágyai felett.

HATODIK RÉSZ
A halál a háznál

I.

E délelőtt Vavel Lajost olvasmányai közül Marie keserves zokogása riasztá föl.

A leány úgy jött be hozzá, hogy az arca egészen nedves volt a könnyektől; csak egy pongyola-öltöny volt rajta, s azt is az egyik kezével tartá elöl összefogva, a lábain pedig nem volt más, csak harisnya; a haja meg szétbomolva hullott a vállára, keblére; úgy rontott át Lajos szobájába.

- Mi történt? - kérdé Lajos, ijedten elbámulva.

- Az Istenért! Segítsen ön! Könyörüljön! - zokogá keservesen a leány.

- Mi baja önnek, Marie?

- Hol vannak a gyógyszerei? Mit tud ön a halál ellen.

- Marie! - kiálta Lajos, odaugorva hozzá, s keblére vonva a leányt.

- Nézze ön! Nézze csak: - szepegett a leány, keblébe nyúlva, s reszkető kézzel vonva elő ruhafodrai közül - a kis magányos verebet. - Meghal!

A kedvenc zsoltáréneklő ott feküdt hanyatt a leány rózsaszínű tenyerén, hátrahajtott fejjel, s száját tátogatva; a leány forró leheletével iparkodott őt fölmelegíteni.

- Segítsen rajta! - rebegé Lajoshoz, könnytől ragyogó szemeit hozzá emelve.

- Mi történt vele? - kérdé igaz részvéttel Lajos.

- Óh, én magam vagyok az oka, hogy meghal. Oda szokott a lábamra repülni reggelenként, mikor öltözködtem; és ma nem gondoltam rá, nem ügyeltem oda, hogy ott repked; egyszer csak azt veszem észre, hogy amint a lábamat letettem a földre, nagyot sikoltott. Rátapostam. (A leány összerázkódott.) Óh, Istenem! Én magam tapostam rá. Én magam öltem őt meg. Szegény kedves kis Dávidomat.

S ismét rákezdte a keserves zokogást.

- Hm! Hogy tud sírni - egy veréb miatt, - akit eltaposott! - dörmögé Vavel Lajos. - Hát az, aki népeket tapos el! És nem siratja meg lábának nyomait, amik után ezernyi halott marad el, agyongázolva! Ön már egy madár halálát sem tudja magának megbocsátani!

- Adjon ön neki életet! - kiálta kétségbeesetten a leány.

A férfi elővette gyógyszereit, bedörzsölte szeszes életébresztőkkel a kis énekes fejét; vizet csepegtetett a szájába, illó-olajjal kenegette be a szívecskéje táját. Mind a ketten leültek emellett a padlat-szőnyegre, a kis állatot középre véve.

- Már felnyitja a szemeit... - suttogá a leány. - ...Még lábra áll!... Ugye, meg fog élni?

A kis énekes még egyszer összeszedte életerejét, szárnyai repdesni kezdtek, félig futva, félig repülve odasietett úrnőjéhez, s aztán elbújt annak a selyemköntöse fodrai alá.

- Hozzám sietett! Pedig én gázoltam rá! - rebegé a leány, s aztán óvatosan, gyöngéden szétbontá ruhája szárnyait, hogy rátaláljon az odamenekültre.

A kis énekes meg volt halva.

Most már nem sírt a leány, mikor látta, hogy vége van, csak mély szomorúsággal tekinte kis halottjára, a földön ülve, s a fejét bólingatta csendesen.

...Nem lesz már, aki engem reggelenként felköltsön énekével... - suttogá magának - ...nem csókolgatja már sorba az ujjaim hegyeit... nem pöröl velem, mikor öltözködöm... nem lopkodja el csészémből a kalácsdarabkákat... üresen fog állani a kalitkája.

- Majd szerzek önnek másik madarat, éppen olyan kedveset, mint ez volt - biztatá őt Lajos.

- Ne hozzon ön nekem másikat - monda Marie. - Akit én szerettem, annak a helyébe nem tudnék én tenni egy másikat, hogy azt szeressem. Hiába volna az szép is, okos is, kedves is, csak azt gondolnám mindig: az az elmúlt volt az igazi.

S azzal fölvette a holt madarat, és megcsókolgatá.

- Jó lesz talán, ha kitömetjük? Henry ért hozzá - mondá Lajos.

- Oh, azt nem engedem. Hogy szegény Dávidomat kényszerítsék ott állni mereven egy darab fához kötve, s nézzen reám üvegszemeivel, mikor már énekelni nem tud; s csaljam magamat azzal, hogy ő még megvan: odakészítsem eléje az ételét, s várjam, hogy lerepül érte. Nem kell kísértet a szobámba. Majd eltemetjük őt a virágoskertemben. Tudok egy jó kis magányos zugot ottan. A gyeppad mellé, ahol pihenni szoktam. Egy orgonafa tövébe. Ott hadd nyugodjék csendesen. Csináltatok neki szép sírkövet márványból. Felíratom rá aranybetűkkel: itt nyugszik az én Dávidom, s azután meglátogatom mindennap.

Azzal begöngyölgeté kis halottját az öltönye szélébe, s elvitte magával.

Azután csinált neki koporsót két csigateknőből, szemfödélnek felszabta számára a brüsszeli csipkéjét, fekete fátyolból gyász nyakfodrokat varrt Phryxusnak, Hellének: a négy macskájának fekete szalagot kötött a nyakába, s magával vitte őket délután a temetésre: ez volt a gyászkíséret. Lajost nem hítta el. (Az orvost nem szokás a temetésre invitálni.) De mégis jólesett neki, mikor a kertbe leérve, a mondott helyen, a gyepágy mellett már megásva találta a kis sírgödröt. Ez Lajos munkája volt bizonyosan.

Azután mind a hat kísérőnek, a játszótársaknak kellett egy hantocskát gördíteni elhunyt jó barátjuk koporsójára, a felhantolást maga végezte el Marie.

Majd eszébe jutott neki, hogy olvasta ő valahol, hogy akit eltemetnek, afölött énekelni is szoktak valami halotti dalt.

Gondolkozott, gondolkozott; végre eszébe jutott egy, azt lassan dúdolva elénekelte:

„Allons, enfants de la patrie!
Le jour de gloire est arrivé.”

Ő „ezt” a dalt hallotta egyszer sok embertől énekeltetni, mikor „valakit” temetni vittek.

Azt hitte, az halotti dal.

Azt is kedvesen vette, hogy néhány nap múlva ott állt a kis sírkő a halom előtt, azzal a felirattal, amit ő szánt a kedvencének, s a sír rámába volt foglalva, ahogy az evangélikusoknál szokás, hogy aközé virágot lehessen ültetni. Azokat ő maga saját kezével ültette oda, s mindennap lejárt maga megöntözni.

Pedig hát halálból, temetkezésből nem jó játékot csinálni. Az a csendességszerző angyal azt találja mondani: „úgy? ha én tinektek olyan nagyon tetszem, majd igazán eljövök!”

Amióta Lajos folytonos házifogságban tartotta magát, hogy mégis valami testmozgást szerezzen, azt találta ki, hogy Henryvel mindennap gyakorolta magát a kardvívásban. Henry csakugyan vívómester volt valaha. - A várlak egyik földszinti termében, ahonnan a kardcsattogás nem hallatszott fel Marie szobájáig, szoktak naponkint kétszer összejönni, s ott azután barátság fejében úgy összevissza verték egymást (mert plasztront nem használtak), hogy ütésfoltoktól, veres daganatoktól tele volt a testük. Henry olyanokat vágott gazdáján, ha az fedetlen nyílást hagyott, mintha ellenség volna. Úgy is kellett. A vívás után dicsekedtek egymásnak a kapott vágások nyomaival; elállították a vérzést árnikás vízzel, s azzal ismét helyreállt az úr és szolga közötti viszony.

Egy reggel hasztalan várta Henryt a gróf a vívóteremben. A rendes óra már jól elhaladt, s vívótársa mégsem érkezett. Azalatt töltötte az időt a szélpuskával a céllövöldözésben. Annyira vitte már, hogy húsz lépésnyiről kapásra kilőtte a coeur-ászból a szívet. Végre megunta a várakozást, s maga indult el Henryt fölkeresni.

A komornyik lakása földszint volt, Lizetté, a szakácsnőé mellett. Lizett csakugyan felesége volt neki.

A gróf a folyosóra nyíló ajtón akart bemenni, hanem azt zárva találta. Azt hitte, Henry a feleségénél van. A konyha felé került.

A konyhában már kinn volt Lizett, s az ebédet készítette.

Csakugyan oly szertelenül elhízott személy volt az a nő, amilyennek Vavel gróf állítá. Fájós lábai miatt nem mozoghatott, s emiatt még kövérebb lett.

Széles, gömbölyű arca semmiféle indulatkifejezésre nem volt már alkalmatos. Az már, ha sírni akart is, csak nevetni tudott.

- Hol van Henry? - kérdé a gróf.

- Odabenn van az ágyán.

- Miért van bezárva a külső ajtaja?

- Mert nem tud fölkelni, hogy kinyissa.

- Hát mi lelte?

- Azt hiszem, hogy megsimította a guta.

S azt olyan flegmával mondta, mintha csak elrontott pástétomról volna szó.

Vavel nem kérdezett többet, hanem sietett Lizett szobáján keresztül Henryébe.

Az öreg ott feküdt az ágyán, s a szája és a fél szeme erősen félre volt húzódva.

- Henry! - kiálta Vavel, odasietve hozzá. - Te rosszul vagy!

- De majd mindjárt egészen jól leszek.

- Nyújtsd ide a kezedet.

- Nincsen kezem.

Lajos felemelte a beteg kezét, s üterét vizsgálta.

- Nagyobb bajod van, mint hogy én bele merjek kontárkodni a gyógyításába. Elmegyek magam orvosért.

- De az nem mer többet idejönni. Nincs is nekem rá többet szükségem, hogy fel segítsen ülni a nyeregbe. Rajta ülök már a Szent Mihály paripáján. A két lábam ott van a kengyelben. Csak a nyelvem jár még; de az is nagyon furcsán forog.

- De tenéked nem szabad, nem szabad meghalnod! Nem szabad! - kiálta indulatosan Vavel. - Hát nem tudod, hogy neked kötelességed itt maradni velem?

- Hiszen alkalmasint itt maradok; csakhogy nagyon hallgatag ember lesz belőlem. Az éjjel egy fényes ruhás hölgy jelent meg előttem, s az azt kérdezte tőlem, hogy készen vagyok-e őt követni. S mire fölébredtem, nem bírtam megmozdulni.

- Mi lenne belőlem, mi lenne Marie-ból, ha téged elvesztenénk?

- Azon búslakodom magam is legjobban. Ki fogja a helyemet kipótolni önök körül? - Azt hiszem, a Schmidtéknek van egy katonaviselt fiuk, az jó lenne a helyembe. Vagy az a féllábú rokkant vitéz, akinek a báróné masinalábat csináltatott. Hiszen már nem kell lovakkal bajlódni. A ház körüli munkát az biz elvégezhetné.

- Ejh, mit ház körüli munka! Te nekem az vagy, ami a katonának a fegyvere. Te vagy a házamon a bezárt ajtó. Te vagy a gondolataimnak az őre. Te vagy az egyetlen barátom, ebben a hajótörés kietlenében.

A szegény öreg szolga mosolyra akarta igazítani eltorzult arcát.

- Nem is magamat sajnálom, hanem önöket. - Én bizony Isten megérdemlem már, hogy nyugalomra térjek. Húsz esztendőt szolgáltam le a katonaságnál, húszat az én uraimnál, huszonöt esztendei kapitulációt töltöttem el a Lizettel, tizenhatot a bujdosásban: ideje, hogy quietáljak. Elvesztettem már mindent, s nem reménylek már semmit. Tudom, hogy mi ért. Guta ütött meg. Nem hiszek semmi orvosban. Tudom, hogy meg kell halnom.

Vavel Lajos úgy járt, mint sok tudós ember, mikor megszorul a nagy válságban. Felmondott a tudományának, s odamenekült a csodatevő kuruzslóhoz.

- Te Henry, én hallottam hírét itt a környékben egy vajákos asszonynak, ki csodaszerekkel, kancsérolással kigyógyított sok gutaütöttet. Azt elhívatom hozzád.

Az öreg szemeibe könnyek gyűltek e szóra.

- Óh, édes, jó uram. Ugyan hogy tenné ön azt már? A tudós, a nagy bölcs, aki annyi könyvet kitanult, hogy mondaná azt egy ostoba boszorkánynak: jer ide, segíts; én nem tudok semmit, te tudsz mindent; az én könyveim tele vannak hiábavalósággal, hanem a te ujjaid hegyében ott a halál elleni segítség. Hogy alázná ön meg így magát! - Nekem nem kell se orvos, se kuruzslónő. - Hanem valamit mégis kívánok.

- Mi kívánságod van, Henry?

- Tudom, hogy meg fog ön érte haragudni, de mégis elmondom; hisz egy haldoklónak csak szabad elmondani, ha valamit nagyon óhajt. Egész életemben nem alkalmatlankodtam vele: amióta önt szolgálom, és még valakit.

- Mi az?

- Lelki vigasz.

- Lelki vigasz?

- Az utolsó vigasz egy haldokló embernek. - Bűnös voltomat hová tagadnám el? Vétkeim sokasága fejem fölé szaporodott. És én már tizenhat esztendő óta nem gyóntam meg. Most a végső számadásnál vagyok. Egész adósságomat magammal vigyem-e a másvilágra? Hívasson ön nekem - papot.

- Henry! Az lehetetlen.

- Az Isten szent nevére kérem!

- Lehetetlent kérsz!

- Az Istenre és minden szenteire könyörgök önnek: legyen irgalommal szegény öreg szolgája iránt. A pokol rémületeit érzi egész lelkem. Az örök tüzet látom magam előtt és annak vigyorgó ördögeit. Úgy ül valami a szívem fölött, mint a szikla.

- Ne légy gyermek! - kiálta a haldoklóra haragosan Vavel. - Mit rémíted itt magadat képzelődéseiddel? Hát a katonát, aki a csatában elesik, ki gyóntatja meg, ki oldja fel bűnei alól? Gondold, hogy katona vagy, s ágyúgolyó sodort el.

- Talán ha a csatazajt hallanám, az elfojtaná lelki félelmemet; oh, de ebben a nagy csendességben minden iszonyú gondolat elővesz. Eszembe jut minden, amit vétettem valaha: sorba állnak elejbém bűneim, mint egy hadcsoport, ami mustrálásra vár, hogy nevén szólítsák: „itt vagyok!”

- Hagyj fel ez örült agyrémmel! Hová gondolsz? Papot akarnál hívatni magadhoz, hogy elmondd neki: az én nevem nem az, aminek mindennap mondtam magamat; hanem ez és ez: én nem vagyok csendes, szolgálattevő ember, aki abban fárad, hogy apró uraknak a lábtyűit sártól megtisztogassa: hanem vagyok a bibliai egyszarvú, aki azon törekszik, hogy a hatalmasok fejét beletapossa a sárba. S aztán elmondanád neki sorba a titkokat, amik lelkedet nyomják? Elmondanád: én csaló voltam; egy napon, mikor az uramat és családját elfogták a forradalmiak, hogy megöljék, én a saját leányomat öltöztettem fel az ő leányuk ruhájába, hogy az igazit megmentsem a halálveszélytől. A magamét hagytam a veszedelembe menni, s az uramét megőriztem, rejtegettem, elfutottam vele. A magam leányát kiadtam királyleánynak, olyankor, mikor mint a szarvasokra, úgy vadásztak a királyokra és az ő ünőikre, s a király-leányból csináltam szolgálót, akit futni hagynak. Hamisítottam keresztlevelet, okmányokat, útleveleket, hogy őt megszabadítsam ellenségei kezéből. Rablógyilkos voltam. Mikor az uram kincseit szállították az elkobzók, társaimmal együtt megrohantam őket; kettőt megöltem közülök, s a kincseket elragadtam a megszabadított gyermek számára. Hamis tanúbizonyságot tettem, hamisan esküdtem, hazudtam mindennap, hogy őt betakarjam üldözői elől.

- Úgy van. Mindezt cselekedtem - hörgé a haldokló.

- S azt hiszed te, hogy ezt szabad neked halandó embernek fülébe megsúgnod?

- Ki kell békülnöm Istennel.

- Henry! Ha te tudnád, hogy ki az az Isten! Nem rettegnél tőle. Ha te ismernéd őt kegyelmességének és szeretetének kimondhatatlan nagyságában, ha tudnád azt, hogy ő, aki forgatja a napok és világok százezreit egymás körül, hogy azok soha össze ne ütközzenek, s aki megtanítja a férget ősszel, hogyan temesse el magát, hogy tavasszal feltámadjon, s aki intézi az embernek a sorsát, aki a napok és férgek között áll: nem rettegnél színe elé kerülni e szóval: „Uram, elküldtél, visszahívtál: Tőled jöttem el. Hozzád jövök vissza, s ami e kettő között esett, azt te tudod!”

- Önnek nagy lelke van, egész az Istenig felér. Ön bejárta az egeket, a csillagokat, tudja, hol kell őt keresni. Ön maga is odatalál már hozzá. De mit tegyek én, az én parányi kis

lelkecskémmel, aki, ha belőlem kiszáll, ott marad, vakon, süketen, némán, tudatlanul, nem találva az utat, merre menjen. Nekem kalauz kell. Nekem kell valami vékony fonál, aminél fogva megkapaszkodjam, hogy le ne hulljak a mélységbe. Nekem kell valami jel a homlokomra, amiről rám ismerjenek a másvilági őrtállók. Félek, rettegek. Gyermek vagyok, aki a sötétben eltévedt, s rémek huhogását hallja. Óh, én nagy, nehéz bűneim!

- Neked nincsenek bűneid! - kiálta Vavel türelmetlenül. - Esküszöm neked ön lelkem nyugodalmára, hogy aminek terhe alatt nyögsz: az nem bűnöd, hanem erényed. S ha van még másvilág, s a másvilágon emberi szó és emberi gondolat, s ha van hang, mely az emberhez kérdést intéz, s van arc, mely a formájára termett arcnak szemközt néz; felelj meg neki biztos hittel: „igaz: vétettem sok parancsolatod ellen; de erény volt minden vétkem, mert egy angyalodnak megszabadításáért követtem el azt!”

- Nem tudok én ily fennyen beszélni, s ha tudnék is, nem mernék ott!

- Nem is szükség, fel van az jegyezve annál, aki minden szívbe belát, s nem szorul ő se a te mentségedre, se a te papod abszolúciójára, hogy paradicsomába bebocsásson.

A haldoklót mind nem nyugtatá ez meg. Arcát a pokol félelmei még jobban eltorzíták, mint a halál keze. Szemei rémtűzben égtek.

- Óh, Uram, irgalmazz! Szent atyám, kegyelmezz! El fogok kárhozni. El kell kárhoznom.

Vavel most már kijött türelméből.

- Hát kárhozzál el! Az is kötelességed! Ha a pokolba vagy küldve: eredj oda! Mikor kezet adtál nekem, azt mondtad: „gazember, aki áruló!” - Nem fogsz árulóvá lenni!

Azzal felkelt a haldokló ágya széléről, s az ajtó felé ment, ott hagyva őt magára.

Mikor már a kilincset megfogta, ismét visszanyerte érző szívét, megfordult, visszatért hozzá, s aztán kezébe fogta azt a tehetetlen, jéghideg kezet.

- Öreg bajtárs! Vén fegyvercimbora! Hát haraggal válunk-e el egymástól? Hát nem bízol-e már bennem többé? Halld csak, öreg barátom, mit mondok! Hát most te mégy el előre, kvártélyt csinálni. Aztán majd én következem. Ha egyszer én odaérek a mennyország kapujához: mielőtt belépnék, az első kérdésem az lesz szent Péterhez: „Itt van-e az én jó, öreg bajtársam, a becsületes, erényekben gazdag Henry?” s ha arra azt mondja a szent kapuőr, hogy „nincs biz az! mert az odalenn van a souterraine-ben”, akkor azt mondom neki, hogy „no hát köszönöm a barátságot öreg; de nékem az olyan paradicsom, ahonnan az én Henrymet kizárták, nem kell! megyek le hozzá én is a pokolba, s egy társaságban leszek vele!” Isten engem úgy segéljen!

A szegény, nyomorult útrakészülő még nevetésre akarta kényszeríteni rángatózó arcát. Ez már tetszett neki. A kezével nem vonhatta közelebb Lajos kezét, de a fejét még oda tudta erőszakolni, hogy vonagló ajkaival megcsókolja azt.

- Igen, igen! - rebegé, s most már ragyogni kezdtek a szemei; - de ketten se maradunk ottan sokáig; - majd jön utánunk egy harmadik; - s az mind a kettőnket kikönyörög onnan.

Lajos homlokára ütött a tenyerével.

- Hogy ez nekem nem jutott eszembe! - Várj, öreg, rögtön visszatérek. Papot nem hozhatok hozzád; de hozok ide egy angyalt.

Lajos sietett fel Marie-hoz.

- Ön könnyezett! - szólt a leány megdöbbenve. Megismerte Lajos szemeiről, hogy az sírt.

- Igen, Marie; most az én magányos verebem haldoklik. Elveszítjük a szegény Henryt.

- Óh Istenem! - Milyen egyedül maradunk.

- Az jut önnek az eszébe ugye, hogy ez már boldog: elhagyhatja ezt a sírboltot.

- Igaz. Embert nem tudok megsiratni, ha meghal: csupán az apró kis állatocskákat. Nagyon ostoba vagyok, vagy nagyon rossz szívem van.

- Az nem azért van, Marie. Hanem mert a kis állatnak a halállal vége van, az embernek pedig azzal kezdődik a megdicsőülése.

- Nem láthatnám még egyszer a jó Henryt?

- De éppen azért jöttem önhöz. Az ön látása őt idvezítené. Hozza el az imádságoskönyvét. Keresse ki benne a haldokló ember imáját.

- Óh, azt tudom én könyv nélkül.

- Könyv nélkül? Marie!

- Megtanultam azt.

- De hát minek tanulta azt meg?

- Hát az ember nem tudhatja, hogy lesz-e mindig imakönyv a közelében!

- Kitől tanul ön ilyen gondolatokat?

- A széltől, mikor az ablakon befúj, a gyertyától, mikor lobog, - és öntől, mikor hallgat...

...Lajos levezette Marie-t a haldoklóhoz.

A leány első dolga az volt, hogy Lizettet elparancsolta a tűzhelytől. Menjen a férjét ápolni. Ma nem lesz ebéd. Az éhséget elverni van kenyér és gyümölcs.

A szakácsnőnek el kellett oltani a tüzet, s a szobájába vonulni.

Hanem arra nem volt rábírható a jó Lizett, hogy Henry szobájába menjen.

- Nagyon csúnya szegény. Irtózom tőle. S úgysem tudok rajta segíteni.

Nagyon érzéketlen volt a kövér Lizett s ez jó tulajdonság volt ahhoz a feladathoz, ami neki jutott.

Marie és Lajos bementek a beteghez.

Henry arcán valami csodálatos ragyogvány derengett át, mikor meglátta a belépő leányt.

Mint egy tünemény, mint egy álomlátás, suhant az oda ágya fejéhez, s gyöngéd kezével végigsimítá a haldokló hű szolga arcát.

E kéz érintésétől becsukódtak annak a szemei.

- Nevet ő most? - suttogá Marie Lajos fülébe, a torzarcra tekintve.

- Majd mindjárt komoly lesz.

- Henry, jó Henry. Akarod, hogy imádkozzam veled?

Azzal odatérdelt az ágya elé, s kinyitá az imakönyvét, nem azért, hogy olvassa az imát, mert hisz könyv nélkül tudta azt, hanem hogy ne lássa maga előtt azt a félelemidéző arcot.

S mondta előtte halkan, kenetteljes hangon azt a szép imát, amit a jó père Lacordaire szerzett a másvilágra utazók számára: megvárva, míg az utána mondja.

Henry nyelve mind lassabban, mind nehezebben dadogta utána a malasztteljes igéket.

Azután még egy Úr imáját: Mi atyánk az égben!

Még Vavel Lajos sem tagadhatta meg magától, hogy egyik térdét meg ne hajtsa arra a székre, melynek támlányára dűlt könyökeivel, s büszke szkeptikus homlokát meg ne alázza, amíg imádkoznak.

„Amen."

Mikor az imakönyvből föltekintett Marie, már akkor Henry nagyon komoly ember volt. A torzvonások az arcról, a redők a homlokról elsimultak - egészen.

II.

Még aztán nem elég a szegény jámbor embernek az, hogy meghal: a nagyobbik gond az, hogy hogyan temettesse el magát. Szerencsére ez már nem az ő gondja.

Fertőszegen nem volt római katolikus temető, a szomszéd helységbe pedig szekéren átszállítani a halott embert annyi volna, mint minden jövő esztendőben előfordulható jégverésért magára vállalni a felelősséget: annálfogva Lajos azt tette, hogy egy rábcai dereglyét fogadott fel, s azzal a Fertő taván keresztül (annak nem árt meg a jégverés) szállíttatta a koporsót egy átelleni faluba, ahol aztán megejthető volt a temetés.

Ott a Hanság zsombikjai között senki sem fog utána járni, hogyan került ide az az idegen név a többi sírkeresztek közé.

Most azután még ridegebb lett az élet a Névtelen Vár lakóira nézve.

Vavel Lajos egyetlen utolsó barátját veszté el, s most már az élet mindenféle apró gondja is az ő nyakába szakadt.

Megkísérté valami szolgálattevő személyt fogadni a házhoz.

Elfogadta a Henry jóakaratú, előrelátó tanácsát; azt a masinalábú hadastyánt fogadta a házhoz, akire nézve bizonyosan jótétemény lehetett, favágás és koldulás helyett jó fizetésből, gazdag konyhán, dolog nélkül élni. Mert ott ugyan egyéb dolga nem volt, mint a ruhákat kitisztítani, amik sohase voltak porosak vagy sárosak; a bútorokat letörülgetni s a Schmidtéktől átvenni, amit hoztak, felvinni a konyhába Lizettnek, s Lizettől megint lehozni, s kiadni, amit az a Schmidtéknek küldött, az érkezett hírlapokat az asztalra letenni, s az ételeket a konyhából az előszobába felhordani.

Hanem a féllábú hadastyán nem állta ki ezt a dicsőséget két hétnél tovább. Akkor levetette a libériát, s visszakéredzkedett a szomszéd kastélyba, a bárónő udvarába. Azt mondta, hogy ott nem maradna az egész Névtelen Várért egy esztendeig, ahol egész nap senki se szól egy szót is. Még a szakácsnő se nyitja föl a száját soha, s az ember éjjel-nappal nem tudja, hogy lakik-e még valaki abban a kastélyban. Meg kell neki ott gárgyulni. Inkább visszament fát fűrészelni öt garas napszámért.

A bárónő megtudva azt, hogy a gróf ismét cseléd nélkül maradt, rögtön átküldé hozzá egykori védencét, a Sánta Laci kisfiát, aki már jártas volt a kastélyban. A fiú már akkor lehetett tizenkét éves, apró szolgálatokra használható.

Lajos tiszteletes Mercatoris uramat kérte fel, hogy köszönje meg nevében a bárónőnek ezt a gondoskodást. Rá nézve csakugyan legalkalmasabb cseléd lehetett az, aki az egész helységben senki házánál sem szívesen látott vendég; akinek nincsenek játszópajtásai, s aki eddig is hálára van őiránta lekötelezve. Különben is igen jóindulatú, okos fiú volt és nagyon hallgatag.

Vavel Lajos alakja a haldokló szolgával folytatott párbeszéd után kezd kidomborodni az őt körülhomályló ködből. Csak Fertőszeg és vidéke számára volt ő érthetetlen különc: igazi szerepe belejátszott a világtörténetbe.

Két vezéreszme töltötte be egész lelkét: egyik a rajongás egy magas eszményért, mely, amidőn egy bűbájos leányalakban találta megtestesülését, az imádásig emelkedő földöntúli szerelmet csatolta hozzá. Mindaz az érzés, amivel egy mély kedélyű férfi át tudja ölelni hűséges szeretőjét, egyetlen leányát, királynőjét és védszentjét, őnála ez egyetlen nőalakra volt halmozva: aki tűr, lemond, megbocsát, szeret: aki nemzetét, mely őt eltaszítá, mely őt üldözi, még száműzetése siralomházában is imádja; s aki megsiratja a megölt madarat, akire véletlenül rátaposott.

A másik vezéreszméje lelkének volt az ellenkező indulat; a tengermélységű gyűlölet azon óriás iránt, ki országokat átugró léptekkel járta keresztül-kasul a világot, csonthalmokkal, temetőkertekkel jelölve meg minden lépte nyomát, a titánalak, aki lábzsámolyul használta az idegen trónokat, s istenné tette magát egy világrész fölött.

Ez a szenvedélye a Névtelen Vár lakójának nem volt magánőrjöngés: el volt az terjedve egész Európa-szerte, s Vavel Lajosnak volt azokkal összeköttetése, akik abban osztoztak; bárha nem is volt sejtelme mindannyinak létezéséről.

Az Európában történtekről ez idő szerint csak az angol hírlapok útján lehetett tudomást szerezni. Az egész szárazföldön el volt kobozva a szabad szó. Írott levélre, postára csak meggondolatlan ember bízhatta a titkát. Vavel Lajos hollandi bankárja által nyerhetett csak értesülést azokról, amiket meg kellett tudnia. E levelezés igen furfangosan folyt. A bankár, akinek neve Van der Valk, szenvedélyes tyúktenyésztő volt. Ugyanaz volt Vavel Lajos is. Időközönként a bankár küldözött Vavel grófnak gondosan, skatulyába, gyapot közé elrakott tyúktojásokat, híres tenyészdéjéből. Darabja került 5-10 frankba. De azokban Vavel Lajosnál sohase lett csirke; mert azokat ő rögtön megfőzette keményre, és aztán feltörögeté. S az drága csemege lett volna; de még drágább volt, mint olvasmány. Az elküldő a maga tudósításait pokolkőoldattal a tojás külső héjára írta fel, ami a tojáshéjon átszívódott, s láthatatlan lett. Mikor aztán forró vízben a tojás megkeményült, a külső héj lehántása után ott volt látható az írás a belső hártyán. Ez volt az ő titkos levelezésének módja.

Így értesült az elégedetlenségről a *mindenható* ember ellen. Tudomása volt a *philadelphok klubjának* terveiről, mely a francia hadsereg soraiban számlált nevezetes tagokat, tábornokokat és közlegényeket. Tudomása volt a francia főtisztekről, kik idegen császári királyi sereghez jöttek kardjukat felajánlani tulajdon gyűlölt császárjuk ellen. Előre megtudta a *fekete légió* keletkezésének vajúdásait, - a francia nép zúgolódását a rettentő vérpazarlás ellen, s a diplomácia örök zsibongású fondorlatait; a koalíciók előrevetett árnyékát s az indulni kész hadseregek eltitkolt lépésrobaját.

S ő ott a Névtelen Várban hallgatott, figyelt, és várt a maga jelszavára.

Mikor a jelszó hangzani fog, akkor szabad csak neki elkiáltani: „Itt vagyok!”

És amellett azt is tanulmányoznia kellett, ami azon a földön történik, ahol a lábait megvetette.

Ehhez két közege volt: az egyik a fertőszegi lelkész, Mercatoris, a másik az ügyvédje, aki Pesten lakott. Mind a kettővel folytonos levelezésben állt; személyesen azonban a lelkésszel sohasem beszélt, az ügyvédjével pedig csak egyszer, akkor mikor az mint patvarista, véletlenül botlott be, a principálisát kísérve, a Névtelen Várba.

Ez utóbbinak a neve nem fog előfordulni történetünkben. Később jól ismert hazai tudós lett belőle, kinek naplója, amit múzeumunk őriz, sok felvilágosítást ad arról a korról, melyben történetünk lefolyt. Ő maga a többek között arról lett nevezetes, hogy a világ minden nyelvét a magyarból származottnak tüntette fel, s adataival bebizonyította, hogy Ádám ősapánk is magyar volt, és csupán e nyelven beszélt; nem is lett volna oka más nyelven is beszélni, miután az ördögök (tudvalevőleg idegenek) csak később származtak be a paradicsomba. De Éva anyánk már tudott németül; mert különben a kígyóval hogyan diskurálhatott volna?

Lesznek, akik ez egy vonásból is kitalálják, hogy ki volt.

Az egész népet, mely között lakott Vavel Lajos, e két levelezőjének az irataiból ismerte meg. (Ha nem akarjuk az ismeretség közé számítani még Sátán Lacit, a rablót s Mátyást, az ezermestert.) Ezen az úton pedig nagyon egyoldalú ismereteket szerzett. A lelkész csendesen szemlélő bölcsész volt, a megtörtént dolgok védelmezője, akinek adatai után a magyar népnél békeszeretőbb, nyugodalmasabb faj nem létezik a világon. A fiatal jogtudós ellenben zúgolódó jellem volt; tele panasszal a fennálló rendszer ellen; iróniája nem kímélte az ország sorsára befolyó nagyokat, a nemzeti féltékenység, a nyomás érzete kirítt minden sorából. Vavel azt képzelte, hogy az egész nemzet hangulatát tolmácsolja az ifjú tudós; pedig az csak egy igen kicsiny, a nemzettömegből kiemelkedő társcsoport eszmejárása volt. Ez a kis csoport mind elfért még egy-egy jó barát magányos szobájában, s összejöveteleire legalkalmasabb helynek találta a Pestről Budára átvezető hajóhíd járdáját. Ott szülemlettek a merész, elérhetetlen célok után törekvő gondolatok élénk eszmecserékben, mely célok között a legtávolabb esők voltak azok, hogy magyar színészeknek szabad legyen Pesten játszani nem böjti napokon is (szerdán és pénteken), mint eddig, s hogy egy szépirodalmi folyóiratra miként lehetne engedélyt kicsalni a Helytartó Tanácstól? - De mikor az ilyen kicsiny dolog is elég arra, hogy a betöltetlen vágyat elmérgesítse gyűlöletté.

Vavel Lajos arra a következtetésre jutott fiatal tudósa levelei nyomán, hogy ez az ország az ő ellenségét mint szabadítót várja, s a legjobb esetben közönyösen fogja nézni, hogyan dulakodik két vetélytárs egymással, akik közül egyiknek sem kívánja a győzelmet.

Az országgyűlés megszavazta ugyan az újoncilletményt (őt ott is a „távollevők követe” képviselte), de azt az újonchadat nem azokból válogatták, akik egy hazáért, egy eszméért lelkesülve indulnak a harcba; hanem toborzás útján. Kiválasztották nyolcával a huszárok közül a legnyalkábbakat, akik legjobban járták a „verbunkost”, akik legjobban győzték az ivást, s azokat sorba járatták városrul városra. Az utcák szegletein, a közsétányokon, a kocsmákban, a sokadalom közepén rákezdték a délceg táncot a huszárok (bakancsost sohase látott senki toborzani); a cigányzenére, a víg sikoltozásra odacsődült a legénység; aki hallgatott a szép, biztató szóra, azt körülölelgették, jó pajtásnak hítták, a többit megtette a bor. Mikor már a legény a huszár tenyerébe belecsapott, mikor a huszárcsákót fel hagyta tenni a fejére cserébe a maga süvegéért, ami a huszár fejére vándorolt, az annyi volt már, hogy „felcsapott”, s reggelre a hátán volt a „borjú”, akinek a népdal szerint a mészáros elvágta a négy lábát, s most az nem tud járni, szegény bakancsosnak hátán kell hordani. Ami így szép muzsikaszóval össze nem került, az kitelt a „senki fiaiból”. A városban összefogdosták a dologkerülőket, sehonnaiakat, a falvakban a kisbírák elpányvázták az árva fiúkat, akikért senki se sír, ha elviszik. A népdalok teli vannak a verbunkos korszak emlékeivel:

- *„Katona vagy rózsám, az lettél,*
  Nekem ugyan nagy bút szereztél.”...
- *„Gyere pajtás katonának.*
  Nem megyek én, mert levágnak.”
- *„Sírhat az az édes anya,*
  Kinek katona a fia,
  Mindig van annak halottja.
  Éjjel-nappal sirathatja.”
- *„Huszárnak állottam, bakancsosnak tettek,*
  Hej, aki lelke van, már mindjárt rászedtek.”

A népdal kifejezi az általános hangulatot. Az ágyútöltelék kedv nélkül ment a harcba. Megtette az engedelmes gép szolgálatát.

De mit ért ez olyan hadsereggel szemben, melyet egy nagy nemzeti öntudat alkotott meg; melyben egy lánglelkű nép színe-java volt elvegyülve, mint a mór kardvasban az arany, melynek minden egyes tagja büszke volt a sasos zászlójára, s jobbnak tartotta magát a világ minden emberénél.

A hajdani magyar hősmondakör úgy el tudott múlni, mintha a kurucvilágot, mintha a hétéves háború Niebelungen-harcát mesemondási nagy idő választaná el. Hová lettek a hős nemesi bandériumok, amik egykor fél Európát beszáguldozták? Senki sem beszélt róluk többé. Hatszázezer nemes, virága a magyar nemzetnek, tétlenségre volt kárhoztatva. A professzionátus katonák lenézték a gyakorlatlan nemesi hadat; s a professzionátus diplomaták féltek tőle. Nem akartak fegyvert adni a nemesi sereg kezébe; inkább otthon hagyták.

Ezt tudta Vavel jól. Pedig az ő eszméinek ez volt az igazi tábora.

A század óriását csak hősökkel és hazafiakkal lehet leküzdeni: zsoldos had azzal meg nem mérkőzhetik.

Megmutatja Spanyolország, hogy mire képes a feldühített hazaszeretet. Minő jelenetei a népháborúnak! Az ellenség közeledtére üresen marad falu, város, s éjszaka rajta ront az alvó táborra az erdőben elbújt nép, késsel, kővel, üszökkel. Vadállati kegyetlenséggel pusztítja a betörőket. A foglyoknak nem ád kegyelmet, a sebesülteket kivégzi. Pavetti ezredest mészégető kemencébe dobták. René tábornokot két deszka közé kötve fűrészelték kétfelé. Asszonyok, leányok, megannyi fúriák! A lovag mögé odaül a hölgye a nyeregbe, s vele együtt harcol, dühöng, marcangol, bőszíti szavával a küzdőt, visszatartja a hátrálót, megmenti a sebesültet. És azok, akik elvérzenek: franciák, Vavel rokonai. Az ő vére fecskendi körös-körül az egész földrészt. S egy ember parancsára.

S nem elég az iszonyat a déli félszigeten, a francia vérnek be kell még festeni az északi hómezőket is. Az eylaui ütközetben huszonnyolcezer francia esett el. Miért? Semmiért? Oly halommal feküdt a hómezőn a hullatömeg, hogy a lovassági rohamokat feltartóztatta. A lovak nem akartak nekimenni a holttest-garmadáknak.

S volt egy francia tábornok (Lannes), aki a győztes óriásnak az ütközet hevében szemébe merte mondani: „Te azt hiszed, hogy nagy ember vagy, azért, mert térdig gázolod a vért, s sógorod (Murat), ez a cifra kakas, diadalt kukorikul hozzá!”

Mikor ezeket olvasta Vavel, mint a kalitkába zárt tigris, járt-kelt magányos szobájában egyedül, perlekedve a sorssal és az istenekkel, akik azt eltűrik.

S ami még százszorta jobban fájt a kiontott vér veszteségénél, az volt annak a gyűlöletnek a szemlélése, mely Európa népei között mind messzebbre kezdte vetni árnyékát a francia nép felé. A szabadság nemzetét a zsarnokság táborának nevezték már. A civilizáció előharcosai egyszer belekeveredve az irtóháborúba, maguk is oly vadakká fajulnak el, mint a mongol, az indián. Egy francia tábornok napiparancsában e szókra fakadt katonáihoz: „Legyetek hát emberek, és ne vadállatok!”

S minő sértő gúnnyal köpdösték le dicsőségterhelt zászlóikat. Ez a ráköpött mérges tajték még fájóbb volt a vérnél. Vavel Lajosnak megküldé a könyvárusa azon éveknek dívó irodalmi terményét, a spanyol pasquillokat, amiktől hemzsegett egész Európa, s neki olvasnia kellett mindennap, hogyan gyalázzák, csúfolják, átkozzák azt a nemzetet, akit ő imád. És mindezt „egy” ember nagyravágyása miatt!

Ilyenkor, mint a cirkuszok karcerébe zárt núbiai fenevad, tombolt egyedül, sötét falai közt Vavel, aki várja a „biafora!” kiáltást, amikor rekesze rostélyát felhúzzák, s ő rohanhat elő, kikeresni magának az ellenfelek leghatalmasabbikát.

- - - -

HETEDIK RÉSZ
Új élet a háznál

I.

Mikor a haza áldozatokat követel: igaz honfinak kötelessége azokat meghozni; bármily nagy lemondásba kerüljön is.

Így tett Drávakereszturi Görömbölyi Bernát alispán úr is, amidőn a megye rendei részéről kötelességévé tétetett, hogy az 1808-iki országgyűlés 2-ik Törvénycikkelye I. §-ának és az azt követő §-oknak személyes megjelenésével is érvényt szerezni serénykedjék.

A feladat ez volt: megjelenni személyesen azoknál a „potior”-oknál, akik a 3. t. c. 17. §-a értelmében a „lustratió” alkalmával saját becses személyeik és illetőleg lovaik helyett a „birsagium”-ot küldték meg: az ötven nehéz *márkát.*

Ezek közé tartozott Vavel Lajos.

Az alispán feladata volt e refractariusokat patrioticus argumentatiókkal ad meliora capacitálni.

Az áldozat pedig abbul állt, hogy arra az időre, amit e célból a Névtelen Várban eltölt, a pipázásról le kell a tekintetes úrnak mondani.

Elszánta rá magát.

Jövetelét megelőzőleg levelet írt a grófnak, egész kordiálisan előadva múltkori gyors visszavonulásának indokait, s bejelentve *hivatalos* látogatását; nem hagyta említetlenül a fatális labodafőzeléket és a békacombokat sem.

Szokás szerint adomával köszönte be.

- Úgy teszek, gróf úr, mint az egyszeri légátus, aki az első kínálás után hasztalan várva az óhajtott másodikra, maga szólítá meg a házigazdát: „Mit tetszett csak az elébb mondani?”

Vavel ezúttal mosolygásra kényszerité az arcát; helyre akarta hozni a múltkori gorombaságát ily tekintélyes férfival.

- Szívesen látott vendégem az alispán úr.

- Ugyan kemény időnk van már novemberben.

- Egészséges idő egészséges embernek.

- A gróf úr az utóbbi időkben betegnek méltóztatott lenni.

- Nem én. Tudtommal semmi bajom sem volt.

- No, mert onnan gondoltam, hogy nem méltóztatott eljönni a nagy lustratióra, hanem az ötven nehéz márkát tetszett megküldeni.

- Engedelmet kérek, hogy egy kérdéssel eléje vágjak a tekintetes úrnak. Sokan jelentek meg azon a lustratión?

- Az alsóbb rendű nemességből elég számosan, hanem a főnemesség távollétével ragyogott. Ezt én az insurrectionalis törvény 3. cikkelye II. paragrafusának tulajdonítom, mely megtiltja a nemes felkelőknek bármely arany és ezüst ékszert viselni öltönyeiken. Ami pedig azon célból

hozatott, hogy egyrészről a pompában való vetélkedésnek eleje vétessék, másrészt pedig az ellenségnél is a rablási ösztön csillapíttassék.

Vavel Lajos e szókra nem fojthatta el az önkényt jövő kolerikus nevetést.

- Tehát alispán úr azt hiszi, hogy én azért nem álltam elő magamat mutogatni, mert nem szabad arany gombokat és mentekötőt felraknom a dolmányomra és kacagányomra?

- Egyéb okot nem tudok találni.

Vavel gróf kezdte észrevenni, hogy az alispán iróniázik.

- Hát megmondom én a magam részéről az igazi okot. Nem mentem el a lustratióra, mert tréfának és gyermekjátéknak tartom a meghozott törvényt, amely mindjárt ezzel a mentalis reservátával kezdődik: „a magyar nemesi fölkelés csak akkor hívandó fel, ha kültámadás veszélye forog fenn”, - tehát ezt a fölkelő sereget előre felkészíteni, betanítani, fegyverben gyakorolni nem lehet; - azután: „akkor is csak azon esetben, ha a támadó ellenség oly hatalmas volna, hogy annak a rendes császári királyi hadsereg ellent nem tudna állni”. Azt pedig, hogy az ellenfele hatalmasabb, minden hadvezér csak akkor szokta megtudni, mikor már erősen megverték. Tehát a magyar nemesi fölkelésnek az lenne a feladata, hogy készületlenül, gyakorlatlanul álljon elő akkor, mikor a rendes hadsereg nem képes helytállni a hatalmasabb ellenségnek. - Hisz ez gúny! - S milyen az egész szervezés? - Minden nemes, akinek 3000 forinton felül van a jövedelme, lovas lesz, akinek azon alul van, az gyalog; - tehát nem a képesség határoz, hanem az erszény. - Minden város ád egy lovast, s azt maga szereli fel. Szép svadrony lesz belőle! A nemesurak maguk hoznak hazulról puskát, kardot. Azokat a jámbor vadászfegyvereket, amikkel a compossessor urak a nyulakat ijesztgetik a tarlón, a francia bajonettekkel szembeállítani! Mikor mindez megvan, akkor határozni fog minden vármegye, hogy milyen egyenruhába öltöztesse a maga nemességét. Akkor azok maguknak tiszteket választanak, mint a vármegyén alispánt, szolgabírót: nem kérdezve, hogy ki ért a had felállításához, vezénylethez, fegyvergyakorlathoz, kinek van hősi bátorsága, tapasztalata, hanem azt, hogy kinek van fényesebb neve, vagy ki tud jobban itatni. S ezeket indítani el oly hadsereg ellen, melynek tisztjei a csaták tűzkeresztségében szerezték vállrózsáikat! - Ah, uram! Ez egy rettentő merényletnek tűnnék fel egy nemzet színe-java ellen: ha a kivitelben tréfának nem bizonyulna be.

A hadviseléshez legelőször is pénz kell. Ezt elfeledték az ország rendei megszavazni. Önöknek nincs pénzük. Ezen elmúlik az egész veszedelem. A nemesi felkelő sereg addig elmegy, amíg a tarisznyában tart a hazulról elhozott tepertős pogácsa; mikor az elfogyott, hazamegy. Ágyút sem kell ellene elsütni. - Tréfának veszi ezt a dolgot minden ember. Törvényhozók és hadvezérek. - A lustratiót, azt a tréfát, hogy minden nemes menjen fel a megye székvárosába bemutatni, hogy van kardja és puskája, vagy hogy tud lovon ülni, a mi svábjaink igen találóan elnevezték „Lustreisio”-nak. Ne beszéljünk róla többet. - Ha egyszer egy igen komoly dologról lesz szó, akkor higgye uram, és tartsa meg adott szavamat, hogy az első hívásra ott leszek az elsők között, akik a nagy tragédiát kiegészíteni sietnek; hanem a komédiát nézni sem szeretem, nem hogy játszani benne. - Hagyjuk ezt a bohóságot. Azt mondom én, alispán úr, hogy mulassunk valami okosabb tárgy felett. - Van ebben a házban egy csendes kis pincebolt, ott vannak hatalmas jó borok, pompás jó Latakia...

- Mit? Latakia? Hisz az dohány!

- Mégpedig török. Oda bevesszük magunkat, kvaterkázunk, adomázunk, és fumigáljuk a világot.

- Hát a gróf úr is dohányzik?

- Igen biz én, csakhogy az arra rendeltetett helyen és nem a szokott öltözetemben.

- Ahán! Hogy azt más valaki meg ne érezze.

- Természetesen.

- De hisz akkor egy makulányi igazság sincs abban a mendemondában, amit a gróf úrról a rossz nyelvek elhíresztelték; mert ahogy én azt a bizonyos úrhölgyet ismerem, az ugyan meg nem ijed a dohányfüsttől: láttam én azt már olyan dohányfüstben is helytállani, ahol az ember nem ismerte meg, hogy ki ül átellenében, s még csak nem is köhécselt tőle. Ez nem lehet a gróf úr donnája. Aki felől ugyan őrizkedni fogok többé kérdezősködést intézni, amióta a gróf úr meg akart duellálni az első kérdésem miatt, hogy ijedtemben a kapufélfától vettem búcsút. - Nem, erről nem szólok többet! Hanem az a másik donna: az mégis szeget ütött a fejembe. Az mindenütt nagymértékben pártjára kel a gróf úrnak, s kész magát exponálni miatta. Ezúttal is, ha őnagysága rá nem beszél, hogy jöjjek a gróf úrhoz személyesen, elhalmozva a gróf urat annyiféle magasztalásokkal, amennyi egy embernek sok is: hát a főbírámat küldtem volna magam helyett a „sigillum compulsorium”-mal. No ez a nagy buzgóság nekem mégis gyanús dolog attul a másik donnátul!

Vavel Lajos nem haragudott meg; nevetett.

- Spectabilis most mindjárt úgy jár velem, mint az egyszeri kritikus, aki a koncert végén megkérdez egy mellette álló urat: „Ugyan ki az az énekesnő, aki olyan borzasztó hamisan énekel?” - „Az az én feleségem.” - „Nem is azt akartam mondani, hanem az a másik hölgy, aki zongorán kíséri, az játszik kiállhatatlanul: vajon ki lehet?” - „Az az én testvérem.” - „Ezer bocsánat, tévedtem: a zenemű hibás; ugyan ki csinálhatta azt az ostobaságot?” - „Én magam!”

Bernát úr meg volt hódítva. Ez a gróf nemcsak pipázik, de még adomázik is. Hisz ez talpig derék ember. Ezzel régen meg kellett volna már ismerkedni. Titokban iszik, titokban dohányzik, és titokban szerelmeskedik. Ezek mind olyan clandestinumok, amik ellen az adminisztrációnak nem lehet kifogása.

Hát még mikor a boraival és a konyhájával megismerkedett a grófnak, odalenn, abban a kis pinceboltban a torony alatt! Szó sem volt hüllőkről és nyáladék kagylókról: becsületes, zsíros, tömör, harapni való ételek kerültek az asztalra; egészen a gyomor nemzeti kívánalmai szerint elkészítve. S aminek legkevésbé volt szűke, a magyar asztal legdrágább fűszere, a tréfás adomázás. Azokban a gróf éppoly kifogyhatatlan volt, mint az alispán, aki kénytelen volt megvallani, hogy a gróf az első ember a hazában, akinek ő, az adomák Nagy Mogulja, az elkezdett adomájának a végét nem tudja előre elmondani. Aztán pontban tizenkét órakor ebédel, mint minden romlatlan keblű magyar. S iszik a vendégével tiszta lelkiismerettel. S mikor pedig rágyújt, azt teszi egész férfiúi önérzettel.

Ebéd vége felé olyan nagy lett az alispán bizalma a grófhoz, hogy még egy áldomást is mert indítványba tenni. Az pedig veszedelmes áldomás volt, amiért a „szállok kendnek!” felhívásra könnyen megeshetik, hogy az embernek pisztollyal „állnak eléje!”

- Nem mulaszthatom el, hogy mint e várnak vendége, poharat ne emeljek ennek, bár ismeretlen, úrnőjére; s minthogy nem tudhatom, hogy egy-e vagy kettő, ennélfogva emelek mindjárt két poharat. Vivant!

A gróf nobel ember volt: ahogy Sátán Lacinak megmondá, hogy nem szokott ő olyan emberre rálövöldözni, akinek ő egyszer az asztalánál poharat töltött, úgy ezt a regulát ezúttal is obszerválta, s maga is két poharat vevén a kezébe, mind a kettővel koccintott ez áldomásra, s kiitta mind a kettőt a körömpróbáig.

A poharazás végével Bernát úr egészen elérzékenyedett. Biztosította a grófot pártfogásának teljes mértéke felől.

- Még egyszer találkozni fogunk az életben - mondá megszorongatva szíves házigazdája kezét.

- Remélem, hogy kedvezőbb csillagzat alatt.

- Én is remélem: mert nem szeretném, ha legközelebb avégett kellene idejönnöm, hogy a II. törvénycikk 8-ik paragrafusát hajtsam végre.

- Nem emlékezem rá, mi van benne? Mit rendel az el?

- Ami a harcból elmaradókra van kimondva: a megtizedeltetést.

S ezt megfelelő kegyetlen pátosszal mondá, szemeit és fenyegető ujjait az ég, azazhogy a pincebolt felé emelve.

Vavelt pedig ez nagyon jó kedvre hangolta.

- De hogyan fog ön engemet magamat egyedül megtizedeltetni?

- Azt csak bízza ön rám - szólt széttekintve, ha nem hallgatózik-e valaki. - Lesz gondom rá, hogy ön, ha megtizedeltetik is, meg ne haljon. Nem ismeri ön azt az adomát az angol hajóskapitányról, akinek egyszer a hajóslegényeit meg kellett tizedeltetni, mert gyáván viselték magukat az ütközetben?

- Nem ismerem.

- Harminc matróz közül tizenötöt meg kellett neki lövetni; aztán fele irlandi volt, fele anglus. Az irlandiakat ki nem állhatta. Hát mit csinált? Felállította őket sorba ezen vers szerint: „populeam virgam mater regina tenebat”. Hadd mutatom meg ezt sorba rakott palackokkal. A gömbölyűek az anglusok, a négyszögletűek az irlandiak. Így állnak ni, szépen:

```
Po - pu -  le - am - vir - gam - ma -
0000       00        000         0
ter - re - gi - na - te -  ne -  bat.
      00        0          00
```

Akkor elkezdték számlálni sorba, minden kilencediket főbe lőtték: az anglusok mind megmaradtak, az irlandiak mind meghaltak. Látja-e? Kilenc! Megint kilenc! Valamennyi négyszegletű mind a földön fekszik. Ezt fogom én is praktizálni, ha arra kerül a sor: mert én is ismerem a különbséget az anglusok és az irlandusok között - idehaza. Azért előre megmondom a gróf úrnak, hogyha ilyen helyzetbe kerül, csak a „po” syllaba alá tartsa magát, mert a „pu” syllaba veszedelmes lesz.

- Ahhoz fogom magamat tartani - mondá Vavel, komoly ábrázattal.

Vendégének még több ilyen nagy exmissiót kellett mai nap elvégezni. Azért érzékenyen agyba-főbe csókolva szíves házigazdáját, sietett a beforspontolt hintajához eljutni, egészen másnemű érzések között válva meg a Névtelen Vártul ezúttal, mint a legközelebbi alkalommal.

Vavel Lajos aztán ruhát váltott; kimosdózott, s mikor a rendes ebéd ideje volt, megjelent Marie-val elkölteni az ő finom csigalevesét, murokfőzelékét, és tejhab tésztáit. S még csak meg sem látszott rajta, hogy jókedve volna.

Drávakereszturi Görömbölyi Bernát úr pedig sorba járván a refractarius meg nem jelenőket, s mindenütt hasonlóan excipiáltatván, re optime gesta tért haza a székvárosába, s referált a legközelebbi sedrián, hogy rendben van a vármegye.

II.

Végre kitört a háború.

De ez a Névtelen Vár kalitkájába bezárt tigrisnek csak még keserűbb napokat hozott.

Mintha csak a nyílt sebeire töltögettek volna még égő olajat.

A támadó osztrák hadsereg lassú csigavonulással előrehaladó mozdulatának egyszerre véget vetett amaz apokaliptikus vészangyal megjelenése.

Igazán olyan megjelenés, aminőnek a világromboló angyal, eljövetelét festi a látnok evangélista.

Egy szép lakályos német város a Traun folyó partján, körülvéve virágzó kertektől, a színtér. Szorgalmas iparűző nép lakja. Apró csatornácskáiból a Traun vizébe a mindenféle gyárak kék, sárga, veres, fehér mosadéka folyik le. Ez a város tele van francia sebesültekkel, kiket az osztrákok az előbbi csatákban ejtettek foglyul, s mind itt helyeztek el. - Mikor ki lett adva a végzetes parancs, hogy az osztrák seregnek mind át kell vonulni a Duna jobb partjára: a visszavonuló hadtestnek már nem volt se ideje, se szállítóeszköze az ellenfél sebesültjeit is magával vinni; azokat ott hagyta. Az utócsapat vezére azonban, amint a városbul legutóbb kivonult, látta, hogy a francia hadtest nyomában jön, s neki feladata volt azt mindenáron visszatartani, amíg a saját hadteste a Dunán átkelhet. A Traun hídja kőből volt, azt nem lehetett felgyújtani. Felrobbantása nem ért volna semmit, mert az ellenfél hat óra alatt helyreállította volna a hidat a megmaradt oszlopokon. Tehát felgyújtotta a híd mögött levő várost. - Igen helyesen számított. - Ha golyózáporral és szuronyerdővel ellenálló dandárokat állított volna az üldöző ellenség elé, azokon az keresztülgázolt volna; - de íme ezerei meg ezerei a saját jó vitézeinek lepik el egyszerre az utcákat, kik az égő házakból kimenekültek, akik a szabadba kivonszolták magukat, s most tátongó sebeiket tárják az üldöző rokon elé, csonka tagjaikat emelik az égre, s a kétségbeesés jajszavát saját nyelvén kiáltják eléje. Lesz-e bátorsága ezen a tömegen keresztültörni? Lesz-e bátorsága nekimenni e hadtestnek, mely a saját magáé; mely már egyszer elesett őérte; mely nem harcol, csak ordít és átkoz? Lesz-e bátorsága nekisarkantyúzni a paripáit e vonagló kövezetnek? - Volt! - „Előre!” Harsogott az irgalmat nem ismerő parancsszó, s azzal vágtatott előre a nehézlovasság, utat törni az eleven utcán át, a sebesültek halmazán keresztül; nyomában a nehéz ágyúk, lőporos szekerek. A sebesültek nem futhatnak; az utcák lángba vannak borulva, a házak nem nyújtanak menedéket: az előretolt had elszörnyed feladatától, mikor egy piacot lát maga előtt, ellepve halotti lepedőikbe burkolt kísértetektől; visszafordulna; de az lehetetlen, a lőporos szekerekkel nem lehet az utcán megállni, a hátulról jövők taszítják előre; a nehéz ágyúkerekeknek keresztül kell robogni a legázolt bénákon: lovashad, szekértábor vágtatva tapos végig a földön, mely jajgat, sír, Istent hív és poklokat kiált, megfogja a lovas kengyelét, s azt mondja: bátyám, nem ismersz? - Nem! - A vezér parancsát hajtják végre. S mikor a nagy feladat végre van hajtva: akkor előjön a lángoló utca közepéből „Ő Maga”; a minden eddig élt emberek között leghatalmasabb: fehér arabs lován, az Eufráton, melynek mind a négy lába piros most, - az úttól, melyen keresztülhaladt, s aztán körültekint levont szemöldökei alól, hideg márványarcával, és látja az égő város valamennyi csatornájából a Traun folyóba zuhogni a vért...

Ez egy jelenet a „Látások könyvéből!” - Hanem a katonák megtették kötelességüket, a Traun hídja el van foglalva. Mehetünk odább! *„Jól van!”*

Vavel Lajos oly elevenen látta maga előtt mindezt.

És aztán, mint a lesben álló tigris, várta ugrásra készen, meglapulva a földhöz, a maga jelszavát.

És aztán hallott ahelyett a jelszó helyett egészen mást.

Amely fegyverhez a kétfejű sas még habozott hozzányúlni, azt nem félt felragadni az egyfejű sas.

Napóleon kiadta amaz emlékezetes fölhívását a magyar nemzethez, melyben felhívja azt, hogy tegye magát függetlenné, s válasszon magának saját nemzetéből királyt.

Vavel Lajos egész frissiben kapta meg a proklamációt. Most azután egészen elveszettnek hitte azt az ügyet, aminek ő egész ifjú életét odaáldozá.

Ő csak egyesek levelezéseiből ismerte azt a nemzetet, mely között elzárkózottan élt, s amit ez adatokból a lélektani és logikai következtetések összeállítanak, az nem lehet egyéb, mint lángba borító siker a gyújtó felhívásra.

Csoda lett volna-e egyebet várni ettől a nemzettől, melynek még a saját nyelve használatát is megtagadták, melyet szegénnyé és butává akartak tenni; melynek még csak azt sem engedték meg, hogy saját fővárosában múzsáit megszólaltassa? Nem tett-e hasonlóul a lengyel nemzet?

Most már mindennek vége. Lehet lefekünni.

A legkedvetlenebb órájában egyszer csak hangos sarkantyús léptek verik fel a csendet méla folyosóján. Persze, amióta Henry nincsen, a hatalmas látogatókat a kis gyermek-inas nem tudja elutasítani, berontanak azok tekintet nélkül, még a mamuszokat sem húzzák fel, s hangosan beszélve csörtetnek végig azokon a szellemlakta helyeken, ahol suttogáshoz volt szokva csak a visszhang. - Igaz, hogy csak egy ember jő, de beszél az három helyett, s kardot csörtet egy egész dandár helyett. Régi ismerős, az alispán. - Mikor benyit a gróf dolgozó-szobájába, fenntartja a sastollas süveget a fején, s nagyot csörrent réztokos fringiájával; farkasbőr-kacagány reng a fél vállán.

- No gróf úr, én is úgy jövök most, mint az egyszeri cigány, a betört kemencén keresztül, azzal a szóval, hogy „nem vesznek pipaszurkálót?” - Most már itt a jelszó: „lóra katona, tehénre paraszt!”

- Hübele Balázs, lovat ád Istók! - felelt rá ugyanabból a hangulatból a gróf.

- Nem úgy van az, gróf úr; tegnap óta az egész országban körülhordják a véres kardot, s mától holnapig az egész magyar nemzet fegyverben áll. Az insurrectionalis törvénycikk nem írott malaszt többé; megyünk cum gentibus - a betörő ellenséget visszaverni! - Itt van a királyi parancs! Itt van a nemzeti szózat.[3]

Ez utolsó szavak alatt, mint egy életre feltámadó halottnak az arcvonásain, oly megdicsőülés ragyogott át az ifjú férfi érckemény arculatán, minden tagja meg akarta előzni a másikat indulatainak kifejezésében: a szemei szikráztak, az öklei rázkódva emelkedtek az égnek, ajkai megnyíltak, orcája tündökölt, az mind beszélt; csak nyelve nem tudott szólni.

Nem tudott erre mit mondani, csak a falon függő kardjához rohant, azt kirántotta hüvelyéből, s elkezdte csókolni a meztelen vasát, s aztán leveté az asztalra, s elrohant, mint az őrült.

Marie-hoz rohant.

---

[3] Kisfaludy Sándortól a nádorispán megbízásából szerkesztve, korszakalkotó okmány. J. M.

Még annak sem tudott mit mondani: csak karjára emelte az imádott teremtést, s átszorítva, mint egy gyermeket, sietett vele vissza oda, hol vendégét elhagyá.

- Mi történt? - rebegé a leány megrémülten Lajos lángoló arcától.

- Az, hogy láncaid lehulltak! Szabad vagy!

- Óh, Istenem, irgalmazz!

Úgy vitte őt az ölében a szobájáig, ahol bámuló vendége várta.

- Itt van ő! Lássa meg. - Most már megláthatja az arcát. Láthatja az egész világ, s olvashatja róla fennkölt eredetét. Ez az én bálványom. Ez az én istennőm. Akiért éltem, akiért meghalok!

S váltogatva majd a leány öltönyét, majd a kivont kardját csókolgatta.

A dolgozószoba egyik oldalát egy nagy, ódon könyvtár foglalta el, melynek szárnyoldalai között volt egy magas fülke, valami istenszobornak szánva, s annak az alját egy roppant földteke foglalta el. Lajos ezt a helyet választá ki bálványa számára, hogy őt odaültesse; mintha egy oltáron ülne, lábait a földtekén nyugtatva.

- Van-e trónban ülő alak ennél dicsőbb? - szólt elragadtatással Lajos, átölelve látogató vendége vállait, s odamutatva a leányra. - Ily áldásosztó tekintet, ennyi szeretet, ennyi jóság, minden őserénye az istenkézből eredett embernek megtestesülve. Nem ez-e hát amaz angyal, aki az apokalipszis Leviatanját a pokolra letaszítani elhívatott?

Az erős férfi, az alispán megdöbbenve nézett a leányra. Halkan suttogá Vavel Lajosnak:

- Bámulatos hasonmása egy szerencsétlen királynénak! - Éppen ilyen volt menyasszony korában!

Marie önkénytelenül tartá maga elé két kezét. A napsugárhoz már hozzászokott az arca, de még az idegen szemek égető sugarához nem.

- Óh, Istenem, mit beszél ön, Lajos? - rebegé. - Én nem értem önt.

Vavel gróf erre szótlanul átlépett a szoba túlsó oldalára, ahol a könyvszekrénnyel átellenben volt egy nagy térkép felfüggesztve. Egy zsinórrántásra felgöngyölődött az, mint egy elő-függöny, s mögötte egy hosszú nagy terem tűnt fel, s az, amilyen nagy volt, úgy meg volt töltve nyereggel, lószerszámmal, kardokkal és lőfegyverekkel egész a boltívig.

- Én magam kiállítok egy lovas bandériumot, s vezetem azt személyesen. Minden fegyverzet készen áll, az utolsó töltényig.

Az alispán elbámult a sorba rakott fegyverhalmazon, s az oltárhelyen ülő alak elkezdett reszketni e látványra. Minő télikert ez! Hát ilyen virágokat ápol Lajos titokban?

Vavel Lajos bevezette kézen fogva az alispánt fegyvertárába, s megmutogatta neki szörnyű kincseit.

- Meg van ön elégedve a *lustratióval*?

- Nem mondhatok rá mást, mint amit a Sáros vármegyei compossessor mondott a bánsági földesúrnak a kétezer holdas búzavetésére, hogy „az izs csag valami!”

- Mármost én lustrálok. A fegyver készen áll. Van-e hozzávaló ember és ló?

- Azt felelhetném rá az egyszeri cigányasszonnyal, akitől a fia kenyeret kért: „te is mindig olyat kérsz, ami nincs.”

- Nincs!?

- Azaz, hogy ember van elég, ló is van, amit megüljön: csupán egy dolog az, amiről a Turóc megyei szolgabíró azt referálta, hogy „sem nem vagyon, sem nem nincsen”. Ez a pénz. A domestica üres, s az aerarium még nem küldte el az ígért subsidiumot.

- Mit törődöm én az aerariummal, meg az ő pénzével? Itt tenni kell, nem beszélni! Én átadom önnek az egész összeget, ami a bandérium kiállítására szükséges, ellátásáról magam gondoskodom, s ha kell a megyének pénz, rendelkezzék az enyémmel. E célra odaadom mindenemet, s ráadásul saját magamat is.

S azzal felnyitva egy nagy vasládát, mely a padlóhoz volt lesrófolva, odamutatott.

- Tessék kivenni belőle, amennyi kell.

Az pedig még bámulatra méltóbb látvány volt, mint a feltárt fegyverterem. Aranytekercsek, ezüsttel terhelt zsákocskák szép rendben egymás fölé rakva. Semmi fekete bankó s más efféle gyanús személy közöttük. Csupa igazi kivert pénz.

Az alispán dehogy nyúlt volna hozzá.

Akkor aztán Lajos maga markolt bele az aranytekercsekbe, s amennyi a két markába befért, annyit kimerítve belőle, oly hirtelen teletöltötte vele az alispán süvegét, amit az a két kezében tartott, hogy nem tiltakozhatott ellene.

- De kérem, legalább számláljuk meg, hogy mennyi!

- Majd otthon megszámlálhatja ön.

- Hogy nyugtatványt adhassak róla.

- Nyugtatványt? Nemesemberek között? A haza védelmére adott pénzről nyugtatványt? Hát ön, a hazai néptörténet nagy Plutarchja, ne ismerné azt a történetet, mikor a landsteini vesztett ütközetnél mindenki futott már, s az árokba dőlt szekér alatt ott hevert a hadipénztár, akkor két magyar közvitéz feltörte a ládát, ami az ellenség prédájára volt hagyva, megosztoztak a benne talált pénzen, megtömték vele a tarisznyáikat, s aztán futottak a világba ketten kétfelé. Három nap múlva megint eljutottak a zászlóaljukhoz, s ott átadták a megmentett pénzt az utolsó fillérig. Az egyik vitéz neve volt *Kozsmár János*, a másik még a nevét sem mondta meg. A harc alatt az erények is óriások!

- Azonban hát mégis ennyi pénzzel én nem indulhatok neki a világnak, anélkül, hogy legitimáljam magamat, kitől kaptam, és mi célra adták. Azt csak nem mondhatom, hogy „vad pénzt” leltem az erdőn, mint az egykori cigány „vad gubát”. Hát legalább egypár sor commissiót adjon hozzá, gróf úr.

- Azt szívesen-szólt Vavel gróf, s indult a dolgozóasztalához.

Útjában találta Marie-t.

A leány leszállt rögtönzött trónjáról, s megfogta Lajos kezét.

- Mit akarsz? - kérdezé tőle szelíden.

- Írni.

- Azt akarod, hogy a kezed írását meglássák, s arról megtudják, hogy ki vagy?

- Egy hét múlva majd a kezem csapásairól fogják megtudni, hogy ki vagyok!

- Óh, te rettenetes vagy! - szólt a leány, elfordítva tőle arcát.

- Miattad vagyok az.

- Miattam? Hát gyönyörűség nekem az, hogy csatába készülsz? Ha elesel?

- Ne félts! Nekem csillagom van!

- Hol? Melyik?

- Te vagy az!

- S ha ez a csillag lehull?

- Ha van Isten az égben...

- Úgy az engem magához fog venni - szólt a leány átszellemült tekintettel; - s nem engedi meg, hogy legyen egy francia nő a világon, kit sorsa odakényszerített, hogy imádkozzék saját nemzetének győzelme ellen, hogy örüljön, mikor testvéreinek romlását hallja; nem fogja engedni, hogy legyen egy nő a világon, aki arra vár, hogy egy csonthalmot rakjanak össze rokonai, honfitársai tetemeiből, hogy őt arra ültessék föl bálványnak, akitől mindenki átokkal fordul el. Most vesz magához Isten, amikor még mind a két kezem fehér, amikor nem haragszom senkire, amikor megbocsátottam mindenkinek, s nem kívánom a világnak semmi dicsőségét, és nem engedi meg Isten, hogy belekóstoljak abba a vérbe, abba a dicsőségbe, amitől Fredegonde, Meroflède, s rettentő történetünk valamennyi szörnyetegei megittasultak, hogy én is hozzájok hasonló legyek valaha. Óh, azt nem engedi meg Isten!

Vavel Lajos elbámult a leánynak e szívből jött kitörésén.

- Minden szavaddal csak a dicsfényt szaporítod fejed körül, s törvényesíted az én kardom jogát. Én is imádom az én nemzetemet. Jobban senki. Én is leborulok a végtelenség bírója előtt, s ítélet alá bocsátom az én peremet. Isten! Ki Franciaországot oltalmazod: tekints alá; - nézd az ott, ki a lángok között saját honfiai vérében csülökig gázoltatja lovát, s merev arcával széttekintve a haldoklók fölött, azt mondja: „jól van”, s aztán nézd ezt a szentet itt, aki az üldözőiért imádkozik; s aztán ítélj, melyik legyen a te képmásod e földön! Ah, Marie! Te tégy eleget a te jó szívednek, imádkozzál azokért, akik ellened küzdenek; - mi, akik éretted húztuk ki a kardot, győzni fogunk, a te imád ellenére is; vagy elesünk, ha Isten úgy akarja.

- Óh, hiszen érts meg engem - szólt Marie lágy, könyörgő hangon, s reszkető kezével Lajos arcát cirógatta. - Egy csepp hősi vér nem foly ereimben. Én nem vagyok utódja azoknak a magas hölgyeknek, akik maguk koszorúzták meg csatába induló lovagjaikat. Én félek tégedet elveszteni. Én Istenem! senkim sincs kívüled a kerek földön. Nincs olyan árva a világon több, mint én. Mikor mindig rólam gondolkozol, akkor felejtkezel meg rólam legjobban. Ha te a csatába mégy, hogy maradok én oly egyedül, hová leszek akkor én? Ki lesz, aki engem még szeressen?

Az alispán odadörmögött Vavel fülébe.

- Bizony Isten! Kibeszéli kezünkből a kardot.

Vavel mosolyogva nyugtatá meg:

- Ne féljen ön! - S aztán gyöngéden odavonta keblére a leányt. - Azt mondtad nekem egy napon: „hozzon ön nekem anyát!” Nőt, akit szeressek, s aki engem szeressen. - Ha elmegyek: nem hagylak egyedül; hozok neked anyát, asszonyt, akit szeress, aki szeressen.

Ah, e szavak egyszerre mily napfényt derítettek a leány arcára. Hogy változott át a tragikai gyötrelem kifejezése egy varázsütésre a gyönyör ragyogásává. Nyakába borult az ifjúnak, nevetett, sikoltott, gyermek volt.

- Te azt tennéd? Idehoznád őt? Vagy engem őhozzá? Igen! Igen! Aztán látnám, hogyan ölelitek meg egymást? Hogy lesztek boldogok? Óh, ez - hahahaha!

Nem tudta befejezni az örömtől.

- Komolyan mondám - szólt Lajos. - Elöljáróm előtt tett ígéretemmel nem űzhetek tréfát.

- Úgy van - szólt Bernát úr. - Én önnek most nemcsak alispánja, hanem ezredes-kapitánya is vagyok.

- S kívánom, hogy még annál is több legyen: násznagyom. Ezen a patriarkális földön az a szemérmetes szokás dívik, hogy akit nőül akar az ember kérni, ahhoz maga helyett a násznagyát küldi. Elvállalja ön ezt a küldetést?

- Minden exmissióm között ez legyen a legkedvesebb.

- Ön tudja, hová kérem, hogy menjen el nevemben? Nincs messze a hely. - Ön ismeri őt, anélkül, hogy nevét mondanám. - Mondjon el neki mindent, amit nálam látott és hallott. Titkomat küldöm neki jegyajándékul. - És akkor kérjen tőle választ egy általam rég kimondott szóra.

- Csak bízza ön ezt rám. Én értem a násznagyi hivatalt. Nem most próbálom először: és soha nem kaptam kosarat. Félóra múlva visszatérek e szóval: „veni, vidi, vici!”

A tekintetes úr kezet szorítván kliensével, még arra is megemlékezett, hogy egy olyan magasztos alak előtt, mint Vavel gróf rejtélyes védence, még egy olyan hatalmas férfiúnak is, minő egy magyarországi alispán, illő megadni a kellő tiszteletet, azért két sarkantyúját egymáshoz csapva, keresgélni kezdett a francia elnevezések között, hogy melyikkel tisztelje meg, mely ünnepélyes szándékát azonban meghiúsítá Marie azzal, hogy gyermeteg jókedvvel eléje lépett:

- Ah, aki leányt kérni megy, annak bokréta kell a gombzsinórjába! - S azzal kirántva saját hajából a violacsokrot, melyet minden reggel odakészített asztalára valaki, azt a nemes férfiú keblére tűzte fel.

Bernát úr is elfeledkezett erre minden magas rang iránti hódolatról, s megragadva azt a szép fehér kezet, odaszorítá azt keményen kifent bajuszai alá, s az áhítatos kézcsók alatt félretekintve Vavel Lajosra, azt mondá neki:

- Kár volna „ez” tinektek, franciáknak!

Azzal ment a maga útjára a vitéz úr, elég dolgot adván neki, amíg a lépcsőkön lehalad, azt a sok aranytekercset a kalpagjából átrakni a Zrínyi-dolmánya hátulsó zsebeibe.

A leány pedig dalolva futott Lajostól - nem a saját szobájába, hanem az ebédlőbe, melynek ablakai a szomszéd kastély felé nyíltak.

Nem kérdé többé: szabad-e? Merészen kitárt egyet az ablakok közül, s messze kikönyökölve annak mellvédjére, fehér kendőjével még utána integetett a hintajával elrobogó alispánnak.

Első szabad tekintet volt ez a világba. Fényes nappal, fátyoltalan arccal az édes világba beletekinteni! Ah, ez oly észvesztő gyönyör volt, mint aminőt az érezhet, akinek azt mondják, hogy nem szabad hideg vizet innia, mert meghal tőle, s aztán egyszer hozzájuthat egy egész tele kanna üde, kristálytiszta vízhez, s dobzódhatik, kéjeleghet benne, nem bánja, ha utána meghal is.

A leány egyre kacagott. Minden oly gyönyörteljes volt neki. A madarak, amik feje fölött elrepkednek, a gyermekek, akik a tóparton kurjongatnak, s a paripák, amik a mezőn ugrálnak: ma még a sárgavirágos mezőn, egy hó múlva majd a pirosvirágos mezőn.

- „Óh, be szép világ! Óh, be kedves, szép világ!”

És Vavel Lajosnak, aki ott állt a háta mögött, magának is úgy tetszett, mintha e tündöklő arctól, mely a nyitott ablakból kitekint, minden tárgy még egyszer olyan fényes volna, mint azelőtt.

III.

Görömbölyi Bernát úr, násznagyi minőségében megérkezvén a kastélyba, ősi szokás szerint, egyenesen a tárgyon kezdé, amint a szép bárónő fogadta.

- Kedves szép Katinka húgom, ahogy a keblemre tűzött bokréta hirdeti, én leánykérőbe jöttem. Magának a kezét kérem egy derék, szép, magához illő, egészen fiatal gavallér számára.

- Igen köszönöm a jóságát, kedves Bernát bácsi; de már én hű vagyok ahhoz a fogadásomhoz, hogy leány maradok.

- Eszerint engem kikosaraz a házából?

- Sőt itt tartom szívesen látott vendégül.

- De nem maradok, mert én kézfogóra vagyok híva a Névtelen Várba Vavel grófhoz; aki ma eljegyzést tart, s pár hét múlva esküszik.

Ezalatt hamis tekintettel vizsgálta a szavai hatását a szép hölgy arcán.

Az úgy tett, mintha semmi sem érdekelné jobban, mint azok a betűk, amiket egy inszurgens zászló számára hímez arannyal szép piros szalagra.

- Siet biz az - folytatá Bernát úr -, mert hát úgy jöhet, hogy három hét múlva meg indulni kell neki a csatába, a saját bandériumának az élén.

De már erre a szóra megszúrta az a gonosz hímzőtű a szép úrhölgy rózsás ujját.

Bernát úr hamisan nevetett.

Az úrhölgy pedig bosszús negéddel monda, s úgy tett, mintha a tű lyukát keresné a selyemszállal, mely sehogy sem akar helyt állni a kezében:

- Ah! Mit? Majd az vezet bandériumot a csatába!

- Vezet biz a. Itt van a zsebemben az előlegezett pénz a rögtöni felszerelésre. (Azzal kivett egy csomót a hátulsó zsebéből az aranytekercsek közül.) Azt hiszi Katalin húgom, hogy ezek tán kukoricacsövek? Tessék! ha kettétöröm, csupa arany hull a markomba. Ezt nem az aerarium küldte. Mert annak a pénze csak *puffan*, nem *csörren.* A grófnak meg tele van ilyennel a vasládája. Kardja is van annak és puskája, több mint az egész vármegyének. Legény az a talpán.

- Hát miattam az is lehet - szólt Katalin, a selyemszálat pengetve.

- S akarja-e tudni, szép Katalin húgom, a jegyesének a nevét?

- Ha nem titok.

- Előttem nem az, s odább adhatom. A bájos hölgy, akit el fog venni, báró Landsknechtsschild Katalin.

Most már felugrott hímzése mellől a bárónő, s összevont szemöldökkel tekinte a násznagyra.

- Igenis. Vavel Lajos gróf által küldve jöttem ide, azzal az izenettel, hogy ami „egy szót” egyszer mondott önnek a gróf, arra most válaszát kéri.

A hölgy arckifejezése elsötétült.

- Nem emlékezik ön e szóra?

- Emlékezem.

- Hanem e szó és a felelet között áll egy „vékony fátyol”, ami azt elválasztja.

- Ez a fátyol mai nap lehullt.

- Ah! Ön látta a Névtelen Vár hölgyét fátyol nélkül? Szép-e?

- Több, mint szép.

- S kicsoda ő? Mi ő a grófra nézve?

- Önnek nem vetélytársa, szép Katalin húgom! Vavel grófnak se nem felesége, se nem jegyese, se nem titkos kedvese.

- Hát testvére vagy leánya?

- Az sem.

- Hát ugyan mije akkor? Csak nem szolgálója?

- Nem. Hanem úrnője.

- Úrnője?

- Olyan úrnője, mint nekem a királyném.

- Ah!

A szép hölgy szemei milyet villámlottak e szóra! - Azután odasimult Bernát úrhoz, s mély felindulását asszonyi szemérmetességgel palástolva, kérdezé:

- Hát azt hiszi ön, - hogy a gróf - szeret engem?

- Azt nem tudom. Mert nekem nem mondta. Hanem, hogy ön tudja ezt jól: azt hiszem. S hogy ő megérdemli azt, hogy ön is szeresse őt, azt állítom. Aki megérti ezt az embert, annak azt szeretni kell. Én nem nászlakomára jöttem őhozzá, hanem felhívni őt a nemesi fölkelésben részvételre. Ekkor megmutatta nekem azt a hölgyet, akiről annyi monda kering vidékünkön. Volt oka fátyollal takarni arcát a világ elől, mert aki az anyja képét látta, egyszerre ráismer. - Mikor ez a férfi elmegy a csatába hazánkat védelmezni, akkor ennek a leánynak anyát kell hagyni a háznál! - Akar-e ön anyja lenni az elhagyott leánynak? - Most adjon már választ.

Válaszul a szép hölgy mind a két kezét nyújtá Bernát úrnak, amit az meg is ragadott emberül.

- Tehát igen?

- Igen. Hozzámegyek. Tiszta szívből. Igaz lelkem szerint.

- Repülhetek e válasszal vissza?

- De úgy, hogy engemet is magával viszen.

- Ön hozzá akar jönni?

- Még ma, még ez órában, ebben az öltözetben! Nekem nincs kitől kérdenem, mit tegyek vagy ne tegyek. S neki szüksége van énrám!

- No, hát akkor kérek négy keszkenőt a négy lovamra!

IV.

Vavel most kezdett csak higgadtan végiggondolni rajta, nem volt-e korán, amit most tett?

Nem siette-e el féltve őrzött titkainak világba kiáltását? Nem tett-e oly lépést, ami egyszer megteendő ugyan, de meg kell választani rá az áldás napját. Ez-e az?

Visszatért dolgozószobájába. Ott volt az asztalán a királyi manifesztum. Ez csalhatatlan. Ma kell merni vagy soha. Ezelőtt négy évvel is csábító volt az alkalom. Nem hagyta magát az akkori hadjárat által remeteodújából kicsalni. Tudta jól: urak harcolnak urakkal a maguk uraságáért. - De most népek fognak harcolni a maguk igazságáért! - Ez már a valódi korszak, mit a jóslatok ígértek.

Ünnepélyes érzések átalakító izgalmai alatt állt. Egész vére más pezsgésnek indult. Rég elmúlt nagy eszmék elevenedtek föl körülötte, mint a napvilág szivárványt ragyogó kísértetei; fantomok, akik mosolyognak, szellemek, akiknek ölelése forró.

Azt hitte, hogy sietnie kell, távolban élő barátait tudósítani a megindult katasztrófáról. Mindazoknak, akiknek hivatásuk belejátszani abba a nagy hangversenybe, amit ezúttal a népek rendeznek a saját javukra: az egyetértőket Németországban, Tirolban, Helvéciában, Hollandiában és Franciaországban. Ah, hogy D'Avoncourt nem szabad most! Ő mindezt milyen jól végezné!

Leült leveleket írni. Valamennyit elrontotta. Most igazán nem lehetett ráismerni a keze írására, mikor éppen szükség volt rá, hogy ráismerjenek: úgy reszketett a keze. De hát miért reszket az ő keze? Mi ütött a szívéhez, hogy úgy dobog? Csak nem fél talán? Mitől? A közelgő harctól? Amiért mindig imádkozott. Amiről ébren és álmodva örök terveket épített. És mégis fél; mégis reszket a keze: míg kitalálja, hogy mitől? - attól a kérdéstől, hogy mit fog visszaizenni Katalin?

Hisz azt nem is okosan rendezi el az ember, hogy egy napon határozza el magát a háború megizenésére meg a szerelme kivallására; de hát ezt nem is ember rendezte így.

Egyszer csak repül be hozzá, mint szárnycsattogtató madár, sorsának tündére; nem bír más hangon szólni, mint a nevetés carillonján, s tenyereibe tapsol. Odafut Lajoshoz, kikapja kezéből a tollat, s ledobja a földre.

- Ő jön! Ő jön! Ő idejön mihozzánk.

- De ki jön ide, Marie? - szólt elbámulva Lajos.

- Hát ki? Hát az, akit te nekem anyául ígértél: az a te szép tündérasszonyod.

- Ah, ne beszélj ily képtelenséget?

- No talán csak nem jön az alispán egymaga két hintóval? Ha nem hiszesz nekem, jer oda az ablakhoz, és nézd meg magad.

S azzal felköltötte székéről Lajost, s vitte magával az étterembe, útközben észrevette, hogy az mennyire betintázta az írással a két ujját. Ejh, milyen szörnyűség ez ilyenkor! Azt le kellett előbb törülni róla megnyálazott zsebkendőjével.

Lajos aztán saját szemeivel győződött meg róla, hogy amit Marie mond, az való.

Most azután majd szétszedte a lány csupa merő édes gondoskodásból.

- Hát minő öltözetben fogadod? Így akarsz eléje menni? Ilyen szürkében? Jer, hadd választok számodra mást! Vedd fel a fekete bársonyt. Nem, az nagyon kackiás lesz. A kék frakkot a gyöngyház gombokkal. Egyik sem kell. Hát a hajad milyen zilált! Istenem, ha én ezt hamarább tudtam volna. Legalább az ingfodrodat engedd összetűznöm, ne álljon oly szanaszét. Nem, nem; ne változtass magadon semmit. Így vagy legszebb, ahogy most vagy.

Nem is lett volna mindezekre az átalakításokra már idő, mert a két hintó itt dörgött már a park töltésén. A fák közül ki-kivillant Katalin rózsaszín ambrélája.

Vavel izgatottan sietett eléje.

- Megengeded, hogy én is ott legyek az elfogadásán? - könyörgött a leány.

- Sőt kérlek, hogy jöjj te is velem.

Azzal futottak le mind a ketten a lépcsőn, egymás kezét fogva, a kastély udvarára.

Szép, fűvel benőtt térség volt az; amióta kocsi nem járt rajta, felverte a pázsit; a nagy terepély nyárfák éppen tele voltak piros barkákkal, s a rügyek balzsamával volt tele a csalfa tavaszi langyos lég.

Ők ketten előresiettek: a vőlegény és menyasszony. Övék volt az első találkozás.

Katalin arcán az a megnevezhetlen bűbáj varázsolt, mely az ellentétek egyesüléséből támad, a szemérmesség és a bátorság, a félelem és az odaadás, a szerelem és a hősiesség egy csodálatos harmóniában találkozva egymással, amilyen csodatételre egy nőarc bűvtükre képes.

Messziről nyújtá szép kezét Lajos elé, s meleg hangon rebegé neki e szókat:

- Igen. Én „az” vagyok.

Ez volt a felelet arra a szóra, amit Lajos mondott az erdőben: „ő az én jegyesem”.

A férfi ajkaihoz emelte a szép kezet, és megcsókolá azt.

Hanem Katalin nem soká engedte azt át az ő csókjainak, elvonta tőle nagy hamar, hogy Marie-hoz siessen.

A lányka ott állt mögöttük, ölébe leeresztve két összetett kezét, szempillái félig takarták nagy sötét szemeit.

Katalin megfogta a lány két kezét, s arcába nézett annak hosszasan, eltitkolhatlan gyönyörrel, s aztán így szólt hozzá:

- Nem őérte jöttem ide ily sietve. Ő várhat. De nekem azt mondák, önnek a szíve anyát kíván, s az nem várathat magára.

E szóra a két gyönyörű alak egymásba olvadt. - Melyik kezdte hamarabb a sírást, melyiknek volt a csókja forróbb? Azt nem lehet megmondani. De hogy Marie volt a legboldogabb: az bizonyos. - Annyi év után először ölelhetett át egy nőt, akinek azt mondhatta, hogy szereti! Odadobhatta magát valahára egy szív fölé, mely e szóval jött eléje: „anyát hívtál: itt vagyok”! Milyen boldogság lett volna ez, ha eddig is így lett volna!

Vavel Lajos gyönyörtől eltelve állt előttük, s két kezével hálateljesen szorongatá násznagya kezét.

Mikor aztán a két leány kedvére kisírta magát, akkor elkezdett mind a kettő nevetni, s egyszerre tegezte egymást. Hisz az anya is leány volt még, mint a leánya.

- Nos, hát eljössz-e velem az én házamba? - szólt Katalin, míg egymást átölelve haladtak fel a kastélyba. - Itt nem hagylak tovább. Ebbe a házba ezután csúnya férfiak fognak seregestől járni éjjel-nappal, kardcsörtetők, lármázók; itt goromba, nyers parancsszavak fognak hangzani, amiktől te halálra rémedeznél: míg nálam szép csendesség van.

- Óh, én is úgy óhajtom, hogy odavigy magadhoz, - monda Marie - óh, én nagyon szófogadó leszek. Úgy örülök neki, hogy te parancsolni fogsz, és én engedelmeskedem. Ha valamit nem jól teszek, azért megpirongatsz, s ha jól eltaláltam, megdicsérsz.

- Tőlem nem is kérdik már - szólt közbe Lajos -, hogy beleegyezem-e e tervezett leány-rablásba?

- Hát hiszen te is velünk jöhetsz - szólt ártatlan gyermetegséggel Marie.

A másik leány kacagni kezdett.

- Még most egyelőre csak látogatóba, véglegesen később. - Aztán komolyabb hangon mondá Lajosnak. - Meglehet ön afelől nyugodva, hogy féltett kincse jól meg lesz nálam őrizve. Kastélyom minden védelemre el van készítve, cselédeim bátrak, és igen jól fölfegyverezve; most nem történhetnék meg rajtunk olyan meglepetés, mint amikor ön megszabadított a rablóktól.

- Lajos téged a rablóktól szabadított meg? - kérdé Marie elbámulva. - Hogyan? Mikor?

- Hát ezt neked nem mondta el! Milyen ember!

Erre az alispán is figyelmes lett.

- Micsoda? Rablók? Erről én sem tudok semmit.

Lajos mentegette magát.

- Hiszen a bárónő maga tiltotta meg, hogy beszéljek róla.

- Igen gróf úr, de nem azt, hogy Marie előtt is elhallgassa.

Most meg Marie neheztelt meg mind a kettőre.

- Micsoda? Ti grófnak, bárónőnek címezitek egymást? Fogjátok mindjárt egymást szépen a keresztneveteken hívni?

- De azt a rablóhistóriát már csak mégis szeretném magam is megtudni - erőteté Görömbölyi Bernát úr.

- Hiszen elmondom én azt, csak egyszer hozzájussunk, úgy ahogy történt - szólt Katalin -, de kérem előre is alispán urat, hogy senkit üldözőbe ne fogjon miatta, sőt ha véletlenül magára találja valaki vallani, hogy részes volt abban a kalandban, engedje meg, hogy a javára szót emeljek. Hisz e derék emberek nélkül sohasem ismertem volna meg - az én Lajosomat.

- Így már jól van! - diadalmaskodék Marie, s aztán alig várhatta, hogy „kis mamáját” bevezet-hesse a fényes vendégterembe, s elszedhessen tőle kalapot, nagykendőt; rögtön azon volt, hogy elmondassa vele azt az első találkozás rémséges történetét.

Ah, milyen figyelmes hallgatója volt ő annak. A figyelmezéstől olyan kicsinyek lettek az ajkai, a szemei meg olyan nagyok, ahogy gyermekeknél látjuk, akik tündérregét hallgatnak, s meg-megfenyegette az ujjával az alispánt, ki nem tartóztathatta vissza magát, hogy a rablók eljárása fölött egy-egy ilyen szót ki ne szalasszon: „hah, a bitang! - Darvalia! - Beste karaffia”! (Azok bizonyára mind olyan válogatott nevek, amikkel a rossz embereket szokták illetni ebben az országban.)

Hanem aztán mikor arra került a sor, hogy Lajos mint űzte el valamennyit egy bottal a kezében, hogy jelent meg Katalin előtt, mint szabadító: óh, hogy ragyogott át Marie arcán a dicsekedés verőfénye, ajkainak rózsanyílásából mint tündöklött elő az a két gyöngysor! Csak egy ember van ilyen a világon, s az az ő Lajosa!

- Ez volt a mi első találkozásunk - szólt nevetve Katalin, s kezét nyújtá a pamlagja támlányára könyöklő vőlegénynek.

- De csak azt szeretném megérteni - szólt az alispán -, hogy miért tartották önök ezt énelőttem is titokban?

Ennek a történetét meg aztán Lajos tudta elmondani.

- A bárónő nem akarta, hogy védencét, a híres rabló feleségét, üldözzék őmiatta.

- No, ha ilyen nemes lelkekből állna az egész lakosság, mint önök ketten, akkor csakugyan háládatos keresetmód lenne rablónak lenni.

- De ezt most mind csak a násznagynak mondtuk el, nem az alispánnak - sietett óvatolni Katalin - nehogy üldözés legyen belőle!

- Én meg ellenkezőleg az alispánt akarom felkérni ez ügy végelintézésére - szólt Lajos. - Én éppen arra kérem, hogy eszközöljön ki amnesztiát a rablóknak. Nem azoknak, akik a bárónő kastélyába betörtek, mert azok csak pernahajderok voltak, hanem Sátán Laci és társai számára, akik nem vettek részt e gaztettben; s akik óhajtva várják az alkalmat, amelyben átkos életüket a csatatér tisztító tüzében mással válthassák föl. Én szabadcsapatot idomítanék belőlök.

- De hát hogy tudja ezt a gróf úr?

- Magától Sátán Lacitól.

- Hát azzal hol beszélt?

- Egy éjjel idejött e kastélyba, keresztülbújva két szétfeszített ablakvas közén; felnyitogatta minden ajtómat, szekrényemet, ártalmatlanná tette minden lőfegyveremet, amíg én obszervatóriumomban voltam, s úgy várt rám itt a dolgozószobámban.

Most meg már a két hölgy fogta körül nagy érdekelten Lajost, két kezét megfogták, vállaira dűltek, úgy lesték el ajkairól amaz éjszaka rejtélyes jelenetét.

Hogy borzongott egyik is, másik is, ez elbeszélés alatt!

Tehát a rabló adta az utasítást a grófnak, hogy milyen furfangos, felnyithatlan zárral őrizze a maga kincsét!

- Jól van - szólt az alispán - megígérem, hogy amnesztiát eszközlök ki számukra, ha a gróf úr katonai fegyelme alá vetik magukat.

- S te erről nem szóltál nekem soha! - szólt Marie Lajoshoz. - Elhitetted velem, hogy az a felnyithatlan acélrács ágyfülkém előtt csak azért van ott, hogy a te szemed elől zárjon el engem?

Amint azt kimondta, megbánta. Valami hajszálrugója egy alvó ösztönnek azt a gondolatot ébreszté fel szívében, hogy talán e szóval hideget okozott egy másik szívnek. Sietett azt helyrehozni gyorsan.

- Ejh, hát ti még mindig bárónőnek, grófnak nevezitek egymást. Ez rosszaság! Szépen csókoljátok meg egymást, s aztán szóljatok tegezve.

Jobb pillanatban nem jöhetett ez indítvány. Lajos maga is szükségét érezte annak, bebizonyítani választottja előtt, hogy ő vetélytársnő nélkül él szívében. - Kéretlenül, de meg nem tagadva, elrablá e szép ajkakról az első csókot.

Marie bámulva látta a csodát, amit e csók előidézett a menyasszony arcán.

- Mit csináltál neki? Nézd, milyen piros lett az arca! Mint a tűz-láng! - Hiszen ha engem megcsókolsz, az én arcom nem lesz attól piros.

Lajosnak e szóra nem lehetett megtagadni a próbatételt. Hanem az a csók, ami Marie arcát érte, olyan volt, aminővel egy búcsúzó testvér ajka érinti kolostorba kísért húgát, a zárdaszüzet.

Marie aztán Katalinhoz simulva, mindkettőjüket a tükör felé fordítá, hogy liliomarcát Katalin égő rózsaorcájához szorítva, a különbséget egymás mellett lássa.

Ah csók és csók nagy különbség!

Az ő arca régtől oly halavány volt már.

V.

A kis inas, a Sánta Laci zavarta meg a jelenetet. Jött tudtul adni, hogy az ebéd fel van szolgáltatva.

A kövér Lizettnek nem kellett soha utasítás. Ha vendég állt a házhoz, az ő gondja volt az ellátás. Ma még a szomszéd kastély úrnője előtt is ki kellett tennie magáért. Katalin bámult a jó ízlésen, az egyszerű, de a tisztaságban fényűzésig menő háztartáson, s ezt nem is hallgatta el Marie előtt.

- Ez nem az én érdemem, hanem Lizetté; én nem értek semmi háztartáshoz.

- Ki az Lizett?

Marie nem tudta ezt neki megmondani. Lajosra nézett.

- Ő egy igen kedves barátomnak az özvegye, az én jó Henrymnek, akit tavaly temettem el. Ő viszi a házam gondját.

- Őt is magunkkal fogjuk vinni? - szólt, félig ajánlva, félig kérdve Katalin. - Mert hiszen - szólt Lajosra mosolyogva - ön nem fogja azt kívánni, hogy ebben a *házunkban* lakjunk, ha összekelünk?

(Igaz, hogy ez is az ő háza volt: a vőlegény nem mondhatta; hogy a „maga” házába viszi a menyasszonyát).

Lajos zavarba jött a felelettel.

Az alispán segíteni akart rajta, s joviális tréfával szólt közbe:

- Nem olyan hamar megy az, türelmetlen menyasszonykám! Innentúl még a harmadik kihirdetés napját legalább be kell várni; az pedig három vasárnap.

- Hiszen - szólt szemlesütve Katalin - meg lehet azt rövidíttetni - diszpenzációval.

- Hahaha, szeretetreméltó angyalkám; milyen jó adomát tudnék én erre most mondani! De csak nem mondom el. Könnyű volna az a diszpenzáció, ha egy akadály nem volna: a hitkülönbség. Ha az egyik pap megadja, a másik megtagadja. A gróf katolikus.

... - Hát hiszen én is az vagyok - suttogá Katalin.

- Hogy lehetne az? - kérdé Vavel Lajos elbámulva. - Hisz én önt mindig a protestáns templomba láttam járni távcsövemen át.

- De mióta a távcsövet elcsaltam öntől, s ön nem leskelődhetik többé utánam, azóta hitet változtattam.

- Mikor? És miért?

A szép hölgy habozott.

- Hát amikor *„így”* látott ön maga előtt - és - azért! - rebegé, s a nyakára csavart bajadért hirtelen felvetette a fejére, hogy az egyúttal lángba boruló arcát is eltakarta.

Most Marie ragadta meg a legombolyodó eszme fonalát:

- Te voltál a lefátyolozott hölgy, aki egy napon elfoglaltad a helyemet a kocsiban Lajos mellett?

- Te megláttad azt?

- Igen.

(Lajos jól sejtett!)

Most azután lehetetlen volt el nem mondania Marie előtt mindent, amiben ő volt legjobban érdekelve. A mendemondát Barthelmy Ange felől.

- Hogyan? - kiálta fel Marie: énrólam azt hitték, hogy én Barthelmy Ange vagyok? Hogy én Lajosnak kedvese vagyok?

S ezt oly halálra nevettető gondolatnak találta, hogy elkezdett kacagni, s utoljára le kellett neki ülni a földre, ahogy kisleányok szoktak, mikor nagyon utoléri őket a jókedv.

S használt neki ez a felzavarás. Utána sokkal elevenebb szín áradt el az arcán.

- Mondd csak tovább; mi lett belőle, kérlek! - Hát Lajost ilyen rossz embernek tartották!

(Még Lajos rossz hírén sopánkodott!)

Elmondott neki aztán Katalin mindent végtől végig. Egész odáig, hogy: „ez a hölgy az én jegyesem!”

Itt elhallgatott.

- No! És azóta már elmúlt egy ősz, egy tél, egy tavasz, egy nyár, megint egy ősz, megint egy tél. És ti mégsem lettetek egymáséi. Miért volt ez?

Katalin nem tudott mit felelni.

- Én kitaláltam, ugye, - szólt aztán Marie, Lajos szemébe odavágva szemével. - Ő is azt hitte, hogy én Lajosra nézve vagyok valaki. - S Lajos nem mondhatta meg neki, hogy ki vagyok?

- Ad animan! - kiálta fel az alispán. - Beillenék vizsgálóbírónak, oly consequenter dedukál!

Lajos erre elővette a tárcáját, s kikeresett belőle egy összegyűrt levélkét.

Marie ráismert arra.

- Átadhatom most neki? - kérdé mosolyogva Marie-tól.

- Te megtartottad azt? Óh, add oda Lajos. - Olvasd kicsi anyám. Neked szól az. Nem tudtalak másként címezni, csak így!

Amint Katalin elolvasta ezt a kis levélkét, a két szemébe szökkent a könny; arca elkomorodott: egész tekintete elárulta, hogy minő mélyen elgondolkozott afölött; fejét lehajtá a levél fölé, mintha újra meg újra el akarná azt olvasni.

- Ő ezt még tavaly akarta önnek lopva elküldeni, tudtomon kívül - monda Lajos.

- S ő azt kiragadta a kezemből - folytatá Marie - haraggal, erőszakosan, s bezárt miatta büntetésül.

- Ah, hiszen ha egy évvel hamarább jön a mai örömhírrel az én legdrágább barátom, Görömbölyi alispán („Akit az első találkozáskor ki akart ön dobni az ablakon" - veté az közbe), akkor nem lett volna ez év az elveszett napok tárháza rám nézve.

- No hát ha önnek ez oly nagy örömhír - szólt az alispán - akkor üssük össze poharainkat a mi kedves hazánkért. Vivát! - A mi szeretett királyunkért! Vivát! - A mi szeretett királynénkért. Vivát!

Vavel Lajos összecsörrenté poharát: s a két hölgy is odaérteté a maga kristálykelyhét az áldomásra.

- És most még egy vivát az én királynémra! - kiálta Vavel, felhevült fejjel, magasra emelve poharát. - Éljen soká és dicsőségesen, s vesszen el, aki ellensége, mind! (Hogy szikráztak a szemei vadul!)

- Az Istenért, Lajos! - sikolta fel Marie. - Nézd, Katalin rosszul lesz!

A szép hölgy arca olyan lett, mint az átlátszó viasz; szemei megtörtek, feje lehanyatlott a kerevet támlányára.

Lajos, Marie odaugrottak hozzá. „Látod, megijesztetted őt!"

- Ne rettenj meg - szólt Lajos -, futó baj az: majd elmúlik.

Már ő egyszer hozta őt ily állapotban öntudatra: gyakorlatában volt. Néhány perc múlva a szép hölgy ismét felnyitá szemeit s eszméletéhez tért. Erőszakolta a mosolyt még mindig halavány arcára. Összeborzongott. S újra nevetett.

Lajos vízzel kínálta.

- Ejh, nem kell víz - suttogá -, hiszen áldomásra hívtál fel. Arra bort kell inni. - S aztán felvette reszkető kézzel a poharát. Akire te köszöntél, én is *arra* köszöntök. - *Az én kedves kis leánykámat*, az én jó Marie-mat, éltesse Isten!

- Így szép az, így - helyeslé Marie. - A „te lányod", a te „Marie-d" ellenségeire lehet aztán azt mondani, hogy „vesszenek el!" azok nincsenek sehol.

... - *Nincsenek!* - rebegé a hölgy, s keblére ölelte az ifjabb leányt. S senki sem tudta kitalálni, hogy miért zokog.

Az alispán, ki a fiatal hölgyek múlékony változásait nem tartotta valami nagy veszedelemnek, jónak látta egy kedélyes megjegyzéssel visszaadni a derült színezetet a társalgásnak.

- Hanem az igazán nagyon szép volt a bárónőtől, hogy amidőn a grófot eltiltá a közeledéstől, azalatt kész volt azt az áldozatot előre meghozni, hogy a hitéből kitérjen, s ezt az akadályt jó előre elhárítsa. Mármost mégis nagy kedvem volna elmondani azt az adomát arról az egyszeri leányról...

VI.

Ez a kis változás nem zavarta meg a családi ünnepet. Katalin kedélye ismét egészen felderült. Ő maga sietett azt tréfával helyreütni.

- Az én jó barátom ma nemcsak vőlegény, hanem hadvezér is. Nem éri be egy haditervvel. Ég a föld a lába alatt. Szeretne már a másik mátkájáról beszélni: a bandériumáról - a nász-nagyával. Felszabadítjuk: nem vagyunk féltékenyek. Majd azt a kisebb haditervet elkészítjük mi ketten.

- Úgy? A menyegzői előkészületeket az én szép Katalinom haditervnek nevezi?

- Ami nem is olyan könnyű, s sok egyéb összefügg vele. Először is Marie-t még ma elviszem magamhoz.

- Még ma?

- Tán csak nem féltékeny ön miatta? Hát nem az én leányom-e? Hát nincs-e nekem írásban adva, hogy ő Lajosnak senkije és semmije? De komolyan szólva, ő itt nem maradhat, midőn Vavel grófhoz, a Fertő-vidéki bandérium alakítójához, attól a perctől fogva, amikor ön a hadfogadó zászlót felhúzza a vártornyára, éjjel-nappal járni fog a vidék minden híres verekedő népe, akik igen derék emberek lehetnek az ellenség előtt, de Marie-nak semmi szüksége sincs a velük megismerkedés szerencséjében részesülni. Önök a bandériális vendégekkel töltsék meg a Névtelen Várat, s bajlódjanak a maguk harcias vállalatával: mi azalatt elkészítjük az önök zászlószalagját. Aztán Marie is hadd érezze már egyszer azt az örömöt, hogy futkoshat járszalag nélkül! Az egész park és kert az övé lesz!

- Óh, be jó lesz! - monda Marie.

Hát azt hogy tagadhatta volna meg tőle Lajos?

- A másik feladatunk pedig a jó Lizettet felkeresni, s meghívni őt magunkhoz. Úrnője eltávozta után, úgy hiszem, ő is örömest fog inkább azzal menni, mint itt maradni.

- Ő nagyon szeretett engem - monda Marie. - S volt idő, amikor igen nagy, igen nagy dolgokat tudott tenni énértem.

- Annyival inkább. Az urak szolgálatára egypár férfi cselédemet fogom átküldeni. Lizett pedig megérdemelt nyugdíjba lép nálam. - Azután jönnek a menyegzői előkészületek. Rokonaimat nem kell meghívnom, mert azokkal haragban vagyok. Barátaim száma nem sok, de azok annál becsesebbek. Vannak, akik előtt dicsekedni akarok boldogságommal. (Lajos királynak érezte magát ettől a tekintettől.) A diszpenzációt ki kell eszközölnöm, s aztán a szegény jó Mercatoris előtt még el is kell tagadnom, hogy nyájából kiváltam.

- De hogy lesz az elkerülhető? - kérdé csodálkozva Lajos.

- Az én barátom gyönyörködni akar abban a diadalában, hogy engem egészen a lábainál lásson, amidőn megvallom, hogy mily sokat és mily régen foglalkoztam én ezzel a gondolattal? - Hát értsen meg ön: a katolikus részről megadja a diszpenzációt a püspök, a protestáns részről meg a mi barátunk, az alispán. Akkor elmegyünk Sopronba, ott megesküszünk a templomban: azzal kocsira ülünk, visszatérünk, s másodszor újra megesküszünk az én jó Mercatorisom szertartása mellett a magány házamnál. Talán nem ver meg bennünket az Isten azért, ha kétszer megesküszünk arra, ami igaz.

(Ebben az úrhölgyben egy híres diplomata veszett el! - mondá az alispán.)

Ezzel aztán kacagva futott ki a szobából a szép menyasszony, Lajos utána akart eredni, s aligha valami szándéka nem volt ellene; de Marie útját állta, s visszatartóztatá.

- Nono, csak maradj! Majd hogy megint meggyújtsd az arcát! Csak eredj te a kardjaid és mordályaid közé: azok várnak rád.

Katalint pedig aztán vitte magával, megmutogatni neki a saját szobáit: a csodálatos leánytanyát, ahol hosszú éveit végigjátszá gyermekfogságában. Bemutatta neki kutyáit, macskáit. És aztán az ágyfülkéjét elzáró acélgörgénnyel is megismerteté, aminek a célját ő maga is csak most tudta meg.

Mikor odavezette Katalint karöltve, hogy megmutogassa neki ruhatárát, fantasztikus, drága kelméjű öltönyeivel, alattomban megrántotta az ágya mellett lefüggő zsinórt. Arra az acélgörgöny leereszkedett, és zárba csappant.

- Most az én foglyom vagy - szólt a meglepetten rábámuló Katalinnak. - Ha én most ellenséged volnék, ha vágytársnéd volnék, nem kellene egyebet tennem, mint nem mondanom meg, hogy mi módon lehet e függönyt megint felgördíteni, s te itt halnál meg velem együtt.

- Istenem! Ne ijessz meg!

- Haha! Te bohó! Hát még tőlem is meg tudsz ijedni? Ne félj. Most mindjárt jön ide valaki, aki bennünket nem enged elveszni.

Abban a nyomban lépett be a szobába Lajos sietve.

- Hívtál engemet, Marie? - kérdezé, amint az ércfüggönyt leeresztve látta.

- Hívtalak - felelt neki azon keresztül Marie.

- Mit óhajtasz?

- Amit mindennap meg szoktál adni. Egy jóéjszaka-kívánást a függönyön keresztül.

- De hiszen még nincs éjszaka.

- De te nem fogsz minket ma már többé látni, s így mégiscsak kell jó éjt kívánnod.

Azzal Lajos odalépett, s ajkát az acélrács hézagaihoz tartva suttogá, mire a két hölgy hallgatva figyelt:

- Adjon Isten neked jó éjszakát... őrködjenek fölötted angyalok... Imáid előtt nyíljon meg az ég... Légy álmaidban boldog és szabad... Jó éjszakát!

Azzal eltávozott.

- Látod: így volt ez mindennap - monda Marie; s azzal megnyomva lábával a rejtett gép rugóját, felgördíté az ércfüggönyt megint.

VII.

A kövér Lizett már akkorra minden dolgát elvégezte a maga konyhájában, mire két fiatal látogatónője odajutott, hogy őt fölkeresse. Az ő konyhájában minden olyan fényes volt, hogy csak úgy égett. - Maga egy kis alacsony tölgyfaszéken ült, ami egyenesen az ő számára készült, más szék meg nem bírta volna. Igen vastag volt és nehéz: még a homlokán is kövér volt, s a tokája kétszer újra kezdődött, alig hagyott helyet a nyakának. Kártya volt a kezében, azt keverte, és kirakta maga elé a két térde fölött szétsimított köténye re. Az a kártya is négyszegletű lehetett valaha, de a sok kártyavetéstől gömbölyűre kopott már, szerencse, hogy pergamenre volt festve, csak kopott, de nem szakadt. Nagyon régi lehetett az. A négy szín és alakjai is olyanok, aminőkről nem beszél már senki: nem coeur, carreau, trefle és pique, hanem peroquet, lièvre, oeillet és ancolie; papagáj, nyúl, szegfű, harangvirág.

Mikor a két ifjú hölgy belépett hozzá a konyhába, összeseperte az öléből a kártyákat; de azért nem tette félre: tovább keverte; nem állt fel: az neki terhére esett.

- Kedves Lizett - szólt hozzá Katalin nyájasan - ön nem is ismeri tán a szomszédasszonyát?

- De igen. Sokszor hallottam szegény öregemtől, hogy van a szomszédban egy igen szép úrhölgy. Ön bizonyosan az.

- Tudja ön, hogy én Vavel grófnak felesége leszek?

- Az természetes. Egy derék ifjú férfi meg egy szép fiatal hölgy, egymás mellé hozva: ebből vagy házasság lesz vagy veszedelem. Inkább házasság legyen, mint veszedelem.

- De bizony a házasság a veszedelemmel együtt jár. A gróf háborúba készül; maga alakít egy bandériumot, amit személyesen fog az ütközetbe vezetni.

A kövér Lizettnél ez a szó sem idézett elő egyéb változást, mint hogy a kártyákat sebesebben kezdte keverni.

- Már kezdődik? - dörmögé, s megemelte a kártyát - s megnézte, hogy mit emelt. Bosszús volt. Csak „caval” volt, nem „király”.

- Igen. Már fel is van húzva a torony fölé a hadfogadási zászló, s holnap megkezdődik az önkénytes lovagok beírása. Már írják a felhívásokat.

- Isten segítse őket!

- Most már én az ön kis úrnőjét elviszem magamhoz; én leszek ezután az ő kis mamája.

- Úgy?

- Ő nem maradhat itt a nagy fegyverzaj között, ugyebár?

- Azt én nem tudom. Nekem csak a konyhára van gondom. Mi történik a szobákban? azt nem szokták velem közölni.

- De mi azért jöttünk ide, hogy önt innen elragadjuk.

- Nagyon nehéz leszek!

- Önnek nem szabad többet fáradni. Lesz önnek a kastélyomban egy külön kis szobája, konyhácskával, magának lesz leánycselédje, aki szolgálja: ott csendben, nyugalomban fog élni. Ugye, eljön velünk?

- Köszönöm, nagyságos asszony; de nem fogadom el. Én majd csak itt maradok.

- Miért?

- Azért, mert tudom, hogy akárhol másutt terhére vagyok mindenkinek. Ha senki sem mondja, megmondja a kis karszékem, mikor beleülök, az is megnyikkan, és nyekereg, és nem győz rám panaszkodni. Magamnak való természet vagyok; senkinek sem tudom kedvét keresni. Azért nem tartok egy kutyát, egy macskát sem, hogy ne legyen kit szeretnem. Sok mindenféle rigolyám van. Szeretek burnótot színi, s az más embernek nem kellemetes. Mikor alszom, úgy horkolok, hogy két falon keresztülharsog. Ha álmos vagyok, akkor alunni akarok; s ha rám jön az éneklés, akkor azt akarom, hogy azt ne hallja senki. Ha rossz kedvem van, szeretek pörölni, s úgy akarom, hogy ne legyen igazi veszekedő társ előttem, hanem csak olyan, akit én képzelek oda magamnak. Azt letorkolom. Én nem tudok kijönni senkivel. Nekem semmi se jó, amit más csinál, s csak a dolgomat szaporítja, mert mindent újra csinálok utána. Ki nem állhatom a fiatal fehércselédnépet. A düh lep meg, ha egyet meglátok közülök; ezeket a két balkezű, málészájú, minden ételbe beletorkoskodó, huncutkáikat kikanyarító, csípőiket hányövető,

legényekre hátravigyorgó, szerelmesdalkornyikáló, pohareltörő, edényelcsorbító, ablakon át tereferélő, mindennapi dolog elfelejtő, kulcslyukon át hallgatózó, pletykahordó, mindenben selejtes, csak a hazugságban tökéletes pákosz hadat! Ha meghallanám, hogy valamelyik elneveti magát a hátam mögött, az volna a halálom. Nem jön ki énvelem senki. Én csak egymagamban vagyok jó.

- De mit fog ön csinálni itt, ha ura és úrnője elhagyják a házat?

- Hát amit eddig. A Schmidtné mindennap elhozza a húst meg a zöldséget, s beadja az ablakon, s én délig megfőzök. Mert azok a szegények, akiknek a gróf ki szokta osztani az ételmaradékot, még azontúl is akarnak enni, hogy a gróf megházasodik. A gróf nekem megígérte, hogy amíg én élek, mindennap lesz gondja rá, hogy legyen mit főznöm. Az ő ígérete szentírás: nekem pedig ez az egész bérem. Tehát az én állapotom nem változik.

- Hiszen ne értsen félre; én nem azt kérdeztem öntől. De mit fog csinálni itt egyesegyedül ebben a magányos várban; ahol naponkint kétszer hall emberhangot, azontúl egyedül van?

- Embertől nem félek; pénzem nincs, ki nem rabolhatnak; magamat meg el nem lop senki. Nagyon kevés mulatsággal beérem; olvasni, hála Istennek, nem tudok; ez nem bánt. Kötni nem szeretek: amióta azokat a bizonyos asszonyokat ott a guillotine körül láttam a kötéssel kezükben sorban ülni naphosszant, nem nézhetem annak az öt tűnek a mozgását anélkül, hogy az epém fölkeveredjék. Hát csak vetem a kártyát. Ez mindig más meg más. Kétszer egyformán még sohase jött ki. Ezt én soha meg nem unom. Néha megharagszom rá. Akkor földhöz csapom. Mikor nem akar kijönni. Aztán eszére tér, és kijön. Hát mi kellene még nekem?

- De nem fog önnek a szíve fájni, ha kis úrnőjét nem láthatja mindennap?

- Mindennap? Madame! Hat esztendő alatt most látom őt színről színre - másodszor. Ma van rá a második eset. Volt idő, amikor szüksége volt rám. Akkor bezzeg egy negyedórára sem hagytam őt el. Ugye kis úrnőm? Emlékezik ön rá, mikor ön nekem *„kisfiam”* volt, s aztán nekem azt mondta: „chère maman!” s én önnek: „mon petit garçon!”

S eközben elkezdte a kártyáit kirakni a hófehér vászonkötény fölé.

- No, de nekem nem volt szükség egyebet tudnom, mint azt, hogy ő itt van. Jó helyen van. - Hiszem, hogy ezután is jó helyen lesz. Jól gondját fogják viselni. - Mert azt én megtudom, Madame - folytatá felemelt hangon, s fenyegető kézmozdulattal rázva Katalin felé a kihúzott ancolie *fripont*, hogy a mon petit garçonnak milyen dolga lesz, ha innen elviszi! - Az én kártyáim nekem azt megmondják. - Hanem vele már nem megyek. - Ha a legfőbb okát megmondtam volna, hogy miért akarok itt maradni, kinevettek volna vele, azt mondták volna: „hogy mórikál a vén bolond!” Azért hagytam legutoljára. Nem tudok megválni attól a helytől, ahol az én szegény Henrym halva feküdt.

- Önnek lám minő érzékeny szíve van.

- Nekem? Érzékeny szívem? Az a szép! Kérdezze meg csak ettől az oltári szépségtől, aki még nem tud, csak igazat mondani; feleljen meg rá: nem én vagyok-e az a nő a világon, akinek a szíve legkeményebb, legérzéketlenebb? Nos? Mondja, hogy nem igaz, mon petit garçon! Én kérem, hogy feleljen.

- Lizett! - könyörge neki Marie.

- Látott ön engemet sírni valaha?

- Sohasem.

- Sóhajtoztam, epekedtem tán? Mikor éjt napot egy szobában voltunk egyedül?

- Nem. Soha.

Katalin közbeszólt.

- És Henryje szobáját mégsem tudja ön elhagyni.

- Mert már meghalt.

Lizett, anélkül, hogy felállna, a mellette levő ládát felnyitá, s annak egy oldalfiókjából előhúzott egy gondosan bepólált csomagocskát. Papirosba, vászonba, viaszos tafotába volt az becsavargatva. Kibontogatta. Egy hosszú leányingecske, elején B. Zs. betűkkel virágos hímzet között, meg egy felöltő rózsaszín szoknyácska kerültek ki belőle.

- Mi hiányzik ebből? - kérdé ez öltönydarabkákat Katalin elé tartva.

- Egy kedves kis baba.

- Egy kedves kis baba. Valóban az hiányzik belőle.

- Hová lett?

- Azt nem tudom. Érti ön? Nem tudom. Nem is kérdezem. És akkor el fogja hinni, hogy érzéketlen szívem van. Beletelik esztendő, hogy ki nem bontottam ezt a csomagot. Hová lett, ami hiányzik belőle? Mit csináltam vele? Kinek mi köze hozzá? Az enyém volt. Azt tehettem vele, amit akarok. *Árát* adták, s én úgy találtam, hogy amit adtak *érte*, az elég nagy kincs. Ezt ön nem érti. - *Árát adták! - Elég nagy kincs!* - Vigye ön az én petit garçonomat. Úgy áldja meg az Isten, ahogy jól fog vele bánni! - Úgy ügyeljen rá, mint a szeme világára, Madame! - Én megtudok mindent a kártyáimból. S én nagyon rossz leszek valamikor kísértetnek. Ha én elkezdek lidérc lenni, az én boszorkány-nyomásomat megemlegeti, akinek álmában a mellére ülök! - Nos, mon petit garçon, engedje az ujjai hegyét megcsókolnom utoljára.

Marie odament, s megcsókolta Lizett kövér arcát mindkét felől, s aztán odatartá neki is a magáét, hogy adja vissza a csókot.

Ettől felderült a kövér asszony kedélye. Most már felállt.

- Még mindig a régi... - dörmögé elégülten. - Őrködjék fölötte az Isten!... - Aztán odatipegett Katalinhoz. - Vigyázzon ön az én kincsemre, Madame. Eddig minden este lefekvés előtt azt tettem, hogy fogtam a hosszú seprűnyelet, s végigjártam minden szobát, tornácot, megkotrottam a seprűnyéllel minden ágy alját, bútor közét, nem bújt-e el oda valami tolvaj? Ezután már nem teszem azt. Most már önre néz ez a hivatal. Nagy kincs: nagy gond. Aztán majd egyszer - tudja ön, Madame, ha önnek is lesz a házánál ilyen kis ingecske, szoknyácska, amiben még ott van a „valaki", aki lót-fut, fecseg, ölel, csókol, csimpajkozik; s aztán azt mondják önnek, mint nekem: hogy „találj ki valami olyan nagy kincset a világon, amiért ezt a valakit ebből a piros ruhácskából odaadnád, hogy csak a kis kantus maradjon a kezedben: valami igen nagyot!"

...Katalin arca elsápadt.

Lizett pedig folytatá:

- És ön megtalálná azt az árt, s azt mondaná: „*ezért* odaadom!" - akkor mondhatná, hogy olyan kőkemény szíve volt, mint Lizettnek.

- Jerünk innen! - rebegé Katalin Marie-hoz. - Rosszul leszek. Ez a konyhagőz engem elszédít...

- - - -

VIII.

Az udvarra kiérve, a szabad légtől elmúlt a szívnyomás.

- Csináljunk egy tréfát Lajosnak - mondta Katalin -, vigyük el a csónakját. Menjünk át hozzám a tóöblön keresztül.

Hogyne kapott volna az ilyen ajánlaton Marie?

Lajosnak úgysincs ma szüksége a csónakra: aztán meg vissza is lehet azt neki küldeni.

Katalin néhány szót suttogott az inasával, - Marie-nak azt mondta, hogy a hintajáról és lováról rendelkezik; aztán karjára vette a leányt, és vitte magával. Az meg hagyta magát.

A könnyelmű! Hát annyira el volt telve attól az örömtől, hogy mától fogva övé az egész világ, az a nagy-nagy világ: hogy arról a maga kicsiny kis világáról el is felejtkezett?

Hát semmi mondanivalója sincs már a régi jó barátokhoz? A magától muzsikáló kintornához, a festékekhez, a táncoló bubákhoz? A képeskönyveire semmi szüksége már? Hát a Hic, Mic, Panni és Miura hová lesznek? No, azok csak megélnek valahogy, majd megfogják az egereket, meg azokat a madarakat, amik reggel odasereglenek az ablakerkélyre, a magok morzsa-illetményére várva. De hát a két szegény mopsz? A Phryxus és Helle már csakugyan nem tudják maguk megkeresni a kenyerüket, mert nagyon el vannak hízva. Hogy fognak azok majd bámulni, ha holnap reggel senki se lesz, aki megterítse számukra a reggelizőasztalt, s mondogatják egymásnak, hogy „bolond világ ez nagyon!”

Nem lehetett csodálni, ha szegény leány elfelejtette ez órában a gyermekjátékait. Hisz ez a napfordító volt az életében. Ma kezdett el először „leány” lenni.

Mekkora gyönyörűségét találta abban, hogy maga evezhetett. Ezt is Lajostul tanulta. Sok természetes erő volt finom testalkatában; Katalin kormányozta a csónakot. Marie nem látta közelíteni a kastélyt, mert az evezős háttal van fordulva a célnak, csak akkor pillantotta meg, mikor Katalin a kikötőpadhoz oldalogtatta a csónakot. Ott átvette azt valami cseléd, s ők ketten siettek be a parkba.

Óh, mennyi látnivaló, mennyi élveznivaló volt itten!

Egy csoport dámvad hosszú sorban futott végig előttük, amiket a vadász etetésre hívott sípjával. - Olyan szelídek voltak, hogy egy nőstény dám megállt az ünőjét szoptatni a két hölgy előtt, s megengedte a homlokát vakargatni Marie-nak, sőt még a nyakát is odatartotta neki, hogy no, még ezt is. Marie a kis dámünőt ölébe akarta venni, s kergetőzött vele a gyepen. Azt képzelte, hogy azt el lehet fogni.

Óh, mennyi kacagnivaló volt ezen!

Katalin alig bírt vele lépést tartani. Egyszerre be akarta járni az egész parkot, az pedig kétszáz hold területet töltött be: jó szerencse, hogy minden nyomban meg kellett állnia, megkérdezni valami nagy csodát, hogy hát az mi? S milyen nagyot bámult, mikor Katalin megmondta neki, hogy azok tyúkok, kakasok és pulykák. - Hát ilyen szépek azok? - Ő persze sohase látott belőlük még sülve sem egy egészet, csak a fehér húsát, amit Lizett leszelt a számára.

Teljes elragadtatását nyerték meg aztán a pávák, kivált a fehérek, mik a mulatólak párkányzatán büszkélkedtek. Különösen tetszett neki, mikor a pávák kiabáltak. Ezt Katalin nem volt képes megérteni. Míg aztán Marie meg nem magyarázta neki, hogy mikor a katonák itt voltak a helységben, sokszor hallott ő valami emberjajszó forma hangokat, s Lajos azt mondta neki, hogy a pávák tesznek úgy. Ő azt nem akarta neki elhinni. És íme, lám csakugyan

a pávák kiabálnak úgy. Ezután nem fog e kiáltásoktól úgy félni. (A szegény svalizsérek nemigen köszönik meg azokat a pávatollakat, amiket ily alkalommal kapogattak.)

Óh, de ami mindennél nagyobb gyönyör volt: találkozhatni emberekkel, - akik szembenéznek, jó napot kívánnak. Nem fordulni vissza előlük; nem húzni sűrűbbre a fátyolt arca előtt: hanem már messziről mosolyogni eléjük, biztatóan, hogy no csak köszönjetek! Szabad már. Én viszonozhatom. Adjon Isten jó napot! Megállítani az asszonyokat, a kislánykákat, akik egyetmást visznek a fejükön, vagy a karjukon: megkérdezni, mi van a kosarukban. Odahíni a dalos parasztleányt, s kivallatni, hol tanulta azt a szép nótát. S megpróbálni, hogy utána tudja-e dúdolni. „Sárga csizmás Miska sárban jár!" Milyen furcsa nóta. A végén azt dalolja a leány: „Rágalmazó nyelvek irigysége - Régi szerelmünknek lett vége?" - Hát ez vajon mit jelenthet? Ő nem érti. Hanem azért csak utánadanolja. Majd meg kiveszi a leányok kezéből a kis kapát, amivel azok a virágágyakat felporhanyítják, s megmutatja, hogy ő is ért hozzá: „óh, én egész nap szeretnék itt a kertben kapálni!"

A fák alja tele van már ibolyával. Most senki se mondja neki, hogy nem szabad belőle egy szálat is leszakítani. Dúskálkodhatik benne. Teleszedheti a kalapját, a mellkendőjét; nem fogja senki a járszalagját hátul. Katalin el-elmaradoz tőle, cselédjeivel beszélgetni, rendeleteket adni, s el is veszti néha magától; úgy kell Marie-nak visszatalálni hozzá.

Amíg csak a nap lemegy, be nem csalható a parkból. S minő naplement az! Egy hosszú jegenyefa sétány nyílásán át a Fertő tükre látszik meg, bearanyozva az alkonysugártól, s a hulló virágbarkák hímporából arany köd támad végtől végig, amiben kevélyen áll egy rigyető hímszarvas fekete árnyképe tizenhat ágú koronájával.

Marie odaborul Katalin vállára, átfűzve őt karjával.

- Óh, milyen boldog fogok én itten lenni!

- Holnap megnézzük a gazdaságot - mond neki Katalin. - Tudsz te lovagolni?

- Én? - szól tréfásan elbámulva Marie. - Ha csak hintalovon nem.

- No, majd meg fogsz tanulni rövid idő alatt.

- Igazán! - kapott rajta a leány nagy örömmel.

- Nekem van egy igen jó szelíd lovam. Neked való.

- Igen. Igen. Olyan kicsiny kis paripa, amiről nem lehet leesni. Láttam a képeskönyvben.

- Ne félj. Megülöd te az igazi lovat is. Aztán majd együtt járunk el vadászni.

- Nem, nem; azt nem szeretem. Nem akarom látni, ahogy az állatokat megölik.

(Állatokat! Pedig hiszen azoknak nincs lelkük, ami az Istené; csak húsuk, és az a mienk!)

- Azt pedig meg kell szoknod, kedvesem. Lovaglás, vadászat szükséges a nőknek, hogy idegeik megedződjenek.

- Azt hiszem, a parasztnőknek elég erős idegeik vannak.

- Azok ruhát mosnak a patakban.

- No, hát mossunk mi is ruhát a patakban.

- De már ettől a mulatságtól ne fosszunk meg másokat.

Marie még azt is meg akarta látni, hogyan fejik a teheneket. Katalinnak el kellett őt vezetni a majorba. A fejés annyira megtetszett neki, hogy azt mondta, hogy ő azt megtanulja. Az udvaron a juhászbojtár tilinkózott: Marie arra is vállalkozott, hogy ő azt is megtanulja. A

konyhában a béresek számára éppen akkor tálalták ki a hajdúkását: Marie megkóstolta azt, s azt mondta, hogy ő mindennap hajdúkását kívánna enni, és semmi mást.

Katalinnak egész anyai tekintélyét fel kellett használnia, hogy őt, késő estére válván az idő, hazacsalja. A majorból az utcára kerülve, tértek vissza a kastélyhoz, s útközben egyre szólongatnia kellett őt Katalinnak, hogy ne köszöngessen előre a szemközt jövő embereknek, várja meg, míg azok köszönnek.

- Itthon vagyunk! - monda Katalin, amint Marie-t fölvezette a kastély lépcsőin az előtornácba.

Egy öreg komornyik meg egy igen csinos fiatal szobaleány jöttek eléjük, sáljaikat, napernyőiket átvenni; mind a két cseléd sietett kezet csókolni Marie-nak, amin ő felette nagyon csodálkozott. A szobaleánytól megkérdezte, kinek híják?

A teremben a társalgónő jött eléjük, akit Fräulein Lottinak neveztek. Az is mély reverenciát fejezett ki Marie iránt a legtökéletesebb pukedliben.

A társalgó teremben könyvek hevertek az asztalon. Ez volt, ami Marie figyelmét legelébb megragadta. Új könyvek, aminőket ő még sohase látott. Versek, történetek: Goethe, Schiller, azután Wieland regényei, ott meg Pál és Virginia, Atalanta, Kisfaludy Sándor magyar regéi. Egyszerre mind valamennyit el akarta olvasni! Óh, hogy fog ő ezekbe holnap beleülni és élni bennük, mint a hal, mely folyvást issza a tavat, s mégsem bírja elfogyasztani.

De az újdonság csodái nem hagyták őt megpihenni egy tárgynál; szemébe ötlött egy festőállvány, rajta készülőben levő olajfestmény: valami tanulmányfő. - „Hát ezt ki festi?" - Katalin mondta, hogy ez az ő saját műve. „Hát te így tudsz festeni?" Milyen magas bámulat tárgya lett előtte ez a másik hölgy - „Csak úgy szabad kézből? Csak ránézesz valakire, aztán ide lefested, amit láttál? Senki sem segít? - Le tudnál tán engemet is festeni?"

- Óh, igen. Holnap mindjárt megkísérlem.

- De én nem kívánom ilyen nagyban; csak olyan kicsi-pici kis képecskét szeretnék, ami egy medalionban elfér. Tudod, hogy minek?

- Tudom: Lajos számára. Meglátod, hogy milyen jól el foglak találni.

Marie azt szerette volna, ha ahhoz is most mindjárt hozzáfogtak volna. Katalin megmagyarázta neki, hogy gyertyavilágnál nehéz a színkeverést eltalálni.

Abban aztán egészen megnyugodott, hogy majd Fräulein Lotti őtet be fogja vezetni a szabad kézzel rajzolás titkaiba. Fräulein Lotti e szótul kezdve nevezetes személy kezdett előtte lenni.

Pedig még hátravolt a legnagyobb mirákulum.

- Mi lehet ez a százfogú szörnyeteg?

Mondták neki, hogy az „fortepiano".

Hozzányúlt, s ijedten kapta vissza a kezét, mikor az ujjai alatt megszólaltak a billentyűk: persze goromba zűrhangot adtak. Nézte alul is, fölül is, hol van ezen az a csavargató, ami kihozza belőle a rendes nótát?

Katalin aztán leült a zongora elé, s Marie-t maga elé ültetve, megmutatta neki, hogy mit lehet azzal a hangszerrel elkövetni. Tökéletes művésznő volt. - Marie egészen oda lett a bámulattól. - Ez oly megfoghatatlan volt előtte, mint a bűvészet. Az embernek a tíz ujját ide meg oda rakni. És a két szemével egyik kezére se nézni, hanem egy vonalazott papíron apró buzogányok sorozatát kísérni figyelemmel; ez maga is emberfölötti vállalat! De hát az eredmény? A csodaszép dallam, mely a szívet eltölti, s a mennyország örömei közé ragadja.

Óh, a jó Isten egy részét a paradicsomnak előlegezte az embereknek akkor, amikor a zenét le hagyta szállni közéjük az égből.

Marie nagyot sóhajtott szomorún.

- Milyen boldog lehetsz te, hogy ezt tudod.

- Hát hiszen te is meg fogod tanulni. Fräulein Lotti lesz olyan jó, hogy mindennap leckét fog neked a zongorából adni.

Marie ezért az ígéretért megölelte Fräulein Lottit.

- És mennyi idő kell arra, hogy én ezt megtanuljam?

- Az egészen a te szorgalmadtól függ. A zongorát a gyakorlat hódítja meg.

- Óh, én egész nap a zongora mellett fogok ülni.

- Hahaha! - kacagott fel Katalin, - kedves kis leánykám! Te egész nap kapálni akarsz a kertben, egész nap olvasni, naphosszat rajzolni, s éjjel-nappal zongorázni: így nem marad időd énvelem beszélni. Hát még a házi gond! Pedig azt is meg kell tőlem tanulnod. Csak bízd ránk: majd mi Fräulein Lottival kidolgozunk a számodra egy napirendet, hogy minden órára ki lesz szabva a rendes dolgod.

- Óh, az nagyon jó lesz! Igazán jó lesz. Csak parancsoljatok velem. Én úgy szeretek - engedelmeskedni... - Hozzátette kisvártatva: - azoknak, kiket szeretek. - Aztán - tudod - addig Lajosnak nem szólunk erről semmit, amíg nem tudok valamit. - Csak akkor, ha egyszer valami szép képet tudtam már rajzolni magamtul; meg ha valami dalt el tudok verni, akkor lepjük meg vele Lajost.

Mindig csak Lajoshoz tért vissza a lelke!

A vacsoránál csak hárman voltak egyedül. Marie mindent rendkívül jóízűnek talált. Természetesen: egész délután a szabad légen szaladgált.

Valamit kíváncsi volt megtudni.

- Hová lett az a kis vízi szörnyeteg, akit itt tartottál a kastélyodban?

- Visszaszökött tőlem a halai országába, a háládatlan. Nem is nagyon bánom; mert elkezdte kedvét találni a tűzzel játszásban: még felgyújtotta volna a kastélyomat. De hol láttad te a torzcsodát?

A szív bennszülött gyöngédség-ösztöne elhallgattatá Marie-val a közvetlen találkozást a kis úszó szörnnyel a tóban. Érezte, hogy Lajos menyasszonya előtt neki nem illik arról beszélni, hogy Lajos őt valaha úszni tanította, s kísérte csónakon az ő aranyhabok közt úszó nereidaalakját. A másik igazságot választotta. Azért nem hazudott.

- Láttalak a parkban sétálni vele, a távcsövön keresztül.

- Ah, tehát te is leskelődtél utánam.

- Hát hiszen különben hogyan tudtam volna, hogy olyan szép vagy?

- Várj! A távcsőről jut eszembe. Az most nálam van. Vavel a mérnöknek ajándékozta azt, az pedig, miután nem volt rá több szüksége, nagyon lekötelezni vélt általa, ha nekem adja annak az emlékét, akivel olyan keservesen elrágalmaztak a jó barátim: kivéve a jó alispánt, meg a lelkészt; azok védelmeztek mindig. - Hát most az a távcső itt van. - Most jer, toroljuk vissza a kölcsönt: lássuk meg mi, mit csinálnak a Névtelen Várban hagyott urak odaát?

Hogyne tetszett volna ez az indítvány Marie-nak?

Kisiettek a fedett tornácra; annak egyik boltíve alatt volt fölállítva az ismerős távcső, amivel Marie jobban tudott bánni, mint Katalin.

- Én nem értek hozzá: én csak zöldet, meg kéket látok rajta.

Ő aztán megmutatta, hogy tud hozzá.

A Névtelen Várnak két errefelé nyíló ablaka meg volt világítva. Az ott az étterem! - mondá Marie; az urak bizonyosan vacsoránál ülnek éppen, vagy már végezték. Amint a távcsővel megtalálta a kivilágított ablakot, egyszerre átadta a helyét Katalinnak. Érezte, hogy annak több joga van Lajost meglesni, mint neki. Ő aztán csak Katalin arcán vizsgálta, hogy az mit lát. - Ki is találhatta; mert az elkezdett egyszerre kedvesen mosolyogni.

- Nos? Látod őket?

- Igen. Mind a ketten ott könyökölnek egymás mellett, az ablakon kihajolva.

- És mit csinálnak?

- Pipáznak hatalmasan.

- Pipáznak? Ah, Lajos nem pipázik soha.

- Jer ide; nézd meg.

Katalin odaereszté Marie-t a távcsőhöz. És a leány világosan látta ezt a megfoghatatlan csodát, hogy Lajos egy hosszú szárú pipából, amit messze leeresztett az ablakból, milyen szívesen eregeti fel a légbe a bodor füstöket, versenyt pipázva a mellette könyöklő alispánnal. Vitatkoznak valamin, de a pipa csutoráját a legnagyobb beszédroham alatt sem eresztik ki fogaik közül. Lajos egyszer-egyszer egész füstfellegbe burkolja magát. Milyen jól eshetik az neki!

- És ő hat esztendeig sohase dohányzott énelőttem! - Milyen rab volt énmiattam, szegény Lajos! - De te eltűröd a dohányfüstöt, ugye?

Katalin biztosítá őt róla, hogy az ő feje attul meg nem fájdul.

Marie most már nem tudott megválni a távcsőtől. Gyönyörködni akart abban, hogy milyen boldog lett Lajos azáltal, hogy őtőle megszabadult.

Katalin figyelmezteté rá, hogy már késő az idő, nem akar-e aludni?

- Óh, olyan szép este van: s én egy cseppet sem vagyok álmos, maradjunk még, kicsi mama.

Egyszer aztán elsötétült a Névtelen Vár két ablaka: az urak aludni mentek.

- Óh, milyen álmos vagyok már; menjünk aludni, kicsi mama.

- No jer; majd elvezetlek a hálószobádba.

Katalin vitte magával a leányt.

- Ez itt az én hálószobám: mindjárt mellette van a tied. Jó lesz ez így?

- Nagyon jó lesz, - szólt Marie megnyugtatva.

És aztán amint belépett a hálószobájába, felsikoltott a bámulattól.

A Névtelen Várbeli hálószobája jött eléje. Az ismerős bútorok a maguk helyén: a megszokott mennyezetes nyoszolya a fülkében. Kis könyvtár, régi játékszerek, kártyaasztal a szokott rendben. A Hic, Mic, Panni és Miura ott ültek sorban a pamlagon, s a Phryxus és Helle farkcsóválva tötyögtek úrnőjük elé két hátulsó lábaikra felállva. Míg a hölgyek a parkban sétáltak, azalatt Katalin cselédjei mindent áthordtak a Névtelen Várbul, ami Marie-é volt.

„Óh, Istenem!” - rebegé a leány, és elkezdtek a könnyei hullani.

- Találd magadat itthon, és aludjál édesen! - súgá neki Katalin, és megcsókolva a homlokát, magára hagyta őt - régi játszótársaival.

IX.

Katalin még sokáig nem tudott elalunni, hogy lefeküdt. Ellentmondó érzelmek és gondolatok küzdöttek lelkében. A nőszívben annyi jó van, amennyi rossz. Győzhet az egyik; de a küzdelem meg nem szűnik soha, mint a férfinál, ki vagy jónak vagy rossznak, de egyszer megállapodik: a nőszívben a vesztes fél mindig újra kezdi. Reszketett a mai nap élményeinek benyomásai alatt. Nem tudott magának számot adni arról, hogy mit érez igazán. Az izgalom elfojtotta az okoskodást.

Csak nagy későre tudta úgy elcsillapítani heves szívdobogását, hogy lezárhatta szemeit az álom. Az éji lámpát is kénytelen volt eloltani, hogy sötét legyen.

Valamit álmodott is már.

Ekkor egy érintés fölébreszté.

Valaki oda feküdt hozzá, lábtul.

„Te vagy itt, *leánykám*?” - kiálta fel félálomban.

„Igen. Én vagyok itt, kis mama; - nem tudok odabenn elaludni; engedd meg, hogy itt feküdjem a lábadnál.”

„Nem! Nem! Jer ide mellém. Tedd a fejedet a fejemhez, és ölelj meg.”

S helyet adott neki maga mellett a vánkoson, és betakargatá.

- Szeretsz engem igazán?

- Nagyon szeretlek.

- Én is téged. - Imádkoztál már? Nem még? No hát add ide a kezedet.

S a két hölgy két keze ujjait egymásba kulcsolta.

Katalin suttogá:

- Az Isten őrizzen meg tégedet - és engemet - és mindkettőnket együtt - és azokat, akik minket szeretnek, - minden gonosztól.

- Amen.

Akkor aztán egymás mellé téve fejeiket, elaludtak szépen mind a ketten.

NYOLCADIK RÉSZ
A magyar inszurrekció

I.

A legjobban elrágalmazott név a magyar történetben. Megverve ellenség vérontó vasától, királyi haragnak aranypálcájától, saját nemzetének gúnykorbácsától. Lerongyolva, lepiszkolva, kinevetve; a csatadombon hagyva, nem mint tisztességes halott, akit, ha atyafiai el nem temetnek, eltemeti vadállat, vadmadár; hanem mint madárijesztő váz, ott feledve a tarló közepén, s szélre, viharra, esőre bízva, hogy tépje szét, mállassza el, míg magától széthull.

Ezt a nevet használta két ivadék gúnyszónak egymás ellen, mint gyermek, döntő érvnek, mint embernyi ember. Ez volt a céltábla a katonáknak, lábtörlő a politikusoknak, gyászfátyol minden címereknek.

Midőn a győri ütközet után harmincöt nap múlva József nádor ismét megjelent Győr alatt negyvennégy eszkadron inszurgens lovasság élén, hogy lobogó zászlóival letörülje ezt a foltot az ország címeréről, ugyanazt a csatatért választva az istenítélet sorompójául, mely veszteségének tanúja volt, a már kivont kardot megfogta a kezében az éppen a megérkezés napján kihirdetett fegyverszünet; hanem arra elég jókor érkezett a magyar fővezér, hogy az elmúlt csatában elesett halottakat eltemesse. - Ott hevertek azok harmincöt napig a szabadhegyi halmokon, a major és kápolna romjai körül az Isten ege alatt: halva is kiáltó tanúi, hogy az ellenség egy napig sem volt ura a csatatérnek, melyen győzött, mert akkor saját halottjait csak eltemette volna. Kilencszáznyolcvanöt magyar férfi várt ott a maga hűs ágyára, s mikor eltemették őket, a francia temető nagyobb volt, mint a magyar.

Most már a szántóvas jár el mind a kettő fölött, s nincs síremlék az útjában, amit kikerülgessen.

Ez a harmincöt napig temetetlen maradt dandára a hűség vértanúinak talán megérdemel hatvanhét esztendő múlva (1876) egy darab papirost, melyre föl legyen írva, hogy ők a becsület mezején estek el! S megérdemlik, hogy a nevüket betakaró fátyolt letépjük meggyalázott hírükről, s porrá lett csontjaikra dobjuk szemfödélnek...

*

A két nemes úr, mikor a Névtelen Vár kivilágított ablakából eltűnt, éppen nem ment fejét nyugalomra hajtani, hanem újra megtöltötte a pipáit, s rágyújtott Lajos szobájában a félbenhagyott munka mellett. Lehetett már telefüstölni a házat azzal, amit az orosz duchoborcik „az ördög tömjéné”-nek neveznek. Holnap már minden folyosón pipázni fognak. Anélkül nem esik meg a háború.

- De ugyan mondja meg, spektábilis - kezdé Vavel Lajos -, hogyan lehetett az, hogy amióta a magyar országgyűlés meghozta az inszurrekcióról szóló törvényt, azóta már félesztendő elmúlt, s mégsem történt benne semmi.

- Dehogy nem történt semmi - szólt az alispán -; azt csak a paraszt hiszi, hogy az óramutató, azért, mert nem szalad, tehát áll. Azt ön tudni fogja, hogy az óraműnek három lényeges alkatrésze van: az egyik a *rugó*, a másik a ketyegő, vagyis *nyugtalankodó*, a harmadik az *akadályozó*, végrehajtók a kerekek. A rugó, az a meghozott törvény; a nyugtalankodó, az a nádori hivatal, melynek azt végre kell hajtani; az akadályozó, az pedig a Hofkriegspraesidium,

az Obercommando és az Artillerie-Direction. A kerekek a vármegyék. Tehát tartsuk meg a technikus terminusokat. Amint a rugó fel volt húzva, a „nyugtalankodó” elkezdte a kereket mozgatni; azok megindultak, s össze lett írva az ország fegyverfogásra kötelezett nemessége.

- Mennyire mehet az?

- Harmincezer lovasra és negyvenezer gyalogra. Ez nem az összes fegyverfogható nemesség, mert egy családból csak egy férfi köteles hadba menni. A kerék nem állt meg. El lett határozva a felfegyverzés, egyenruházás, vezényszó, betanítás és élelmezés kérdése. Azt csak el fogja ön ismerni, hogy addig az óránál nem kerülhet ütésre a sor, amíg a mutató ezeken a perceken mind végig nem halad.

- Isten neki! Tehát első perc!

- Igenis. Első perc! Hanem akkor az „akadályozó” beleszól, hogy ő *csutoráról* nem gondoskodik. Ha kell *kulacs* az inszurgenseknek, hozzanak magukkal.

- Remélem, ezen nem akad fel a dolog?

- Azonkívül azt is tudatta, hogy rézdobokat nem adhat az inszurgenseknek, hanem csak fadobokat.

- Hát hisz az is megteszi a magáét.

- Hanem nagyobb baj volt az annál, hogy a vármegyék elhatározták, hogy az inszurrekció egyenruhája világoskék dolmány legyen és veres nadrág.

- Az elég szép öltözet.

- A Hofkriegsrath azt írta le arra, hogy annyi világoskék posztó nincs a világon; érjék be az inszurgensek sötétkékkel.

- Hát hisz az is igen szép öltözet.

- Végre a vármegyék abban egyeztek meg, hogy legyen hát a Duna-melléki inszurgensek dolmánya világoskék, a Tiszamellékieké pedig sötétkék.

- No hála az Istennek!

- Csak nem kell még hálálkodni. Az „akadályozó” a veres nadrágról hallani sem akart. A *kontinentális* zár miatt nem kapni veres festéket; érjék be az inszurgensek *szűrposztó* nadrággal. No elképzelheti ön, hogy micsoda zivatart idézett elő ez a vármegyéknél! Szűrposztó nadrágot ajánlani a magyar nemességnek! Hisz ez caraffai fenyegetés. Végre ki lett egyenlítve a viharos ellentét: hasonló színű posztóból lesz a nadrág is, mint a dolmány.

- Hisz ez még éppen a legszebb viselet.

- Hát hiszen bele is nyugodtak a vármegyék. Hanem ekkor azt vetette ellen az „akadályozó”, hogy neki nincs annyi szabója, hogy azt a sok mondurt megvarrathassa; hanem majd kiszabatja a posztót, és úgy küldi szerte az inszurgenseknek, hogy varrassák meg otthon a feleségeikkel.

- Hát hisz ezáltal még becsesebbé lett lészen az egyenruhájuk.

- Csak lett „volna”. Mert akkor meg azt mondta az „akadályozó”, hogy nem lehet ám posztót venni: mert amióta azon disputálunk, hogy milyen posztó kell, a kereskedők felrúgtatták rőfének az árát egy forinttal.

- Teringettét, hát rá kell fizetni azt az egy forintot!

- Csak ne tessék még elkezdeni káromkodni, mert aztán mi marad egy óra múlva? Hát a vármegyék elvállalták az egy forint árfelemelést, s kérték a posztót. Ekkor aztán az „akadályozó” azt mondta, hogy elébb a posztónak az árát akarja látni: hitelbe nem ád.

- S van erre a célra való pénztár?

- Van igenis: a *concurrentialis cassa*. Annak pedig a magas kincstár ad pénzt, mihelyt az inszurrekció felül: addig nem. A Hofkriegsmontur-commissio addig nem ád az inszurrekciónak posztót, míg pénzt nem kap, s az aerarium addig nem ád az inszurrekciónak pénzt, amíg fel nem veszi a posztót.

- Eszerint „se pénz, se posztó”. Nem tesz semmit. Egyenruha nélkül is lehet verekedni, csak ember legyen és alatta ló, és fegyver a kézben.

- Kettő már van. Hanem az „akadályozó”: Artillerie-Direction ekkor azt jelenti, hogy újabb szerkezetű puskákat nem adhat, mert nincs.

- Tehát el kell fogadni a régieket.

- Minden bizonnyal; hanem ekkor jelentik, hogy kovát nem adhatnak hozzá, mert a tűzkőraktárt a lázadó lengyelek elfoglalták Lembergben.

- Hát vegyen tűzkövet minden ember magának.

- Azonban hát ilyen puska is csak felének jut, a többinek azt ajánlja az „akadályozó”, hogy készíttet a számára - alabárdokat.

- Micsoda? Alabárdokat? - kiálta fel, türelmét veszítve, Vavel Lajos. - Bonaparte ellen alabárdot? A légiók ellen, amik szuronyaikkal Európa egyik szélétől a másikig törtek maguknak utat; amik diadalaikat a pyramidok oldalára vésték fel, alabárdokkal akarnak csatára kelni? Ne tartson ön engem bolonddá!

- *Írva van.* A számát is megmondhatom, ha meg akar felőle győződni.

- De hisz ez olyan - kiálta Vavel, öklével az asztalra ütve, - mintha bottal mennének az oroszlánra! A francia bajonette ellen a rokokó alabárddal.

- No no! csak nem kell az óraművet ráncigálni, mert elszakad a lánca. Hiszen majd mindjárt rákerül a szuronyra is a sor. Csak tessék türelemmel lenni. Hiszen elég időnk van. Gyújtsunk rá elébb. Pompás latakia.

- Isten neki, hát gyújtsunk rá. Elvégre is az inszurrekció ereje nem a gyalogságban fekszik, nem abban, hogy lesz-e mivel lőni; hanem a lovas tömegekben, amik az ellenfelet elöl, hátul, oldalt megtámadják, túlszárnyalják, hadsorait keresztültörik, gyors mozdulataikkal zavarba hozzák.

- Hát hiszen ember és ló van elég: az igaz, hogy nyereg és kantár nincs; hatvan év óta nem járt háborúba a magyar nemes; csak szőrén ülik meg a paripát, s kötőfék a szerszám.

- Remélem, hogy azért nem fog az ellenség megneheztelni, hogyha nyereg nélkül verik meg.

- Tartok tőle, hogy szégyenleni fogja.

- Ejh! A verekedéshez nem kell egyéb, mint ember, ló és kard!

Vavel Lajos nem tűrhette tovább az ülve maradást; felugrott, s izgatottan járt alá s fel szobájában, míg vendége mosolygó flegmával folytatta humorisztikus előadását, egy-egy oldalpillantást vetve ragyogó fekete szemeivel házigazdájára, mint aki gyönyörködik abban, hogy mást ilyen kegyetlenül megkínozhat.

- Hiszen most akartam rájönni, de elejbém tetszett vágni. A magas Hofkriegspraesidium eközben azt jelenti, hogy kardot pedig a lovasság számára éppen nem adhat, - mert nincs. Hanem szívesen szolgáltat ki a számára szuronyokat.

- Micsodákat?

- Szuronyokat.

- Talán kopjákat akar ön mondani? Dzsidákat?

- Nem. *Bajonettek* vannak ajánlva. Gróf úr az elébb nagyon dicsérte a bajonettet. Hatalmas fegyver az.

- Igen. Gyalogság kezében. De hogy harcoljanak azzal a lovasok?

- Azt én magam sem tudom.

- De már bocsásson meg alispán úr, ön az én hiszékenységemet akarja most kipróbálni, hogy mennyi fér bele? Jelentem, hogy csordultig van.

- Ah, dehogy van. Nincsen az a rakott szénásszekér, amire még egy villával nem fér. A „nyugtalankodó”-t az mind nem hozta zavarba. A kerekek azért csak forognak, az óramutató megy előre: az inszurgenshad minden megyében gyülekezik, s már zászlóaljakká alakul, és tiszteket választ. Ekkor a magas generalcommando azt tudatja, hogy ő ugyan nem fogja élelmezni az inszurgens sereget, mert a nagy seregnek sem győz kenyeret süttetni.

- No, hát akkor vége van mindennek, mielőtt kezdete lett volna. Egy hadsereg, melyet nem élelmeznek, szét van verve, mielőtt ellenséget látott volna.

- Engedelmet kérek, nincs szétverve. A „nyugtalankodó” erre azt mondta, hogy majd gondoskodik ő vármegyénként a maga zászlóaljai élelmezéséről.

- Derék emberek.

- Hanem akkor az „akadályozó” azt mondja, hogy azonban semmiféle szereket nem adhat az élelem szállítására, se lovakat az ágyúk vontatására, mert magának sincs.

- Hát azután?

- Hát azután a „nyugtalankodó” szerzett magának poggyászos szekereket, meg ágyús lovakat is. Ecce! Hanem az ágyúkhoz tüzérek is kellenének.

- Az „akadályozó” azt sem adott.

- No, lássa gróf úr, milyen balítélettel van az óraműről, dehogynem adott. Az inszurrekció ágyúihoz ide ígérte - az invalidusokat.

- A sántákat? félkezűeket?

- Meg a félszeműeket. Hanem hát jók lesznek azok az inszurgenseket betanítani. Vannak fiatal mérnökeink, akikből azonnal kész pattantyúsokat fogunk csinálni.

- Doboka úr mint tüzér!

- De hamarább elsüti az az ágyút, mint egy orációt.

- Hát a gyalogságot és a lovasságot is az invalidusok fogják betanítani?

- Az nem lehet. A rendes hadseregben nemesember nem szolgál, ha csak önként fel nem csapott; tehát a kiszolgált katona mind paraszt. Azt pedig nem lehet kívánni a nemes inszurgenstől, hogy ő parasztkáplártól, strázsamestertől engedjen magának parancsolni. Egyéb akadály is van. A rendes katona német kommandószavakkal tanult vezényelni. Az 1808-ki II.

törvénycikk pedig azt rendeli el, hogy az inszurrekció magyar kommandószavakkal igazgattassék, s magyar hadiszabályzatot tanuljon.

- Hát ilyen nincs?

- De bizony volt. Felfedeztek egyet az ország achívumában, 1707-ből valót.

- No csakhogy felfedezték!

- De az „akadályozó” azt mondta, hogy azt nem szabad használni, mivelhogy ez Rákóczi hadai által volt használva. Hanem erre a „nyugtalankodó” rögtön előhívatta a maga tudósait, s hevenyében készíttetett velük egy új hadiszabályzatot, kommandószavakat magyar nyelven, s most már e szerint tanítják be az összegyűlt inszurgens sereget.

- Kik tanítják be?

- Hát kik? Minden falunak van iskolamestere. A rektorok, praeceptorok.

Erre aztán hanyatt vágta magát a karszékében Vavel, kétségbeesett lemondással.

- No mármost nem kívánok többet tudni. Lovasság szuronnyal, gyalogság alabárddal, élelmezés nélkül, betanítva az iskolamesterektül, vezetve a szolgabíráktul, szemközt a korzikai gárdáival és hadvezéreivel. Most már kívánhatunk egymásnak jó éjszakát.

- Azért se kívánhatunk. Mert szerencsére van az óraműnek egy gazdája, aki amint észrevette a mutatórul a késést, egy ujjával odaigazította az utolsó percre, ahol mindjárt következik az, hogy ütni fog. Az órának a gazdája a mi koronás királyunk, aki megtudva a bajokat, rögtön adott az inszurrekció fővezérének, a mi fenséges nádorunknak a saját pénztárából másfél millió forintot az inszurrekció állítására, azonkívül hatezer jó lovassági kardot, tizenhat ágyút, és ideadta az egész magyar testőrségét, hogy tanítsák be az ezredeket, s most már fogadom, hogy harminc nap alatt ott áll a csatatéren a nemesi felkelő sereg, s verekedni fog, ahogy Isten tudnia engedte.

- Ejh, alispán úr, hát miért kínzott összevissza? Mért nem kezdte ön mindjárt ezen?

- Azért, mert nem szokás az égő taplót tenni alul s a dohányt a tetejébe. Most azután a király példája egyszerre föllelkesíté a főurainkat és birtokos nemességünket is. Akiket a törvény tíz lovas kiállítására kötelez, azok egész bandériumokat ültetnek lóra, s saját maguk állnak az élükre.

- Én is azt fogom tenni!

- Férfiak, fiatalemberek, akik ki vannak véve a nemesi fölkelésről szóló törvények alul, diákok és városi polgárok önkényt alakítanak szabadcsapatokat, amiket „volon”-oknak hívunk.

- El ne felejtse alispán úr, kérem, amnesztiát eszközölni Sátán Laciéknak: azoknak nagy hasznát akarom venni az ellenfél kikémlelésénél.

- Csomót kötöttem már a keszkenőmre. - Egy hét alatt Fertőszeghy Lajos gróf bandériuma teljes számban együtt lesz; ha nem lesz, torontáli inszurgens legyen belőlem! ami pedig nem tréfa; mert a torontáli inszurrekció azért folyamodott, hogy a felkelés idejére hozassék be a nemesi hadnál is a botbüntetés.

- De miért nevez ön engem Fertőszeghy Lajosnak?

- Azért, mert az önnek a predikátuma, s magyar név alatt könnyebben fog menni a toborzás, mint ha idegen nevet tűzünk ki a zászlóra. A nép ellenszenve az idegenek ellen nagyon is indokolt. Különösen a francia emigránsokra, akik a mi hadseregünknél szolgáltak, elég nagy okaink vannak a panaszra. Kezd kiderülni, hogy azok többnyire Napóleon kiküldött kémei

voltak s még annál is rosszabbak. A megerősített Laibachot Moiselle és Lefèbre tábornokok egy puskalövés nélkül adták át az ellenségnek egész dandárukkal együtt. Plunket ezredes maga izent a francia vezérnek, hogy siessen őt körülkeríteni, s eléje küldte a kész kapitulációt. Maga a mi kedves barátunk, a derék Barthelmy ezredes is, a kapufélfától vett búcsút, s magával vive a hadvezér ordre du bataille-ját, átszökött az ellenséghez.

- Mi? Átszökött! - kiálta fel Vavel Lajos, felugorva helyéből, s kacagni kezdett örömében.

- A gróf örül annak?

- Tombolok az örömtől! Bántott az a gondolat, hogy egymás mellett fogunk harcolni! Tehát szemközt fogom őt találni! Óh, énnekem erős sejtelmeim vannak, s azok be szoktak teljesülni. Én bizonyos vagyok felőle, hogy mi ketten találkozni fogunk, s akkor majd az, aki nem rabolta el Barthelmy Ange-t, el fogja rabolni Barthelmy Diable-t! - Most már nem is hiszem az egész Barthelmy Ange-ról való mesét. Ha ő a korzikai kéme volt, akkor azért ólálkodott utánam, hogy Marie titkát kitudja. Most már világos előttem. S szegény jó Katalinom, minő áldozatot hozott ő akkor énértem - és Marie-ért. Ami egy nőnek legdrágább: hírnevének tisztaságát. Érti ön most már, alispán úr, a rejtélyt? Egy reggel idejött hozzám e hölgy titokban azzal a szóval, hogy engem veszély fenyeget, ha Marie-val együtt kocsizom ki, s ő engem meg akar attól szabadítani. Az ő önfeláldozása nélkül fel lett volna fedezve Marie titka, mielőtt én képes lettem volna őt erőhatalommal megvédelmezni üldözői elől, akik nem válogatósak a fegyverekben: orgyilok, méreg, lesbül küldött golyó mind jó eszköz nekik. - Most már kezdem érteni; azt a rejtelmes intést is, amit a rablófőnök itt ebben a szobában mondott nekem. „Lehetnek nálamnál gonoszabb rablók, akik önnek féltve őrzött kincsét mindenáron el akarják rabolni.” Semmi kétség. Sátán Lacit Barthelmy vagy cinkostársai meg akarták fogadni, hogy rabolja el tőlem azt, amit oly féltve őrzök. S csak azon múlt el a merénylet, hogy a rabló apa volt, s fiának én voltam az ápolója. A felnyitott zárak bizonyíták, hogy a merénylet milyen közel volt a sikerüléshez. Uram! Sátán Lacinak ne felejtsen el ön amnesztiát kieszközölni. Nekem erre az emberre most már múlhatatlanul szükségem van. - Hej, Barthelmy León uram! Most én jövök a fátyolt lerántani! S majd én is megmutatom neked a te jegyesedet. Ha az megcsókol, attul meghalsz! - Hanem ugyebár alispán úr, imádásra méltó hölgy az én Katalinom?

- Éppen a szájamból vette ki a szót, gróf úr.

- Ugye, hogy jobb kezekre nem bízhattam volna az én kincsem megőrzését, míg magam a hadban járok.

- Az oltár előtt sem lehetne biztosabb helyen.

- Úgy most már igazán kívánhatunk egymásnak jó éjszakát. Hat év óta ez lesz az első éj, melyet nyugodtan aluszom végig. Kezet szorítottak, s ki-ki ment a fekhelyét fölkeresni.

Az alispán is, re optime gesta, kiverte pipáját.

Mára elég volt ennyi.

II.

Még csak egy harcra buzdító csatadala sem volt a magyar inszurrekciónak. Dal, mely hazáról, ősök dicső példáiról szólna: még csak azt sem adtak nekik. A franciának megvolt a Marseillaise-e, a „Ça ira” - a „Partant pour la Syrie”, harci riadói; az angoloknak a „Rule Britanniá”-ja harsogott vissza rá; a németek lelkesültek a „Sie sollen ihn nicht haben, de freien deutschen Rhein!” strófáira, a lengyel vigasztalta magát az „estye Polszka nye zginyela” keserű buzdításaival, a magyar inszurgensnek még ezt sem adtak.

A harcok bevégezte után özönlött már a sok buzdító vers az inszurrekcióhoz, minden megyében támadt egy buzgó poéta, aki megverte a lantot, de mire a költeménye nyomtatás alól kikerült, már régen meg is volt kötve a béke, s a „Serkentő verseket”, - „Attila szózatát vitéz unokáihoz” -, a felhívást a „bozogányos vitéz magyarokhoz”, a szegedi ifjak „gagyogását” Szeged felkelő polgáraihoz; az Ászperi ütközetről szóló elégiát, a „Mars piacára hívó *Lármát*”, a baranyai „Induló Marsot”, a Szabolcs vármegyei ezrednek „örvendését”, a „buzogányos magyar válaszát”, a „magyar nemes fölkelőknek búcsúdalát mátkájához” már a hazafelé oszladozó nemes seregek olvashatták, ha ugyan volt kedvük hozzá. Dalra csak az egy induló mars volt téve; a többinek az alakja is olyan, hogy a nép ajkán meg nem honosulhat, s magyar melódiára nem tehető; példának csak egyet:

„Lóra Magyar, Lásd mi zavar
Mormol az olasz hegyen;
Hív az anya: Jer Baranya!
A nemes kar mind megyen:
Rántsd ki hát halálos íved, bajszod pödörd jó vitéz!
Mutasd bátor Scytha szíved, jobbra tekints, balra nézz!”

Valamennyi között az egy Vitkovics Mátkabúcsúja érdemlé meg, hogy a költészet múzsája az utókor számára megtartogassa, csakhogy az meg horáci óda mintájára van öntve.

Az egész 1809-iki hadjáratot egy népdal mellett végezték el; melyet, mint egyenesen az *inszurgensek* számára nyomtatásban kiadott és szétosztott históriai ereklyét, érdemesnek tartunk szó szerint előidézni. Ez volt azt inszurgensek dala:

„Sárga csizmás Miska sárban jár:
Panni patakon túl reá vár.
Ne várd Panni Miskát; mert nagy a sár:
Sárga csizma sárban járni kár.

Leányvári sártul jöhetne;
A vízen át mégsem mehetne:
A padot elmosta volt az árvíz;
Panni Miska szemébe nem níz.

Leányvári víz is elapadt,
Visszakerült az elúszott pad:
Ne várd Panni Miskát, mert a kutyák
Ugatják, nem jön: megharapják!

Sem sár, sem víz, sem ebugatás,
Óh szerelmes egek! a nem más:
Rágalmazó nyelvek irigysége
Régi szerelmünknek lett vége.”

No már azt el kell ismerni, hogy ennél ártatlanabb harci dallal soha még ellenséget verni el nem mentek; s ha „Miska” alatt a magyar nemzet volt értve, s Panni alatt „Pannonia”; úgy bizonyára sem sár, sem víz, sem ebugatás nem gátolta meg őket, hogy mégis egymás szemébe *nízzenek*.

Marie naponként hallotta most már ezt a nótát, ugyan megtanulhatta könyv nélkül. A cigány egész nap húzta, s a verbunkos egész nap danolta azt az utcán, s aztán előjöttek erre a nótára azok a nyalka legények, akik panyókára vetve hordják a mentéjüket, csinált virágot viselnek a süvegeik mellett, s pörgetve hordják a fokost a kezükben. A Névtelen Várban napestig önkényteseket írtak be, lovakat assentáltak; valamennyi ablakán a kastélynak lármás, jókedvű emberek néztek ki, akik az alant állókat hívogatták. Aztán egy-egy csapat, amely már fel volt ruházva, fegyverezve, kivonult nagy trombitaszóval a mezőre, gyakorlatokat tartani, azokat maga Lajos vezette, oktatta, fegyverforgatásra, tömegmozdulatokra tanította; ott vonultak végig visszatértükben a kastély ablakai alatt, porosan és délcegen.

Ah, milyen szép volt ilyenkor Lajos! Minden asszonynak belé kellett szeretni! Azzal a porlepte izzadt arccal; azzal a piros csákóval a fején, panyóka mentével a vállán, karddal a kezében. Mikor a hölgyeket üdvözölte az erkélyen, táncolt, ágaskodott alatta a kevély paripa. Fekete egyenruhája volt a csapatjának (a „volonok” maguk választották az egyenruhájukat) és piros csákója; a csákó elején egy halálfő. Az ember nem hinné, hogy milyen szép az a halálfő. Ha ilyen homlokra van feltűzve. Olyan vígság van itt, mintha lakodalmas csapat tartaná bevonulását. Csak a menyasszony hiányzik. Az is készen lesz nemsokára: a szép szűz *zászló*. Hej, hogy össze lesz az tépve majd! - a mézeshetek után! Még most szép fehér kezek dolgoznak rajta, hogy aranybetűket hímezzenek a selyemszalagjaira. Az ólom még szebb betűket fog majd azon hasítani!

Vavel Lajos, amint kastélya kapuit megnyitá a külvilág előtt, valami egészen új életet tanult megismerni. Hat évig lakott egy nép között, melyet távcsöve, egy lelkész és egy fiatal tudós levelei tettek előtte ismerőssé. Az igazi élet egészen másformának mutatta azt be előtte. A magyar nemesi osztály valami olyan szokatlan új volt minden idegenre nézve, aki nem közte nevekedett, hogy azt elébb ki kellett tanulnia, ha meg akarta érteni. Hatszázezer lélek már nem kaszt, hanem egész nemzet. Ezeknek nagy része földműves; ritkaságul kerül egy kézművesnek: a nemes fiút azzal ijeszti az apja, hogy „ha jól nem tanulsz, mesterembernek adlak!” Ha pedig jól tanul, lehet belőle „vármegye ura”, alispán, még nádorispán is! És viszont a parasztból is lehet nemesember, ha jól tanul, vagy jól verekszik. A nemesember, ha földmíves is, csak a maga földét míveli, úrnak nem szolgál, utat nem csinál, forspontba nem jár, dézsmát nem fizet, utakon, hidakon szekerével együtt vámmentesen jár-kel keresztül; katonát a házába be nem fogad, s semmiféle adó terhét vállaira fel nem veszi. A nemesember ruhája lehet rongyos, lehet foltos; de nem lehet szűrposztó, mint a paraszté. Csak a nemesembernek szabad a neve végén ipszilont írni, s az „ő” betűt „eő”-vel, az „Ns” betűnek pedig soha nem szabad a neve elől elmaradni, címerét pecsétnyomó gyűrűjében viseli s ötágú korona illeti. A nemesember fiát nem viszik el katonának. A nemesembert nem foghatják el bírói ítélet nélkül. A nemesember udvarára nem szabad semmiféle potentátnak belépni az ő beleegyezése nélkül. A nemesember számára van hozva az egész hármas törvénykönyv, az ő ügyeit intézi el a szolgabíró, a törvényszék, a királyi tábla és a hétszemélyes; a parasztét az urbarium és az úriszékek. A nemesember birtoka ősiség, az unokák visszaperelhetik. A nemesembert testi büntetés meg nem alázza, s ha főbenjáró bűnt követett el, nem a bitófa áll rajta bosszút, hanem a pallos, s aki őt megüti, felsőbb hatalmaskodás bűnébe esik. A nemesember özvegyének választói joga van és szavazata, mint egy férfinak. Az értelmiség, tudomány, közigazgatás, törvényhozás, a nemzeti szellem mind az ő kizárólagos tulajdona. Ő tanácskozik a megyeház termében, ő választ tisztviselőt, országgyűlési követet a megyeház udvarán, ő ád utasítást a

követeinek, s ha azok tetszése ellen dolgoznak a diaetán, hazaparancsolja őket. A diaeta csak szuverén, de a nemesség: diktátor!

És ennyi felséges előjogért az a kötelessége, hogy mikor a király parancsolja, fegyvert fogjon, és legyen készen meghalni a hazájáért, királyáért.

Vavel Lajos szabadcsapatának valamennyi emberét külön tanulmánya tárgyává tette. Tömérdek tipikus alakot talált közöttük, akik érdemesek voltak a lerajzolásra: a hetvenkedőt, a bölcselkedőt, a büszke szegényt, a diákoskodót, a szavavehetetlent, a falusi nyalkát, a tréfacsinálót, a kötekedőt, az elbúsult hazafit, a rakoncátlant, a fitogtatót, a nyakából lerázhatatlan hű cimborát, a verseket mondó mezei poétát, a tekintélyére féltékeny falusi orákulumot: - egy hét alatt mind jó katonát csinált belőlük. Megszerették egymást: mind a vitézek, mind a vezér.

Mire összekerült a csapat: háromszáz lovas vitéz, gyönyörűen felkészülve, tüzes felföldi paripákon, akkorra elkészült a zászló is.

Marie azt akarta, hogy Katalin legyen a zászlóanya: hisz ő a vezérnek a menyasszonya; de már azt Lajos határozottan követelte, hogy ezt a tisztességet Marie töltse be. Az ő zászlója ez. Neki kell a hímzett szalagot arra felkötni; neki kell azt megáldani.

Gyönyörű látvány volt! Háromszáz lovas, kettős sorban felállítva. Mind nemesemberek. Mind önkényt fegyvert fogók, akiket a törvény nem kötelezett, akiknek a javára kivételt tett: egyetlen családtagok, felsőbb iskolába járó diákok, családapák, testvérek, akik közül egyiknek szabad lett volna otthon maradni; ezekből állt „Fertőszegi" Vavel gróf bandériuma, melynek ő maga volt a főstrázsamestere (őrnagy mai nyelven).

(Még egy másik voloncsapatja is volt Vavel Lajosnak, Sátán Laci embereiből, lőfegyverrel ellátva; de az csak suttyomban alakulhatott, a nemesi bandérium ilyen embereket nem vesz fel a maga díszes soraiba. Sátán Laci csapatja valami huszonnégy emberből állt, s az merész küldetésekkel volt megbízva.)

Óh, mint reszketett Marie-nak a keze, mikor felkötötte azt a szalagot a zászlóra, amit Lajos tartott a kezében, hogy suttogta neki csak őtőle magától meghallható hangon: „Ne menj el! Maradj itt. Ne pazarold énértem azt a te drága véredet! Fussunk el mi hárman messze innen!"

A távol állók azt hitték, hogy valami áldást mond a zászlójukra.

Szavakkal nem mondta azt, hanem amint azt látta, hogy a zászlót csakugyan nem dobja el Lajos a kezéből, akkor azt a lobogót, melynek egyik felére az ország címere, másikra a patrona Hungariae volt festve, két keze közé szorítá, és megcsókolta azt. Ez volt az áldás.

Azután megfordult, és Katalin keblére borult zokogva, s valamit suttogott ahhoz a nagy sírás közben; amit a hármas „vivát" kiáltás eltakart.

Alkalmasint azt, hogy „hát te sem marasztod itthon?" Nem mondod-e neki: „holnaputánra van kitűzve menyegzőnk napja: nem várod-e azt meg?"

Nem bizony!

Van, aki még jobban siet, mint a vőlegények és a menyasszonyok a lakodalmuk felé.

A nagy hadvezető, a korzikai óriás akkorákat lép, hogy egy-egy ország esik a két lábnyoma közé.

Az ebersbergi vérfürdőből egyenesen Bécs falai alá lépett. A másik lépésével már ott volt a Szent István templomtéren. A következő lépésétől már a Duna szigete, a Lobau rendült meg.

Dél felől is csupa Hiób-hírek. János herceg Olaszországból Magyarországra vonul vissza, s nyomában mindenütt az olaszországi alkirály, Eugen. Chastelere tábornok megrettenve

Napóleon proklamációjától, melyben őt átok alá veti, s főbelövetéssel fenyegeti, elhagyta egész seregével Tirolt, csapatjai darabonként adják meg magukat az üldöző ellenségnek. János jelenti, hogy az olaszországi hadseregnek egész maradványa nem megy többre húszezer embernél, kétezer lóval. Az ország határa dél és nyugat felé nyitva az ellenségnek.

S hogy tökéletes legyen a veszedelem: éppen akkor, midőn Magyarország az egyik határán kétségbeesett védelemre készül, az északi határon feltámad a lengyel, s betörésre készül, a Kárpátokon keresztül; az egész felvidéki haderőt oda kell küldeni. S ugyanakkor Oroszország is hadat izen a magyar királynak, s határainkat kelet felől fenyegeti. Aki jó barát volt, mind ellenséggé lesz: a lengyel a magyarnak, az orosz az osztráknak; a szövetségesek pedig mind otthon maradnak. A poroszok várnak. Az angolok sietnek - egy szigetet elfoglalni maguknak a hollandiaktól. Gentz és Schlegel hazafias felhívásai Németországban nem gyújtanak. Kalt, Dörenberg, Schill, Lützow hősies kísérletei elvesznek a nép közönyében, s Braunschweig-Öls Vilmos fejedelem és fekete légiója hasztalan keres hazafiúi csatakiáltására visszhangot saját hazájában: csak az egy jámbor török marad meg hű szövetségesnek, s jólesik a tudósítás, hogy a muzulmán fedezi a hátunkat Moldva felől az orosz betörés ellen.

Ekkor egy új Hiób-hír érkezik. Jellachich tábornok lerakta a fegyvert ötezer emberrel nyílt mezőn az ellenség előtt.

Most már „talpra magyar!”

Aki tegnap még nem tartotta esküvőjét, holnap már nem tartja meg azt! Ki gondolna most menyegzőre? Hannibál a kapuk előtt. Ami csak nemesi felkelő sereg van, indítják útnak. A veszprémi és pesti ezredek mennek a Marcal felé János főherceg seregét felszedni, a nyitrai és a primási ezredek vonulnak a March folyam felé a főhadsereghez, s ami csak hadcsapat és bandérium van a Dunántúl, az siet Győrnél összpontosulni; félig fegyverzetten, kovátlan puskákkal, töltény nélkül, szőrén ült lovon, kötélkantárral, fokossal a kézben. Ilyenkor nagy számot vet egy olyan derék csapat, mint Fertőszeghy grófé, aminek kardja, pisztolya, karabélya és - harcban edzett vezetője van.

Bizony a közbejött napok nem arra valók voltak, hogy boldog szerelemről suttogjanak. Az éjszakák világítása nem a holdvilág volt, hanem az ágyútűz villogása a láthatáron.

Lajos annyira el volt foglalva ez idő alatt, hogy alig bírt magának annyi pihenőt elszakítani, hogy kedveseit a kastélyban meglátogathassa. Annak sem volt bizonyos ideje. Egyszer korán reggel, másszor késő este rontott fel hozzájuk; akkor aztán volt nagy sikoltozás, mikor jelentetlenül betört az ajtón, mint egy - inszurgens; hirtelen dugtak el előle egyet-mást, amit nem volt szabad még meglátnia: valószínűleg Marie rajztanulmányait, zongoraiskoláját s a kis arcképet, amit Katalin festett. Néha olyankor jött, mikor éppen asztalnál ültek, akkor aztán lehúzták-vonták maguk közé a székre, hiába szabadkozott, hogy ő már falatozott, künn a gyepen, jó nyers szalonnát paprikával; velük kellett étkeznie; de biz ott alig fenhette meg a kését a villájához, már jöttek utána, hogy siessen a Várba; olyan baj van, amit csak neki lehet eligazítani, s nem használt semmi szép szó: ott kellett hagyni szép hölgyeket és jó ebédet.

Azon a napon, melyen az elindulási parancsot megkapta, mégis kellett annyi idő szakítania magának, hogy Katalinnal azokról a nagyon komoly teendőkről értekezzék, amik őrá várnak, ha Lajos eltávozik. Átvitte hozzá azt a kis acél ládikát, amiről többször volt már szó.

A két hölgyet együtt találta, mint mindig. Mikor azon kezdé, hogy búcsúzni jött: Marie kifutott a szobából. Sejtelme sugallta neki, hogy mikor vőlegény és menyasszony búcsúznak, ott egy harmadiknak jelen lenni nem szükséges. Azért messze nem távozott. Tudta, hogy majd érte jönnek.

Minek is hallotta volna a szerelmi esküvéseket; a megvallott titkokat, mik azokat oly boldoggá tették? Minek látta volna azokat a könnyeket, amiket le szoktak csókolni, úgy szárítanak föl?

- Őrizzen meg az Isten! - rebegé a hölgy, arra gondolva, hogy milyen kár volna, ha annak a csóknak a helyét ezen a szép homlokon egy golyó foglalná el.

- Te pedig őrizd meg az én kincsemet. Magadat és az én *palladiumomat.* Vedd őt körül egész szerelmeddel. Számomra ne lopj el belőle semmit. Legyen a szíved egészen az övé. Vedd őrizeted alá ezt a kis ércchatouille-t. Lásd meg, mi van benne!

Lajos egy acél pecsétnyomó gyűrűt vont le hüvelykujjáról. Annak a címerlapját félretolva, abból egy finom kulcs tolla ugrott elő, mellyel az acél chatouille zárját fel lehetett nyitni.

Legfelül több csomag angol bankutalvány feküdt, tízezer fontonként osztályozva.

- Ez az összeg a mi vállalatunk hadi költségeire való. Ha célomat elértem, annyival szegényebb leszek. Különben sem vagyok gazdag. Ezt meg kell neked mondanom menyegzőnk előtt.

- Én szeretlek, ha kolduspár lesz is belőlünk.

Csók volt a válasz.

Azután következett hat darab finom ingecske; aminőket kicsiny leánykák viselnek.

Ezekre saját anyja maga hímezte fel a *„három liliomot”.*

Ez volt az egész *kelengye.*

Katalin megtapogatta a gyolcsot: „kínai ananászszövet”. Azon alul következtek sárga fakó okiratok.

- Keresztlevele; anyjának utolsó sorai gyermekéhez. A két férfi bizonyítványa, kik a végzetes cserét végrehajtották, mikor a gyermekeket elvitték szülőiktől. Azután itt van Marie arcképe és azé a másik leányé, ki sorsát az övéért kicserélte. Mindezekről rajtam kívül csak marquis D’Avoncourtnak van még tudomása, ki Cambray álnév alatt rejtőzött sok ideig, s most elfogva, a hami várban ül; ha még meg nem halt. Nem bírtam felőle megtudni semmit elválásunk óta. Te vagy a harmadik, aki megtudtad e titkot. Kérlek, jól megőrizd. Minden tekintetben.

Azzal helyre rakott ismét mindent. Kettőt a bankutalvány-csomagok közül künn hagyott, hogy azt Katalin, ha tőle utasítást kap, a rendelt célra használja föl, s aztán bezárta ismét a kis ércládát, s a kulcsrejtő acélgyűrűt felhúzta bal keze hüvelykujjára.

Katalin a rábízott kincset elrejté egy, a falba rótt vasajtajú szekrénybe, melyet kulcs helyett titkos rugó nyitott fel.

- Jó helyen fog lenni.

S most még egy utolsó csókot!

Annak a másiknak a mellékteremben tán hosszú is lehetett már az idő: egyszerre csak azt hallja Lajos, hogy valaki a zongorán az ő inszurgens-nótáját, a Sárga csizmás Miskát veregeti, azzal a bizonytalan, tétovázó tempóval, ami a kezdő zenészt jellemzi. Figyelt, Katalinra nézett: az elnevette magát, aztán feltárta az ajtót. Marie ült a zongoránál. Aztán mikor rajtakapták, felugrott mellőle, és elfutott; de úgy intézte a dolgot, hogy Lajos karjai közé fusson: aki majd megette ezért a meglepetésért.

És így mégis ő kapta az utolsó csókot.

*

Lajos eltávozása után Marie egészen búskomor lett. Most érezte csak, hogy mennyire mindene volt az neki; mennyire nem pótolja azt senki a világon!

Szerették, hízelegtek neki, kedvében jártak; de ő csak nem tudta e mosolygó arcokért elfelejteni azt a hideg márványtekintetet, melynek néma varázsától meg volt igézve, mely annál jobban vonzotta magához, mentül inkább igyekezett őt magától távol tartani. Itt minden órára új mulatság, új foglalkozás váltá föl egymást rá nézve, és ő arra gondolt, mikor hosszú napokon keresztül, magára hagyatva, megunt gyermekjátékok között várt a hármas kocogtatásra ajtaján, hogy azt mondhassa rá: „Szabad!" és aztán az étkezőasztalnál ülhetett vele szemközt, némán, egyedül!

Egyszer-egyszer, mikor legjobb kedvében volt, csak elővette a sírás, s félbe kellett hagynia rajzot, zongorát. A könyveket meg éppen el kellett előle zárni, mert minden bánatos verset s minden szerencsétlen regényhősnőt megsiratott.

De rövid időn lett egy örömapja. Lajos levelet küldött a táborból, futár által Katalinnak. Megírta, hogy semmi baja sincsen; ellenséget még nem látott; ma egy csapatosztállyal elindul a Rába mentére kémszemlézni, s így nagyon közel lesz Fertőszeghez. Marie-nak is írt néhány sort ugyanabban a levélben, ami úgy volt tartva, hogy azt Marie is elolvashassa.

- Meglephetnők őt a táborban - mondá Katalinnak - ha olyan közel lesz hozzánk.

- Mit gondolsz? Hölgyek a táborban? Ezt nem vennék jó néven.

- Óh, bizony mások is megteszik azt. Hát nem olvastad a levelében, itt van ni: „A minap az alispánné egy egész zsák pogácsát hozott az ura után, ami mondhatom, hogy jólesett mindnyájunknak." No hát, más asszony is elmegy az ura után a táborba.

Katalin elmosolyodott azon, hogy Marie szeme élesebb volt, mint az övé: megtalálni a levélben az ürügyre szolgálható adatot.

- Lajos azonban határozottan megtiltotta nekem, hogy veled Fertőszegről kimozduljak bárhova is: hacsak az ellenség erre a tájra nem közelít. Az pedig még Pozsonynál van, s elválaszt tőle bennünket az egész Fertő. Lajos azt hagyta meg, hogy ha futnunk kell valamerre, az ő utasítását várjuk be, aki az inszurrekció főhadiszállásán az ellenség minden mozdulatáról értesítve lehet; nehogy a magunk fejétől éppen beleszaladjunk a veszedelembe.

Ebben aztán meg kellett Marie-nak nyugodni.

Hanem aztán azt a meglepetést szerezték Lajosnak, hogy ők is egy levélnek mind a két oldalát ketten teleírták neki, s mellékeltek hozzá egy arcképet (vajon ráismer-e: ki az?) meg egy kezdetleges pasztellrajzot, aminek egy pensée-t kellett ábrázolni. (Vajon kitalálja-e, hogy ki rajzolta azt?)

(Vajon fogja-e a szíve fölött viselni mind a kettőt?)

(Vajon lesz-e bátorsága egy istentelen golyónak átfúrni mind a hármat: arcképet, rajzot és szívet?)

III.

A Rábca melletti bivouacban a Fertőszeghy bandériumán kívül egy-egy kompánia mosonyi és pesti gyaloginszurgens vett részt.

Igen jó táborhely volt; a nádkúpból egyszerre sátrakat lehetett rögtönözni, s egy domb tetejét elfoglaló jegenyésről az egész síkságot be lehetett látni.

A tábori jelszó ki volt adva az éjjelre; Lajos sorba járta az előörsöket, s azzal visszatért a közös tiszti sátorba, mely hatalmasan volt felépítve nádkévékből és két élő fa közé szorított rudakból, s bebútorozva szénakötegekkel és juhászbundákkal.

Két régi ismerősre talált itt már Lajos. Az egyik az alispánja, a másik a fiskálisa. Mind a kettőn a világoskék dolmány.

A fiatal tudós, ki a nemzeti elégedetlenséget képviselte irataiban, azért mikor a fegyverre hívás széthangzott az országban, csak úgy felkötötte a kardot, mint más, s abban az egyben most teljesen egy véleményen van a hajdani principálisával, hogy ha olyan közel jön hozzá a francia, hogy a kardjával elérheti, bizony meg fogja vágni.

Bernát bácsi most is a maga elemében van: adomázik. Egy gyökérbozontjával fölfelé fordított zsombikon ülve, mint egy karosszéken, két öklét a kard markolatára téve, beszéli el, amiket Győrben hallott, a nádor asztalánál, leghitelesebb ajkakról.

Egy-egy hősballada mindenik adomája. Még most csak a rendes hadsereg vitézeiről szólnak azok: az inszurgensek még nem kerültek a harcba; de lelkesítő példának feljegyezhetik az előttük elmentek hírét.

S a fiatal tudós, egy juhászbundára hosszant fekve, jegyezi plajbásszal egy ív papirosra az „arany könyv” számára való adatokat.

- Ezt is fölírhatja még, domine frater. (Most már nem „audiát”). Az ebersbergi vérontásnál egy magyar csapat, a Benyovszky-ezred volt a legutolsó, mely a Traun hídján Massena egész hadereje ellen tartozott védelmezni hadseregünk visszavonulását. Szurony és puskaagy harcolt; a magyar egyre fogyott. *Bogdán Antal* volt a zászlótartó. Már körülfogta az ellenség: nem volt sehová menekülése. Ekkor fogai közé kapta a zászlót, s a magas hídról beleugrott a Traun vizébe, s a franciák golyózápora között úszott ki a túlsó partra a megmentett zászlóval.

- Hát üldözői nem tudtak utána úszni? - kérdé egy fiatal hang onnan hátulról.

Bernát úr kegyetlenül végignézte a közbekottyanót.

- Te is azt tennéd, öcsém, ugyebár, amit az egyszeri vadász, aki utánaszaladt a nyúlnak, mikor puska volt a kezében? - Hát a „hős dobos”-nak a történetét hallottátok-e már? Igenis, a raszini ütközetben a dobos tüntette ki magát, annyira, hogy az ezredparancsnok ezüst érdemrendre méltónak ajánlotta. Az érdemrend-bizottság azonban fösvénykedett az ezüsttel, adott neki inkább aranyat, hatot. Dobosnak nem dukál vitézi rend, aki csak a két fabottal harcol. „Nem halok meg pedig addig, amíg azt meg nem kapom” - mondá a dobverő hős a generálisok előtt, mikor a pénzt a markába nyomták, amit nagyon kellett kínálgatni. Sandomir ostrománál aztán volt módja benne. Az ellenség kétszer verte vissza az ostromló zászlóaljat a sánctól; a harmadik rohamnál a dobos beledobta az árokba a dobot nyakából, s felkapva egy puskát, odakiálta a bajtársainak: „Itt fekszik e sáncban az érdempénzem: ma kihozom onnan!”, s azzal maga rohant előre az ároknak, mellvédnek, közibe az ellenség pattantyúsainak: két vágást kapott a fejére, kettőt meg adott jobbra-balra, hanem az ágyú el lett hallgattatva, s perc múlva be volt véve az egész sánc s a hős dobos volt rajta az első.

- De aztán mind igazak ezek a történetek, spectabilis?

- Hogyne volnának. Ott vannak feljegyezve az érdemrendbizottság hiteles jegyzőkönyvében. Hát a Zamoszk várát védelmező Pulszky ezredeskapitányt hogy felejtené ki, öcsémuram? Ki az égő lőporos raktárból olyan hidegvérrel hordatta ki a lőporos hordókat, mintha csak sereshordók volnának, s mikor már az ellenség tódult be a kapun, még akkor is valamennyi ágyújával lövetett közéje, s utcáról utcára védelmezte a feje felett égő várost, és nem adta meg magát.

- Valóságos Zrínyi Miklós!

- Hát Jaskó huszárkáplárt ne jegyezné-e mellé, öcsémuram? Mikor Eckmühlnél ötödmagával megpillant egy öt ágyúból álló lovas battériát, amit az ellenség már elfoglalt a mieinktől, s vitte hátrafelé. Az öt huszár összeszólalkozik, kirohan nagy ordítással az erdő széléből, szétveri az ágyúkísérőket; kit levág, kit pokolra kerget, s azzal megkapja az ágyús lovak zabláját, s mire az ellenség észre tér, hazavágtat a visszaszerzett öt ágyúval az ezredéhez.

- Ezt is csak huszár teszi meg!

- De biz a bakancsos is megteszi. A collegnanói csatánál a francia lovasság annyira szorította a mieinket, hogy azok egy mély útban kénytelenek voltak öt ágyút és három haubicot martalékul hagyni, aminek a fedezete már elhullt, vagy szétszóratott. Ekkor három gyalog közvitéz az Alvinczy-ezredből: név szerint Katona István, Blaskó János és Dorogházi János, egy káplár Horbál Boldis biztatására, ráadja a fejét, hogy megmenti az ágyúinkat, összeszednek egy csomó puskát, amit a futók elhánytak, s négyen kétfelől a mély útban elhelyezkedve, olyan gyilkos tüzelést kezdenek az előrenyomuló ellenséges lovasság ellen, hogy az megáll, megijed, visszafordul, s engedi a négy bakancsos fedezete mellett mind a nyolc ágyút megmenekülni. Hát Grancsai káplár, aki tizedmagával elfoglal Montebellónál egy egész századtól védett majorházat! Igaz, hogy mind sebet kapott, aki meg nem halt közülök; de érdemrend takarta be a sebeiket.

- Pedig ezek mind csak jobbágyfiúk voltak - jegyzé meg Vavel gróf -, akik tíz krajcár zsoldért szolgálják a császárt; mit fognak még tenni azok, akik ősi szabadságukért fogtak fegyvert, a magyar nemesek!

A hősmondakört félbeszakítá az előörsök jelkiáltása a távolban, mely egyre közelebb hangzott: „Ki vagy? megállj!”

Vavel kisietett a sátorból, s felnyergelt lovára felkapva, odavágtatott, ahonnan a jelkiáltást hallák.

Az őrjárat egy fegyveres alakot tartóztatott fel, aki nem tudta a tábori jelszót, s az őrvonalon át akart jönni, alattomban. Odahozták nagy diadallal Vavel elé, hogy kémet fogtak.

Vavel ráismert, s azt mondá: „Bocsássátok: ez az én emberem.”

Sátán Laci volt az.

Ő maga nem mondta meg a nevét elfogóinak.

- Jer utánam - mondta Vavel a rejtélyes cimborának, s bevitte őt a saját sátorába. - Dűlj le, ha fáradt vagy.

- Csigavér! - dörmögé a kalandor. - Ma csak Kapuvárról jövök, s torony irányában.

- Gyalog?

- Hol gyalog, hol úszva.

- Mi hírt hozasz?

- A vitnyédi bozótban egy francia futárt fogtunk el, mikor éppen át akart úsztatni a lovával a kapuvári Rábán.

- Hová tettétek?

- Hát biz annak az egyik pajtásom nagyon meg találta szorongatni a nyakát, mert védelmezte magát, s aztán igen vékony cérnával volt hozzávarrva a bőréhez a lelke.

- Azt rosszul tettétek. Máskor a foglyot élve kell elhozni; mert attól fontos közleményeket lehet megtudni. Megmondtam, hogy az élve elfogottért jutalmat fogtok kapni.

- Hát ez most a mi kárunk. Hanem azért nem veszett egészen kárba a fáradságunk, mert elvettük a táskáját, s abban találtunk egy lepecsételt levelet. Az itt van. Bizonyosan ezzel a levéllel akarta egyik ellenséges vezér a másikat szándékáról tudósítani.

- Add ide.

Vavel átvette az elfogott levelet.

- Maradj itt, míg én vissza nem térek, ott a szögletben találsz enni-, innivalót; ha kicsiholsz, meglátod. Azután láss hozzá, hogy aludd ki magadat; mert meglehet, hogy rögtön odább kell menned lóháton.

- Hisz az akkor elég pihenés maga.

Vavel kiment a sátorból, hogy a legközelebbi őrtűznél megtudja a levél tartalmát.

Ahogy Barthelmy Léon mondá: a háborúban a becsületszabályok fejük tetejére vannak állítva; az ember azon van, hogy a másnak írt leveleket feltörje és elolvassa.

Ez a levél *Guillaume* tábornoknak szólt: ibi-ubi.

Hogy Guillaume egyike az olasz alkirály dandárvezéreinek, azt tudta Vavel.

A felnyitott levél terjedelmes volt; négy sűrűn teleírt oldal. Legelőször is az aláírást nézte Vavel.

„De Fervlans márki."

Úgy tetszett, mintha ezt a nevet hallotta volna már valaha.

A levél tartalma aztán megmagyarázta neki, hogy ki ez.

„Tábornok úr!"

„A cselszövény tökéletesen sikerült. *Thémire* nyomába akadt a szökevényeinknek. - Azok egy magyarországi félreeső helységben húzták meg magukat a Fertő mellett: éppen a túlságos elzárkózás által vonva magukra a közérdekeltséget. Az első feladata volt Thémire-nek a közelükben megfészkelni magát. Ezt remekül gondolta ki. Azon helység egy indigenált bécsi báróé volt, ki költséges szenvedélyek által egészen tönkretette magát. Thémire ajánlatot tett a rouénak, hogy megveszi tőle százezer forintért a birtokot, aminek a jövedelmeire az csak ráfizetett, oly feltétel alatt, ha az a nevét rá fogja ruházni. - Az ilyen névátruházás könnyen megy Ausztriában. Lett belőle Landsknechtsschild Katalin bárónő. Tökéletes német asszonnyá tudta magát átalakítani. Hogy a veszedelmes protektor gyanúját elaltassa, eleinte ő kerülte azzal a legtávolibb találkozást is, s játszotta a világtól elvonultat. Csak jótékonyságaik terén találkoztak a szándékaik, ott is csak azért, hogy egymást keresztezzék."

„Azt tudta Thémire, hogy a protektor egy erős látcsővel szokott tudomást szerezni arról, ami körüle történik. Erre alapította furfangos tervét."

„Én rövidebben akartam végét szakítani a cselszövénynek s magam feljöttem Bécsbe, kiadva magamat emigráns főúrnak, s ott, mint ön tudja, Barthelmy Léon gróf név alatt szolgálatot vállaltam a katonaságnál, hogy *választottaimhoz* közelebb legyek. „

„Azonban az én durvább szövetű tervem szétmállott. Ez abbul állt, hogy egy hírhedett rablóját a vidéknek felfogadom, hogy rabolja el a Névtelen Várbul vagy a leányt vagy a reá vonatkozó okiratokat, vagy ha lehet, mind a kettőt. E tervem meghiúsult azon, hogy a haramia gyáva volt annak kivitelére vállalkozni."

„Kénytelen voltam Thémire finomabb, de hosszadalmasabb cselszövényét elfogadni."

„Egy éjjel, amikor előre lehetett tudni, hogy a Névtelen Vár remetéje obszervatóriumában lesz, mert éppen holdfogyatkozást jósolt meg a naptár, Thémire egészen bizonyosra játszott."

„Amilyen bizonyos az, hogy egy férfira, kivált egy remetére, nézve az ég minden planétáinál érdekesebb - egy szép asszony alakja."

„A protektor belement a kelepcébe. A hold elsötétülésekor álcázott rablók másztak föl a szomszéd kastély erkélyén. - (Jocrisse volt a harámbasájuk!) A lovag, ki ezt látta, ha egy csepp folyott még a Duguesclin véréből ereiben, nem tehetett mást, mint hogy átrohanjon a veszélyben forgó hölgy megszabadítására. - Jocrisse jól játszotta szerepét, a szabadító közeledtére a rablók szétfutottak minden ablakon át, s a nemes lovag nem talált mást maga előtt, mint egy megkötözött csodaszép hölgyet, igéző pongyolában, az ő szabadító megjelenésére várva. E pillanattul kezdve meg volt fogva"...

...Ah, hogy forrott Vavel ereiben minden csepp vér! Hogy lángolt az arca a szégyen miatt!

Olvasta tovább:

„Thémire egészen bizonyos volt arról, hogy a rejtélyes lovag belészeretett; hanem én nem voltam egészen bizonyos afelől, hogy *hát vajon Thémire nem szeretett-e belé a lovagba*; mert a nőszívek fogékonyak."

„Kieszközöltem, hogy az ezredemmel cantonozásra az ő helységébe tegyenek át."

„Itt azután minden módot megkísérlettem, hogy a védőlovagot kicsaljam valahogy az odújából. De az nagyon ravasz és furfangos egy róka. Nem engedte szemközt kapni magát. Végre olyan lépésre szántam el magamat, amelynél karddal kellett kettévágni a gordiusi csomót. Feltettem magamban, hogy egyszer útját állom a szokott sétájában, mikor azt a lefátyolozott hölgyet karján vezeti, s megsértett férjnek adva ki magamat, ki az elszöktetett feleségét keresi, követelni fogom, hogy leplezze le a hölgy arcát. Ezt ő nem fogja megtenni. Ebből párbaj lesz. Ő évek óta nem fogott fegyvert a kezébe; én pedig minden fegyverben virtuóz vagyok. Egy remete egy spadassin ellen! Megölöm. És akkor a rejtélyes leány védtelenül, oltalmazó, ismerős nélkül marad a világban. Kész prédául nekünk"...

...Vavelnek jéghideg borzadály futott át tagjain.

„Ez volt a föltett szándékom. Hanem akkor közbejött valami, amire nem számítottam. Mikor a rejtélyes lovagot az erdőben előfogtam, hogy ismertesse meg hölgyét, akiről én azt hiszem, hogy az én nőm... (Azt mondanom sem kell, hogy az egész Barthelmy Ange-ról való hír az én költeményem: én iktattam be azt egy vidéki hírlapba, ahonnan minden európai lapba átvették, azzal a tervvel, hogy magam, mint ez ideális nőrablás negatív hőse, e jogcím alatt fogom keresni a magam szökevényeit a széles világban.) Tehát az én emberem e találkozásnál igen keményen viselte magát; hanem amint éppen már a legszélső tettlegességre akartunk menni, a vele jött hölgy egyszerre felvetette a fátyolát - s én Thémire-t láttam magam előtt."

„Itt azután megáll az eszem. Kezdem nem érteni ezt az asszonyt. Vajon az történt-e vele, ami már annyi nővel megesett, hogy egy férfiért, akibe igazán belészeretett, eldobott, elfeledett mindent, ott hagyta veszni a fényes vagyont, amit ígértünk neki, s fényesebbnek találta Vavel Lajos szemeit mindannál, *s ezekért a szép szemekért nem azt árulta el minekünk, hanem minket árult el annak?* Vagy pedig az történt, hogy ez a nő finomabb cselszövényt font az enyémnél megint, s regényes hajlamok pókszálaival igyekezett körülhálózni áldozatát, ki a felismerés pillanatában azt mondta róla: »Ez az én jegyesem.« Ez még rejtély előttem. - Van egy eszközöm, amivel ezen nő fölötti varázshatalmamat fenn tudom tartani: az, hogy első házasságbeli leánya a kezem között van."

(Tehát „Katalin" özvegy - és leánya van!)

„E hatalomnál fogva nem engedem őt láncáról elszabadulni. Azonban mégis megeshetik, hogy mikor az asszony szerelmes, még a gyermekét is kidobja a hajóból."

„Amint a háború a két ország között kitört, a titkos pártfogó leveté álarcát, kilépett a titokteljes homályból, maga alakított egy lovas bandériumot, s azt most ellenünk hozza."

„Kénytelen volt ezalatt a rábízott kincseknek más őrizőt adni."

„Jocrisse leveleiből megtudtam, hogy azok most Thémire kezébe jutottak. Tehát aminek elnyerésére ki volt küldve az asszony, azt már körme között tartja..."

„De az a kérdés most, hogy mit fog vele tenni?"

„Jocrisse azt is tudatja velem, hogy Thémire egészen meg van bűvölve a rábízott leány szeretetreméltóságától. Ha ez igaz, akkor ez nagy baj. Ha Thémire-nél ez nem kiszámított alakoskodás, hanem valódi érzés, hogyha e leány, kinek csodajóságát Jocrisse is kénytelen magasztalni, a kis piquante Amélie képét, akitől az anyja már hat év óta úgyis elszokott, kitörülte volna Thémire szívéből, s elfoglalta annak a helyét: *ettől azután nehezebb lenne Thémire-t visszahódítani, mint a szeretőjétől.*"

Óh, mily jól esett az az egy napsugár Vavelnek, ebben az irtóztató fellegtorlatban, mely elkábítá.

„Nem tudok többé tökéletesen bízni ebben a nőben. Ma tudósítottam futár által, hogy erős fegyveres csapattal be fogok vonulni a határon, s egy meghatározott helyen lesben fogok maradni. *Jöjjön! S hozza magával a kezére került kincseket.* Ürügye van elhagyni a kastélyát; mert seregeink Steyer felől is közelítenek, s átlépték a magyar határt. Úgy lesz, mintha véletlenül jutott volna a kezem közé."

Vavel Lajosnak a szívdobogása kezdett elakadni a szertelen rémülettől. Reszketett kezében a levél, amint tovább olvasá.

„De nem bízom magamat egészen az asszonyi ingatag szeszélyre. Annál egy szerelmeslevél, egy elejtett könny is lenyomhatja a mérleget. Ha holnap estig nem jön el Thémire oda, ahol rá várok, a leánnyal és az okiratokkal együtt, *akkor én csapatommal megindulok éjjel az ő helységét fölkeresni*. Csapatom a »*Démon légióból*« van válogatva. - Az előtt nincs lehetetlenség. *Ha elhozza őket Thémire önként, megköszönöm neki, ha nem hozza, elveszem tőle erővel*."

Vavel Lajos azt sem vette már észre, hogy a tűz hamvadni kezd, melynél a levelet olvasá; azt hitte, hogy a betűk úsznak előtte izzó, vérszínű homályban!

„És most rátérek arra, ami az önnel közlendő utasításom. Ön csapatosztályával egyenesen a Fertő déli partja felé fog húzódni, s elzárja a menekülés útját Tirol felé szökevényünktől. Azonkívül egy más föladat is vár önre, amit mindjárt meg fog érteni. A rejtélyes leánnyal, ha

kezünkbe fog kerülni, a legkiválóbb gyöngédséggel kell bánnunk. Rá nevezetes hivatás vár. - Ön tudja talán már, hogy a császár válik Joséphine-től. A kreolnő skartba lesz téve. Új palotát díszítenek fel az új menyasszony számára. Ki lesz az? Még senki sem tudja. Valaki, aki uralkodói koronát hoz magával. *Egy házasság, mely a császári koronát Capet Hugo koronájával egyesítené, egészen megszilárdítaná Napóleon trónját.* A legitim dinasztia egyesülne a népválasztotta uralkodóházzal. S a leány, mint tudom, oly szép, oly igénytelen, oly lemondó és oly semmiről sem tudó, amilyen csak egy uralkodónői eszménykép lehet."

Vavel Lajos felugrott dühösen, s vak haragjában a hamvadó zsarátnok közé taposott. Ez a gondolat lángra gyújtá az egész gáztömeget, amelyet az árulás terve lassanként összegyűjtött indulatai fekete szénaknáiban, hogy mint a csattanó viheder törjön az ki egyszerre.

Mondták volna azt, hogy Marie-t azért akarják elrabolni, hogy örökre elzárják a világ elől valami kolostor falai közé! - Mondták volna azt, hogy ellenségei azért keresik, hogy egyenesen a vesztőhelyre vigyék! - De azt kigondolni, hogy az ő bálványát, az ő oltárképét odahurcolják annak az embernek a vőlegényi nyoszolyájába, akiben egész gyűlölete összpontosult, aki miatt kerülte a templomot, s megszűnt vallásos lenni, hogy ennek a *saskörmei* ragadják meg az *ő liliomszálát s* támadjon utánuk az új ivadék, mely örökké fennmaradjon Franciaország trónján! Ez a pokol minden kínszenvedéseit kigúnyolta!

Pedig vissza kellett nyernie nyugalmát. A levelet még nem olvasta végig. A tűz kialvófélben volt, azt újra meg kellett raknia, hogy fellobogjon. Csak azután ülhetett hozzá, hogy megtudja, mi van még hátra.

A levél ezen végződött:

„Ezt a körülményt szem előtt tartva, azt az utasítást adom önnek, tábornok, hogy miután önt neje és leánya kísérik, legyen szíves Madame-ot és Mademoiselle-t felkérni, hogy - természetesen erős fedezet mellett - valamelyik határszéli városban - (talán Friedbergen) elénk jövet a feltalált kincseket tőlünk átvegyék. Ön érteni fogja, hogy ily állású hölgyet csak előkelő, disztingvált hölgyek kíséretében lehet Párizsba utaztatni. Dealba grófnő szerepe megszűnik: ő nem lehet semmiféle minőségben a mi praesumptiv úrnőnk kísérője. Ő megkapja a maga ötmillió frankját, s azzal ki van fizetve. Tehát a tábornokné asszony és úrleánya legyenek e kíséretre készen. Erre még egyszer kérem Önt.

Egyébként maradok, stb.

De Fervlans márki."

- - - -

- Kelj fel már, és készülj!

Sátán Laci talpra ugrott.

- Ülj fel a legjobbik vezetéklovamra rögtön, s vágtass Fertőszegre árkon-bokron keresztül, amerre legrövidebb az út.

- Mi lesz a parancsolat?

- Emlékezel még rá, hogy egyszer egy hatalmas úr arra szólított fel, hogy orozva rabold el tőlem valami kincsemet, amit a Névtelen Várban őrzök.

- De nem tettem meg neki.

- Most én parancsolom, hogy tedd meg. Hozd el azt nekem a kastélyból.

- Melyiket? A leányt vagy a ládikót?

- Ha lehet, mind a kettőt; de a leányt mindenesetre.

- Nehéz lesz. Az a másik nagy úr azt mondta: használj erőszakot; ha sikoltani akar, tömd be a száját, burkold be vastag szőnyegbe, hogy ne mozdulhasson. Nem álltam rá.

- Nem lesz szükség azt tenned. Csak annyira menj, hogy őt egyedül találod. Akkor, mielőtt előled elfuthatna, mondd neki ezt a nevet: „Botta Zsófia!" Erre a névre úgy oda fog hozzád menni, mint a kezes bárány, s azt fogja mondani: mit kívánsz? Akkor megmutatod neki ezt az acélgyűrűt, (nesze, húzd fel a bal hüvelykedre) s így szólsz hozzá: „Az, aki ezt a gyűrűt viseli, azt kívánja öntől, hogy hagyja el ezt a helyet rögtön, és kövessen engem, ahová vezetem."

- És hová vezessem?

- Készen tartasz egy szekeret, jó négy lóval a park kijáratánál a temető-oldalon, s ahogy csak szekérben, lóban tart, vágtatsz vele Győrbe; odáig meg sem pihensz; Győrben kérdezősködni fogsz doktor Tromfszky után, ki most tábori orvosunk a főhadiszálláson. Ő értesítve lesz már, s a hölgyet átveszi tőled. Azzal visszasietsz hozzám, s engem ha égen, ha földön, ha pokolban, de felkeressz, és elmondod, hogy mit végeztél. Ha a mi táborvonalunkon feltartóztatnak, előmutatod az általam adott salva gvardiádat. Fogd az erszény pénzt: a költséget ne kíméld. Arról, ami rád van bízva, egy teremtett léleknek se szólj, se jövet, se menet.

- Minden meglesz - mondá Sátán Laci, elhagyva a kunyhót, s mire Vavel kiment utána, hogy utasítsa, merre juthat ki a táborhelyből leghamarabb, már híre-hamva sem volt. Csak a vezetékek közül hiányzó ló üres helye bizonyítá, hogy Sátán Laci itt járt.

Tehát a rablóra van bízva, hogy orozza vissza a kézből kiadott kincset.

S vajon a lórabló adott szavában jobban lehet-e bízni, mint a szívrabló könny szentelte esküjében?

*

Vavel nem ment vissza az adomázó társaságba. Künn maradt az éjszakában, s mozdulatlanul állva, hátrafont karokkal bámult a sötétségbe, találgatva, mik azok a villanások a láthatáron alul, amik az ég alját egy-egy pillanatra megvilágítják. Égiháború-e vagy ágyútűz? Akármelyik, - nagy zivatar lehet: a dörgése nem hallik idáig.

*

Vavel Lajos még az éjjel tudósítá a főparancsnokságot Győrött, hogy az ellenségnek egy csapatja Nezsidernél betört a határon, s felhatalmazást kért *„volon"*-jaival annak elfogadására mehetni.

KILENCEDIK RÉSZ
Katalin vagy Thémire?

I.

Gyönyörű májusi alkonyat volt. Marie nagy szorgalommal gyakorolta magát a zongorán; hogy mire majd Lajos visszatér a háborúból (hiszen akikért olyan forrón imádkoznak, azoknak minden bizonnyal vissza kell térni), akkorra meglephesse valami nagyon szép nótával.

Katalin azalatt lement a parkba sétálni egymagában. Egész nap panaszkodott, hogy fáj a feje.

Nagy oka lehetett a fejfájásra. Kezében tartá de Fervlans levelét, melyben az tudtára adja, hogy hol fog várni őrá - és Marie-ra, rejtett csapatjával. Százszor, ha többször nem, olvasta már ezt a levelet.

A feladat meg van már oldva - fényesen!

A rejtegetett fejedelmi sarj és minden okiratai kezében vannak. De a remekelő kéznek nincs bátorsága, nincs ereje a kész jutalmat leszedni!

A nőszívben lakó démon sokszor megszégyenül azáltal, hogy a vele együtt lakó jobb géniusz ráhág a lúdlábára, s nem ereszti. A nő sohasem állhat jót arról, hogy ördöggé fog lenni: könnyen angyalára találhat, aki fölfelé röpíti.

Egész kincs a megígért jutalom e nagy furfanggal kivívott diadalért. Gazdagság vár reá, mely kárpótlást ígér a gyönyör minden mámorában, a három rideg, örömtelenül eltöltött esztendőért, melyben nem volt egyéb komédiája, mint jótékonyság gyakorlása in anima vili, a parasztokon!

De hátha több volt ez, mint komédia?

Hátha valóban egy új, ismeretlen gyönyört talált a szív abban, hogy az igaz hálakönnyeket megismerheté, s nagyobb boldogságát találta e szegény parasztok nyomorának megszüntetésében a nagyvilág minden csillogásainál?

De ötmillió frank egy tömegben!

Olyan szó-e az, ami mellett csak úgy el lehet haladni, s vissza sem tekinteni utána, hogy hová lett?

S ha még csak ő maga volna, de hát Amélie? Leánya most tizennégy-tizenöt esztendős. Most lép a hajadonkorba. Ott hagyja-e őt a „Cythere dandárának” utált szövetségében? Martalékul minden szégyennek, erkölcsi romlásnak? Vagy elhozza őt ide magához, s akkor aztán megvallja annak a férfinak, akinek becsületét óhajtja, hogy ki volt ő ezelőtt? Ahelyett, hogy hazasietne leányához, keblére ölelné, s bevezetné ősi palotájába, melyet nem terhel többé adósság, s a rangjához méltó fény közt mutatná be őt a világnak.

S mindehhez nem kell egyéb, mint befogatni a hintajába, felülni Marie-val együtt, hajtatni szépen, csendesen az országúton, útközben tán szunyókálni is, míg egyszer lesből előrohanó lovagok veszik körül a hintót, s az álomból ébredő hölgyeket a hintóablakon át a legudvariasabb mosolygású arc biztosítja: „Ne féljenek önök, úrhölgyeim, csak tisztelőik hatalmába kerültek: mi! franciák vagyunk!”

Hát baj ez valakinek?

Ah, de mikor oly nehéz megválni az egyszer kivívott *becsüléstől*!

Mennyire imádja őt ez a férfi! S mennyire megérdemli, hogy az imádat kölcsönbe essék!

Ha akarta volna ez a férfi, egy királyleány szerelmét foglalhatta volna el magának. De ő meg tudta védence számára tartani azt, amivel tartozott neki: hódolatát. Inkább akarta őt királynévá tenni, mint feleségévé! Ritka az ilyen gyémántjellem.

S most ő ezt a gyémántot, mikor megtalálta, az értékét megismerte, hajítsa el a sárba?

Lehet-e a világ minden milliójáért megvenni egy ilyen kincset?

Kincset? De hátha nem volna is az?!

Ha Vavel Lajos csak egy közönséges, mindennapi ember volna, tele hibákkal és ügyetlenségekkel; de ha a nő igazán szeret egy férfit, nem istene-e az annak? Lehet-e neki azt elhagyni, megcsalni, összetörni: ha szereti? És ha ellenség? ha áruló? ha gonosztevő is? Lehet-e őt elárulni annak, aki szereti?

A hölgy kegyetlenül bűnhődött. A más szívével akart játszani, s a magáét vesztette el. Akárhová gondolt, nem bírta azt az eszmét elérni, hogy ő Lajosra nézve ne legyen az többé, aki már volt.

Az ellen pedig nőiségének minden érzete föllázadt, hogy eláruljon egy barátnét, aki az ártatlanság őszinte mosolyával bízta magát az ő védelmére, egy gyermeket, aki őt anyjának nevezi, aki őt meghívta, hogy fogadja el ajándékba azt a férfiszívet, melyet őneki nem szabad boldoggá tenni; aki éppen abban királyleány, hogy jobban tud szeretni és lemondani, mint más. Lehet-e neki elárulni ezt a lelkéhez tapadó lelket, aki éjszaka odalopózik az ő ágyába, s hozzásimulva kéri, hogy meséljen neki valamit, úgy altassa el; - aki kezét az ő kezébe téve, mondja el utána a mindkettőjük imáját?... Lehet-e egy nőnek egy nőt ily hidegvérrel semmivé tenni?

Ha az áldozata büszke jellem volna, uralkodni vágyó; ha bosszúra ingerelné híveit, s szomjazná a dicsőséget: talán volna egy mentség annak a számára, aki őt ellenségei kezébe szolgáltatja; de ez a leány reszket a nagyságtól, melynek csak átkait érzi kora gyermekségétől fogva, s nem kíván egyebet, mint hogy engedjék elfelejtve, elrejtve maradni.

Az idő sürgetett. Jocrisse háromszor is utánajött már úrnőjének, ismételni a kérdést, hogy nem küld-e választ a kapott levélre.

Katalin még egyre tusakodott magával.

Valamire pedig el kellett határozni magát.

Mikor harmadszor is utánajött Jocrisse, akkor azt mondá neki:

- Amit válaszolni akarok, az oly kényes dolog, hogy nem bízhatom idegen emberre. Neked magadnak kell felkészülnöd, hogy válaszomat elvidd a márkinak.

- Már készen vagyok.

- Hozz íróeszközöket a pavillonba: nem akarok a kastélyba felmenni levelet írni. Valaki kérdezősködhetnék, mit írok?

Jocrisse hirtelen ott termett az íróeszközökkel.

Katalin megírta a válaszát De Fervlans-nak, s levelét gondosan lepecsételé, s azt átadta Jocrisse-nek, aki még abban a percben szekérre ült, s elvágtatott.

Vajon ösztönszerű sugallat volt-e az, hogy Katalin éppen Jocrisse-tól küldte el azt a levelet? Hogy eltávolítá a kastélyból azt az egyetlen embert, aki ittlétének titkába be volt avatva, s ki De Fervlans-nak egyenesen megbízott híve volt, az ő látszólagos szolgálatában?

A küldött levélben csak ez a három szó volt:

„Io non posso!”

(„Nem tehetem.”)

Tehát ő nem teheti. - De ez még csak a gyöngeség bevallása. Még ez csak annyit tesz, hogy az asszony-erő nem tartott ki a sátáni árulás végbefejezéséig. - S férfikézbe kénytelen letenni a zárkövet.

Hanem az még fenn van hagyva, hogy bevégezze más, akit nem kísért úgy a saját szíve, mikor egyedül van.

Még egy órája volt a hölgynek démonával tusakodni, teljes négy negyedóra: hatvan egész perc volt neki engedve a sorstul, hogy határozzon nagyot, szívéhez méltót, lelkét kimentőt. Ez óra az elárult királyleánynak a rajztanórája, amiből az egy percet sem enged elveszni. Ha ez órának az ötvenkilencedik percében elzárja magát a hölgy, ha letépi nyakából azt az arany tokot, melyben az ötmillió frankot ígérő kötvényt hordozza keblén, mint valami talizmánt, s beledobja azt a legmélyebb kútba, s aztán megragadja a leány kezét, s azt mondja neki: „Fussunk! Üldözőid jönnek!” - akkor kikerüli azt a csapást, ami a fejére van mérve a kérlelhetlen nemezistől, mely semmi adósságot kifizetetlen nem hagy: akkor megszabadul egy olyan nagy szenvedéstől, melyet a világ minden kincse nem képes aztán megváltani!

„Io non posso...” Ez nem elég. Ennyit Júdás is megtett. „Én nem tudom kezetekbe adni azt, akit imádok... én csak megcsókolom őt, hogy ráismerjetek róla: a többi a ti dolgotok.” - Késő volt aztán visszadobni a harminc ezüstpénzt!

Katalin elrejté magát a park kéjlakába, s azt mondá inasának, hogy senkit se vezessen hozzá, aki keresi; se ismerőst, se idegent.

Pedig azért mégis kocogtattak az ajtaján.

- Egy idegen úr van itt - dörmögé az inas az ajtón keresztül.

- Mondd neki, hogy jöjjön máskor - válaszolt az úrhölgy, nem nyitva ki az ajtót.

Néhány perc múlva az inas megint visszajött.

- Az idegen úr kéri a nagyságos asszonyt, hogy vegye át, amit számára hozott - Párizsból.

Erre Katalin akkora ajtót nyitott, hogy a hozott tárgyat be lehetett rajta csúsztatni.

Egy elefántcsont medalion volt az, megsárgulva az időktől, hanem a benne foglalt kép még eleven volt: - „Amélie”, a kis Amélie képe.

Tudja ön, Madame, abból a korból, amikor még a kis Amélie ártatlan volt!

- Bocsásd be őt - suttogá a hölgy a rémület asztmájával, s úgy reszketett a keze a medalionnal együtt, mint aki a sírból feltámadt kísértő szellem megjelenését várja.

Az jött.

Késő volt előle elfutni. A kegyelmes végzet által engedett órán túl elmúlt - egy perc.

- Cambray! - kiáltá a hölgy, s kezének öt körme hegyét a szájába kapta, hogy suttogássá fojtsa el a kiáltást.

- Igen, Madame, én Cambray vagyok, más néven marquis D'Avoncourt Richard, akinek ön egykor azt mondta: „Hálát fogok ön iránt érezni, amíg élek!"

- Hogy jön kegyed ide?

- Ami a kijövetelemet illeti a hami várbörtönből, azt nem mondhatom el, mert úgy *szöktem*, s nem akarom azokat bajba keverni, akik segítettek benne; hanem hogy önre hogyan találtam rá, az nagyon egyszerű dolog volt. Elmentem Párizsba, fölkerestem önnek a leányát.

- Ön látta Amélie-t! - kiálta közbe a delnő, s minden egyébről elfelejtkezett. - Beszélt vele? Óh, szóljon, szóljon, mit mondott? Milyen lett?

- Megtudja ön azonnal, Madame. Én egész őszintén megmondtam a grófkisasszonynak, hogy az édesanyját akarom felkeresni, nem küld-e hozzá levelet? Azt is megmondtam neki, hogy szökevény vagyok.

- Ön *megmondhatta* ezt leányomnak? Hol találta őt?

- Mindent világosan meg fogok önnek magyarázni, Madame. Én beszéltem Amélie-vel, megmondtam neki, hogy szököm, megmondtam neki, hogy önt keresem, és lássa, nem fogtak el az útban: rátaláltam önre.

- Ő nekem levelet küldött öntül?

- Azt tette. De mielőtt átadnám azt, nem nyerhetnék egy serpenyő parázst és valami kevés kámfort?

- Minek az?

- Annak is okát adom egymás után. Nem tudja ön, Madame, hogy mit hozott haza Bonaparte az eylaui véres ütközetből Franciaországnak?

- Nem tudom.

- No hát én tudom. Az *„influenzát"*. Ön még a nevét sem hallotta ennek, ugyebár? Majd meghallja. Ez egy ragályos betegség, mely odahaza, a maga országában, ahol már polgárjogot nyert, igen szelíden viseli magát, hanem ha idegenek közé szabadul, ott kegyetlen pusztítóvá alakul át, halálos lefolyású dögvésszé lesz. A muszkának nem volt elég, hogy az eylaui völgyeket betemette francia ifjak hulláival, még a hazatérőknek is a torkába harapott, úgy hozták haza magukkal, s temetőkkel jelölték az útjokat, amerre hazatértek, úgyhogy Párizsban egy külön kórházat kellett a visszatért katonák számára berendezni, ahová az influenzában szenvedőket külön zárják. Az ön leánya ebben az influenza-kórházban ápolónő.

- Jézus Mária! Szent Isten! - sikoltott fel az anya kétségbeesetten.

- Ott kerestem őt fel: ott írta önnek ezt a levelet.

A hölgy a levél után nyúlt mohón.

- Ez a levél ragályos lehet, nem akarja ön elébb kámforfüstre tartani?

- Mit törődöm én azzal? Adja ide, kérem.

S hevesen szakítá fel az elkapott levelet.

Abba ez volt írva:

„Kedves kicsi mama, öreg barátném.

Hát hogy éled világodat ott a külföldön? Nem unatkozol-e nagyon, van-e elég mulatságod? Látod, én nagyon meguntam ezt az én életemet. Mindennap hazudni, csalni, árulkodni: abból élni! Amíg kisgyermek voltam, örültem rajta, hogy megdicsértek ez ügyességemért. Egyszer

aztán jött egy olyan nap, amikor kezdtem magamat megutálni. Nem tudom kitalálni az okát, de azontúl nem tudtam úgy a tükörbe nézni, hogy a saját arcom felé ne köpjek, és medúzapofákat ne fintorgassak a leggyűlöltebb szemek, a saját szemeim közé. Infámis mesterség ez a mienk, kicsi mama! Én már lemondtam róla, s kerestem mást. »Ezzel« igen jól meg vagyok elégedve. S ha be akarod fogadni egy öreg barátnédnak jóakaró tanácsát, azt izenem neked: fordulj vissza te is! Ne járj tovább ezen az úton. Te igen szépen tudsz hímezni, zongorázni: most a nagyurak újra felkapták az aranyhímzést a ruháikon; megélhetsz te a kezed munkájából, s adhatsz zongoraleckéket is. Miattam ne legyen már gondod, én jól el vagyok látva. S ha tudnád, hogy milyen boldog vagyok, hiszem, hogy örülnél rajta. No hát kérlek: légy becsületes, s aztán jussak néha eszedbe.

Öreg barátnéd és kicsi leánykád
ci devant Amélie - most pedig Soeur Agnès."

Ah, ez a korbácsütés meg volt érdemelve! Ez jobban fájt, mint mikor a pellengérre kikötnek egy szép vétkező hölgyet, s lerántva vállairól az inget, véres csapásokkal hasogatják fel szép fehér bőrét!

Katalin csak leejté a két kezét az ölébe ez ostorozás után. S csak arra a nyilalló fájdalomra tért ismét magához, mely a sajgató kínokon is keresztültör.

- Amélie az influenza-kórházban! Az én leányom!

S mintha Cambray-ra lett volna bízva, hogy mindazon idő alatt, amíg ő a leányát elhagyta, legyen annak hűséges gondviselője, odarohant hozzá őrjöngve, s megragadva annak karjait, kiáltozá: „Leányom, óh leányom; Amélie-m!"

Cambray keserűn szólt:

- Azt a leányát, azt az Amélie-t, amelyiket ön rám bízott, én híven megőriztem, keblemben hordoztam; látja-e? Önnek visszahoztam.

A nő most az arcképet halmozta el csókjaival, és sírt.

- Ilyen volt ő, mikor még ártatlan volt!

- De most már megint azzá lett, Madame!

- Milyen ő? Hogy változott meg? Szép lett? Megnőtt? Óh, mondja ön. - Nem hozhatta ön el egy arcképét?

- De elhoztam.

- Elhozta? Amélie-nek a mostani képmását? Ő sohasem engedte magát lefestetni. S önnek megengedte?

- Nekem megengedte.

- Itt van önnél az arckép? Vagy elhagyta valahol? Hol van ön szállva? Együtt megyek önnel oda. Hát mért nem szól ön?

- Gondolkozom rajta, hogy átadjam-e azt kegyednek, Madame, vagy sem?

A nő most már csak némán, összetett kézzel könyörgött.

- Ejh - mondta Cambray -, mit tartozom én önnek irgalmazni, akinek az Isten sem irgalmazott. Itt van Amélie legutóbbi arcképe.

Egy kis miniatűr festmény ugyanolyan elefántcsont tokban, mint a másik.

Ez fehér arc, behunyt szempillákkal, homlokán a mirtuszkoszorúval, fejét a koporsó vánkosán nyugtatva.

- Halva van! - kiálta rémülettől elrekedt hangon a hölgy, és szemei megkövülten meredtek e szomorú képre.

A látogató pedig kegyetlen hidegen mondá:

- Igenis, Madame, nem tetteti magát halottnak. Ez a fehér szín nincs festve az arcára, ezek a behunyt szemek nem szerepet játszanak, ez a halotti mez, ez a mirtuszkoszorú nem színpadi jelmez. Ez egy igazi, őszinte másvilág lakója... Ilyen arcképet küld emlékül az a leány, akit az anyja idegen házak kapubejárata alatt hagyogatott el, leskelődni és kémkedni üldözött emberek után...

Ez irgalmatlan szavak alatt a hölgy először a térdeire, azután a kezeire, utoljára az arcára omlott. Össze volt zúzva.

S az irgalmat nem ismerő ember még az összetört atomjainak sem akart békét hagyni, még azokat is szét akarta szórni a levegőbe, hogy egymással meghasonulva, soha egésszé ne váljanak többé.

- És most mehet ön, Madame, felvenni az ötmillióját! Meg van jól érdemelve!

E pokoli kínzásra mint egy dühödt fúria, szökött fel a hölgy, s kirántva kebléből az arany tokot s leszakítva annak födelét, kitépte abból az ígérvényt, s apró darabokra szaggatva, szétszórta annak rongyait maga körül; a szemei világlottak, mint egy hagymázos őrjöngőé, s elkékült ajka tajtékzott.

- Legyen átkozott, aki ezt tette velem! Legyen átkozott a szív, mely ezt befogadta!

S elkezdte ököllel ütni azt az elátkozott szívet úgy, hogy utoljára a kínzója szánta meg, és megfogta a kezét.

- Madame. Ön még nem hajtotta végre, amire küldve volt? - kérdé tőle csendesen.

- Nem! Jöjjön ön velem. Itt van a leány és a kincsei. Sértetlenül. Vegye át tőlem. Fusson vele, amerre akar.

- Nem, Madame, - azt én nem tehetem. Én idegen vagyok ebben az országban. Nem tudom, merre van a jó barát, merre az ellenség. Önnek magának kell őtet megszabadítani. Ha van e földön bűn számára vezeklés: ez az ön vezeklése! Ön tudja legjobban, hová lehet őt úgy elrejteni, hogy üldözői rá ne találjanak: s ha nem tudja, az ön dolga azt kitalálni. - Önnek Vavel Lajos szerelmét adta, többet annál: becsülését. - Ezt nem lehet úgy rongyokra tépni, mint azt az ötmilliót! Akar ön az én tanácsomra hallgatni?

- Parancsul veszem.

- Öltözzék ön álruhába, pórnőnek; kösse batyuba az önre bízott acélszekrényt, s igyekezzék vele föltalálni Vavel Lajost, akárhol a táborban.

- És Marie?

- Őt nem viheti magával. A leánynak és a szekrénynek együtt nem szabad lenniök. Marie-nak jelöljön ki valami rejteket, ahol maradjon addig, míg ön visszatér.

- S nem maradhat ön nála, hogy őrködjék fölötte?

- Köszönöm, Madame, hogy ön ilyen jó hozzám - és őhozzá. Hanem egy súlyos aggodalmam van. Én magam is az influenza kórházból jövök. Ez a muszka ragály oly alattomos, hogy akit már meglepett, azt még hetekig engedi futni a világban, magával hordozva a halálos méreg

incubatióját. Az ember napok során keresztül csak mint egy nyomasztó sejtelmet, mint egy bántó emléket hordja magával veszedelmét, s nem tudja, hogy ez a halál. Én már tudom. Nem fogom már messze hurcolni magamat. Nincs is miért! Dolgom be van végezve. Én jó helyre szállásoltam be itt magamat. A Névtelen Vár most egész üres; csak egy régi jó barátném, a komoly Lizett meg egy kis mogorva gyermek laknak benne. Ott jó lesz nekem lefekünnöm. Kipihenem magamat. - Azért nagyon kérem önt, hogy Marie-nak meg ne mondja, hogy itt vagyok. Ő engem látni akarna. Az influenza pedig az ördögi lények leghamisabbika. Lesve lesi, hogy egy szép, fiatal, ártatlan leánykát körme közé ragadhasson. Még egy-egy férfi kilábol belőle, de az ifjú leánykákat elviszi magával mind. Hozzám ne bocsássa ön Marie-t. Ez országban még nem ismerik e ragályt. Nem akarom, hogy én legyek az, aki beültettem annak kórcsíráit e nép közé, mely az én bálványomnak menedéket adott, s hála fejében éppen e megoltalmazott angyal által nyissak új temetőket Magyarország földén. Hozzám ne bocsásson ön senkit. Ha meghalok: a parton temessenek el, s töltsenek hullám fölé oltatlan meszet. Még a síromnak se jöjjön tájékára fiatal leány!

Az eltávozó Cambray egy könnyeiben feloszló nőalakot hagyott hátra.

Borzongva, tántorogva bandukolt a Névtelen Vár felé, köpenye gallérját arca elé húzva. Aki az influenza leheletét hordja ereiben, annak elég egy olyan tó tükrére vetni a tekintetét, minő előtte elterül, hogy a kór kitörése nyomban előálljon.

II.

A rajztanóra letelt, Marie sietett felkeresni Katalint.

Csak a véletlenen múlt, hogy Cambray-val szemközt nem találkozott. Ő a mellékajtón jött ki a kastélyból, s az a főkapun át távozott.

Marie megtalálta Katalint a nyári pavillonban.

Megrémíté a jelenet, amit látott.

A nő ott térdelt kincseinek romjai között.

Két arckép, egy levél, meg egy széttépett irat pilléi. Megannyi vesztett milliók.

Dúlt arca, kisírt szemei, fájdalomra nyílt ajkai hirdeték, hogy rendkívüli, amit szenved.

- Kis anyám! Mi bajod? - rebegé a leány, odasietve hozzá, hogy felemelje őt a földről.

- Hagyj el! Aki engem anyjának nevez, annak én gyilkosa vagyok.

Akkor aztán, hogy nem engedte magát felemeltetni a földről, Marie is leült oda mellé a földre, s a félelem kérdő várakozásával tekintett a nő könnyező szemeibe.

A nő odaadta neki az egyik arcképet, a gyermekiest.

- Látod? Ilyen volt ő, mikor elhagytam.

- Kicsoda? Leányod? Te már nő voltál, s most özvegy vagy?

- Igen.

- Annál jobb.

Akkor odanyújtá a hölgy a másik arcképet.

- És ilyen most, mikor visszakértem.

- Óh Istenem! Meghalt?

- Nem! Megöletett! Kegyetlenül, átkozott módon meggyilkoltatott, mint ahogy meg fognak gyilkolni téged, ha hozzám közel maradsz. Fuss innen!

- Istenem! Mit beszélsz? Katalin!

- Azt, hogy el kell hagynod ezt a házat rögtön. Menj át Mercatorishoz: mondd neki, hogy vigyen magával akárhová. Öltöztessen fel rongyokba, darócba, cselédnek: kormozd be az arcodat, és a kezeidet szennyezd be. S mikor lónyerítést hallasz, elbújj, s amíg el nem mennek, elő ne jöjj.

- És te? Mit akarsz tenni te?

- Én is elhagyom ezt a házat, egyedül.

- Hát én nem mehetek veled?

- Ahova én megyek, oda te nem jöhetsz. Én a táborvonalakon keresztül lopózom, s meglehet, hogy ellenséges cirkálókkal találkozom össze.

- S miért kell azt tenned?

- Azért, hogy az okirataidat rejtő szekrényt elvigyem Vavelnek.

- Te Lajost akarod fölkeresni a táborban?

- Igen. S azután nem tudom, mi történik velem.

- Ne rémíts meg! Te azt hiszed tán, hogy Lajos nem fog téged szeretni, ha megtudja, hogy özvegy vagy, és leányod van?

- Azért, hogy „van”, nem gyűlölne meg, de azért, hogy „volt”, igen, mert én öltem meg.

- Ne beszélj így!

- Hát nem látod, hogy halott. Nem látod ezeket a becsukott szemeket, ezt az átszellemült arcot; hát szólj annak a képnek, hogy nyissa fel az ajkait, és mondja azt, hogy nem én öltem meg őt.

- Katalin! Hátha nem igaz ez? Hátha csak ellenségeid gondolták ki ezt, hogy megkeserítsenek? Nézd: ez a két kép nem hasonlít egymáshoz. Ez, amelyik úgy mosolyog, ez lehetett a te leánykád, de ez, amelyik oly halavány, ez nem lehetett ugyanaz. Ez nem a te leányod! Aki neked ezt mondta, átkozottul hazudott.

Katalin arcán egy pillanatra valami örömsugár derengett végig. Elmúlt az azonnal. Szomorún sóhajta fel:

- Aki ezt mondta nekem, az nem hazudik.

- De hazudik. Állítsd velem szembe! És én az arcába fogom neki mondani, hogy hazudik.

...A nő nem tarthatta vissza magát:

- Aki ezt mondta nekem, az Cambray...

- Cambray? - szólt elbámulva Marie. - Cambray itt van? Az én megszabadítóm, oltalmazóm, második atyám! Miért jön ő ide?

- Azért, hogy újra megszabadítson, és megoltalmazzon téged.

- S hol van ő?

- Amiért jött, már bevégezte. - Engemet porba sújtott, tégedet megmentett, s azzal továbbment...

- Az lehetetlen! Hogy ő, ha ott van, ahol én vagyok, egy szót ne akarjon szólni hozzám. E percben lehetett csak itt. Én sietek utána.

- Megállj! - kiálta rá a nő, s megragadta a kezét a távozni akarónak. - Neked nem szabad őt felkeresned.

- Miért nem?

- Cambray kívánta - nem! parancsolta azt nekem, hogy őhozzá ne bocsássalak.

- Nem értelek.

- Hát érts meg. E képet s ezt a levelet itt Cambray hozta nekem Párizsból; a levelet leányom írta *még*, a képet őróla festették le *már*. Ott halt meg a legrettenetesebb ragály kórházában, a betegeket ápolva mint egy hősnő, mint egy szent. Jól járt! Az égbe jutott. Ha sírok, nem őtet siratom, csak magamat. - És Cambray, a te védelmeződ s az én bosszúállóm, nemcsak a levelét és az arcképét hozta el magával, hanem a halálának spóráit is. Ő is megkapta e ragályt. De a nemes ember még haldokolva is nemes ember! Azt mondá: nem akarom, hogy én ültessem be az új halálvészt ez ország földébe, mely angyalomnak menedéket adott; nem akarom, hogy védszentemet is magammal vigyem! Elzárkózom meghalni, mint a nemes vad.

- Óh drága Cambray! Ez a te képed! - szólt Marie. - S hová lett ő?

- Elment a Névtelen Várba. Ott most csend van és üresség. Lizett ápolni fogja őt. Az ilyen erős agg nők nem félnek a ragálytól. Ő jól gondját fogja viselni.

- Lizett! Aki pedig saját férjét is irtózott megnézni haldoklásában, azt pedig mennyire szerette! Aki minden beteget ragályosnak hisz, aki fél benyitni egy szoba ajtaját, ahol valaki betegen fekszik, - s ennek a gondjára legyen bízva Cambray? Az nem lehet!

- Hát mit akarsz? Küldök hozzá más ápolónőt.

- Mit akarok? Hogy én mit akarok, mikor azt mondják, hogy Cambray itt fekszik betegen a szomszéd házban, hogy én akkor mit akarok? Senki az egész világon nem tartozik őt szeretni, egyedül én. - Ugye ő nem kérdezte, mikor engem ápolása alá vett, hogy minő bajban szenvedek? Pedig az volt ám a ragály! Aki hozzám ért, kockáztatta, hogy másnap elveszti a fejét, s nem volt orvosság, mely kigyógyítsa belőle. És ő évekig ápolt, rejtegetett engem. Atyám helyett atyám volt. Miattam elfogták, elevenen eltemették. S most, mikor ő kriptájából kitört, hogy végleheletével utánam vonszolja magát, hogy még az utolsó szavával is engem védelmezzen, én hagyjam őt az útfélen elveszni, s még csak a kezemet se tegyem a feje alá, hogy fölemeljem a földről? - Én oda fogok hozzá menni: - igen, Katalin. - Amihez az egyik leányodnak volt bátorsága, lesz a másiknak is...

- Marie! Gondolj Lajosra! Azt akarod-e, hogy ő kétségbeessék?

- Katalin. Hát nem Isten vigyáz-e ránk? Az ő ítéletének napja ez. Lajos és az ő hívei kihúzták a kardot, azzal a jelkiáltással, hogy „éljen az ő választottjuk!” Ha Isten helyesli azt, amit ők akarnak, úgy én a dögvész Bethesdáin keresztül is sértetlenül járok végig. Ha pedig nem helyesli, hogy amit ő elhatározott, a jövendőt, halandó kezek másfelé fordítsák, ha nem akarja, hogy miattam folyjon nemzetek vére: akkor egy vékony pókfonallal, aminő az őszi légben szállong, amiről senki sem tudja, honnan jön, és hová megy, - elvisz magához innen a földről. Kimondtam. Megteszem. - Franciaországnak nem vagyok uralkodónéja; de magamnak az vagyok!

Katalin még egy kétségbeesett fogáshoz folyamodott, hogy a leányt visszatartsa.

- Marie! Azért akarsz-e Cambray-hoz menni, hogy megtudd tőle: ki vagyok én? Hogy meghallhasd az ő szájából, hogy én vagyok az az átkozott fenevad, akit kiküldtek, megvesztegetve ocsmány vérdíjjal, azért, hogy téged elveszítsen, eláruljon, ellenségeid kezébe adjon? Hallani akarod-e az én gyalázatomat egész teljességében?

E szavakra a leány odalépett hozzá, és kezét nyújtá neki, és aztán nemes szelíden szólt:

- És ha ő így szólna tefelőled, én azt mondanám neki, hogy te pedig nem veszítettél el, nem árultál el engem, hanem megszabadítottál; nem gyűlöltél, hanem szerettél; s szeretni fogsz ezután is, ahogy én szeretlek téged.

S meg akarta csókolni Katalint.

De a hölgy elvonta tőle arcát, s visszatartá őt a kezével.

Aztán fölvette a földre hullott levelet, s odaadta azt Marie-nak:

- Olvasd el ezt, s ismerj meg egészen.

Amíg a leány azt a levelet olvasta, a hölgy eltakarta két karjával arcát.

Marie elvonta a szégyenpírban égő arcról a rejtegető kezet, s azt mondá a nőnek:

- Erre a levélre választ kell küldeni... Ha van valaki, aki útra készül oda, ahol ő lakik már, attól hadd izenjem meg: „Kis testvér! Köszöntet általam jó anyád: azt a szép fényes ruhát, amit küldtél neki, felvette, és viseli; abban gyászol. Helyetted engem fog szeretni, helyetted én szeretem őt. Áldj meg minket, s légy idvezült!” Nem akarod-e, hogy én ezt Cambray-tól megizenjem Amélie-dnak?

- Eredj hát! - sikolta a nő, s végigesett arcra a padlaton.

- - - -

Aztán felült a nyeregbe, parasztasszonyok módjára, s megindult egyesegyedül a kapuvári úton. Aki találkozott vele, mondta magában: de csinos kis menyecske!

A nap még jó magasan állt, s a holdvilágra is lehetett számítani fél éjszakán át.

*

Vavel Lajosnak nem az volt az egyedüli csapás, amit a szívére kapott. Egyszerre kellett megtudnia azt is, hogy fellengő tervei mind sorba meghiúsulnak.

A német patrióták felkelése Napóleon ellen kudarcot vallott. A katona gép. Ha azt mondják, hogy menjen a saját népét ölni, megy. Ha azt mondják neki, hogy forduljon meg, a hazáját védelmezni: azt nem érti meg. Aki pedig megérti, az meg nem katona. Aki tud harcolni, az nem lelkesül; aki pedig lelkesül, az nem tud harcolni. A szabadságbajnokokat mindenütt leverik - a saját honfitársaik. Napóleon nagy armadájának felét a rhénusi szövetség hadai képezik. Tizenhat ezred lovas bajor tapossa simára előttük a csatamezőt.

Annak a nagy mozgalomnak, ami magában a francia népben megindult, se híre, se hamva. Mintha egy század múlt volna el azóta, hogy az éhenhaló francia közvitéz az eylaui bivouac-tüzénél azt mondta a sült csicsókájába markoló Napóleonnak: „Ha császár vagy, egyél fácányt, s ne lopd el az én sült csicsókámat!” A katona ismét imádja az ő bálványát.

Az a múlt éjszakák egyikén látott égvillogás csakugyan földi zivatart jelentett. Az asperni ütközet utóvillogása volt az.

Az ütközet után harmadnapra betoppant Mátyás mester Vavel sátorába.

Az ezermesternek még a háborúban is lehetett hasznát venni, nem ugyan a verekedésnél, mert azt inkább csak nézni szerette; hanem mint kém, megbecsülhetetlen volt.

- Mindent láttam, mindent elvégeztem. Láttam a légballont, amiben egy inzsenér ezredes felemelkedett, az osztrákok táborát körös-körül megszemlélni. Olyan magasra szállt fel, mint egy sárkány, kötélen tartották s onnan eregetett le tudósításokat az osztrákok mozdulatairól. Olyat én is tudnék csinálni. Láttam a congreve-rakétát, ami ahová leesik, mindent keresztül-éget. Ezt én régen feltaláltam már, de nem akarják befogadni. Láttam a kétszáznegyven öl hosszúságú hidat, amit egy darabban szállítanak odább, s a Dunának az egyik partjától a másikig átér. Azután azt is láttam, hogy törték össze azt a hidat a mieink tüzes hajói, hogy Napóleon seregének egyharmada a Dunán innen rekedt, s nem mehetett a másik kétharmadnak segítségére. És aztán láttam a félistent futni a fehér paripáján, s egy csónakon érkezni meg az innenső partra. Halavány volt, és reszketett.

- S hogyan látta Mátyás mester mindezeket?

- El hagytam magamat fogatni, s akkor aztán a többi foglyokkal együtt odahajtottak bennünket sáncot ásni; olyan földtúrásokat csináltunk, mint egy vár.

- S tudta ön valahogy szerét tenni, hogy levelemet átadja?

- Nagyon könnyen. A philadelphusokat meg lehet ismerni arról, hogy a fülgombjukban ezüst lencsét viselnek. Amint egynek megmondtam a jelszót, ő visszamondta a magáét; arra elővettem a levelet, átadtam neki, s ő menten elhozta rá a választ.

- S hogy tudta ön elrejteni a levelemet és a választ?

- Nagyon könnyen. Összecsavargattam a vékony papirost, belehúztam a pipaszáramba. Az ellenség a pipát csak nem veszi el még a fogolytól sem.

- S hogyan tudott ön visszamenekülni?

- Nagyon könnyen. Estefelé, mikor már a válasz a kezemben volt, azt mondtam a pajtásoknak: engemet most temessetek el ide. Aztán lefeküdtem a sánc fenekére, s annyi földet hányattam magamra, hogy egészen el voltam takarva. Hogy meg ne fulladjak, egy nádszálat tartottam a számban, azon keresztül lélegzettem. Senki se keresett, hogy hova lettem. Éjféltájon aztán kibújtam a föld alul, kimásztam a sáncból; aztán tudok én négykézláb is szaladni. Ha előőrsre akadtam, aki rám kiáltott: „Qui vive?” elkezdtem ugatni, úgy tudok én ahhoz, mint egy igazi kuvasz, aztán nem bántott, s íme itt vagyok.

- Derék ember! - mondá Lajos. - Még a kémkedésnek is megvan a maga heroizmusa!

Aztán hozzálátott, hogy a kapott választ kibetűzze.

Ez még jobban leverte kedélyét.

Oudet ezredes, a philadelphok titkos főnöke a francia hadseregnél, szívesen megköszönte Vavelnek azt az ajánlatot, hogy Bonaparte megbuktatására közre fog működni; hanem azt is tudatta vele, hogy ők a köztársaságot akarják helyreállítani.

Hát akkor az ő ábrándképéből mi lesz?

Azok, akikre számított, Napóleonnal együtt a trónt is össze akarják törni. Marie így is, úgy is száműzöttje marad hazájának. S a francia nemzetnek nem adja vissza az álmodott béke korszakát se a császárság, se a forradalom. A béke angyaláról - az ő angyaláról - egyik sem akar tudni.

Szívós jellem kell hozzá, hogy ily keserű csalódások után is el ne veszítse erélyét. A philadelphok azt gondolták, hogy csak hadd segítsenek Vavel hívei a császárságot megbuktatni, akkor ők helyreállítják a köztársaságot; Vavel hívei meg arra gondoltak, hogy csak hadd ássák alá a philadelphok a császári trónt, majd helyébe emelik ők annak a régi királyi széket; a császárság hívei pedig tudták jól, hogy mind a ketten mit gondoltak. S már öntve voltak a golyók, amik a legelső győzelmes ütközet hevében a philadelphok vezéreit saját katonáik sorából le fogják teríteni, s már készen állt a zárt hintó, mely Vavel Máriáját elvigye - jó helyre.

Az asperni ütközetből mégis maradt meg számára annyi vigasztalás, hogy Napóleon nem legyőzhetetlen.

Igaz, hogy az óriás tréfás szavaként az asperni ütközetben azért kellett meghátrálnia, mert egy hatalmas új hadviselő fél támadta meg hátulról, a „General Donau!”, hanem azért azt is el kellett ismernie, hogy úgy még nem verekedett vele ellenfél, mint a Duna rónáján, s oly zavarban még nem látta hadseregét, mint mikor a nagy Lobau szigeten minden fegyvernem, lovas, gyalog, ágyú, poggyászszekér egymás hegyén-hátán volt összecsomaszolva, s egész néptömege (nem sereg többé) fogva érezhette magát a hirtelen megáradt Duna közepén, amíg a testőr matrózezred meg nem érkezett, s a Duna jobb ágán elrontott hidat újra össze nem tákolta; egész vízi csatát folytatva az ellenséges tűzhajók, dereglyék, dunai malmok flottillájával.

Aspernnél már két inszurgens lovasezred is volt a tűzben, a nyitrai és a primatialis lovasság, s mind a kettő kiállta becsülettel a tűzkeresztséget. Francia vérteseket rohantak meg - fokossal és nyereg nélkül. Ez reményt ad, hogy másutt is jól fognak verekedni. Csak a tábori szolgálatot nehéz még velük megszokatni. Veszteg maradni az előőrsön, szótlanul, mozdulatlanul, sárban-vízben megállni, zivatar elől bundába nem takarózni, étlen-szomjan naphosszat vesztegelni: ez az, amit nem akar bevenni a magyar nemesnek a nyaka.

Emiatt Vavel Lajosnak egész éjjel résen kellett lenni. Minden órában kijött a sátorából, lovára vetette magát, sorba járta az előőrsöket, s kikérdezte az őrjáratot a teljesített vizsgálat felől.

Lovas cirkálói ezalatt óra járásnyira elportyáztak, s hírül hozták, hogy ellenség még sehol sem mutatkozik.

Éjfél után járt az idő; a Göncöl szekere rúdjával lefelé állt az égen. Vavel Lajos az őrtűzhöz visszatérve, azt mondá a szolgálattevő főhadnagynak, hogy menjen a sátorába, s aludjék egyet. Ő azalatt maga fogja végezni a szolgálatot. Nála úgyis ez a rendes felkelési idő.

S azzal a kantárszárat a lova nyakára dobva, míg a paripa legelészni kezdett a buja fűben, ő leakasztá válláról a karabélyt, s folytatta az őrködést.

Az éjszaka csendes volt, a múlt esti futó zápor után tavaszi fűillattal volt tele a lég. Egy-egy csillag futott alá az égről.

Vavel Lajos olvasta egymás után a két levelet, ami keblébe volt rejtve. Nem kellett neki azokat elővenni, könyv nélkül tudta mind a kettőt, mintha előtte állnának kitárva. Egyik a menyasszonya szerelmes levele; másik az ellenség júdás-izenete. Egyszer a menyasszonyét olvasta el elébb, utána az ármányszövőét; máskor pedig megfordítva. Hogyan esik a keserű az édesre, s az édes a keserűre? Azt is megkísérté, hogyha egymás mellé tenné mind a kettőt, s által s kiolvasná a sorokat, milyen furcsa bohóság jönne ki belőle? A csendes éjben már messziről lehetett hallani egy öszvér csengettyűjét, mely egyre közelebb jött, s amint az előőrsök mellett elhaladt, azok „Ki vagy? megállj!” helyett „Adjon Isten jó reggelt!”-tel fogadták a közeledőt.

„Aha!” - mondá magában Lajos. - „Az én szép menyasszonyom küldi nekem megint a drága sok minden *körömfaladékot.* Milyen nagyon gondol ő rám!”

Az öszvér csengettyűje egyre közelebb hangzott. Az őrtűz világánál már messziről látta Vavel Lajos kivirulni a majoroslány ismeretes bécsi piros fejkendőjét. A nyerges öszvér egyenesen őfeléje tartott.

Mikor közel ért már, akkor a lovagló nő megállítá az öszvérét, lehibbant a nyeregből, s aztán az egyik nyeregkasból hevenyén kihányva mindent a földre, ami legfelül volt: a drága ennivaló csemegéket, - sietett a legalul tett tárgyat kiemelni annak a fenekéről; s aztán futott Vavel felé.

Ah, ezek a földet alig érő léptek oly ismerősek voltak Lajos előtt.

- Én vagyok! Én vagyok! - rebegé már messziről a hölgy, hogy a hangjáról elébb megismerjék, mint az arcát látnák.

Lajos szíve nagyot dobbant. - Jobb kezének hüvelykujja a fegyver sárkányán nyugodott, mutatóujja a ravaszán.

- Kicsoda? - dörgé kemény, szigorú hangon. - *„Katalin”*-e, vagy *„Thémire?”*

- Katalin! Katalin! - Hát ki volnék? - Katalin vagyok - rebegé a hölgy, odafutva hozzá fenyegető tekintete dacára.

- Miért jött ide?

- Futnom kellett hozzád. Nézd, magammal hoztam az acélszekrényt.

- Hát Marie hova lett?

- Jó helyen van. A márki mellett.

- A márki mellett! - hördült fel rémülten Vavel, s fegyvere csőszáját a hölgy keblének irányzá.

Az pedig arcának legcsábítóbb mosolyával közeledett egész a fegyver végéig, hogy az a keblét érinté már, s csak akkor súgta meg:

- Igen. Marquis D'Avoncourt mellett.

- Mit? D'Avoncourt: Cambray itt van! - kiálta magánkívül Lajos, eldobva kezéből az öldöklő fegyvert.

- Igen. Cambray itt van. S most ő vigyáz Marie-ra. Lehet, hogy meg fogja ölni; de elvenni magától nem engedi.

- Van Isten az égben! - sóhajta fel Lajos. - Óh, Katalin, mennyit szenvedtem én - Thémire miatt.

- Pedig önnek csak Katalinját ölték meg; de Thémire-nek megölték a leányát: egyetlenét. De Thémire azért mégis nem sír, nem panaszol, azt mondja: „Nem vagyok!" - „Meghaltam."

- Föl ne támadjon soha!

- Köszönöm. - Rövid halotti beszéd volt. - Beszéljünk másról. - Vegye ön magához a szekrényke féltő titkait. Veszedelem jár együtt velük. Nekem a teher nehéz.

- Nem nyithatom azt fel: nincs nálam a kulcsa.

- Hisz a gyűrűjében viseli.

- A gyűrű nincs nálam.

- Hát hová tette?

- Odaadtam az ország leghírhedettebb rablójának, hogy törjön be éjjel Marie szobájába, mutassa neki ezt a gyűrűt, s tudassa vele akaratomat, hogy kövesse őt, ahová az vezetni fogja. A gyűrűm Sátán Lacinál van.

A hölgy eltakarta kezével szemeit, s lehajtá fejét.

- Ezt megérdemeltem.

Vavel Lajos végigtörülte arcát a kezével.

- Álom volt minden! - Az álmodó bolondsága, ha lehetlent álmodott. Csillagvizsgáló létemre tudhattam volna annyit, hogy vannak csillagképletek, amik sohasem szállnak le a láthatárra: azok közé tartozik a korona. Mire valók ezek a rongyok? Kinek akarnak még szolgálni? Annak is szenvedést okoznak, aki őrzi, annak is, aki üldözi. - Felnyitni nem tudom e szekrényt; de megsemmisíteni a tartalmát igen. Kérem önt, tegye ön e szekrényt a tűz közepébe.

A hölgy tétovázás nélkül engedelmeskedett.

Az ércláda a lobogó zsarátnok közepén elkezdett izzani, veres lett, majd rózsaszínű, kulcslyukán keresztül süvöltve, sikoltva fújt elő egy vékony füstsugár, jajkiáltó lánggá lobbanva a szabadban. - Ott ég el a hat ingecske - dörmögé Vavel -, és az okiratok, - a bizonyítványok, - az arcképek, - és egy csomó hitvány pénz. Mától fogva megtanulok szegény ember lenni.

- Én már megtanultam - monda a hölgy. - Látja ön ez öltönyt rajtam? Nincs egyebem. S ezt is kölcsön kértem.

- Így szeretem! - kiálta Vavel, s önkénytelenül kezét nyújtá a hölgy felé.

- Tehát kezét nyújtja ön mégis? Tehát elhiszi, hogy Katalin vagyok? Hogy senki más nem vagyok, csak Katalin.

- Hogy hitem tökéletes legyen: egy kérdésemre adjon ön választ. Egy ember, aki magát marquis de Fervlans-nak nevezi, más nevén Barthelmy Léon: itt, e vidéken valahol vár önre, hogy ön egy régi tartozását lefizesse neki. Ha ön az nekem, aki volt, s ha én az vagyok önnek, aki voltam: akkor a fizetés az én dolgom. Mondja meg ön, hol találom meg de Fervlans-t?

A hölgy arca ragyogott a tűztől: büszke haraggal emelte fel arcát.

- Én magam fogom önt oda elvezetni! Közel találjuk.

- Akkor add kezedet. Te Katalin vagy. Az én Katalinom!!

S forrón megszorítá a hölgy kezét.

- - - -

TIZEDIK RÉSZ
A Sátán és a Démon

I.

Napóleon hadseregénél volt egy hírhedett csapat, a VI-ik olasz ezred, amit a „démonok légiójának” hívtak.

Ezt a csapatot Olaszország valamennyi hírhedett korhelyéből, útonállójából és naplopójából alakíták. Ebbe volt besorozva a főrangú családoknak valamennyi javíthatlan tékozló fia, az előkelő társaságok száműzöttei, a létjogot vesztett kétségbeesett alakok, akik a társadalom üldözése elől egyetlen menedéknek találták a csatatért; akik minden téren elvesztették a becsületet, s aztán meg lett nyitva előttük a vérmező, ahol azt vissza lehetett szerezni. Minő szomjjal rohanhattak a megnyílt sorompóba! - Rövid időn kiérdemelték a „Démon-légió” nevet. Gyöngy és rongy, drágakő és szemét egy rakáson. A mellükön érdemrend, a hátukon akasztófabélyeg. A harcban fékezhetlenek; hanem a rablásban is azok. Az ökleik éppoly félelmesek voltak, mint a hosszú ujjaik. Egyszer kirabolták a saját ezredük pénztárát, másszor meg a tábori lazarétum gyógyszertárát kaparintották el, s megitták a felcsernek minden drága orvosságát reggelire. Meglopták egymást a bivouacon; hanem aztán ha megsebesült a pajtás a csatában, saját vérük áldozatával szabadították ki. Egy „démon” a csatában megölt egy angol tisztet. A haldokló ellenség arra kérte, hogy feleségét és kisleányát, akiket a védett faluban hagyott, oltalmazza meg: s a gyilkos felkereste az asszonyt és a gyermeket, s az egész hadjárat alatt védőjük és gondviselőjük lett. A VI. olasz ezred csodagyűjteménye volt a legmonstruózusabb bűnöknek és a leghihetlenebb erényeknek.

Vezérük ezzel a csatajelszóval szokta őket harcra buzdítani, mikor rohamra vitte démonjait:

„Avanti, avanti, signori briganti! Cavalieri ladroni, avanti!”

Ennek a démon-légiónak egy szakasza, mely az olasz alkirállyal a Veltlinen át hatolt idáig, lett azzal a küldetéssel megbízva, amit de Fervlans levele említett: őket vezette a márki, ki Barthelmy ezredes korában azt az egész vidéket legjobban keresztül tanulmányozta.

II.

Csak ketten laknak már a Névtelen Várban: a komoly Lizett és egy mogorva gyermek, Sátán Laci fia.

Marie csengetésére kinyitották az ajtót, a kis Lackó volt ott.

- Itt van az idegen úr? - kérdé tőle a lány.

- Nem tudom; Lizetthez ment be.

- Hát bocsáss be Lizetthez.

- Tessék. De engem megver.

Már a folyosón érzett az a rettenetes betegszobai és sekrestyebeli illat, ami a kámfor-, tömjén- és fenyőmag-füstölésből keveredett össze, s mikor a konyhaajtón zörgetett a kis Lackó, a félig kinyitott ajtón legelébb is egy vas szénlapátot toltak eléje, tele parázzsal; majd lepörkölték vele az üstökét, a parázson pattogott a ráhintett köménymag, s az ajtó mögül egy mérges hang rivallt elő:

- Mit akarsz megint? Mit kísértesz engem, lidérc?

- Kérem, Lizett - szabódott a fiú-, az úrnőnk van itt a kastélyból.

Erre a szóra meg éppen becsapta a konyhaajtót Lizett, s csak az ajtó közepén levő négyszögű ablakocskán jelent meg az ábrázatjával, aminek a gömbölyűségéből a szűk keret csak egy kockányit engedett kilátszani. Csak az a négyszegletű ábrázatparcella beszélt Marie-val. S milyen durván beszélt!

- Mit akar ön itt? Elment öntől az Isten kegyelme? Hogy ide jön a dögvész palotájába? Ön kellett ide még nekem! Fusson innen rögtön! - Nem jó a cifra palotában, ugye? Tudtam! A kártya megmondta régen! - Hát nincs elég parasztgunyhó, ahova el lehet bújni? - Menjen a Schmidtékhez! - Azok talán még nem árulók. - De hát miért ne volnának azok? A sánta koldus, a nyomorékok, akik a kenyerünket ették, maga a pap is, mért ne lehetne áruló? - Menjen ön a vadászlakba; az üres most. - Keressen egy odvas fát, egy barlangot, rejtőzzék el abban, mint Genovéva. - Itt nem maradhat ön!

- Én pedig itt fogok maradni, Lizett. Hol van Cambray?

- Mit tudom én? - Hol van Cambray? - Szép kérdés! Mintha a gyermek azt kérdezné, hogy hol áll a patkányméreg? - Még az kellene, hogy Cambray-val érintkezzék! - Nincs sehol! - Lefeküdt. - Nem lehet hozzá menni.

- Én fel fogom őt keresni.

- No hát csak keresse. - De azt ugyan megmondom, hogy nem fogja feltalálni. - Keresheti azt! - Cambray nemes ember volt! Cambray okos ember volt. - Nemes ember és okos ember. Előre látta ő, hogy a „mon petit garçon”, ha megtudja, hogy ő itt van, senki által le nem hagyja magát beszéltetni, utána jön: de olyan nemes volt, hogy meg tudta akadályozni, hogy ővele találkozzék. - Azt hiába keresi.

- Jól van, Lizett - szólt Marie, s aztán a kisfiúhoz fordult - jer velem Lackó, keressük őt.

Az önző Lizett egy darabig nézett utána, odanyomva az arcát a négyszegletű ablakocskába, - aztán, mikor a folyosó végén járt Marie, utánakiáltott:

- Mon petit garçon! Jöjjön vissza. - Jöjjön vissza egy szóra!

Marie visszatért hozzá.

- Ha csakugyan nem hagyja ön kiverni a fejéből, hogy az öreget felkeresse: akkor kérem, vigye magával ezt az üveget. - Igazi jó gyöngyvirág-ecet van benne; mossa meg vele most is, - meg ha beszélt vele, ismét az arcát és a kezeit jól; ez hatalmas szer; elpusztítja a pestist.

Egy hosszú üveget nyújtott ki az ablakon Marie-nak.

- Köszönöm, jó Lizett - szólt a lány mosolyogva. - Csak tartsa ön meg azt a drága jó szert: önnek szüksége van rá. Én nem ismerek semmi veszedelmet.

S azzal útjára ment.

- Mindig ilyen volt! - dörmögé magában a kövér Lizett, s aztán, hogy Marie eltűnt előle, kidugta a parázsos serpenyőt a négyszögű ajtónyíláson, s nagy füstöt csinált vele kémény-magból a folyosón, aztán bezárta a négyszögű ablakot az ajtón vastáblával, s visszament a konyhába, ahol láthatatlan perlekedő társak vártak reá egész seregszámra - veszekedni.

Marie pedig elindult a kis Lackóval végigjárni az üres várat.

Minő változáson ment az keresztül!

A lépcsőszőnyegek összetaposva sáros lábnyomokkal, a fénymázas falakba nagyfejű vas-szegek verve, amikre az önkénytesek tarisznyáikat aggatták; a parketten halomra gyűlt szemét, szalmaalmok, élelmezési ízékek maradványa; a nagy díszteremben sorba állított tábori ágyak. A szép fehér ajtók telefirkálva emberi torzalakokkal, amik alá csúfondáros tréfák voltak írva. Maga Lajos szobája a legnagyobb rendetlenségben; beterítve széttépett papír-rongyokkal, telefecskendve tintával, befertőztetve pipából kivert dohány maradványával. Marie nem ismert rá a hajdani csendes menedékre.

Minden szobába beszólt csengő, szelíd hangával: „Cambray! Atyám! Itt vagy?" - Sehonnan sem jött rá válasz.

Eszébe jutott valami.

Ha az egész várlakot feláldozta is Lajos szabadcsapatjának; de egy szobát bizonyosan nem engedett idegen lábnyomoktól megszentségteleníteni: az ő leányszobáját.

Odasietett.

Annak is nyitva volt az ajtaja; de az első pillantásra megtudhatá, hogy az el volt zárva eddig a látogatók elől; a szőnyegek tiszták, az egész szobán még mindig az a szűzi illat hatol át, ami a hajadoni szentélyben otthonos, s bár a bútorokból mindazt áthordták is, ami Marie-é volt: de itt hagyták a bőrkerevetet, amin Lajos szokott alunni. - Kétségtelen, hogy Lizett ebbe az egyetlen lakályos szobába helyezte el drága vendégüket.

A bőrkerevet azonban üres volt: azon nem feküdt Cambray.

Azután szétnézett a szobában Marie, s szemébe tűnt, hogy az egykori ágyfülkéjét elzáró acélgörgöny le van eresztve.

Ott kell Cambray-nak lenni!

Ott volt.

Marie odasietett. Az ércgörgönyön belül világosság volt; olajmécses égett. Be lehetett látni a hézagokon keresztül.

A nemes lovag ott feküdt a puszta földön, nyoszolya nélkül, egy pokrócon, fejét két hátratett kezére nyugtatva. Szemei merevek voltak; de annál rémesebb volt a szokatlan láng, mely belőlük sugárzott, s száraz ajkai ki voltak nyitva, s beszélni látszottak a mindenséggel - a semmiséggel.

- Cambray! Atyám! - kiálta Marie a rácson keresztül.

- Ki az? Marie! - kiálta fel a lázbeteg, s nehéz vonaglással fel akart emelkedni, s ismét visszaesett, de kezét rémülten tartá maga elé, mintha el akarná őt magától taszítani.

- Cambray! Bocsáss be! Én vagyok. A te Máriád! Hogy fekszel itten? Egyedül: be sem takarva! Nincs, aki gyógyszert adjon. Egy ital vizet sem égő ajkadnak. Óh, eressz magadhoz! Ott nem messze tőled van egy gomb a padlaton. Csak egy ujjaddal kell megnyomnod, s a görgöny felemelkedik.

A kór elkezdett nevetni. Csak az arca mutatta, hogy nevet, hang nem kísérte azt. Azon nevetett ugye, hogy milyen ravaszul ki tudta játszani az ő kedvencét, az ő imádott bálvány-káját, hogy mikor az ide tör hozzá, meg ne tudja az ő dögvészes fekhelyét közelíteni. Ezen a sikerült furfangon nevetett bizonnyal.

Erre aztán Marie is gondolt ki valami ellenfurfangot. („Várj csak! Ha te engem ki akarsz játszani, majd én is kijátszalak téged!”)

Fennhangon elkezdett zsémbelni.

- No lásd, Cambray, én mármost haragszom rád; ha te engem oda sem bocsátasz magadhoz, akkor én itt hagylak, s feléd sem jövök többet. Elmegyek innen. Jó éjszakát! Ha valamire szükséged lesz, itt fog lenni a kis Lackó; a gombmegnyomással csengethetsz neki, majd ő kiszolgál. Én nem őrizlek itt egész éjjel. Tudod? Hiszen ágy sincs itt, ahová lefekhetném. Jó éjszakát, Cambray!

E szavakra a kór megszűnt nevetni, s álmatag gyönyörrel tekinte a kedves csengő hang kútforrása felé, s kezével bágyadtan üdvözlé őt kétszer-háromszor. Aztán csendesen lefeküdt, két kezét imára kulcsolva mellén.

Marie pedig azt tette, hogy a kis Lackónak suttogva utasításokat adott.

- Eredj, zárd be jól az ajtót a keresztvassal. Én itt maradok. Aztán jöjj vissza, hozz magaddal gyertyát és gyújtószert; azt tedd ide a kerevet mellé. Künn a folyosón gyújtsd meg az éji lámpát.

- Szabad a puskámat is magammal hoznom?

- Puskát? Minek?

- Akkor nem félek olyan nagyon.

- Hát akkor hozd el. De ide be ne hozd, mert attól meg én félek; hanem támaszd az ajtó mellé.

Egészen besötétedett, mire a Lackó gyerek visszakerült, egy nehéz kétcsövű vadászfegyvert hozva a vállán, amit nagy gondosan a szögletbe támasztott.

- Ne gyújtsam meg a gyertyát?

- Dehogy gyújtod! Azt akarom, hogy a beteg úr ne vegye észre, hogy én itt vagyok. Majd később tán felnyitja a vasfüggönyt, ha valamire szüksége lesz. Én ide a pamlagra ledűlök; te ott maradsz az ágyfülke előtt, s ügyelsz rá, hogy mit csinál az úr. Ha felnyitja a rácsot, s én el találtam volna alunni: akkor engem felköltesz.

Marie ledűlt a bőrkerevetre, sáljával betakarózva, a kis Laci pedig odaállt a rácsfüggöny elé, s őrködött.

Óh, dehogy történt az meg Marie-val, hogy el talált volna alunni! Lehet-e ébren nem lenni ilyen gondolatokkal? Egyre kérdezgeté suttogva, mit csinál a beteg?

„Nagyon hányja-veti magát” - volt rá a felelet.

Egyszer aztán az lett a válasz, hogy most már elcsendesült.

Akkor aztán Marie is föltette magában, hogy nem kérdezősködik többet, s veszteg maradt egy óra hosszat.

A folyosón volt egy ódon falióra, amit mindennap maga húzott fel Lizett. Ez az élő gép számlálta az örök időt, harangkongású hangjával hirdetve az óranegyedeket. - Már tizenegy óra elmúlt.

Marie azt „hitte”, hogy alszik, és azt „képzelte”, hogy álmodik. Azt álmodja, hogy az a bűbájos hölgy a lábai előtt hever, s két arcképet mutogat neki, az egyik egy élő leányé s a másik egy halotté, meg egy levelet, amelyben egy kisleány téríti jó útra az anyját, s aztán a szép hölgy azt mondja a védencének: fuss innen, mert ha itt maradsz, én megöllek! - Hogy lehet ilyet *álmodni!*

Egyszer aztán az őrt álló gyerkőc elkezdett fogvacogva nyöszörögni:

- Én úgy félek.

- Mitől félsz?

- Ez az úr ott benn olyan csendesen fekszik egy darab idő óta.

- Bizonyosan alszik.

- Aki alszik, annak a melle emelkedik; ezé meg nem mozdul már régen.

Marie felugrott a kerevetről, s odafutott.

Az éjjeli mécs kanóca füstölögve lobogott Cambray fejénél, s bevilágítá annak az arcát.

Marie látott már egyszer ilyen arcot: Henryét.

Ez a halál.

Összeborzadt.

Az életösztön önkénytelen reszketésben jelentkezék minden tagján. Nem jó hely ez itt.

Minő iszonytató lehet az a halál, mely kiszemelte áldozatát hetekkel azelőtt, aztán ráült a vállára, mint egy lovag, s hurcoltatta magát hegyeken-völgyeken, országokon, városokon keresztül vele, míg elért a céljához, akkor aztán az a csontlovag azt mondta neki: itthon vagyunk! s az embert, ki még ma délután hatalmas, erős férfi volt, aki fél kezével egész Bábelét döntötte le az ármánynak, éjfélre már csendes halottá tette az a rejtélyes lovag, aki hordatja magát egyik országból a másikba.

S milyen hosszú még az éjszaka!

Marie nem mert ebben a szobában maradni többé.

- Jer. Gyújts gyertyát - monda a fiúnak. - Menjünk le Lizetthez. Ott akarok nála alunni.

Bizony azt Lackó is sokkal tanácsosabbnak találta.

Marie borzadva nézett arra a felnyithatlan rácsra, mely oly soká volt őneki magának menedéke. A jelenlegi lakója e fülkének most azt úgy magára zárta, hogy hozzá sem lehet jutni tőle. El is temette magát egyúttal. Csinált magának kriptát a Névtelen Várban. Hacsak szét nem bontják a falat kívülről, hozzá nem férhetnek. Amíg Lajos vissza nem tér, Cambray-t ki nem hozhatják a magára zárt rejtekből. Marie-t iszonyítá e gondolat.

- Jer, menjünk le Lizetthez.

A fiú meggyújtotta a folyosón függő lámpánál a gyertyát, s aztán ő a puskát, Marie a szövétneket véve kezébe, megindultak a csendes folyosón, a sötét lépcsőn végig. Marie volt a bátrabb; ő ment elöl Lizett ajtajáig.

Csak egy felriadt denevér ijeszté meg őket odáig. A vitéz urak bizonyosan kitörtek valahol egy ablakot, azon jött be.

Nem volt szükség sorba kocogtatni az ajtókat, hogy rátaláljanak Lizettre. Mikor ő alszik, akkor nincs elrejtve. Mintha egy óriási fűrészmalom dolgoznék, összefogva egy rengeteg fújtatóval: úgy harsog a horkolása végig az egész földszinten.

- Lizett! Kedves Lizett! - ébresztgeté őt eleinte Marie, csendesen kocogtatva az ajtón, később aztán Lackó fogott hozzá, sikeresebb módszert alkalmazva: csizmasarokkal rugdalva az ajtót. Mind nem használt az semmit. Az ajtódöngetés, mely végighangzott a boltozatos tornácon, éppúgy nem szakítá félbe azt a rémséges horkolást, mint nem szakítaná félbe a fűrészmalom működését, mikor annak a zúgója működésben van.

- Deiszen zöröghetünk mi ennek! - véleményezé a kis Lackó. - Ha a francia itt ágyúzna a füle körül valamennyi haubicával, se költené ezt fel, ha ez egyszer elaludt. Reggelig pedig magától fel nem ébred, amíg a legyek el nem kezdik az orrát bosszantani.

- Nézz széjjel, nincsen-e a földszinten valahol egy szoba nyitva, ahol az éjszakát eltölthetném? - mondá Marie.

A fiú habozva nézett rá.

- Nem merek magamban menni.

- Óh, te vitéz puskás! No, hát jer utánam, ha olyan derék legény vagy. - S azzal Marie felvette a gyertyát a földről, s megindult a folyosó másik vége felé.

Egyszer aztán ijedten kiáltá el magát:

- Szent Isten! Ott egy férfi áll!

A sötét alak egy ajtómélyedésből lépett elő.

Marie visszahátrált.

Ekkor aztán bebizonyult, hogy csak férfi a férfi, még zöld korában is. A kis Lackó, amint azt látta, hogy úrnőjét veszedelem fenyegeti, a vész nagyságától egyszerre férfiúi bátorságot kapott; a „rémület vakmerőségének" lehet azt nevezni. Előreugrott, Marie elé, s a felvont puskát arcához emelve, az idegenre célzott vele, rákiáltva hangosan: „Megállj, mert meglőlek!"

- Ember vagy, fiam Lackó! - dörmögé a sötét alak. - Meg ne lőj! Én vagyok az apád.

- Ne közelítsen kend! - rikoltott a gyermek -, mert Isten úgyse meglövöm!

- Hát nem ismersz az apádra? Lackó fiam!

- Én nem vagyok most Lackó fiam, hanem strázsa! Lövök!

- No, hát nem mozdulok innen. Valami bolondot ne tégy.

- Mit jön kend ide? Én az úrnőmet nem hagyom bántani!

Most végre magához tért ijedelméből Marie; egy még erősebb ijedelem vett rajta erőt. Itt most őmiatta egy fiú meg akarja ölni az apját. Hirtelen befogta a két kezével Lackónak a szemeit, hogy ne lásson célozni, s rákiáltott:

- Ereszd le a puskát! Én nem akarom, hogy lőj! - Mit akar ön, jó ember? Nekem nincs semmim, s ez a kastély üres. Mit akar ön tőlem?

Ekkor a betörő e nevet mondá ki:

„Botta Zsófia."

Erre, mint egy varázsszóra, ott hagyta védelmezőjét a leány, s mint a kezes bárány, sietett szelíden megszólítója felé.

Mikor annak az arcába világított a szövétnekkel, önkénytelen összeborzadt. Sátán Laci nem tudott magából szép embert csinálni.

Hanem felmutatta Marie előtt az átadott acélgyűrűt.

- Az, aki ezt a gyűrűt viseli, küld engemet ide: azzal az izenettel, hogy rögtön siessen ön innen, s kövesse bárhová azt, aki vezetni fogja. - Ez az ő *parancsolatja*!

- Engedelmeskedem neki - szólt reszketve a leány, de szemeit nem tudta levenni e félelmetes arcról, mint a boától megbűvölt evetke.

A férfi halkan folytatá:

- Az én uram, aki engem ide küldött, hogy az ő kincseit, ahol találom, vigyem el hozzá, egy acélszekrény elragadását is rám bízta.

- Azt már elvitte hozzá az, akire annak a megőrzése bízva volt.

- Úgy? „Az" vitte el? És „őhozzá". Akkor jól van. Tudom, mi a dolgom. - Nekem ugyan az én uram azt parancsolta, hogy én kísérjem el a kijelölt menedékig az ő legdrágábbját: de én mást gondoltam ki. Az én pofám nem arra termett, hogy az valakit megvigasztaljon. Nincs is rám ez úton semmi szükség. Győrig tiszta az út, semmi baj sem történhetik. Magam helyett a feleségemet hoztam el útikíséretül az úrnő számára. Azt hiszem, egy asszonyt szívesebben lát maga előtt. S az egy igen becsületes jó asszony: ennek a szegény fiúnak az anyja.

- Óh, az nagyon jó lesz: azt én igen szeretni fogom.

- Aztán védelmezőül ezt a fickót is vigye el magával. Helyén van ám ennek a szíve. Aztán nem olyan rossz ember, mint az apja.

Milyen büszkeség ragyogott Sátán Laci szemeiben!

- De majd én sem soká leszek már rossz ember. - Ha az én uram azzal az asszonnyal beszélt, akire a kincsei megőrzése volt bízva, s ha az az asszony nem árulta el az ő kincseit, hanem elrejtette, megmentette azok elől, aki azt keresik: akkor előre tudom, hogy holnap az én uram hol fog megjelenni! Én is ott leszek! Meg a huszonnégy Sátán-cimbora. S majd ott megmutatom, hogy mit tudok!

- Hát én nem őhozzá megyek?

- Hahhó, úrnőm! Ahová az most törekszik, ott még a föld is meghajlik az ember lába alatt. Különös föld az! S ahogy azok, akik ott találkozni fognak, beszélnek egymással, azt nem való az ilyen gyönge szívnek megérteni: az az ördögök nyelve.

- Az ördögök nyelve?

- Igen. Puskaropogás és kardcsattogás.

- Szóljon bele az Isten ez ördögi beszédbe!

- Azonban siessünk, amíg a holdvilág fenn van, használni kell az időt.

- De úti öltönyöm sincs.

- Gondoskodott a feleségem jó meleg bundáról, majd betakargatja szépen.

- Még egyre kérem önt. Ön ismeri azt a mestert, aki az én szobámban azt a fortélyos legördülő rácsot készítette. Beszélhet-e vele?

- Úgy tudom, hogy Vavel gróf szolgálatába szegődött most tábori kémnek. Ott bizonyosan rátalálok.

- Mondja meg neki, kérem, hogy siessen ide minél előbb; ő ismeri e zár fortélyát, nyissa fel azt. Az alcovenban találni fog egy megholt embert. Az énnekem igen jó barátom volt. Temettesse el őt szépen.

- Elvégzem vele.

Most aztán úgy vett búcsút Marie a Névtelen Vártól, mint aki jól tudja, hogy ide sohasem fog visszatérni többé. Kitiltja belőle a legutolsó emlék. Nem volna bátorsága egykori szobájába még valaha belépni.

A négylovas parasztszekér ott várt a kastély kapujában; Marie-t felültették, betakargatták bundába, a fejét bekötötték gyolcskendővel, parasztosan, a Sátán Laci felesége melléje ült, a Lackó a kocsis mellé kapott fel, térde közé fektetve a puskát, a kocsis kiereszté az ostorát, s a szekér elrobogott a porfelleges úton.

Sátán Laci egy darabig utána nézett a távozó szekérnek, amint az a kanyarodónál eltűnt előle, sípjába fújt, s arra a park bozótjaiból fegyveres marcona alakok bukkantak elő; kardja, pisztolya és kétcsövű fegyvere volt mindegyiknek. Halk dörmögéssel lett kiadva a jelszó. Azzal mindannyian megindultak a Fertő-parti füzeshez. Ott volt kikötve két dereglye, azokba beültek, s aztán gyors evezőcsapásokkal indultak neki a hansági bozót tájának.

A Névtelen Vár minden ajtaja nyitva maradt. Nem volt abban más, mint két mélyen alvó: az egyik rémségesen horkol, a másik rémségesen hallgat. S egyik sem fél az egész világtól...

III.

De Fervlans márki az egy osztály démon legionáriusával Brucknál jött át a magyar határon, s mintegy másfél mérföldnyire a határtól Nezsidernél tanyát ütött. A démonoknak itt még nem volt szabad mutogatni a virtusaikat, hogy jövetelüknek híre ne futamodjék. De Fervlans a mezőváros elöljáróinak takarmányszállításról adott parancsokat. Az pedig köztudomású, hogy rendes időben is a Fertő vidéke látja el Bécset szénával. A betörőket nem kellett másnak tartani, mint fourage-ozó csapatnak, amiért nem érdemes a főhadiszállásnak fejfájást okozni.

De Fervlans maga is a vendégfogadóba volt szállva, s egypár kétséges jellemű, de vitéz nobilival bírálgatá a Fertő-vidéki hegyek tüzes borait, amidőn egy új vendég toppanik be az ivótársaság közé, akinek a láttára De Fervlans örömteljes hangon kiált fel:

- Ah, La Barbe Hector! Vén cimbora. Hát te hol jársz itt?

Az érkezett, meglehet, hogy élményeire nézve elég vén volt; de arca még egészen fiatal, s ha megerőltetjük az emlékezetünket, eszünkbe fog jutni, hogy láttuk őt már egyszer - Thémire grófnő termeiben. A Cythere dandárához tartozott ő is.

La Barbe Hector kozák ruhát viselt úti köntösül (ez akkor nagyon népszerű volt a franciáknál: az orosz szövetségnél fogva) s az oldalán egy nagy bőriszákot hordott, aminek egészen domború volt az oldala.

- Nem rossz bor! - mondá a jövevény, kihörpentve De Fervlans poharából az aranyszínű rusztit. - Megyek Párizsba. A császár küld gyorspostával. Hát te mit izensz haza?

- Gratulálok a misszióhoz! Hanem átkozott egyenes utat választottál, ha Schönbrunnból Párizsnak útbaejthetted Nezsidert.

- Oka van annak. A császár levelet küld Joséphine-nek.

- Szerelmeslevelet?

- Azt nem tudom.

- Add ide, majd mindjárt meglátjuk.

Napóleon nem szokta a leveleit borítékba tenni, hanem csak összehajtotta, és lepecsételte.

De Fervlans aztán már tudta a módját, hogyan kell egy ilyen levelet gömbölyűre összenyomni, s a nyíláson át a tartalmat kikukucskálni.

- Rettenetes írás! - monda fejcsóválva. - Bezzeg a „konzul" nem így tudott kalligrafiázni a szép kreolnőhöz! Hát még a tartalom! *Ma santé est bonne.* Hogy ő egészséges. *La temps est superbe.* Pompás az idő! *Les soldats sont gais.* A katonák vígak! *Il y a ici du vin.* Itt van bor. *Porte-toi bien.* Légy jól. *Napóleon.* - No ilyen levelet én is tudnék a feleségemnek írni, ha Barthelmy Ange asszony megvolna.

- Igen, de a mellé csatolt ajándék üti helyre a gyöngédség mérlegét: a császár egy kutyát küld Joséphine-nek.

- Kutyát? Hát nem elég még neki a két hírhedett carlin!

- Megdöglött mind a kettő.

- Ah, be kár értük. Pompás két kutya volt! Mikor Joséphine társaságot hívott össze, nem lehetett az embernek egymást megérteni az ugatásuktól. Senkinek a lábikrája sem volt tőlük biztonságban. Mintha most is látnám a jó Caprara bíbornokot, hogy szedegette elő a soutane-ja zsebéből a cukordarabokat és sonkaszeletkéket, mikor a császárné szobájába belépett, s mily szepegve hajigálta a két cerberusnak, hogy a piros harisnyái immunitását megvédelmezze.

- De sokkal szebb volt annál, amit te nem láttál (tudod, a Barthelmy szereplésed alatt), mikor egy estélyen Joséphine valamit akart magyarázni Madame Laplace-nak, s felhívta, hogy üljön mellé a pamlagra. Laplace asszony nem ügyelt rá, hogy felségsértést követ el vele, ha a császárné mellett fekvő carlint figyelmetlenül érinti; aminek az lett a következése, hogy az udvarhölgy nagyot sikoltva ugrott ki a terem közepébe: olyat harapott rajt a carlin valamennyi ruháján keresztül.

- Haha! És hol harapta meg?

- Azt Clio nem jegyezte fel. Shakespeare szerint ez is a „névtelen tettek" sorába tartozik.

- Kár a két derék kuvaszért. Sok jót tettek életükben. A szegény emberek az ő nyakörveikbe dugták a folyamodásaikat, úgy juttaták legmagasabb kezekbe.

- Joséphine vigasztalhatatlan is volt miattuk. Egyszerre haltak meg, mint hűséges házaspár. A császár most aztán vigasztalásul küld neki egy új kutyakölyköt, ami most legújabb divatcikk Párizsban; úgy híják, hogy „chien de Vienne"! Ez az én küldetésem. - Miután pedig megtudtam, hogy a chien de Vienne-t nem fabrikálják Bécsben, hanem hogy annak itt van a fő depója a Strabo „Lutum Peisonis"-a mellett, ennélfogva esett utamba ez a szép mezőváros a „campus Bojorum" szélén: fogtam is már egy gyönyörű példányt ebből a szaloncikkből, ami közirigységet fog fölkelteni odahaza.

Azzal kihúzta a bőrtarisznyájából azt a tárgyat, amitől annak a horpaszai úgy felduzzadtak, s letette az asztal közepére.

Egy hatalmas magyar juhász komondorkölyök volt az, szép bozontos fehér szőrű, mely, amint az asztalra ki lett téve, rögtön elkezdte a hátulsó lábával a füle tövét vakargatni, s aztán szétvetette a négy lábát, s bátran megugatta az egész úri társaságot.

- Hisz ez a chien de Vienne magyar juhászkutya - mondta De Fervlans -, ami idő jártával akkorára meg fog nőni, hogy a császárné lovagolhat rajta.

- Mire ez a kutya olyan nagyra megnő, akkor már Joséphine nem lesz császárnő.

- Ugyan ne mondd. Te is azt hiszed?

- Minden kávéházban beszélik már, s ami több, Fouché is beszéli.

- S mi oka lehet rá a császárnak?

- Barátom, ha az ember el akar válni a feleségétől: okot könnyen találhat rá. Hogy az asszony sokat féltékenykedik; mindjárt sír, és gyakran elájul. Meg hogy sok adósságot csinál, s sohase vallja be teljesen, hogy mennyit. Aztán meg házalónőket, kártyavetőnőket ereszt be magához, akiket a császár kitiltott a palotából. Hanem hát mindez csak ürügy. Én azt hiszem, hogy a császár miután meghódította fél Európát...

- Az egészet... te!

- Csak a felét, mondom, mert csak a hímnemű Európát hódította meg; most nekiindul a másik felének, s a nőnemű Európa ellen tervez hadjáratot. Új házasságra gondol - s miután keresztyén kánonaink ezt másképp nem engedik, fel kell bontania a régit.

- Csak tudnók előre, hogy ki lesz az, akinek hízelkednünk kell.

- Te pedig aligha többet nem tudsz, mint én. Nem ok nélkül unatkoztál három esztendeig ezen a vidéken, a Barthelmy-szezonban.

- Colossaliter! Az nem szezon volt nekem, hanem aeon!

- Hát Thémire hogy játszta itt a komédiáját?

- Fölségesen. Éppen az utolsó jelenetét várom.

- Képzelem, hogy vágyik ebből a sárfészekből visszajutni Párizsba! Tantalusi kínokat kellett neki kiállani, mikor a császári hercegnők estélyeinek leírását olvasta a lapokban: azokat a divatokat! Barátom! Minő felséges őrjöngés! Az ősvilágrész minden madarai megfosztva pompás tollaiktól, amik drágakövekkel voltak odacsatolva hölgyeink fellegruháihoz; hát a fertelmes chierusque uralma, melyet szépnek kellett találnunk azok miatt, akik azt viselték, s amit valódi zsarnokság volt szépeinknek viselni, mert bennünket föltétlen kapitulációra kényszerítettek vele, s a rút hölgyeket meg egészen kiállhatatlanokká tették. S ebből Thémire-nek mind ki kellett maradni. Egy este Hortense valamennyi drága tollat és brilliantot megszégyenített bálöltönyével, az tele volt hímezve frissen szedett rózsalevelekkel. Olyan illatot hordott magával, mint egy rózsalugas! Hogy ezt Thémire nem láthatta. És hogy nem láthatta a saját leányát!

- Szép lett?

- Gyönyörű és elmés. Mikor Hortense bal paré-in táncolta a fandangót vagy a bachanal de Steibelt, vagy a keleti danse de Chales-t, vagy éppen a danse de Cosaque-ot, minden ember őt nézte. Az allegóriában pedig, ahol ő játszta a Folie-t, bolondult utána az egész udvar. Kurta ruhában, testszín trikóval; corset nélküli ruhaderékkal, aminek nem voltak ujjai. Ah!

- Tehát nagy szerencséje volt?

- Ellenkezőleg. Hortense ugyan szerette őt, hanem Pauline hercegnő féltékeny volt a szépségére, s egy estélyen, amit ő adott, megtiltotta neki a Folie-t a leírt jelmezben eljátszani. - Nagy sírás lett belőle! - Ezért aztán Hortense azt az elégtételt szerezte a kicsikének, hogy Joséphine mellé beszerezte felolvasónőnek.

- Igen irigylett állás.

- Nagyon is irigylett. Nemsokára Joséphine-t féltékennyé tették a szép újoncnőre: azt hitették el vele, hogy a császár is örömest olvastat fel magának - a leány szép szemeiből valamit. Ebből még nagyobb sírás lett. A szép kisleány aztán nem mutatta magát az udvarnál többé, s nem tudom, mi lett belőle.

- Ezt jó lesz az anyjának meg nem tudni, mert nagyon szerette a leányát. Ha valami baj érte, rám haragszik meg miatta.

- Majd ki tudod te békíteni. Még olyan kedves leány nem volt a világon, akit ötmillióért, - vagy egy férfiért oda ne adtak volna. A párizsi nők nem bosszúállók. Nézd: Tirolban hogy öldöklik honfiainkat, s Párizs valamennyi szalonjában az idén a tiroli viselet kapott fel divatnak: hölgyeink kurta rokolyában, hímzett camisole-lal, piros harisnyával, ami arannyal van hímezve egész a jarretière-ig. Nők csak nőt ismernek ellenségül! Thémire még jókor fog érkezni a „grand père" táncára. (Ez végzi be a bált, bohókás figuráival.) - Különben a szép kisleányok most kimentek a divatból szalonjainkban, amióta Madame Talleyrand, azazhogy pardon! la duchesse de Benevent a kis Charlotte-ot felszedte valahol az utcán, egy csúf, fekete, ostoba szörnyeteget, aki ott mászkál keresztül a hercegi vendégek lábain, s bemaszatolja a piszkos kezeivel a selyemöltönyöket, s belemarkol a tálakba, s lecsókolja a piros festéket a márkinők és márki urak orcáiról. Most ez van divatban. - No de - a kiskutyám türelmetlen. Sietnem kell. Ezt a pohár bort a szép Thémire egészségére. - Ha el nem visz valamelyikünket az ördög, - a viszontlátásig - Zingarelli Rómeójában! Ah, Grassini istenien énekel! Ha hallanád! Adieu!

Azzal felhörpintve az utolsó pohár bort, bedugta a nagyra született komondorfit ismét az iszákjába, s Rómeó végáriáját „ah ombra chiara" dalolva, eltávozott. Künn négylovas hintó várta. A chien de Vienne relével szeret utazni!

- Vigyen az ördög - dörmögé utána De Fervlans -, nem lehet vele egy okos szót beszélni!

Alig robogott tova a sürgönyfutár hintaja, amint újból egy háromlovas parasztszekér hajtatott a fogadó elé. Abból Jocrisse úr szállt le.

- No ez már okosabb ember! Vajon mit hozott?

Az *„Landsknechtsschild Katalin"* levelét hozza.

De Fervlans az asztalra csapott öklével, mikor e levél igen rövid tartalmát elolvasta.

- Ez a széltoló igazat mondott! Nincsen oly kedves leány, akit oda ne adjanak egy férfiért. S még nemcsak a leányt, de az ötmilliót is azonfölül. Egy férfiért. Csakhogy az a férfi nem én vagyok, hanem más. - Tehát „io non posso?" - Így is jól van, Madame! - Tehát majd én leszek az az úr, aki tud tenni valamit. - Jocrisse! Milyen őrizet van a soproni oldalon?

- Minden városban vannak inszurgens lovascsapatok.

- Ez baj. Nem azért, mintha attól félnék, hogy a démonjaimmal nagyon erősen szembe fognak szállni, hanem inkább attól tartok, hogy ha megriasztom őket, akkorát szaladnak, hogy az egész Fertő mentét fellármázzák előttem, s mire Fertőszegre érek, hűlt helyét találom a madaramnak. Nekem a Hanságon át kell őket meglepnem, s ugyanazon az úton vissza is térnem. Jártál valaha azon a tájon?

- A mérnököt kísértem egyszer Boldogasszonyig.

- Hintóval járható az út?

- Odáig igen. Hanem azontúl keserves.

- Jól van. Te itt a postánál hintót rendelsz meg, és lejössz utánunk Boldogasszonyig, ott vársz reánk, míg visszatérünk. Hány órakor indultál el Fertőszegről?

- Mindjárt ebéd után.

- Hallod-e, én azt sejtem, hogy úrnőd, amint ezt a levelet megírta, még valami mást is gondolhatott. Én arra is képesnek hiszem őt, hogy a leányt elszöktette előlem. Nekem ugyan sietnem kell most. De nem tesz semmit. Asszonyok éjszaka nem mernek nagy utat tenni. Ha elhagyták is Fertőszeget, nagyon messzire el nem mehetnek. A Duna éppen az asperni ütközet napján szertelenül megáradt, ilyenkor a vitnyédi Rába visszafelé folyik a Fertőbe, a főfolyamtól felnyomva, a hidakat mind elviszi, s kompon éjszaka nem szoktak átjárni. Ott utolérem őket.

- Hanem a Hanságon nehéz lesz az átjárás éjszaka - figyelmezteté őt Jocrisse. - S kalauzt nem kapni e között a nép között semmi aranyért. Furcsa nép ez. Nem szalad el a faluból az ellenség érkeztére: odamegy a szeme közé bámulni, mintha komédiát mutogatnának neki. Komázik, enni, inni ád, hanem kémet, útmutatót nem lehet közötte kapni semmi áron.

- Tudom. De nincs szükségem rá. Igen jó térképem van e vidékről, Doboka úr csinálta. Aztán magam is keresztül-kasul jártam az egész Hanságot, mikor itt voltam garnizonban, vadkanra meg török récékre vadászva. Sötét éjjel is eligazodom rajta.

Azzal De Fervlans rendeletet adott a csapatjának, hogy rögtön minden nesz nélkül üljenek nyeregbe, s mielőtt beesteledett volna, már útban volt a Hanság felé.

Mármost, ha felvesszük, hogy mikor a menekülő leány elhagyta a Névtelen Várat, akkor lehetett éjfél, úgy ki lehet számítanunk, hogy a Nezsiderből alkonyat tájon elindult lovascsapat előtt, ha azt semmi nem fogja útközben akadályozni: alig lehet több pár órai egérútjánál, s ha a vitnyédi Rába révében csakugyan vesztegelni kell a szekérnek, úgy ott De Fervlans démonai a futókat kétségtelenül utolérik.

Vavel Lajos szintén csak éjfél után értesülhetett Katalin által a Marie-t fenyegető veszélyről; ha akkor rögtön felkerekedett is a csapatjával, hogy De Fervlans-ra szemközt menjen, másnap délnél hamarább a Hanság vidékét el nem érheti, s akkor már De Fervlans rég elvégezte feladatát, s zsákmányával és a démon légióval visszatérő útjában van, ahol aztán nehéz lesz őt utolérni, s még nehezebb tovább üldözni.

Csodának kell történni, hogy Marie megszabaduljon.

IV.

Ez a csoda meg is történt.

Valóságos istencsodája. Minő a bibliai legenda az üldöző fáraónak útját álló veres tengerről. A kételkedőket utasítjuk a Fertő tóról írt monográfiára, melyben e természeti tünemény fel van jegyezve.

A múlt években lecsapolták a Fertőt, s ahol az a Hanság tavaival legfőbb összeköttetésben volt, ott erős cölöptöltést húztak keresztbe. Az idén, hogy a Hanság vizei újra megáradtak, az

alul feszítő dágvány itt-amott egész feldudorodó halmokat kezdett emelni a tőzegtalajban, amik úgy duzzadtak elő, mint valami nagy daganatok a beteg föld testén. Egy ilyen föld-daganat fölrepedt, s annak az örvényéből a kiömlő fekete iszap messze elönté a körülfekvő lapályt.

Már Szent-András táján, amint a buja útifűvel benőtt lapályon végigment a démonok csapatja: lehetett látni azt a tüneményt, hogy néhol a nagy tömeg lovasság terhe alatt meghajlik a zöld lapály; továbbhaladva meglepő volt az az iszonyú békasereg, mely szemközt jött a lovasokra, mintha az akarna legalábbis megütközni az ellenséggel, a ló lába előtt hármasával ugráltak fel az ingovány zöld balett-táncosai.

- Az ördög küldi ezt a sok békát ellenünk!

Azután meg felriadt vízimadár-sereg kezdett el kóvályogni a levegőben nagy zsivajjal: azokat is a terjedő sár zavarta fel éjnek idején nyugodalmas fészkeikből.

Lármahangzó éj volt. A darvak úgy kiabáltak, mint az emberek, mikor nagy tüzet oltanak, kevés vízzel, sok lármával.

Valla helységen túl aztán egyszerre elveszett az a valami, ami nem szégyenli magát ország-útnak neveztetni. Bele volt veszve egy széles, messze elterülő sártóba, mely mint egy fekete tükör terült egy nagy messzeségbe.

A posvány, mely az utat elállta, nem lehetett szélesebb egy jó kőhajításnyinál. De Fervlans azt hitte, hogy keresztül lehet azt gázolni.

Egy démont felszólított, hogy menjen bele a pocsétába, s tudja meg, hogy milyen mély.

A kettévágott út túlsó folytatását jól lehetett látni a holdvilágnál a sártükrön túl.

A démon alig hatolt előre húsz lépésnyit, amint egyszerre elbukott a lova, hogy csak a feje látszott ki.

- Segítsetek! - ordítá a démon, lova sörényébe kapaszkodva.

- Ússzál ki! - szólt oda De Fervlans.

- Ördög vagyok: de olvadt szurokban még nem tanultam úszni! - kiálta vissza akasztófa-humorral a démon. Aztán egy darab ideig vergődött a sűrű nyúlós sár közepén, míg egyszer társai szeme láttára eltűnt lovastul a fekete iszaptükör alá, mely sok ideig mély tölcsért képezett azon a helyen, ahol áldozatát elnyelte.

De Fervlans ekkor egy lovast elküldött jobbra, másikat balra, kitudni, hogy mely oldalról jön ide ez a deget-ár. Melyik felén lehet azt megkerülni?

Mind a két lovas azzal a hírrel jött vissza, hogy az iszapláva abban az irányban folyik, amelyen ő haladt. Tehát mind a két felé terjed: itt a közepe, ahol a föld alul kitört.

- Ez baj - monda De Fervlans -; akkor ez egy tőzegfeltörés, ami utunkat állja. Ezzel nem futhatunk versenyt. Más utat kell választanunk. Azért se baj. Néhány órai késedelem támad belőle csupán. Azt majd helyrehozzuk. Elég hosszú az éjszaka. Van, ennek más útja is.

Igaz. A Hanság lakóinak a kenyere a mocsárban terem. Ők füvet, nádat aratnak, halat fognak, vadásznak, abbul élnek; egyes szekérutak oly keskenyek, hogy csak egy mély szekérkerék-bevágás jelöli őket, keresztül-kasul járják az ingoványt, s nincs a bozótban olyan hely, amit lóháton meg ne lehessen járni; akinek egy tökéletes térkép van a kezében, annak még kalauz sem kell hozzá, hogy kitaláljon e tömkelegből. De Fervlans, azonfölül személyes tapasztalat után is jól ismerte e bozót minden zegezugát.

A nádasi mellékutakon Valla és Bánfalva közt meg lehetett kerülni az iszaplávát, s eljutni Eszterháza pompás sétánysoros országútjára. Fervlans még az egyes leskunyhókkal is ismerős itt.

Itt kezdődik aztán az igazi tőzegvidék. A róna vereslik a lábnyi magas mohától, mely a rohadó talajt fedi, ami már megszilárdult; embermagasságú kutyatej-bokrok emelkednek fel csoportonként. Kunkorgó levelű óriási páfrányok legyezői, kékszárú bürökkórók, méregszagú ernyős virágok, bozóttá elhatalmasodva, mikkel ölre kapott a folyondár szulák, az iszalagbérzse és a vadkomló, s együtt mindannyian összegubancolódva ostromra látszanak emelkedni egy-egy magányosan álló cembrafenyő ellen, mely vigályos ágait a végeiken csomósult levélbozóttal, mintegy segélykiáltva terjeszti szét a kietlenben; távoleső társát már lefogta a felülkerült fojtogató növényhad. A vizenyősebb róna zsombikokkal van beszórva; rengeteg tömegekké felnőtt sásnemű növényzet, felmagasló kalászokkal, mint egy virágkád, a környéke csupa nefelejcs és piros csengettyűvirágú nadálytő.

Néhol a mélyebb bozót még nem vedlette le téli gubancait, ez még fakó és száraz; a nádasokban sok helyütt ott maradtak a levágott nádkupacok s a halomra rohadt szénaboglyák, tetejükön már kizöldülve.

Az ingovány süppedékes tőzegtalajából egy-egy magasabb domb emelkedik elő, hol ezüstlevelű fűzfák szorultak össze sötétzöld lombozatú égerfákkal, másutt meg nyílt tavak szakítják meg a végtelen nádbirodalmat, körülszegélyezve rozsdás törzsökű fenyőfáktól; az egyik halom neve „Földvár”, a másiké „Rókadomb”, a harmadiké „Földsziget”. Azt a hegedű alakú tavat ottan „Királytó”-nak hívják. Egyik dombtól a másikig olyan utak vezetnek, amiket kavics helyett nádd al meg fűzfadorongokkal makadámoznak embertelen idők óta.

Mikor a démoncsapat a Rókadombot elérte, De Fervlans jónak látta pihenőt parancsolni. A lovak ki voltak fáradva. A hansági utak nagyon vendégmarasztók: néhol csülökig dagaszt bennük a ló. A dombtetőn voltak nádkupacok, azokból lehetett hevenyén tüzet rakni. Az éjszaka nyirkos és hideg e vidéken. Attól, hogy valaki figyelmessé legyen a tábori tűzre, nem lehetett tartani. Három mérföldnyi kerületben nincs itten emberlakta hely, s éjszakára a Hanság bozótjában nem marad künn se ember, se barom.

A bozótban csak a vadmacska nyervákolása s a bölömbika búgása vált ki a milliók zajából; néha egy-egy csikasz farkas szerelmes üvöltését hozta át a berekből a szellő.

A Rókadombról (kivált egy nagy nádpyramid tetejére felkapaszkodva) nagy messzeségre el lehetett látni. A holdvilágnál kivehetők voltak kelet felé a nagy jegenyefasorok, amik Eszterházára vezettek, s magának a „magyar Versailles-nak” is meglátszott egy aranyozástul ragyogó tornya. Két óra alatt el lehetett már odáig jutni.

A kiállított előőrs „Qui vive?” szava hangzott fel egyszerre élesen, amire valami fél ember, fél állathang felelt; a „Qui vive?” másodszor is hangzott, s azt egy lövés követte az előőrs részéről, amire valami vad hahota, röfögés inkább, volt a válasz, mely percek múlva nagy távolból ismétlődött.

De Fervlans odalovagolt az előőrshöz.

- Mi volt az? - kérdezé.

- Nem tudom én. Vadállat vagy ördög emberi torzalakban. Egy nagyfejű szörny, hegyes fülekkel, rongyos öltözetmaradvány volt rajta, amiből azt kellene hinnem, hogy ember volt; hanem négykézláb futott, mint a farkas, tehát mégis állat.

- Ah, az bizonyosan az én megszökött halemberem.

- Mikor először rákiáltottam, felállt két lábra, és ugatott, vagy mi. A másodszori kiáltásomra meg az volt a felelete, hogy elővett valahonnan tűzszerszámot, s elkezdett kicsiholni. A szikrafénynél még rettenetesebb volt a pofája. Nem állhattam meg, hogy rá ne lőjek, de nem bírtam eltalálni, mert egyszerre hasra feküdt, s aztán elfutott a bozótba.

- Kár lett volna meglőnöd. Az csakugyan az én elveszett szörnyetegem. Én tanítottam meg kicsiholni. A rakott tűzre jött bizonyosan elé.

Pedig nem olyan kicsiny baj volt az, hogy az előőrs a vízlakó törpét meg nem lőtte: De Fervlans alig tért vissza a Rókadombra, midőn a hadsegéde figyelmessé tette valami gyanús verességre az előttük elterülő bozót között, mely pillanatok múlva fellobbanó lángoszloppá vált, amely süstörögve emelkedett fel az égnek. Öt-hat perc múlva tíz helyen gyulladt ki a bozót.

- Ördög és pokol! - kiálta De Fervlans - a szörnyeteg ránk gyújtja a bozótot. És én magam tanítottam rá a sátánfattyút, hogyan kell kicsiholni, meg feketeürömből taplót csinálni. Vadásszatok rá!

Késő volt a hajtás!

A fenevadnak nagy előnye volt a vadászok fölött. Közöttük volt az égő bozót, s abbul ő folyvást új csóvákat hajigált jobbra-balra, s jobban tudott a zsombikok között szaladni, mint a lovasok. Egy kis keleti szellő is jött a munkájához segíteni neki. Tíz perc alatt lángban állt a Rókadomb körüli bozót, s a szörnyeteg egy nádkupac tetejére felülve, nézte röhögve, hogy terjed a pompás lángtenger mind beljebb a berkek közé; a két öklét a csípőjére tette, úgy röhögött és sikongatott a pompás tűzijátéknak, amit ezúttal ő rendezett a hajdani patrónusa tiszteletére. Valószínűleg ő maga is bele fog égni.

Hanem a nevelőatyjának a tervét egészen dugába döntötte ezzel a tréfával.

A démon uraknak le kellett tenni arról az ambíciórul, hogy ők akármiféle atyafiságban legyenek a pokolbeli excellenciákkal; mert íme azon a lángba borult bozóton nemcsak hogy nem tudtak keresztültörni, hanem ugyancsak sarkantyúba kellett kapniok a lovaikat, hogy kimeneküljenek a veszedelemből. Ahol nagy tűz van, ott mindjárt megjelenik a forgószelek boszorkánytánca; a tűzforgatag végigorsózott a lángba borult mezőn, melyben még a moha is tüzet fogott, mint a tapló, s a zsombikok, amik jövet oly csendesen fogadták a lappangókat, most ezer tűznyelvvel kiáltottak rájuk: „Szaladj!”

De Fervlans csak a vallai síkon tudta összeszedni szétzavart csapatját.

Pedig ez még csak a torzképe volt az inszurgensnek, aki így megriasztá őket.

- No, ez a dolog csakugyan hasonlít ahhoz, amit fiaskónak nevezünk! - háborgott De Fervlans. - Előbb a sár állja az utunkat, most meg a tűz. Quis quid peccat, in eo punitur. Ki mit vét, abban bűnhődik. Az én vétkem, hogy ezt a szörnyeteget megtanítottam tüzet csinálni. Most ezzel elvesztettünk négy órai időt.

Óh, erre a négy órára nagy szüksége volt a menekülő leánynak és az elősiető Vavel Lajosnak.

Ne féljenek! Még pihenni is marad idejük. De Fervlans megint ott volt csapatjával, ahol a mórdágvány elnyelte a szekérutat. A közepéből, ahol a kémlelő lovag elveszett, még most is merültek fel óriási buborékok, miket a gáztömeg nagy püffenéssel pukkantott szét.

Most a dágvány túlsó felén kellett megkísérteni a megkerülést.

Ott szikes fehér síkság terült el nagy messzeségre. Ott a vidék népe seprűvel szerzi össze a maga kenyerét: szódát gyűjt; a síkon alig van valami fű, bokor. Hanem a felfakadt sár mint egy fekete kígyó kanyarog rajta végig, a völgyeket keresve, s csalogatja maga után a lovagokat,

kik sehol sem tudnak rajta keresztülgázolni, s átkoznak minden látható és láthatatlant e bújósdi játszás alatt. Az égő bozótbul seregei a menekvő vadaknak nyargalnak a lovakkal egy úton, szarvas, hiúz, vadkan, farkas és róka; egy konda vaddisznó meg-megkísérti áttörni az iszapfolyamon, de az is visszariad tőle, pedig a disznó csak szereti a sarat, s úszni is tud. A fekete iszapból kábító gáz párolog ki. Az égés egyre terjed, s visszfénye izzóvá teszi az égboltozatot; s az izzó mennyezet aztán új színt ad az egész tájnak, a szikes avart rózsaszínűre festi, s a kanyargó fekete iszapfolyót vérveresre.

Végre a sárfolyam megreked egy dombcsoportozat között, s a kiszabadult démonok zajongva kapnak fel a partra, mely az utat ismét megnyitja előttük.,

De már akkor hajnalodik, s ők eltarisznyázták a drága éjszakát. Igazán drága időt!

Most azután a Hanság túlsó fele van előttük. Egy nagy földterület, melybe, mint a tengerbe, három folyam szakad bele. Elnyeli mind a hármat, s zöldül fölöttük. Egy negyedik keresztülvág rajta, s elvezet a Dunáig, s ez aztán tetszés szerint, ahogy vagy a Duna, vagy a Fertő magasabb, hol lefelé, hol felfelé folyik. Most éppen felfelé tetszik neki folyni. Ilyenkor aztán a Hanságban elszórt tavacskák is mélyebbek, mint máskor, s az útnak körül kell őket kerülgetni, ami sok időt elrabol.

De Fervlans rövidíteni akarta az utat. Egy olyan ötven-hatvan lépésnyi tó nem akadály lovasember előtt, hogy miatta ezer lépésnyi kerülőt tegyen. Neki kell vágni. Vadászaton akárhányszor úsztatott e tavacskákon keresztül, a szarvast üldözve.

Csakhogy az ősszel volt: most pedig tavasz van. S a tófenék flórájának több olyan faja van, ami szépen elrejtőzik a víz alá, ott él egész éven át, hanem mikor eljön a tavasz, a szerelem ideje, akkor mind felereszti hosszú indáit, rojtjait, levélfüzéreit, spirálformán tekeredett húrjait, azoknak a végén vannak a virág bimbói; a virágnak napvilág kell és szabad lég. Két hétig az egész tó egy virágágy lesz: rózsa, tulipán, szegfű, csengettyűke van elszórva a felszínén, fehér, kék, sárga, testszínű; azután valamennyi mind lehúzódik a víz alá megint, az indák összekunkorodnak, s ott várnak elbújva a jövő tavaszig.

De Fervlans-nak még azt is meg kellett tudni, hogy a virág is lehet ellenség. Első lovasai, kik a tóba belegázoltak, rögtön elkezdtek segítségért kiabálni. A virágzó tóban se embernek, se állatnak nem lehet úszni.

A hínár, a tórongy, az úszszakáll, a kolokánt mind belecsimpajkózik a lábába; ezer fonál, zsineg fogja meg minden mozdulatánál, belebonyolódik a szívós, elszakíthatlan szövevénybe, s az evickélő állat a vízfenéké.

A lovakat úgy kellett farkaiknál fogva kihúzgálni a tóbul a parton állóknak. De Fervlans nem akarta hinni ezt a csodát, s maga is majd beleveszett a hínárba az erőszakolt kísérletnél.

Íme tehát történnek még csodák az új időkben is. Ugyanaz a rendkívüliség: a Duna áradása, mely az asperni ütközetnél oly végzetes befolyással bírt az eldöntésre, kicsiben itt is megmutatta hatalmát, s De Fervlans márkit megtanította arra, hogy a hadjáratnál az embereken kívül még van valaki, akit a számításból nem kell kifeledni. Nevezzük „időjárásnak”.

Így azután, ha minden útba eső tavat körül kell lépdelni, alig van kilátás, hogy a pomogyi rendes útra fényes nappalnál hamarább ki lehessen vergődni.

Még azután más baj is támad. A bozótégés tűzfénye fellármázta az egész vidéket, s a hansági falvak lakosai most mind talpon vannak, rudakkal készülve a terjedő lángoknak útját állni, mik tavaszi kaszálásuk eredményét fenyegetik. Ezek a lakosok svábok. S a sváb amilyen nyugodalmas nép a vízben és a szárazon, olyan dühös, ha a tűzbe kerül. Mikor vésztűz üt ki, mely a vagyonát fenyegeti, akkor nekimegy az ördögnek is.

De Fervlans csapatjának most nem volt tanácsos a falvakon keresztül menni, hanem el kellett kerülnie a berken át a dűlőutakon, ami keserves munka volt. A lovak elbukdácsoltak a hepehupás talajon; néhol az ingó bürün át úgy kellett a leszállt lovasnak kantáron vezetni a paripáját maga után. Útba eső mocsárereken kockáztatni kellett az átugratást, s egész tüskesáncokat kellett megostromolni, hol a galagonya a vadszederindával összekeveredett, s összevissza tépte a keresztülgázolót.

- No, ezen az úton nem jövünk vissza! - monda De Fervlans, mikor késő délre kivergődött a csapatjával a rendes útra Pomogyon alul. Itt a rendes utat meg kellett tartania, mert az egyetlen dobogó híd, mely a Fertőt a Dunával összekötő Rábán keresztül visz, itt van a falutól félóránnyira, s keresztülúsztatni a Rábán nem lehet, mert a partjai cölöpökkel és rőzse-kötegekkel vannak burkolva, amiken a ló nem tud kikapaszkodni.

A hídon túl van a révház, mely egyúttal vendégfogadó is.

- Itt pihenőt kell tartanunk - monda De Fervlans -, a lovaink kidűlnek.

Tizennyolc óra hosszat voltak útban, és még milyen útban!

Mikor a hídon megjelentek a lovasok, a révházból két férfit láttak kiszaladni. Az egyik Eszter-házának, a másik a Fertő irányában futott. Amint a semlyékbe értek, hosszú gólyalábakat kötöttek lábaikra, s ezek segélyével lépegettek az ingoványos talajon zsombikról zsombikra. Lóval nem lehetett volna őket utolérni.

De Fervlans hadsegédét nyugtalanította ennek a két embernek az elfutása, de főnöke megnyugtatá: a gólyalábakat használják itt a pásztorok, kik a süppedékes helyeken legeltetik marháikat.

A révi fogadónál aztán összevárták a szétzilált csoportot, s előkérték a csaplártól, ami enni-, innivaló volt. Az nem szolgálhatott nekik egyébbel, mint savanyú almaborral, méhserrel (itt pincét nem lehet ásni, hol a bort el lehetne tartani), meg vadrécetojással. Az ördög, ha megéhezik, azt is megeszi.

Itt azután De Fervlans kiteríté a térképét, s a vállalat sikerültét kétségen fölül helyezve, tovább fonta az útitervet. Guillaume tábornok ezóta megkapta a levelek valamelyikét, miket ő két küldönc által két különböző irányban küldött eléje; egyik okvetlenül rátalált, s az Friedbergen fogja várni a márkit és drága zsákmányát; tehát az oda vezető legkönnyebb utat kellett kicirkalmazni, aminél semmi se volt könnyebb; az útközben őgyelgő inszurgens csapat nem vétetvén semmiféle számba. Egyéb magyar és osztrák haderő pedig nem eshetik közbe.

V.

Az egyik férfi, aki gólyalábakkal utazott tovább, Mátyás mester volt; akinek a távgyaloglásai e hadjárat alatt a mesével határosak voltak.

Vavel Lajos csapatját már Eszterházán találta Mátyás mester. A vezérrel tudatá, hogy az ellenség már megérkezett a pomogyi Rába-hídhoz, s a révcsárdánál *rostokolni* készül.

Vavel lovasai sem pihenhették még ki magukat, de ők legalább rendes utakon jöttek idáig; nem voltak elcsigázva: vezérük rögtön indulót fúvatott, kiosztotta altisztei között a rendeleteket.

Amint meglátta, hogy Katalin is felült az öszvérre, és csatlakozni készül hozzá, megfogta a kezét, s megkísérté ott marasztalni.

- Ne jöjj velem tovább. Maradj itt biztos helyen. Valami baj érhet.

De a nő nem hagyta rábeszélni magát. Nevetett.

- No, már kedves barátom, én igen nagy belépti díjat fizettem azért a látványért, amikor te megölöd Barthelmy Fervlans-t. Ha nem volt elég, még a fejemet is odateszem ráadásul: mert hogy te megölöd Fervlans-t, arról olyan bizonyos vagyok, mint az egy Istenről az égben.

Vavel értette őt egészen. A nő, aki oly nagyon tud szeretni, egy mindennapias asszonyi gyöngeség mögé akarja elrejteni igazi érzelmét, s kegyetlen kíváncsiságot szenveleg. Hősét akarja látni, hogyan győz. Pedig nem igaz. Együtt akar vele meghalni, ha elvész!

- Pedig lásd: a te jelenléted engemet csak gátolni fog a rendelkezéseimben: mert fél szemem mindig terád fog ügyelni, s lesz valami okom a félelemre, amikor azt nem volna szabad ismernem.

- Ne féltsd te magadat! Jobban ismerlek én! Mikor meglátod az ellenséget, elfelejtesz engem, s otthagysz. Nem maradok el tőled.

És nevetett.

Nevető asszonyt pedig nem lehet lebeszélni arról, aminek olyan nagyon jól nevet. Vavel Lajosnak meg kellett azt tudni, hogy ez az asszony mennyire megy a szerelmében. Egész a puskaropogásig, a kardcsattogásig, a piros vér kiontásig.

Meg kell neki azt tudni az utolsó próbáig, hogy Thémire-e vagy Katalin? Az élvhajhászó divathölgy-e vagy a halálig hű ara?

Trombitaszó nélkül indult ki a csapat az eszterházai fasorok közül, s amint a pomogyi berkekhez közelített, ott Vavel csapatjának egy részét csatárláncra osztotta fel, s úgy küldé előre portyázva, míg más részét egy tömegben tartva, vezette az országúton.

A Hanság bozótját elérték: a portyázók előrenyomultak a berekbe.

A sűrű berekkel benőtt rónán csak egyetlen halom volt. Az is emberkéz munkája. Egy sziksógyárnak a salakjából összehordott kráter, mely a mélyen fekvő épületet három oldalról fogta körül. Ezt a helyet foglalta el Vavel tartalékjával, lovasait elrejtve a hordott sánc mögé.

Maga, Katalinnal együtt, fölhágott e domb tetejére, s onnan nézte körül a tért.

Tábori távcsövével kiveheté a Rába hídját s a mellette fehérlő csárdát: az egész tér csupa bozót volt; az országút déli vonalától vonult egy vízárok a Fertőig, melynek mértani vonalait elevenzöld rekettyés jelölte.

- Tehát légy hadsegédem - szólt Lajos enyelgő szóval Katalinhoz. - Én leszállok e dombról, mert ha meglátnak, megtudják, mi van a hátam mögött; te parasztasszony vagy: nem tűnsz fel. Nézz a távcsövemmel a híd felé, s értesíts arról, amit látni fogsz.

- - - -

Egy-egy lövés hangzott innen is, túl is, ami nem sok kárt tett. Azután hangos összeszólalkozások, amint a bozótban két ellen egymásra bukkant, s összecsapott. A sűrűben nem lehetett az ellenfél számerejét kitudni. Ha egy lovasra kettő-három csapott rá, perc múlva annak is két-három társa akadt. Hol egy inszurgenst, hol egy démont fogtak körül, s vitték már fogolynak, amint két-három társa összeszólalkozott, utánaeredtek, kivágták az ellenfél kezéből. A bozótban nem lehetett másképp, csak apró csapatokban küzdeni, mert a zsombikok gátolták a tömeges támadást, a lovak lába beszakadt a süppedő talajba, s a hancsikok között lovagjaikkal együtt elbuktak; minden lovasnak az ellenségen kívül még a földdel is kellett harcolni.

De Fervlans-hoz néhány sebesült érkezett vissza, aki keservesen mutogatta neki a beütött fejét, amit a sisakon keresztül belyukasztottak.

„Nem tudjuk, mi az a görbe, de nagyon rossz!”

Azt a görbét bizony fokosnak hívják. Azért veszedelmes fegyver, mert aki azt a kezébe veszi, az nem számít arra, hogy védelmezze magát, az csak támadni készül; aztán az alakja is gonosz praktikával van kifundálva. Egy szívós csáti tölgybot végére kalapács alakú vas van húzva, melynek az egyik vége olyan, mint a sasnak a csőre. A sisaknak nagy ellensége, mely a kardvágást könnyen kiállja, de a fokos kampója lyukat üt rajta, és csúffá teszi.

- Ezek Vavel volónjai - monda De Fervlans, távcsövén át nézve az ellenfél lovasait. - Ismerem a felszerelésüket Jocrisse leírásából. A fokosaikra is ráismerek. Éppen ilyen „kezükszennyét” hagyták a dragonyosaim sisakjain, mikor néhanapján együtt mulattak a fertőszegi kocsmában. Thémire asszony árulása tehát tökéletes. Ő magát Vavelt hozta a nyakamra. - No hát majd ennek is megmutatjuk, hogy a háború nem csillagvizsgálás. - Valamikor ez az úr katona volt, s nagyon rosszul végezte volna a hadi iskolát, ha elmulasztotta volna annak a dombnak a megszállását, ahol egy parasztasszony áll, piros kendővel a fején. Az ott egy szódafőző. Jól ismerem a helyet. Vavel úr főcsapatjának ott kell tartalékban lenni. Ha azt nem tette, megérdemli, hogy degradálják közlegénynek. Az lesz a mesterség, őt most onnan kicsalni és kelepcébe keríteni.

Szétnézett altisztei között.

- Signore „Trentatrante!”

A megszólított előléptetett. Marcona tekintetű egy alak volt, a mellén három érdemrend, a pofáján négy sebhely; sűrű összenőtt szemöldei alól villogó fekete szemek, merész sasorr, fekete bajusz és körszakáll: igazi romagnai mintakép, termete a vatikáni viadoré.

- Te harmincad magaddal leszállsz a lóról, s puskáitokra szuronyt tűzve, megkerülitek a bozótot. A vízárokhoz érve, a sűrű rekettye oltalma alatt előrelopóztok, és lesben maradtok, amíg én az országúton előretörök, s a szódafőzőnél elrejtett volónokra ráütök. Azok akkor előjönnek rejtekükből: én visszavonulok előlük, és becsalom őket magam után a bozótba. Ekkor előrohantok a vízárokból, s hátul támadtok rájuk puskával, szuronnyal. Mikor helyben lesztek, akkor ezt nekem hírül adjátok azzal, hogy azt a nádkúpot ott a füzes közepén felgyújtjátok.

- Úgy lesz - szólt az altiszt, s kiválasztva harminc legényt, azokat leszállítá a lóról, s elvitte magával gyalog a bozótba.

A franciák már akkor gyakorolták ezt a veszedelmes harci módot: a lovasság egy részét leszállítani, s mint gyalogságot használni puska- és szuronytámadáshoz.

A berekben ezalatt folyt az apró csatározás: egyes vitézek párviadala kardtávolban, biztató lövöldözés puskából, pisztolyból, bizonytalan eredménnyel.

A dombtetőn álló hölgy hátrafordult, s csendes hangon mondá Lajosnak:

- De Fervlans jön csapatja élén az országúton. Ráismertem.

- Akkor hát siessünk mi is az üdvözlésére!

Azzal riadót fúvatott, s elővezette tartalékcsapatját.

Annyi katonai ismeretet ő is feltett ellenfeléről, hogy az ezt a réduit alakú dombot itt a róna közepén megtámadatlan nem hagyja.

Nemcsak lovagias büszkesége, de a katonai lélektan is azt tanácsolta neki, hogy ne várja be a támadást. Olyan csapatot, mely először kerül csatába, jobb rohammal vinni a tűzkeresztségbe, mint védelmi állásban várni azt be vele.

A szemközt jövő két csapat meglehetősen egyenlő volt számerőre.

Mind a kettő à cheval véve az országutat, kettős zárt sorban haladt, eleintén lassú, majd gyors ügetéssel előre, két szárnyára szedve előretolt csatározóit.

„Rajta magyar, rajta!" rivallt a nemesi felkelő csapat, kardját villogtatva öklében; a démonok, - régi csataedzett vitézek - nevetve biztatták egymást a gúnyos jelszóval: „avanti, avanti, signori briganti! Cavalieri ladri! Avanti!"

Most egyszerre füstoszlop emelkedett a bozótbul. A füzes közepén álló nádkúp föl lett gyújtva.

Ez volt a De Fervlans által várt jeladás.

E jeladásra a démon-csapat megállt, s karabélyait vállról levéve, úgy tett, mint aki ellenfelét nyugodtan akarja bevárni, hogy sortüzet adjon rá.

Ennek is tudta Vavel az ellenfogását. Egyszerre csatárrajjá bontotta fel a csapatját, s utasításul adta nekik, hogy ne sokat lövöldözzenek, nem ér a lóhátról puskázó semmit, csak a hangja nagy; igyekezzék ki-ki a maga emberét megkapni, s aztán karddal, fokossal vágjon közé.

A démonok karabélytüze ropogott. - A hölgy a dombtetőn eltakarta irtózva az arcát. A halál postái most repkedik kedvesét körül. - Nem ártottak meg annak. A régi harcokban különös, válogatott szerencsétlenség kellett hozzá, hogy valaki egy kósza puskagolyóba beleüsse a fejét.

Vavel sértetlenül közelített ellenfeléhez, s egyenesen felé tartott.

Már messziről megismerték egymást, s egymásra nevettek.

Mintha csak két tornahős találkoznék egymással a karusszel-téren egypár ví-rohamra.

Még tréfálózni is ráértek.

- Holla hó! Marquis de fer blanc! (bádogmárki) - kiálta Vavel gróf. - Leányt vártál, legényt hoztam!

- Hohó, csillagvizsgáló uram! - kiálta vissza a márki. - A lábad alá vigyázz: gödörbe ne essél!

Azonban De Fervlans nem követte el azon hibát, hogy mindjárt a csata kezdetén személyes viadallal foglalja el a figyelmét. Vavel grófot egyik hadnagya fogadta: zömök, napbarnította arcú szicíliai.

Az összecsapásnál Vavel úgy kicsapta a kardot ellenfele kezéből, hogy az búgva repült fel a levegőbe, s arra bal kezével letaszította a lovagot a nyeregből, ki még a pisztolyához kapkodott.

- Nem úgy verik a cigányt! - kiálta nevetve.

A hölgy ott a dombtetőn hogy tombolt örömében a lábával!

Az első rohamnak sikere volt. A volónok megállták a csetepatét. S De Fervlans hátrálót trombitáltatott a csapatjának, melyet a csatárrajjá felosztott ellenfél túlszárnyalt.

A halálfejesek ezt győzelmi sikernek vették, s nagy „Rajta magyar, rajta!" kiáltással nyomultak a hátráló ellenfél nyomába. Hanem az a szemlélő a dombtetőn már vette észre, hogy ez csak cselfogás.

Katalin látta jól, hogy bukdácsolnak a rekettyés vízárokban előre a lappangó démonok; piros sisaktaréjaik fel-felcsillámlanak a sás közül. De Fervlans hátráló mozdulata csak arra való, hogy Vavelt két tűz közé kerítsék.

- Vavel! vigyázz! - kiálta teljes erejéből a nő. Azt hitte, hogy a csatazajban meghallhatja azt kedvese. Messze volt az, s nem hallotta a kiáltást. Csak ellenfelével volt elfoglalva, nem gondolt a szeretőjére. Megmondta azt előre Katalin: ha azt meglátod, engemet el fogsz feledni.

S Vavel egyre közeledett a kelepce felé. Már benne volt. A vízárkot elhagyta, mire a veres sisaktaréjok gyorsan kezdtek a sás közt előrenyomulni. Hasmánt kúsztak a sás között, mint az indiánok.

Katalin nem tarthatta vissza magát többé. Nem volt asszony, hanem fúria. Lerohant a dombról, felszökött az öszvérére, s utánavágtatott a kedvesének. A szíjostorral vágta az öszvért, hogy az nyargalt vele eszeveszetten. Nem gondolt rá, hogy ha meglátják a démonok, bizonyosan agyonlövik.

De Fervlans hátrálása igen szép rendben ment végbe. A zsombikos, bozótos csatatér nem volt vágtató rohammal elfoglalható. Bokorrul bokorra lehetett azt védelmezni. Eközben előtörhetett a szuronyos csapat.

Ekkor Katalinnal az a baj történt, hogy az öszvére az út közepén megcsökönyösödött, ami szokása az öszvérnek, ha nagyon ütik: egy tappot sem akart tovább menni.

A hölgy leugrott róla, s most már gyalog igyekezett Vavel közelébe jutni. Futni is jól tudott.

A vízárok egy nagy kerek nádas mellett vitt el, melynek a közepéből egy vén terepély fűzfa nőtt elő.

Mikor e nádas elé értek a megkerülő csapat démonai, akkor kiugráltak az árokból a partra, s feltűzték a szuronyaikat a puskáikra. S azzal egy sortüzet küldtek Vavel fekete volónjainak a hátába.

S aztán „avanti!"

Hanem a nádas azt mondta nekik: „piano!"

Egyszerre oly kettős sortüzelés fogadta őket az eddig oly csendes nádas mélyéből, hogy fele a csapatnak holtan, sebesülten elhullt, a megmaradt rész pedig szemközt találta Sátán Laci cimboráit, akik iszaptól feketén mint igazi ördögök, ugráltak eléjük a nádasból, s ki-ki a maga emberét kiválasztva, kivont karddal rohantak reájuk.

- Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon! - ordítá Sátán Laci a vezényszót.

A megrémült démon-csapat a kétségbeesés hősiességével védte magát; de ezúttal magához hasonlóra talált. Ezek is a társadalom számkivetettei. Ezek is azért jöttek erre a mezőre, hogy egy elátkozott életet elveszítsenek rajta: ezeknek is „rabló" a nevük, amíg a „hős"-sel fel nem váltják. Itt két olyan vadállat harapta egymásba magát, mely el nem ereszti egymást élve.

A démonok vezetője gyönyörű szép fehér fogsorait megmutatva fekete bajusza, szakálla bozontja közül, kegyetlen mosolygással szemelte ki a maga emberét. Kitalálhatá, hogy melyik az. Az volt a legcsúfabb.

Az is megbecsülte őt, és felé tartott.

A démonok decuriója kihúzta széles pallosát, s kérkedve kiálta, mellére ütve:

- Io sono il brigante Trentatrante! Harminchárom embert öltem már meg! Jer! Hadd legyen ma a nevem Trentaquarante!

A rablóvezér értett belőle annyit, hogy ez most a nevével dicsekedik, s ő is kicserélte vele ez udvariasságot.

- No, hát az én nevem meg Sátán Laci! S mármost hát „cseréljünk acélt!”

Azzal nekirontott betyárosan, nem engedve másnak az első vágást.

Hanem biz az ő acélja rosszabb volt amazénál. A kardja markolatjában tört ketté a démon kardján.

Trentatrante ördögien nevetett.

- Most én jövök!

Melyik ördög eszi meg hát a másikat?

Ámde Sátán Laci puszta kézzel sem volt rest rárohanni az ellenfelére, azt az egy vágást, amit a fejére kapott, számba se vette. Katonadolog az! S a másik vágás már nem az ő számára volt rendelve. Kicsavarta a kardot ellenfele kezéből, s a harminchárom-emberölőt saját kardjával döfte keresztül.

Sátán Laci legényei többségben voltak, a démon csapatot, alig került-fordult, levágták vagy leteperték, s farkasgúzsban hagyták: s aztán azon véres arccal, maguk is összevissza vagdalva, rohantak De Fervlans lovasságára.

De Fervlans, amint a vízárok táján a puskaropogást meghallotta, saját megkerülő csapatjának tüzelését vélve hallani, egyszerre támadót fúvatott, s erre a hátrálni látszott démon lovasok megfordultak, s összecsaptak ellenfeleikkel.

A dsindsásban veszedelem volt a harcolás: süppedék, zsombik, tüskebozót gátolta a lovast mozdulataiban, puskának, pisztolynak nem vehette hasznát, attól tartva, hogy a bokrok közt saját bajtársát lövi meg; a lovak vészt nyerítettek, amint lábaik alatt beszakadt a talaj; néhol a két összecsapó lovag egyszerre szakadt bele nyeregkápáig a dágványba, s feledve a harcot, ketten kétfelé igyekeztek kimenekülni a feneketlen degetből.

A sűrűségben egyik vezér sem láthatta a csapatja két végét, csak a kiáltozásokról hallá, hogy hol verekszenek. S a tusába mind a két fél úgy belemelegedett, hogy nem hallgatott már semmi trombita jelszóra.

Vavel is hallotta a háta mögött hangzó puskalövéseket, s ő is azt vette ki abból, hogy az ellenfél egy csapatja megkerülte őt. Erre felhagyott azzal a hősregei babonával, hogy az ellenfél vezérét kell megölni. A modern vezérnek más feladata van. Közelebb inté magához a trombitást, hogy parancsot adjon neki a visszavonulási jeladásra.

Az odaugrató kornétás azonban oly szerencsétlen volt, hogy a lovával egy zsombikban elbukott, s aztán a lába alája szorult a hanyatt fekvő lónak.

Három ellenséges lovas De Fervlans kíséretéből odavágtatott egyszerre, hogy a kornétást elfogja.

Vavel Lajos, látva a veszedelmet, melyben legszükségesebb vitéze forog, maga ugratott elő annak a védelmezésére, s egyszerre három támadó ellen fogadta el a harcot.

De Fervlans bámulva szemlélte e tusát. A remek viadal még az ellenfél csodálatát is felkölti, s Vavel lovag ezúttal remekelt. Hidegvérrel vagdalkozott. Nem jött hevélybe, nem osztott lesújtó csapásokat, hanem mind a három ellenfélnek a keze fejét, könyökét, alkarját vagdalta össze, ami harcképtelenné tesz. De Fervlans látta, hogy oldalognak vissza egyenként legdühösebb démonai, mialatt Vavel volónjai kisegítik a kornétást a lova alól s a lovát is négy lábára állítva, ismét felültetik rá. - Hanem a trombita tele lett iszappal, azzal nem lehet jelt adni a visszavonulásra.

A csatamező keleti oldalát sűrű, összegubancolt vad komlóbozót zárta el. De Fervlans türelmetlenül nézegetett e bozót felé. Az a puskás csapat, mely innen elő fog törni, dönti el a viadal sorsát.

Végre megnyílt a komlóberek, s előrohant belőle, nem Trentatrante, akit De Fervlans várt, hanem Sátán Laci.

A véres, sáros had szuronnyal rohant a démon-lovasokra. A roham oly véletlen volt, annyira ellentéte a várt sikernek, hogy De Fervlans kétségbeesett a további küzdelem fölött.

Hogy az oldaltámadás okozta zavar egész csapatját magával ne sodorja, ő maga vágtatott kísérőivel együtt a Sátán-csapat leverésére.

Vavel Lajos pedig a nyomába.

Most már a kornétásnak is megnyílt a trombitája: de nem a visszavonulásra, hanem: „előre! előre!”

Sátán Laci véres fejjel, s ellenfele véres kardját forgatva kezében jött De Fervlans-ra szembe.

De Fervlans megismerte a cimborát.

- Hát tégedet mégsem akasztottak fel? - kiálta rá.

A betyár fenekedve felelt neki oda.

- Nálunk csak az árulókat akasztják fel most.

S azzal egy bámulatos szökéssel, mely paripának is becsületére vált volna, ott termett De Fervlans lova előtt, s megragadva a ló zabláját, hogy az ágaskodva emelkedett fel, odakiáltott a lovagra igazi zsiványhumorral:

- Add meg magad, *cimbora!*

De Fervlans dühösen vágott a kardjával Sátán Laci fejére, ágaskodó lova kengyelében felemelkedve. Ez volt Sátán Lacinak mai nap már a második csapás, s ez úgy látszik, hogy „erre a napra” elég volt neki, mert szédülten eloldalgott és összeesett; hanem a kardját ott hagyta: markolatig döfve De Fervlans lova szügyébe.

A márkinak alig volt ideje kiugrani a kengyelből, hogy összeroskadó paripája maga alá ne szorítsa.

Úgy tetszett, mintha el volna veszve!

Csapatja teljes felbomlásban s ellenfelének kócsagos csákója már közeledik a bokrok mögül.

Szép vadrózsabokrok voltak: tele piros és testszín virágok csillagaival. Oly magasak, hogy a lovasnak csak a feje látszott ki közülök.

De Fervlans kirántotta elhullt lova nyeregkápájából azt a pisztolyt, amelyik szabadon maradt.

A zsebéből kivett egy levelet: Thémire levelét.

Eszébe jutott, hogy ha őt élve elfogják: ez a levél jogot ád Vavel Lajosnak, hogy őt arra az egyetlen fűzfára itt a dsindsásban fölköttesse. Ő nem ellenség volt, hanem átszökő: *„pribék”*.

Azt a levelet összegyűrte, és a pisztolyába tömte.

Csak a rózsabozót választotta el még ellenfelétől, alig húsz lépésnyi tér; s De Fervlans remek lövő volt.

Vavel Lajos látta ellenfele előkészületét. Ő is kihúzta hát nyeregkápájából az egyik lazarino comenazót. Neki is volt egy széttépni való levele, - amiben De Fervlans ír „Thémire” felől. Ő is fojtást gyúrt abból, s azt a pisztolyába tömte.

- Jó éjszakát, Vavel lovag! - kiálta De Fervlans. - Itt küldöm a kedvesed levelét.

A pisztoly eldördült, s a csákó megránduló állszíja tudatá Lajossal, hogy a golyó a csákóján ment keresztül. Talán éppen a halálfőt találta. De nem csinált halálfőt! A lövés jó volt, csakhogy a töltés volt igen erős.

- No hát fogadd te a magad levelét *retúr*, marquis de fer blanc! - monda Vavel Lajos, s minden célozgatás nélkül rásütötte a pisztolyt.

A levél égő rongyai mint éjlepkék szállongtak alá a nagy rózsabokorra, melynek tövét egy halálra sebzett lovag piros vére áztatá.

De Fervlans márki tragédiája be volt fejezve.

És a császári princesszek szalonjai nem fogják őt többé elfogadni; és Joséphine ölebei nem fogják őt megugatni, se az új császárnő ölebei nem fognak farkat csóválni előtte; és a grand père táncát el fogják végezni nála nélkül; és a szép, illatos öltönyű hercegnők nem fogják lesni ajkairól a mulattató élményeket, és a császár nem fogja őt „kedves *hercegem*”-nek nevezni, - és Grassini nem fogja az ő kedvéért da capo elénekelni az „ombra chiará!”-t; se Isabey nem fogja őt megnevettetni majom-paródiájával; - hanem majd eljőnek hozzá azok a sötétkék ércfényű bogarak, amik úgy szeretnek tanácsot tartani olyan helyen, ahol valami állati élet átalakul növényi életté, s esztendő múlva már a mohátul nem fog látszani a süllyesztő, amelyen át marquis De Fervlans a nagy színpadról eltűnt.

VI.

A démonok vezérük eleste után igyekeztek visszavonulási útjokat megtalálni.

Vavel Lajos volónjai egész a hídig üldözték őket. Ott a menekülők egy csapatja leszállt lovairól, s fegyvertüzeléssel tartóztatá vissza az üldözőket, míg társaik a dobogóról lehányták a padlókat a vízbe, akkor aztán az utolsó védelmezők a pusztán maradt mestergerendákon futottak végig. Ezt a mesterséget lóháton nem lehetett utánuk csinálni.

A tér, hol a csatározás leghevesebben folyt, üresen maradt már, mire Katalin oda megérkezett.

Csak akkor, mikor a vérmezőn széttekintett, borzadt össze.

Minő Istentől elátkozott hely ez!

Itt egy mozdulatlan alak fekszik hanyatt a zsombikokon keresztül, hátraszegzett fejét a földre csüggesztve, s megdermedt kezének égre meredő öt ujjával a semmibe markolva. Mit akar ott? Láthatatlan ellenséget fojtogatni vagy láthatatlan nemtő segélyét kérni, hogy emelje fel?...

A pocsolyában még lubickol valami. Haldokló, aki nem akarja elhinni, hogy itt van a túlvilágnak a kapuja, s mellére szorítva tenyerét, még csukogatni próbálja az ajtót, melyen keresztül a lélek elillan...

A legázolt sás közül fel-felemeli a fejét egy vergődő paripa, s rémült szemeiben a leáldozó nap tűzfényével, félelmesen nyerít végig a pusztaságban...

Egy rekettyebokorban alig hallható hangon, mintha távolból jönne az, énekli valaki: „Ave Maria... ave Maria..."

A nagy, széles levelű mozsárvirágokon, mint korán reggel, ott ragyog a harmat; csakhogy piros a gyöngye: piros vér.

Katalin mint az álomjáró ődöngött e kietlen téren.

Egyedüli eszméje, mely idehozta, az volt, hogy felkeresse azt a helyet, ahol Lajost De Fervlans-nal összetalálkozni látta. Bízott a szívében, hogy az, mint a delejtű, oda fogja őt vezetni abban a bozót-tömkelegben.

A nagy fűzfát, mely oly magányosan állt ott a dsindsás közepén, már egész serege ülte el a hollóknak, varjúknak. - Arra gondolt, hogy nem fogja nekik prédára ott hagyni a kedvesét.

Egyszer egy nagy virágzó vadrózsacsalit állta el útját. Túl rajta egy paripa hevert elnyúlva, szügyében egy kard markolatával. A mohos tér közepén ragyogott egy ércsisak, elején az aranyozott császári sassal. Egy magasra kiemelkedő zsombik mellett feküdt egy sáros, véres fejű alak, fekete darócöltözetben, ökölre szorított bal kezével a mögötte levő sás közé markolva. Halottnak látszott.

Amint a pórnőnek öltözött Katalin a félelmes tudnivágyás tétovázásával vizsgálódott a kis tisztás terén: a rózsabokor aljából lázas nyöszörgés hangja kelt elé. A megszólító magyarul beszélt.

- Ah, jó asszony, az Isten irgalmára... hozz nekem egy ital vizet.

Katalin nem kérdezte: ki az? Jó barát-e vagy ellen el? A sebesült mind felebarát.

- Mindjárt hozok.

Ha markotányosné-készülékeit ott nem hagyta volna az öszvéren, könnyen teljesíthette volna a sebesült kívánatát; így azonban még elébb utána kellett annak járni.

Felvette a tér közepére kigördült aranyos sisakot, hogy abba merítsen vizet.

Hiszen víz volt ott körös-körül mindenütt; de minő víz? Növényrohadéktól zöldülő, ázalagoktól nyüzsgő, undorbűzű pocsétanyirok. Azt enyhítőül nem lehetett embernek adni.

Eszébe jutott Katalinnak az a monda, hogy a hansági pásztorok, mikor megszomjaznak, egy elvágott nádszálat dugnak le mélyen a süppedő talajba, s azon keresztül a föld alatt folyó tiszta víz felbuggyan alulról, s tűrhető italul szolgál.

Megkísérté azt. Leszúrt egy hosszú nádszálat a mohos talajba; mikor jó mélyen volt, egyet szítt rajta a szájával; az első szívásra ugyan telejött a szája mindenféle hínárízű folyadékkal; hanem a következő pillanatban megvolt az az öröme, hogy a nád végén ölnyi magasra látta felszökkenni a kristálytiszta vizet, mint egy szökőkút sugarát. - Lám, milyen könnyen megy itt az artézi kútfúrás!

Katalin nőies gyönyörrel tartotta alá e paraszt tudománnyal készített ugrókútnak a sisak öblét. A női kedélyben megvan az, hogy a legsötétebb aggodalmak közepett, ily rémületes helyen, mint ez, körülborzongatva a friss csatatér rémeitől: emberek között, kik most készülnek

kísérteteknek, egy ilyen gyermekörvendeztető tünemény még gyönyörűséget szerez neki; s addig a pillanatig, amíg ezt a napsugárban szivárványjátszó kristályvizet nézi, elfelejt mindent, ami keserű - és gyönyörködik.

Előbb kiöblíté a sisakot, mint rendes asszony szokta tenni vízhordó edénnyel, aztán telecsorogtatá azt. Maga is szürcsölt belőle. Édes volt a víz és üde.

Azután fogta a sisakot, és odavitte a vadrózsabokorhoz, ahonnan a nyögés hangját hallá.

A sebesült lovag hanyatt feküdt a fűben, s arcát az ég felé emelte.

Katalin bizony nem ismert rá.

A halál nagy művész: tíz perc alatt más álarcot ád a komédiásnak, mint aminőt életében viselt. E sárga, színtelen arcokat, e besüppedt szemeket, ez elferdült ajkakat nem látta ő soha. Ez az egész tekintet nem volt emléke lapjaira lerajzolva. Odahajolt hozzá, hogy a vízzel telt sisakot ajkaihoz tartsa.

Hanem a lovag ráismert az ő arcára a parasztfejkötő alatt is.

- Thémire! - hörgé eliszonyodva, s kezét védelemre emelte elé.

E névre, e hangra valami istennői düh állta el az asszony szívét. Nem ahogy asszonyok dühöngenek, hanem ahogy Juno, ahogy Minerva, ahogy Diana tudott kegyetlenkedni azokon, akik felséges haragját lángra lobbantották; oly emberfölötti bosszú rendíté meg egyszerre minden idegeit.

- Fervlans! - kiálta rá fogait összecsikorgatva, s sarkával homokot rúgott a haldokló szeme közé. - Te fekszel itt! Te átkozott! Megölted a leányomat! Soha meg ne bocsásson neked érte Isten! Amivé engemet tettél és gyermekemet! Halj meg, azzal a képpel a szemed előtt, amit most látsz. S rettegj attul a gondolattul, hogy a másvilágon még rád találok.

S e szóknál szilaj, féktelen dühvel emelte magasra két kezével a vízzel tölt sisakot, mintha annak tartalmát a haldokló arcába akarná önteni.

Az pedig megfordult, arcát a zöld mohába hajtá, és nem mozdult meg többet.

Katalin újra emberi érzések hűs régióiba kezdett alászállni. A kezével magasra emelt tárgy: vitézi sisak egykor, vízhordóedény most, vízikígyók tanyája holnap, aláhanyatlott kezében. Magához tért, körültekintett. Akkor észrevette, hogy az a másik alak, aki a zsombikhoz támasztva a hátát fekszik panaszatlanul a földön, azt a kezét, mellyel az imént a sásba kapaszkodott, most leeresztve tartja. Ez talán még él: ezt még meg lehet menteni.

Odament hozzá, s a sisakban hozott vízzel lemosta annak arcáról a vért és iszapot. Ah, milyen rút arc volt! Az iszonyatos eszményképe. Mégis leöblítgeté azt a hideg vízzel. Aztán megmosta sebeit. Ah, mily rettenetes vágások a koponyán! Be mélyen a csontba. Iszonyat rájuk nézni! Mégis kimosta azokat. Volt egy pillanatja, amikor az iszonyat elfogta érzékeit: kéket, zöldet látott maga előtt; hanem aztán, mikor feltekintett az égre, a hófehér bárányfelhők között úgy tetszett neki, mintha egy hófehér ruhás alakot ismerne meg, aki biztatóan int le hozzá: „Úgy úgy, anyám! Én is így tettem! Tanuld meg te is!” - Azután fogta patyolatgyolcs nyakkendőjét, s bekötözgeté vele a tátongó sebeket. Olvasta valahol, hogy a fekete nadálytő levele jó sebforrasztó. Az a piros csengettyűs virág bőven terem ott a zsombikok alján; azzal takargatta be a sebeket.

Hová lett a kényes úrhölgy, aki elsápadt, ha vérről beszéltek előtte, s elájult az érvágás láttára? Hová lett a szalonok túlfinomult idegzetű komédiásnéja; aki különbséget tudott tenni, melyik embert kell meglátni, melyiknek az ujja hegyét nyújtani, melyiket észre sem venni? - Ott

térdelt a rongyos közvitéz mellett, nem sajnálva szép, fehér kezeit annak a szennyétől; s vizsgálta a kezébe vett kezén az üteret, hogy van-e még benne élet.

Egyszer aztán meglátta ennek a kéznek a hüvelykujján azt az acélgyűrűt, azzal a három liliomos címerrel.

- Sátán Laci! - sikolta fel a hölgy örömteljes meglepetéssel, s mintha az volna a világ legszebb Adonisza, mintha atyja, bátyja, vőlegénye volna, oly gyöngéden vette a fejét a karjai közé, hogy jobb fekvést adjon a testének; s gyöngéd hangon, hívogatá vissza az életre: „Ébredj! Tekints fel! Kezdj újra élni!”

Óh, hiszen ez volt az az ember, akire rá volt bízva, hogy Marie-t vigye el a veszélyeztetett helyről: ő tudja, hogy hova lett az a leány, aki ha elvész, Lajos szívét meg nem gyógyítja az ő szerelme soha. Ha ezt a leányt veszedelem érte, akkor ez a balsors, mint egy átokmondás fog őközötte és Vavel között állni, mert ő volt annak *megindítója!*

Azért ápolta olyan nagyon azt az ijesztő pofájú rablót.

Hisz megfoghatatlan rejtély volt előtte, hogy kerülhetett az most ide, mikor annak útban kellene lenni Marie-val Győr felé. Nem találta-e meg a leányt? Nem akart-e az vele jönni? Cambray nem eresztette-e? Elfutott-e az másfelé? Hátha De Fervlans-nak egy másik csapatja a Fertő túlsó oldalán került Fertőszegnek, s elrablá a leányt?

S ez a holt ember itt oly makacsul hallgat, s nem felel meg ezekre a kérdésekre.

- Ébredj fel! Ébredj fel! Nem szabad meghalnod!

S Sátán Laci csakugyan jó szófogadó ember volt. Ha olyan nagyon hívták, hát megemberelte magát. Felnyitotta szemeit, s látott maga előtt egy asszonyt térdepelni. Azután felnyitotta a száját, s azt mondta:

- Ihatnám!

Katalin sietett neki friss vizet hozni a sisakban a szökőkútjából.

Odavitte neki, térdére emelte a sebesült fejét, odatartá ajkaihoz a sisak ernyőjét, s tartotta ott, amíg az ivott.

- Köszönöm, hugám!

Arra a sebesült megint le akarta tenni a fejét a fűbe, s kedve volt megint halottnak lenni egy kicsinyt.

De Katalin nem engedte őt leszédülni, tele markába meríté a vizet, azzal locsolta Sátán Laci arcát, míg az újra magához tért, s azt dörmögé, hogy „No mi baj?”

- Laci bácsi! - beszélt hozzá szépen Katalin. - Nézzen csak rám, nem ismer meg? Én vagyok az úrnő, aki a feleségét, gyerekét magamhoz vettem. A Lackó gyerek nevelőanyja.

Erre a szóra a sebesült szája valami idétlen nevetésre nyílt fel. Egy fekete üreg, melyből az hangzik „hahaha”.

- Hahá! - A Lackó gyerek - fürge gyerek! Majd meglőtt a kisasszonya miatt.

- Úgy? úgy? Szóljon a kisasszonyáról! Hova tette? Mi lett belőle? Az a lovag, aki önnek ezt az acélgyűrűt adta, az én hites mátkám. Annak a kincse volt az a leány! Önre volt az bízva. Hová tette ön? Nézzen rám! Emelje fel a fejét.

A sebesült karikára felnyitotta a szemeit. Gondolatjait látszott keresni. Aztán dadogva adogatta elő.

- A szép kisasszonyt - a Névtelen Várban - nem kell félteni. A Lackó gyerek - fürge gyerek. S az én feleségem becsületes asszony.

- Tudom, tudom! Derék fiú és becsületes asszony. De szóljon, az égre kérem. Laci bácsi, édes Laci bácsi, kedves, jó Laci bácsi! Ne hunyja be a szemeit; csak egy pindurka kis percig legyen ébren, s mondja meg, hova lett az a leány, akit önnek ezzel kellett megszólítania: Botta Zsófia! Hova lett?

E szóra a sebesült egyszerre felkapta a fejét; s mintha egy világos percet kapott volna elkábulatából, sietett elmondani: „A Botta Zsófiát a feleségem vitte el Győrbe. - Lackó fiam kísérte - ezóta ott vannak."

Óh, hogy ápolgatta, dédelgette a sártól, vértől szennyes alakot e vigasztaló szókért a delnő, hogy igazgatta a köteléket sebzett homlokán, s törülgette a vért rettentő arcáról, mint egy gondos anya, aki a gyermekét találta fel a csatamezőn.

Valaki nézte ezt a közelből, a háta mögül. - Vavel Lajos.

Nézte, hallgatta, csodálta.

Csendesen, a mohában nem hangzó léptekkel odakerült mellé, s aztán keblére ölelte az örömében felsikoltó hölgyet.

- Óh, milyen asszony vagy te!

*

Vavel fekete volónjai becsülettel állták ki az első kísérletet. Nem váltak szégyenére a nagy fennyen feltűzött halálfejnek. Az ellenségnek egyik leghírhedettebb csapatjával mérkőztek össze, s azt visszavonulásra kényszeríték, adtak neki emlékül sebeket, s itt fogtak tőlük emlékbe halottakat, foglyokat és prédalovakat.

Azonban Sátán Laci csapatjához sem szabad hálátlanoknak lenniök; aztán meg ahhoz a jó földhöz sem, mely velük együtt harcolt. Ez a kettő ütötte helyre az aránytalanságot a két harcoló fél között. Mert bizonyára a démon-légió csupa harcedzett kegyetlen vitéz volt, a halálfejes bandérium pedig merő újonc. Nem is voltak hálátlanok: Sátán Lacit keresztbe fogott puskákra fektetve vitték el magukkal, s a hű szövetséges földnek átadták a csatatér legdrágább kincseit, a halottakat.

A volónok közül is több ott veszett, s Vavel Lajos a csata utáni éjszakát jobbadán azzal töltötte, hogy az elesettek szülőinek, rokonainak vigasztaló leveleket írt. A sebesülteket pedig szekerekre rakatta, és elküldte Komáromba. Ott volt a tábori kórház.

Másnap reggel visszatért a csapatjával az inszurgens táborhoz. A kapuvári révnél megtudta, hogy tegnap reggel az a szekér, mely Marie-t és kísérőit vitte, szerencsésen átkelt a Rábcán. Éjjel érkeztek; akkor nem lehetett a megáradt folyón átmenni a komppal, a hidat pedig elhordta a vízár.

És így, ha a csodák közbe nem jönnek: ég, föld, víz, tűz és emberszív csodái, akkor a démonok csakugyan ott lepték volna a menekülőt.

Mikor a táborhelyre megérkeztek, olyan diadallal fogadták őket, mintha Napóleon egész táborát levágták volna. Kivált az alispán. Az volt csak nagyra az ő soproni legényeivel! Túltesznek azok valamennyin! Olyan hadvezér sem volt előtte több, mint Vavel Lajos. De még annak a menyasszonya is ritkítja párját a hősnők között. Nagyobb híre lesz ennek, mint a saragossai hősleánynak, vagy Spatár Eudoxiának, a görög szabadságharc amazonjának.

Lajos pedig éppen a megfordított nézeten volt, s mátkáját mindenféle semiramisi hírnévtől megfosztani törekedett; nem is lehetett tőle azt rossz néven venni.

- Te, kedvesem, most rögtön Győrbe utazol, s Marie-t gondod alá veszed. Fertőszegről odahozatsz mindent, amire szükségetek van. A Dunántúl egyedül Győr a biztosított hely, s a nemesi felkelő had ott fog összeseregleni; ott alakul rendes hadcsapatokká, minélfogva kétségtelen, hogy az nem válik a háború színhelyévé, miután a két hadvezérnek, kik Olaszországból és Tirolból vonulnak Magyarországra, az a feladatuk, hogy az olaszországi ellenséges hadsereget addig feltartsák, míg a felkelő tábor felszerelve és hadászatilag beosztva lesz, s akkor azzal együtt csatlakozzanak a generalissimus nagy hadseregéhez: amely esetben viszont Eugéne alkirály hadserege Napóleon ármádiájához fog sietni. Tiszta képtelenségnek tartom, hogy Győr közelében valami nagyobb csata fejlődhessék ki. Ott tehát egész bátorságban lehettek. Ha élünk, egymásé leszünk. Vedd tőlem jegygyűrűnek ezt az acélgyűrőt.

Az ugyan Katalinnak minden ujjára nagy volt, de azt ígérte, hogy majd kibélelteti arannyal, úgy fogja viselni.

- Most már kinyithatod a kulcsával az ércládikát is. Vidd el azt Marie-nak. Meglátod, milyen örömet szerzesz neki vele, ha felnyitod azt, s ő látni fogja, hogy ami benne van, - az pernye és hamu. Óh, hányszor kért ő engem erre!

Azzal megcsókolgatá szíve szerint az ő szerelmes menyasszonyát, s felültetve őt a szekérbe, lelkére köté, hogy mindkettőjük egészségére vigyázzon, s aztán - a sok szép osztrák tisztek valamelyikébe ott a főhadiszálláson belé ne szeressen. Aztán utánafutott, még valamit elfelejtett. - Ezt a csókot meg adja át Marie-nak; de biz abból az „egy” csókból Győr városa minden árva hajadonát elláthatta volna Katalin izenettel...

TIZENEGYEDIK RÉSZ
Férfiak dolga

I.

És mármost hát egy darab ideig vége minden asszonyokkal való históriának, csak férfiak maradtak a színen; kegyetlen, kardköszörülő férfiak. Azokról fogunk beszélni hosszú, hosszú történetet.

Vavel gróf, amint portyázó csapatjával a Rábához visszatért, Katalint elküldé Győrbe, lelkére kötve, hogy Marie-tól azontúl el ne váljon. Ő maga nem kísérhette kedvesét oda, mert csapatjával rögtön a Szigetközbe betört franciák ellen kellett indulnia. De megígérte neki, hogy mihelyt egy szabad napja lesz, meglátogatja őket, s addig is sűrűn fognak egymással levelezni.

De bizony ő az ígérete első felét nem válthatta be; mert olyan nap nem virradt rá nézve többé, mely asszonyokkal találkozásra lett volna rendeltetve.

A Himfy írójának kötetre menő epedő levelei szerelmes feleségéhez eleven képét nyújták annak a kornak, melyben két szerető szívnek hónapokon keresztül nem lehetett egymással egy pillanatra is találkozni, ha csak néhány mértföldnyi távol választotta is el őket egymástól.

A táborozás gyors eseményei Vavel Lajost mindennap új meg új jó barátokkal ismertették meg, kiknek lelkesedése őt is magával ragadta. Egy új, sajátszerű népet tanult megismerni, aminőről soha könyvekben nem olvasott.

S voltak jó barátok, akikkel ma összeölelkezett, s holnap már a lovagtalan paripájukat látta elővezetve: a jó barát ott feküdt már valahol a szép zöld mezőn.

Különösen a derék bácskai lovasokat, akik oly jó vitézek a kardcsattogás közt, mint amilyen jó cimborák a pohárcsengés közt, nagyon megtizedelték a Szigetközbe betörő nagyszámú franciák.

Hanem a szíve dolgai iránt egészen nyugodt lehetett Vavel Lajos. Mindennap felkereste a futár Győrből, akármerre kalandozott, azzal a kedves levéllel, melynek egyik oldalát Katalin, a másikat Marie írták számára teli, egész a papír széléig. S az tele volt jó kedéllyel, örömmel, reménnyel, jövőben való megnyugvással.

Milyen nevettető jelenet volt az, ahogy Katalin leírta, mikor az acélládikót átadta Marie-nak, s aztán felnyitotta azt a rejtélyes kulccsal! Eleinte milyen szomorúan, kedvetlenül nyúlt bele a leány, arcát is félrefordítva, s csak azután, mikor megérezte ujjai hegyével, hogy annak rejtelme pernye és hamu, kacagott fel nagy örömmel. - Ah, milyen boldog lett egyszerre! Hogy rettegett nagyságától megszabadulhatott! Most már szabad neki az egész világra nézve senkinek és semminek lenni. - Most már lehet „valaki!” - Ha örömet akar neki szerezni Katalin, hát úgy szólítja, hogy „Sophie!” Rég azt akarta ő már!

Aztán Katalin elbeszéli neki Lajos hősi csatáját a Hanságban: ezt mindennap újra el kell neki regélni.

Aztán minden reggel, minden este elmennek együtt a templomba imádkozni az Istenhez, hogy védje meg Lajost minden veszélytől. Ez az ő mindennapi látogatásuk, mulatságuk, vigasztalásuk. Az ő imájuk védni fogja az ő egyetlenüket.

Lajos lóháton ülve olvasta azt a levelet; az ellenséges golyók füttyentettek egyet közbe a légből.

És aztán arra gondolt, hogy a bácskaiak derék vezére, a hős Stipsics, éppen ilyen levelet olvasott fel neki tegnapelőtt a menyasszonyától, - s ma már úgy hozták haza a homlokán keresztüllőve.

*

Ej! hallgasson el a csalogány most, hadd szóljanak a trombiták.

II.

A karakói napok

János főherceg hadserege teljes visszavonulásban volt a Duna felé.

Június 8-án érkezett meg Baltavárról Tüskevárra. Mindössze három megritkult lovasezrede volt még: két huszár, egy dragonyos, agyoncsigázva a folytonos harcolva visszavonulástól mind a három.

A sarkában előrenyomuló ellenségnek világos célja az volt, hogy a Győrnél alakult inszurgens táborral való egyesülését megakadályozza.

Ezt a visszavonulást fedezni, az egész erejével előrenyomuló ellenséget feltartóztatni volt Andrássy tábornok feladata.

E feladat kiviteléhez volt két ezred inszurgens lovassága: a pesti és veszprémi, és egy zászlóalj inszurgens gyalogsága, a pesti II. számú, és két gyalogsági ütege.

A pesti lovasezred május 13-án alakult meg, s akkor indult meg Soroksárról, a Lajta melletti Bruckig meg sem pihent. Ott egypárszor összeverekedtek az előőrsei az ellenséggel, akkor azt a parancsot vette, hogy siessen le egyhuzamban Körmendre. Május 28-án már Szengróton volt. Útnak is elég!

A veszprémi lovasezredbe az első vitéz ápril 24-én állt be; május 11-én az ezred 1136 főnyi erős volt, s ment egyenesen a csatatérre; be nem gyakorolva, alig felszerelve, s vezetve a kiválóbb nemesurak által, akiket tisztekül megválasztott.

Ezek voltak Andrássy csapatjai, amikkel a diadalhoz szokott francia légiókat fel kellett neki tartóztatni.

Hogy a feladat nehézségét megértsük, a helyrajzot kell előrebocsátanunk. Az út, melyen a főherceg hadseregének minden ágyújával, poggyászos szekerével s kifáradt gyalogságával végig kellett menni, Türjétől Nagy-Szőllősig egy tökéletes derékszöget képez, a szögletet képezi Sümeg. Ha az ellenségnek sikerül Jánosházától az egyenes diagonál vonalban nagy tömeg lovasságával Nagy-Szőllőst elérni, akkor a főherceg hadserege előtt el van vágva az egyenes út Győr felé.

Egy kis folyamocska szakítja félbe ezt az utat: a Marcal. Csak akkora folyam, hogy egy fölibe épített malom éppen keresztüléri. E malomzúgónál foglalt helyet a pesti inszurgens gyalogság. Emberek, akiknek akkor volt szuronyos puska először a kezükben; - a malmon túl van egy kicsiny falucska: Karakó. Azt már az ellenség tartá megszállva.

Kilencedikén délután két órakor három osztály francia lovasság nyomult elő a malom felé. Fél eszkadron szélességben tömegrohamot intéztek a malomhíd ellen, s az újonc inszurgens csapatnak volt elég hidegvére a puska végére várni be a rohamokat, s csak akkor adni rájuk sortüzet, mikor minden lövés biztos.

S a lövés támasztotta zavar alatt *Gosztonyi* ezredes vezénylete alatt előrohant a gát mögül a pesti inszurgens lovasság, s közé vágtatott az ellenségnek, s egész Karakóig üldözte azt.[4]

Háromszor ismételte a rohamot az ellen lovasság, s ugyanannyiszor lett visszavetve. A harmadik kísérletnél a pesti lovasságot elragadta a harci hév; nem érték be vele, hogy Karakóig verték ellenfeleiket, oda is utánatörtek, kiverték a faluból, s maguk szállták azt meg éjszakára. *Gosztonyi* ezredes és hadsegéde, *Clementis* mindenütt elöl vágtatott; a segédnek le is lőtték a lovát; amikor aztán *Francsics* közvitéz hozott neki egy másik lovat, amiről levágta az ellenséget. Két *Letenyey* testvér: egyik káplár, másik alhadnagy, versenyzett egymással a hősi harcban, mintha fogadásuk tartaná, hogy ki legyen az apjának a derekabbik fia.

Senki sem segített az inszurgenseknek. Ők szereztek a császári királyi hadseregnek egy pihenő éjszakát. Az első csendes bivouacot e védelem alatt tartották meg Tüskeváron.

Másnap reggel újra megkísérté az ellenfél kierőszakolni az átjáratot a malomgátnál. A pesti gyalogok újra visszaverték, de már lovasságuk nem volt, mert a pesti lovas hadosztályt Nugent tábornok a hadseregéhez rendelte be.

Erre a franciák hét osztály lovast és két zászlóalj gyalogságot vezettek rohamra a karakói malom ellen; mire Andrássy tábornok két osztály veszprémi inszurgens lovast és két osztály huszárt küldött a megtámadottak segítségére, ami azoknak a gyalogsággal szemben mit sem használt.

A francia voltigeurök a malom fölött átgázoltak a Marcalon, s azáltal kényszeríték a pestieket a malom elhagyására.

De nem volt az futás! Az egész zászlóalj tömött hadsorban vonult a töltésen végig a közeli dobrokai kocsmáig. Itt újra megálltak, s védték a töltés defiléjét. Volt négy háromfontos ágyújok, azzal tisztára söpörték az utat.

Az ellenség azonban helyreállította a malom hídját, s azon keresztül aztán előrohant az egész lovas tömegével a csárda ellen.

A pesti gyalogság még most sem futott. A túlnyomó erő előtt rendben vonultak a dobrokai halomig, s ott megint hadrendbe álltak.

Egy hadnagy, *Szőke György*, a veszprémi és Fehér megyei lovasezrednek tizenhat legényével (mind Fehér megyei fiúk) a szoros úton keresztüldöntött jegenyefák mögül puskatüzeléssel mindaddig visszatartá a francia lovassági rohamot, amíg a pesti gyalogság hadi rendbe fölállhatott. Tizenheten ezerhatszáz ellen. Egy emberre jutott száz. A szoros töltés két oldalán a Marcal süppedékes rétjei gátolták a francia lovasság előnyomulását. A tizenhét lovas minden lábnyomot védelmezve vonult a dobrokai majordombig vissza. A hadnagyon kívül még három vitéznek a neve maradt följegyezve: Kulcsár Károly őrmesteré, Csikász János kápláré és Kovács János közvitézé.

---

[4] Gosztonyi már azelőtt való napon könnyű sebet kapott Sárvár védelménél, ahol az ellenség körülfogta, s csak négy vitéz közlegényének hősi erőfeszítése szabadítá ki a fogságbul. A négy közvitéz volt Bikfalvy Samu, Kottyán Lajos, Pál István és Tóth Mihály.

Az egész tér, amit az ellenfél két napi csatában ki tudott vívni, nem volt több, mint amennyire egy ágyú elhord: háromfontos ágyú.

A franciáknak azonban voltak nyolcfontos ágyúik és bombavetőik, s ami akkor legfélelmesebb újítás volt: congreve röppentyűik. Azokat felállították a Marcal bal partján, s onnan kezdték el lövetni a szemközt fölállított inszurgenseket.

Újonc gyalogság, mely most hallja először a légben közeledő ágyúteke búgását; lovak, amik ágyúlövéshez még nem szoktak, mikor a közéjük lecsapó gránát szétpukkanik, mikor undokul sivítva jön feléjük a tűzesőt szóró röppentyű: nem riadtak széjjel. „Előre!" - hangzott a vezényszó, s a rendes huszárság és a veszprémi inszurgens ezred nekivágtatott a túlnyomó francia lovasságnak.

A veszprémi lovasok vezére volt *Zichy Ferenc* gróf, az ifjabbik. Mert két Zichy Ferenc szerzett magának a harcmezőn hősi nevet, a másik a Vas megyei lovasság alezredese volt. Majd azzal is találkozunk. A magyar lovasság rohama hátravetette a francia osztályokat, s már nekiszorítá a mocsárnak, amidőn két új chasseur csapat a töltésen keresztülvágtatva, a magyarokat oldalban támadja meg, s a huszárokat szétzavarva, a major felé űzi vissza. Ezáltal Zichy Ferenc egyedül maradt az egész ellenséges erővel szemben. Már körülfogták. Egy derék közvitéz, *Vajay András,* három chasseurt levágott egymaga, vezére életét védelmezve. E válságos pillanatokban a veszprémi ezrednek utolsó osztálya (mind Fehér megyei nemesek), mely a major mellett volt felállítva, rohant viszont a Zichyt szorongató francia lovasság oldalába.

Valóságos quadrille: francia négyes!

Salamon Mihály volt az alezredesük. Ő maga vágtatott elöl, s két ellenséges lovast vágott le kegyetlen fringiájával, vitézei sem voltak restek példáját követni: az ezredes ki lett szabadítva, *Esztergomi Mihály* százados kapitány abban a percben érkezett meg, súlyos csapásokat osztva, mikor már az ellenség a zászlótartóval tusakodott; az ellenséges lovasság vissza lett verve.

E lovagcsata alatt azonban a franciáknak két dragonyos osztálya a nagy-kamondi erdő felé nyomult előre, s a lovasok által eltakarva, két zászlóalj lövész és voltigeur. Az erdő szélén volt egy nagy irtvány. Ha azt megszállhatják, akkor Andrássy dandárának sietve kell eltakarodni a megszállt halmokról, vagy körül lesz kerítve.

A pesti gyalogságot nem vezényelte senki: a maga eszétől jött rá, hogy azt az irtványt jó lesz elfoglalni. Mire az ellenség az erdő széléhez érkezett, már akkor oly irtó tüzelés fogadta a bokrok közül, hogy vissza kellett vonulnia.

A vezér, Andrássy tábornok, e viadal alatt, mely reggel óta folyt szakadatlanul, aggódva nézte a dombtetőről a túlsó völgy útjain, hogy vonulnak, óramutatói lassúsággal, a nagy hadsereg egyes csapatjai végig. Az ütegek, a poggyászvonat. Végre Boxic tábornok utóhada. A dobszó felhangzott hozzá a völgyből. Ha őt e dombtetőről elverik, a sereg utóhada menthetetlenül el van veszve.

- Ne hagyjuk magunkat, nemes barátim! - kiálta, mikor már ő maradt utolsó katonának a vezérkarával, s maga is kardot rántott, s új rohamra vezette vitézeit. Egy ágyút már elfoglalt az ellenség. Két köznemes, *Süke* és *Sebestyén,* visszarohant érte; szétverte a foglalókat, s visszahozta a löveget, ami újra helyet foglalt, s tüzet szórt az ostromlókra.

Hosszú nap volt! Júniusban olyan soká akar megjelenni az éjszaka, mely véget vet az ütközetnek. Még esti kilenc órakor is visszhangzottak a hegyek, völgyek a karakószörcsöki szoros körül, melyet en échiquier felállítva védett egy maroknyi kis nemesi had, s védte olyan sikerrel, hogy kilenc órakor az ellenség abbahagyta a támadást. János főherceg hadserege bántatlanul érhette el a nagyszőllősi utat, s ezzel meg lett szabadítva a katasztrófától.

Ez volt a karakói találkozás története; híven, a nem magyar ajkú hivatalos tudósításokból s az érdemrendosztó császári királyi bizottság jelentéseiből összeállítva, minden költői képzelet, szépítgetés hozzájárulása nélkül. Maga a táborkari őrnagy, *Maresich,* ki Andrássy mellé volt rendelve, kifejezést adott bámulatának e csupa új emberekből álló dandár fölött, mely két napig, férfi férfi ellen harcolt, s hét óráig tartó ágyú-, bomba- és röppentyű-tüzet kiállt nyugodt hidegvérrel.

S a karakói napok voltak annak a szakadatlan csatának az előnapjai, melynek csak egy pontját jegyezte fel az a festett pofájú kéjhölgy, aki a történet múzsájának hazudja magát: Győrt. Pedig az inszurrekció harca se nem kezdődött Győrnél, se nem végződött ott: és ott is - majd meglátjuk, hogy mi történt!

III.

A pápai nap

Június 11-én, tehát nyomban a karakói nap után, Macdonald francia tábornok, két csapatra osztott kilenc hadosztály lovassággal, Pápával egyenlő magasságban, Mersénel áthatolt a Marcalon, János főherceg hadserege már ekkor Pápát is elhagyta, és gyors menetben haladt az egyenes téti úton.

Ismét Andrássy inszurgens dandárjának jutott a feladat az oldalban támadó ellenséget feltartóztatni. A salamoni erdőből kibontakozó francia lovasság Borsos-Győrtül Mátyusházáig és Kéttornyú-laktól Pápáig egy vizenyős lapályt talált maga előtt, melyen egyetlen, kétezer lépésnyi hosszú kettős fasorokkal szegélyezett egyenes út képezte az egyedüli bejárást Pápára.

Ezt a defilét védte a pesti inszurgens lovasezred reggeltől délig, együtt hat kompánia Alvinczy-gyalogsággal és egy lovasüteggel. Az ellenség többször megtámadta őket, de a hosszú defilét mindannyiszor pusztító ágyútűzzel seperték tisztára.

Egyszer aztán, mikor a derékhad elvonulása végre lett hajtva, a leghátul verekedő pesti lovasságnak is parancs adatott a visszavonulásra.

Előbb a gyalogság húzódott vissza, azután a lovasezred szakaszonként. Az ellenség nem láthatta az elvonulást a két sor fa miatt; de amint az üteg is elvonult, s az ágyúk elhallgattak, arról megtudta, hogy az, ami a defilé elején előtte áll, az egyetlen, utolsó eszkadronja az ezrednek.

Ezt azután teljes erővel megrohanta.

S itt fejlődött azután ki egyike azoknak a viadaloknak, aminőket csak a hőskölteményekben találunk.

Hunyady József az ezred zászlóját kezébe ragadva, odavágtatott az ellenség közé, mely a szoros út hídját elfoglalta. Most ezen a kőhídon, melynek alacsony mellvédje volt, kellett mind a két félnek végerőfeszítéssel verekedni. A zászlótartó körül harcolt *Hegedüs,* a hadosztály századosa s *Mayerffy,* a főhadnagy; mind a kettőt elnyomta már az ellenség, de a nemes

vitézek nem hagyták a tisztjeiket, *Béky István, Horvát Péter, Papanek János* odaveték magukat az ellenség közé, s kiszabadíták vezéreiket. A mellvéden keresztül az összetömődött lovasok jobbra-balra hullottak le a mocsárba.

Egy közvitéz - *Vörös Mihály* volt a neve -, miután a jobb kezét elvágták, bal kezébe fogta a kardot, akkor azt is elvágták, akkor leugrott a lováról, egy fának támaszkodott, s ha mást nem tehetett, csonkult kezeivel fenyegette az ellenséget, s harsogó szavával biztatta társait, hogy ne féljenek vérüket ontani a hazáért.

Egy másik közvitéz, *Tóth Péter,* úgy dúlt az ellenség közt, mint egy oroszlán; kapott is viszonzásul sebeket minden oldalról; mikor azután azt gondolta, hogy eleget kapott, a lovát is leszúrták alatta, akkor félreállt a tolakodásból. Akkor aztán elkezdte számlálni a kapott sebeit. „Tizenegy!" - „De biz én kicsinálom egész tucatra!" - monda, s fogta a kardját, visszament gyalog, és csakugyan kicsinálta. Akkor azután a tizenkettővel megelégedett.

De az már csakugyan a magyar inszurgens humorátul telik ki csupán, amit *Ferenczy Jánosról* jegyzett fel a haditudósítás. Ez a nemesúr közvitéz volt a pesti lovasezredben, akit útközben kilelt a harmadnapos hideg, azért ott kellett maradnia az ispitályban. De biz ő, amint meghallotta, hogy a közelben ágyúznak, azt mondta a doktornak, hogy nem kell neki több medicina, megy ő verekedni, hol a fegyvere? - Mondák neki, hogy a beteg katona mellé nem szokták odafektetni a fegyverét, azt odaadták másnak, akinek kellett. Hol vegyen ő mármost fegyvert? Elment a városházára: ott sem adtak neki. Utoljára meglátott az őrszobában egy alabárdot, amit valami bakter hagyhatott ott; azt nem is kérte, csak elemelte szépen, s aztán loholt ki a borsos-győri út felé. Alabárddal a franciák ellen! Azzal a jámbor fegyverrel, amit a diákok minden éjjel a hátához vernek az éji őrnek, aki azt mutogatja. De ugyan mit tehetett gyalog lovassági harcban? Azt tette, hogy odafurakodott az út menti árokba, s mikor jöttek a franciák nagy vágtatva, hirtelen kiugrott az árokból, s egy lovast ledöfött a lováról. Azzal az alabárddal. Azután megint átugrott az árkon. Háromszor egymás után csinálta meg ezt a mesterséget a franciák előtt, s mind a *háromszor* leszúrt egy chasseurt a lováról. Azzal az alabárddal. Lehetett rajta nevetni, káromkodni vagy bámulni! Mikor aztán a hídnál folyt a hősi tusa, s az egyik oldalon az inszurgens lovasok hullottak bele a mély iszapba: akkor oda helyezte el magát Ferenczy János a híd alá s mikor egy lovas nemes lebukott, az alabárd kampóját beleakasztá a vízben fuldokló gallérjába, s egyiket a másik után úgy húzgálta ki a sáros halálból a partra - azzal az alabárddal. Végre a Gerence pataknál megsokallta egy chasseur az impertinenskedéseit, rajta hajtott, megszorította, hogy mindjárt összevágja. Jó Ferenczy János hidegvérrel felfogta a kardcsapást - azzal az alabárddal, s csendes békességgel olyant ütött a chasseur fejére - azzal az alabárddal, hogy az lett a *negyedik.* Annak aztán a lovát is megtartotta magának, meg a kardját és pisztolyait is, s kész ember lett belőle a nagy petek után.

Mikor e csodahőst bemutatták a vezérlő főhercegnek, ki őt nagyon feldicsérte: jó Ferenczy János meg nem foghatta, hogy mi nevezetes dolgot találnak abban a kis hajcihőben, hogy még érdemrendeket is akasztanak a mellére érte. Hiszen „mi az egy igazi derekas *restorációhoz* képest?" A legnagyobb nyeresége az volt belőle, hogy a hideglelése végképp elhagyta a jó kis izzadság után; rekommendálta is mindenfelé azt a hideglelésvesztő módot; de nem tudni, hogy használt-e az másoknak is.

A francia lovasság a hídról vissza lett verve, s azzal az ágyúk és az utóhad háborítatlanul vonulhattak a sereg után, melynek tartaléka a városon túl levő Kálvária hegyen volt összevonva.

- - - -

A veszprémi ezred ugyanazon az utcán vonult végig, amelyen egy hónappal elébb a csatamezőre indult. Zászlója össze volt már tépve: ellenség dulakodott érte. Hiányzott közüle ötvenhat férfi: halott és sebesült. Soknak a feje volt bekötve, a karja felkötve, arcon, homlokon félig behegedt sebek. Úgy vonultak végig a kapukban álló ismerősök, jó barátok, apa, anya, feleség, gyermekek láttára.

Az volt a szomorú pompa!

Hát még azoknak a sírása, akik nem találták a végigvonuló hadsorban azokat, akiket egy hónap előtt búcsúcsókjaikkal bocsátottak útnak!

Egy őrmester, *Baráth István,* egyike az inszurrekció legjobb vitézeinek, mikor a saját háza előtt végiglovagolt, nem állhatta meg, hogy meg ne álljon egy szóra.

Öreg apósa, felesége, két kisfia álltak kinn a kapuban. Lehet-e rossz néven venni egy hősnek, ha megállítja olyan helyen a lovát, s egy biztató szót adni nem sajnál szerelmeseinek?

- Ne fussatok el az ellenség elől; az a védtelen embereket nem bántja. Isten megoltalmaz.

A feleség a kisebbik fiát felnyújtá hozzá, s az átölelte a nyakát, a nagyobbik a kengyelvasába kapaszkodott. Úgy könyörögtek neki: „Ne hagyj itt bennünket, apám! Maradj velünk itthon! Ki védelmez minket, ha te elhagysz!”

Az öreg após elkeseredetten szólt hozzá:

- Ha már a rendes hadsereg sem képes megállni a nagy hatalom előtt, mit erősködtök ti tovább? Szállj le, maradj itt! Nem tartozol a törvény szerint csatába menni: családapa vagy!

A feleség sírva szólt:

- Úgyis veszve van már minden.

Erre Baráth István azt felelte:

- A haza elébb való, mint a gyermekek és a feleség! S a haza nincs elveszve soha!

S azzal megcsókolta kisfiait, visszaadta őket anyjuk karjaiba, s sarkantyúba kapva lovát, elhagyott helyére visszavágtatott.

S Baráth Istvánnak ez a mondása nagy hamar elterjedt az egész ezredben; onnan megint a többi felkelőseregre.

„A haza elébb való, mint a gyermek és a feleség! S a haza nincs elveszve soha!”

S az többet ért száz cifra proklamációnál.

Ugyanez a Baráth István volt az, aki, mikor észrevették az inszurgensek, hogy a közöttük kiosztott töltényekben a golyók agyagból vannak (!) (persze, drága volt az ólom!), odakiáltott a bajtársainak: „Sebaj! van a menténken ólompityke, vagdaljuk le”. S az inszurgensek lövöldöztek a mentéjük és mellényük ólompitykéivel!

Még egy találkozása volt a visszavonulás alatt a veszprémi őrnagyi szakasznak az ellenséggel, ami egyike a legszebb jeleneteknek. Egy francia lovasosztály sebes rohamban vágtatott az utóhad után, akkor a veszprémi lovasság szembefordult, és mozdulatlanul állt, mint a fal: úgy várta a közeledő ellent. Az vágtatva jött rá egész húsz lépésnyire. A veszprémi had csak állt, kardját a csípőjéhez nyomva. Erre a francia főtiszt is „megálljt!” parancsolt a maga lovasságának, s aztán néztek egymás szeme közé néhány percig. Akkor a francia tiszt szalutált a kardjával: „Bravó, kamerád!”, visszafordította a csapatját, s aztán mentek csendesen ki jobbra, ki balra.

- - - -

És annyi összecsapás közt az inszurgens sereg csak egyetlenegy foglyot vesztett; azt is a rossz, csökönyös lova ejtette rabbá, ami megkötötte magát az út közepén, s úgy fogatta el a gazdáját. - Szegény Gasparics Józsit sajnálták is nagyon az ismerősei, mert igen jó fiú volt, s szerette a tréfát.

Hát este az őrtűznél csak előkerül ám Gasparics Józsi, s szép jó estét kíván az atyafiságnak. Nem is gyalog jött pedig, hanem lóháton, s volt annyi esze, hogy a legjobbik lovát válassza ki a franciának, azt hozta el a magáé helyett cserébe, s azon is verekedte végig az egész hadjáratot.

- - - -

A megvívott csatának az lett az eredménye, hogy azalatt János főherceg derékhada Gyarmatig mehetett, ahol aztán a Győrtől eléje küldött Mecséry tábornok inszurgens serege által fölvétetett. Az I. pesti s a VIII-ik zalai, a Veszprém, Zala és Komárom megyei inszurgens gyalogság, a Bars, Sopron és Vas megyei lovas fölkelő ezredek álltak most szemben az ellenséggel.

Ez volt a Karakónál megkezdett harc harmadik napja.

A taktikai siker el lett érve, János főherceg hadserege egyesülhetett a nádor felkelő hadseregével.

*

A francia hadsereg zöme átkelt a Marcalon, a pápai Kálvária hegyről meg lehetett számlálni tizenötezernyi gyalogságát, amint az Nyárádtól Borsos-Győrig felvonult.

A megszállt Kálvária halom huszonnégy órai pihenést biztosított a felvonuló hadseregnek.

A veszprémi lovasságnak oda hordtak ki a pápai asszonyok ennivalót, ami azoknak nagyon jókor jött.

- Felét eltegyétek a kenyérnek - mondá Baráth István a bajtársainak -, már három nap óta nem láttunk kenyeret, s Győrig megint nem látunk, s meglehet, hogy ott sem látunk.

Ez este a kapott sebekre is lehetett gondolni. Tábori orvos ugyan nem volt az inszurgenseknél; mert hiszen hogyan keveredett volna *borbély* a *lovas* nemesurak közé?, hanem volt nekik egy Regimentspáterük, a derék *Csobránczy Ferenc,* az tudott a sebészethez is, s ha valaki meg akart élni, azt meggyógyította; ha meg akart halni, azt meggyóntatta, s mind a két minőségben tökéletes munkát végzett.

IV

A győri két nap[5]

Mikor Tétnél a két fővezér összetalálkozott, János főherceg serege állt tizenhatezer főnyi sorgyalogságból, ötödfélezer stájer és osztrák honvédségből, kétezer-kétszáz lovasból és a két inszurgens lovasezredből. A nádor parancsa alatt álló inszurgens haderő ment tizenegyezer-száz emberre, aközött nyolcezer-nyolcszáz lovas.

Az inszurgensek egy része a Kárpátokat védelmezte a lengyel fölkelők betörése ellen, s zempléniek Galícia közepéig vitték zászlóikat. Ung, Bereg inszurgensei *Vay Miklós* alatt a kincstárnak milliókra menő vagyonát mentették meg; saját maguk szerezték még a fegyvereiket is. A Tisza melléki inszurgensek még útban voltak, s június 13-án keltek csak át a budapesti hajóhídon, a győri tábor felé igyekezve.

A rendes hadsereg halálra volt fáradva: a Piavétól elkezdve a Marcalig nem volt pihenő éjszakája, nem egy napja, amelyen az ebédet megfőzhette volna. Ember és ló el volt csigázva már, és testileg, lelkileg elcsüggedve.

Az inszurrekciót még fenntartá a lelkesedés, dacára a hiányos fegyverzetnek. A katonai fegyelmet pótolta a nemes büszkeség és elszántság, s azt a hiányt, hogy nem voltak gyakorlott tiszteik, betöltötte ki-ki a maga eszére bizakodással.

Az inszurrekciónak törvény szerinti fővezére volt a nádor, az ország főkapitánya.

József főherceg akkor a harmincas években járó daliás férfi volt; komoly, hosszúdad arcának magyaros jelleget adott az akkoriban csupán magyarok által viselt bajusz.

Az ő kedvenc alkotása volt az inszurrekció.

---

[5] A magyar inszurrekcióra vonatkozó adatokat a következő művekből vettem:

1. *„Auszug aus der Geschichte der Insurrection des Adels von Ungarn. Im Jahre 1809. und 1810.”* - Für Seine Majestät den Kaiser und König von Ungarn verfasst von Major von K-y (Kisfaludy Sándor - a szerző), Flügel-Adjutant des E. H. Reichs-Palatins und obersten Landeskapitäns K. K. Hoheit. *Erste Periode. Von dem Schlusse des Landtages 1808 bis inclusive der Schlacht bei Raab am 14. Juni 1809.*

2. Ugyanazon cím alatt. *Zweite Periode. Von der Schlacht bei Raab am 14. Juni 1809 bis zum 22. Juni 1809, an welchem Tag die Insurrectionstruppen nach Verkündigung des Waffenstillstandes am 20. Juli sich in die Cantonirung begeben.*

(Mind a két mű *kézirat*, s *a király magánhasználatára* íratott meg *a nádorispán megrendeléséből*.)

3. Ugyanazon kéz írásával, de szerző névjegye nélkül: *Geschichte einzelner Regimenter, Bataillone und einzelner Individuen der Insurrection des Adels von Ungarn.* (E műben háromszáznegyven *kitüntetett* vitéznek a viselt dolgai vannak feljegyezve hiteles jelentések alapján.)

4. 5. *Beitrag zur Geschichte der Insurrection im Jahre 1809 und 1810 in chronologischer Ordnung;* verfasst von den General-Adj. Oberst Gf v. Beckers. Erste und zweite Periode.

Különösen a győri ütközetre vonatkozó hites adatok.

6. *Tagesbericht von 15. Juni 1809.*

7. *Moniteur 23. Juni 1809 Nr. 174.*

8. *A Mária Terézia-rend határozatai. Nr. 2473.*

9. *Az érdemrendek és jutalmazások kiosztását intéző ítélőszék határozatai* 2460. sz. alatt.

Azonkívül egyes ezredek történetei, amik a megyék levéltáraiban találhatók; de amik csak a Kisfaludy-féle „hősök szótárá”-nak adatait erősítik meg, új adatok felhozása nélkül.

Csoda fordulatokat várt tőle, mind a csatatéren, mind a politikai helyzetben. El is nevezték érte a bécsi aulikus körökben „der neue Rákóczi”-nak.

Az ő ajánlata az volt, hogy az összegyűjtött tizenegyezer emberével, akihez még a Tisza-vidékieket is oda lehetett volna vonni, Károly főherceg nagy hadtestéhez csatlakozzék, s az inszurgens lovasságot egy tömegben működtesse a beközelgő eldöntő nagy ütközetnél.

S ebben volt katonai gondolat.

Teringettét! Kilencezer olyan lovas, akinek a két sarkantyúja „becsületérzés” és „haza-szeretet”, odavetve a March-mező rónáira egy tömegben, nekizúdítva a hatalmaskodó bajor lovasságnak, eléje tolva a nagy sakkjátékos gyors mozdulatainak, micsoda fordulatot adhatott volna az eseményeknek! Nem döntötte volna-e el másfelé a kockát?

Más volt írva a sors könyvében.

Azon a napon, amelyen a két sereg egyesült, a nádornak alá kellett magát rendelnie a tábornok főhercegnek. Hisz ez tábornok volt, ő pedig csak egy országnak a főkapitánya. A nádor előre kimondta, hogy Győr alatt csatát elfogadni nem jó lesz. Az ellenség, a Rábán átkelve, az elsáncolt tábort megkerülte, s a síkságot a szomszéd magaslatok egészen uralják.

Az lett megállapítva, hogy a Csanak és Szemere közti erdős magaslatokat megszállják, s ott az ellenség rohamát egyszer visszaverve, az egész egyesült sereggel átkelnek a Duna balpartjára Némánál, vagy Komáromnál. A franciák maguk bevallják, hogy ez esetben visszafordult volna az alkirály serege.

Másnap korán reggel aztán arra a meglepetésre ébredt fel a nádor, hogy az olaszországi hadsereg már a győri elővárosok alatt áll. A reggelt sem várták meg: éjszaka jöttek el, anélkül, hogy valaki üldözte volna őket; benne voltak már a futásban. Nem is hagytak a hátuk mögött semmi hegyet, erdőt, mély utat megszállva. Egypár kompánia katonát el is felejtettek tudósítani a gyors elvonulásról; úgyhogy azok csak akkor vették észre magukat, mikor már körül voltak véve az ellenségtől.

A nádor rögtön lóra ült, s intézkedéseket tett, hogy a csanaki és Ménfő és Tenyő közti magaslatok elfoglaltassanak. E rendeleteit közölte Nugent tábornokkal, János főherceg táborkari főnökével, aki azokat bizonyosan végre is hajtotta volna, ha reggelire nem lett volna hivatalos a főherceghez, s nem lehet csodálni, ha aztán kiment a fejéből.

Andrássy két inszurgens ezrede tartotta még a ménfői magaslatot - a maga bölcs belátásából - megszállva. János herceg serege letelepült Szabadhegynél, s végre-valahára hozzájutott, hogy megfőzhesse a rég nélkülözött ebédet.

A jászkún hadosztályt, melyet az előőrsön feledtek, *Józsa Imre* káplár mentette meg, tizenkét társával a hédervári erdőben Zámoly és Újfalu közt elállva az utat az ellenség előtt, s addig viaskodva, míg a századosa, *Vojnics Mihály* összeszedte az egész eszkadront, s elvonulhatott vele.

A Rába mellett voltak Mecséry inszurgens tábornok csapatjai. Ki-ki helyet foglalt ott, ahol legcélszerűbbnek találta. Senki sem osztott rendeleteket.

A nádor sürgette, hogy csináljanak valami csatatervet, s a maga részéről minden jó tanácsot előadott; de a táborkari főnök, Nugent, sokkal sürgetőbbnek találta az ebédet; és tökéletes igaza volt, mert az ellenséget megkapja az ember akármikor, de a jó ebéddel sietni kell. Íme alig ülhettek le, már ott kellett hagyni az asztalt, az ellenség elkezdett Csanak felől ágyúzni, s a dörgés egyre közeledett.

A két főherceg erre fölkelt az ebédtől, s nyeregbe ült.

Az ellenség előhada már akkor a nevezetes „vörös keresztig” nyomult előre, s a csanaki hegyhátról az egész Győr-vidéket uralta.

A francia előhad és az inszurgens csapatok voltak egymással ágyúharcban, melyből lassanként lovassági csata fejlődött ki.

Két újonc ezred került bele a tűzbe, a barsi és zalai lovasság, akik még e napig nem láttak ellenséget.

A barsi inszurgens lovasság, *Jeszenszky János* alezredessel a szakasza élén, bátran bevágott az ellenséges lovasság közé; az visszanyomult előle ravaszul, de csak azért, hogy odacsalja egy árok elé, melyben egy csapat gyalogság volt elrejtve, mely egyszerre sortüzeléssel fogadta a barsiakat, s arra rögtön visszafordult a hátráló francia lovasság, s körülfogta a zavarba jött inszurgenseket. Hanem emberére talált bennük; fel van jegyezve a nevük a derék férfiaknak, kik nem hagyták megcsúfolni a zászlójukat. Jeszenszky halálos sebeket osztva ellenfelei közt, kivágta magát a csoportból, s azzal összeszedve elszéledt embereit, újra rátámadt az ellenfélre, visszakergette a csanaki dombokig. *Tormos Mátyás, Litassy Bálint, Gálos Károly, Nándory András* ahol megjelentek, ott elszéledt az ellenség, vagy halva maradt. Ott azután elkezdtek rá ágyúzni; a barsi lovasság állta a tüzet nyugodt lélekkel egész besötétülésig, mintha kérdezné, hogy no, hát mit tudtok még? Első föllépésre megismerte a kardtusát, a puskasortüzet és az ágyúgolyót.

A zalai lovasságnak jutott a szerencse a legválságosabb helyzetben ismerkedni meg a háború zsengéivel: az inszurgens ágyúütegek fedezésére volt rendelve. A leggyarlóbban felszerelt lovasság: kötőfékkel kantár gyanánt, kard nélkül, pisztoly nélkül, csak a maga fokosával ellátva. Mégsem ingadoztak, s ha futottak, futottak előre, s visszaverték az ellent; pedig egyre süvöltött közéjük az ágyúgolyó. Egy teke az ezredesük, Kisfaludy fejéből csapta ki a csákót, magát is szédülten ütve le lováról, másik a kapitány, *Foky Ferenc* lovát lőtte ki alóla, utoljára egy gránát odatalált egy lőporos szekerükbe, azt felrobbantotta. A pukkanás lángja egy inszurgens tüzért egészen összepörkölt, s mind a két szemét kiégette. Ennek a nyomorult alaknak nevezetes, szomorú szerep jutott az inszurrekció történetében, nem ugyan a mai napon, hanem a rákövetkezőn, amit majd sajnosan fogunk tapasztalni, ha rájövünk.

A két újonc lovasezred akként tette le a próbát ezen az első napon, hogy az ellenfél tábornokának, *Lauriston* grófnak későbbi elbeszélése szerint az ellenük kiküldött chasseur-ezrednek kétszázhetven halottja s tizenegy tiszt vesztesége volt, úgyhogy azt másnap nem lehetett az ütközetbe vinni. Lauristonnak saját fia e csatában nyerte el a vállrózsáit. Őalóla kétszer lőtték le a lovat az inszurgensek, s ezrede őrnagyát levágták; másnap az ifjú Lauriston lett őrnaggyá helyébe. Ezt tette a két újonc lovasezred az első napon.

De még az inszurgens gyalogság is kimutatta mai nap a maga oroszlánkörmeit. A zalaiak állták meg vitézül a sarat.

Gyönyörű jelenet van följegyezve róluk. Két testvér volt a hadsorban: *Berecz István* és *Ferenc*. Nagyon szerették egymást, itt sem akartak elválni. Mikor az ágyútekék zúgni kezdtek a fejük felett, az öcs Ferenc azt mondta: „Bátyám, én most ide állok kegyelmed elé. Kegyelmednek felesége, sok kisgyermeke van, nekem senkim. Ha jön a golyóbis, engem hadd találjon!” - s jött a golyóbis, odaterítette Ferencet a bátyja lába elé. Erre Berecz István elkeseredetten kiálta: „No, francia, ha meglőtted az öcsémet, hát lőj meg engemet is!” Abban a pillanatban jött a másik golyó, s odafektette Berecz Istvánt is az öccse mellé szépen.

Déltől késő estig tartott az ágyúzás és a lovassági harc.

Ezalatt a nádor folyvást ott járt a csatatéren. Kíséretében voltak Kisfaludy Sándor, a nagy hírű költő, Nagy Pál, Csohányi: szárnysegédei, Beckers táborkari főnöke, Diószeghy, a nógrádiak, Kisfaludy János, Eölbey, a Vas megyeiek, s Nagy Gábor, a túróciak ezredeskapitányai s több alsóbbrendű tiszt.

Az ellenség nyolcfontos ütege, mely vágtatva érkezett meg Pápa alól, folytonosan a fényes csoportot tisztelte meg ágyúgolyóival. Ráismertek a nádorra aranyos díszöltönyéről, érdemcsillagai ott fénylettek mellén, mintha célpontnak rakta volna fel. És ő hidegvérrel nézte az ütközetet, melyet - senki sem vezényelt. A figyelmeztetésre, hogy ne tegye ki annyira az életét, csak egy szomorú mosoly felelt ajkain, az ellenség haubicai körülötte csapkodtak le. Egy ágyúteke a nádor közelében lovagló Stocker főhadnagy lovát sodorta el, egy másik Günsberg tisztnek a karját zúzta szét a kíséretében. Mégsem volt rábírható, hogy elhagyja a helyét. Mintha vasból öntött szobor állna ottan. Példa a többieknek, kik idejöttek, megmutatni, hogy készek a halálra.

A rendes hadsereg pihent azalatt, és főzte a maga húsait, mint akire ez az egész bolondság nem tartozik.

Csak a két gyönge lovasezred, a Hohenlohe dragonyosok és az Ott huszárok tettek egyszer - a maguk jószántából - egy kísérletet az alkalmatlan üteg elmozdítására. De azok is véres fejjel jöttek vissza, az ellenség kartácstüzétől megtizedelve.

E roham után egy jellemző epizódot jegyzettek fel a szemtanúk.

Egy győri inszurgens lovas, *Ugrinovics Lázár*, kijött egymagában ütközetet látni. Senki se hívta ide, mert a hadosztálya valahol hátul feküdt a tartalékban; de hát az neki nagyon jó mulatság volt, hogy mikor egyes portyázó francia lovasokat megkaphatott, azoknak nekirúgtatott, s ha helytálltak, jól elpáholta, ha elszaladtak, „szakkerbokkert” kiabált utánuk.

A lovasság sikertelen rohama után észreveszi Ugrinovics, hogy három francia lovas egy földön fekvő osztrák dragonyos tisztet körülfogott, aki már meg van sebesítve, de mégis védi magát.

- Ejnye, hát nem hagytok békét annak a szegény párának! - rivall rájuk Ugrinovics, s oda vágtat, leüt egyet, levágja a másikat, a harmadiknak utána küldi a véleményét: azzal leszáll a lováról, felveszi a németet, felülteti a saját lovára, s mikor aztán viszi vissza, megszabadítva fogságból és halálból, azt veti oda hetykén: *„Így tesz az inszurgens, mikor megharagszik!”* A dragonyostiszt szeméből kicsordult a könny. Ő is ott lehetett Landsknechtsschild bárónő estélyén, mikor az inszurgenst paródiázták.

Utoljára aztán, hogy senki sem jött a csatát vezetni (a nádor csak közvitéz volt már, ő nem volt vezér) támadt egy elmés ember az inszurgensek között: *Ertel* alezredes. Ennek az a gondolata kerekedett, hogy ugyan mit pihennek azok az öreg ágyúk az elsáncolt tábor előtt, ahol nincs ellenség, s odavontatott belőlük hatot a Rába partjára, ahonnan az ellenséget szépen oldalba lehetett ágyúzni, s amint az elkezdett dolgozni gorombán, az ellenség átlátta, hogy ennek fele sem tréfa, s mindenestül, ágyústul, lovastul visszavonult Ménfőre, s békét hagyott azután.

Ekkor itt lett volna az idő és alkalom szépen levonulni az egész sereggel Komáromhoz s ott átkelni a Dunán.

Hanem ehhez valami intézkedés kellett volna: valami vezénylet, vagy hogy híják?

Keresték is Nugent tábornokot egész éjjel, de biz azt nem találták sehol. Valószínű, hogy lefeküdt.

S ha azt tette, igaza volt benne. Sokat fáradt, s olyankor bizony jólesik az embernek, ha kedvére kipihenheti magát - ha mindjárt nem is a babérain.

Az egész éj tétlenségben folyt le, mialatt az átelleni hegyeken a francia tábor őrtüzei mutatták az ellenség messze kiterjedő haderejét.

Másnap reggel hét órakor a két főherceg már lovon ült, s annyira kedvezett nekik a szerencse, hogy Nugent tábornokot csakugyan feltalálták.

- De mármost itt az ideje, hogy tegyünk rendelkezéseket - sürgette a nádor.

- *Minek az?* - mondá a tábornok - *majd rendelkezik az ellenség; s mi ahhoz alkalmazzuk a mienket.*

Amiben megint tökéletes igaza volt.

Tehát minden csapat állt, és feküdt ott, ahova a mennyei gondviselés odarendelte.

A hadsereg hozzáfogott megfőzni a maga ebédjét.

Az inszurgens is ugyanazt tette volna, ha nem hiányzott volna az ebédhez két lényeges alkatrész, a kenyér és a hús.

A veszprémi és pesti ezredek már hat nap óta nem kaptak élelmet, a tarisznyájuk pedig már kiürült.

Nyolcvanezer darab kenyeret süttetett a nádor előre, hanem azt a generalissimus a megelőző napokon a főhadseregbe követelte be, abban a hitben, hogy az inszurgens sereg és az olaszországi had úgyis oda fognak csatlakozni.

Tehát nem volt mit enni.

Ekkor a nádor beizent Győr városába, Kisfaludy Sándor által, hogy ugyan az Isten szerelméért ne hagyják a polgárok éhen elveszni a felkelő nemességet! Amint a hősregék költőjétől ezt a szózatot megtudták a jó győriek, nosza minden háznál elkezdtek sütni, főzni az inszurgensek számára, bort is adtak össze nagy bőséggel; minden készen volt nagy hamar, csak érte kellett jönni.

A főhercegek a kismegyeri kápolnához vitették ki maguk után a reggelit, s a nádor újra sürgette, hogy ideje volna egy hadirendet kigondolni.

Vállat vontak rá. Neki nem volt itt szava.

Abban a kéziratban, amelyből ez adatokat vettük, vannak több helyen kitörült sorok. Ezek a legtanulságosabbak. Egy ilyen kitörült mondatból ezt lehet kivenni: „E lemondásból lehetett megismerni az ő magas lelkét (a nádorét), ki a régi rómaiak mintájára, felülemelkedve a mostani katonai etiketten, ha királya úgy kívánta mint zászlótartó is kész volt szolgálni más vezér alatt.”

Az ebéd már meg volt főzve az inszurgensek számára, a veszprémiek, akik legközelebb érték, beküldték a maguk részeért a városba *Fehér Mihály* káplárt, *Lampert* és *Csizmadia* közlegényekkel.

A város kapujához érve, már felütötte az orrát a legénységnek a jó pecsenyeillat, ami minden konyhából üdvözölte őket, s ami a gyomorban oly kellemes fantáziákat ébreszt.

- Éppen délre harangoztak: jókor jövünk - mondá Csizmadia Péter.

Ekkor elkezdtek ágyúzni.

- Nem pajtások, már elkéstünk - monda Fehér Mihály. Nekünk *ottan* harangoznak!

S azzal megfordultak mind a hárman, otthagyták a jó ebédet, s étlen, szomjan, mint társaik ott kinn a mezőn, vágtattak vissza a csatatérre, s éppen jókor érkeztek, hogy részt vehessenek

abban a vendégségben, melyben Fehér Mihály is kapott két sebet; az volt neki a jó áldomás, a lovát is lelőtték: az volt a pecsenye, de a két bajtársa nem hagyta ott veszni. Odavették a két lovuk közé, s egyik-egyik kezét fogva, úgy vágtattak el vele, az ellenséget jobb kézzel, bal kézzel hárítgatva el kétfelől.

A franciának aztán volt hadirendje.

Amint roppant lovassági tömegével elkezdett kiterjeszkedni *Kis-Megyeren* túl, s ugyanakkor gyalogságát rohamoszlopokra alakítá *Szabadheggyel* szemben, mindjárt ki lehetett találni a szándékát, hogy egyfelül az egyesült osztrák-magyar hadsereg derekát akarja keresztültörni, másfelől annak a visszavonulási útját Komárom felé elvágni.

Most azután az utolsó órában Nugent tábornok is átlátta, hogy valami intézkedést kell tenni. Abdánál állt még egy inszurgens hadtest Meskó tábornok alatt, egy másik a Szigetközön Keglevich tábornok alatt. Ezekhez gyorsfutárt küldött, hogy adjanak rendelkezésére még tizenkét svadron inszurgens lovast. Hogy mi történt ezekkel a lovasokkal? Azt majd érdekes lesz elnézni. Az egész két dandárt idevonni a főhadsereghez már nem volt idő. Még reggel lehetett volna.

A francia egy óra alatt készen volt a maga csatarendjével. Hiszen a mieink is készen voltak.

Szabadhegy előtt egy kiálló szögletet képeznek azok a dombok, amiknek a legmagasabbikán áll egy majorság. Itt lettek elhelyezve az ágyúk és a gyalogság.

Csak három inszurgens zászlóalj van a tűzben: Vas, Zala, Veszprém. A pesti és komáromi a tartaléknál volt, a többi az elsáncolt táborban.

Az első halott neve, akit az első francia ágyúgolyó lezúzott, *Rózsás János*, a veszprémi gyalog zászlóaljból. Mikor összerogyott, s látta, hogy bajtársai (akik még sohasem láttak meglőtt embert, vérző tagokat) meg vannak indulva (nagyon szerették, derék fiú volt, sok apró gyermeke otthon), lelkesülten kiáltott fel: *„Ne törődjetek velem! Harcoljatok vitézül. Nem fáj a halál! Gyönyörűség a hazáért halni!” - S félrehúzta magát - és meghalt.*

A franciának volt haditerve.

Vezérei: *Grenier, Colbert, Lauriston, Narbonne* Európa legnevezetesebb csatatérein tanulták a háború tudományát.

Míg ágyúi a mi hadsorainkat tizedelték, gyalogsága tömött oszlopokban rohant fedett hadállásaink megostromlására, s a gyalogság mögött vonultak a lovascsapatjai, a visszaveretés esetére helytállani.

A szabadhegyi halmok és a majorépületek körül folyt a leghevesebb csata: itt volt a három inszurgens gyalog zászlóalj s két magyar sorezred, az *Eszterházy* és *Alvinczy.*

A győzelem nem volt se könnyű, se olcsó.

A veszprémiek az Eszterházyakkal, mikor már az ellenség ágyúikat elfoglalta, szuronyszegezve rohantak rá, visszavették az ágyúkat, s kiverték az ellent Szabadhegyből, egy lövés nélkül; kapitányuk, *Krantz Károly* maga vágta le személyes viadalban az ellenség vezénylő főtisztjét, s az újra támadó ellenséget háromszor leszórta a megmászott halomról.

A zalaiak egészen fedetlen helyen álltak, lenn a síkon, ahol az ellenség ágyútüze és puskagolyói ellen nem védte őket semmi. Utoljára nem tűrhették tovább. Ezredesük, *Ghilányi János* leszállt a lováról, s kezébe ragadva a zászlót, rohamra vezette vitézeit. Rossz puskáik voltak; de jó volt a szurony, meg a puskaagy, s az ellenség kénytelen volt menekülni a haragjuk elől. Hanem ekkor egyszerre egy osztály lovas chasseur került a hátukba, s Ghilányi, ki elöl rohant a zászlóval, már körül volt fogva. Még a betanult sorgyalogságnak is veszedelme

az ilyen lovassági roham. Hanem ezek helytálltak neki, összecsődültek a megtámadott ezredesük körül. *Osterhuber, Sós, Vizy, Szigethy, Sólyom, Dervarics, Ádám, Taba*: szuronnyal, puskaaggyal harcoltak körüle; *Dóczy* főhadnagy nehéz fringiájával, s - szétverték a megtámadó lovasságot, s megmentették az ezredest és a zászlót.

Itt a tegnapi jelenet megint megismétlődött a két testvérrel. *Hermány Antal* és *Péter* együtt, egymás mellett estek el zászlójuk védelmében. A zalaiaknál jellemző volt, hogy annyi egytestvér volt közöttük együtt (kötelességen kívül). Három *Kármán*, négy *Szeghy* testvér lett kitüntetéssel jutalmazva.

Ezek már nem voltak újoncok, mert hiszen *tegnap* már részt vettek az ütközetben.

A Vas megyei inszurgens gyalog zászlóalj a második harcvonalban volt felállítva; mikor a francia gyalogság az első harcvonalat áttörte, s a sorgyalogság szétzavarva rohant hátra, otthagyva az ágyúkat: ez az újonccsapat útját állta a hátrálóknak, s míg egy része azoknak újrafelállításával foglalkozott, a másik részét a zászlóaljparancsnok, *Erdődy Károly* gróf szuronyszegezve vezette rohamra a győztes ellenség ellen. A roham sikerült, a franciákat visszavetették, *Sipkovics László*, *Mesterházy Mihály* és társaik utánarohantak az ágyúnak, amit az ellenfél már vitt magával, s szétverték az elfoglaló csapatot, s visszahozták az ágyút. Ekkor szokás szerint egy osztály lovas chasseur rohanta meg a csapatvezért és a zászlótartót. Zongor Mátyás káplár volt; hanem azért a nagy bajban ő is tudott vezér lenni; összeszedte a pajtásait, *György Benedek, Sterniczky, Török, Váry* megmutatták hogyan kell szuronnyal lovasok ellen harcolni, kiszabadíták zászlójukat, vezérüket, s minthogy ennek elhordta a lovát egy ágyúteke, felvették őt a vállaikra, úgy vitték ki a pusztító kartácstűz közül. Mintha csak restaurációban lettek volna!

A balszárnyon ezalatt a lovassági harc fejlődött ki egész terjedelmében; ott voltak a pesti és veszprémi ezredek.

A pesti lovasezredet sikerült a francia lovasságnak egy oldalrohammal az úgynevezett *Viczay-ároknak* nekiszorítani. A mély vízárok a távolból nem volt észrevehető, s a vitéz ezrednek könnyen lehetett volna az előre megásott sírjává.

A bőszült viadalban, mely itt kifejlődött, elveszté már lovát a vitéz *Jeszenszky* s *Teleky Ádám* gróf; az árok tele volt már hanyatt-homlok lezuhant lovasokkal és paripákkal.

Az ezrednek volt két tábori lelkésze is, egy katolikus pap, *Járossy Mihály*, és egy protestáns lelkész, *Varga József*. Mind a kettő versíró ember volt, s a tábortűznél sokat versengettek egymással, hogy melyiknek a verse hathatósabb. A Viczay-ároknál is ott voltak mind a ketten lóháton.

- No páter! - kiáltott most *Varga* a másiknak e szorongattatásban - most fújjuk el a költeményeinket. Lássuk, melyikünké gyújt jobban?

S azzal hozzáfogtak ketten kétfelől harcosokat lelkesíteni szép rímes alexandrinusokban. S mind a két versnek egyforma hatása lett. A vitézek új tűzre gyulladtak.

Fekete József káplár bajtársaival elszántan közé rohant az ellenségnek, s először is a főhadnagyát, Jeszenszkyt szabadítá ki a fogságból, azután balra fordult, s *Teleky Ádám* kapitányát vágta ki a franciák kezéből, s lovat is szerzett neki, amire megint felüljön.

Clementis és *Gyurikovics Vince* hadnagyok és *Halász* őrmester *Gosztonyi* ezredes segítségére rohantak, ki az ezred zászlója körül elkeseredett harcot vívott, s szétverték az ellenfelet.

Baross János két főhadnagyát szabadítá ki a franciák közül, kiket már elnyomtak, *Horváthot* és *Sárközyt.*

Miskey Ferenc kapitány maga vágta keresztül magát a támadóin, senki segítsége nélkül, *Máriássy Dénes* tiszttársa követte a példáját.

Ezalatt *Földváry Gábor* és *Antal, Szeles Józseffel, Zsámbokrétyvel* a mély árokba hullott bajtársakat szabadíták ki veszedelmes helyzetükből, s csodálatos erőfeszítéssel kimentve valamennyit, újra a csatába vitték.

A legdühösebb küzdelem *Rakovics Antal* százados körül folyt, ki alól a tusában két lovat lőttek ki, a harmadikat *Szalmásy Ferkó* káplárja adta át neki, s maga gyalog harcolt tovább. Egyetlenegy férfi sem volt az ezredben, aki ellenféllel össze ne vagdalkozott volna. De az igazi inszurgens „hat vágás" *Tisza Péterről* van följegyezve.

Ez a hős lovag ebben a nagy tusakodásban először is a főhadnagyát, *Ladányi Sándort* csikarta ki az ellenség kezéből; akkor ő maga is olyat kapott a fejére, hogy lebukott a lováról. Ott hagyták halottul. De nemsokára felocsúdott. A francia lovasok ott toporzékoltak körülötte. Felugrott; egyet halálos csapással leütött. Akkor felveté magát annak a nyergébe. Aztán amerre nyílást látott, igyekezett kimenekülni a tágasba. Ekkor ismerős lónyerítés üti meg a fülét. A jó hóka lova nyerített gazdája után. Azt ő maga nevelte fel; nem is adta volna tíz más paripáért. „Dejsz az én hóka lovamat nem viszed el franciának!" - mondta *Tisza Péter*, s azzal megnyálazva a markát, kapta a fokosát két kézre, odavágtatott, szétcsapott a sűrűben, megkapta a hóka lova kantárszárát, átszökött annak a nyergébe: „Itt a lovad cserébe: tartsd meg!" - kiálta a franciának, visszavágtatva a saját paripáján a maga népéhez. Ezt se tenné más meg; csak az inszurgenstől telt ki az valaha napján!

S az egész hősi csata alatt harsogtatta a két tábori pap a maga lelkesítő versét kitűnő sikerrel. Ez azután taps volt: nem tenyerek, kardok csattogtak össze!

...Ilyen *zenészeti és szavalati akadémiát se* rendeznek többet soha a világon!

- - - -

Ekkor *Zichy Ferenc* gróf, az ezredes, kiküldte az őrnagyát, *Ihász Imrét,* hogy az ágyúkat mentse meg minden áron. Az a szégyen nem érheti a veszprémi ezredet, hogy tőle ágyúkat vettek el.

S ugyanekkor az öccsét, *Zichy Károly* kapitányt, *Hunkár Antal* svadronvezetőt a szakaszaikkal a rohamra jövő ellenséggel szembe indítá.

Ihász Imre, ki már Szombathelynél rajta hagyta a kezeszennyét az ellenfelén (ott levágatta ötven lovasát, s harmincat foglyul ejtett a megyeház előtt), sietett végrehajtani a parancsot, leszállítá a legénység egy részét a lóról, s nekiállítá az összetört ágyúknak, hogy vegyék azokat fel, és hozzák ki a dulakodásból.

Hallatlan merészség! Összetört kerekű ágyúkat embervállra emelve hozni ki a csatából.

Megtették.

Az ellenfél bámulatára s a haubicok durrogásai közepett, felvették a vállaikra az ágyúkat, átemelték az országút mély árkán, ott azután kötelet kötöttek a végeikre, s lóhoz kötve, úgy szánkáztatták el azokat magukkal a sík mezőn.

A két hadosztály ezalatt kétségbeesett harcot kezdett a túlnyomó erővel. *Kovács András* hadnagyot egy pisztolygolyó holtan teríté le. *Kemény Dénes* elvágott kézzel fogságba jutott, s maga a hősök hőse, *Hunkár Antal* négyszer vezette a rohamra szakaszát, mindannyiszor kapott egy nehéz sebet. A negyedik leteríté a földre. Véres teste fölött még megújult a tusa. Egy kedves legénye volt: *Fodor István.* Az nem akarta engedni a kapitányát. Saját testével védte meg őt, míg maga is föléje roskadt. *Tizenegy kardvágást és tizenhárom pisztolygolyót* fogott fel a testével a kapitányáról. S a huszonnégy sebbel még megélt, és kigyógyult! S Hunkárt is megmenté, az is kiépült nehéz sebeiből.

Mesék ezek!

A veszprémi ezred *Zichy Ferenc* alatt visszaverte ezt a rohamot is.

A *nádor* szeme láttára történt ez, ki maga a kíséretével ott volt a balszárny tusáinál, s abban az ütközetben, *ahol senki sem vezényelt*, ő legalább osztozott a saját alkotta had nehéz sorsában, s keserű elégtétele volt annak hőstetteiben. A *nádor* kíséretében levő főtisztek, *Luzsénszky József* tábornok, *Reinisch* alezredes, maguk is az ostromló inszurgens ezredek élére álltak, s együtt harcoltak velük mint önkénytesek.

Ekkor jön jelenteni hangosan a *hadsor előtt* Geramb ezredes, hogy az ő rendes lovassága annyira szét van zilálva, hogy kénytelen visszavonulni.

Most már az inszurgens lovasság egyedül maradt.

Még ez sem volt jeladás a meghátrálásra.

Hanem ezalatt a francia voltigeurök a Párzsa patak folyásán megkerülték a kismegyeri halmokat, s a szőlőhegyeken át oldalába nyomultak a szabadhegyi majorságnak.

Onnan sietve kértek lovasságot a nádortól, a támadókat visszaverni.

Abban a pillanatban érkezett meg a *zempléni lovasság Kandó* ezredes vezetése alatt.

Elég jól siettek. A Kárpátoktól a Dunáig. S az ágyúszó vezetése alatt odataláltak a csatatérre.

Sohase láttak még ellenséget.

S mindjárt az első pillanatban azt mondták nekik, hogy amott a síkon villog egy hosszú vonal, az a francia szuronysor; két oldalán egy-egy gömbölyű fehér füstfelleg: azok a francia ágyúk. Azokat el kell onnan verni hevenyén.

Rögtön sarkantyúba kapták a lovaikat, s vágtattak előre, előre! Az ágyútekék ott búgtak el soraik között: nem rettenték őket vissza. Most nagy ropogva vágott közéjük a kartács. Egész utcát vágott soraikban, s a csapat legdaliásabb vitéze: *Barkóczy* halálosan találva rogyott össze lovával együtt. „Ne gondoljatok rám!" - kiálta a dalia. „Előre! A hazáért!" S azok vágtattak neki az öldöklő hadsornak, elszántan... és egyszer aztán meg kellett nekik állni. Közöttük és a francia gyalogság és ágyúütegek között nyúlt végig egy széles, mély árok. És a mi hadvezéreinknek nem volt egy térképük, mely a veszedelmes árok létezéséről tudósította volna őket.

Vissza kellett fordulniok; felvették sebesülteiket, halottaikat, s szomorúan ügettek vissza a csatatérről, ahol a haza földe maga veri meg azokat, akik őérte vérzenek.

*

Ezzel a balsikerrel el volt az ütközet sorsa döntve. A franciák elfoglalták a szabadhegyi majort uraló dombokat, s azzal az ott harcoló gyalogság minden hősi ellenállása kárba veszett.

A visszavonulás el lett rendelve Komárom felé.

Nem volt az vad futamodás. Rendben, zárt sorokban húzódtak vissza a gyalogezredek, az inszurgens zászlóaljak; lövéseiket, miket nem pazaroltak a csata alatt, most a visszavonulásnál használták föl. *Egyetlen ágyút, egyetlen zászlót nem vett el tőlük az ellenség.* Nemhogy a fegyvereiket, de még azok a fiatal iskolás gyermekek, akik dobosokként szolgáltak, egyetlen dobot el nem vetettek maguktól.

A nádor maga *Szent-Ivánnál* négy zászlóalj lovasságot állított össze a menekülő csapatokból, s mikor egy tömegben volt, akkor maga, a főhadsegédével, *Beckers* ezredessel, *Csonányi József* szárnysegéddel, visszavezette azt még egyszer a csatatérre, s a győri országutat védő magaslaton felállítá. Ott harcolt még a felállított ágyúütegek körül *Hadik* altábornagy, *Luzsénszky József* tábornok, *Almásy Kristóf* ezredes, az ellenség támadásait visszaverve, s e hősi ellenállás oldja meg a hadtani rejtélyt, hogyan lehetett egy csatavesztett hadseregnek *„oldalt"* elvonulni, szemben az ellenség csatavonalával, s háta mögött a Dunával. Itt dolgozott az inszurrekció két ágyújával és két haubicával *Machold József* inszurgens főtűzmester, ugyanaz, aki *Némánál Macdonald* francia tábornok alól kilőtte a lovat, s gránátjaival a chasseuröket szétrobbantotta, s a franciáknak két élelemszállító hajóját tönkre lőtte. E végerőfeszítés egy érckaput tartott nyitva az elvonuló seregnek, melyet a győztes ellenség nem bírt előtte elzárni, biztosítá ezáltal a sereg elvonulását Komáromba. Mi lett volna, ha az ütközet elejét is az vezeti, aki a végét?

És lehetett látni e visszavonulás fedezése alkalmával a hőstetteit a jobbszárnyról előkerülő Bars, Somogy, Zala, Vas megyei inszurgens lovasságnak: a jászok, nógrádiak hadosztályainak. Itt esett el a somogyiak egyik legjobb vitéze, *Bátor György.* - Utána rögtön *Festetics János* gróf, csapatja élén az előnyomuló francia gyalogságot rohanva meg: szívén találta egy ostoba golyó. Utána *Pásztory Menyhért* vezette a rohamot a francia négyszög ellen. Elesett a zászlótartó is, s a zászlót egy köznemes, *Sepsey János* ragadta fel. Az is elesett. A harmadik zászlótartó *Szuhányi Ferenc* volt. Perc múlva azt is lelőtték: s volt bátorsága még egy negyediknek felragadni azt a jelvényt, mellyel együtt jár a becsület és a halál. Ez *Mohos János* köznemes volt. Ennél mindvégig megmaradt a zászló.

Ezekkel egyesülten harcolt a tartalékban hagyott hevesi hadosztály *Dessewffy Tamás* vitéz kapitánya alatt.

A jászok visszavonulásukkor összeverekedtek a francia gyalogsággal és lovassággal. Egy oldalról lőtték őket, más oldalról vágták őket. *Tury Miklós* káplár lovát lelőtték, akkor gyalog maradva, puskát kapott, amit egy holt francia voltigeur ejtett el, azzal nekiment egy francia

lovasnak, azt lelőtte vele, annak a lovával, fegyverével aztán megint folytatta a harcot, míg rendben kikeveredtek egymás közül, s mindkét félnek egyforma öröme volt, hogy a másiktól megszabadult.

Utánok következett *Zala*. Ennek az ezrednek kellett magával vinni az inszurrekció második ágyúütegét. Ezt a kincset nem adták ingyen. Mind elsorolni a zalai hősök és vértanúk neveit, egy litánia volna! Az is tünemény, mikor egy zászlótartó maga attakíroz, s ő keresi a sűrűséget a csatában, hogy megritkítsa; ezt tette *Sepsey Pál.* Amit *Porpáczy* tett, hogy gyalog maradva, hat lovast levágott egymás után, akik nem akarták neki elhinni, hogy nem adja meg magát: az csak katonadolog; hanem az, amit a két *Lázár testvér* elkövetett, az már hősballada, s méltó volna egy epikus tollára.

Közlegény volt mind a kettő. A bátya, *Lázár Márton*, a kapitányát, *Bessenyey Jánost* igyekezett kivágni a körülfogó hat chasseur közül. Kettőt le is vágott. De a franciák is jól verekedtek, s Márton sebesülten rogyott le lováról. - Meglátja az öccse, *József*, hogy gyilkolják bátyját; négyen egy ellen! Odarohan, s közéjük vág. Akkor azok otthagyják a földön fekvő sebesültet, s nekifordulnak a Jóskának, s azt kezdik vagdalni. Erre felpillant a nehéz sebben fekvő bátyja: összeszedi minden erejét, felugrik a földről. Fegyvere már nincsen, puszta kézzel rohanja meg hátulról az egyik chasseurt, kifacsarja kezéből a kardot, s letaszítja a lováról; azzal maga ugrik a nyeregbe, s rohan az öccse segítségére. Az is sebekkel fedve van már; de egy ellenfél megint lehull, s most már egyenlő a *szám*! Ekkor egy pisztolylövés éri a bátyját, s az lehull ismét a lóról. De még akkor sem ereszti el annak a kantárát, hogy a letaszított ellenfél fel ne ülhessen rá, s az öccsét ne támadhassa meg, hanem még a földön kúszva is tovább vonszolja azt magával, s még térden állva is ellenáll a vele tusakodó chasseurnek; míg végtére a dicső küzdelemből kiszabadítja mind a kettőt Horváth János kapitány. - Márton vitézi érdemrendet kapott. Megérdemelte: a *szívéért* még inkább, mint a *karjáért.*

Tele van ilyen jelenetekkel az inszurrekció története.

Az a kigúnyolt, kinevetett, leköpdösött lap! Amit magunk is behajtottunk a nemzet krónikájában, hogy mikor az utódok lapozgatnak benne, rá ne találjanak.

A Vas megyei ezred is elveszté derék hősét, *Foky Ferenc* kapitányt e harcban. Jó barátja, Horváth Kristóf megfogadta, hogy bosszút áll érte! *Horváth Mihály* csak káplár volt, de azért a József huszároknak három tisztjét, meg két ágyúját kiszabadítá az ellenség kezéből a maga fokosos bajtársaival. Az alezredes, *Szapáry Vince* gróf alól is kilőtték a lovat. Az ifjabb *Zichy Ferenc* gróf maradt leghátul. S a visszavonulásnál *leghátul* maradni - az a *legelső hely.*

Futásnak lehet-e nevezni ennek az ütközetnek a végét?

A futás egy mozdulat - *hátrafelé.*

De hisz az osztrák és magyar hadseregnek a háta mögött volt a *Duna;* és azon semmi híd, oda nem futhattak. *Ők az ellenfél egész harcvonalán keresztül törtek maguknak fegyveres kézzel utat!* Egyenként minden ezred, és külön-külön magára hagyva, végig az ellenséges tábor hosszában: nem az üldöző ellenség elől, hanem azon keresztül.

A kifáradt, agyonhajtott rendes sorezredek s a tanulatlan inszurgensek nem adták meg magukat, ezredenként, zászlóstul vonultak végig az ellenség ütegei előtt, egy ágyút sem vesztettek, hanem ők hoztak el magukkal két elfoglalt ágyút a franciáktól.

A győri ütközetben a rendes hadseregnek *hétszáz halottja* esett és *ezerhétszáz sebesültje*, az inszurgens seregnek *száznyolcvan halottja* és *ötszáznyolcvan nehéz sebesültje*: tehát *egy tizedrésze* a harcoló seregnek! A franciák maguk a leggyilkosabb harcnak ismerték el ez ütközetet, s Dömölktől Pápáig megtelt sebesülteikkel minden város és falu.

Hanem azért a győri ütközet gúny és nevetség tárgya a mai napig.

Az Alvinczy-ezred veszített legtöbb halottat.

S lett érte a jutalma egy csúfos közmondás, amivel a mai napig is egymást gúnyolja a magyar.

„Kend az Alvinczy?"

És Alvinczy se semmiféle vezére nem volt az inszurgens seregnek, se puskacsinálója, se fegyverliferánsa; de még csak közelében sem volt a győri csatatérnek, hogy őt akárki e szóval interpellálhatta volna.

Honnan tapadt hát a nevéhez ez a csúf adoma?

Talán kipuhatoljuk most, - hatvannyolc esztendei megszokás után?

S mikor a két sereg elvonult már a csatatérről, akkor érkezett meg az *Abda* melletti elsáncolt táborból a *pozsonyi* inszurgens lovasság két csapatja: az egyik *Horváth Ferenc*, a másik *Olgyay Boldizsár* vezetése alatt. Nem úgy tévedtek ide: rendelve voltak; parancsot kaptak, hogy jöjjenek, csakhogy későn kapták.

Már akkor az osztrák és magyar hadseregnek csak a halottjai voltak a harcmezőn - és a győztes ellenség.

És ők a maguk két kis csapatjával az egész ellenséges tábortól körülfogva!

Arról szó sem volt, hogy megadják magukat, csak arról, hogy merre vágják magukat keresztül.

- Egyikünk jobbra, másikunk balra! - Ez volt a jelszó. S azzal Olgyay délnek, Horváth keletnek vágtatott a maga csapatjával.

Olgyay megindult a pápai úton. Takácsinál útját állta egy túlnyomó számú francia lovascsapat.

„Győzni kell itt, vagy meghalni!"

Közé vágtak az ellenségnek. Ez a győzelmes had bizakodásával, ők meg a halálraszánt kétségbeesésével verekedtek.

Olgyay mindjárt a tusa elején a francia vezénylőtiszttel akadt össze s a párharcban a kardjának a vége letörött. Csak egy csonka karddal védhette magát.

- Ohó! ez nem járja! - kiáltja ezt látva *Radó János*, s kirántva pisztolyát, rásüti a francia főtisztre; azazhogy sütötte volna, ha csütörtököt nem adott volna: hanem azért áldott jó pisztoly volt! Radó János úgy *hajította* vele főbe a főtisztet, hogy az menten lefordult a lováról. Lett azután kard is a vezére számára, amivel tovább verekedjék. S azután olyan szépen verekedtek, hogy nemhogy őket fogták volna el, de még ők hoztak magukkal harmincegy franciát, meg hét társzekeret tele puskával és eleséggel: el is vitték szépen Komáromba, egy kis *kerülővel.*

*

Horváth Ferenc pedig, aki keletnek vágtatott, keresztültörte magát az elfoglalt csatamezőn, folyvást harcolva futás közben, s elérte a tábort, ahová be volt rendelve. Egy kis *akadályverseny* volt az egész! E rohamban esett el a soproni lovasság vezére: Hegedüs János, a vakmerő *Lendvay György* és a herkulesi termetű *Péterffy István.* Mind golyó által megölve.

*

A győztes fél nem üldözte a visszavonulót. Maga is össze volt törve ez ütközetben, melynek szokatlan harcmodora egészen meglepte a franciákat.

Nem volt az tömegharc, ahol zárt hadoszlopok taktikai mozdulata, túlnyomó haderők gyors összpontosítása dönti el az ütközet sorsát. Itt egyes emberek, csoportok hősi viadalából állott a harc, mint a középkori keresztes vitézeknél, akik nem kérdezték, mekkora a támadó ereje, verekedtek emberszámra: elfutottak, ha megszorultak, meg visszajöttek újrakezdeni. Nem látott Európa ilyen harcmodort rég - és sohasem fog többé látni.

Caffarelli, francia hadügyminiszter, ki történetesen jelen volt ez ütközetnél, Napóleonhoz utaztában, azt mondá Dömölkön házigazdájának, Mayer őrnagynak az inszurgensekről:

„Ils sont braves, mais ils ne sont pas encore dressés.”

(Derék vitézek, de nincsenek még idomítva.)

*

Hanem azért minden ember csak azt a gúnydalt énekelte utánuk: „Retirálj! Retirálj! Komáromig meg se állj!”

*

Ez volt az epitaphium a nemzet legjobb hőseinek jeltelen sírdombjára.

*

Gyermekkoromban sokszor hallottam ezt a gúnymarsot, amivel apámat bosszantották ifjabb ismerősei, ő is ott volt Győr alatt mint hadnagy. Csak mosolygott a bosszantásokra, s nem mondta el senkinek, hogy mi történt Győr alatt. Csak annyit hallottam tőle mint gyermek, hogy az ütközet tüzében egyszer a kapitánya eléje állt, s azt kérdezte tőle, hogy hány óra. Abban a percben jött egy golyó, s azt mondta neki: utolsó óra! A kapitány halálra sebesülten rogyott össze. Apám akkor éppen vőlegény volt. Ez a golyó neki volt szánva. Ha ez a véletlen nem jő közbe, most én sem írom ezt a történetet.

V.

A „névtelenek”

De hát ha csupa hősökből és vitézekből állt az inszurrekció, honnan vette magát az a szégyenletes adat a magyar történelemben arról a gyalázatos futásról? Nem történt az meg? Nincs abban semmi igaz?

Megtörtént. Egészen igaz.

A tiszántúli inszurgens hadcsapatok még útban voltak.

Egy gyalog zászlóalj közülök már túlhaladt Budán, s vonult az egyenes úton Győr felé.

A történetíró nem nevezi meg a zászlóaljat. Címere, mint a velencei dogék arcképsorozatában Foscarié, fekete fátyollal van behúzva. Névtelenek maradtak.

Nem szépítjük a dolgot. Feljegyezzük, hogy tiszta, tősgyökeres magyar nemesek voltak. Fegyverzetük - csak olyan, mint a többié: - rossz. Kovátlan, sárkánytalan puskák, rozsdás szuronyok; - de karjaik csak olyan jók, mint a többié. A Győr alatt küzdők megmutatták, hogy nincs rossz puska! Ha nem sül el a likas vége, elsül a puska agya, csak közelebb kell menni az ellenséghez.

Délre eljutottak Bánhidáig: ott a Vérteserdő alja, a szép Tata folyócskával a szélén, kellemetes pihenőhelyül ajánlkozott a nagy hegymászás után, s nyár volt, amikor minden bokor szállást ad. Ott letelepedének, és hozzáfogtak a falatozáshoz.

Cigányt is hoztak magukkal: azt hogy hagyták volna otthon? s az húzta nekik keservesen a „Sárga csizmás Miskát!”

Egy délceg csoport kiállt a szép tisztásra, s elkezdte a toborzóst táncolni: annyira nincs a magyar vitéz elfáradva soha, hogy ha a lába alá húzzák a nótát, kész ne legyen a táncra.

A csapra ütött hordó, s a lacikonyha süstörgő bográcsa körül aztán elfeküdt a táncoló csapat lassanként, csak egy daliás legény rakta még egymagában, vállára vetve a panyóka mentét, s csattogtatva térdéhez a rezes kardot.

- Nézd, hogy rúgja a port a Sámsonverő!

Ezt az egy nevet hallani. S ez is csak adott név. Így nevezik azt a legényt kegyetlen nagy testi erejéről. Onnan kapta, hogy egyszer híres birkózó komédiás járt a vidéken, aki Sámsonnak hirdette magát, s száz forintokat kínált annak, aki őt le tudja gyűrni. A mi nemes legényünk nem sajnálta tőle a fáradságot, s úgy teremtette a Sámsont a földhöz, hogy annak menten kificamodott a lába. S mikor aztán a levert komédiás ki akarta fizetni a pénzt, azt mondta: nem kell neki, csak úgy *barátságból* tette. Innen maradt rajta a Sámsonverő.

- No gyere már! - biztaták a bográcsban halászók - mert majd nem marad!

- Az se nekem lesz baj, hanem a franciának, mert két franciával többet eszem meg ma vacsorára!

S legelébb is, hogy a szomját elverje, felvette két kézzel a gönci hordót, s úgy ivott belőle, mint más ember a kulacsból.

- Csak a puskáink ne volnának ilyen rosszak! - exceptívázott egy perpatvaros atyafi.

- Ejh, kell is puska a franciának! Ha a dohányzacskóm jól meg van tömve, azzal agyonütöm.

- Hát láttál te már franciát?

- Hogyne láttam volna? Hát négy év előtt, mikor az első „francia futás” volt, hozzánk is hoztak egy csoport maródit; én is felfogadtam egyet; de csak olyan volt az, hogy ha nagyot trüsszentettem, hát hasra esett, s mikor legelőször megkóstoltattam vele a paprikás bürgét, le akarta vágni az orrát: azt gondolta: mérget evett, az csapta fel az orrát. Nem kell a franciának töltött puska; meg lehet azt ölni töltött káposztával.

Ez már igazán odatalált.

- Békával él a, meg heringgel. Akármi legyek, ha nem láttam, mikor a cserebogarat ette a kertben.

- A cserebogarat!

Sámsonverő valamennyi fűzfánfütyülő, jégenkopogó, kifordított bundában járó szentekre esküdött, hogy igazat mond.

Rengeteg hahotára buzdítá vele az egész társaságot.

S még olyan ellenség mer ide bejönni, aki cserebogarat eszik!

- Aztán akármit mondtam neki, mindenre azt felelte, hogy keszkövolevú.

No még csak azt kellett megtanulni.

- Mármost legalább tudunk vele beszélni, ha összeakadunk: keszkövolevú.

Hanem hát danoljunk egyet. „Ácsi!” more! Most mi fújjuk. Álljatok karikába!

S fújták a hetyke dalt:

„A nagy hírű Attilának-nek-nak
A nagy Bendegúz fiának-nek-nak
Csak nevének hallására-re-ra!
Kibújt a tótból a pára-re-ra!”

- Hát még a franciából, aki csak cserebogarat eszik!

A zászlóaljparancsnok azonban már úgy találta, hogy jó volna odább sietni, s parancsot adott a századosoknak, hogy állítsák fel a zászlóaljat.

Parancsot? Ilyen szó nincs a Páriz Pápaiban.

A százados odalépett a mulatozó körbe, s kardját hivatalosan kivonva, odaszólt közéjük:

- Talpra legények! Vége a mulatságnak.

- A kutyámnak parancsolsz! Annak is csak, ha én engedem! - veté neki oda hetykén a Sámsonverő. - De nagyra vagy vele, hogy most kapitány vagy! Majd ha eljön a restoráció, bezzeg a kis ajtóra jössz könyörögni, hogy ne csapjunk le az esküdtségből! Gyere, jobb lesz, igyál velünk egyet.

S a százados mit tehetett? A Sámsonverő híres választó kortes: nem jó lesz őt megbántani.

- Jobb lesz, ha visszadugod a tokjába azt a dohányvágó kést!

- Mit? Dohányvágó kés? Ez a legjobb fringia; olyan vas, hogy a te rozsdás kardodat úgy metszi ketté, mint a siflit.

- Az enyimet? Ide vele!

Azzal felszökött helyéről a Sámsonverő, s kirántva a kardját, kitartá azt az ég felé emelt heggyel; rettenetes karján csak úgy vonaglottak az izmok, mintha kígyók tekergőznének egymáson.

- Vágj hozzá!

A századosnak meg kellett mentenie a fringiája becsületét. Hozzácsapott a feltartott kardhoz; a két vas hatalmas szikrát adott, s a Sámsonverőé jókora csorbát kapott. De nem olyan kardok voltak ám azok, mint a mostaniak; hanem hatalmas, tenyérnyi széles pallosok, hogy a lapjukon az egész Miatyánk és a Boldogságos szűz képe is elfért.

- No hát most én próbálom meg a te gyíklesődet! Tartsd ki! - hetvenkedék a Sámsonverő.

A százados mit tehetett. Nagyon kinevetik, ha nem meri a fringiáját kitenni a próbának. Hát csak feltartotta ő is a pallosát. Sámsonverő odacsapott, s bizony lerepült a százados kardjának a hegyéből egy jó arasznyi darab. Most aztán mehetett a csonka kardjával kommandérozni. De nem is ő kommandérozott azoknak, hanem azok őneki. Nem „sorakozz!” volt a vezényszó, hanem „ez a pohár bujdosik!” meg „három a tánc”. A kapitánynak inni kellett, meg táncolni, ha azt akarta, hogy jó cimborának tartsák.

A zászlóaljparancsnok kezdett bosszankodni. A gyülekezés terén alig volt húsz-huszonöt ember még. Maga indult neki a szerteszét mulatozó csapatokat felköltögetni. Azok összecsókolták, vállaikra vették, megvivátozták; de nem fogadták meg a szavát.

- Csak még egy kvaterkát engedj! Aztán majd kettőt lépünk egy helyett.

Azután a szomszéd faluból kíváncsi menyecskék kerültek elő a nagy dáridó-hangra. Azoknak is csak meg kellett mutatni, hogy járják a Tiszántúl a kufercest! Eközben bizony szépen bealkonyodott. S ez a győri ütközet napjának az alkonya volt.

- Induljunk! Urak! Induljunk!

- Hová indulnánk most? Alkonyodik az idő! Húzd rá, cigány! Egy cseppet se siessünk! Itt a tábor, pihenjünk!

- Hol van már a százados úr kompániája? - rivallt az őrnagy mérgesen az előtámolygó csonka fringiás tisztre; mire az nyakába borulva az őrnagyának, szép énekszóval felelt meg:

„Ne várd Panni Miskát, mert nagy a sár!
Sárga csizma sárban járni kár!”

...Dejszen ki nem mozdítja ezeket innen mai nap semmi emberi hatalom!

Valami aztán mégis kimozdította.

A győri ütközet végeztével egy hatvannyolc főből álló inszurgens lovasság a balszárny felől legszélre előőrsül volt felállítva.

Ezeknek a hadnagya még májusban kapta meg az akkor kidolgozott csatarendet, melynek határozata szerint az egész inszurgens hadtest, ha az ellenség Győr alul kiszorítja, Budára fog visszavonulni.

Ez a kis csapat az ütközet alatt történt elhatározásról a visszavonulás iránt nem tudott semmit; hanem az elébbi rendelethez híven, amint azt látta, hogy a sereg Győr alul visszavonul, megindult Buda felé az úgynevezett „mészárosúton”. - Gyorsított menetében utolérte azokat a szekereket, amik a megelőző napi csatában megsebesülteket szállították: ezek is Budának tartottak. Most azután a sebesültek szekérvonata is gyorsabb haladáshoz kezdett: azt hitték, hogy az ellenség repülni tud.

E sebesültek között volt az a tüzér is, aki a múlt napi lőporfelrobbanásnál összeégett.

Mikor ez a szekérvonat megérkezett Bánhida alá, még javában folyt a víg mulatság.

Hajh, hogy vége lett egyszerre! Hogy kijózanodott minden fő! Milyen másnemű lármahangtól visszhangzott egyszerre az erdő!

- Szétverték a seregünket egészen! - ordítá rémült hangon a Sámsonverő.

Nincs iszonyúbb, mint egy megrémült Herkulesnek az ordítása. Mars, a hadisten akkorát ordított, mint tízezer ember, mikor Trója alatt Ajax hasba hajította kopjájával. A Sámsonverő ordított egy zászlóaljra valót.

A félbeszakadt mulatság közepén ott döcögött végig az a szekér, melyen a megégett tüzér feküdt. Egy rettenetes alak, melyen minden emberi vonás elpusztult: egy kínlódó, jajgató, vonagló hústömeg, lőportól fekete és vértől iszonyú.

- A franciák megégetik a magyar nemeseket!

Az újonchad, melyet a dáridó minden rendből kiforgatott, egyszerre az ittas ember rémületével kezdett neki a futásnak. A gyalog zászlóalj háta mögött hagyta a hatvannyolc lovast, úgy nekiiramodott. Nem volt nagy a sár a sárga csizmának! Futottak pocsétán, bozóton keresztül.

Legelöl a Sámsonverő.

Rohantak vak rémülettel, merre utat láttak, felverve a közbeeső helységeket a rémkiáltással:

- Vége a nemesi seregnek! Itt jön a francia! Öl, gyilkol és éget!

Aztán a falukból is velük szaladt, akinek csak az élete kedves.

A futó embert hazuggá teszi a rémület. Hogy futását igazolja, rémségeket gondol ki. Sámsonverő, ki legjobb futó volt, mikor ő maga minden mást megelőzve, végigszaladt a bicskei utcán, azt kiabálta be minden házba, hogy ő maga menekült meg egyesegyedül a nagy mészárlásból. De a nyomába igyekező sokaság már egész bizonyosan hirdette, hogy az ő zászlóaljuk volt az egyetlen, melyet az ellenség az utolsó emberig le nem kaszabolt.

A felriasztott népek aztán nem kérdezték, hogy ki a nemes, ki a paraszt, hanem indultak a futó zászlóalj nyomában, úgyhogy mire az Buda alá megérkezett, az már akkor nem zászlóalj volt, hanem tábor. Hogy milyen rémületet költött Budapesten ez a megfutott csapat, tanúskodik róla egy akkori tudósunknak ifjúkori naplója, melyben a futók előadásának alapján oly mongol-dúlási rémtettek vannak feljegyezve a franciákról Magyarországon, amik vetekednek a bolgárföldi atrocitásokkal s amikből egy szó sem volt igaz. Hanem a megrémült ember képzelete apokaliptikus szörnyeket termel.

Ha ez a rémület hógörgetege átszabadulhat a Dunán, ez meg nem áll, hanem felszedi valamennyi szemközt jövő inszurgens-csapatot, s elviszi magával egész a Kurtel-tóig.

Ezt a szerencsétlenséget akadályozta meg Alvinczy tábornagy.

Hogy a Duna bal partjain gyülekező ötezer főnyi inszurgens hadat magával ne ragadhassa a megrémült „egyetlen” zászlóalj; összeszedte a pesti polgárőrséget, s a hajóhídnál útját állta vele a rémület lavinájának.

S ha mondta neki azt a csúfszót Sámsonverő, hát itt mondhatta.

De aki a budai hídfőnél megszólította Alvinczyt, az olyan vitéz volt, aki még az ellenség kokárdáját sem látta lobogni, aki elfutott, anélkül, hogy a csatából egy ágyúdörgést hallott volna, s annak ugyan nem volt miért panaszt emelni a rossz puska miatt. Piszkafa kellett volna annak!

Senki sem jelentkezett azóta, hogy az adoma szerzőségét magának vagy a famíliájának követelje.

Ezt az egy „Lázár-vitézek” légióját „Névtelen”-nek hagyta a krónikaíró.

De annál nagyobb öröme volt benne annak a bizonyos „akadályozónak”.

Ah, milyen sietséggel iparkodott tudósítani a koronás uralkodót a magyar hadsereg szégyenteljes futásáról. Az összes inszurrekció elfutott gyalázatosan! Elfutott úgy, hogy meg sem mérkőzött az ellenséggel. Annyira futott, hogy egy nap alatt Győr alól Budáig rohant gyalog! Megmondták azt előre.

E gyászhír költötte haragot tolmácsolja az a királyi levél, melyet három nap múlva kapott az inszurrekció alkotója: a nádor.

A kapott sebek között ez volt a legfájdalmasabb.

És e három nap alatt az inszurrekció hősei a diadalmas ellenséget saját főhadiszállása közepette támadták meg; kiverték a helyéből, megölték egy vezértábornokát, s babérral takarták homlokaik égő sebeit...

*

Egy héttel később az inszurgens lovasság negyvennégy escadronja a Csallóközben állt összpontosítva, az ellenséget fölkeresni készen.

Délben felvonult a böösi rónán az egész dandár: nyolcezer lovas férfi.

József nádor rangja teljes pompájában jelent meg, s a dandár élére állva, azt mondá vitézeinek:

- Ma visszanyerjük zászlóink csorbított jó hírét.

Azok vivátot kiáltottak rá: azt hitték, az ellenség elé fognak menni.

De nem az ellenséggel találkoztak.

Hanem előjött a faluból egy fényes lovagcsoport. Tábornagyok és hadvezérek, lobogó tollas kalapokkal. A csoport élén egy férfi; rendcsillagokkal halmozott melle. - A király!

A meglepett inszurgens lovasság háromszoros vivátrivallása harsogott végig a rónán, amint az uralkodót meglátták, s aztán a nádor hadmozdulatokra vezette a lovas tömegeket a táborkar előtt.

Itt következik a krónika kéziratában egy lap, melynek sorait a cenzúra irala eltemette ugyan, de ami azért „kitör a koporsóból, és eget kér".

Ez van meghagyva belőle:

„A császár és király a felvonulás gyorsaságán, a tömegek alakulásán, a fennálló renden elbámult, s benső megelégedését nyilvánítá."

Ezek meg a kitörült sorok:

„S azt mondá, hogy a nemesi felkelő sereget egészen másformának találta, mint amilyennek azt előtte lefestették, s most már megtudta azt is, hogy Győr alatt a fiak atyáik példája szerint harcoltak."

Öröm és diadal napja volt ez. A király az egyes hősfiakat, kik a csatában kitűntek, bemutattatá magának, s a hadsor előtt megdicsérte, megajándékozá. S aztán az egész nemesi hadsereget megvendégelé, s napiparancsában az inszurrekciót a legdicsőségesebb magasztalásokkal halmozta el.

A király maga tépte le zászlóikról a szégyen fátyolát, s maga tűzte fel helyébe a babérkoszorút.

Hanem ez mind feledésbe ment. - Soha köztudomásra se jött. - Akik jelen voltak, megvénültek, elhaltak, nem szóltak. - Hírlap nem volt, mely közzétegye. - Fennmaradt csak az a gúnydal, hogy „Retirálj! Retirálj! Komáromig meg se állj!"

VI.

Az ácsi nap

Tegyük próbára még egy kissé az olvasó türelmét, ki regényt vár s krónikát kap helyette. De egyik regényhősünk történetéhez tartozik ez a nap is.

Sátán Laci a komáromi kórodában annyira kiépült már abból a két sebből, amit a hansági tusában a fejére kapott, hogy otthagyhatta a drága jó ispitály-levest, s aztán beadhatta magát kosztra egy derék komáromi szekeresgazdához, s ott helyre épülheté, amit ott elvesztett - nem a hansági vérzésben, mint inkább a kórházi koplalásban.

Mikor a győri visszavonulás volt, azt már ő a sziget farkáról nézte.

Az ütközet utáni napon legszebb rendben vonult át a szigeten és a két hídon a hadsereg, minden ágyújával és poggyászszekerével.

Csak a hídfőnél maradt hátra egy utócsapat.

Máig is ott vannak még ezek a kezdetleges hídfősánc négyszögeik a komáromi rengeteg várerődítések között.

A következő napon meg arra ugráltak fel a komáromiak az ebéd mellől, hogy valaki zörget az ajtón. Ágyúzták a várat.

Az olasz alkirály jött el az újszőnyi homokdombokig, s ott két(!) nyolcfontos ágyúval elkezdte Komáromot lövetni. Az ágyú tekéi a régi vár sáncai közt hullottak le.

Ez nyilván csak *bekocogtatásnak* járta, hogy ki lakik odabenn?

Azok azután megmondták neki, amit tudni kívánt.

Még aznap délután megtudta Sátán Laci, kinek mindenütt voltak ismerősei, hogy egy kis meglepetést fognak szerezni a franciáknak. János főherceg a Vas megyei felkelő lovassággal kirohanást intéz a Dunán túlra.

Nosza a házigazdájának az egyik lovát elkérte kölcsön, kardja magának is volt. Összecsinosította magát, s csatlakozott önkénytesül a kivonuló lovassághoz.

Emlékezünk arra a fokossal felfegyverzett lovasezredre, mely a tegnapelőtti csatában egy századosát elveszté, de a József huszárságot és két elfogott ágyút kiszabadította a visszavonulásnál: ennek adatott meg az alkalom megadni ma a visszatorlást.

A lovasezred az újszőnyi homokpartok s az ácsi erdők oltalma alatt csendesen vonult fel Ácsig. Ott volt az alkirály főhadiszállása.

Egyszerre, mint a saskeselyű az égből, rohant rá a lovasezred a franciáktól megszállt falura. Egy szakasz a főúton, *Szapáry Vince* gróf alezredes vezetése alatt, a másik a jobbszárnyon *Horváth Kristóf* századossal, a harmadik a baloldalon *Zichy Ferenc* gróf századossal.

A meglepett ellenfél csapatjait tökéletes zűrzavarba hozta e meglepő támadás.

Az igaz, hogy úgy verekedtek a vasiak, mint igazi vasemberek. Amit ezek itt elkövettek, az már nem hősköltemény, az tündérmese. Így csak a sérthetlenné tevő varázsingek lovagai harcoltak. Ezeken pedig nem volt varázsing. Ezeket nem mártogatták sarkaiknál fogva a Lethe vizébe. Mégis úgy küzdöttek, mint akinek tréfa a kardcsapás.

Egy vitézük, *Ányos Elek,* az első rohammal elvesztette paripáját. Gyalog harcolt tovább: megölt egy ellenfélt, s lett másik paripája. Akkor azt is lelőtték. Addig verekedett, míg harmadik lovat is szerzett magának, s így folytatta a harcot.

Imre Mihálynak is lelőtték a lovát, mégis kivágta magát tizenhét sebbel, s a maga lábán ment vissza az ezredéhez.

Egy közvitéz: *Melegh János*, egyedül magában bevágtatott a főhadiszállásig; a lovagokat, kik körülfogták, szétverte magáról. Az ellenség a lovasság rohama elől futva menekült a Concó patak hídjához; a vasvitéz oda is utánanyomult. A dandárvezér Lamarque francia tábornok személyes viadalba keveredett vele. Azt levágta. Elszedte a kalapját, táskáját s a légion d'honneur-rend csillagát, úgy tért vissza a diadalmas exuviákkal!

Itt azonban a francia lovasság összeszedte magát, s a kapott kudarcot visszaadni készült. - Szapáry Vincét háromfelül szorították közbe a piac táján.

Ott harcolt a közelében Sátán Laci. A feje még akkor is be volt kötve. Valóságos ördög volt, nem ember. A két sebéhez még tizenötöt kapott; de ugyanannyi halálsebet adott. S még akkor sem hátrált. Míg végre egy pisztolygolyó átfúrta a karját, s harcképtelenné tette.

E pillanatban harsogtak a templom mellől a közelgő Horváth Kristóf szakaszának trombitái.

A jó barát jött az elesett Foky Ferencért bosszút állni s a hősiesen küzdő Szapáry Vincét kiszabadítani.

E jókor érkezett oldalroham kényszeríté az ellenfélt sietve kitakarodni a faluból, s aztán a falun kívül egész dandárát csatarendbe állítani s haderejét kifejteni.

Hát hiszen éppen csak ez volt a „fogadj Isten” célja.

A főherceg visszavonulót fúvatott a vitéz vasi lovasezrednek.

Sátán Lacit is úgy szállíták vissza Komáromba hordszekéren. Aligha el nem érte azt, ami után olyan nagyon vágyott. Helyrehozni egy elhibázott életet egy jól eltalált kimenetellel.

VII.

Meskó útja

Az abdai elsáncolt tábor arra a célra volt alakítva, hogy a Lajta felől betörő franciákat feltartóztassa, s annak a védelme alatt az egész országból összevont nemesi felkelő hadak begyakoroltassanak és szerveztessenek. Arra senki sem gondolt, hogy egy másik francia hadsereg Horvátország felől fog bejönni, s a Rába sáncolatait megkerülve, hátulról támadhat Győr ellen, ahonnan az egészen védetlenül van hagyva.

Győr akkor még várszámba ment. Nevezetesebb védelmi pontnak tartották Komáromnál. Volt belső vára, s abban volt tizenkét vaságyú. A rendelet szerint ugyan harmincnak kellett lenni; de úgy látszik, „schein”-ban volt értve.

Az abdai elsáncolt táborban állt Meskó, inszurgens tábornok a bácskai lovassággal, a pozsonyi lovasezred két osztagával és Vavel gróf halálfejes volónjaival. Azonkívül volt nála mintegy négyezer gyalog inszurgens, akik mind a legrosszabbul voltak felfegyverezve, puskája csak minden másodiknak volt; és az igen célszerűen volt, mert annak az egy puskának az elsütéséhez két ember kellett, az egyik célzott vele, a másik rátartotta a tüzes taplót. Volt azonkívül Meskónak három ágyúja és két haubica.

Mikor a győri ütközetnek vége volt, ez a különszakított dandár el lett vágva a hadsereg zömétől és Győr városától is, hol Pécsy ezredes maradt hátra, védelemre készen.

Az ellenség minden oldalról körülkerítve tartá Meskó dandárát, s az ütközet estéjén megjelent a francia parlamenter a sáncok előtt, ki által az alkirály arra szólítá fel az inszurgenseket, hogy rakják le a fegyvert.

A válasz az volt, hogy „jöjj ide, vedd el!”

A dandár főtisztei összegyűltek haditanácsra. A vezéren kívül ott volt *Eszterházy János* gróf, a pozsonyi lovasok ezredese, *Keglevich* gróf, a bácskaiaké, *Széchenyi Pál* gróf, *Voith Ferdinánd* táborkari őrnagy, *Zirchich* mérnökkari főtiszt és *Vavel Lajos* gróf.

Ez a sok mágnás nem mint felsőtáblai tag került a tekintetes Karok és Rendek élére, hanem annál az érdeménél fogva, hogy fiatal korában vagy a gárdánál, vagy a hadseregnél szolgált, s fogalommal bírt a csapatvezetésről s katonai szolgálatról.

A haditanácsban egyhangúlag elhatározták, hogy keresztül fogják magukat vágni az ellenségen.

Vakmerő terv volt. Előttük egy harmincezernyi győztes francia sereg; hátuk mögött egy ellenséges dandár, lovas gránátosok és gyalogokból, kikkel eddig is mindennapi dolog volt harcolniok.

Az volt a tervük, hogy keresztültörnek a körülzárolási vonalon, s aztán körülkerülve az egész ellenségtől megszállt tért, egy óriási vargabetűvel jutnak vissza a komáromi hadsereghez.

Valami gyönge reménységük ahhoz is lehetett, hogy talán *Chasteler* tábornokot valahol feltalálják, akinek léteznie kellett valamerre a föld színén, egy egész hadtesttel, melyet Tirolból hozott ki, otthagyva a fellázadt tiroliakat a bajorok és franciák bosszújának.

A terv merész volt; de nem kivihetetlen.

Győr vára el volt látva két hétre(!) a benn levő őrség számára elégséges élelemmel; lőszerrel is, amennyi a tizenkét ágyúnak kellett. E két hét több, mint elég arra, hogy Meskó dandára Chastelerrel egyesülve Komáromhoz felkerüljön, s akkor a két főherceg seregéhez csatlakozva, túlnyomó erővel vesse magát az alkirály seregére.

Ezt a tervet azután még a nádor kezébe is el kellett juttatni.

Széchenyi Pál gróf vállalkozott e feladatra.

Abdától Komáromig minden út meg volt már szállva az ellenségtől, kivéve a vízi utat, a Dunát. Ezen át kellett Komáromba eljutni.

Széchenyi egy kétevezős szandolinra ült, s elindult egyesegyedül a Rábcán, onnan a keskeny győri Dunaágon; mire besötétedett, már ott sikamlott végig keskeny lélekvesztője a francia tábor közepett. Innen is, Győr felől, túlnan is, a Szigetközben, a franciák őrtüzeivel volt ellepve a mező. Mind a két partról hangzott feléje a sűrű „qui vive?”, jeléül, hogy a franciák ébren vannak: egyet villant, a golyó ott fütyült el feje fölött, vagy lecsapott a vízbe. A lélekvesztő suhant tovább. - Egyszer egy jól célzott golyó lyukat ütött a csónakon a vízszint alatt, Széchenyinek most azzal is kellett vesződni, hogy elébb ezt a veszedelmes léket betömje; s míg azzal bajlódott, a franciák egy dunai malomról utána eredtek csónakkal, s messze elüldözték. Csak izmos, edzett karjainak s könnyű szandolinjának köszönheté, hogy el tudott előlük menekülni. - Egyszer aztán a nagy Duna-ágba eljutva, könnyebben lélegzett. A sűrű fűzfás szigetek között könnyebb volt az ellenfél figyelmét kikerülnie. Másnap reggel már ott volt Komáromban, s átadta a nádornak a keresztültörési tervet.

Nagyon jó volt a terv; csak a hozzá való anyagtól függött, hogy sikerüljön.

De azzal az inszurgens gyalogsággal nyílt síkon csatát állni, tiszta lehetetlenség. Meskó dandárának nem lehet egyébre számítani, mint a lovasságára és az ágyúira.

Úgy is volt az elrendelve. A gyalogságnak nem számítottak a karjaira, csak a lábaira.

Óh, ez nevezetes tényező a hadjáratok eldöntésénél: a láb. Mennyiszer győzött a könnyű láb a nehéz fej fölött? Azt legjobban megmutatta Napóleon és a franciák.

De most az egyszer embereikre akadtak, akik még őket is le tudták gyalogolni. - Nem futni: az nem virtus, hanem gyalogolni!

Elöl az úttörők, az ágyúk és a pozsonyi lovasság; hátul a többi lovascsapatok; közbül pedig az egész oszloprendben vonuló gyalogság. A harc dolga a két végsőé lesz, a középé csak a sietés.

Az éj beálltával Zirchich őrnagy tutajokból összeállíttatá a hidat a Rábcán keresztül, s azon átvonult nesztelenül az egész dandár. Mikor a túlparton voltak, akkor a náddal megrakott hidat felgyújtották a hátuk mögött.

Csak akkor vette észre az ellenség, hogy a körülfogott dandár elmenekült. Nem erre várták a kitörést, hanem a Szigetköz felé. Onnan legrövidebb út lett volna a Csallóközbe átjutni dereglyéken, dunai malmokon. Ott vártak rájuk erős készülettel. Azt hitték: a Rábca felé nem mehetnek. S ha mehetnek, hová jutnak arra? A Dunától a Balatonig az egész környék a franciák által van megszállva.

Igenis, az volt a szándékuk: a Dunától a Balatonig lemenni, s onnan megint felkerülni a Dunához. Egy óriási üstököspálya!

A Rábcán átkeléssel egy éjszakai egérutat nyertek. Az alkirály serege nem üldözhette őket új hídverés nélkül; hanem annál inkább Marullas tábornok összes lovassága, mely a Szigetközbül üldözésükre elindult; míg az alkirálynak egy hadcsapatja a Marcal mentében sietett eléjük kerülni.

Majd az előhad, majd az utóhad keveredett harcba, amint az ellenséggel érintkezésbe jött. Amaz utat tört, emez feltartóztatott.

Pordánynál már utolérték őket Marullas lovasai. Azokat *Garnika* ezredes és *Szucsics* őrnagy a bácskaiakkal, meg Vavel volónjai úgy szétverték, hogy arra a napra elment a kedvük a további üldözéstől.

Másnap újra kezdődött a hajsza. Hátul tűz, elöl víz.

A gyalogság lábáról már leszakadt a csizma a gyorsmenet miatt; a nemesi felkelő seregnek rongyos lábbeliben, mezítláb kellett folytatni a vonulást. Rozsdás fegyver, rongyos csizma! De összeillettek!

Kis-Cellnél ismét utolérte őket Marullas lovassága. Ez túlnyomó erejű volt, de a talaj az inszurgenseknek kedvezett. A Marcal semlyékein nem lehetett a lovassággal másutt harcolni, mint a rendes út hosszában, s ott egy Horatius Cocles sokat ér. És minden bácskai vitéz „az” volt most.

A hősök között, kiknek neveit a harcok aranykönyvében kiemelve találjuk, sok szláv hangzású van: Stipcsics, Antunovics, Bacsics, Radivojev, Knezy, Popovics; de az is a kor erős vonásaihoz tartozik, hogy a magyar nemesség csak hazát ismert és nem népfajt.

A mocsári ereken, a levezető csatornákon kisebb-nagyobb hidak vezetnek keresztül. Minden híd előtt megújult a harc, s az inszurgens lovasok mindaddig feltartóztaták az ellenfél rohamát, míg Zirchich lerontotta a hidakat. Ezzel ugyan a lovasság üldözését fel nem tartóztaták, mert amely vízen a magyar lovas átgázolt, azon a francia is átmehetett; hanem azt megakadályozták, hogy a franciák ágyúikkal vehessék üldözőbe, míg ők a hídon túl felállított ágyúikkal távol tarthatták maguktól az üldözőket.

A kis-celli híd körül elkeseredett csata fejlődött ki.

Ezt mindenáron meg kellett tartani az utóhadnak, hogy a hosszú, fárasztó útban elcsigázott gyalogzászlóaljak azalatt az erdős vidéket elérhessék, ahol azután az ellenfél lovasságának meg lehet nehezíteni az üldözést, puskatüzeléssel.

Amíg Meskó tábornok a hídon állva vezényelte a csatát, a bácskaiak Keglevics alatt elbúsultan verekedtek a lovasokkal, azalatt Vavel leszállítá volónjai egy részét a lóról, s amit az ellenféltől tanult, most elővette, a vízárkok fedezete alatt a támadók oldalába került, s karabélytüzeléssel üdvözölte tömött hadsoraikat.

A dandár ezalatt átvonult Kis-Cell helységén. Elöl egy gyönge lovasszakasz: turóciak vagy hontiak, utánuk a gyalog zászlóaljak, azután az ágyúk, azután ismét gyalogok, azután a pozsonyi lovasezred *Eszterházyval*.

A forró júniusi nap kegyetlenül égette az izzadó arcokat. Egy szellő nem akart lengeni. A kutakból már minden víz ki volt merítve a keresztül-kasul járó seregek által. Az erdő közellétét bögölysereg hirdeté, mely megrohanta a lovakat, a mezőkön bogározó gulyák nyargaltak végig, feltartott farkkal. S ahogy az a szívós agyag az úton, felvágva terhes szekerek kerekeitől, feltaposva lovak, vágómarhák ezreitől, egyszerre kemény cseréppé száradt az afrikai hőségben; azon végigballagni mezítláb, talpatlanná vált gavalléros csizmákban, amik nyalka verbunkos táncra, de nem háromhetes masírozásra voltak készítve: ez a pokolbeli mulatságok közé tartozott.

Volt is áldás, de cifra!

- Inkább ellenségen törnénk keresztül!

A rosszat pedig csak kívánni kell, mindjárt beteljesül.

Alig érték el az első lovasok az erdő szélét, amint egyszerre egy egész szemközt jövő dandár bontakozik ki rájuk az erdei mély útból: lovasok és gyalogok.

Ez volt az a dandár, melynek őket az abdai sáncok között kellett volna elfogni, mely elől akkor elmenekültek; hanem az az egyenesebb úton, a Marcal jobb partján eléjük került. Egyenesen belementek annak a torkába.

Az előhad nem volt e meglepetésre készen. A kis lovascsapat a túlnyomó erő előtt meghátrált, a gyalogság nem bírt a rögtöni támadás előtt hirtelen csatarendbe felállni, a legelső zászlóaljak rendetlenül futottak vissza, s zavarba hozták a többit is. A tüzérségnek alig volt ideje az ágyúkat lekapcsolni; három-négy kartácslövés után már körülfogta őket a francia lovasság.

Ebben a válságos pillanatban hangzott a *Pozsony megyei* lovasság trombitarecsegése.

Vágtatva jöttek Kis-Cell felől, élükön *Eszterházy János* gróffal.

És ez a roham volt az inszurrekciót jellemző hőstettek legfényesebbike. Itt már zárt tömeg szabályos támadását látjuk. Nem egyes vitézek válnak ki, az egész csapat egyesített súlyával csap le az ellenfélre.

S minő lecsapás volt!

Egyhuzamban, megállapodás nélkül, szétverve, lekaszabolva a támadó francia lovasság; az ágyúk visszafoglalva, s újra az ellenségnek fordítva; kétszáz lovas chasseur tizenkét tiszttel fogollyá ejtve! Azzal neki a hátul jövő francia gyalogságnak! Az percek alatt szét van szórva az erdőben, s menekül a bokrok és vetések közé. - Még ez sem elég! - A pozsonyi ezred most már vágtat előre a kinyitott úton. Utoléri a francia kíséretet, mely a Győrnél foglyul ejtetteket szállítja lefelé. Szétver minden ellenállót; kiszabadítja a fogoly inszurgenseket, a stájer honvédeket, három gyalog sorezred katonáit, a Strassoldo, Eszterházy, Saint Julien ezredekéit, azok közt harminchat osztrák s magyar törzstisztet. Ez sem elég neki! Tovább vágtat az ellenség uralta téren; meglep egy társzekérvonatot, mely puskát, kenyeret és ami legbecsesebb: *csizmát* szállít a francia hadsereg számára. Azt is elfoglalja egy „hajrá” kiáltás alatt!

Derekabb hősi rohamot, mint Eszterházy pozsonyi lovasezredéé volt, nem mutat fel a hadak krónikája: mégpedig a világ első katonáival, a franciákkal szemben!

Van tehát mármost puska is; jó francia fegyver! Van csizma, amennyi az egész dandárnak elég! Van kenyér és bor! Van megszaporodott haderő, kiszabadult vitéz bajtársakból! És ami több: van becsület! Az ellenség megtanulta a leckéből, hogy nem gyáva himpellérekkel van dolga s meg fogja őket ezentúl becsülni.

Senki se merte többé Meskó dandárának útját állni! Az utóhad is visszaverte a támadókat keményen, s most már aztán kényelmesen kipihenve magukat, s bőségesen felcsizmázva, folytatták az utat; a kiszabadult foglyok kísérték elfogóikat a saját puskáikkal. Ez volt a felfordult világ!

Harmadnapra ott voltak Keszthelyen: a Balaton mellett.

Aki nem sajnálja a térképen megnézni, mennyire van Győr Keszthelytől, az meg fogja érteni, minő utazás volt ez három nap alatt.

És itt - véletlenül rábukkantak Chasteler tábornok előhadára.

Azaz, hogy tulajdonképpen arra senki sem tehetett volna le jó lélekkel tanúbizonyságot, hogy a tábornoknál melyik az előhad, melyik az utóhad, mert ő maga sem tudta, hogy merre van előre, merre hátra. S minthogy az ellenség nem tette meg neki azt a barátságot, hogy üldözőbe vegye: hát csak olyan plátói ellenségeskedést folytatott vele.

Marullas tábornok pedig, ki eddig Meskó dandárát üldözte, megfordult szépen, s elment a maga dolgára másfelé.

Most már tiszta volt az út az egyesült magyar és osztrák hadsereg előtt Komáromig.

A Balaton keleti partján végig Fehérvárnak, onnan a Bakonyon keresztül Tatának. Ha idáig eljöhettek három nap alatt: négy elég lesz az óriási V betű másik vonalán végigmenni. Chasteler hadteste és Meskó dandára most már tekintélyes haderő volt együtt. Ha az gyors menetekben egyesül most János főherceg seregével s József főherceg inszurgens táborával, lezúzó erővel támadhatja meg az alkirály seregét; ki már annyira meg volt hökkenve, hogy minden poggyászát visszafelé rendelte Magyarországról.

Meskó tábornok Keszthelyről rögtön futárt küldött a nádorhoz Komáromba, jelentve, hogy szerencsésen keresztülvágta magát, s útban van a nádor serege felé.

Az ország főkapitánya e tudósítást az egész hadsereggel közölte, magasztaló elismeréssel halmozva el a derék inszurgens dandárt, vezéreitől kezdve minden közkatonájáig. A királynak is megküldte ezt a jelentést.

Meskónak pedig azt a parancsot küldte, hogy a leggyorsabban és a legegyenesebb úton siessen Komáromba. Innen lovasezredek fognak eléje küldetni, amik dandárja előtt nyitva tartják az utat.

Erre a szóra mindenki elfeledte a fáradságát, s Meskó dandára megindult előhadnak.

Chasteler hadteste jöhetett utána bátran.

Chasteler tábornok, miután a felkelő tiroliakat otthagyta a franciák és bajorok kényére, Magyarországba átvonulva, bámulatra méltó hadvezéri talentumot fejtett ki annak a feladatnak a megoldásában, hogy az előre-hátra őgyelgő francia hadseregek közül egyikbe se ütközzék bele; ha pedig egy inszurgens csoportot megkaphatott, azt különös előszeretettel igyekezett maga és a franciák közé odatolni, mely hadműveletének korántsem az volt az indoka, amit a rosszakaratú historikusok állítanak, hogy a francia születésű tábornok Napóleon proklamációját tartotta volna erős respektusban (mely minden franciát, aki az ellenség mellett harcol, ha kézre kerül, főbelövéssel fenyeget), hanem mint az eredeti napiparancsokból kiderül, sajátszerű kiformált terve volt: az ellenségnek a hátába kerülni, s azt egy kombinált támadással megsemmisíteni.

Mikor már Meskóék dandára útban volt a Balaton mellékén, akkor a hadvezér parancsot küldött utána, hogy jöjjön vissza egy szóra, valami fennakadás van!

Chasteler tábornoknak igen széles látköre volt. Ő egyenes összeköttetésben állt Bianchival, a generalissimus tábornokával, ki Pozsonyt védelmezte, János és József főhercegekkel és azonkívül a horvátországi bánnal. Íme most három helyről kapott parancsot egyszerre. Bianchi azt kívánja tőle, hogy siessen Pozsonyt felmenteni; a főhercegek idézik Komárom alá, a bánus pedig lelkére köti, hogy *találja meg* vele az összeköttetést. Mit tegyen ily esetben egy ügyes hadvezér?

Meskó véleménye az volt, hogy egyiket a három közül választani kell, s minthogy Bianchi parancsa kivihetetlen, a bánusé szükségtelen, a nádorét kell választani.

Ilyen a tanulatlan, együgyű inszurgens tábornok!

Az igazi tapasztalt hadvezér ilyenkor azt teszi, hogy mikor háromfelé indulásra kap három külön parancsot, hát az első nap tesz egy utat észak felé, a második nap nyugat felé, s miután mind a három parancsolatnak megpróbált engedelmeskedni, a negyedik nap visszakerül oda, ahonnan elindult, s megveti a lábát, *Zalabéren*.

Ez a *Zalabér* igen kellemes kis mezőváros a Zala folyónak egy félszigetet képező kanyarulatában; s annak, ki a világtól félrevonulva, csendes, szemlélődő életet akar folytatni, megbecsülhetetlen rejtek. S ha a világ minden nemzetei itt adnának egymásnak harci találkozót a Dunántúl, egy is azok közül bele nem botlanék Zalabérbe.

Itt vesztegelt a sereg jó egy hétig; ami ez izgalmas időkben egy örökkévalóságnak tetszett.

De már itt elszakadt az inszurgensek türelmének az idege. Mind felzúdultak, hogy nem azért jöttek ők ilyen nagy sereggel, hogy a Zalában rákásszanak! A tisztek kijelenték, hogy ők nem fogadnak el mástól parancsot, mint a nádortól. S azzal felkerekedtek, otthagyták a nagy stratégát seregestül, ki hasztalan marasztalván a nyughatatlan embereket, végtére is kénytelen volt őket áldás nélkül elereszteni; de legalább két ágyújokat meg egy haubicokat ott fogta, miket azután a nádor külön parancsban követelt vissza tőle mint az inszurrekció tulajdonát.

Most azután a Meskó dandára, Vavel csapatjával együtt, ismét magára hagyatva indult neki, másodszor is megtenni az utat a Balatontól a Dunáig: ezúttal a Bakonyon és a Vértesen keresztül.

Azt az egész területet a franciák tartották megszállva.

Nekivágtak.

De a visszamenetel nem ment olyan gyorsan, mint az idejövetel.

Verekedniök kellett minden falunál, minden városnál a keresztülvonulásért. Verekedniök kellett minden hídért, ami egy folyón, patakon átvezetett. Verekedniök kellett a mindennapi kenyérért, a kutakért, mikből megitattak, verekedniök kellett az éjszakai pihenésért. Útjokban mindenütt francia sebesültekkel találták telve a helységeket, kik a győri ütközetből kerültek oda. *Minthogy* még akkor a genfi konvenció nem létezett, a magyar inszurgensek nem verték a francia sebesülteket agyon, hanem becsületszavukat vették, hogy egy esztendeig a magyar király seregei ellen nem fognak harcolni, s aztán a lelkészeknek és a népnek szívére kötötték, hogy a sebesültekkel bánjanak emberségesen. - *Narbonne* tábornoknak egy elfogott levelében olvasható az *elismerő magasztalás*, azon szíves bánásmód fölött, mellyel a magyar nép a sebesült ellenséget ápolta. A *nagybaráti lelkészt* különösen megnevezi, *kinek a sebesültekre fordított gondért a francia vezér háromezer frank jutalmat küldött; s a plébános még hozzátette a maga kétszázötven forintocskáját is, s kiosztotta mind a szegények között.*

Két hét került bele, amíg az elszakadt inszurgens dandár száz apró bosszantó csetepatén keresztül a komáromi útra keresztülverte magát.

De senki se volt annyira megverve, mint az elővigyázatos stratéga hadvezér, Chasteler tábornok, ki most már az inszurgensek által tört úton előre akarván hatolni, nagy bosszúságára úgy találta, hogy azok minden hidat elpusztítottak maguk mögött. Most azután csakugyan nem lehetett a legjobb akarat mellett is semmiféle mozdulatot elkövetnie.

Tele is van minden bulletinje Meskóval; a historikus valamikor azt fogja kiolvasni az adataiból, hogy Meskó volt az ellenség, azt kergette Chasteler tábornok; de nem tudta ütközetre bírni.

A komáromi egyenes úton aztán szemközt jött a visszatérő dandárra - Gosztonyi, a két veterán ezreddel; a pesti és a veszprémivel. Most már nem állhatta az útjokat senki.

Csengő zenével, pergő dobszóval, lobogó zászlókkal haladtak előre; a városokból eléjük jöttek az asszonyok, a leányok, s virágokkal halmozták el a várva vártakat.

Maga az ország főkapitánya: a nádor, az összes tábornoki kar, az egész főszállásmesteri törzs kíséretében kivonult eléjük Új-Szőnyig.

Ott üdvözölte őket a hős vezér, s a vén, tapasztalt tábornokok mind, forró szavakkal s ragyogó könnyekkel.

S aztán maga a nádor állt a dandár élére, s ő vezette a hídon keresztül táborhelyükre, ágyúk üdvlövése, harangok zúgása között.

Az volt az örömnap!

Elrongyosodva, összetépve, portól, sártól belepve, de felbokrétázott süveggel és diadal-ragyogással az arcon. Még a paripák nyakába is koszorúkat aggattak a bohó asszonyok, s nyújtogatták a hadsorokon keresztül a kezeiket, nemcsak szorításra, de kulacskínálásra, s tömték a tarsolyokat tele puha cipóval s cigánypecsenyével.

A Szent András templom előtt maga az ország prímása fogadta a dandárt főpásztori áldásával.

Hát még kinn a táborban, mikor a többi bajtársak közt elfoglalták a visszatért hősök a számukra fennhagyott helyet. Mikor az ismerősök, jó barátok, rokonok, testvérek az elveszett-nek hitt, a diadalmasan visszatért vitézek ölelésére rohantak: az olyan színjáték volt, aminőt csak istenek rendeznek a saját gyönyörűségükre!

*

Kár, hogy az örömnap - olyan későn jött - és olyan rövid volt!

TIZENKETTEDIK RÉSZ
Asszonyok dolga

I.

És kár, hogy a komáromi örömnapból Vavel Lajosnak semmi rész nem jutott.

Ő csak Veszprémig jött Meskó dandárával, ahol az már a Komáromból eléje siető lovasság előcsapatjától megtudta, hogy szabad az út.

Itt találta Vavelt kiküldött hadikéme, Mátyás mester.

Lajost az egész idő alatt legjobban nyugtalanítá az elhagyott nők sorsa. Igen biztos helyet vélt a számukra kiválasztani, mikor Győrbe helyezé el őket, s most azután már csak annyit tud felőlük, hogy egy ellenségtől körülfogott városba vannak bezárva, ahonnan lehetetlen valamerre kiszabadulniok.

Négy hét múlt el azóta, hogy ő csapatjával együtt eljött Győr alól; négy olyan hét, amelyikben nem volt se „tegnap", se „holnap", - egyetlen folytonos utazás, harcolás, előre-hátra nyomulás, bosszúság, veszedelem, öldöklés, futás, lélekkárhozat: este reggelizés, a nappaltól ellopott éjszakai pihenés, s nappallá tett keserves éjszakák; szép zöld erdők, amikből puskaropogás fogadta az utazót; - gyönyörű tájak, amiket el kellett foglalni, s aztán szaladni belőlük, - patakok, amiknek közeledtére ki kellett húzni a kardot, s amikből nem lehetett inni a vér miatt, mellyel befertőztették; és őt a hosszú idő alatt csak az a gond nyugtalanítá, hogy mi történt az ő szeretteivel.

Mi történt, ha az ellenség ostromolni találta a várat, s még talán a várost is? Mit kellett azalatt szenvedni Marie-nak, aki a Névtelen Várban még attól is meg volt óva, hogy éjszaka egy ebugatást, egy kakasszót halljon, ha az érckutyák és a tűzkakasok kezdtek el szólni, ha egyszerre elkezdtek az ostromágyúk dörögni, s bombák és tűzgolyók hullottak a házak közé, amik elől nem volt hová menekülni?

Vagy talán azt is megszokják az asszonyok? Óh, a nőknek a képtelenségig menő erejük van a szenvedések elhordozására.

De hátha elfoglalták a franciák a várost, s Katalin és Marie a kezeikbe jutottak?

Tudtak-e elrejtőzni úgy, hogy észrevétlen maradjanak? Árulás vagy csacskaság nem fedezte-e fel kilétüket, menedéküket? Ha megszabadulhattak onnan, hova mentek? Merre fordultak? Kitől fogja megtudni, hogy hol vannak? Élnek-e még?

E kínzó aggodalmak között érkezett meg furfangos hírmondója.

Noé a bárkában nem várta nagyobb szívszakadva a galambját, mint ő azt a derék embert. Meg is ölelte, mikor a szeme elé került.

- Mi hír, Mátyás mester?

- Hát bizony mindenféle hír van.

- Rossz? Vagy jó?

- No - úgy vegyest. Van jó, van rossz. - A jót utoljára hagyom.

- Kezdjen hozzá.

- Hát biz a szegény Sátán Lacit tegnap temettük el. Isten legyen kegyelmes szegény bűnös lelkének, ha már meglakolt.

- Belehalt a Hanságban kapott sebeibe, szegény?

- Azokba nem. Azokból még feltámadott. Még az a tizenöt vágás se tette volna porrá, amit az ácsi csatában kapott. Hanem a golyót nem tudták kivenni belőle, s az elvitte a másvilágra. No, de igen szép temetése volt. Háromszor lőttek a sírjába, s a prímás maga szentelte be. Ez bizony olyan nagy dicsőség volt neki, hogy maga se hinné el Sátán Laci, ha csak személyesen ott nem lett volna. Szegény László, az utolsó szavával is a kegyes pártfogóját köszöntette.

- Jó vég volt; - rátalált, amit kívánt. - Hát azon túl mi hír van?

- Bizony az a másik sem egészen örvendetes. Az egyik azt mondja, hogy a mieink vesztettek huszonhároméezer halottat meg sebesültet, a másik meg azt állítja, hogy a franciák még többet vesztettek.

- Hol? Mikor? - kérdé Vavel elbámulva.

- Hát most ötödnapja. Nem hallotta még a gróf úr? *Wagramnál* nagy ütközet volt. Borzasztó nagy csetepaté. Mondtam, hogy vegyék be az én dupla ágyúimat! Nem fogadták meg. Most aztán ott van ni. Napóleon, csak egy paraszthajszálon múlt, hogy megnyerte az ütközetet.

- Tehát megnyerte?

- Azaz, hogy mink nem vesztettük el: csakhogy éppen nem nyertük meg. Azért nincs ám semmi baj, Károly főherceg több foglyot ejtett a franciák seregéből, mint azok az övéből, ágyút is többet vett el tőlük, mint azok őtőle. Az inszurrekció készen áll, van már ötvenezer emberünk együtt, hatalmasan ellátva; csak azt kell mondani a királynak: „előre!” - megyünk.

- Hát *Oudet-ról* mit tud ön?

- Kevés jót. Mindössze annyit, hogy a wagrami csatában ő is elesett. És vele együtt mindazok, akik a fülgombjukban ezüst lencsét viseltek.

- A philadelphok?

- Csodálatos, hogy mind elhullottak. A rossz hír azt beszéli, hogy titkos parancsszóra a saját soraikból lövöldözték őket le, de hát ki tudhatja ezt? Annyi bizonyos, hogy én egyet sem találtam közülök élve, pedig ott csavarogtam keresztül-kasul a seregükön mint francia kurír.

Ez rossz hír volt, de hátra volt még a rosszabb.

Vavel nem tűrheté már, sürgetve kérdezé:

- Mit tud ön Győrből?

- Mindent. Onnan jövök.

- Beszéljen. Látta őket? Nem ostromolták a várost?

- A várat és a várost bizony nagyon ostromolták, s a bárónő és a hercegasszony bizony bennrekedtek.

- Ki mondta önnek, hogy ő hercegasszony? - kiálta Vavel indulatosan.

Mátyás mester nem hagyta magát kivenni a sodrából.

- Majd rájövök arra is, hogy ki mondta. De hadd tartsak rendet. Pécsy ezredes tíz napig védelmezte a várat a franciák ellen.

- S azok tíz napig lövették a várost?

- Bizony azt tették, mégpedig olyan bombákkal, amikbe egész csoport apró golyóbis volt dugva, hogy ahol szétpukkant, száz embert is megölt, - ha el nem szaladt előle. Egy jó részét a városnak fel is égették; hanem azért Pécsy nem adta meg magát, míg utoljára bele nem lőttek a puskaporos raktárába. Amint az aztán a levegőbe repült, nem volt neki mivel ágyúzni többé. Mi se mehettünk a segítségére, mert az a sok generális hetvenhétfelé kommandírozta a sereget: hát nem tehetett mást a jámbor, mint hogy feladta a várat; de úgy, hogy minden seregestül együtt békességben elvonulhasson. Már meg is érkezett Komáromba, tegnapelőtt ítélt fölötte a haditörvényszék, s azt mondta ki, hogy nem tehetett másképp.

- De mi lett Katalinból? Mi lett Marie-ból?

- Előadom egymás után. Tőlük jövök.

- Nem történt velük semmi veszedelem?

- Veszedelem? Az nem történt. Egy kis magányházban voltak elrejtőzve, ahol Görömbölyi alispán úr úgy adta ki őket, mint saját húgait.

- Az alispán is ott van?

- Ott ám. Ő is kapitulált, de az asszonyságok kedvéért ott maradt a városban továbbra is, hogy legyen valami tanácsadójuk.

- Derék ember! Ki lett a franciák részéről várkormányzó Győrben?

- Guillaume tábornok.

- *Guillaume!* - szólt Vavel megrettenve.

- Guillaume biz az. Annak híják. Igen fain, modális ember; nem mortifikálta a lakosokat: ellenkezőleg, mindjárt másnap a bevonulása után bált adott a nagy vendéglőben s arra minden előkelő urat, polgárt a feleségeikkel és a kisasszonyaikkal együtt meginvitált; - a gróf úr drágái is kaptak ilyen meghívást.

- Mint Görömbölyi alispán húgai?

- Nem biz azok. Magam olvastam a bilétet, így volt írva: Madame la Comtesse *De Alba*, avec la *princesse Marie.*

- *„Princesse Marie!”*

- A bizony. Innen tudom a titulát, amit az elébb mondék.

Vavelnek az agya elzsibbadt, mint mikor valakit utolér egy álló helyében az álom.

- Nem használt semmit a vicispán protestációja - folytatá tovább nyugodt flegmával az ezermester -, a francia generális azt felelte, hogy ő jobban ismeri azokat a dámákat, s utasításai vannak, hogy hogyan kell velük bánni, s attól a naptól fogva éjjel-nappal két francia granátíros áll silbakon a bárónő szállása előtt, mintha valami potentátot őriznének ottan.

Vavel néma dühvel járkált fel s alá szobájában. Ha Marie-t elviszik, akkor Katalin is el van rá nézve örökre veszve. Hogy gondolhasson még családi boldog életre, mikor az oltár előtt arra a kérdésre: „Szereted-e ezt a nőt?” azt kell neki felelnie: „Gyűlölöm!”

- Miért hagytam őt el? - vádolá magát Vavel. - Miért nem tettem azt, amit kívánt, hogy fussunk el együtt, ki a világba? Mi hárman!

- Hja, biz az úgy van - mondogatá Mátyás mester. - A generális adjutánsa mindennap kétszer látogat el a házhoz, s raportot visz róla, hogy vannak, mint vannak.

Vavel nem hallott már semmit.

- Csak Cambray meg ne halt volna!

- Úgy! Igazság! Azt az urat is eltakaríttattam szépen. Hiszen tetszik tudni, hogy meghalt.

- Igen. Megírták.

S azzal elővette kebléből azt a levelet, melyben Marie leírta a Névtelen Várban töltött utolsó rémséges éjszakáját, s elkezdte azt olvasni. De a könnyei nem engedték. Utoljára elkezdett hevesen zokogni, mint egy gyermek, akit mostohája megvert.

Az ő mostohája: a sors.

- A bizony: eltemettem szépen, odaírta a testamentomát a pugyillárisába; azt is meghagyta, hogy a tópartra temessék el, semmi fejfát, semmi írást a sírjához, csak éppen egy égerfát ültessenek mellé. Úgy is tettem.

Vavel letörlé könnyeit. Restellte, hogy nem bírt magán uralkodni. Hogy idegen ember őt ily gyöngének látta. Nyugalmat erőtetett.

- S hogy tudott ön hozzájutni a halott rejtekéhez, amit az magára zárt?

- Igen egyszerűen. A rostély rugója össze volt kapcsolva a gróf úr szobájában levő csengettyűvel. Mikor azt felgördítették, a csengettyű megszólalt. Tehát csak meg kellett fordítani a dolgot. Ha a csengettyű drótját meghúztam erősen a gróf szobájában, a rostély az alcoven előtt rögtön felgördült.

- Igen egyszerű mesterség. - Hajh, Mátyás mester! Ha ön olyan ezermester volna, hogy azt a zárt is föl tudná nyitni, ami az én drágaságaimat most fogva tartja; az volna aztán a remeklés!

- Márpedig én tudok olyan mesterséget.

- Tud?

- Hiszen lám megmondtam, hogy a jó hírt a legvégére hagyom.

- Szóljon, szóljon!

- Hanem azt már csak súgva mondom el; mert hátha valaki hallgatózik az ágy alatt vagy az ajtó mellett. Én is így szoktam. Más is megteheti.

Vavel Lajos odatartá a fülét, hogy súgja hát meg.

Igen rövid közlemény volt az.

De Vavel Lajost egyszerre egész emberré tette ez a néhány szó.

A tenyerébe csapott, aztán meg Mátyás mester vállára.

- Remek ember ön!

Azután kivette a kebléből Marie arcképét, megcsókolta - aztán Mátyás mestert is megcsókolta. Nevetett.

Majd meg egy marék bankjegyet húzott elő a tarsolyából, azt Mátyás mester markába nyomta.

- Itt van. Siessen ön a szükségeseket összevásárolni. Ön tudja, hogy mit kell beszerezni. Rögtön hozzáfogunk!

Mátyás mester átvette a pénzt, s úgy osont el Vavel szállásáról, mintha lopott volna.

Lajos pedig sietett a tábornokához.

- Én itt elválok tőletek. Rám semmi szükség a további útban. Kérlek: engedj elmennem.

- Mit akarsz? - kérdé a tábornok.

- Azt már tudod, hogy Győrt elfoglalta az ellenség.

- Értesültem róla; de nem akartam e hírrel elcsüggeszteni barátainkat.

- Jegyesem és védencem az ellenség kezébe került.

- Azt is tudom. Sajnállak érte.

- De én ki fogom őket szabadítani onnan.

- Az is meglehet. Hanem elébb a seregünknek össze kell szedni magát, hogy Győrt visszafoglalhassuk egyesült erővel.

- Én magam fogom őket kiszabadítani!

- Hogyan? Kitaláltad a léghajózás titkát? Vagy éjszaka akarod a volónjaiddal Győrt megrohanni, amit egy egész francia hadtest megszállva tart, s kiragadni a kedveseidet lóháton a városból?

- Hogy mit teszek, az az én titkom. Kell hozzá erőszak és furfang. Vitézség és csalfaság. Határos az a lehetetlenséggel, és mégis bizonyos. Én kiszabadítom az én szeretteimet úgy, hogy a foglyul tartó ellenség nem fogja őket egy búcsú-kézcsóknál a kesztyűs kezükre egyébbel érinteni.

- Ez a fiú meg van bolondulva - mondta a tábornok. - De nem csoda. No hát eredj, és vidd magaddal a volónjaidat.

- Nem szükség senkinek arról tudni, hogy én eltávoztam.

- Jó lesz, majd egy napiparancsban kiküldelek, - hogy tartsd fenn az összeköttetést Chasteler tábornokkal, s keresd fel a horvát bánust.

Még nevettek is, mikor elváltak.

II.

- Minden megvan - mondta Mátyás mester Vavelnek, három fedett társzekérre mutatva, melyet a franciáktól vettek el a fekete volónok Kis-Cellnél. - Itt van, ami szükséges, mind, az ekhó alatt.

A halálfejesek csapatja leghátul jött; el lehetett neki maradni a dandártól úgy, hogy senki se vette észre.

A dandár ment a palotai úton, a volóncsapat pedig Zircnek.

De már a Zirc előtti erdőkben úgy elveszett, hogy hírt se lehetett felőle hallani, mintha elnyelte volna a Bakonyerdő.

Még a rátótiak dicsekedve beszélték, hogy milyen szép huszárcsapat ment végig trombitaszóval a falujokon, tiszta magyar fiúk voltak, köszöngettek a menyecskéknek, s a kocsma előtt, ahol egy pohár borra megálltak, fizettek szép csengő pénzzel, banknótával, s danolták, hogy „Valamennyi rongyos bankó, Mind a kocsmárosnak való!” De már a zirciek panaszkodtak, hogy őhozzájuk egy csoport ellenséges lovas vonult be, abból a fajtából, amiről azt énekli a népdal, hogy „...Nem is Isten madara, Kinek fején a farka!” Kakastollbokrétás süvegű, kék köpönyeges franciák, akiknek a vezére igen kegyetlen hangon parancsolgatott a

bíróval, egy kukkot se tudott másképpen, csak franciául. Szerencsére a fehér barátok perjele értette ezt a nyelvet, s az tolmácsolt. Nagyon gyanakodók voltak: a lovaikról le nem szálltak, hanem mind a kezében tartotta a karabélyát, a bámészkodó asszony-, gyereknépet a kapitányuk mérgesen kergette széjjel, s ami bort hozattak, azt elébb meg kellett kóstolni a bírónak, hogy nincs-e benne méreg. A még csak hagyján; hanem azután még a kútból kimerített vizet is meg kellett neki kóstolni, hogy nincs-e abban is méreg. Szegény bírónak ez volt az első víz, amit legénykora óta a torkán leszalasztott. Aztán a vezérük keményen megtolmácsoltatta a lakosságnak, hogy ha valaki utánuk mer sompolyogni, hogy kikémlelje, merre mennek, azt a két lábánál fogva két lehajtott fához kötik, s úgy hasíttatják ketté, ha pedig valaki a magyar huszárokat a nyomukba igazítja, akkor mind a négy végén felgyújtják a várost, s kardra hánynak minden élő teremtést. Örült is minden ember, mikor odébb mentek.

Ezek Vavel volónjai voltak. A sűrű erdőben lerakták a veres csákókat, a társzekerekből előszedték a franciáktól elvett tollas kalpagokat, s a kék köpönyeget felölték a fekete egyenruha fölé: senki se mondta volna, hogy nem francia chasseurök. Még a trombitásuk is úgy fújta az indulót, ahogy a franciák szokták.

Mátyás mester mindenütt előresietett, kikémlelni, nincs-e az útban valahol akár francia, akár magyar csapat. Bármelyikkel is veszedelem lett volna most találkozni.

Nem jártak az országúton. Nekivágtak a magas hegyi útnak, ahol egy falvat Fenyőfának hínak (annak a csodájára, hogy ott a Bakony tölgyesei között fenyőerdők szigetelték el magukat). Arról a fenyvesről olyan keveset tudnak a világban, mint az alattuk megpihenő csapatról. Onnan másnap tovább vitt az út a Bakonyér mentében; a közbeeső falucskák lakói bámulva nézték az átvonuló csapatot, s találgatták magukban, hogy vajon talyigát vásárolni jöttek-e azok ide, vagy mészre van szüksége a francia seregnek, avagy pedig szénre, vagy pedig azt nézik, hogy lesz-e az idén elég gubics az erdőn. Nem tudtak velük beszélni, nem kérdezhették meg.

Egész naphosszat tartott a felvonulás, csinálatlan rossz utakon, ahol a társzekerek alig haladhattak. Koroncónál is el kellett azokat hagyni, mert ott útjokat állta a Marcal és a Rába, amik itt már csaknem egyenközűen futnak egymás mellett. Itt a csapat magához szedte a társzekerekről az eldugott süvegeit: a több napra kitartó élelmiszereket, s a csillagvilágnál átúsztatott a két folyam közötti szigetbe. Ott megvonult éjszakára. S azt nagyon jól tette, mert akkor már Koroncónál volt a magyar inszurrekció egyik dandára, s az, ha megkapja a kakastollas süvegeit az álfranciáknak, késő lesz aztán megmagyarázni, hogy miféle ravaszságban járnak. Nekik a magyarokat még jobban kellett kerülni, mint a franciákat.

Mátyás mester azonban nem maradt ott pihenni, hanem átvitette magát még éjjel a Rábán egy halász lélekvesztőn, s reggelre vissza is tért a tudnivalókkal.

Hajnalban a csapat átkelt a Tóközbe, s reggelire a Rábcán is átúsztatott, s elérte *Börcs* helységét.

Kicsiny falu az a Rábca partján, de van egy nevezetes régészeti emléke. Egy tágas kerek sánc, melynek a közepén áll a templom. A hajdani török-kuruc-labanc világban ide szokott menekülni a falu népsége, s védte magát a száguldozó csapatok ellen. Ezért híják tán németül Rundenturmnak.

Vavel csapatja ezt a kerek sáncot foglalta el, ahol észrevétlenül meghúzódhatott. Körös-körül nagy messzeségre francia seregektől volt megszállva az egész vidék.

A Győrbe vivő országút már meglátszik e templom tornyából.

Vavel maga felment a toronyba, s onnan kémlelte az országutat tábori távcsövével.

Egyszer aztán meglátta, amire várt.

Öttevény (németül Hochstrass) felől erős porfelleg jelölte a közeledtét.

Egy osztály vértes közeledett, mellvértjeik messze ragyogtak a napsugárban, a kétfelé szakított csapat közepén haladt egy sárga utazó-hintó, négyes fogattal; a postakocsisok a nyeregből hajtottak.

A hintóban ült egy éltesebb úrhölgy, arcát nagyon őrizve a sűrűre húzott fátyollal a nagy portul, míg a fiatalabb hölgy nem tűrte halvány arca előtt a fátyolt, s legyezője mögül igyekezett a leeresztett hintóablakokon át nézegetni a tájat, a tarka rónát, melyen az aratatlan, érett vetés a zöld kaszálókkal cifra szőnyeget vont végig.

A hintó mellett egy fiatal tiszt lovagolt, az éltesebb hölgyet mulattatva folyékony elbeszéléseivel, s néha-néha egyetértő pillantásokat váltva a szép, halavány arcú kisasszonnyal.

Ez a két hölgy: *Guillaume tábornok neje és leánya.*

Most jönnek *Marie-t átvenni.* Ők lesznek a kísérői Párizsig. Ez a hintó fogja őt elszállítani, s ugyanez a vértescsapat lesz a védő fedezete a hintónak.

„A mi kezeink messze elérnek!” - monda De Fervlans.

Íme már meg is fogták martalékukat.

Hanem... még hátravan valaki, aki a hatalmas kézre rá mer ütni.

A szép zöld rónán, melyen az országút átvonul, egy erős lovascsapat közeledik. A fiatal vértestiszt azt mondja a kíváncsi hölgyeknek:

- Lovas chasseurök. Szénázni jártak.

Az igaz, hogy a csalódás kedvéért több szénásszekeret hajtottak maguk előtt, amik már felkaptak az országútra.

A postakocsis messziről elkezdett trombitálni, hogy a szénásszekerek térjenek ki előle a tört útról a töretlenre; aminek az lett a következése, hogy az egyik szénásszekér feldűlt, s a másik meg melléje hajtatott, a tengelye beleakadt amannak a ferhécébe; most aztán tökéletesen elzárták az utat.

Ekkor egész közel ért Vavel csapatja.

Egy jelszóra hirtelen ledobta minden lovas a kék köpenyét meg a tollas kalapját, felcsapta helyette a halálfejes csákót, s azzal megrohanta a hintó kíséretét.

A meglepett vértesek, akik e támadásra nem voltak készen, az első taszításra le voltak szorítva az országútról, s a vizenyős réten nehéz lovaikkal igen egyenlőtlen harcot fogadtak el Vavel könnyű lovasai ellen, kik számra is túlnyomók voltak. Vezérük, a fiatal százados ugyan egész lovagi elszántsággal foglalt helyet a hintó előtt, a viadalt elfogadni készen, s Vavel Lajosnak egész fölényét fel kellett használnia, hogy a derék lovagot lefegyverezze. Abban a percben, amidőn a kard az ifjú francia vitéz kezéből kirepült, az ifjú hölgy, elfeledkezve minden etikettről, rémülten sikolta fel.

- Ah, mon Dieu! Ne tuez pas Arthur!

Vavel Lajos udvariasan üdvözlé a hölgyeket, meghajtotta előttük a kardját, s Talma legékesebb francia nyelvén biztosítá őket:

- *Ne féljenek, úrhölgyeim. Jó kézbe jutottak. Mi magyarok vagyunk.*

A vértesek teljes visszavonulásban voltak Öttevény felé, üldöztetve a volón csapat által.

Vavel maga is leszállt a lóról, hogy a nyergéből leemelt fiatal tiszttel beszéljen.

- Legelőször is, engedje ön, hogy gratuláljak önnek ahhoz a szerencséhez, amit egy gyöngéd fölkiáltás önkénytelenül elárult előttem az imént. Nagy örömömre fog szolgálni, ha önnek az ügyét ez epizód által előmozdíthattam.

Erre a halavány arcú ifjú hölgy gyöngéden elpirult, a másik hölgy azonban egészen elvörösödött, s elkezdett veszekedni.

- Mit akar ön velünk? Mit avatkozik ön a mi dolgainkba? Mi nem vagyunk kombattáns felek!

- Hogy mit akarok? Azt majd megmagyarázom ennek a fiatal lovagnak. Legelőször is vegye ön vissza a kardját. Igen jól forgatta, csak azt tanácsolom önnek, hogy a quinteket ne vegye olyan mélyen, mert akkor mindig igen könnyen kiüthetik a fegyvert a kezéből. Aztán arra fogom kérni, hogy üljön föl a lovára. Derék paripa. Kár, hogy szügyben kissé keskeny. Azután harmadszor arra kérem önt, hogy vágtasson azonnal Győrbe. Egészen egyenes országút vezet oda. És vigye meg szíves izenetemet de Guillaume tábornok úrnak. Az izenet így szól: „Én, Vavel de Versay Lajos gróf, a mai napon foglyul ejtettem Guillaume tábornok úr feleségét és leányát. Guillaume tábornok úr foglyul tartja magánál az én jegyesemet: Dealba Thémire grófnét és fogadott leányomat, kinek neve Botta Zsófia, vagy ha úgy tetszik, Marie hercegasszony. Én kérem vissza cserébe az én hölgyeimet az ő hölgyeiért. Egyéb kívánságom nincsen. Mentül elébb visszatér ön, annál jobb. Ott, abban a kerek sáncban fogom önt várni, ahonnan az a templomtorony kilátszik. Adieu!”

Az ifjú hölgy némán, összetett kezekkel könyörgött az ifjú tisztnek, amit annak nem volt szükség a szívére kötni. Az úgyis minden lehetőt el fog követni, hogy a tábornokot a cserére rábírja.

A szabadon bocsátott lovag tovarobogott az országúton. Vavel Lajos pedig az utazóhintót a börcsi út felé fordíttatá, s a kocsiajtó mellett lovagolva, társalgott a hölgyekkel.

Guillaume tábornokné asszony eleinte keserű kifakadásokkal halmozta el Vavel grófot.

- Ez népjogsértés! Ez brigantaggio! Elfogni előkelő hölgyeket!

- Hát az én hölgyeimet nem tartja-e fogva az ön férje?

- Az én leányom oly rettegős, olyan ideges.

- Nincs a föld kerekén olyan félénk teremtés, mint az én szegény Marie-m!

- De ön elvégre is francia, s tudni fogja, mivel tartozik a nők iránti udvariasságnak?

- E tekintetben mintaképül fogom választani Guillaume tábornok urat.

- Ön iránt nincs semmi kétségem; de ezek az ön kísérői, ezek rettenetes emberek! Nem kentaurok ezek?

- De - azoknak az ivadékai.

- Igaz, hogy még most is emberhúst esznek?

- Úgy tudom, hogy néhány év óta ezt a szokást elhagyták. De nem lehetetlen, hogy most, mikor ez a cikk olyan olcsó, megint visszaesnek bele.

- Ah! És hogy vadkanagyaraik vannak?

- Az igen valószínű. Azt takargatják el azokkal a hosszú bajuszaikkal; úgy gondolom.

- Hát az igaz-e? - szólt suttogva az úrhölgy - (úgy olvastam valahol), hogy az itteni úrasszonyok fiatal rabnők vérét bocsáttatják ki, s abban fürödnek?

- Az igen kellemes lehet - hagyta rá Vavel. - Csodálom, hogy ezt a divatot Párizsban még fel nem kapták.

- Mit gondol ön? Az Istenért!

- Hát hisz önöknek olyan szép vérkiontó masinájuk van hozzá.

- Csitt. Hazaáruló! Az egészen más.

Eközben az történt, hogy egy volón egy elfogott vértest vitt magával: a vértes gyalog volt, a volón lóháton. Meg volt sebesítve mind a kettő. Az inszurgens a homlokán, a vértes a karján.

A volón fel sem vette a kapott sebet, bekötötte azt a zsebkendőjével, hanem a fogoly francia egészen el volt bágyadva; nem tudott odább menni.

Ekkor a volón leszállt a lováról, s az oldaláról leakasztva a csutorát, odanyújtá azt a fogolynak, s negédesen biztatgatá:

- No, húzz belőle egyet, kamerád, ne búsulj semmit. Látod, minek vágtál olyan nagyot a fejemre? Megerőtetted vele magadat. No, sebaj. Gyere, majd fölteszlek a lovamra.

Azzal fölsegíté a sebesült foglyot a saját lovára, s maga gyalog vezette a lovat.

- Ah! Ah! - kiálta fel a tábornokné, elbámulva azon, hogy a kentaur nincs hozzánőve a lóhoz, s talán másodsorban még azon is, hogy a kentaurnak *emberszíve* van.

A kentaur észrevette a felkiáltást, s azt gondolta, hogy legjobban fogja azt értelmezni, ha az úrhölgyet is megkínálja a csutorával. Ilyen melegben, nagy porban s arra a nagy ijedségre nem árt egy korty abból a badacsonyiból.

Az úrhölgy nem merte a kínálást visszautasítani, s aztán nem is bánta azt meg.

- Ah, hisz ez bor! - mondá meglepetten az ízlelés után Vavelnek.

- Ön azt hitte, hogy lótej?

A volón pedig azt mondá az úrnőnek, a kulacsát visszavéve, latinul, hogy:

- Conducat sanitati... domicella...

- Hiszen ez római nyelven beszél! - szólt összecsapva a kezeit a párizsi nő.

Vavel nem állhatta meg, hogy ne nevessen.

- Ön nagy bohó! - szidta a tábornokné aztán. - Hiszen ezek csinos emberek, s egynek sincs vadkanagyara. Az sem lesz mármost igaz, hogy az úrnőik leányvért használnak a fürdőhöz. Vannak ott házak, ahová ön visz bennünket?

- Nem éppen oly nagyszerűek, mint az ön palotája a Chaussée d'Antinon, de azért házak.

- S mivel fogom én ott a hosszú időt tölteni, amíg monsieur Descourselles visszajön? Tud ön pikétezni? Én szenvedélyes pikétező vagyok!

- Majd megmondom önnek, Madame, hogy mivel fogja ön az időt tölteni, ha odaérünk a faluba. S hiszem, hogy meg lesz vele elégedve.

Aközben el is érték a kertek alját, ahol érőben levő meggyel és cseresznyével rakott fák mosolyogtak ki a magas sövény mögül, s onnan a szép diófákkal szegélyezett utcába bekanyarodva, a templom elé hajtattak.

Az egész faluban nincs több úri lak a lelkészénél. A tisztelendő úr künn állt a kapujában, ahol Vavel megállíttatá a hintót, s aztán lesegíté a hölgyeket az ülésből, s felkérte a lelkészt, hogy fogadja őket vendégszeretettel, amiben nem is volt legkisebb hiány sem. A lelkész konyhája

előadta, ami csak ízletes volt, s a hölgyeknek el kellett ismerni, hogy a kentaurok országában *ebédelni* tudnak.

Ebéd után a kisasszony kimerültségről panaszkodott, annak megengedték, hogy lepihenjen, akkor aztán így szólt Vavel a tábornoknénak:

- Akarja ön a helység nevezetességeit megtekinteni, Madame? Van itt egy igen régi templom.

- S van benne valami igen szép kép?

- Megható szép kép. A „Szamaritánusok”.

- Antik vagy modern?

- Antik modor. A keresztyénség előéveire emlékeztető, hanem a kivitele modern.

- Valami híres festő műve?

- Nem. Csak naturalistáé. A tisztelendő úr munkája.

A tábornoknő csodálkozva rázta a fejét, s mármost nem tudta, hogy ővele tréfál-e Vavel gróf vagy a lelkésszel.

Mindjárt megértette pedig a dolgot, amint a templom ajtaján belépett. Az Isten tiszteletére szánt hely ezúttal a legmagasabb istentisztelet szertartásához volt berendezve: szenvedő emberek ápolásához. Az egész templom egy kórház volt, melyben tiszta ágyakra elhelyezve feküdtek, szép kettős sorban, sebesült francia katonák, kik a győri csatatér körül szerteszét fekvő falvakban úgy voltak szétosztva. A kis falu asszonyai maguk ápolták, gyógyítgatták őket, a maguk házi szereivel, a maguk jó szavával, mintha mindannyi sebesültnek a tulajdon édesanyja volna az ágya fejénél. És a lelkész keresgélt a számukra mindenféle gyógyító írokat, a maga kopott „házi orvos”-ában: tábori orvos nem került ide, mikor Aspernnél húszezer, Wagramnál huszonkétezer francia feküdt sebesülten. Hanem ezek a nyomorult emberek ápolgatták, építgették a náluknál még nyomorultabbakat: az ellenséget.

- Ugye szép tabló, asszonyom? - mondá Vavel gróf. - Beillenék a Notre Dame-ba oltárképnek! Méltó megörökíteni a szerzője nevét. - Ilyenek azok a kannibálok, akik ezt az országot lakják! - És bizony mondom önnek, hogy végigmehet ön kisasszonyával együtt ezen az egész országon, és nem fogja önöket egy bántó tekintet se megsérteni sehol. Csak egyetlenegy ember van ebben az országban, akiben kannibáli szenvedélyek laknak, aki vaddisznóagyarat visel a szájában, aki asszonyok vérében megfürödni képes: - az én vagyok! És bizony mondom önnek, hogy nem töltheti ön el az időt jobban addig, amíg monsieur Descourselles visszatér, mintha itt marad a templomban, s a sebesülteket ápolni segít, és azalatt imádkozik a védszenteihez, hogy Guillaume úr az én szeretteimet szabadon bocsássa!

A tábornoknőnek lehetetlen volt nagyot nem nevetnie ezen a patetikus fenyegetésen.

- Haha! Uram! Ezért egészen fölösleges volna a védszenteimnél alkalmatlankodnom, különben is csak minden héten pénteken szoktam vezekleni, akkor is csak éhomra, nem ebéd után, s ma még csak szerda van. Ha már a többi kentauroktól nem kell félnem, hogy megesznek, öntől legkevésbé félek. Legyen ön afelől megnyugodva, hogy Guillaume úr nem fog késni az ön szeretteinek kiadásával, mihelyt megtudja, hogy az miértünk lesz cserébe. Én ismerem Guillaume urat. Ha milliókkal jött volna ön eléje, hogy megvegye tőle kedveseit, nem hallgatta volna önt meg; ha hadsereggel jött volna ön rá, hogy kivívja tőle, nem kapta volna meg; de hogy az az ördögi jó ötlete támadt önnek, hogy elfogja a feleségét meg a leányát: ez sakk-matt neki! Menjünk innen. Nem imádkozhatnám.

- De hátha Napóleon parancsa nyomatékosabb lesz előtte?

- No, már azt higgye ön el, hogy jobban fél Guillaume úr éntőlem, mint Napóleon császártól. - Jerünk innen! - Sebesülteket sem akarok ápolni. Az Isten őrizzen meg minden szenvedőt attól a szerencsétlenségtől, hogy valami bajában *én ápoljam*, mert azt nem állja ki! - Menjünk pikétezni, uram!

III.

Descourselles kapitány úrnak kitűnő paripája lehetett, ő maga nevezetes távlovagló, és valószínűleg nagyon szerelmes. A három együttvéve azt eredményezte, hogy már délután öt órára a vitéz úr vissza is érkezett Győrből.

A parlamenter zászlóval jött, egy trombitás kíséretében s a volónok, hadi szabály szerint, szemeit bekötve vezették a vezérük lakásáig.

A vérteskapitány nem kevéssé volt meglepetve, mikor a tábornoknét az ellenséges vezérrel együtt kártyázva találta.

Szerencsés véletlen, hogy éppen egy kilencvenes matt volt Vavel gróf kezében, mert ha ugyanaz madame Guillaume kezében lett volna, bizony várnia kellett volna a hírmondónak a maga sürgős izenetével. Így azonban össze lehetett csapni a kártyát. Vavel volt nyereségben, nem volt baj, ha a felrakott iratokkal letörlődött is az asztalra krétával felírt számadás.

- Guillaume tábornok mindenbe beléegyezett! - mondá a kapitány sietségtől és örömtől elfulladt hangon. - A hölgyeket szabadon bocsátja.

Vavel odasietett megszorítani e jó hír hozójának kezét.

Az pedig még jobban igyekezett madame kézcsókolására.

- Hogy vannak önök?

- Pompásan! A „messieurs les cannibales” igen udvariasak, s „leur catzique” kitűnően pikétezik.

- S hol van mademoiselle? Nem történt valami baja?

- Arról nem szükség kérdezősködni. Ő toalettjét csinálja, uram!

- Madame. Én felelős vagyok a tábornoknak aziránt, hogy a rám bízott hölgyeknek egy hajaszála se görbüljön meg.

- Ne legyen önnek gondja az én leányom hajaszálaira! Intézze el a monsieur le catzique-kal a kapituláció föltételeit: én majd addig elintézem a leányom úti-toalettjét. Remélem, hogy rögtön utazhatunk.

A delnő az oldalszobába távozott, hol a kisasszony pihent, a két vitéz pedig egyedül maradt.

- Íme, itt van önök számára a „Sauf-conduit” - monda a kapitány, átadva az oltalomleveleket Vavelnek.

Az oltalomlevél a legszabályosabban volt kiállítva; az alkirály stampigliájával, a császári nagy pecséttel, s Guillaume tábornok aláírásával hitelesítve; maga a papír is utánozhatatlan az átlátszó víznyomatú sasos címerrel.

Az oltalomlevél szólt Vavel de Versay, expatriált francia nemes s indigenált magyar mágnás számára, kinek kíséretében utaznak Dealba Thémire, másként Landsknechtsschild Katalin bárónő, s nevelt leánya Botta Zsófia, állítólag Capet Marie Charlotte hercegasszony, a hozzájuk tartozó komorna, inas és lovász; kiknek minden francia csapatparancsnokság részéről szabad utazás, oltalom és védelem biztosíttatik.

Vavel Lajos nagyon sokáig tanulmányozta ezt az okiratot.

- Kételkedik ön tán egy francia katonatiszt adott szavában? - kérdé a kapitány.

- Nem - szólt Vavel, kezét nyújtva neki. - Egy szón akadtam csak fel. De hisz az lehet a fogalmazó hibája. - Mit tesz az? - Én hálára vagyok önnek kötelezve.

- Óh, kérem önt igen szépen - szólt a kapitány hátra lépve. - Legyen olyan jó, és tartsa fenn ezt a hálálkodási jelenetét akkorra, amikor madame is itt lesz.

- Értem! - szólt Vavel elmosolyodva.

- No ha érti ön, hát akkor még többet is mondok önnek. Éppen ma hirdették ki a fegyverszünetkötést a két hatalom között. Itt van a nyomatott proklamáció.

Vavel összevonta homlokát, s kedvetlenül mondá:

- Még abból nem következik, hogy békét fognak kötni.

- Semmi esetre sem. Hanem az mégis következik, hogy mindkettőnk táborának a megállapított demarkácionális vonalak mögött kell maradnia s egymásnak a területére mint ellenség nem, csak mint vendég látogathatunk át. Az ön csapatjának határvonala a Fertő déli partja lesz. (A kapitány elővette táskájából a térképet, s azt az asztalra kiterítve, megmutogatá rajta a veres vonalakat, melyek a telepezési határokat megjelölték, s azokat veres irallal mindjárt fel is jegyzé Vavel térképére is.) Ön természetesen maga fog eljönni Győrbe, hogy hölgyeit elhozza?

- S azt még ma szándékozom tenni.

- A fegyverszünet négy hétre van megkötve, ezt is megsúghatom önnek; s azt hiszem, hogy ha ezt a négy hetet mindketten mézeshetekké alakítanók, az nem volna kárba veszett idő.

- Kívánjunk egymásnak sok szerencsét hozzá.

Kezet szorítottak.

Ezalatt a hölgyek elkészültek, s kijöttek az oldalszobából. A kisasszony arca elevenebb volt, mint azelőtt.

Vavel nagy pátosszal fogott hozzá, hogy most megköszönje a fiatal tisztnek a nagy szolgálatot; de a tábornokné nem engedte neki, hogy szóhoz jusson.

- Tudom, mit akar ön. Elismervényt akar adni egy adósságról, amit azután nekem kell kifizetnem. Mintha Guillaume tábornok csak a kapitány úr térden állva előadott rimánkodásaira engedte volna meglágyítani a szívét, hogy a feleségét és leányát kiváltsa a fogságból az ajánlott cserével. Ismerem én Guillaume tábornokot. Azt tudom, hogy egy milliárdért ki nem adta volna azt a kincset, ami rá volt bízva, s inkább el hagyta volna magát Győr romjai alá Marie hercegnővel együtt temettetni, mint hogy őt szabadon bocsássa; de azt tudom, hogy mikor azt mondták neki, hogy Clarisse és Margot Vavel gróf kezébe kerültek, odadobta az egész gothai almanachot: „Tessék belőle kiválasztani, hány fejedelemnőt adjak értük cserébe?” - Ebben monsieur Descourselles-nek semmi érdeme nincs. Egyedül önnek, Vavel gróf. Ez pokoli ötlet volt öntől, s csak a kentaurok segélyével kivihető! Ön kicsikarta kezünkből a kész diadalt. Nagy szerencse, hogy ön csak egy *bandériumot* vezet! El fogom mondani Guillaume úrnak, hogy ön milyen rettenetes ember! Hogy mire akart engem rávenni

a templomban? Csitt! Clarisse-nek nem szabad azt megtudni, mert elájul. Ő nagyon ideges. És aztán hogy játssza a catzique a pikétet! Ah, önök letörülték az ügyetlen térképeikkel az asztalról a számadásainkat; s most én nem tudom, hogy melyikünk van tartozásban. Kétséges a tour. Majd befejezzük Győrött. Ön meg fog bennünket látogatni a tábornoknál. Adieu!

Margot asszony feledékeny volt. A házigazdától is elfeledett búcsút venni, - meg azoktól a honfitársaitól is, akik a templomban feküdtek sebesülten.

TIZENHARMADIK RÉSZ
Marie

I.

A vértesosztag, melyet a halálfejesek Öttevényig elűztek, értesítve volt már, hogy a két úrhölgyet megint fedezet alá veheti. A győri úton vonultak Börcs felé.

Vavel fekete lovagjai azt hitték, újabb összemérkőzésre jönnek, s nagy harci kedvvel szándékoztak őket elfogadni. Ott álltak már egész hadirendben.

- Hüvelybe a kardot! - vezényelt Vavel gróf. - Négy hétig nem verekszünk. Fegyverszünet van. Önök a hadsegédem vezénylete alatt Fertőszegre fognak visszavonulni, s ott megvárják, míg újabb rendelettel megérkezem.

Azzal intézkedéseket tett, hogy a Névtelen Várat hogy alakítsák át kaszárnyává, gondoskodott a legénység napidíjáról és élelmezéséről, megköszönte a vitézeknek eddigi hűségüket, hősi bátorságukat; maga is könnyezett, azok is: olyan nagyon megszerették egymást. S aztán, mikor a vértescsapat a falu egyik végén bejött, ugyanakkor az inszurgens volóncsapat a falu másik végén kivonult. Csak Vavel maradt egyedül hátra Mátyás mesterrel, ki volón egyenruhában kísérte őt e kalandban mint trombitás.

Descourselles kapitány lóra ült, s csapatja elhelyezéséről gondoskodott, melynek egy része itt a faluban fog maradni; más része Győrbe vonul a hölgyeket kísérve, most már csak díszőrségül, nem oltalom végett.

Vavelre maradt a lovagias kötelesség a hölgyeknek kezét nyújtani, mikor azok a hintóba felültek.

Mikor már biztos helyen érezte magát a tábornokné, kihajolt a hintó ablakán, s azt mondá Vavelnek:

- De most mégis bosszút fogok önön állni azért a furfangért, amivel minket rászedett. „Desden con desden.” Megfosztom önt diadala gyümölcseitől. Én egy éjszakával hamarább ott leszek Győrött, mint ön, s amint megérkezem, rögtön megírom az ön jegyesének a velünk történteket; - mire ön megérkezik, már akkor tudni fognak mindent, és ön meg lesz fosztva attól a gyönyörűségtől, hogy maga adhassa nekik hírül, hogy meg vannak szabadítva. Ez édes bosszú lesz.

- Nagyon édes - mondta Vavel, megcsókolva a delnő kezét. - Áldja meg önt az ég azért, hogy szegényeknek egy nyugodalmas éjt fog szerezni ez izenet által.

- De mármost még egy dolgot nem értek, s azt is szeretném felvilágosítva látni. Véletlenül botlott ön mibelénk? Vagy valami abrakadabra által?

- Számot adhatok róla. Marquis de Fervlans-nak egy levelét portyázóim elfogták, amit Guillaume tábornok úrhoz írt; ebből én megtudtam, hogy a tábornoknő asszony minő hivatásban jön Magyarországra, s azóta mindig nyomában voltak a kémeim, s engem tudósítottak az ellenfél minden mozdulatairól.

- Rettenetes! Igazam volt, mikor azt mondám, hogy jó szerencse, hogy ön csak egy bandériumot vezet ellenünk. Kérem, adja át búcsúüdvözletemet házigazdánknak, nem látom őt sehol.

- A kórodába hívták egy haldokló sebesültet meggyóntatni.

- Kóroda! - Hajts, postillon!

S azzal eau de Cologne-os zsebkendőjét arca elé kapta, s ott tartotta addig, amíg csak az utolsó házat is el nem hagyták.

Vavel gróf azonban nem várt a másnap reggelre, hanem ő is felkapott a lovára, s Mátyás mesterrel együtt igyekezett kifelé a faluból.

A falu végén az őrszem rájuk kiáltott, és megállította őket. Mátyás mester előhúzta a csizmaszár mellül a fehér lobogót, s trombitaszóval felelt. Vavel Lajos előmutatta az oltalomlevelet, s amíg azt a káplár olvasá, észrevette, hogy annak is, meg a közlegénynek is, friss kardvágás sebe van az arcán: a mai utolsó kardcsattogások emléke.

Milyen gunyoros a sors! A „piquet-partinak" a veszteségét ezek a szegény katonák fizették meg.

Alkonyat után érkezett meg Vavel Győr alá.

A nyolc órát éppen akkor harangozták, s a francia helyőrség takarodót fúvó trombitaszava hangzott minden kapunál. Azokon most holnap reggelig Vavel grófot be nem bocsátják. Hanem hiszen arra való Mátyás mester komájának, Tajkos uramnak, a cserzővargának a kiskertje, hogy azon keresztül ki- s bejárhasson az ember, akinek éppen nincs kedve a kapura kerülni. Mátyás mester sohase szokta azt kérdezni, hogy merre az egyenes út. Ilyenkor a görbe út a rövidebb. Egy kis kerülővel a cserzőállások között bejutottak a városba.

Hiszen látott Vavel már bombáktól összezúzott falakat, leégett várost máskor is, de az a gondolat, hogy e kormos romhalmaz közt kell neki felkeresnie azokat, akiket szeretett, mégis elszorítá a szívét.

A háborúban lerombolt város képe nagyon különbözik más leégett városokétól. A kárvallott lakosok nem jajveszékelnek a romok között. Még dicsekesznek vele, hogy kinek a házába ütött be több bomba. A milliókra menő veszteséget nem számítgatja senki: csak a csodákat jegyzi föl, amik között maga és háza népe megmenekült, s ha az ellenség kegyetlen nagy sarcot vetett a városra, az élelmes népkedély megragadja a kínálkozó alkalmat, hogy visszaszerezze a veszett fejsze nyelét. A belső városban már oly élénk a piac késő alkonyat is, hogy alig lehet lóháton is keresztültörtetni a sokaság közt. A közel Győrszigetből, Révfaluból, Pataházáról beözönlött a nép, amint a fegyverszünet ki lett hirdetve, s a közlekedés felszabadult, s hozta szekérszámra az eladni való eleséget. A franciának sok pénze volt, vett mindent, mesés árakon. Nem volt olyan képtelen követelés, amit meg ne adott volna. Egy földszinti ház tulajdonosának, kinek porig égett minden vagyona, megmaradt a pincéje s abban a borai; de kidugott egy rudat azon a lyukon, amit a golyó ütött a falán, arra felakasztott egy fagyöngybokrot, ami azt jelenti, hogy ott bort mérnek, s özönlött a házához a sok szomjas katona: szakajtókosárral szedte össze a pénzt, úgyhogy esténként, mivelhogy az ércpénzt a bankótól különválogatni nagy munka lett volna, kiállt az udvarra, s a kiterített ponyva fölött „megszelelte" a pénzhalmazt: ezüst, arany, réz aláhullott, a rongyos papirost félrehordta a szél: aztán összesöpörték mind a kettőt, s külön a magot, külön a polyvát rakták zsákra!

Vavel grófnak és trombitásának a megjelenése nem is keltett senkiben csodálkozást, az utóbbi napokban sokat jártak-keltek itt keresztül az inszurgensek küldöttei, kik a határvonalakat megállapítani segítettek. Azt is tudta minden ember, hogy Győr tőszomszédjában táboroz már az egész inszurgens sereg. Vavel, amint keresztül bírt hatolni a szénatér szekérvárán - hol most a szép sétánysor vonul végig - minden kérdezősködés nélkül mehetett kedveseit fölkeresni:

Mátyás mester tudta már a járást. Az ostromágyúk hordtávolán kívül volt egy kis nyári lak, oda vitte ki őket a bölcs alispán.

Mikor ezt a házat messziről meglátták, Mátyás mester dicsekedve monda:

- Nem áll már a két medvesüveges a kapuban! Az alispán hajdúja strázsál ott most.

Vavel sarkantyúba kapta paripáját, s vágtatott ahhoz a házhoz.

S e gyors száguldás alatt félistennek érezte magát.

Íme, ki tudta vívni elrabolt drágaságait a diadalmas ellenség kezéből, mikor az már vasmarokkal tartá azokat fogva. Kicsikarta kezéből furfanggal és erőhatalommal férfiak és asszonyok dolgával. Ha a hadvezérek vesztettek is: ő diadalmaskodott. Azt az óriást, akit senki le nem bír győzni, ő legyőzte azon a téren, ahol egymásnak találkozót adtak!

Hanem aztán, amint közelebb ért a házhoz, eszébe jutott, hogy a paripa-robaj megriaszthatná a leány gyönge szívét, s inkább megállította a lovát, és leszállt róla. Gyalog ment odább; Mátyás mesternek azt hagyva, hogy jártassa meg azalatt az utcán csendesen a nagyon meghajtott lovakat.

Csendesen közeledett a ház felé. A kapuban katonásan tisztelgett előtte az alispán hajdúja, kivont karddal. Lajos sietett a házba.

A folyosón találkozott a kis Lacival, annak egy csizma meg egy kefe volt a kezében. Vavel láttára csizmát, kefét kiejtett a kezéből.

A folyosóról betért a konyhába: ott Sátánnéval találkozott, az ijedten csapta földhöz, akármi volt a kezében.

Ettől sem kérdezősködött, benyitott a legelső szobába, ahonnan férfihangokat hallott, s ott három ismerőst talált: az alispánt, Tromfszky doktort és Doboka mérnök urat.

Mind a három megrettent, amint Vavel közéjük lépett. Az alispán arca ugyanazt a furcsa átalakulást mutatta, amin legelső találkozásuk alkalmával keresztülment, mikor Vavel olyan vadul rápillantott; Doboka úgy mosolygott, ahogy nagyon megijesztett emberek szoktak, a doktor pedig azon a ponton állt, hogy megfutamodjék, mint mikor a Névtelen Várban a komornyik torkának esett a feldühödött gróf.

E három ijedt arc kifejezéséből egy villámgyors gondolat jött Lajos agyába: gondolat, mely leforrázta képzeletének idáig hozott kedves ábrándjait.

- Valaki beteg? - kérdé tőlük.

Kettő nem felelt, a harmadik pedig azt hebegte, hogy „én azt mondom, hogy semmit se mondok!”

- Marie beteg? - suttogá lenyomott hangon Vavel.

Erre az alispán némán inte a fejével, s a mellékszoba ajtajára mutatott.

Lajos nem kérdezett többet, hanem sietett a mellékajtón belépni.

Minő ismerős szobácska ez!

Megint a Névtelen Vár-i hajadon tündéri menedéke. Ide hozatták a gyermekjátékszereket, a bútorokat, még a négy macska is ott mosdik az ablakpárkányon és a pamlagon, s a két kutya ott fekszik a hímzett vánkoson, s a szoba mélyében ott áll a mennyezetes ágy, kígyós oszlopaival, kínai selyemvirágos függönyeivel, s az ágyon fekszik Marie, és az ágy fejénél ül Katalin.

- Ah! Uram Isten! - ordít fel Lajos, két kezével homlokára csapva, s az olyan keserves hangon ejtett kiáltás, hogy aki azt meghallja, asszony, férfi, gyermek, mind egyszerre elővesszi a zokogás. Csak ő maga, csak a beteg kacag.

Neki van oka nevetni, örülni!

Van, mert Lajos nem menyasszonyához siet elébb, hogy azt üdvözölje, ölelje, csókolja; hanem őhozzá. - Ő az első. - Ő az, aki előtt térdre veti magát, akinek orcáját elárasztja csókjaival, könnyeivel.

- Óh, én drágám. Óh, én szentem! Óh, én kicsi kis bálványom!

A leány arca ragyog. Nemcsak azok a vészt jelentő rózsák ragyognak rajta, amiket az a sötét arcú vőlegény szokott menyasszonyai arcára festeni; hanem a legtisztább földi öröm, ami már az égi üdvnek verőfénye.

Ő is magához ölelte Lajos fejét, s forró lélegzettel suttogá fülébe:

- Ne félj tőlem. Nem halok meg. Nem az a rút influenza támadott meg. Nem Cambray-tól ragadt rám. Meghűtöttem magam, mikor éjjel futottunk a tűzgolyók elől. De most már meggyógyulok. Hogy te itt vagy. Hogy értem jöttél. Hogy megszabadítottál. Most már akarok élni! Te olyan hatalmas vagy. Ha ki tudtál ragadni az ő kezeikből, ki tudsz ragadni még a halálból is!

Katalin a homlokára tette a leánynak lágy kezét, suttogva:

- Óh, ne beszélj oly hevesen.

A leány aztán megfogta Katalin kezét, s odavonta azt Lajos ajkaihoz, hogy csókolja meg.

- Csókold meg - Ő nekem nagyon jó kis anyám. Mennyit sírt miattam! - Óh, ha tudnád, miket végeztünk együtt, ha engem erővel el akarnának innen vinni! De mármost nem kell. - Minden jól van. - Olvastuk a levélből, amiben mindent megírtak. - Te vagy a mi hősünk, a mi Szent György lovagunk. - Mitől félnénk már? Már meggyógyulok. - Nem is betegség ez az enyim; csak rettegés volt az és kétségbeesés. - Ez elmúlt, s mármost majd a baj is elmúlik. - Kérjétek meg szépen a doktort, hogy hadd ne vegyek ma semmi orvosságot. - Szeretnék fölkelni. Erősnek érzem magamat. - Felöltözöm. - Aztán majd a karjaitokba kapaszkodom, s elsétálok veletek az ablakig. - Megnézem, hogy jön fel a hajnalcsillag. Küldjétek be hozzám Sátánnét. - Ő majd felöltöztet; jobban fel bír emelni, mint Katalin - én nehéz vagyok. - Addig menjetek a belső szobába. - Beszéljetek egymással. - Sok mondanivaló van a világon, - amit az ember kigondol, - s ha „egy” embernek el nem mondhatta, sohase mondja el.

Marie Lajos nyakába kapaszkodva ült fel ágyában, s még aztán ő kérdezte tőle aggódva:

- Nem sebesültél meg?

A nőcseléd bejött a hívásra, Marie-t felöltöztetni; az orvos azt mondá, hogy meg kell tenni a kívánságát.

Lajos azalatt kiment az oldalszobába, Katalin követte őt.

Vőlegény és menyasszony.

Ott álltak egymással szemközt, és aztán sokáig néztek egymás szemébe.

S e tekintetben is sok olyan gondolat volt, amiket, ha „egy” embernek el nem mondhatunk, sohase tudja meg azokat senki. Nehéz tusakodás volt az: fegyver nélkül, szavak nélkül. Mégiscsak a nő adta meg magát legyőzött félnek.

Térdre roskadt a férfi lábainál, s kebléhez szorítva annak karját, arcát odafekteté annak kezére.

- Őrangyalom vagy! - suttogá hozzá. (Hangosan nem szólhatott, nehogy Marie meghallja) - Őt megszabadítád ellenségeitől; de engem a kárhozattól. Óh, ha tudnád, mit szenvedtem ez idő alatt! Ennek a leánynak minden sóhajtása, éjszakai álmainak hagymázos szavai mind az én lelkemet sújtó vádak voltak. Egy elárult angyalnak a vádjai egy bűnös ellen, aki nem áhít egyebet, mint megtérni, vezekleni és vétkét jóvá tenni. Óh, minő rettenetes napok voltak ezek! Válogatni a csapások között; nem hogy hárítsa el azokat Isten; hanem hogy elébb hozza el a szelídebb csapást: a halált! Óh, minden órában rettegni: melyik látogató kocogtat elébb az ajtón: az a csontkoponyájú-e vagy az a kifestett képű? S aztán kívánni annak, akit úgy féltünk, hogy haljon meg inkább! És látni azt a mártírszenvedést egy angyal arcán; aki elárulóját vigasztalja kétségbeesései között, és érte imádkozik, mikor az nem tud! Ha Marie-t elragadták volna az én kezeim közül, nekem más választásom nem maradt volna, mint vagy élve vagy halva temetkezni el! - Óh, milyen jól tetted, hogy mikor hozzánk beléptél, őt ölelted, őt csókoltad, nem engem! - Olyan igazságos voltál, mint egy Isten! - De én is szenvedtem annyit, mint a biblia akármelyik asszonya! - Te most elvetted rólam e szenvedéseket. Kimentettél önszívem pokoltüzéből. Felmentetted lelkemet láncaiból. Minden rosszat, mit én elkövettem, egy kézfordítással jóvá tettél. Visszaszerezted őt. Odamenekülhetett a karjaid közé, ahol oly boldognak érezte magát, mint az oltár mennyezete alatt. Most ítélj fölöttem. - Dobj el, vagy emelj fel. - Mind a kettőt megérdemeltem; - megköszönöm.

Vavel Lajos karjai közé fogta az asszonyt, és ajkait ajkára nyomta, hosszan, végtelenül.

E csókban volt bűnbocsánat, szerelem, megtisztulás, - együtt.

- - - -

- Ugye? El fogátok felejteni a tegnapot, - s nem emlékeztek rá többé? Álom volt: rossz álom. - A Névtelen Vár! - Hagyjátok ott. - Ne lépjetek bele többet. A fátyolos nő, a bezárt ajtók, a messzelátó cső, a szótalan férfi, a magányos séták az emberhangtalan kertben. - Álom volt: nem kell rá gondolni többet! - A fenyegető férfiak, - a kardcsörgés és ágyúzengés - mind nem voltak, csak álmodtuk. - Nem jártunk közel soha se a trónhoz, se a vérpadhoz. - Ki volt Marie? - A macskák fejedelemnője. S a kiskutyák meg a kismadarak országában trónörökösnő. - Dajkamese, amivel rossz gyermekeket elaltatnak. - De itt lesz Botta Zsófia holnap is, holnapután is, és örökké, míg az emlékezet tart, az együgyű, bohó leány, aki nem tud semmit, csak szót fogadni azoknak, akiket nagyon szeret. - Ne beszéljetek Marie-ról soha többet. Az haragot, keserűséget támaszthatna közöttetek, ahogy harcot, vérontást támaszthatna a világban; viszálykodást, gyűlöletet a koronás emberek között. - Ha megharagusztok egymásra valaha, híjátok Botta Zsófiát; az kibékít. Előjön még egy más csillagból is. - Nem! Nem! - Ha ti parancsoljátok neki, hogy meggyógyuljon, meggyógyul, és itt marad köztetek.

Vavel Lajos keze oly erővel szorítá Katalin kezét e szavak alatt, hogy szinte összetörte. Kézszorítás és szívszorítás ki lett állva, anélkül, hogy egy könny kihullt volna. - Pedig az volt a legerősebb küzdelem.

Nem szabad az élni óhajtó beteg előtt sírni.

S annak oly lángban égett most az arca.

- Nézzétek, máris mennyire jobban vagyok! Eddig minden este, mikor a hajnalcsillag feltűnt, eljött rám a láz. - Ma elmaradt. - Látjátok, az öröm meggyógyított. - Hagyjátok még a kezeiteket a kezemben. - Ezek *itt tartanak* engem.

II.

Dehogy tartották őtet itten!

Jól mondá az alispán: „Nem való tinektek, franciáknak az ilyen teremtés!”

Minek az ilyen lény erre a világra?

Aki nem tud: csak szeretni és lemondani, nemzetét még üldözőiben is imádni; - akinek nincs más vágya, mint békét szerezni haragvó felek között, s odaadni nekik mindenét, amije legdrágább, hogy béküljenek ki rajta.

Minek volna ez tinektek?

Azért, hogy három esztendő múlva elűzzétek? Hogy aláírjátok a halálítéletét? Vagy rosszabbat annál. Hogy minden bűnt, hibát, szerencsétlenséget, országos csapást, szégyent, veszteséget, amit országnagyok, hadvezérek, elementumok, diplomaták és ellenségek halmoznak egy országra, az ő rovására írjatok fel? hogy minden éhező azzal vádolja, hogy ő eszi meg a kenyerét? minden sebesült, hogy ő fürdik a vérében? minden rab, hogy ő tartja bezárva? s aztán átkozzák a gunyhóktól a palotákig? lefessék a képét torzalaknak? nevét megörökítsék gúnydalokban? s a kínszenvedések koronájául adjanak neki egy férjet is, aki mellett a szolgáló lesz az asszonyának az úrnője?

- - - -

Sötét zivatar fogta el a hansági láthatárt: az égboltozat olyan volt, mint egy gyásszal bevont templom, a távol villanások meg-megemelték a földig érő kárpitot, s utánuk hangzott - a távoli orgonaszó.

Az acélfekete égnek ellenmondó fényben világol a kiterjesztett tó tükre. Kéneső-csilláma élesen kitünteti a távol fekete partok közül, míg a közeledő vihar őrá is lassanként fátyolt kezd húzni, s a sötétzölddé elboruló hullámsíkon hófehér sávok üldözik egymást.

Az eszterházai jegenyesorok zúgása előrehangzik, mintha óriások énekelnének valami kardalt a távolban.

Percek szünetei között, valami titkos kéz villámfénnyel betűket ír a menny érclapjára. - Nincsen próféta többé, aki megmagyarázza Belsazárnak, mit jelentenek ezek a betűk? Pedig azok most is azt írják, hogy „menetekel ufarzin!”

A fertőszegi parton sorakozva, hadrendben áll a halálfejes valónok bandériuma.

Valakit várnak: - a túlsó partról.

Az érccsillámú tó tükrén egy fekete pont közelít, el-eltűnve, meg kiemelkedve a hullám-torkolatok között: egy dereglye. Hat férfi evez, hetedik a kormányos.

A dereglyén van egy koporsó; egyszerű bakacsinnal bevonva.

Nincs rajta semmi dísz, csak egy mirtuszkoszorú, fehér virágokkal átfonva. Két véginél ül két asszony: egy úrnő és egy pórnő.

A hat férfi hatalmasan küzd a habokkal, amik be-becsapnak a dereglyébe, mintha ők is üdvözölni akarnák koporsójában azt, aki oly sokszor enyelgett velük.

A dereglye hosszú barázdát húz a víz színén, s úgy tetszik, mintha e vonal mentén fel-felbuknék néha egy idomtalan gömbölyű fő, s a vihar fütyülésébe s a sirályok sikoltozásába még valami szokatlan jajgató hang vegyülne.

Mikor a dereglye a fertőszegi parton kiköt, a zivatar is megérkezett. A szakadó záport megvilágítja az egyre lobogó villám, s úgy tetszik, mintha égtől földig érő hárfahúrok özönében vinnének feketeruhás alakok egy koporsót egy megásott gödörig a part mentén, nyomukban két síró asszony. Távolról árnyaknak nézi őket, aki látja.

Egy kiváló árny, a kormányos alakja, feláll a dombtetőre és beszél.

Szavát túlzengi a dörgés.

- Vitézek! Adjátok meg a végtiszteletet a visszatért *zászlóanyának*... Nincs miért harcolni többé... A béke megköttetett. - „Amaz” - elvett országotokból *kétezerötszáz négyszög-mértföldnyi tért*... „ez itt” nem vesz el többet két négyszögölnyi térnél... Nektek marad a tépett zászló és a kapott sebek... Térjetek családjaitokhoz vissza... Az én kardom bevégezte munkáját örökre, s utánamegy annak, akiért ki volt húzva.

Ezt mondva, kettétörte kardját, s a koporsó után hajítá azt is a sírba.

- Adjon az Isten nekünk feledékenységet és elfeledtetést.

Ez volt az utolsó szava a fénylő vízsugarak között fel-feltűnő árnynak.

A vitézek három sorlövéssel üdvözölték a sírgödröt; annak a hangja és villanása is elvegyült a zivatarében.

Azután még hangzott valami dübörgés, minő a távozó paripák robogása és még halkabb dobogás, minő egy sír betemetése; azután semmi más, csak a zápor zuhogása.

És mikor elvonult a zivatar, s feljött a hold; az idő lecsendesült szépen, tündérregei ihlett éjszaka szállt le, csak a felköltött habok beszélgettek még a hazatért kedvenchez: akkor már üres volt a tér, s a gyep borította parton nem volt más változás, mint hogy az egy égerfa mellett most egy másik is zöldült.

Ő kívánta így, hogy fektessék öreg barátja, D'Avoncourt mellé, aki atyja helyett atyja volt.

És hogy ne tegyenek sírjához semmi jelt egyebet annál az örök élőfánál, ami holta után kővé válik.

Mit is írhattak volna sírkövére? Egy nevet, mely nem az övé, egy történetet, mely nem igaz?

Vagy írták volna rá az igazi nevét s éltének való történetét, hogy aztán azok, akiknek ez nem tetszik, pöröljenek egy sírkővel?

Jobb volt neki semmi jelt nem tenni, hogy senki se tudja, hová lett!

Hanem amint ég, föld elcsendesült, csak az élő habok beszélgettek még, aranyvilágot vetve a telehold fényében: a tündöklő smaragdbölcsőből előbukkant egy szörnyeteg. Nem ember, nem állat, egy kárba veszett lény.

Feje még rútabb, amióta az égő bozót leégette a haját, s egykori ruhájából csak rongyok csüggnek még tagjairól. Kijön a partra, óvatosan körülszimatolva, mint a farkas. Keresgél; kezeivel tapogatja a pázsitot. Egy helyen aztán összekuporodik, fejét térdei közé húzva. Megtanulta a hiúztól, a vadmacskától, hogyan sír az, mikor a vadászok elvitték a fiait, s üresen találja fészkét. Nyihog és üvölt.

Majd meg visszamegy a tó medrébe, s teleszedi a markait azokkal a fehér kagylókkal, amik kővé váltan hevernek a tó fenekén.

Mit akar azokkal?

Emlékezik rá, hogy látott ő egyszer egy jelvényt, amit úrasszonya a nyakában viselt: egy jelvényt, ami előtt az emberek letérdeltek, s könyörögve néztek föl rá; egy jelvényt, amit a koporsók előtt szoktak vinni. Ezt a jelvényt kirakta ott a pázsit fölé azokból a fehér kagylókból.

Azután megint eltűnt a tóba.

*

Ha azt kívánta Vavel, hogy adjon Isten nekünk feledékenységet és elfeledtetést: ez bőven beteljesült.

Egypár esztendeig járt még a híre Botta Zsófiának, el is jöttek a névrokonok messze földről azért az ezerötszáz forintért, amit Vavel gróf, mint a megholt leány hátrahagyott ruháinak vételdíját, a vármegyénél letett a jelentkező örökösök számára; de egy sem tudta a családi összeköttetést bebizonyítani. Aztán jött a devalváció; a fekete bankó elolvadt a bezárt kasszában, s többet senki se jött aztán Botta Zsófia felől kérdezősködni.

Vavelről és Katalinról sohasem hallott többé a világ semmit.

A nemesurak is hazamentek a falvaikba szántani, vetni, s befogták a harci paripát szekér mellé. Ez volt az utolsó nemesi inszurrekció.

A Névtelen Vár is el tudott tűnni. Ahogy el-eltűnnek a Fertő partjain falvak, templomok hatvan-hetven év alatt. Elnyelte szépen a föld, lassan, csendesen, egyik falat a másik után, egész a forgó szélvitorláig; mint ahogy elnyelte lassan, csendesen azt az egész korszakot: a nemesség erős várát, egyik bástyáját a másik után, egész a címeren könyöklő kardhordozó karig, lassan, csendesen, észrevétlenül, rombolás nélkül, földindulás nélkül, - örökre.

„Nemes lelkek” még vannak a világon, „urak” is vannak; „vitéz harcosok” is vannak; de „*nemes emberek”* nincsenek többé!

.oOo.